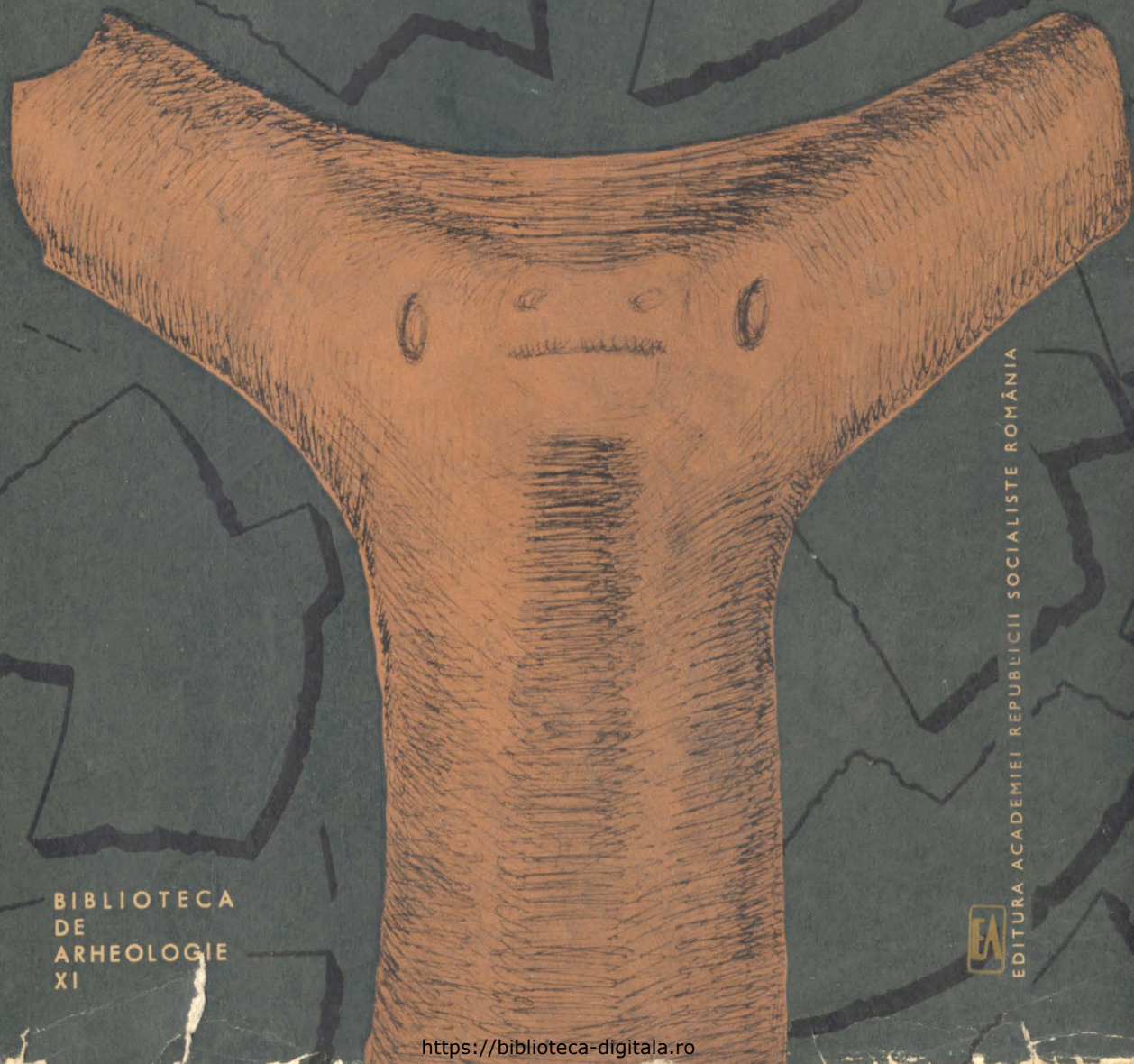

ALEXANDRU VULPE

NECROPOLA HALLSTATTIANĂ
DE LA
FERIGILE
MONOGRAFIE ARHEOLOGICĂ

BIBLIOTECA
DE
ARHEOLOGIE
XI

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

*Părinților mei,
Radu și Ecaterina Vulpe*

Coperia și anvelopa de EUGEN STOIAN

ALEXANDRU VULPE

NECROPOLA HALLSTATTIANĂ DE LA

FERIGILE
MONOGRAFIE ARHEOLOGICĂ

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
BUCUREȘTI—1967

Lista de prescurtări	7
Descrierea geografică	9
Istoricul descoperirilor	12
Necropola tumulară	14
Situția topografică și evoluția explorării	14
Aspectul și structura tumulilor	15
Ritul de inmormintare	20
Ritualul	22
Raporturi stratigrafice între morminte	36
Tipologia inventarului :	37
Ceramică	37
Arme și piese de harnașament	58
Podoabe	68
Necropola plană	75
Periodizarea descoperirilor hallstattiene de la Ferigile	80
Cronologia relativă a Hallstattului târziu	92
Concluzii	101
ANEXA: Catalogul descoperirilor de la Ferigile	105
Necropola tumulară	105
Alte descoperiri în zona necropolei tumulare.	185
Necropola plană	186
Alte descoperiri în depresiunea Costești-Bistrița	190
Rezumat (<i>Abstract</i>)	191
Planșe.	209

tun.	= tumul <i>tumulus</i>
M	= mormint <i>grave</i>
diam.	= diametru <i>diameter</i>
max.	= maxim <i>maximum</i>
înălț.	= înălțime <i>height</i>
lung.	= lungime <i>length</i>
a.s.	= ardere secundară sau ars secundar <i>secondary burning</i>
vert.	= vertical <i>vertical</i>
oriz.	= orizontal <i>horizontal</i>

Publicații

AĒ	= Archaeologiai Értesítő
AJA	= American Journal of Archaeology
APO	= Arheologia Preistorică a Olteniei (D. Berciu)
AR	= Archeologické Rozhledy
Arh. Mold.	= Arheologia Moldovei
BRGK	= Bericht der römisch-germanischen Kommission
Dacia N.S.	= Dacia, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. Nouvelle série
Diss. Pann.	= Dissertationes Pannonicae
Dolg-Trav Cluj	= Dolgozatok – Travaux de la section numismatique et archéologique du Musée National de la Transylvanie
ESA	= Eurasia Septentrionalis Antiqua – Helsinki
FA	= Folia Archaeologica – Budapest
Izvestiia-Société	= Izvestiia – Bulletin de la Société Archéologique Bulgare
Izvestiia-Institut	= Izvestiia – Bulletin de l'Institut Archéologique Bulgare
Közlemények	= Közlemények az Erdély Nemzeti Múzeum – Cluj
Materiale	= Materiale și cercetări arheologice – București
MIA	= Материалы и исследования по археологии СССР
PMMB	= Publicațiile Muzeului Municipiului București
PZ	= Prähistorische Zeitschrift
RL	= Real-Lexikon für Vorgeschichte (M. Ebert)
SA	= Советская археология
SCIV	= Studii și cercetări de istorie veche – București
Slov. Arch.	= Slovenska Archeologia
WMBH	= Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und Hercegowina – Wien
WPZ	= Wiener Prähistorische Zeitschrift

Legenda planurilor schematizate

hașuri	= suprafețe de bolovani <i>hachures = stone cover</i>
+ +	= oase calcinate <i>calcined bones</i>
∇	= cărbuni <i>coals</i>
1,2	= vase fragmentare <i>fragments of pots</i>
1	= vase întregi <i>whole pots</i>
a, b	= piese neceramice <i>metallic objects</i>
M	= mormint sigur <i>attested grave</i>
*M	= mormint probabil <i>presunabile grave</i>

Țin să mulțumesc în primul rînd profesorului meu ION NESTOR pentru deosebit de prețioasele îndrumări și sugestii pe care mi le-a dat în tot cursul elaborării lucrării. Mulțumesc de asemenea colegilor mei ALEXANDRINA ALEXANDRESCU, SEBASTIAN MÖRINTZ și PETRE ALEXANDRESCU, care au citit în întregime lucrarea și de ale căror observații am ținut seamă.

SATUL Ferigile face parte din comuna Costești, situată în mica depresiune subcarpatică Costești-Bistrița. Depresiunea este străbătută de albiile a două piraie paralele, Bistrița și Costeștii, ce-și adună apele din munții Căpăținii. Muchia ce desparte cele două ape, relativ joasă, se înalță spre centrul depresiunii (dealul Mlăcile) și culminează cu vârful Stogul (720 m), care desparte depresiunea în două compartimente : Ferigile și Pietreni-Bistrița (fig. 1). Limita de nord a depresiunii este alcătuită de muntele Arnota (920 m), prelungire a masivului calcaros Buila (1850 m) (fig. 2/1). Limitele de est și de vest sînt formate respectiv de dealul Costeștilor (750 m) și dealul Neagota-Vărateci (500—650 m), ambele reprezentînd prelungirea unor picioare ale munților Căpăținii. Spre sud, depresiunea se îngustează, luînd sfîrșit în zona confluenței piraiei Costești și Bistrița. Aceasta din urmă curge în continuare spre sud-est, vîrsîndu-se în Olt, în dreptul comunei Băbeni (rn. Vilcea).

Satul Ferigile (local se pronunță Féregi), întemeiat recent (în jurul anului 1920), este situat, în cea mai mare parte, pe vechiul con de dejecție al confluenței celor două piraie, care s-a întins, în decursul veacurilor, spre sud (cota 420 m).

După spusele localnicilor în vîrstă, precum și din puținele relieve observate de noi, zona satului Ferigile avea, înainte vreme, înfățișarea tipică a luncii unui rîu de munte. Vegetația era alcătuită din pîlcuri de mesteceni, sălcii, ulmi și plopi, printre care creșteau tufişuri dese de ferigă (fig. 2/2).

Această depresiune a fost totdeauna propice așezărilor omenesti. Pe coastele dealurilor din jurul ei, am găsit urme de locuire din epoca de tranziție de la neolitic la epoca bronzului (cultura Coțofeni), din epoca bronzului (cultura Verbicioara), de la sfîrșitul primei epoci a fierului, din epoca dacică și, sporadic, din epoca romană și din evul mediu timpuriu (sec. IX—XII). Dacă locuirile erau situate pe deal, depresiunea a servit, cel puțin în epoca preistorică, drept cimitir. La Ferigile întîlnim un grup de tumuli (u—z) (vezi planul general) din epoca de tranziție neolitic-bronz, peste care se suprapune cimitirul tumular hallstattian. O coincidență face ca cimitirul modern al satelor Ferigile și Costești să fie situat în marginea necropolei hallstattiene. Din fericire, cele două zone funerare nu se suprapun (cf. fig. 1).

La circa 1 km nord de limita cimitirului tumular hallstattian, în centrul comunei Costești, pe o zonă cuprinsă, în linii generale, între clădirea Sfatului Popular, Școala elementară și biserica satului, la poalele dealului Mlăcile, se află o altă necropolă hallstattiană, în cea mai mare parte plană (fig. 1).

De asemenea, în celălalt compartiment al depresiunii, în satul Bistrița, pe cuprinsul teritoriului mănăstirii cu același nume, am identificat încă o necropolă hallstattiană, conținînd, pe cît se pare, doar mormînte plane.

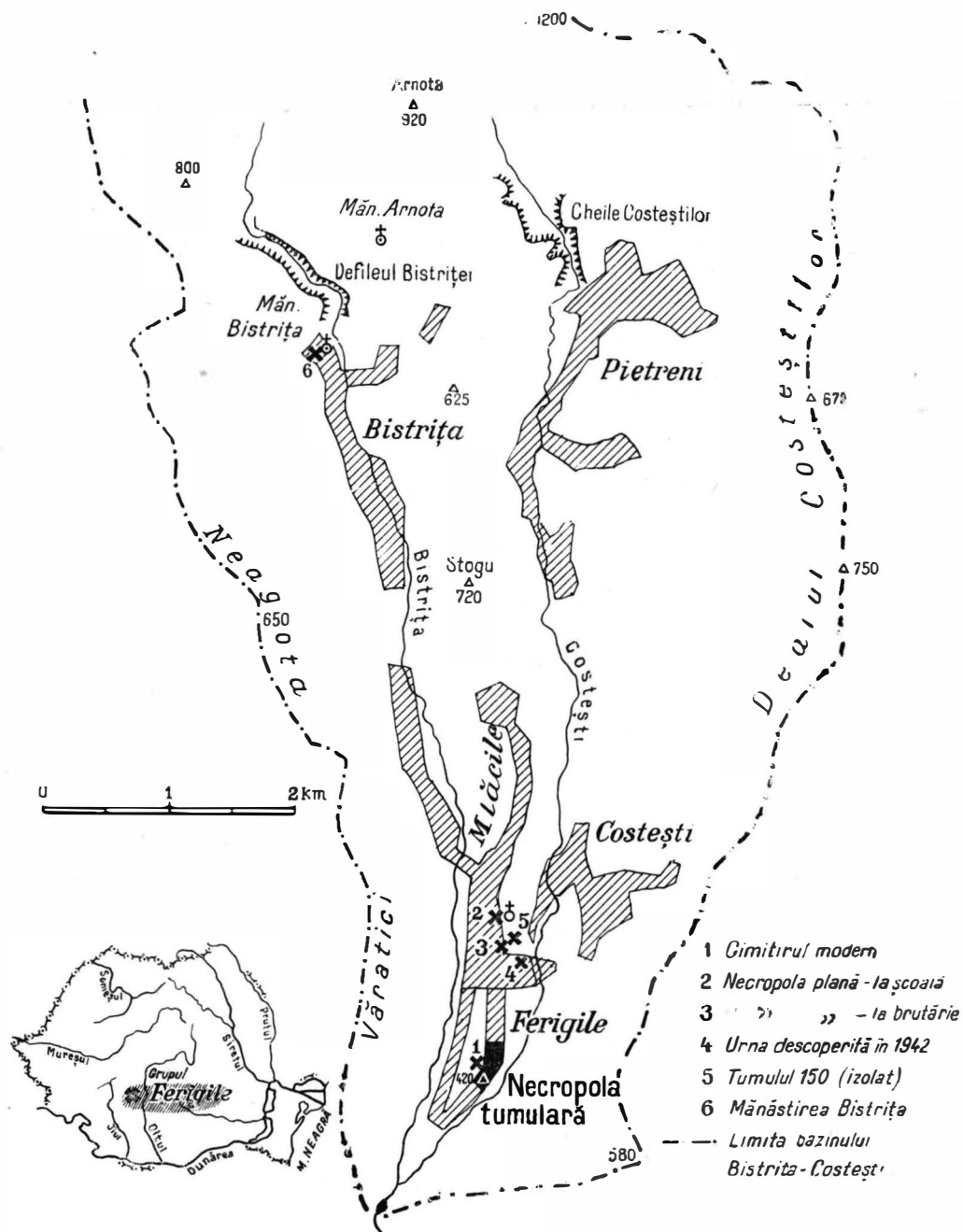

Fig. 1 Harta depresiunii Costești-Bistrița.

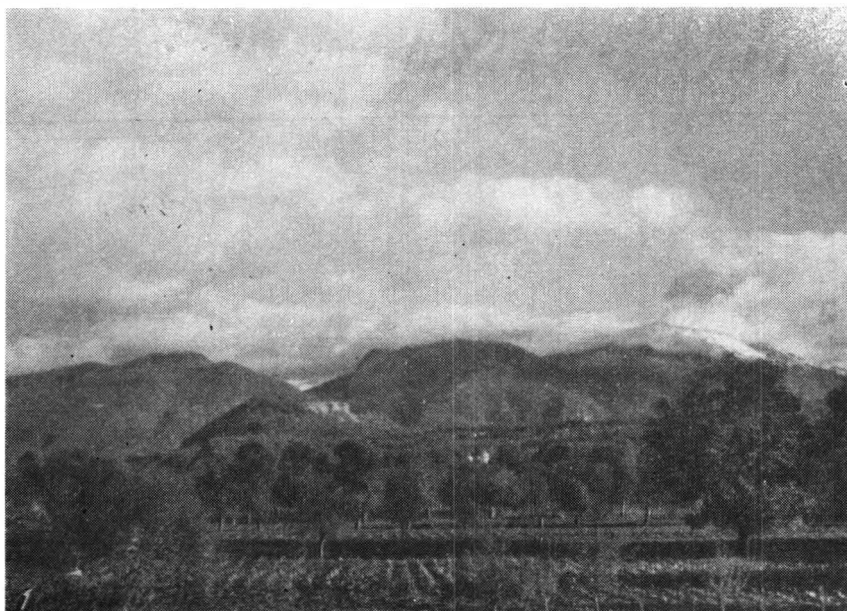

Fig. 2 1 : Zona necropolei ; în fund masivul Buila ; 2 : Colț de natură încă nedefrișat în zona necropolei tumulare.

Istoricul descoperirilor

ÎNAINTE de primul război mondial, cu prilejul amenajării grajdurilor pentru fosta școală militară de lângă mănăstirea Bistrița, s-a descoperit o urnă funerară. Nu mult după aceea, în partea de nord a satului Ferigile, a fost descoperită o altă urnă (vezi poziția presupusă în fig. 1). Nici una din acestea n-au fost comunicate, la timpul lor, organelor arheologiei românești¹. În anul 1942 s-a descoperit, în curtea învățătorului Constantin Iliescu, tot în partea nordică a satului Ferigile, un fragment mare de urnă funerară, (fig. 3/2) care a fost semnalat de prof. univ. A. Sacerdoțeanu². Tot d-șa a sesizat Institutul de Arheologie în 1955, când săteanul Procopie Iliescu a descoperit, la arat, în terenul său din sudul satului Ferigile, mantaua de bolovani a unui tumul hallstattian (tum. 1), scoțind de acolo un *akinakes* și un vîrf de lance (pl. XV/3). Cu acest prilej s-a stabilit că și alți locuitori din preajma locului găsiseră arme de fier și ceramică în curțile lor. O parte din obiecte, două vîrfuri de lance și două topoare (pl. XX/10, 12; XIX/13), au fost recuperate de prof. A. Sacerdoțeanu. În același an, săpîndu-se o groapă în curtea brutăriei din Ferigile (vezi fig. 1), s-a dat peste un complex funerar, constînd din numeroase fragmente ceramice arse secundar, printre care și un vas întreg (fig. 3/1,3).

În toamna anului 1956, ni s-a încredințat, de către conducerea Institutului de Arheologie, sarcina de a efectua un sondaj, cu care prilej am săpat patru tumuli hallstattieni. Săpăturile au continuat în toamna anilor 1957 și 1958, cercetîndu-se în

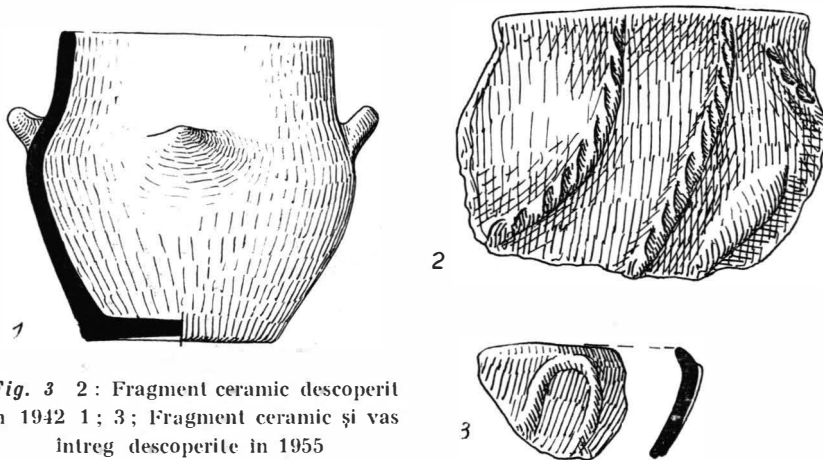

Fig. 3 2: Fragment ceramic descoperit în 1942 1; 3; Fragment ceramic și vas întreg descoperite în 1955

¹ Informațiile le datorăm bunăvoinței preotului N. Sacerdoțeanu, astăzi decedat.

² D. Berciu, în *Revista Arhivelor*, V, 1, 1942, p. 219 care o datează la sfîrșitul perioadei hallstattiene,

total 29 de tumuli hallstattieni și doi tumuli din perioada de tranziție neolitic — epoca bronzului. Rezultatele acestor trei campanii reduse au servit ca bază pentru redactarea unui studiu preliminar asupra descoperirilor de la Ferigile ³.

În anul 1960, am reluat săpăturile din necropola tumulară cu sprijinul Muzeului regional Argeș, din Pitești. Până în 1962, s-au săpat 149 de tumuli, epuizându-se întreaga necropolă tumulară.

În anii 1963 și 1964, s-au executat săpături pe scară redusă în necropola plană hallstattiană din nordul satului Ferigile, cercetându-se 28 de morminte.

Odată terminată explorarea integrală a necropolei tumulare, socotim oportună publicarea în formă definitivă, în prezenta monografie, a tuturor rezultatelor obținute cu prilejul săpăturilor noastre de la Ferigile.

³ Vezi rapoartele preliminare, în *Materiale*, V, 1959, p. 363; VI, 1959, p. 237; VII, 1961, p. 219; cf. studiul *Вопросы в связи с концом раннежелезного века в*

свете раскопок в Фериджеле, în *Dacia*, N. S., IV 1960, p. 182.

Necropola

tumulară

Situația topografică și evoluția explorării

În momentul începerii săpăturilor, zona pe care se întinde cimitirul tumular hallstattian era intens locuită. După cum se vede în planul general și în fig. 1, de-a lungul drumului comunal se află multe locuințe alăturate; pământul din spatele caselor este folosit pentru agricultură, fiind divizat în multe parcele lunguiețe limitate prin mejdine de iarbă, prin pomi fructiferi sau garduri (fig. 2). În zona arată au fost plantați, ici și colo, pomi fructiferi (mai ales meri și nuci). Agricultura se practică, în această arie, de aproape 40 de ani. Plugul cu tracțiune animală n-a răzbit în adâncime decît pînă la 0,15—0,20 m de la suprafața solului. Această acțiune a fost, însă, suficientă pentru a desăvîrși, cu timpul, nivelarea totală a mantiilor de pămînt ale tumulilor hallstattieni, care nici inițial nu vor fi fost prea înalte. La o adîncime ce variază, în general, între 0,15 și 0,25 m, se întîlnesc platforme ovale de bolovani, reprezentînd mantaua de pietre care acoperea nemijlocit conținutul mormintelor.

Este evident că această situație a făcut ca, în timpul aratului, mantalele de bolovani ale tumulilor să reprezinte obstacole pentru fierul plugului. Pentru acest motiv și pentru că puteau servi și ca materiale de construcție, bolovanii erau scoși de proprietarii locurilor respective. Astfel s-au distrus, integral sau parțial, numeroase morminte. Cît de mari au fost asemenea distrugerii, nu ne putem da seama cu precizie. În orice caz, ele nu trebuie exagerate. Oricît de desăvîrșită ar fi fost curățirea locului, tot a mai lăsat unele urme, ca fragmente ceramice, obiecte izolate de metal, pietre răzlețe, pe baza cărora ne putem imagina că pagubele n-au putut afecta mai mult de 20—30% din întreaga necropolă. Răvășirile necropolei tumulare s-au mai datorat și altor factori, între care menționăm, în primul rînd, vegetația bogată a întregii zone. Rădăcinile arborilor mari au tulburat vizibil mantaua unor tumuli (de ex. tum. 17 și 99). Exemplele citate se referă la arbori din epoca noastră. Este însă de presupus că situația răsfirată a bolovanilor din unii tumuli se datorește aceluiași cauze, ce au acționat încă din vechime. O altă tulburare a fost provocată de înfigerea parilor groși de lemn pentru construirea gardurilor (fig. 4/1) și, mai ales, pentru ridicarea clăilor de fin sau de coceni de porumb. Nu trebuie trecute cu vederea nici eventuale răscoliri din epoca romană sau prefeudală. Dacă urmele din sec. III e.n. ar putea avea caracterul unor morminte secundare, cele din sec. IX—XII rămîn neexplicate.

Săpăturile noastre din primele campanii au avut un caracter de salvare, fiind efectuate în zonele unde, cu prilejul lucrărilor agricole, în curs în primăvara respectivă, se descoperiseră morminte hallstattiene. După cum se poate vedea în rapoartele preliminare publicate, am procedat mai întîi la evacuarea pămîntului vegetal, apoi am săpat fiecare movilă de bolovani, secționînd-o în lungime. În cele cîteva cazuri în care mantaua

de bolovani era acoperită cu iarbă, am rezervat câte o zonă, lată de 0,40 m, de-a lungul diametrului mare al profilului, pentru a studia urmele mantalei de pământ a tumulului. Acest lucru nu a dat rezultate (decît, poate, în cazul tum. 3), deoarece și respectiva zonă ierboasă fusese arată cu 10—15 ani în urmă.

După cum se vede, nu putem găsi situații arheologice intacte decît sub mantalele de bolovani ale tumulilor, sau la adîncimile mai mari de 0,20 m. Am procedat, așadar, la identificarea tuturor tumulilor a căror manta de piatră se mai păstra. Această operație am efectuat-o trasînd în laturile curților, din mejdină în mejdină, șanțuri paralele, late de 0,50 m, avînd un spațiu de 0,50 m între ele. Ținînd seama de faptul că cele mai mici grămezi de bolovani nu aveau un diametru mai mic de 0,90 m, puteam fi siguri de a nu scăpa nici un tumul. Bineînțeles, nu au putut fi cercetate zonele aflate sub arbori fructiferi; unii tumuli aflați sub rădăcinile din imediata apropiere a pomului au fost identificați, dar nu au putut fi săpați, sau au fost săpați parțial. De asemenea, n-au putut fi cercetați cîțiva tumuli aflați sub o cocină și sub temelia unor case (fig. 4/1). Procentul acestora nu este mare, cel mult 10% din numărul actual al mormintelor.

După cum au dovedit săpăturile, toți tumulii detectați de noi prin șanțurile paralele fuseseră deja „simțiți” de săteni cu fieul plugului. Acest fapt este important pentru a evalua informațiile, căpătate de la locuitori, cu privire la numărul aproximativ de tumuli distruși de lucrările agricole din ultimii 10—20 ani.

După ce am identificat, așadar, mantalele de bolovani ale tumulilor, am curățat suprafața de pietre (fig. 4/2), precum și zona din jurul mantalei pînă la adîncimea la care putea pătrunde plugul (cca. 0,20 m). Apoi secționam movila, demontînd în același timp jumătate din ea. De-a lungul diametrului mare, se obținea un profil pînă la solul aluvionar, determinîndu-se astfel și nivelul solului antic (baza bolovanilor). În cele din urmă procedam la demontarea restului movilei și efectuam o săpătură de control în adîncime (încă 0,30 m). În cazul că în planul movilei era bănuită vreo groapă, se proceda la o secțiune specială pentru identificarea și urmărirea ei. Dată fiind starea precară a suprafeței tumulilor, cele mai sigure observații sînt cele referitoare la situația arheologică de sub mantalele de bolovani. Cele mai dificile și în mare parte neconcludente au fost cercetările raporturilor dintre mormîntul principal al tumulului și eventualele morminte secundare sau ofrande (în cazul cînd vasele nu erau introduse suficient de adînc pentru a fi ferite). De asemenea, nu s-au putut stabili cu precizie raporturile de vechime dintre tumulii alăturați, ale căror mantale de pământ se suprapuneau în parte.

Aspectul și structura tumulilor

Cercetările noastre au identificat un număr de 149 de grămezi de bolovani, corespunzînd, desigur, unui număr egal de tumuli. Precizăm de la început că numim tumul fiecare complex de bolovani situat pe solul antic.

Structura tumulilor de la Ferigile este aceeași în toată necropola: peste solul antic, unde era depus mormîntul, se construia o grămadă de bolovani de rîu de diferite mărimi, dispuși, în cele mai multe cazuri, pe un singur strat, arareori pe două sau chiar trei straturi. Grămada are, în general, o formă ovală, rareori circulară, și constituie mantaua de bolovani a tumulului (fig. 4/2; 5/1—2), acoperită la rîndul ei cu o manta de pământ vegetal. Mantaua de pământ nu a putut fi constatată nicăieri în întregime,

decît cel mult pe grosimea generală a solului vegetal actual, bun pentru semănături. Totuși, sînt suficiente indicii că a existat.

În zonele unde tumulii se aflau în pîlcuri, se observa o umflătură la suprafața solului (vezi planul general). Solul vegetal era, în zonele respective, cu circa 0,20 m mai

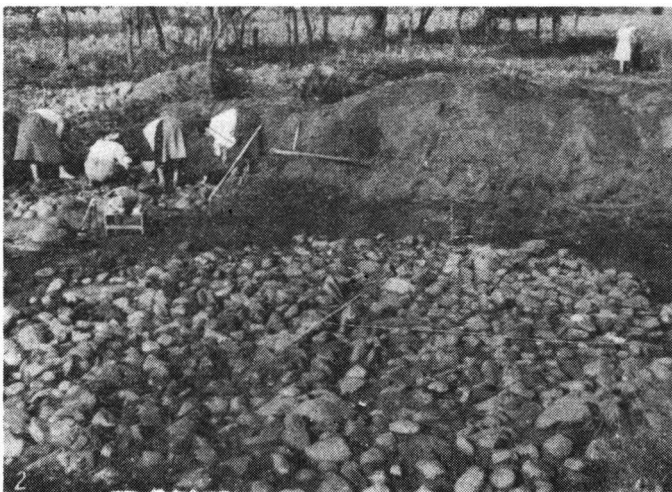

Fig. 4 1: Tum. 56. Mantaua de bolovani se observă în marginea drumului, sub gard; 2: Tum. 141.

gros decît în afara zonei cu tumuli. Într-adevăr, pietrișul aluvionar începe în mod normal, la Ferigile, între 0,25—0,30 m, în timp ce în zonele cu tumuli, începe în jur de 0,45—0,50 m. Este vorba, deci, de mantiile de pămînt ale mai multor tumuli alăturați, care aproape s-au nivelat.

Situarea unor morminte secundare la oarecare distanță de marginea mantalei de bolovani presupune o manta de pământ cu un diametru sensibil mai mare decât cel al mantalei de bolovani (vezi tum. 2, 42, 64, 105). Indicații privind înălțimea inițială a tumurilor ne-au fost date de unele vase mari, situate în marginea mantalei de bolovani

Fig. 5 1 : tum. 38 ; 2 : tum. 105.

și constituind morminte secundare sau ofrande, sfărimate prin tasare și nivelare. Înălțimea vaselor, întregite ulterior în laborator, depășea diferența între nivelul antic și nivelul solului actual. Presupunem că au fost îngropate în mantaua tumulului respectiv, fiind acoperite complet de pământ (a se vedea, de exemplu, cazul tum. 100, a cărui

mantă de pământ, în funcție de înălțimea vasului 6 din mormântul III, era cu cel puțin 0,50 m mai înaltă decât astăzi ; situații similare în tumulii : 1, 31, 75, 80, 89, 99, 139 etc.).

În sfârșit, faptul că, în unele movile, în pământul de deasupra mantalei de bolovani s-au găsit cioburi izolate, demonstrează că în construcția mantalei de pământ s-a folosit

Fig. 6 1 : tum. 146 ; 2 : M IV din tum. 141, de tip 5

și pământ luat de la alți tumuli mai vechi (vezi cazul tum. : 20, 62, 75, 100 etc.). Descoperirea, în mantaua de pământ a unor tumuli (68, 79, 97, 103 etc.), a câtorva fragmente din culturile Coțofeni sau Verbicioara, dovedește că, pentru ridicarea tumulului, s-a adus pământ vegetal din altă parte, probabil dintr-o zonă din apropiere unde se aflau urme de locuire din acele vremuri. Într-adevăr, în nici un caz nu am observat folosirea pietrișului aluvionar din zona necropolei (cum a fost cazul la tumulii din perioada de tranziție neolitic — ep. bronzului ; cf. p. 185) pentru construcția mantalei de pământ.

Rămâne de discutat dacă fiecare manta de bolovani corespundea unui tumul anume, sau mai multe asemenea grămezi alcătuiau un tumul colectiv. La Ferigile situația nu poate fi rezolvată decât prin deducție. Faptul că toate mantalele de bolovani ale tumurilor din necropolă au baza la aproximativ același nivel (în jur de: $-0,30 - 0,35$ m) (fig. 5/2), că nu există diferențe sensibile între nivelul antic al unui complex de bolovani și al altuia din imediata lui vecinătate, dovedește că fiecărei grămezi de bolovani îi corespundea un tumul aparte. Aceste grămezi nu se aflau, unele față de altele, în raportul de mormînt secundar la mormînt principal, înglobate în cadrul unui tumul mare, ci constituiau mici movile alăturate, ale căror mantale de pămînt se întretaiau de multe ori. Pentru această situație vorbește și faptul că totdeauna mormintele secundare din epoca apropiată mormîntului de sub mantaua de bolovani se situau în marginea acesteia din urmă. Pe de altă parte, dacă am fi avut un tumul mare colectiv, înălțimea lui, în raport cu diametrul foarte mare, nu s-ar fi putut nivela total.

În concluzie, deducem că necropola de la Ferigile se prezenta sub forma de pîlcuri de mici tumuli individuali alăturați, care, după cum reiese din planul de situație, se întindeau pe o zonă lungă de circa 700 m și lată de cel mult 100 m.

Imaginea aspectului inițial al necropolei este întregită și coroborată de o serie de analogii. Astfel, la Vaideeni (rn. Horezu), la circa 10 km vest de Ferigile, s-a descoperit o necropolă tumulară, care, în urma sondajului efectuat de noi, în 1964, a putut fi datată în epoca tîrzie hallstattiană. Structura tumurilor este asemănătoare cu a celorla de la Ferigile: inventarul mormîntului, deus pe sol, era acoperit de o moviță de bolovani, dispuși pe mai multe straturi. Deasupra acesteia s-a observat mantaua de pămînt, ridicîndu-se la cel mult $0,30 - 0,40$ m deasupra solului actual. Se întîlnesc mulți tumuli alăturați. Din profilul secțiunilor noastre a rezultat că lingă tumulul inițial se instala tumulul al doilea. Grămada de bolovani a acestuia din urmă era așezată pe solul antic, în afara circumferinței tumulului inițial, iar mantaua de pămînt încăleca mantaua primului tumul. Prin nivelare, aceste grupe de 2—3 tumuli alăturați au căpătat aspectul unor movile prelungi, ovale.

Mantaua de pămînt a mai fost atestată în necropole aparținînd aceluiași aspect cultural, la Curtea de Argeș⁴ și Beleți-Negrești (rn. Găești, reg. Argeș)⁵. Și la Bîrsești (rn. Focșani, reg. Galați), peste mantaua de bolovani s-a constatat o foarte subțire manta de pămînt. La tumulii de la Bîrsești, însă, spre deosebire de Ferigile, s-a observat un strat de pămînt roșcat ce suprapune direct inventarul mormîntului, ferindu-l astfel de contactul direct cu mantaua de bolovani⁶. În aria aspectului Ferigile această particularitate a fost întîlnită doar în cîteva cazuri, la Curtea de Argeș.

O situație mai specială a fost observată la tumulii de la Tigveni⁷ (rn. Curtea de Argeș) unde întreaga structură a movilelor, cu o înălțime apreciabilă (pînă la 1 m), era alcătuită din bolovani. Mantaua de pămînt era foarte subțire ($0,10 - 0,15$ m). Și la Tigveni s-a constatat dispunerea tumurilor în grupe de cîte 6—7.

⁴ Săpăturile de la Curtea de Argeș au avut un caracter de salvare și au fost efectuate în colaborare cu I. S. Nania și Eugenia Popescu dela Muzeul regional Argeș, în primăvara anului 1963. Rezultatele complete vor fi publicate de I. S. Nania.

⁵ Recunoscută de R. Vulpe în 1962.

⁶ S. Morintz, în *Materiale*, III, 1957, p. 221; V, 1959, p. 355; VI, 1959, p. 231; VII, 1961, p. 201; idem, în *Dacia*, N.S., I, 1957, p. 117; cf. și Al. Vulpe, în *Dacia*, N.S., IV, 1960, p. 193.

⁷ Săpăturile de la Tigveni au fost făcute în 1965 de Eugenia Popescu în colaborare cu Al. Vulpe. Dintr-un grup de 6 tumuli s-au săpat doi: cel din centrul grupului și unul periferic. Situația intactă a tumurilor de la Tigveni sporește interesul acestei necropole pentru cunoașterea grupului Ferigile. Rezultatele săpăturilor vor fi publicate de Eugenia Popescu și Al. Vulpe în *Revista Muzeelor*. Săpăturile au continuat și în 1966.

Acoperirea mormintului cu o manta de bolovani este frecventă în necropolele tumulare din Hallstattul târziu. Se întâlnește, spre exemplu, la Balta Verde⁸ și Ostrovul Mare⁹ (rn. Vinju Mare, reg. Oltenia), la Basarabi (rn. Calafat, reg. Oltenia), la Telești și Drăgoiești (rn. Gorj, reg. Oltenia)¹⁰, în nord-vestul Bulgariei, la Malka Breznița (reg. Teteveni)¹¹, în Serbia la Ražane și Kriva Reka¹², în Bosnia, pe podișul Glasinac¹³ și în tumulii din Podolia¹⁴.

În sud-estul Europei, obiceiul este constat și în Hallstattul vechi. Chiar în Oltenia avem mărturie tumulii de la Virtop (rn. Băilești, reg. Oltenia) și Plopșor (rn. Filiași, reg. Oltenia),¹⁵ datînd din a doua perioadă a Hallstattului. Poate și mai timpurii sînt tumulii de la Tg. Lăpuș (reg. Maramureș)¹⁶. Începînd din aceeași vreme, se întâlnesc învelișuri de bolovani în tumulii de la Vergina (Macedonia)¹⁷ și în cultura Trebeniște¹⁸. În necropola plană de la Bled (Slovenia), multe morminte sînt acoperite cu un strat de bolovani¹⁹.

După cum se vede, originea tipului de tumul hallstattian târziu se poate urmări, la noi în țară, pînă spre începutul primei epoci a fierului. Este foarte probabil că și înflorirea culturii ilirice din sec. VII—VI î.e.n. a contribuit la răspîndirea tumulului cu manta de bolovani în sud-estul Europei²⁰.

Ritul de înmormîntare

În tumulii de la Ferigile s-au găsit exclusiv morminte de incinerare. Acest rit a fost constat direct prin descoperirea de oase calcinate sau cărbuni de la rug în 72 tumuli. De asemenea, în 33 tumuli, neconținînd oase calcinate, ritul incinerării poate

⁸ D. Berciu și Eug. Comșa, *Săpăturile de la Balta Verde și Gogoșu în Materiale*, II, 1956, p. 320 și urm.

⁹ *Ibidem*, p. 477.

¹⁰ D. Berciu, *APŌ*, p. 169 și urm.

¹¹ V. Mikov, în *Izvestiia-Institut*, VI, 1930—31, p. 166.

¹² M. și Draga Garašanin, în *Arheologia Jugoslavica*, II, 1956, p. 11—18.

¹³ A. Benac și B. Čović, în *Glasnik*, N.S., XIV, 1959, p. 53—85. Pentru săpăturile mai vechi, cf. F. Fiala, în *WMBH*, I, 1893, p. 126—169; II, 1894, p. 317—320; III, 1895, p. 3—39; IV, 1896, p. 3—33; V, 1897, p. 3—29; VI, 1899, p. 8—33; A. Benac și B. Čović, *Glasinac*, II, 1957, nu dau amănunte cu privire la construcția tumulilor.

¹⁴ T. Sulimirski, *Scytowie na zachodniem Podolu*, Lwów, 1936, p. 103 și urm.

¹⁵ D. Berciu, *APŌ*, p. 155 și urm.

¹⁶ Tumulii săpați în 1961 de M. Rusu conțineau morminte de incinerare cu înveliș de bolovani (material inedit în muzeul din Cluj).

¹⁷ F. Petza, 'Ανασκαφή νεκροταφείων Βεργίνας, în 'Αρχαιολογικόν Δελτίον 17, 1961/62, Athenai, 1963, p. 218—288; cf. de asemenea Man. Andronikos, în *Balkan Studies*, II, 1, Thesaloniki, 1961, p. 85—98. Vezi și tumulii cu manta de piatră de la începutul primei epoci a fierului din Albania (Fr. Prendi, în *Buletin i Universitetit Shtetëror te Tiranës, Seria Shkenca Shqërore*, 1959, 2, p. 190 și urm).

¹⁸ V. Lahtov (*Problem Trebeniške kulture*, Ohrid, 1965) reunește sub numele de „cultura Trebeniște” toate descoperirile hallstattiene (mai ales mijlocii și târzii) din Macedonia srbescă și regiunile imediat învecinate. Într-adevăr, avem de a face cu un complex cultural caracterizînd lumea sud-ilirică, a cărei evoluție poate fi urmărită, mai ales începînd din Hallstattul mijlociu. Se poate însă reproșa lucrării de sinteză a lui Lahtov că s-a mărginit la o analiză tipologică urmată de o periodizare fără referiri directe la contextul descoperirilor cheie care ar trebui să reprezinte criteriile de bază ale acestei periodizări. Amintim că, din păcate, publicarea materialelor din cultura Trebeniște și care au constituit baza studiului lui Lahtov s-a făcut incomplet, în publicații de multe ori inaccesibile cercetătorilor. De aceea în lucrarea noastră nu am putut ține seama totdeauna de periodizarea lui Lahtov și de descoperirile din acest important complex cultural.

¹⁹ Stane Gabrovec, *Prazgodovinski Bled*, Ljubljana, 1960 (vezi și recenzia cărții, Al. Vulpe, în *SCIV*, XII, 2, 1961, p. 407).

²⁰ Așa ne explicăm necropola tumulară de inhumare de la Basarabi, cu morminte similare celor de la Balta Verde (Vl. Dumitrescu, în *Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de Antichități în anii 1942 și 1943*, București, 1944, p. 85—86. Idem, *La necropole tumulaires du premier âge du fer de Basarabi* (ms).

fi atestat prin urmele de ardere pe obiectele de metal și pe fragmentele ceramice. Totuși, în câțiva tumuli nu s-au găsit nici oase calcinate, nici cărbuni iar inventarul metalic lipsește. Este vorba de tum. : 8, 15, 18, 66, 67, 115, 116, 124, 127, 131, 132, 148, 149. (Nu am inclus tumulii distruși sau cei fără nici un inventar). Se poate pune deci întrebarea dacă nu cunva au fost și morminte de inhumație. Este un lucru cunoscut că, în zona păduroasă de pe lunca apelor din nordul Olteniei, scheletele nu se conservă. Cel puțin pînă acum nu s-a găsit în toată această regiune nici un mormînt de inhumație din antichitate. Dimpotrivă, cunoaștem exemple sigure privitoare la descompunerea oaselor²¹. Descoperirea, în mantaua tum. y, a unei brățări din sec. III—IV e.n. nu-și găsește explicația decît dacă este pusă în legătură cu un mormînt secundar din această vreme, care, probabil, era de inhumație. O explicație asemănătoare poate avea și fibula din sec. III e.n., descoperită în pămîntul vegetal din marginea tum. 8. Pentru epoca hallstattiană însă nu avem nici o dovadă. Dimpotrivă, faptul că în necropolele din aceeași vreme de la Vaideeni, Tigveni, Curtea de Argeș, Bîrsești, Telești, Drăgoiești nu s-au găsit decît morminte de incinerare ne îndeamnă a considera și la Ferigile acest rit ca exclusiv. Lipsa oaselor calcinate din cei câțiva tumuli mai sus menționați ar putea fi explicată atît prin proasta conservare a oaselor, chiar și arse (în acest sens este concludent faptul că în mulți tumuli răscoliti recent nu s-au găsit oase calcinate), cît și prin obiceiul ritual de a pune foarte puține oase în morminte. După cum se va vedea mai jos, doar în cîteva morminte s-a găsit un număr suficient de oase, care să corespundă cantității totale a resturilor defunctului.

Ritul incinerării exclusive se întîlnește în epoca tîrzie hallstattiană, cum am spus, în toată zona subcarpatică a Olteniei, Munteniei și Moldovei. În afara necropolelor menționate mai sus, constatăm același rit și în necropolele de la Țițești (rn. Pitești, reg. Argeș)²², Teiu (rn. Costești, reg. Argeș)²³, Beleți (rn. Găești, reg. Argeș) (vezi nota 5), Ploiești-Triaj²⁴, Slobozia (Onești) (rn. Tg. Ocna, reg. Bacău)²⁵. În alte necropole din sud-estul Europei se întîlnesc morminte de incinerare în sînul cimitirelor ce conțin predominant morminte de inhumație. Așa, de pildă, este cazul la Ciumbud²⁶ și Teiuș²⁷ (rn. Aiud, reg. Cluj), la Szentes-Vekerzug și în Cîmpia Tisei în general²⁸, la Chotin

²¹ Spre exemplu necropola tumulară din perioada de tranziție de la neolitic la epoca bronzului de la Milostea (Eugenia Popescu și Alex. Vulpe, în *Revista Muzeelor*, 1965, 2, p. 148). În aceeași necropolă s-a găsit un mormînt, sigur de inhumație, din epoca migrațiilor, din al cărui schelet nu s-a păstrat nimic.

²² În tumuli s-au găsit fragmentele mai multor străchini cu marginea arcuită spre interior și oase calcinate (cercetări I. S. Nania și Alex. Vulpe).

²³ S-au găsit fragmente din patru vase pîntecoase care serveau drept urnă. În același loc s-au găsit și alte fragmente ceramice și o zăbală. Descoperire întîmplătoare. Informație I. S. Nania. Materialul se află în muzeul local.

²⁴ I. Nestor, în *Anuarul comisiei monumentelor istorice pe 1942*, București, 1943, p. 160; idem, în *Raport asupra activității științifice a Muzeului Național de Antichități în anii 1942 și 1943*, București, 1944, p. 29. Materialele și cea mai mare parte din datele arheologice au rămas inedite.

²⁵ Scurtă notiță la C. Buzdugan. în *Revista Muzeelor*, II, 1965, număr special, p. 425.

²⁶ I. Ferenczi, în *Materiale*, VII, 1961, p. 191—197. Idem, în *Acta Musei Napocensis*, II, 1966, p. 77 și urm.

²⁷ K. Horedt, în *Materiale*, I, 1953, p. 798 și urm. și p. 811.

²⁸ M. Párducz, *Vekerzug*, I, 1952, p. 148 și urm.; II, 1954, p. 52 și urm.; III, 1955, p. 11 și urm.; idem, *Szkitakori kutatásunk újabb eredményei*, în *AE*, 82, 1955, 2, p. 157—161; Dorin Popescu, *Problema sciților în opera lui Vasile Pârvan*, în *SCIV*, IX, 1, 1958, p. 9—32. Pentru lucrările mai vechi a se vedea bibliografia din lucrările menționate. Sînt totuși indispensabile: N. Fettich, *Bestand der skythischen Altertümer Ungarns*, la M. Rostowzew, *Skythien und der Bosphorus*, 1931; Boltján Árpád, *Szkiták a magyar alföldön*, în *Régészeti Füzetek*, I, 1955,

și Kuștanovice (Slovacia) ²⁹ și în Podolia ³⁰. În Banat a fost recent descoperit un mormânt de incinerare din această perioadă ³¹.

De asemenea, în Cîmpia Dunării ritul de incinerare este atestat la Gura Padinei (rn. Corabia, reg. Oltenia) ³². Este răspîndit și în sudul Dunării, în Dobrogea și nord-vestul Bulgariei ³³.

În lumea ilirică, în sec. VI—V, ritul precumpănitor este inhumarea ³⁴. Aceeași situație o vedem și în nordul Mării Negre, în lumea scitică, unde ritul inhumării este aproape exclusiv ³⁵.

Ritul incinerării începe a se răspîndi pe teritoriul României mai ales către sfîrșitul epocii bronzului, devenind, probabil, aproape exclusiv la începutul Hallstattului. În a doua parte a Hallstattului timpuriu și în cel mijlociu (cultura Basarabi), ritul incinerării continuă a fi cu totul precumpănitor ³⁶. În aceste perioade, predominarea ritului incinerării este comună în tot sud-estul Europei. Abia către sfîrșitul primei epoci a fierului, odată cu înflorirea deopotrivă a culturii ilirice, la vest, și a celei scitice la est de țara noastră, ritul incinerării devine o raritate în ariile respective, iar pe teritoriul României își păstrează exclusivitatea doar în zona subcarpatică de care am vorbit mai sus. Mai tîrziu, în sec. V—IV, cum vom vedea în concluziile lucrării, ritul incinerării cîștigă din nou teren, atît în lumea tracică cît și în cea ilirică.

La Ferigile, în cuprinsul necropolei tumulare, s-a constatat un ritual destul de variat. Deosebim următoarele tipuri de morminte :

1. Morminte cu inventarul depus pe solul antic. Această categorie are două variante principale :

- a — oasele calcinate și cărbunii sînt depuși pe sol lîngă restul inventarului ;
- b — oasele și cărbunii sînt depuși într-o urnă.

2. Morminte cu urnă cu capac depusă în groapă. Se disting, de asemenea, două variante principale :

- a — urna este depusă într-o groapă. În această categorie se pot include și toate mormintele secundare.

²⁹ M. Dušek, în *AR V*, 1953, 2, p. 153 ; idem, în *Arh. Mold.*, II—III, 1964, p. 279 ; idem, în *Izvestiia-Institut*, XXVII, 1964, Sofia, p. 55 ; idem, *Thrakisches Gräberfeld der Hallstattzeit in Chottn*, Bratislava, 1966. Pentru descoperirile din această perioadă, din Slovacia, vezi M. Dušek, *Die thrakoskythische Periode in der Slowakei*, în *Slov. Arch.*, IX, 1—2, 1961, p. 155—174. Pentru materialele de la Kuștanovice, vezi J. Böhm și S. M. Jancovitz, *Skythové na podkarpatské rus*, Praga, 1936.

³⁰ T. Sulimírski, *op. cit.*, p. 103 și urm.

³¹ La Brebu (rn. Reșița) ; cf. V. Leahu, în *SCIV*, XVI, 1965, 1, p. 159.

³² D. Berciu, *APO*, p. 166.

³³ Vezi răspîndirea ritului incinerării în această zonă la P. Alexandrescu în *Histria*, II, București, 1966, p. 240 și urm. Pentru regiunea Vrața vezi B. Nikolov, în *Izvestiia-Institut*, XXVIII, 1965, p. 163.

³⁴ În necropola plană mai tîrzie de la Jezerine (W. Radimsky, WMBH, III, 1895, p. 183), 86% din mormintele hallstattiene tîrzii sînt de inhumare, în timp ce în epoca următoare, doar 40% sînt de acest rit. În aceeași necropolă, ritul incinerării devine aproape total (93%) abia în epocă romană. Situații similare pentru Hallstattul tîrziu se constată la Donja Dolina (Č. Truhelka, WMBH, IX, 1904, p. 1—156), și în cultura Trebenište (V. Lahtov, *op. cit.*). În necropolele de la Glasinac (cf. nota 12) și Brezje (K. Kromer, *Brezje*, Ljubljana, 1959) ritul inhumării este exclusiv în această perioadă.

³⁵ B. N. Grakov, *Скифы*, Kiev, 1947 ; A. I. Meliukova, *К вопросу о памятниках скифской культуры на территории средней Европы*, în *SA*, XXII, p. 240 și urm.

³⁶ Al. Vulpe, *Zur mittleren Hallstattzeit in Rumänien*, în *Dacia*, N.S. IX, 1966, p. 105—132.

b — urna este semiîngropată în centrul tumulului, peste ea înălțându-se mantaua de bolovani și pământ.

3. Morminte în care vasele (unele avînd funcția de urnă) sînt depuse neacoperite în gropi dreptunghiulare.

4. Gropi simple cu cărbuni și oase calcinate, din care lipsește uneori inventarul ceramic sau piesele metalice.

5. Morminte fără nici un inventar, fără oase sau cărbuni. Această categorie cuprinde deci mormintele cenotaf.

Toate aceste tipuri de morminte sînt tumulare. Mărimea mantalei de bolovani diferă însă, cum vom vedea, în cadrul diverselor categorii.

Ținem să precizăm de la început că mormintele primei categorii și în special ale primei variante (1 a) sînt pe departe cele mai numeroase.

Înainte de a analiza diversele tipuri ale acestor variante, vom face cîteva observații generale privitoare la mormintele categoriei 1.

În cuprinsul necropolei tumulare nu s-a descoperit nici un rug, ceea ce demonstrează că incinerarea se făcea în altă parte. Faptul că ceramica mormintelor din prima categorie este fragmentară, dovedește că a fost spartă în alt loc, în mormînt depunîndu-se doar fragmente culese cu mai multă sau mai puțină grijă. Posedăm dovezi indiscutabile că spargerea vaselor s-a făcut la rug, în timpul și după incinerarea cadavrului. Astfel, în mormîntul principal al tumulului 2, s-au găsit mai multe fragmente de strachină ce s-au putut întregi, unele arse secundar, altele neatînse de foc. Explicația rezidă în felul cum s-au răspîndit cioburile în timpul spargerii vasului, unele căzînd pe jăratecul rugului, altele alături. Exemple de acest fel sînt numeroase : tum. 30, M I, vasul 1 ; tum. 63, M I, vasul 1 ; tum. 80, M I, vasul 5 ; tum. 104, vasul 3 etc. De asemenea, în multe morminte s-au găsit fragmente ceramice izolate arse secundar. Unele fragmente poartă numai slabe urme de ardere secundară, altele sînt arse pînă la vitrificare, în timp ce multe nu poartă de loc urme de foc. Credem că erau alese, pentru a fi depuse în mormînt, cu precădere fragmentele mai puțin arse, deoarece majoritatea fragmentelor ceramice nu prezintă urme de ardere secundară sau le prezintă foarte slabe.

Bine înțeles, cantitatea de fragmente culeasă de la rug era variabilă. Uneori se culegeau 80% din cioburi, alteori însă cantitatea era doar în jur de 20% sau chiar mai mică. În cuprinsul mormintelor din prima categorie n-am găsit aproape nici un singur vas întreg, chiar și ceșcuțele de dimensiuni foarte mici aveau măcar toarta ruptă ritual. Remarcăm situația constatată în tum. 80, unde s-au găsit două vase pîntecoase aproape identice (vasele 7 și 8), din unul păstrîndu-se partea inferioară, din celălalt, jumătatea superioară.

Rugurile erau colective ; mai multe cadavre erau incinerate pe același loc de ardere. Acest lucru a putut fi demonstrat prin descoperirea, în inventarul unui mormînt, a unui fragment izolat, aparținînd unui vas ale cărui fragmente s-au găsit, în număr mare, în alt mormînt. Este cazul ceștii 1 din tum. 38, din care s-a găsit un ciob izolat în cuprinsul M I al tum. 34. Fragmentele au fost găsite sub mantaua de bolovani ; nu poate fi deci vorba de folosirea pămîntului tum. 38 pentru ridicarea mantalei tum. 34. Singura explicație este că la incinerarea cadavrului din tum. 34 s-a refolosit rugul mormîntului I din tum. 38, iar la culegerea fragmentelor ceramice s-a luat, involuntar, și un fragment aparținînd inventarului tum. 38. Cazuri similare au mai fost observate în tum. 78 și 79 ; 100 și 75 ; 27 și 20. Ele erau, desigur, mult mai numeroase, însă imposibilitatea de a prelucra materialul desfășurat pe un spațiu foarte mare a făcut ca unele observații să scape atenției noastre.

O explicație analoagă trebuie dată numeroaselor fragmente izolate întâlnite în cuprinsul mormintelor cu inventarul pe sol, care, provenind din vase de formă asemănătoare, au fost culese, din greșeală, de la rug. Multe din acestea au urme de ardere secundară. Cităm un singur exemplu: tum. 105, M I. Se va vedea că fiecărui vas reprezentat în mormint cu un procent mai mare de 20% din fragmente, îi corespunde câte un ciob izolat (de multe ori ars secundar) din unul sau chiar mai multe vase de tipuri asemănătoare. Cititorul interesat va putea găsi foarte multe asemenea exemple parcurgând catalogul descoperirilor.

O soartă asemănătoare o avea și materialul metalic. De bună seamă observațiile nu s-au efectuat decât asupra obiectelor alcătuite din mai multe piese, adică zăbalele. De multe ori am găsit zăbale având lipsă câte o piesă (tum. 11, 27, 110), sau, în alte cazuri (tum. 2, 34, 41, 76, 90 etc.), câte o piesă izolată de zăbală. În același sens vorbește și descoperirea în tum. 46, alături de o piesă de centură întreagă (pl. XXIV/7a—d), a câtorva fragmente din alte trei piese similare. Vezi un caz asemănător și în tum. 97. Pe de altă parte, în M I al tum. 2 s-a găsit doar un fragment dintr-o asemenea piesă de centură (pl. XXIV/4), restul obiectului deteriorându-se prin ardere și fiind lăsat la rug.

Faptul că în marea majoritate a mormintelor s-au găsit foarte puține oase calcinate sau cărbuni de la rug ne duce la presupunerea că cea mai mare parte a resturilor defunctului era lăsată la rug sau avea o altă soartă. Bine înțeles, s-ar putea obiecta că nu toate oasele au rezistat conservării în pământ, totuși, aceasta nu este o explicație satisfăcătoare, deoarece chiar în cazul mormintelor cu urnă (unde se poate demonstra că oasele s-au păstrat integral), în multe cazuri numărul oaselor calcinate este mult prea redus (vezi exemplul tum. 100; 72, M I, III și IV; 20, M I, II; 92, M II etc., cu oase puține, în timp ce tum. 19; 73, M II aveau multe oase).

Ceea ce izbește la prima vedere este faptul că cea mai importantă parte a ceremoniei funebre se desfășura la rug. Acolo avea loc ospățul, căruiua îi urma spargerea vaselor. Este de presupus, că, în credința localnicilor, mortul lua parte la ospăț, probabil înainte de ardere³⁷. În mormintul propriu-zis nu se depuneau ofrande sub formă de mâncare sau băutură, ci doar fragmentele vaselor ce conțineau alimente.

Cu privire la natura alimentelor nu putem face decât presupuneri vagi. De sigur că în căni se păstrau lichide, în timp ce mâncărurile solide se puneau în străchini. Ne este însă greu să ne imaginăm la ce serveau, în acest ceremonial, ceștile mari pîntecoase, eventual ceștile fine, frumos împodobite în interior și cu butoni discoidali pe toartă, vasele pîntecoase mari sau vasele borcan. Poziția echilibrată a distribuției acestor tipuri arată că fiecare avea funcția sa în cadrul ceremonialului. Cantitatea relativ mare de fragmente ceramice (în cadrul necropolei tumulare s-au găsit în total fragmente din cca. 1570 vase diferite), dovedește iarăși amploarea ceremoniei de la rug.

În ce privește ritualul înmormîntării propriu-zise, se pot face iarăși câteva observații generale. La majoritatea mormintelor s-au putut deosebi două grupe de inventar: cel acoperit de mantaua de bolovani și cel situat în marginea acesteia, fiind în parte

³⁷ Herodot, IV, 73, spune că la moartea sciților de neam comun era obiceiul să se poarte timp de 40 de zile cadavrul pe la rude care ospătau punând și defunctului bucate dinainte. Textul reflectă un obicei general

răspîndit în epoca fierului, care explică și ritualul de la Ferigile. Cu privire la banchetul funerar la tracii înstăriți, vezi Herodot, V, 8.

acoperit, în parte în afara bolovanilor. Această din urmă grupă este alcătuită, în special, de fragmentele vaselor mari (vase mari pîntecoase, căni și vase borcan). Ceramica depusă sub mantaua de bolovani era constituită mai ales din străchini, ceșcuțe, cești de toate categoriile și, mai rar, din căni de dimensiuni mici sau mijlocii. Este greu să ne explicăm semnificația acestei împărțiri, mai ales fiindcă inventarul neprotejat de învelișul de bolovani a fost supus răvășirilor. De aceea, în destul de puține cazuri ne-am putut da seama cu precizie dacă fragmentele din marginea și din jurul mantalei de bolovani reprezintă o parte a inventarului mormîntului, o ofrandă depusă ulterior înmormîntării, sau sînt morminte secundare. Acesta este domeniul cel mai obscur din cercetarea necropolei tumulare, datorită dispariției mantalelor de pămînt a tumulilor.

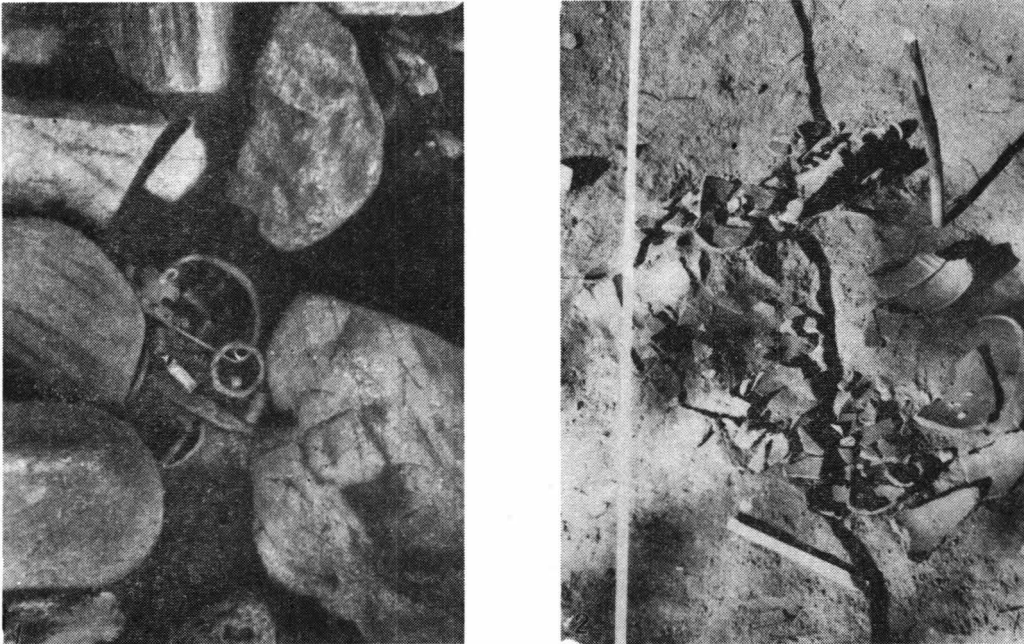

Fig. 7 Mormîntul principal de ritual 1 a după dezvelirea mantalei de bolovani; 1 : tum. 97; 2 : tum. 99.

Cu excepția mormintelor secundare sigure, am considerat mormînt secundar probabil (notat cu un asterisc *M) toate acele situații unde s-a putut constata o intervenție ulterioară construcției mantalei de bolovani sau unde fragmentele ceramice nu se aflau pe solul antic al tumulului. În cazul că resturile ceramice se aflau pe solul antic, fiind, uneori, evident acoperite de bolovanii mantalei, le-am considerat ca făcînd parte din inventarul mormîntului.

În ceea ce privește inventarul de sub mantaua de bolovani, în cadrul primei variante de morminte (1 a) am putut distinge patru subvariante, după distribuția oaselor și a cărbunilor, a inventarului metalic și ceramic,

1 a₁ — oasele și cărbunii sînt depuse separat de restul inventarului. Din această grupă fac parte tum. : 38, 44. În ambele cazuri, oasele împreună cu cărbunii au fost depuse în centrul tumulului, în timp ce restul inventarului se afla spre margini.

1 a₂ — grupul ceramic este depus distinct de cel metalic (fig. 7). Din această grupă fac parte tum. : 1, 7, 30, 60, 71, 75, 87, 88, 91, 94, 95, 97, 99, 105, 120, 122, 134 și 139. Oasele calcinate sînt, în cea mai mare parte a acestor morminte, depuse împreună cu inventarul metalic, de cele mai multe ori constituit din arme. Numai într-un caz oasele se aflau printre fragmentele ceramice (tum. 30), iar în alte două cazuri se aflau și lângă inventarul metalic și lângă cel ceramic (tum. 7 și 88). Avem aici o imagine a modului cum era concepută averea defunctului în viața viitoare. Acest tip de mormînt este, din punct de vedere al distribuției inventarului, cel mai apropiat de mormintele de inhumație din acea vreme.

1 a₃ — oasele calcinate și cărbunii sînt depuși la un loc cu inventarul ceramic și metalic, totul alcătuiind un complex destul de bine delimitat. Este categoria cea mai numeroasă, poate și datorită faptului că, din pricina tasării, o serie de morminte de tip 1 a₁ și 1 a₂ și-au pierdut configurația inițială, căpătînd, prin amestec, înfățișarea tipului 1 a₃ sau 1 a₄ (vezi mai jos). Din această grupă fac parte tum. : 2, 3, 4 (M VIII), 6, 10, 11, 12, 26, 34, 35, 37, 41, 45, 51, 52, 57, 74, 76, 82, 83, 84, 85, 90, 92, 93, 102, 110, 116, 117 (?), 137, 140, 141, 142.

1 a₄ — asemănător cu 1 a₃, oasele calcinate fiind amestecate cu inventarul ceramic și metalic; situația însă se prezintă difuză, inventarul fiind răsfirat pe întreaga suprafață a tumulului. Din această grupă fac parte tum. : 5, 31, 43, 46, 50, 68, 80, 81, 132 și 149 (?). Cea mai mare parte din acești tumuli sînt sărăcăcioși. Tendința de a răspîndi pe o suprafață mai mare fragmentele unor anumite vase se poate observa și la tipul 1 a₃. Astfel, în tum. 4 fragmentele vaselor 3, 4 și 10 sînt răspîndite, în timp

Fig. 8 Grupul de arme după demontarea mantalei, la morminte de tip 1 b (tum. 27).

ce restul materialului se concentrează, aproximativ, în centrul tumulului; de asemenea în tum. 11 fragmentele vasului 8 (ceașcă cu două torți) sînt răspîndite pe toată suprafața tumulului etc.

Varianta 1 b cuprinde un număr mai mic de morminte. De altfel, datorită tasării, vasul care îndeplinea funcția de urnă s-a spart, situația prezentîndu-se analogă

tipului 1 a₃. Pe lângă situațiile sigure (tum. : 26, 69 M I și M II, 62, 63), am considerat ca făcând parte din varianta mormintelor cu oasele în urnă, acele morminte în care s-a putut întregi vasul printre fragmentele căruia se aflau oasele (tum. : 27 (?), 64, 65 (?), 67, 74, 127 (?), 145 (?)). După cum se vede, spre deosebire de mormintele variantei 1 a, cele de tipul 1 b conțineau cel puțin un vas întreg. În M I din tum. 69 se aflau chiar două străchini întregi, neacoperite, în centrul tumulului. Una conținea oasele și materialul metalic mărunț (fibule, vîrfuri de săgeți). Cea de a doua, goală, conținea probabil mîncări. O situație similară se întîlnește în tum. 62 și 63 și poate fi presupusă și în tum. 27, datorită dispoziției materialului metalic.

Mormintele bogate de luptători din varianta 1 b (tum. 27, 69 M I și 65) au grupul de arme depus separat de inventarul ceramic și de urnă. Remarcăm modul similar de a depune armele la tum. 69 și 27 : cuțitul de luptă și cele două vîrfuri de lance alcătuiesc un grup, în timp ce toporul de luptă, zăbalele și cutea de gresie sînt grupate aparte, alături (fig. 8).

Cum am mai spus, inventarul era acoperit, după depunere, cu o manta de bolovani. În multe cazuri însă, am constatat în zona mormîntului o lipsă a pietrelor pe o suprafață relativă mică (cca 0,40—0,60 m diam.) (fig. 5/1, 2). Această situație este vizibilă bine la tum. : 6, 30, 31, 34, 37, 38, 61, 64, 68, 71, 76, 83, 92, 93, 99, 105, 120, 130 (?), 134, 140, 142, 148 și 149 (?). Zonei fără bolovani nu-i corespundea nicăieri o groapă vizibilă în profilul solului antic. Deci nu poate fi vorba decît de o încercare de jefuire sau — și lucrul poate fi presupus la tumulii ce prezintă această particularitate fără a avea urme de jaf — de o practică rituală în legătură cu migrarea sufletului după moarte. Această din urmă explicație se potrivește în cazul tum. : 6, 30, 71, 99 și 134, cu morminte de luptători bogate în arme. La Ferigile nu s-a putut ajunge la o explicație concludentă, din aceeași cauză a nivelării mantalei de pămînt a tumulilor. Faptul însă că în necropola analogă de la Curtea de Argeș s-a observat, în repetate rînduri, acest gol în centrul mantalei de bolovani, fără groapă săpată ulterior în tumul³⁸, ne îndeamnă să considerăm valabilă ipoteza unei analogii cu obiceiul preistoric al „găurii sufletului” (*Seelenloch*) care, la Ferigile, se întîlnește la urnele mormintelor de tip 2 a și 3.

Pe de altă parte, ipoteza jefuirii mormîntului nu poate fi exclusă în unele cazuri. Situațiile din tum. 33, 34 și 36 sînt elocvente în acest sens. Cum rezultă din cele expuse în catalogul descoperirilor, jaful a fost efectuat exclusiv în antichitate, probabil în epoca contemporană necropolei.

Cele mai apropiate analogii privind ritualul mormintelor cu inventarul pe sol le găsim în necropolele tumulare de la Vaideeni, Tigveni și Curtea de Argeș. Cele două morminte săpate la Vaideeni sînt de tip 1 a₃, în timp ce la Curtea de Argeș s-au găsit morminte atît de tip 1 a₂ cît și 1 a₃. În ambele necropole amintite, inventarul ceramic al mormintelor de acest tip este exclusiv fragmentar. Urmele de ardere secundară sînt frecvente. Dispoziția tipurilor de vase în cuprinsul mormîntului este, cel puțin la Curtea de Argeș, asemănătoare cu cea de la Ferigile. La Vaideeni săpăturile, foarte reduse, nu sînt destul de concludente. Pe de altă parte, la Tigveni s-au găsit, în același tumul, două morminte de tip 1 b, care se suprapuneau (vezi nota 7). Distribuția ofrandelor mormîntului I din tum. 1 de la Tigveni la marginea mantalei de bolovani este identică cu situațiile de la Ferigile.

³⁸ Cea mai mare parte a tumulilor de la Curtea de Argeș au cîte un gol la mijlocul mantalei de bolovani. În dreptul lui, pe solul antic, sînt depuse oasele căl-

inate, cărbunii și, uneori, inventarul metalic, în timp ce ceramica este răspîndită în zona acoperită de bolovani (cf. nota 4).

Morminte tumulare de incinerare, cu inventarul depus pe solul antic, s-au găsit la Telești și Drăgoiești (vezi nota 10). Aceste două necropole se aseamănă cu cea de la Ferigile și prin mantaua de bolovani ce acoperă nemijlocit inventarul și resturile de incinerare. După cum reiese din catalogul descoperirilor, se pare că din fragmentele ceramice răspândite pe sol s-au întregit mai multe vase, de unde rezultă că cel puțin o parte din materialul ceramic a fost spart prin tasarea bolovanilor. Într-unul din tumulii de la Drăgoiești, inventarul ceramic și cel metalic, împreună cu oasele și cărbunii, sînt răspândite pe toată suprafața tumulului, situație similară cu tipul de mormînt 1 a₄ de la Ferigile. La Telești, alături de tipul de morminte 1 a₄, s-au observat și alte obiceiuri rituale (ring de piatră, lipsa mantalei de bolovani) necunoscute la Ferigile.

La Gura Padinei (vezi nota 32) (rn. Corabia, reg. Oltenia), în necropola tumulară, cel puțin unul (M₄) din cele patru morminte este asemănător cu categoria 1 de la Ferigile. La Gura Padinei lipsește mantaua de bolovani, iar inventarul ceramic se rezumă la o ceașcă pîntecoasă întregă, lîngă care se aflau, răspândite pe sol, oasele calcinate, cărbuni și cenușă de la rug. Alături se afla inventarul neceramic (arme, fibulă, piese de harnașament etc.).

În necropola tumulară de la Bîrsești (vezi nota 6), ritualul constă în a depune pe sol un grup de vase (de obicei patru la număr: două străchini evazate, o ceșcuță și un vas borcan) lîngă care erau răspândite oasele calcinate și inventarul metalic. Mormintele acoperite cu o manta de bolovani se apropie de tipul 1 a₂ de la Ferigile. Obiceiul spargerii rituale la rug este însă mult mai rar la Bîrsești.

Morminte tumulare de tip 1 (Ferigile) întîlnim uneori în grupa Kuștanovice (vezi nota 29). De asemenea, apropiate tipului 1 a de la Ferigile sînt toate mormintele cu oasele arse și cenușa răspîndită, descoperite în Cîmpia Tisei (vezi nota 28) și cele de la Teiuș (vezi nota 27).

Pentru explicarea originii tipului 1 de morminte de la Ferigile, cel mai bun exemplu îl dă necropola tumulară timpurie hallstattiană de la Vîrtop-Plopșor (vezi nota 15). Ceramica este răspîndită, împreună cu oasele calcinate, pe suprafața solului. Vasele au putut fi însă întregite, spargerea lor fiind fie rituală, fie datorîndu-se tasării mantalei de bolovani. În Hallstattul vechi de la noi din țară nu au mai fost identificate alte asemenea morminte, însă exemplul citat este suficient pentru a explica tradiția locală de ritual ce și-a găsit o amplă dezvoltare în grupul Ferigile.

Mormintele de incinerare cu oasele calcinate depuse pe sol reprezintă forma rituală de legătură dintre ritualul inumației și cel al incinerăției. Folosirea cu precădere a acestui ritual în necropolele subcarpatice de tip Ferigile și Bîrsești trebuie explicată ca o influență a practicării pe scară mare, în regiunile înconjurătoare, a ritualului inumației în tumuli și morminte plane.

Mormintele de tip 2 a de la Ferigile pot fi împărțite în două variante: 2 a₁ (principale) și 2 a₂ (secundare).

Mormintele de tip 2 a₁ erau astfel construite: la centrul viitorului tumul se săpa o groapă — ovală sau circulară — în care se depunea, de obicei pe o piatră plată așezată pe fundul gropii, o urnă (o cană sau un vas pîntecos) acoperită de o strachină cu gura în jos. În interiorul urnei se aflau oase calcinate, cărbuni de la rug, eventualul inventar metalic și o ceșcuță. O altă ceșcuță se sprijinea pe umărul urnei, fiind fixată cu un bolovan. Spațiul dintre pereții gropii și urnă era umplut cu bolovani plați. În jurul gropii se depuneau pe sol bolovani de rîu, dispuși pe un singur strat, în cercuri concentrice, lăsînd neastupată gura gropii. Aceasta era acoperită cu o lespede plată

de gresie albă ce se sprijinea pe bolovanii înconjurători. Apoi se construia tumulul de pământ. De acest tip sînt mormintele principale ale tumulilor 17, 19, 20, 72 și 100 (fig. 10 ; 11).¹

Vasele din aceste morminte erau întregi. Doar torțile ceștilor erau de multe ori rupte la rug. Unele dintre cești (tum. 72, ceașca 3) prezentau chiar urme de ardere secundară. Pe suprafața vaselor întregi nu s-au observat însă niciodată urmele focului

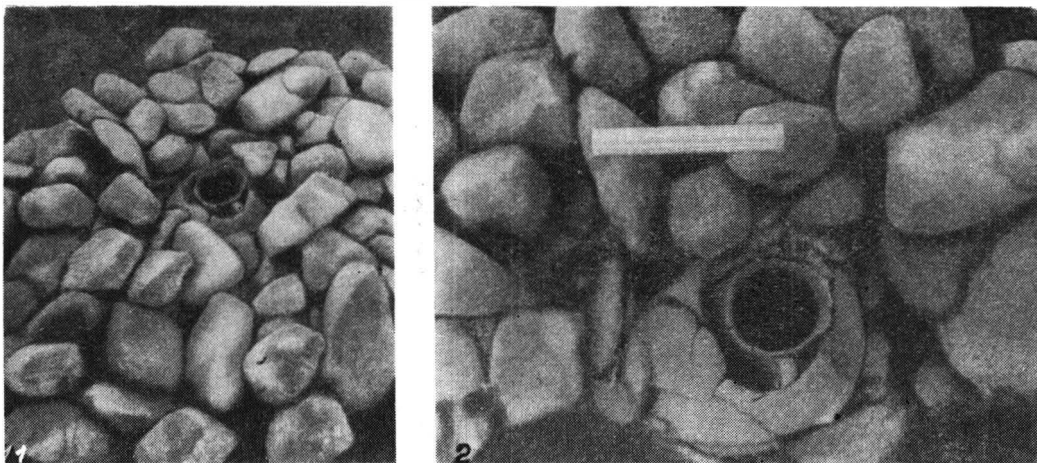

Fig. 9 Raportul între M II (secundar) și mantaua mormîntului principal al tum. 63. 1—2 : diverse faze ale demontării.

rugului. Dispoziția rituală a vaselor suferă rareori excepții. Cităm cazul mormîntului I din tum. 20, în care urna era acoperită cu două străchini, una așezată cu gura în sus pe fundul întors al celeilalte (fig. 11/3). Inventarul metalic al acestor morminte este foarte sărăcăcios. Singurele arme găsite au fost : un cuțit de luptă și câteva vîrfuri de săgeți. Podoabele sînt de asemenea rare ; în două cazuri (tum. 72 și tum. 20, M III) s-a găsit cîte o fibulă.

Este greu de precizat dacă fragmentele ceramice găsite printre bolovanii mantalei acestor tumuli se referă la vase ofrandă depuse ulterior sau își găsesc explicația în pămîntul luat de la tumulii din apropiere. Poziția bine delimitată a fragmentelor vasului borcan (17) din tum. 72 ne face să credem că reprezintă o ofrandă (fig. 10/5). În celelalte cazuri însă situația rămîne nerezolvată.

Mormintele de tip 2 a₂ sînt întru totul asemănătoare celor de tip 2 a₁, cu deosebirea că groapa era săpată în mantaua de pămînt a unui tumul mai vechi. În multe cazuri, ea perfora mantaua de bolovani a tumulului respectiv (ex. : tum. 62, 63, 73, 79, 92, 105 etc.) (fig. 9 ; 10). În alte cazuri însă, se situa în marginea mantalei (tum. 42, M II ; 72, M III, M IV ; 73, M III) (fig. 10 ; 11). De obicei, groapa era astupată cu bolovani luați din mantaua tumulului în care fusese săpată. În cîteva cazuri însă (tum. 73, M II ; 20, M III), groapa era acoperită, ca și în cazul mormintelor 2 a₁, cu o lespede plată de gresie albă, demonstrînd și prin această particularitate contemporaneitatea

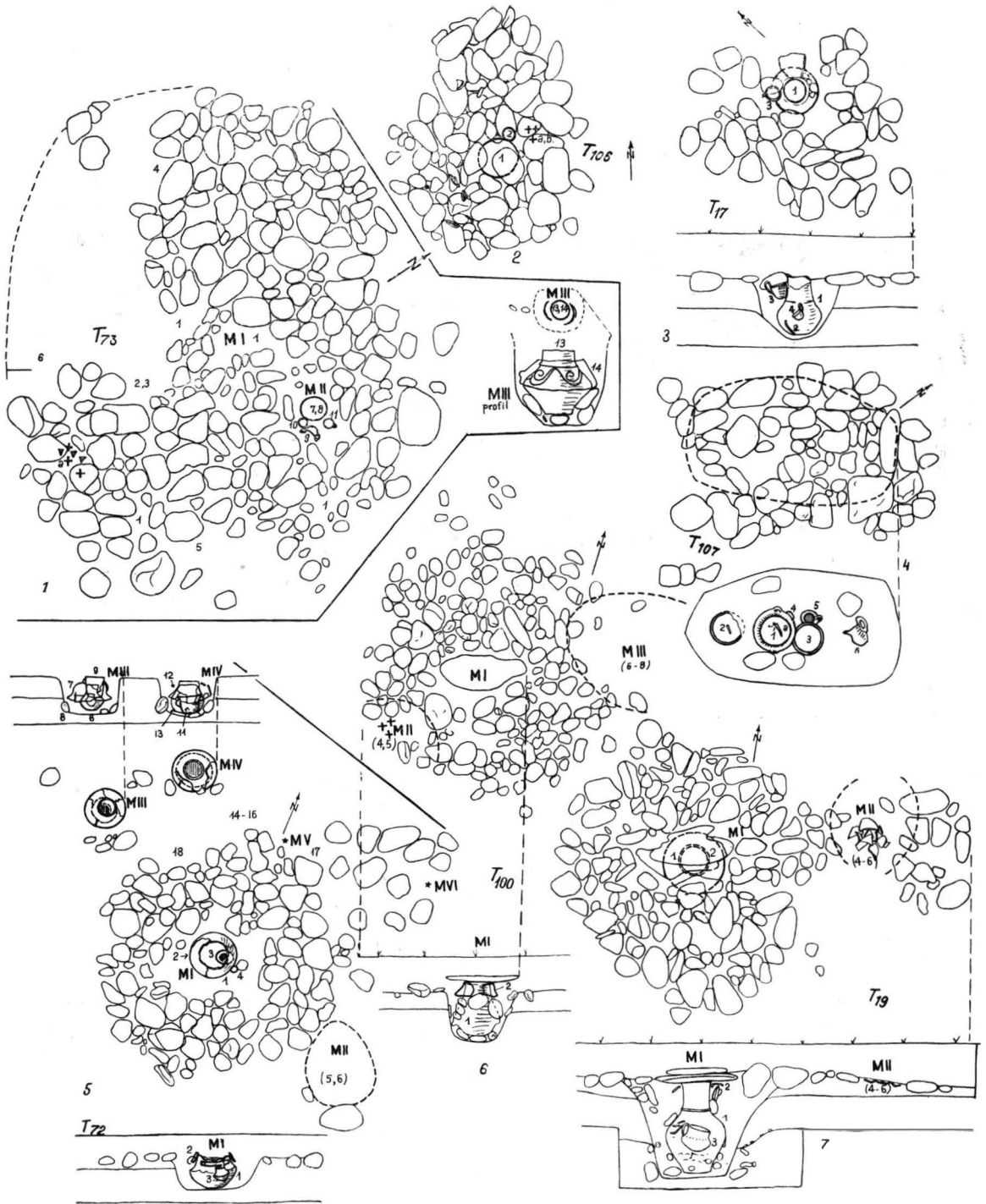

Fig. 10 Morminte cu ritual de tip 2 a₁ și 3

cu acestea din urmă. Tot în tum. 73, în M II și M III, s-a observat obiceiul de a pune lângă urnă un pumn de cărbuni de la rug.

Dintre mormintele de tip 2 a₂, trei sînt puțin deosebite în ce privește configurația rituală a vaselor. Este vorba de M III și M IV din tum. 72 și de M II din tum. 20. Acesta din urmă (fig. 11/3) se distinge prin sărăcia inventarului: o strachină cu cîteva oase calcinate, acoperită de o altă strachină asemănătoare. M III din tum. 72 este mai bogat, fiind alcătuit din cinci vase puse unul într-altul (cf. mai jos p. 147). Doar cel de jos avea funcție de urnă, conținînd cîteva oase calcinate (fig. 10/5). În M IV din tum. 72, urna, un vas borcan cu cîteva oase, era acoperită de o strachină, la rîndul ei acoperită de cîteva fragmente mari ale unui vas pîntecos, prezentînd urme de ardere secundară (fig. 10/5). Atragem atenția și asupra M II din tum. 42 (fig. 11/1), a căruia groapă, săpată în mantaua de pămînt a movei, era captușită cu pietre plate, alcătuiind o cutie (situație asemănătoare în M I din tum. 20, de tip 2 a₁, fig. 11/3). În afara mormintelor mai sus citate, în grupul 2 a₂ am inclus toate mormintele secundare probabile, cu acest tip de ritual.

Morminte de tip 2 b s-au găsit doar două: tum. 42 și 77 (fig. 11/1, 2). În ambele cazuri, urna îngropată pînă la mijloc în solul antic era acoperită de o strachină-capac. În jurul ei, se aflau resturile mai multor vase (ceșcuțe sau străchini). Atît resturile acestor vase cît și urna prezintă urme de ardere secundară. Strachina (capac) din tum. 77, M I, este chiar puternic arsă secundar. În jurul urnei, pe sol, se îngrămădea mantaua de bolovani, acoperind astfel întreg inventarul. În mormintele de tip 2 b nu am găsit inventar metalic.

Cantitatea mică de oase remarcată în cazul mormintelor din categoria 1 se constată și în mormintele din categoria 2. Cu excepția mormintelor principale ale tum. 19, 72 și a M II din tum. 73, urnele conțineau foarte puține oase calcinate. M II din tum. 6, care prezintă toate caracteristicile mormintelor de tip 2 a₂ (cană acoperită de o strachină), era lipsit de oase calcinate. Ca și în cazul mormintelor din categoria 1, avem de-a face cu un obicei ritual constînd în a depune un număr mic de oase în morminte.

Morminte tumulare de tip 2 a₁, așa cum se prezintă la Ferigile, nu cunoaștem nicăieri pînă în momentul de față. Trebuie luat în considerare însă că acest tip de mormînt nu este decît o adaptare la ritualul tumulilor a tipului 2 a₂, acesta din urmă fiind cel mai frecvent tip de mormînt hallstattian de incinerare. De aceea nu-i vom urmări răspîndirea decît în perioada tîrzie a primei epoci a fierului și numai pe o zonă limitată la sud-estul Europei. În sudul Olteniei, asemenea morminte sînt presupuse în cimitirele plane (cîmpuri de urne) de la Hotărani³⁹, Dăbuleni și Potelu⁴⁰ (toate în rn. Corabia). Se pare că trei din cele patru morminte tumulare de la Gura Padinei (vezi nota 32) sînt de tip 2 a₂ (morminte secundare în tumuli ?). În necropola tumulară de inhumare de la Gogoșu (vezi nota 8) s-au găsit morminte secundare de incinerare de tip 2 a₂. Din același orizont par a face parte și cele cîteva morminte de incinerare de la Ostrovul Mare, locul „La Schelă”⁴¹. În Muntenia s-au semnalat morminte de incinerare în urnă la Teiu (vezi nota 23), al căror inventar este asemănător cu cel al mormintelor de categoria 1 de la Ferigile.

³⁹ D. Berciu, *APO*, p. 169, fig. 214 și 215; idem, *O colecție de anticități și din județul Romanați*, București, 1935, p. 10, fig. 3/5-6.

⁴⁰ D. Berciu, în *Arhivele Olteniei*, XXI, 119 - 122, 1942, p. 9.

⁴¹ D. Berciu, în *Materiale*, I, 1953, p. 614-615; D. Berciu și Eug. Comșa, *op. cit.*, p. 477.

Și în sudul Munteniei, la Oinac (rn. Giurgiu)⁴², s-au descoperit asemenea morminte de incinerare. La Bîrșești (vezi nota 6), mormintele de tip 2 a₂ perforază mantalele tumulilor cu morminte de tip 1. La Ravna⁴³ (Bulgaria de nord-est), mormintele de tip 2 a alcătuiesc cel mai vechi orizont al cimitirului, situându-se în a doua jumătate a sec. V î.e.n. La Dobrina s-au găsit exclusiv asemenea morminte.

În Moldova și Transilvania⁴⁴ s-au descoperit, în Hallstattul târziu, puține morminte de incinerare în urnă. Ele sînt însă destul de numeroase în bazinul Tisei (vezi nota 28), Chotin (vezi nota 29) și în Podolia (vezi nota 14). Lipsesc mai la răsărit, în lumea scitică. În lumea ilirică se semnalează puține morminte în urnă, mai ales la Donja-Dolina⁴⁵.

Interesant de remarcat este faptul că cea mai mare parte a acestor morminte de incinerare în urnă, în măsura în care acest lucru a putut fi precizat, indică o etapă mai târzie. La Gogoșu, în lumea ilirică, în bazinul Tisei, ele apar după orizontul mormintelor de inhumare, respectiv plane sau tumulare, continuînd apoi, în parte, paralel cu acestea⁴⁶. Se va vedea mai jos că, și în complexul Bîrșești-Feriștile, mormintele de tip 2 a sînt mai recente decît cele din categoria 1.

În ceea ce privește originea tipului de mormînt 2 a în grupul Feriștile, nu trebuie mers prea departe. Mormintele „a pozzo” din cuprinsul complexului Basarabi⁴⁷, de la Blejești⁴⁸ (rn. Videle, reg. București) și Balta Verde⁴⁹ (anterioare necropolei tumulare de inhumare) ne oferă cele mai apropiate analogii. Aceste două descoperiri de tip Basarabi cuprind morminte plane. Ele pot fi legate de cel mai vechi orizont al complexului Basarabi (a doua jumătate a sec. VIII î.e.n. sau începutul sec. VII). La rîndul lor, purtătorii culturii Basarabi au preluat acest ritual din Hallstattul timpuriu, cînd cîmpurile de urne erau forma predominantă, dacă nu chiar, în unele regiuni, exclusivă de înmormîntare.

Cele spuse mai sus ne permit să încheiem următoarea constatare: mormintele de tip 2 a se împuținează în Hallstattul mijlociu și târziu, în sud-estul Europei, sub influența ritului de inhumare (plană sau tumulară), conservîndu-se mai ales în zona centrală a acestei arii, zona complexului Bîrșești-Feriștile, unde ritualul incinerării a rezistat cu succes influențelor externe.

În ultima etapă a Hallstattului târziu, constatăm o reînflorire a ritualului mormintelor cu urna în groapă în tot sud-estul Europei.

Categoria a 3-a de morminte de la Feriștile este reprezentată de puține morminte, unele tumulare (tum. 9, 40, 106, 107 și 108) (fig. 10; 11; 12), altele secundare în tumuli cu morminte de categoria 1 (M IX din tum. 4). Mormîntul se construia astfel: într-o groapă dreptunghiulară, cu capetele uneori puțin rotunjite, nu prea adîncă (circa 0,40 m de la solul antic) se depuneau mai multe vase, printre care cel puțin o stra-

⁴² D. Berciu, în *Materiale*, II, 1956, p. 493.

⁴³ Ravna: M. Mirčev, în *Izvestia-Institut*, XXV, 1962, p. 97-162; Dobrina: idem, în *Bulletin du musée national à Varna*, I, 1965, p. 33-70.

⁴⁴ I. H. Crișan (în *Acta Musei Napocensis*, I, 1965, p. 87-111) semnalează morminte de incinerare în urnă la Dezmîr (orașul Cluj), Blaj și Hărman, datate la începutul sec. III î.e.n. (vezi mai jos nota 211). Despre necropole de incinerare din sec. VI - V în Ardeal vezi I. H. Crișan în *Dacia*, N. S. IX, 1966, p. 133 și urm.

⁴⁵ Č. Truhelka, în *WMBH*, IX, 1904, p. 1-156; în recenta lucrare de revalorificare a materialului

(Zdravko Marić, în *Glasnik*, N.S., XIX, 1964, p. 5-128) cele mai multe morminte de incinerare sînt atribuite, pe criterii tipologice. Hallstattului mijlociu, ceea ce, cum vom vedea mai jos nu este totdeauna just.

⁴⁶ În cadrul tipurilor de ritual din Cîmpia Tisei (vezi nota 28), mormintele cu oasele și cenușa răspîndite pe sol reprezintă forma de tranziție dintre inhumare și incinerare.

⁴⁷ D. Berciu, în *Istoria României*, I, p. 152; Alex. Vulpe, *Zur mittleren Hallstattzeit...*, p. 120.

⁴⁸ D. Berciu, în *Materiale*, II, 1956, p. 553.

⁴⁹ *Ibidem*, V, 1959, p. 531.

chină. Aceasta servea întotdeauna drept urnă, rămânind descoperită în mormânt. Alături de ea, tot cu gura în sus, se aflau, după caz, diferite alte vase. Astfel tum. 108 nu conținea decât strachina-urnă, în tum. 106 s-a găsit și o căniță, în timp

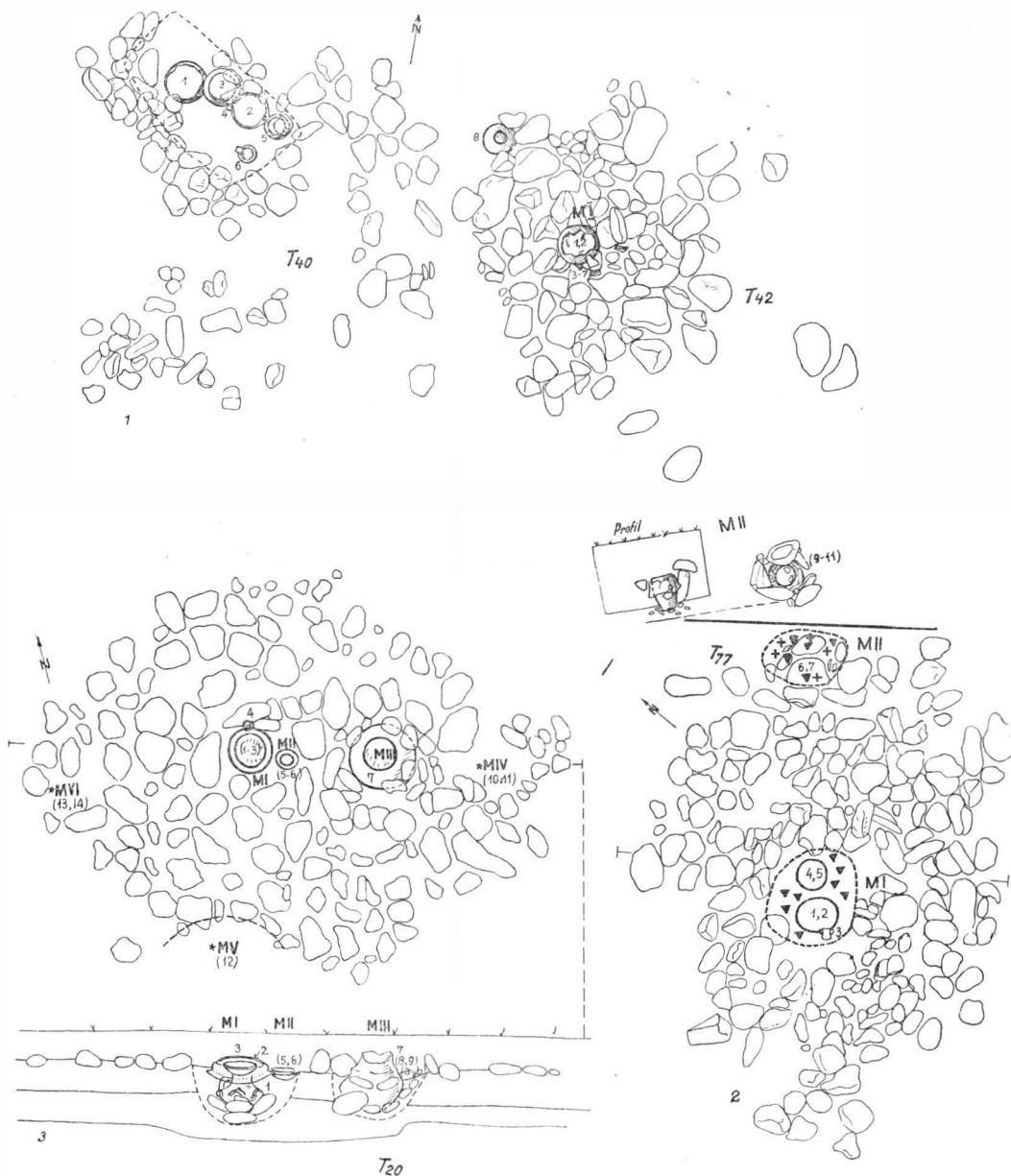

Fig. 11. Morminte cu ritual de tip 2 a, 2 b și 3

ce în mormintele tum. 40 și 107 s-au găsit câte 6 vase (3 străchini, 2 căni și o ceșcuță). La aceste două morminte mai bogate s-a depus mai întâi strachina-urnă (cf. catalogul descoperirilor). Oasele calcinate erau depuse majoritatea în strachina-urnă, dar câteva și în celelalte vase. În tum. 106 s-a găsit, alături de strachina-urnă, pe sol, o mică grămăjoară de oase calcinate și două cuțitașe de fier.

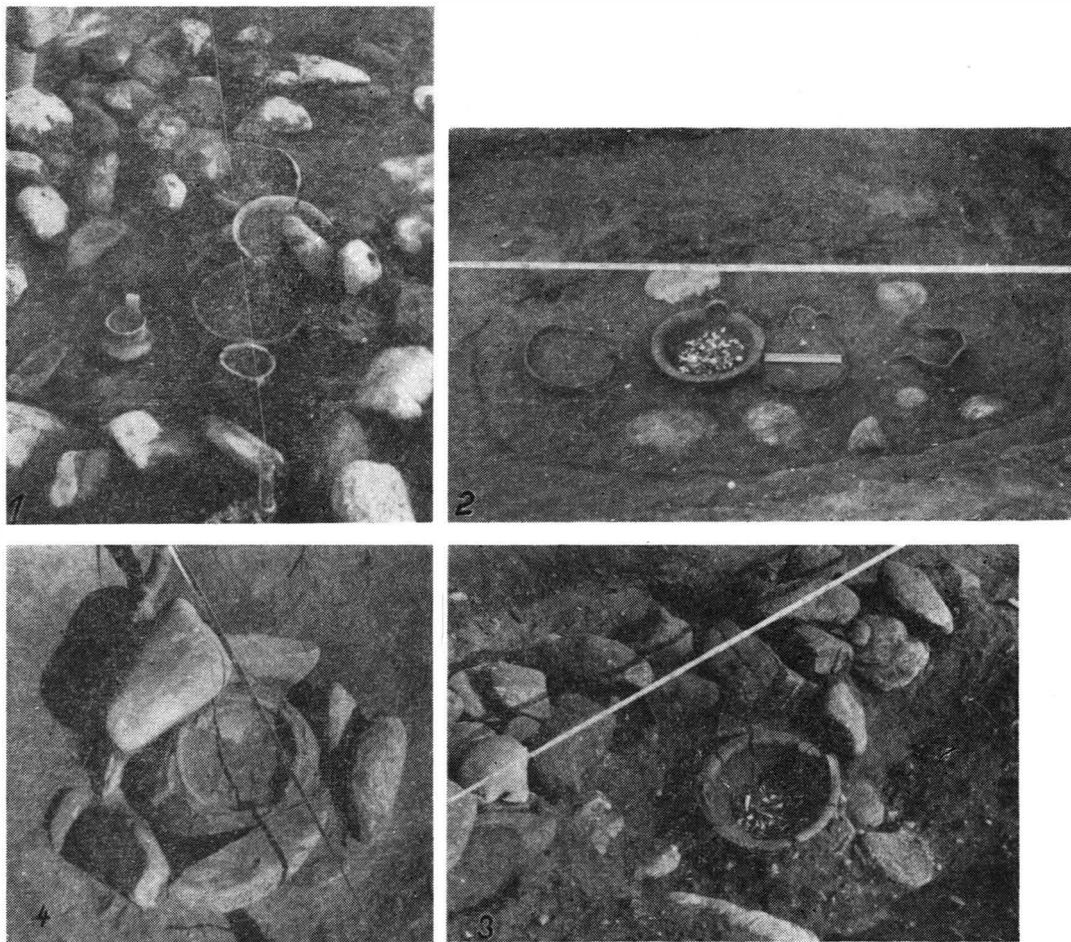

Fig. 12 Morminte de tip 3. 1: Mormintul tum. 40; 2: tum. 107; 3: M II din tum. 42; 4: tum. 106.

Inventarul neceramic al mormintelor era foarte sărăcăcios : câte unul sau două cuțitașe de fier ; în tum. 40 s-au găsit o fibulă și patru măregele de sticlă.

După depunerea inventarului, groapa era astupată cu pământ, peste care se înălța o grămadă de bolovani de dimensiuni mici. Așa cum indică fragmente ceramice

disparate, provenind din alte movile, mantaua de bolovani era acoperită cu o manta de pământ luat din tumulii învecinați.

Tipul 3 de morminte se mai întâlnește într-un singur caz și la Curtea de Argeș (vezi nota 4). Tum. 2 de la Tigveni (vezi nota 7), în care cele 5 vase neacoperite, constituind mormîntul, erau așezate pe stratul de bolovani de la baza tumulului, prezintă un caz particular, analog tipului 3 de la Ferigile. Cele mai apropiate analogii însă le găsim în necropola de la Ravna (vezi nota 43), unde asemenea morminte au marginile gropii întărite cu lespezi de piatră. La Ravna, asemenea morminte apar în al doilea orizont, fiind datate în cursul sec. IV î.e.n.

Acest ritual îl întâlnim și în necropola plană de incinerare de la Slobozia (Onești) (vezi nota 25). Aici, de multe ori, oasele calcinate sînt depuse și pe sol, lângă grupul de vase. Morminte de tip 3 au fost identificate la Murighiol⁵⁰ (rn. Tulcea, reg. Dobrogea) și Seutopolis⁵¹, în Bulgaria. Se pare că cele patru morminte de la Cernavoda⁵² (reg. Dobrogea) erau de tip asemănător mormîntului II din tum. 42. Tipul 3 reflectă, în mod simplificat, un ritual mai complicat, atestat în unii tumuli din Bulgaria, Dobrogea (vezi nota 33) și Zimnicea⁵³, datați în sec. V î.e.n. și, mai ales, IV î.e.n.

Sub influența culturii de la sud de Dunăre, acest ritual a fost introdus și la Ferigile. Cum se va vedea, există și alte considerente care fac evidentă această cale de pătrundere.

Categoria 4 de morminte este rară în necropola tumulară. Aceasta se datorește faptului că asemenea morminte nu s-au putut conserva, în cazul că erau situate în mantaua de pământ a movilelor. Mormintele din categoria a 4-a sînt mai ales morminte secundare. În cadrul acestei categorii distingem două variante :

Varianta 4 a se caracterizează prin gropi ce conțin cîteva oase calcinate și bucăți de cărbune, precum și fragmente ceramice. Acest tip de morminte este reprezentat în necropola tumulară doar prin M II din tum. 82. Tipul este însă predominant în necropola plană de la Ferigile (cf. mai jos, p. 75). M III din tum. 1 de la Tigveni (vezi nota 7) este de acest tip.

Varianta 4 b cuprinde toate mormintele conținînd exclusiv cîteva oase calcinate și cărbuni. În teren se prezintă sub două aspecte : 4 b₁ : oasele sînt depuse pe sol fiind acoperite de o manta de bolovani și pământ (tum. 124, 125 și M I din tum. 9) ; 4 b₂ : oasele sînt depuse într-o groapă săpată în mantaua tumulului (tum. 84, M II ; tum. 91, M II ; tum. 105, M IV ; tum. 120, M II). Este posibil ca tum. 24, conținînd două gropi săpate de la nivelul antic, în care nu s-a găsit nimic, să fie de tip 4 b.

Mormintele de tip 4 b nu se referă, după părerea noastră, la un ritual anume, ci reprezintă acea categorie de morminte sărace, fără inventar, identificată în majoritatea necropolelor vremii. Faptul că mormintele de categoria 4 se prezintă cînd pe sol, cînd în groapă, dovedește că acest ritual este un complement fără inventar al mormintelor din categoria 1 și 2. Aceste morminte fără inventar își au corespondentul în mormintele de înhumare fără inventar din necropolele respective tardiv-hallstattiene.

Mormintele din categoria 5 cuprind monumentele funerare cu caracter de cenotaf, ridicate în memoria celor căzuți în luptă și ale căror resturi nu au putut fi transportate pe pămîntul natal. În această categorie intră tum. : 22, 23, 25, 111, 144 a și b, 146 (fig. 6/1) și 147, precum și M V din tum. 2 ; M II din tum. 27 ; M VI din tum. 26 ;

⁵⁰ Expectatus Bujor, în *Materiale*, VI, 1959, p. 325.

⁵¹ Informație Maria Čičikova.

⁵² D. Berciu, în *Materiale*, IV, 1957, p. 281.

⁵³ I. Nestor, în *Studii*, III, 1, 1949, p. 121.

M II din tum. 64 ; M II din tum. 67 și M II din tum. 116. Bineînțeles, subzistă dubiul dacă nu cumva acești tumuli conțineau morminte de tip 4, ale căror oase sau nu s-au conservat, sau nu au mai fost depuse în mormînt. În cazul mormintelor secundare din tum. 2, 26, 27, 61, 67, 116, constituite din mici grămăjoare de bolovani (circa 1 m diam.) depuse pe solul antic, lângă mantaua mormîntului principal și la același nivel cu acesta din urmă (înmormîntarea a avut loc deci simultan), se poate presupune că defunctul, un sclav de casă (?), a fost incinerat odată cu stăpînul ; oasele calcinate nemaiputînd fi apoi deosebite, au fost euse de-a valma și depuse în mormîntul principal.

Tumulii cenotafi se întîlnesc în necropolele tîrzii hallstattiene, spre exemplu la Balta Verde și la Gogoșu (vezi nota 8).

Raporturi stratigrafice între morminte

În cuprinsul necropolei tumulare, s-au făcut observații stratigrafice în următoarele cazuri :

a) Suprapuneri de morminte. În această categorie, includem toate raporturile dintre mormintele secundare și cele principale. Cum am mai spus (p. 15), datorită nivelării mantalei de pămînt, nu s-a putut stabili raportul dintre diverșii tumuli.

În acest sens, tipul 2 a₂ se întîlnește exclusiv în morminte secundare. Au fost observate raporturi sigure (este vorba de mormintele certe, notate fără asterise) cu tipul 1 a₂, în tum. 105 ; cu tipul 1 a₃, în tum. 4 și 92 ; cu tipul 1 a₄, în tum. 31 și 80 ; cu tipul 1 b, în tum. 62, 63 (fig. 9) și 145 ; cu tipul 2 a₁, în tum. 20, 72 și 73 ; cu tipul 2 b, în tum. 42 și 77 (în ambele cazuri este vorba de o variantă a tipului 2 a₂).

Tipul 3 este în raport secundar față de tipul 1 a₂ în tum. 4.

Tipul 4 a este secundar față de tipul 1 a₃ în tum. 82.

Tipul 4 b este exclusiv în raporturi secundare cu tipul 1 a, în tum. : 9,84,91, 105 și 120.

Tipul 5 este atestat în raport secundar față de tipul 1 a₃, în tum. 2 ; față de tipul 1 b, în tum. 26, 27 și 64.

Aceste raporturi nu indică neapărat o grupare pe faze a diverselor rituale ; acest lucru va putea fi făcut numai luîndu-se în considerare și tipologia inventarului.

b) Tangența mantalelor de bolovani la unii tumuli ar putea constitui un indiciu — mai puțin sigur datorită situației precare din teren — privitor la raportul stratigrafic dintre movilele respective. Astfel, tum. 5 este mai recent decît tum. 4 ; tum. 141 mai nou decît tum. 142. De asemenea, situația aproape intactă a tum. 100, 72 și a acelei părți din tum. 73 care conținea un mormînt secundar de tip 2 a₁ (vezi catalogul descoperirilor), într-o zonă în care mantalele de bolovani ale tumulilor învecinați (101, 102, 103, 104 și 79) sînt în mare parte demontate tocmai pe laturile dinspre cei trei tumuli menționați mai sus (vezi planul general), indică posterioritatea, față de restul grupului, a tumulilor 72, 73 și 100. La construcția mantalelor acestora din urmă s-au folosit, poate, bolovanii mormintelor învecinate.

c) Prezența de fragmente izolate, în cadrul unui mormînt sau tumul, provenind din vase ce alcătuiesc inventarul altor tumuli (cf. mai sus p. 23). În acest sens, putem demonstra

că tum. 34 este ulterior tum. 38; tum. 100 ulterior tum. 75; tum. 20 ulterior tum. 26, iar tum. 78 este, probabil, ulterior, tum. 79. Acest din urmă raport este mai puțin sigur, datorită deranjamentului general ce se constată în acea zonă. Raportul tum. 38—34 se referă la inventarul mormintului; raporturile tum. 26—20 și 75—100, la mantaua de pământ a tumulilor. Acest gen de observații poate fi folosit pe scară mai largă dacă se va avea în vedere tipologia materialului (cf. mai sus, p. 24, unde semnalăm prezența de fragmente izolate, luate din greșeală de la rug și aparținând unor înmormântări mai vechi).

Dacă examinăm tipologia ritualelor din necropola tumulară, observăm că tipul 1 b reprezintă o formă de tranziție între tipurile 1 a și 2 a iar tipul 2 b o evoluție a tipului 2 a. Tipul 3, în care influențele străine, sudice, sînt evidente, reprezintă o adaptare la condițiile locale a unui ritual adus din lumea sud-tracică.

Observațiile stratigrafice ne îndeamnă să considerăm tipul 1 ca fiind cel mai vechi, tipul 2 fiind deci mai nou. Prin urmare, tipul 1 b s-ar situa în timp între tipul 1 a și 2 a, evoluția tipurilor fiind 1 a → 1 b → 2 a → 2 b. Această schemă tipologică nu împiedică evoluția tipului 2 parțial împreună cu tipul 1. Tipul 3, care, stratigrafic, este mai nou decît 1 a și al cărui ritual indică o perioadă mai tîrzie (cel mai devreme sfîrșitul sec. V î.c.n.), ar încheia astfel această evoluție. După cum vom vedea, această periodizare, efectuată pe baza tipurilor de ritual, concordă cu evoluția tipologică a inventarului mormintelor.

Din punct de vedere al stratigrafiei orizontale se poate vedea (fig. 31) cum tipul de ritual 1 a este predominant în zona nordică și centrală a necropolei, fiind mai rar în cea sudică. Tipul 1 b se întîlnește exclusiv în zona sudică a necropolei, iar tipul 2 a₁ apare, în grupuri izolate, în zona sudică și central-sudică. Tipul 2 a₂ este mai bine reprezentat în zona centrală și sudică, dar apare în mod sporadic și în cea nordică. Tipurile 2 b și 3, reprezentate prin puține morminte, se întîlesc izolat în zona centrală și nordică a necropolei.

Tipologia inventarului

CERAMICĂ

În contrast cu varietatea formelor, aspectul ceramicii din necropola tumulară este destul de unitar, tehnica de lucru fiind, în linii generale, aceeași. Pasta este neagră în spărtură, arderea fiind destul de slabă. O consecință a acestui fapt este friabilitatea ceramicii. Ca degresant s-a folosit nisip conținînd mică și pietricele. Cea mai mare parte a vaselor au suprafața acoperită cu un slip foarte fin, care a fost, mai mult sau mai puțin, lustruit. Arderea s-a făcut în condiții semi-deschise, vasele căpătînd o culoare brună (variînd de la brun-deschis „cafea cu lapte”, pînă la brun-cenușiu închis). Nuanța brun-roșcată a multor vase se datorește lutului feruginos caracteristic regiunii. Unele vase, mai ales străchinile, au fost arse înăbușit în interior, fiind puse în cuptor cu gura în jos. De aceea ele sînt negre în interior și brune în exterior.

Bineînțeles că în ce privește calitatea pastei se poate observa o întregă gamă de sorturi, în funcție de finețea degresantului. La o extremă se află ceramica relativ

fină, folosind ca degresant exclusiv nisipul fin, iar la cealaltă extremă, ceramica grosolană, în a cărei pastă se observă pietricelele pînă la mărimea unui bob de fasole. Discutînd, în cele ce urmează, formele ceramicii, vom reveni asupra diverselor caracteristici, privind modul de ardere și calitatea pastei, la fiecare formă în parte.

Denumirea fiecărei forme principale și a variantelor ei va fi precedată de o siglă, care va ușura expunerea în catalogul descoperirilor din anexă, înlăturînd repetarea descrierilor și ilustrarea tipurilor identice.

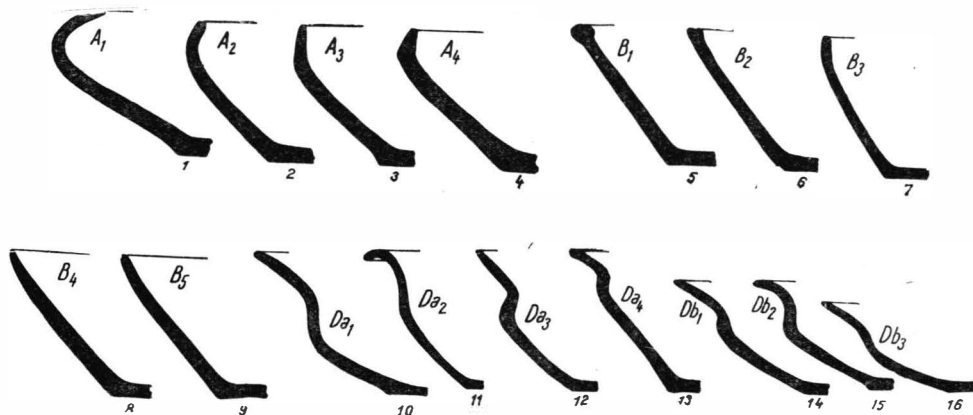

Fig. 13 Profile-siluetă ale străchinilor de tip I A-D.

I A. Străchinile cu marginea arcuită spre interior și cu corpul tronconic. Pe umăr sînt, de regulă, patru proeminențe-apucători, uneori perforate sau semiperforate. La unele exemplare mici se observă numai trei proeminențe, din care una este uneori verticală (pl. I/2). După gradul de arcuire al marginii în profil, am distins următoarele variante :

I A₁ — cu marginea puternic arcuită, aproape îndoită; sînt rare (fig. 13/1; pl. I/1, 9, 11).

I A₂ — cu marginea arcuită potrivit; reprezintă cea mai mare parte a exemplarelor (fig. 13/2; pl. I/2—4, 6, 7, 10, 13).

I A₃ — cu marginea dreaptă. În această grupă se întîlnesc exemplare al căror fund este ușor profilat (fig. 13/3; pl. I/5, 8, 12).

I A₄ — în această grupă includem cele cîteva exemplare al căror umăr este îngroșat și accentuat în profil (fig. 13/4; pl. XIII/24; XIV/28).

Pe zona dintre buză și umărul multora dintre aceste străchini se găsesc caneluri, dispuse mai mult sau mai puțin oblic (decorul 1 b—c) (fig. 18/2,3; pl. I/3, 6, 10, 13). Cîteva exemplare sînt decorate cu fațete horizontale (decor 1 d) (fig. 18/4; pl. I/9; XIII/36). La cîteva exemplare s-au observat proeminențe trase în sus din buză (pl. II/4, 5). Tipul a fost găsit și în necropola plană (pl. XXVIII/2).

Acest tip de vase este lucrat, în cele mai multe cazuri, din pastă obișnuită. Arderea este uneori înăbușită în interiorul vasului. La piesele la care s-au putut observa dungile lăsate de lustruitoare, lustruirea interiorului vasului s-a făcut orizontal în zona marginii și a îndoiturii umărului și vertical spre fundul vasului.

Diametrul gurii variază de la 0,09 m la cele mai mici, pînă la 0,33 m la cele mai mari exemplare. Înălțimea reprezintă, în general 40% din diametrul gurii.

Străchinile de tip I A reprezintă circa 20% din întreg materialul ceramic al necropolei tumulare, găsindu-se aproape în fiecare mormînt. În afară de cazurile cînd aveau rol de capac, ele conțineau, desigur, mîncări solide.

Dintre variantele mai sus pomenite, varianta I A₃ a fost în repetate rînduri găsită în cuprinsul inventarelor mormintelor de tip 2 b și 3. Străchinile I A₄ s-au găsit mai ales în zona sudică a necropolei. Străchinile de tip I A cu decor 1 d s-au găsit, de asemenea, mai ales în zona sudică a cimitirului.

Acest tip de strachină, cunoscut încă din Hallstattul vechi, este poate forma cea mai răspîndită de la sfîrșitul primei epoci a fierului. Este semnalată în toate descoperirile din aria Bîrsești-Ferigile, fiind însă caracteristică și în întreg sud-estul Europei. Această observație este valabilă și pentru exemplarele decorate cu caneluri pe umăr. Acest decor este semnalat încă în complexul Basarabi⁵⁴. Este de remarcat că în această din urmă cultură se întîlnește în special decorul 1 d. Exemplarul din tum. 29 de la Ferigile (pl. XIII/14) amintește cel mai pregnant decorul străchinilor Basarabi⁵⁵.

Varianta I A₃, cu marginea aproximativ dreaptă, identificată și în tum. 2 de la Tigveni (vezi nota 7), amintește în mod direct exemplarele similare lucrate cu roata în lumea sud-tracică, de exemplu la Ravna (vezi nota 43). Asemenea vase lucrate cu roata s-au găsit și în nordul Dunării la Alexandria (a doua jumătate a sec. V)⁵⁶ și la Zimnicea⁵⁷, Satu Nou⁵⁸, Onești (vezi nota 25) și Frumușița⁵⁹, datate în sec. V—IV î.e.n. Exemplare cu proeminențe trase în sus din buză (pl. II/4, 5) au fost descoperite și în necropolele de la Ravna și Dobrina (vezi nota 43).

I B — Străchinile tronconice. Se prezintă în mai multe variante :

I B₁ — cu marginea îngroșată, decorate cu caneluri scurte oblice pe buză (fig. 13/5 ; pl. I/14—16). La unul din exemplare, canelurile sînt înlocuite cu incizii scurte (pl. I/16).

I B₂ — cu marginea lată neaccentuată, dar decorate cu scurte caneluri pe buză (fig. 13/6 ; pl. I/17, 19, 22).

I B₃ — cu marginea puțin îngroșată și cu pereții ușor arcuți ; pe buză se află caneluri scurte oblice (fig. 13/7 ; pl. I/18, 20, 23).

I B₄ — asemănător cu I B₃, marginea este însă neîngroșată. Din buză se dezvoltă în sus proeminențe-apucători (fig. 13/8 ; pl. I/21). În această variantă s-au identificat și exemplare fără caneluri pe buză (de exemplu : pl. II/7).

I B₅ — buza subțiată, rotunjită și nedecorată (fig. 13/9 ; pl. II/2). Tipul este, de fapt, o replică fără decor a variantei I B₂.

Primele trei variante (I B_{1,3}) au ca *aspect tipic* culoarea neagră-cenușie din interiorul vasului, în timp ce exteriorul pereților este brun. Această caracteristică, dobîndită prin ardere, se constată la aproape toate exemplarele. Străchinile din variantele I B₄ și I B₅ nu prezintă această caracteristică. Piesele din variantele I B_{1,3} și I B₅ sînt pre-

⁵⁴ Al. Vulpe, *Zur mißleren, Hallstattzeit* p. 110, fig. 4/1, 2, 9, 10. ; idem, în *Materiale*, VIII, 1963, p. 364, fig. 5/1—6.

⁵⁵ Un exemplar similar s-a găsit și la Tîrșorul Vechi (informație V. Teodorescu).

⁵⁶ C. Preda, în *Materiale*, VI, 1959, p. 254, fig. 4/5—6.

⁵⁷ Inedit. Expuse în Muzcul Național de Antichități.

⁵⁸ B. Mitrea, C. Preda și N. Angheliescu, în *Materiale*, VII, 1961, p. 285, fig. 3/6.

⁵⁹ M. Petrescu-Dîmbovița, în *Studii și Cercetări științifice*, Iași, IV, 1953, 1—4, p. 497—509, fig. 3/1 ; idem, *Материалы и исследования по археологии юго-запада СССР и PHP*, Chișinău, 1960, p. 166 și fig. 16, 17.

văzute, sub margine, cu câte patru proeminente, de obicei mamelonare sau crestate. Această formă de vas este lipsită de decor, cu excepția canelurilor de pe buză. Doar într-un singur caz (tum. 34, M I, vasul 4) s-a găsit un exemplar din varianta I B₂ cu decor spiralic (5a) în interior (pl. I/23).

Funcția străchinii I B în mormintele de categoria 1 pare a fi aceeași cu a celorlalte tipuri de străchini, fragmentele găsiindu-se în aceleași condiții pe solul antic. La mormintele de tip 2 a, avea exclusiv funcția de capac, fiind totdeauna așezată cu gura în jos, pentru a acoperi urna respectivă. Reprezintă 3% din ceramica întregii necropole.

Strachina de tip I B derivă tipologic dintr-o formă, similară mai ales variantelor I B₃ și I B₄, cu largă răspândire în Hallstattul timpuriu, când reprezenta, în special în Transilvania, principala formă de strachină⁶⁰. În cuprinsul complexului Basarabi se întâlnește cu totul sporadic, pentru ca în etapa târzie a primei epoci a fierului să nu o mai găsim decât în aspectul Ferigile⁶¹ și în Cîmpia Dunării, la Boian (rn. Călărași, reg. București)⁶².

După cum se vede pe plan (fig. 27/1), la Ferigile strachina I B se întâlnește mai ales în zona sudică și centrală a necropolei. Se găsește și în multe morminte secundare de tip 2 a₂. A fost, de asemenea, descoperită în necropola plană. Acest fapt ne obligă să considerăm strachina I B ca fiind mai nouă chiar în cadrul necropolei de la Ferigile. Se poate deci formula ipoteza persistenței acestei forme din Hallstattul vechi în aria Carpaților meridionali, unde, la un moment dat, a renăscut și s-a difuzat, în mod izolat, în zone restrînse printre care și cea a aspectului Ferigile.

I C — Strachina căzanel cu două torți aplicate orizontal pe buză, prezintă următoarele variante :

I C₁ — marginea scurtă evazată (pl. II/8, 11).

I C₂ — pereții arcuiți și buza puțin lățită (pl. II/10, 12; a se vedea și piesa fără torți din pl. II/6).

Torțile sînt aplicate pe buză la ambele variante.

I C₃ — profil de strachină I B₄, torțile avînd aspectul unor proeminente perforate trase din buză (pl. II/9).

Arderea este uniformă, culoarea brună (sau brun-roșcată) atît în interior cît și în exterior. Exemplarele descoperite nu au nici un fel de decor.

Aceste vase, puține la număr (în total 5 exemplare : două din varianta I C₁; două din I C₂ și unul din varianta I C₃), s-au găsit exclusiv în inventarul mormintelor de tip 3, avînd totdeauna funcția de urnă.

Dacă strachina I C₃ poate fi considerată și ca variantă a străchinii I B₄, diferind de aceasta din urmă doar prin funcție, celelalte două variante (I C₁ și I C₂) sînt rezultatul unei influențe din afară. Într-adevăr, tipul de strachină-căzanel îl găsim realizat cu roata la Grojdibod (rn. Corabia, reg. Oltenia)⁶³, la Zimnicea⁶⁴ și Teteven⁶⁵ (NV

⁶⁰ Vezi, de exemplu, așezarea de la Drimbar-Teleac (K. Horedt, I. Berciu și Al. Popa, în *Materiale*, VIII, 1963, p. 353–358; fig. 6/8, 10; I. Berciu și Al. Popa, în *Celticum* VI, 1963. *Actes du troisième Colloque International d'Études Gauloises, Celtiques et Proto-celtiques*, p. 5–25). Vezi forma și în aspectul moldovenesc la Stoicani (M. Petrescu-Dimbovița, în *Materiale*, I, 1953, p. 153, fig. 60/22 și p. 191, fig. 11/1 a); asupra încadrării aspectului Bradu-Stoicani, cf. Al. Vulpe, *Zur Mittleren Hallstattzeit...* p. 119

⁶¹ La Tirgșorul Vechi s-au găsit cîteva fragmente (informație V. Teodorescu). La Tigveni este prezentă în toate cele trei morminte ale tum. 1 (vezi nota 7).

⁶² V. Christescu, în *Dacia*, II, 1925, p. 287, pl. XXIX/2, 3; cf. și D. Berciu, în *Apulum*, III, 1947–1949, p. 136–143.

⁶³ D. Berciu, *Colecția de antichități C. Georgescu-Corabia*, Caracal, 1937, p. 37; fig. 16, 18; idem, *APU*, p. 193; fig. 238/1.

⁶⁴ *Istoria României*, I, 1960, p. 222, fig. 51/2.

⁶⁵ *I:vestiia-Institutul*, IV, 1930–31, p. 160.

Bulgariiei), la Duvanli ⁶⁶ (centrul Bulgariiei), reprezentînd un tip de vas grecesc ($\lambda\epsilon\kappa\acute{\alpha}\nu\eta$) frecvent în cetățile grecești din vestul Mării Negre, mai ales în sec. V î.e.n. ⁶⁷. Filiera sud-tracică a acestei forme grecești ajunsă pînă la Ferigile este deci evidentă. Amintim că în sudul Dunării complexe în care s-au găsit vase de acest tip se datează la sfîrșitul sec. V și în sec. IV î.e.n.

I D — Strachina evazată (cu marginea răsfrîntă în afară) se poate clasifica tipologic, După înclinarea liniei profilului, în străchini înalte (I Da) și joase (I Db), fiecare prezentînd o mulțime de variante, din care distingem :

Forme înalte :

- I Da₁ — marginea lată și umărul arcuit (fig. 18/10 ; pl. II/15 ; III/2, 7).
 I Da₂ — marginea scurtă și arcuită (profilul vasului este în forma literei S întoarsă) (fig. 13/11 ; pl. III/4, 5).
 I Da₃ — marginea lată și umărul colțuros (fig. 13/12 ; pl. II/18 ; III/6).
 I Da₄ — marginea scurtă ; umărul accentuat (fig. 13/13 ; pl. II/17, 19, 20 ; III/8).

Forme joase :

- I Db₁ — marginea lată ; umărul accentuat, colțuros (fig. 13/14 ; pl. III/12).
 I Db₂ — marginea lată, umărul arcuit (fig. 13/15 ; II/13, 14 ; III/1) ; este varianta cea mai frecventă.
 I Db₃ — marginea lată, umărul foarte puțin reliefat (fig. 13/16 ; pl. II/16 ; III/3, 11).

Este lesne de înțeles că, datorită stării fragmentare a materialului, au putut servi pentru clasificare doar exemplarele cărora li s-a putut reconstitui profilul întreg. Din această cauză cea mai mare parte din străchinile evazate nu au putut fi incluse cu siguranță în vreuna din categoriile mai sus pomenite.

Tehnica de ardere a străchinilor evazate este similară cu cea a celor de tip I B₁₋₃, aspectul tipic fiind negru în interior, brun în exterior. Există însă și exemplare arse uniform, de culoare brună. Pasta este, în general, fină. Suprafața pereților este lustruită atît în interior cît și în exterior.

Cea mai mare parte a străchinilor evazate sînt decorate. Exemplarele fără decor sînt totdeauna uniform arse. Cu excepția canelurilor oblice (1 c), dispuse pe umăr la cîteva exemplare, străchinile evazate sînt ornamentate exclusiv în interior. Cu privire la dispoziția decorului, se disting două zone : interiorul marginii evazate și zona de la îndoitura marginii spre fundul vasului.

Pe interiorul marginii se întîlnesc : decorul de tip 2, (fig. 18/5), executat fie în tehnica canelurilor îngrijite (α) (fig. 14/1 ; pl. III/2, 5, 6), fie prin caneluri neglijente, realizate cu un bețișor lat (β) (fig. 14/2), fie prin incizie (fig. 14/3) ; decorul 3 a, coaste în relief dispuse continuu (pl. II/13) și decorul 3 b, coaste în relief grupate cîte trei sau patru (pl. II/14, 15, 17). S-au găsit și exemplare pe a căror margine se putea observa un decor constînd din triunghiuri hașurate, realizate prin caneluri (pl. XVI/2,7).

De asemenea, se întîlnește decorul spiralic de tip 4 a. (fig. 18/8, 9 ; pl. III/12, 13). Un motiv spiralic particular, constînd din S-uri culcate, se distinge pe o strachină din tum. 51 (pl. III/10).

⁶⁶ B. Filow, I. Welkow, V. Mikov, *Die Grabhügelnekropole bei Duvanlij in Südbulgarien*, Sofia, 1934,

p. 153, fig. 177 și exemplarul metalic de la p. 54, fig. 66.

⁶⁷ De exemplu la Histria (informație Maria Coja).

Partea inferioară a străchinilor este ornamentată, de regulă, cu caneluri largi dispuse spiralic (5a) (fig. 18/12) sau în cercuri concentrice (5b) (fig. 18/13). Se întâlnesc însă destul de multe exemplare prezentînd un decor particular: caneluri crucișe (2), dispuse în cadrul unor benzi (pl. III/3), întrerupte de coaste în relief (pl. III/7), sau împodobind toată suprafața (pl. III/8); motive spiralice deosebite (pl. III/11); prelungirea spre fund a coastelor în relief (pl. II/14). Există, de asemenea, unele exemplare a căror parte inferioară a rămas nedecorată (pl. II/17; III/5).

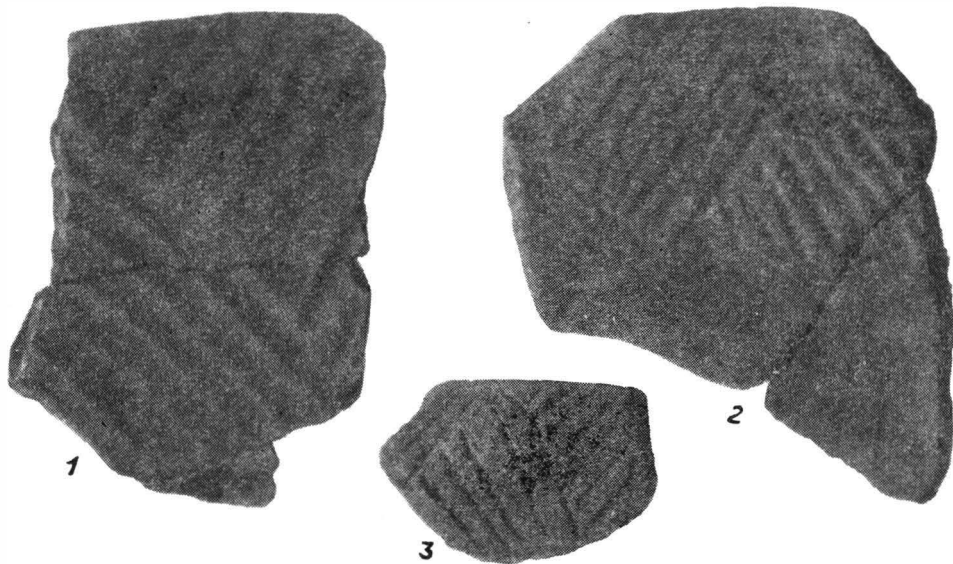

Fig. 14 Tehnica de execuție a decorului de tip 2. 1 : tehnică α (tum. 8); 2 : tehnică β (tum. 105); 3 : incizie (tum. 130).

Deși se întâlnesc cîteva exemplare mici, majoritatea străchinilor evazate au gura largă, cu un diametru a cărui medie este de 0,30 m. Înălțimea variază între 30 % și 50 % din diametrul vasului.

În ce privește răspîndirea variantelor de străchini evazate în cadrul necropolei tumulare, trebuie să remarcăm că varianta I Da este mai frecventă în mormintele de tip 1 a și 3, în timp ce varianta I Db, se întâlnește mai des în mormintele de tip 1 b și 2 a. Decorul canelat de tip 2, realizat în tehnică α , este frecvent în zona nordică a necropolei, în mormintele de tip 1 a; se rarește în zona centrală, întâlnindu-se doar în mod izolat în cea sudică (totuși capacul urnei din tum. 19 este de acest tip). Decorul canelat de tip 2, executat în tehnică β , se întâlnește mai ales în zona centrală a necropolei. Avem impresia că tehnica β reprezintă o degenerare a tehnicii α , cu atît mai mult cu cît decorul executat în tehnică β se întâlnește pe vase cu o ardere neîngrijită, de culoare uniformă, cu suprafața mai puțin lustruită (fig. 27/2,3). Decorul de tip 3 se găsește în toate zonele cimitirului, dar cu precădere în cea sudică, în morminte de tip 1 b și 2 a. Decorul spiralic (tip 4) este în general mai rar și se întâlnește atît în morminte 1 a cît și în 2 a₁ (fig. 29/2).

Lipsa decorului și arderea uniformă este tipică în mormintele de tip 3. În morminte de tip 1 a, această caracteristică se întâlnește în mod cu totul izolat (tum. 6, 36, 90, 94, 127, 132, 136).

Din această trecere în revistă tipologică observăm că tehnicii celei mai bune de ardere și decorului fin de tip 2, îi urmează o tehnică mai degenerată (decor 2, β) cu ardere uniformă, care duce, în cele din urmă, la lipsa decorului. Decorul de tip 3 se dezvoltă, după cum se vede pe plan, mai ales în perioada a doua a necropolei de la Ferigile.

Funcția acestei forme de vas era, la mormintele cu inventarul pe sol, asemănătoare cu cea a străchinilor I A. La unele morminte de tip 1 b servea drept urnă. Tot cu funcția de urnă trebuie considerată strachina evazată din tum. 40 (mormint de tip 3). În inventarul mormintelor de tip 2 a, avea întotdeauna funcție de capac. Excepție face doar M I din tum. 20, în care strachina evazată 3 era așezată, cu gura în sus, pe capacul urnei (fig. 11/3).

În cimitirul tumular de la Ferigile, strachina evazată reprezintă 9% din totalitatea materialului ceramic. În necropola de la Bîrsești (vezi nota 6), este forma cea mai frecvent întâlnită (circa 50% din material). Un raport asemănător celui de la Ferigile pare a exista în necropolele de la Vaideeni și Curtea de Argeș (vezi nota 4). Aceste două necropole netiind săpate pe scară largă, nu s-a putut examina proporția exactă a materialului. La Tigveni, în cele 4 morminte săpate, s-a găsit doar o singură strachină evazată (M II din tum. 1) (vezi nota 7).

În afara ariei complexului Bîrsești-Ferigile⁶⁸, strachina evazată apare, în mod izolat, în Transilvania—(în inventarul singurului mormint de incinerare de la Ciurbrud (rn. Aiud, reg. Cluj) (vezi nota 26), mormint avînd un ritual asemănător cu tipul 1 a₃ de la Ferigile)—în grupul Vekerzug (vezi nota 28), în grupul scitic din Podolia (vezi nota 14)⁶⁹ și la Chotin (Slovacia, vezi nota 29). În Bosnia, la Donja Dolina, s-au găsit câteva exemplare al căror decor amintește în mod surprinzător de Ferigile⁷⁰. În Oltenia s-a descoperit o strachină evazată de dimensiuni mici în necropola tumulară de la Balta-Verde⁷¹.

Tipul de strachină evazată apare la sfîrșitul epocii bronzului, în culturile Tei, Gîrla Mare și Wietenberg, pentru ca, la începutul primei epoci a fierului, să se rărească din repertoriul formelor ceramice⁷². În Oltenia, doar vasul cu picior scurt de la Vîrtop⁷³ ar putea sugera perpetuarea acestei forme care, în Hallstattul mijlociu, devine pe neașteptate una din principalele forme ale complexului Basarabi. În acest complex cultural apare întotdeauna ornamentată în interior cu decor tipic. Este evident că

⁶⁸ În aspectul Bîrsești trebuie încadrate descoperirile de la Piatra Frecăței (rn. Măcin, reg. Dobrogea), unde s-au găsit două străchini evazate decorate cu grupe de caneluri (săpături Aurelian Petre și D. Vilceanu, inedite) și descoperirea întâmplătoare de la Găiceana (rn. Adjud, reg. Bacău) a unei străchini evazate și a unui vas plntecos (cercetări V. Căpitanu; inedite, în muzeul din Bacău).

⁶⁹ A se vedea și mormintul tumular recent descoperit la Kruglik (reg. Cernăuți), în al cărui inventar s-au găsit două străchini evazate cu un decor asemănător celui de la Ferigile (G. I. Smirnova, în AR, XVII, 1965, 1, p. 76—90, fig. 34). Strachina evazată apare și în grupa Kuștanovice (vezi nota 29).

⁷⁰ Vezi și nota 45. A se compara în special exemplarul din Z. Marić, *op. cit.*, pl. VII/9, cu strachina 1 din tum. 78 de la Ferigile, (pl. III/11). Faptul că exemplarul de la Donja Dolina s-a găsit într-un mormint de incinerare indică mai degrabă o fază timpurie a cimitirului. Vezi caneluri oblice pe interiorul marginii la o strachină cu picior de la Tápiószele (Bottyán Árpád, *Szkiták a magyar alföldön, Régészeti Füzetek I*, Budapest, 1955, pl. XXII/7 și 7a).

⁷¹ D. Berciu și Eug. Comșa, *op. cit.*, p. 367, fig. 96/4.

⁷² Al. Vulpe, *op. cit.* p. 127 Străchinile-capac din cimitirul tumular de la Tg. Lăpuș (vezi nota 16) pot de asemenea fi luate în considerație.

⁷³ D. Berciu, *APO*, p. 158, fig. 199/5.

prezența ei în complexul Bîrsești-Ferigile reprezintă o perfectă continuitate din Basarabi⁷⁴. Este de remarcat că decorul unor exemplare de la Ferigile (tipul de decor 4 a) amintește nemijlocit motive Basarabi (pl. III/12,13).

În același sens este interesantă asemănarea străchinii 1 din tum. 37 (pl. III/9) cu o piesă de la Basarabi (inedită). Asemenea fragmente provenind tot din mediul Basarabi s-au găsit la Răhău (rn. Sibiu)⁷⁵ și la Remetea-Pogonici (rn. Reșița, reg. Banat)⁷⁶.

Ne atrage însă atenția faptul că în Hallstattul târziu strachina evazată apare mai ales în aria subcarpatică (inclusiv Bîrsești-Ferigile), fiind cu totul sporadică în restul lumii iliro-traco-scitice. Această observație duce la concluzia că tipul de strachină evazată este specific zonei nord-tracice, conservîndu-se mai ales în aria în care influențele străine au răzbit în mai mică măsură. Apariția ei în unele morminte de incinerare din bazinul Tisei (Vekerzug și Tápiósztele) și de la Donja-Dolina trebuie pusă în legătură cu răspîndirea, în Hallstattul târziu, a unor influențe pornite din aria mai sus pomenită.

II—Ceștile tronconice cu o toartă supraînălțată se împart în două grupe, deosebite prin calitatea pasteii, prin dimensiuni, decor și prin funcția lor rituală.

II A — Cești lucrate din pastă fină, lustruite bine atît în interior cît și în exterior, arse în același mod cu străchinile I B_{1,3} sau cu străchinile evazate, *aspectul* lor *tipic* fiind deci negru în interior și brun în exterior. Toarta, din bandă lată trasă din buza vasului, este, aproape în toate cazurile, prevăzută cu un buton caracteristic. Distingem două variante: II A₁, cu corpul scund, pereții ușor arcuiți (pl. IV/2) și II A₂, cu corpul înalt, gura largă, pereții ușor arcuiți (pl. IV/1, 3; V/1—3).

Decorul este același la ambele variante. Ceștile II A sînt ornamentate numai în interior. Motivul cel mai frecvent este spirala (5 a) (fig. 18/12), executată prin caneluri largi de la gură spre fund (pl. IV/1,2). Uneori, canelurile largi sînt umplute cu altele mai fine care reprezintă motivul 2 (pl. IV/2) și motivul special din pl. IV 1 (tum. 34). Întîlnim exemplare decorate în mod analog cu străchinile evazate și anume: sub buză se află un registru cu benzi crucișe (2), executate în caneluri foarte fine; spre fund se disting caneluri concentrice (pl. IV/3, V/2). Un caz particular îl reprezintă ceașca 4 din tum. 91, decorată cu caneluri crucișe de sus pînă jos (pl. V/1; vezi o piesă asemănătoare în tum. 38, pl. XIII/20).

Butonii, de tipuri diverse, se întîlnesc pe torțile tuturor ceștilor II A. Singura excepție o reprezintă ceașca 8 din tum. 11, care, pe lîngă aceasta, este prevăzută și cu două torți (pl. VI/7). Exemplarele cu două torți cu buton sînt foarte rare (vezi ceștile 3 și 4 din tum. 44). Asupra tipologiei butonilor, vezi mai jos p. 57.

Ceștile II A fără decor sînt rare (pl. V/3); se întîlnesc mai ales în morminte din zona centrală a cimitirului (tum. 46, 81, 99 etc.). Aproape toate exemplarele fără decor aparțin variantei II A₂.

Ceștile II A predomină în mod evident în partea de nord a cimitirului, fiind aproape nelipsite. În zona centrală se răresc, pentru a dispărea aproape în zona sudică. Cele cîteva descoperiri din sudul necropolei se referă: una (tum. 27) la un tip degenerat (vezi mai jos tipologia butonilor), alta (tum. 139) la un exemplar normal II A cu buton α, iar a treia (tum. 61) la o ceașcă II A₁ cu decor 5 a și buton δ₁, găsite însă în afara mormîntului, după toate indiciile în mantaua de pămînt a tumulului respectiv.

⁷⁴ Al. Vulpe, in *Dacia*, N. S., IV, 1961, p. 199; idem, *Zur mittleren Hallstattzeit...*, p. 121.

⁷⁵ Materialul se află în Muzeul Bruckenthal, Sibiu.

⁷⁶ I. Stratan, in *Materiale*, VII, 1961, p. 163 și urm.

De asemenea, descoperirea unui fragment de ceașcă II A cu decor 5 a în pământul răscolit din marginea mantalei tum. 72, indică un raport de anterioritatea tipului față de categoria de morminte 2 a₁.

În raport cu diversele tipuri de ritual, ceașca II A₂ cu buton pe toartă este frecventă în toate variantele ritualului 1 a. Se întâlnește de două ori în mormintele 1 b (tum. 27 și 130) și niciodată în celelalte tipuri de morminte. Distribuția orizontală a acestei cești, raportată la tipurile de ritual, este esențială pentru periodizarea evoluției cimitirului.

Funcția acestui tip de vas în cadrul mormântului este întotdeauna aceea de a conține ofrande (probabil mâncări solide). Nu îndeplinește niciodată funcția de urnă. Faptul că, în cea mai mare parte a cazurilor, se întâlnește în stare fragmentară, dovedește că juca un rol important în cadrul ceremoniei de la rug. În orice caz, în cadrul acestei categorii se întâlnesc vasele mai frumos ornamentate și mai fin executate de la Ferigile, reprezentând așadar obiecte mai prețioase.

La Ferigile, ceașca II A cu buton discoidal reprezintă 6% din totalitatea materialului, procent care pare să fie asemănător și la Curtea de Argeș (vezi nota 4). În necropola de la Vaideeni, nu am întâlnit încă nici un exemplar similar. Acest tip de vas pare a fi specific doar în aria aspectului Ferigile. Îl găsim la Tîrșor și la Budureasca (reg. Ploești) ⁷⁷, la Teiu (rn. Costești, reg. Argeș) (vezi nota 23) și la Govora (rn. Rîmnicu-Vilcea) în cel mai jos nivel ⁷⁸. La Tigveni (vezi nota 7) s-a găsit un singur fragment de toartă în tum. 1. În afara acestei arii, ceașca II A cu buton discoidal lipsește ⁷⁹.

Răspîndirea limitată a acestui tip de vas face dificilă explicarea originii lui. Ca atare nu-l cunoaștem în nici o cultură anterioară. Tipul de ceașcă fină cu toarta supraînălțată fără buton este cunoscut în Hallstattul pre-Basarabi atât în Cîmpia Dunării ⁸⁰ cât și în Transilvania. În acest sens atragem atenția și asupra ceșcuțelor bi- sau trilobate din Hallstattul transilvănean (Mediaș, Lechința de Mureș) ⁸¹ prevăzute uneori cu un umbo pe fund. Prezența umbo-ului a fost remarcată la câteva exemplare de la Ferigile (tum. 38, 130 etc.). De asemenea, silueta ceștii 1 din tum. 7 (pl. IV/2) amintește întrucîtva, văzută de sus, ceșcuțele bilobate. În Hallstattul mijlociu forma aceasta nu face parte din repertoriul obișnuit al complexului Basarabi. Persistența ei în cadrul complexului Basarabi însă este probabilă mai ales în Transilvania.

Butonul discoidal și variantele lui zoomorfe din aspectul Ferigile, permanent asociate cu ceașca II A, reprezintă, în Hallstattul târziu, o caracteristică proprie grupului Ferigile. Butonul discoidal este cunoscut, în Hallstattul mijlociu, la Vergina (vezi nota 17), unde apare însă permanent situat pe toarta ceștilor pîntecoase. În com-

⁷⁷ Informație V. Teodorescu.

⁷⁸ Săpăturile de la Govora-Poieni au fost făcute de D. Berciu și P. Purcărescu în anii 1961–1964. S-au identificat trei niveluri, dintre care cel mai de jos conține materiale analoge celui mai nou orizont de la Ferigile. Tot în acest nivel s-a găsit și o fibulă tracică. Din acest nivel provine și butonul discoidal izolat care ar putea fi explicat, fie ca element întârziat, fie ca atestînd un orizont mai vechi, încă neidentificat în stațiunea de la Govora. Materialul în muzeul din Rm. Vilcea.

⁷⁹ Un fragment de toartă cu buton discoidal, găsit în mod izolat la Donja-Dolina, este asemănător celor de la Ferigile, dar ilustrația respectivă pare mai de grabă să reprezinte proiecția unei torți cu butoni pereche, frecvenți în Bosnia. (*Glasnik*, XIX, N.S., 1964, pl. XVI/3). Z. Marić îl datează în faza II c (sec. V).

⁸⁰ De exemplu, vasul în formă de căuc reproduș de la D. Berciu, *APÖ*, fig. 181/6 și 183 sau idem, în *Materiale*, I, 1953, pl. XXXVI/10.

⁸¹ De exemplu ceașca reprodușă în *Istoria României*, I, fig. 26/3.

plexul Basarabi am găsit un singur exemplar izolat, la Popești-Novaci⁸². Din săpăturile de la Lechința de Mureș provine un buton lucrat în tehnica luciului negru a ceramicii din Hallstattul B și C⁸³. Piesa, pe care o reproducem aici pentru prima oară (fig. 15) are pedunculul scurt. După aspectul tortii pare a proveni mai degrabă de la o ceașcă pintecoasă asemenea celor de la Vergina. Descoperirea din Transilvania atestă existența sporadică, în Hallstattul mijlociu, a acestui tip de buton într-o zonă mai largă⁸⁴. Într-adevăr, asemenea butoni se întâlnesc, în câteva cazuri, în ceramica așa numită scitică timpurie⁸⁵, în realitate mai degrabă o fază târzie a culturii Cernoles, din Ucraina. În această din urmă arie, butonii sînt situați pe tortile ceștilor pintecoase. Forme evaluate ale ceștii, cu pintecul puțin profilat, se întâlnesc în mormintele de epocă scitică din Podolia⁸⁶.

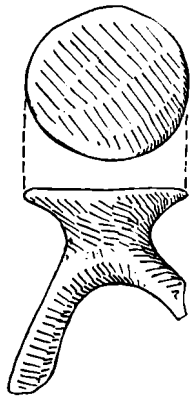

Fig. 15 Buton de toartă discoidal de la Lechința de Mureș

Recapitulînd cele spuse, rezultă că tipul II A de ceașcă de la Ferigile își poate avea originea numai în cana-ceașcă a Hallstattului pre-Basarabi, căreia i s-a adăugat, în Hallstattul mijlociu, datorită unor influențe pe care înclinăm a le atribui sudului, un buton discoidal. Ținînd seama de lipsa de analogii din Oltenia, presupunem că geneza acestei forme a avut loc în Transilvania, de unde s-a răspîndit și spre răsărit. La Ferigile, tipul de ceașcă II A a apărut gata format. Situația ei pe plan la unul din capetele necropolei (cel nordic) reprezintă un indiciu de vechime în citirea evoluției cimitirului (fig. 28/1).

Ceșcuța II B, avînd de cele mai multe ori o siluetă tronconică, este totdeauna de format mic. Lucrată din pastă grosolană, arsă uniform, este în general nedecorată. Rareori, toarta este prevăzută cu un buton cilindric. O întîlnim în două variante: II B₁ cu corpul scund; II B₂ cu corpul înalt. Unele exemplare au dimensiuni mai mari. În această din urmă variantă întîlnim uneori exemplare mai fin lucrate, asemănătoare ca siluetă ceștilor II A₂ (pl. VI/6, 12). Tot variantei II B₂ îi aparțin și singurele exemplare cu decor. Decorul constă din caneluri horizontale, dispuse, în exterior, pe tot corpul vasului. Toarta, prevăzută cu buton ζ, este uneori brăzdată de caneluri transversale (pl. VI/8). Asemenea exemplare sînt foarte rare (vezi tum. 11 și 65). Prezența butonului de tip ζ se constată și pe unele exemplare nedecorate (pl. VI/9—11, 13—16). Un caz particular îl constituie ceașca 2 din tum. 34, de dimensiuni mai mari decît ceștile II B₂ obișnuite, decorată, cu caneluri horizontale îngrijite, pe corp; toarta, cu caneluri longitudinale, este prevăzută cu un buton-turban (ε) (pl. VI/12). Avem evident de-a face cu un exemplar hibrid între tipurile II A₂ și II B₂, singurul atestat la Ferigile.

Ceșcuța II B este răspîndită uniform în toată necropola tumulară și în toate tipurile de morminte, reprezentînd 7% din întregul material. Pare a fi mai rară doar în

⁸² Al. Vulpe, în *Materiale*, VIII, 1963, fig. 2/4.

⁸³ La Reci (rn. Sf. Gheorghe, reg. Brașov), din mediul hallstattian timpuriu provine o cană pe a cărei toartă se află un buton mic. Inedită, în muzeul din Sf. Gheorghe.

⁸⁴ M. Rusu ne informează despre existența unor asemenea butoni în materialul inedit din muzeul din Cluj. De asemenea, în mormintele timpurii hallstattiene de la Lăpușul Român (rn. Tg. Lăpuș) au apărut doi asemenea butoni (vezi nota 16).

⁸⁵ A. I. Terenojkin, *Предскифский период на Днепровском Правобережье*, Kiev, 1961, fig. 51/29, crede (p. 78) că această formă s-a născut spontan în regiunea Niprului mijlociu, provenind dintr-o formă realizată în lemn. Trebuie avut însă în vedere că acest tip de vas apare în Ucraina în vremea corespunzătoare culturii Basarabi de la noi (Al. Vulpe, *Zur mittleren Hallstattzeit* . . . p. 130).

⁸⁶ T. Sulimirski, *op. cit.*, pl. XIII/14; G. I. Smirnova, *op. cit.*, fig. 34.

cadrul celui mai recent tip de morminte (3). Observații de stratigrafie orizontală se pot face numai cu privire la răspîndirea exemplarelor cu butoni ζ, mai frecvente în zona sudică a necropolei. Ceșcuțe II B cu buton ζ s-au găsit și în morminte de tip 2 a (tum. 20, M III; tum. 73, M. II; tum. 105, M. II). În zona centrală a necropolei sînt uneori asociate cu ceștile II A cu butoni discoidali (tum. 90, 92 și 120). Lipsesc, cu excepția exemplarului hibrid din tum. 34, în zona nordică a necropolei (fig. 28/2).

Funcția ceșcuțelor II B era aceea de lingură. Acest fapt este dovedit de situarea ei, nu numai la Ferigile, ci în majoritatea necropolelor hallstattiene ale vremii, în interiorul străchinii cu mîncări. Se întîlnesc deseori două, uneori și mai multe ceșcuțe, în același mormînt (vezi tum. 2, 11, 141 etc. cu cîte trei ceșcuțe). La mormintele de tip 2 a ceșcuța era așezată sub capac, pe umărul urnei; probabil, inițial era fixată pe buza urnei. Uneori, în aceleași morminte mai găsim încă o ceșcuță identică, în interiorul urnei (vezi tum. 17 și 73).

Ceșcuța II B este o formă comună în Hallstattul tîrziu. Evoluția ei din Hallstattul timpuriu abia dacă mai merită subliniată. Remarcăm totuși că în complexul Basarabi ceșcuțele cu toarta supraînnălțată erau întotdeauna lucrate în pastă fină și, de cele mai multe ori, decorate cu ornamente specifice⁸⁷. Este evident că, cel puțin în fosta arie a culturii Basarabi, tipul de ceșcuță degenerază, fiind considerat un obiect comun, lucrat fără o îngrijire specială.

Tipul de ceșcuță II B cu buton ζ este cunoscut în Hallstattul tîrziu în Transilvania — Tg. Mureș⁸⁸, Cipău⁸⁹ (rn. Luduș, reg. Cluj) —, în bazinul Tisei (vezi nota 28), în Podolia (vezi nota 14), la Bîrsești (vezi nota 6)⁹⁰. Alte exemplare s-au găsit la Gogoșu (vezi nota 8), la Ravna și Dobrina (vezi nota 43). Cum reiese din fig. 28/1,2, la Ferigile, distribuția ceșcuțelor cu buton ζ este inversă celei cu butoni discoidali (α—δ). Butoni ζ sînt atestați la Ferigile și în necropola plană (pl. XXVIII/26). Dacă admitem orizontul cu butoni discoidali ca fiind cel mai vechi, atunci la Ferigile, ceșcuțele II B cu butoni ζ apar abia la începutul celei de a doua faze de dezvoltare. Aceasta ar putea fi un indiciu cronologic general și pentru alte zone. Pînă acum nu sînt date care să contrazică o atare afirmație.

Cum reiese din cele spuse, nu există o înrudire funcțională și deci și genetică între ceșcuțele de tip II A și cele de tip II B. Ambele tipuri evoluează paralel. Apariția mai tîrzie, în cadrul necropolei de la Ferigile, a butonilor ζ pe tortile ceșcuțelor nu se explică prin degenerarea butonilor discoidali, ci trebuie pusă pe seama influențelor modei generale din Hallstattul tîrziu. Exemplarul hibrid din tum. 34 (pl. VI/12) ar putea ilustra un prim contact al purtătorilor culturii Ferigile cu tipul de ceșcuță II B, iar exemplarele degenerate cu decor din tum. 11 și 65 (pl. VI/8), să reprezinte evoluția locală și foarte limitată a acestui tip hibrid.

III — Ceștile pîntecoase cu o toartă (rareori două) supraînnălțată le-am clasificat, după gradul de accentuare al profilului, în trei grupe: III A, cu pînteceleproeminente și gîtul demarcat la bază printr-un prag accentuat (pl. VII/1, 3—7,9); III B, cu limita dintre gît și pîntece neaccentuată (pl. VII/2, 8); III C, cu pîntecele puțin accentuate, diametrul gurii fiind aproximativ egal sau mai mare decît diametrul maximei rotunjimi (pl. VIII/7). În toate aceste variante se întîlnesc exemplare de dimensiuni diferite. Distri-

⁸⁷ Al. Vulpe, *op. cit.*, p. 108.

⁸⁸ N. Vlăsa, în *Apulum (Acta Musei Regionalis Apulensis)*, IV, 1961, fig. 4/3.

⁸⁹ I. Kovács, în *Dolg-Trav*, Cluj, VI, 1915, p. 267; fig. 34/1.

⁹⁰ Un exemplar s-a găsit la Tîrșorul Vechi (informație V. Teodorescu).

buția statistică normală a dimensiunilor indică totuși o curbă cu două vîrfuri, reprezentînd ceștile propriu-zise și ceșcuțele. Avem de-a face, desigur, și cu o deosebire funcțională, tipologic însă inobservabilă. Atît exemplarele mari cit și cele mici sînt lucrate din pastă relativ bună, acoperite cu un slip brun. Arderea este uniformă. În general, nu se observă deosebiri de culoare între interiorul și exteriorul vasului. Cele mai multe exemplare sînt decorate pe pîntece cu caneluri scurte verticale sau oblice, întrerupte de proeminențe verticale lungi. La multe cești se observă, pe tot gîtul, sau numai sub buză, caneluri orizontale. Toarta, lată, la ceștile mari are secțiunea lenticulară sau, de cele mai multe ori, concavă. La ceșcuțe se întîlnesc torți cu nervură mediană. De obicei ceșcuțele au două torți (pl. VIII/2, 3, 5, 6). Un exemplar deosebit este vasul 9 din tum. 73, cu fațete orizontale pe pîntece și cu două torți cu secțiunea rectangulară (pl. VIII/5).

Varianta III A se întîlnește în toate zonele cimitirului. Varianta III B este reprezentată mai ales în jumătatea nordică, mai rar în zona centrală și aproape de loc în cea sudică (fig. 29/1). Această distribuție, observată mai ales la exemplarele mari, este, în general, valabilă și la ceșcuțele pîntecoase. Varianta III C, mult mai rară, a putut fi observată în toate zonele cimitirului.

Ceașca pîntecoasă mare este frecventă în mormintele de tip 1 a, mai rară în cele de tip 1 b. Nu apare în celelalte tipuri de morminte. Ceșcuța pîntecoasă este la fel de frecventă în mormintele de tip 1 a și 1 b, mai rară în cele de tip 2 a; lipsește în mormintele de tip 2 b și 3. Ceașca pîntecoasă 2 din tum. 19, de dimensiuni mai mari, se conformă regulei de mai sus, deși se află într-un mormînt de tip 2 a₁. Acest vas, găsit deasupra oaselor, îndeplinea funcția ceșcuțelor pîntecoase, dar dimensiunile excepționale ale urnei din tum. 19, M I, au permis introducerea unui vas mai mare.

Funcția ceștilor mari este aceea de vas ofrandă, conținînd, probabil, mîncări solide. Cele mai multe exemplare sînt sparte la rug. În cîteva cazuri am întîlnit cești aproape întregi (tum. 1, 11, 52, 76, probabil 79). Funcția ceșcuțelor pîntecoase pare a fi fost, măcar în parte, similară celei a ceșcuțelor II B. În orice caz, în mormintele de tip 2 a cele două tipuri se întîlnesc în poziții similare (în interiorul urnei; vezi tum. 19, 72, 73).

La Ferigile, în necropola tumulară, ceașca pîntecoasă mare reprezintă 6,3% iar ceșcuța 2,5% din întreg materialul. În necropola plană ceașca mare este inexistentă, iar ceșcuța pîntecoasă apare foarte rar. Deși mai rară decît la Ferigile, ceașca și ceșcuța pîntecoasă se întîlnesc la Curtea de Argeș (vezi nota 4) și la Bîrsești (vezi nota 6). Lipsesc la Vaideeni și Tigveni (vezi nota 7). Forma este comună Hallstattului tîrziu din spațiul nord-tracic și iliric. O găsim în orizontul mormintelor așa zis scitice din bazinul Tisei (vezi nota 28) și în Transilvania⁹¹. O întîlnim, de asemenea, la Balta Verde și Gogoșu (vezi nota 8), reprezentată prin cîteva exemplare. În cimitirul tumular de inhumatie de la Basarabi (vezi nota 20), se întîlnește deseori ceșcuța pîntecoasă cu una sau două torți, foarte apropiată ca formă de vasul 9 din tum. 73 de la Ferigile. Remarcăm de asemenea ceașca pîntecoasă, constituind singurul inventar al mormîntului IV de la Gura Padinei (vezi nota 32).

În descoperirile din Hallstattul cel mai tîrziu este foarte rară. La Ravna nu cunoaștem decît un singur exemplar, aparținînd orizontului celui mai vechi (vezi nota 43).

Ceașca pîntecoasă cu una sau două torți, decorată cu caneluri pe pîntece, este una din principalele forme ale Hallstattului B. Forma se menține aproape nealterată

⁹¹ De exemplu la Cipău (vezi nota 89), fig. 9/7, 9 etc.

în complexul Basarabi (vezi nota 36), unde însă apare, de multe ori, cu ornamente specifice acestei culturi. Trebuie remarcat că ambele variante se întâlnesc în repertoriul de forme al Hallstattului pre-Basarabi. Faptul că la Ferigile varianta III B, străină culturii Basarabi din Cîmpia Dunării, este frecventă doar în zona nordică a necropolei cea mai veche) s-ar putea explica prin componenta transilvăneană a culturii Ferigile. (În evoluția cimitirului, varianta III A a durat mai mult datorită permanentelor influențe venite din cîmpia Dunării, unde cultura Basarabi a avut, după cum credem, o viață mai îndelungată.

Cum ne-o indică și evoluția cimitirului de la Ferigile, ceașca pîntecoasă dispăre în ultimul orizont al Hallstattului târziu, fiind înlocuită cu cana cu toarta supraînălțată (vezi mai jos p. 51), prototipul căunii getice.

Ne mai rămîne să vorbim despre un tip de ceșcuță pîntecoasă cu două torți, găsit exclusiv în morminte de tip 2 b (pl. VIII/12, 13) și de tip 3 (pl. VIII/11). Zona lăpîtă a buzei, din care s-a desprins toarta, este totdeauna perforată, probabil pentru a se fixa un capac de lemn (pl. VIII/14). Vasele, uniform arse (culoare brună), sînt totdeauna neornamentate. Această formă, pentru care nu cunoaștem analogii directe, este specifică ultimului orizont de la Ferigile.

IV. Cănille cu una sau două torți le-am clasificat, după gradul de arcuire al profilului, în trei variante: IV A, cu pîntecele proeminent și marginea răsfrîntă; după siluetă se disting două subvariante: IV A₁, cu pîntecul jos și gîtul subțire (fig. 16/1) și IV A₂, cu pîntecul jos și gîtul lung (fig. 16/2); IV B, cu pîntecele mai înalt, situat uneori la mijlocul vasului, marginea fiind dreaptă sau ușor răsfrîntă; și aici distingem, după siluetă și buză, două subvariante: IV B₁ (fig. 16/3) și IV B₂ (fig. 16/4). Atît varianta IV A cît și IV B au baza gîtului delimitată printr-un prag sau un brîu în relief, pe care se află proeminențe, de obicei mamelonare. Varianta IV C se caracterizează printr-un aspect mai piriform (fig. 16/5). Dimensiunile cănilor sînt variate, de la exemplare miniaturale (pl. IX/1,4) pînă la căni foarte mari, acestea din urmă cu două torți. Torțile le-am clasificat astfel: α cu baza lată, bine demarcată și decorată cu caneluri longitudinale; partea superioară cilindrică, decorată cu caneluri transversale (fig. 17/1); β, asemănătoare ca tip cu α, silueta simplificată și fără decor (fig. 17/2,3); γ,

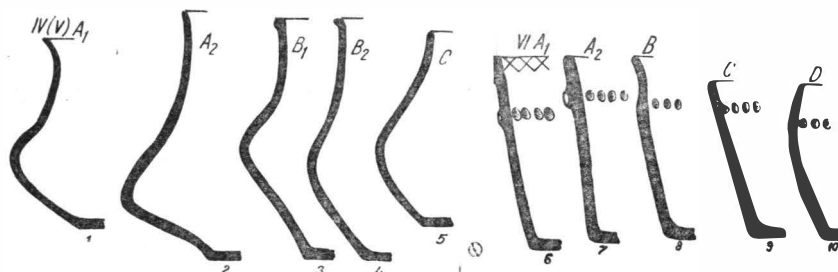

Fig. 16 Profile-silueta de căni, vase pîntecoase și vase borcan

lătă jos și cilindrică sus; trecerea de la o zonă la alta fără prag (fig. 17/4); δ, în bandă, cu nervură mediană; ε, la fel, fără nervură; ζ, cilindrică, grosolană (fig. 17/5—7).

Torțile α și β se întâlnesc la variantele IV A și IV B, la exemplarele de dimensiuni mijlocii, fin lucrate. Torțile γ și δ sînt specifice mai ales exemplarelor grosolane de dimensiuni mari. Torțile ε și ζ se întâlnesc mai ales la varianta IV C.

În cadrul variantelor IV A și IV B se distinge o categorie de căni de dimensiuni mijlocii, lucrate din pastă fină, cu suprafața pereților de cele mai multe ori bine lustruită (de exemplu cănile din pl. IX). O altă categorie e formată de *cănille mari* cu aspect mai grosolan, cu slipul puțin lustruit, lucrate din pastă cu pietricele, de multe ori prost arsă (cănille din pl. X). Varianta IV C cuprinde mai ales căni de

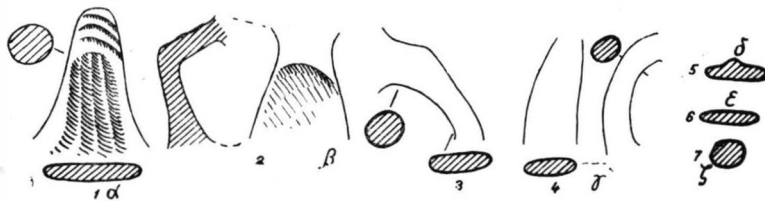

Fig. 17 Schița tortiilor de cană (tip α – ζ).

dimensiuni mijlocii, cu suprafața pereților netedă dar nelustruită. În totul varianta IV C produce impresia de lucru neîngrijit.

Multe căni IV A și IV B sînt decorate pe pîntece sau pe gît. Categoria fină este decorată pe pîntece fie cu caneluri de tip 1 a, 1 b sau 2, (pl. IX/1, 3–6; X/8,), fie cu decor spiralic în relief (tip 4 a, 4 b) (pl. IX/7–9), fie cu benzi în relief (tip 6 a și 6 b) (pl. IX/10, 11). Pe gît se observă o dungă în relief sau caneluri orizontale. Exemplarul izolat din tum. 101, cu caneluri dispuse în ghirlande pe pîntece, este unic (pl. IX/2). Cănille mari sînt decorate pe pîntece mai ales cu mustăți spiralice în relief (decor 4 c) sau cu benzi în unghi (6 a) (pl. X/15). Cănille de tip IV C sînt totdeauna nedecorate.

O distribuție a cănilor după tipuri pe planul cimitirului nu indică nimic deosebit, proporția tipurilor fiind aproximativ egală în toate zonele. Alta este însă situația cănilor fine cu decor, sau a tortiilor de tip α sau β . Deși prezente în toate zonele, tortiile de tip α sînt mult mai frecvente în mormintele din centrul și sudul necropolei (fig. 29/3). De asemenea, cănille fine cu decor în relief 4 a și 4 b par a fi mai numeroase în aceleași zone (fig. 29/2).

În funcție de ritual, cănille mari de tip IV A și IV B se întîlnesc mai ales în morminte de tip 1 a; există însă și în morminte de tip 1 b. Cănille mijlocii sînt la fel de frecvente în mormintele 1 a și 1 b, întîlnindu-se, de asemenea, în morminte de tip 2 a. Cănille de tip IV C se întîlnesc și în mormintele de tip 1 a, 1 b și 2 a, sînt însă exclusive în mormintele 2 b. În mormintele de categoria 3 nu am întîlnit de loc căni din tipurile sus amintite.

Funcția cănilor era de a conține lichide. În mormintele 1 b, dar mai ales în cele de tip 2 a și 2 b, aveau deseori funcția de urnă. În mormintele cu inventarul pe sol se situează, în general, către marginea mantalei de bolovani, avînd în multe cazuri semnificația de ofrandă. A se vedea în acest sens în special cănille 9–11 din tum. 75.

La Ferigile, cănille reprezintă 22% din totalul materialului ceramic, din care circa 2% cele mijlocii fine.

Cana de dimensiuni mijlocii cu o toartă, prototipul căanii IV A sau IV B, se întîlnește în complexul Basarabi, realizată în pastă fină (vezi nota 36). Toarta cănilor Basarabi reprezintă, de asemenea, prototipul tortiții α de la Ferigile⁹². În complexul

⁹² O toartă de tip α (Ferigile) s-a găsit și în orizontul p. 287, pl. 29/11). hallstattian tirziu de la Boian (V. Christescu, *op. cit.*,

Basarabi cămile sînt decorate în special cu motive încrustate cu alb, analoge motivelor 4 a și 4 b sau 6 a și 6 b, executate însă în relief la Ferigile. Evoluția căinii mijlocii fine de la Ferigile din cana Basarabi, în ce privește forma, toarta și decorul, este evidentă. Este însă surprinzător că tipul de la Ferigile cel mai apropiat de cultura Basarabi se întilnește cu precădere în zona centrală și sudică a necropolei, considerată de noi mai nouă. Explicația acestui fapt, aparent contradictoriu, o vom discuta în încheierea lucrării (cf. mai jos p. 88). În Hallstatul tîrziu, vasul în formă de cană nu este uniform răspîndit. În afara aspectului Ferigile, îl găsim în grupele înrudite de la Telești, Drăgoiești (vezi nota 10), Gura Padinei (vezi nota 32) și Boian (vezi nota 62). Lipsește însă la Bîrsești (vezi nota 6). Mai rar în cîmpia Tisei (vezi nota 28), se întilnește în Transilvania, în repetate rînduri, de exemplu în mormintele de la Cîpău (vezi nota 89).

Cămile mari, după cum se va vedea în cele ce urmează, nu sînt decît niște vase pîntecoase cu toartă, de aceea le vom discuta la capitolul respectiv.

Cana IV C, cu două torți mici pe gît, derivă tot din complexul Basarabi, unde însă este rară (vezi nota 36). Persistența ei în mormintele mai tîrzii (ritual 2 b) din cimitirul tumular este coroborată și de descoperirile din necropola plană, unde, împreună cu tipul IV B₂, este destul de frecventă (pl. XXVIII/1, 7,19). Căni de tip IV C s-au găsit în tumulii de la Odobești (com. Titu, reg. București)⁹³ și la Frumușița (Galați) (vezi nota 59), împreună cu un kylix grecesc, datat în a doua jumătate a sec. V î.e.n. Din aceeași epocă trebuie să dateze cana mare cu o toartă de la Hirsova (inedită, în muzeul Constanța) și cea de la Dăbuleni (vezi nota 40).

Cămile cu toartă supraînălțată, avînd profile IV B și IV C, se întilnesc numai în mormintele de tip 3. Sînt uniform arse și totdeauna neornamentate. Exemplarul din pl. VIII/8 amintește de cana 4 din tum. 79, ce servea drept urnă într-un mormînt 2 a₂. Cana 6 din tum. 107 are secțiunea torții triunghiulară și este decorată cu proeminențe semilunare pe pîntece (pl. VIII/15).

Acest tip de vas, care imită direct cămile lucrate la roată⁹⁴, apare la Ferigile doar în ultimul orizont de morminte. Un exemplar analog s-a descoperit în tum. 2 de la Tigveni (vezi nota 7), într-un mormînt cu ritual asemănător tipului 3 de la Ferigile. Asemenea căni s-au mai găsit la Telești și Drăgoiești (vezi nota 10), la Bartolomeu (Brașov)⁹⁵, în mormintele de la Cernavoda⁹⁶, și la Stăncești (Botoșani)⁹⁷. Cămile cu toarta supraînălțată reprezintă prototipul cănilor geto-dacice lucrate cu mîna care se vor menține pînă în sec. I î.e.n.

V. Vasele mari pîntecoase fără toartă, cu apucători late sub pîntece, au același profil cu cămile mari, fiind de același aspect, lucrate din același fel de pastă și ornamenteate cu aceleași motive. De aceea le vom clasifica în mod similar, înlocuind doar sigla IV cu V. Vom obține astfel tipurile: V A₁ și V A₂; V B₁ și V B₂; V C. Cu excepția proeminențelor apucători sub pîntece (Lappen) care le sînt caracteristice, cele spuse despre cămile mari sînt valabile și pentru vasele mari pîntecoase. Distribuția și funcția în cadrul cimitirului sînt, de asemenea, întru totul analoge cănilor mari. În mormintele

⁹³ D. Berciu, în *Aputum*, III, 1947–1949, p. 142, fig. 1.

⁹⁴ Cel mai vechi exemplar lucrat la roată apare în Oltenia, la Gogoșu, în necropola tumulară (vezi nota 8) și se situează în orizontul cănilor lucrate la roată din Cîmpia Tisei (vezi nota 28). Ulterior, exemplare lucrate cu roata apar în Cîmpia Dunării la Grojdibod (inedit în muzeul Corabia) și Zimnicea (inedite în

Muzeul Național de Antichități din București). Vezi și D. Berciu, mai jos, nota 96.

⁹⁵ Inedite în muzeul din Brașov.

⁹⁶ D. Berciu, *Descoperirile getice de la Cernavoda*, în *Materiale*, IV, 1957, p. 281–309, fig. 12/1; cf. și considerațiile tipologice de la p. 290 și urm.

⁹⁷ Săpături A. Florescu, 1962–64. Inedite.

2 a₁ au, în mai multe cazuri, funcția de urnă. Un caz aparte îl constituie vasul 1 din tum. 100 (pl. XI/6), care are pîntecele coborît, la fel ca aspect cu unele căni din epoca bronzului. Evident, este vorba de o întîmplare, piesa respectivă constituind la Frigile un caz unic. Nu cunoaștem analogii pentru această formă. Marginea îngroșată a vasului este decorată cu incizii în forma semnului X, caracteristice vaselor borcane din zona sudică a cimitirului de la Frigile (tip VI A₁, vezi pl. XII) sau din mormintele de incinerare de la Gogoșu (vezi nota 8). Vasele pîntecoase constituie 11% din întreg materialul ceramic.

Atît vasele pîntecoase cu profilul aproape bitronconic, cît și cele cu pîntecele rotunjit, își găsesc prototipuri încă de la începutul epocii hallstattiene. În orizontul pre-Basarabi, atît la Popești cît și la Mediaș, se întîlnesc ambele tipuri. În complexul Basarabi (vezi nota 36), cel puțin în cîmpia Dunării, predomină vasele cu pîntecele rotunjit (V A₂, V B₂, V C). Reaparitia în Hallstattul tîrziu a unor forme aproape bitronconice ar putea fi pusă pe seama aspectului Basarabi din Transilvania, mai puțin cunoscut, unde presupunem că aceste forme s-au menținut. În acest sens este de remarcat că, în Hallstattul tîrziu, în Ardeal⁹⁸, Cîmpia Tisei (vezi nota 28) și Podolia (vezi nota 14), combinația formelor prezintă un aspect asemănător celui de la Frigile. În cîmpia Dunării, continuă să predomine forme mai rotunde⁹⁹.

Vasele mari pîntecoase sînt atestate în necropola tumulară de la Frigile pînă în orizontul mormintelor 2 a₁. Ele sînt de asemenea atestate în necropola plană. Aceste observații pot fi coroborate la Gogoșu (mormintele de incinerare; vezi nota 8), în necropola mai tîrzie de la Békécsaba-Fényes¹⁰⁰ și în primul orizont de morminte din necropola de la Ravna și la Dobrina (vezi nota 43). În cîmpia Dunării cel puțin, vasele mari pîntecoase lucrate cu mîna dispar către sfîrșitul sec. V, o dată cu extinderea tipurilor ceramice lucrate cu roata.

VI Vase borean. Prin această denumire înțelegem toate acele vase din pastă grosolană, cunoscute în literatură fie sub acest nume, fie sub numele de vas în formă de sac sau clopot. Denumirea noastră convențională are avantajul de a simplifica lucrurile. La Frigile s-au identificat patru tipuri de vase borcan: VI A, cu pereții ușor arcuți, cu marginea dreaptă sau puțin răsfrîntă. Distingem subdiviziunile: VI A₁, cu marginea îngroșată (fig. 16/6; pl. XII/1, 2, 4, 6) și VI A₂, neîngroșată (fig. 16/7; pl. XII/3, 5). Sub margine, pe „gîtul” vasului se află, aproape totdeauna, un brîu alveolar sau crestă, întrerupt de proeminente. Între brîu și buză sînt uneori situate proeminente verticale sau apucători (pl. XII/4), care în unele cazuri sînt trase din buză (pl. XII/3, 4). Marginea îngroșată este decorată la exterior cu incizii crucișe (pl. XII/2,6) sau în forma semnului X (pl. XII/1, 3; XIII/32). Remarcăm cîteva exemplare întîlnite în centrul și sudul necropolei, decorate pe pîntece cu brîu alveolar, dispus oblic (pl. XII/22). Tipul VI B este pîntecos, cu marginea răsfrîntă (fig. 16/8; pl. XII/7, 8, 10, 11, 19). În general, este neornamentat. Pe gît se întîlnesc proeminente verticale sau mameionare. Un caz particular este vasul 11 din tum. 72 (pl. XII/29). Tipul VI B apare și în necropola plană. Tipul VI C este de formă perfect tronconică (fig. 16/9; XII/9,

⁹⁸ La Tirgu-Mureș sînt atestate aproape toate variantele de la Frigile (*Dolg-Trav*, Cluj, VI, 1915, în special profilele de la fig. 27). Aceași este situația de la Cipău (vezi nota 89). Vezi de asemenea mormintele de la Bratei și Ighieș (rn. Mediaș). (H. Wilhelm și Doina Ignat, comunicare la sesiunea muzeelor, 1965).

⁹⁹ De exemplu la Ciurelu (D. V. Rosetti, în *PMMB*, 2, 1935, p. 53 și urm.), Gura Padinei (vezi nota 32), Hotărani (vezi nota 39) și Gogoșu, necropola de incinerare (vezi nota 8).

¹⁰⁰ *AE*, 1943, 1-2, p. 58-65. După toate indiciile, mormintele cu urnă sînt mai recente (vezi și la Vekerzug, nota 28); cf. mai sus p. 32 și nota 46.

15). Uneori este decorat cu un șir de alveole sub buză (pl. XII/9). Vasul 9 din tum. 72, cu o toartă sub buză, trebuie considerat ca un caz aparte al tipului VI C (pl. XII/20). Tipul VI D₁, foarte frecvent, are pereții arcuiți și marginea dusă spre interior. Pe umărul vasului se află, de cele mai multe ori, un brîu alveolar întrerupt de apucători sau proeminențe alungite (fig. 16/10; pl. XII/16, 17, 23—28). În varianta VI D₂ am inclus cele câteva vase cu marginea mai puțin arcuită și foarte înalte, fără brîu pe gît (pl. XII/21).

Deși atestat în toate zonele cimitirului, tipul VI A este evident mai frecvent în partea sudică, mai ales exemplarele decorate cu incizii în formă de X pe margine (fig. 28/3). Asupra tipurilor VI B și VI C, mai rar întîlnite, nu putem trage concluzii privitor la distribuție. Tipul VI D este atestat în toate zonele cimitirului.

Vasul borcan VI A este atestat mai ales în morminte de tip 1 b, mai rar în cele de tip 1 a. În mormintele 2 a₁ apare ca ofrandă sau într-un mormînt secundar (vezi situația din tum. 72, vasul 17). Tipul VI D₁ îl întîlnim în morminte de tip 1 a și 1 b. Varianta VI D₂ s-a găsit într-un mormînt 2 a₂ secundar din tum. 42, al cărui mormînt principal era de tip 2 b. Tipul VI D s-a găsit și în necropola plană, în porție sensibil mărită față de necropola tumulară.

Este greu de spus care era funcția vaselor borcan în cadrul ceremoniei funerare. Ele conțineau, desigur, alimente solide, poate cereale. Remarcăm din nou faptul că de multe ori aceste vase erau dispuse la marginea mantalei de bolovani a tumulului. În unele cazuri conțineau ofrande, în altele îndeplineau funcția de urnă a vreunui mormînt secundar. Ca urne funerare au fost observate în mod sigur doar de trei ori: M IV din tum. 72, M II din tum. 69 (mormînt de tip 1 b) și M II din tum. 42 (mormînt de tip 2 a₂).

Vasele borcan reprezintă 9,5% din totalul materialului ceramic din necropola tumulară. În necropola plană de la Ferigile se întîlnesc mai ales tipurile VI A₂, VI B și VI D. La Curtea de Argeș (vezi nota 4) și la Tigveni (vezi nota 7) sînt mai rare. S-a observat mai ales tipul VI D. Tipul VI A₁ a fost identificat la Tîrșorul Vechi (Ploiești)¹⁰¹.

Toate tipurile de vase borcan identificate la Ferigile se pot urmări înapoi pînă către începutul Hallstattului. Remarcăm doar că tipul VI A este foarte apropiat de tipul predominant de vas grosolan din complexul Basarabi din Cîmpia Dunării (vezi nota 36). Tipurile VI A₂, VI B și VI D sînt atestate în Hallstattul pre-Basarabi din Transilvania. Faptul că tipul VI A₁ se întîlnește la Ferigile mai ales în zona sudică a necropolei, deci nu în cel mai vechi orizont de morminte, are aceeași explicație ca în cazul cănilor fine cu torți α.

Se știe că ceramica grosolană este cea mai atipică, conservîndu-și tipul pe o durată foarte mare. Trebuie remarcat totuși că tipul VI A₁ încetează de a se mai dezvolta la Ferigile după orizontul mormintelor cu ritual 2 a₁. Acest tip este atestat ca atare în mormintele de incinerare de la Gogoșu (vezi nota 8), în morminte de incinerare de la Donja-Dolina (vezi nota 45), în cîmpia Tisei (vezi nota 28). De asemenea îl întîlnim și spre răsărit, la Birsești (vezi nota 6) și Piatra Neamț¹⁰², în grupa scitică din Podolia (la Servatyńce)¹⁰³. Este vorba evident de același orizont. În ultima etapă a Hallstattului tîrziu nu-l mai întîlnim. Pe de altă parte, varianta VI D₂, care la Ferigile apare într-un orizont

¹⁰¹ Informație V. Teodorescu.

¹⁰³ T. Sulimirski, *op. cit.*, pl. XIV/4.

¹⁰² Fragmente inedite în muzeul din Piatra Neamț.

mai târziu, este atestată la Govora (vezi nota 78) în primul nivel și reprezintă un tip apropiat de tipul de urnă-borcan, caracteristică mormintelor La Tène timpuriu de la Ravna (vezi nota 43), Satu Nou (vezi nota 58) etc.

Paharul globular cu picior și cu gură strânsă (pl. VI/18—22, 25), totdeauna de dimensiuni mici, ornat cu două proeminențe apucători pe mijloc, este uneori decorat cu caneluri oblice. În tum. 127 s-a găsit un exemplar cu partea superioară lunguiată și cu apucătorile perforate (pl. VI/22). În M II din tum. 63 s-a găsit o ceșcuță globulară fără picior (pl. VI/23). Vasele globulare apar mai ales în zona centrală și sudică a necropolei (fig. 28/2). Două din cele trei exemplare din partea nordică s-au găsit în tumulii 81 și 82, al căror inventar este similar celor din zona centrală. Vasele globulare s-au constatat numai în morminte cu inventarul depus direct pe sol. S-au identificat în total 15 exemplare.

Acest tip de vas, de o formă atît de ciudată, nu prea are analogii. Semnalăm doar exemplarele similare de la Curtea de Argeș (vezi nota 4) și Măgurele (București) ¹⁰⁴. Cupe cu picior, însă deosebite ca formă și dimensiuni, se cunosc în Hallstattul târziu din lumea ilirică ¹⁰⁵.

Vase neidentificate. În această categorie cuprindem cele cîteva vase care, din lipsă de fragmente suficiente, n-au putut fi reconstituite, dar care totuși nu se referă la formele obișnuite descrise mai sus. Doar fragmentele recipientului 21 din tum. 79 par să aparțină unui vas pîntecos de tip V C, cu torțile prinse orizontal pe mijloc (pl. XIII/33), asemănător vasului din necropola plană (reprezentat în fig. 3/1).

Fragmentele vaselor 26 și 27 din tum. 79 se referă, eventual, la o *oinochoe* (pl. XIII/34). Forma este, în orice caz, atestată în sud-vestul Olteniei printr-o *oinochoe* lucrată cu mina, găsită la Ostrovul Mare ¹⁰⁶.

Decorul ceramicii de la Ferigile, destul de variat în amănunte, este realizat, în majoritatea cazurilor, prin caneluri, apoi prin modelare (butonii de pe torți) și, foarte rar, prin incizii. Canelurile sînt uneori executate larg, dînd impresia de decor în relief.

Motivele de decor, despre care am anticipat cu prilejul descrierii formelor vaselor, le-am clasificat după cum urmează :

1 a — *caneluri verticale* (fig. 18/1), situate pe pîntecele ceștilor sau cănilor.

1 b — *caneluri oblice*, dese și scurte (fig. 18/2), situate pe pîntecele ceștilor sau cănilor și pe umărul străchinilor I A.

1 c — *caneluri oblice*, largi și lungi (fig. 18/3), situate la fel ca motivul 1b.

1 d — *caneluri orizontale* sau fațete (fig. 18/4) situate pe pîntecele unor cești sau pe umărul unor străchini I A.

2 — *caneluri sau incizii crucișe* (fig. 18/5). Motiv specific aspectului Ferigile ; se întilnește gravat și pe unele teci de fier. În ceramică este frecvent pe interiorul marginii străchinilor evazate, pe pîntecele cănilor sau în interiorul ceștilor II A și pe latul torților lor. În necropola tumulară este foarte frecvent în partea nordică și centrală, în mormintele de tip 1 a. Este rar în partea sudică, în mormintele de tip 1 b. În mormintele 2 a se întilnește o singură dată (strachina 2 din tum. 19). Lipsește în mormintele de tip 2 b și 3. În necropola plană, a fost atestat pe o singură strachină. Acest motiv a fost identificat în tot aspectul Ferigile : rar la Tigveni, mai frecvent la Curtea de Argeș (vezi nota 4) și la Tirgșorul Vechi ¹⁰⁷. Nu-l cunoaștem în grupele înrudite Telești-Dră-

¹⁰⁴ Inedit în muzeul de la Măgurele. Informație P. Roman.

¹⁰⁶ D. Berciu, în *Materiale*, I, 1953, pl. XXXVI/1 ; idem, *APO*, p. 164, fig. 206.

¹⁰⁵ În deosebi la Donja Dolina (vezi nota 45).

¹⁰⁷ Informații V. Teodorescu,

goiești (vezi nota 10), Gura Padinei (vezi nota 32), Birsești (vezi nota 6) , care alcătuiesc complexul Birsești-Ferigile. Lipsește, de asemenea, în alte grupe hallstattiene din spațiul carpato-danubian. Faptul că acest motiv se întâlnește în Europa Centrală, încă din Hallstattul timpuriu, este o simplă întâmplare (motivul ca atare a fost atestat și în cultura neolitică Gumelnița) și nu explică prezența lui în grupul Ferigile. Deocamdată,

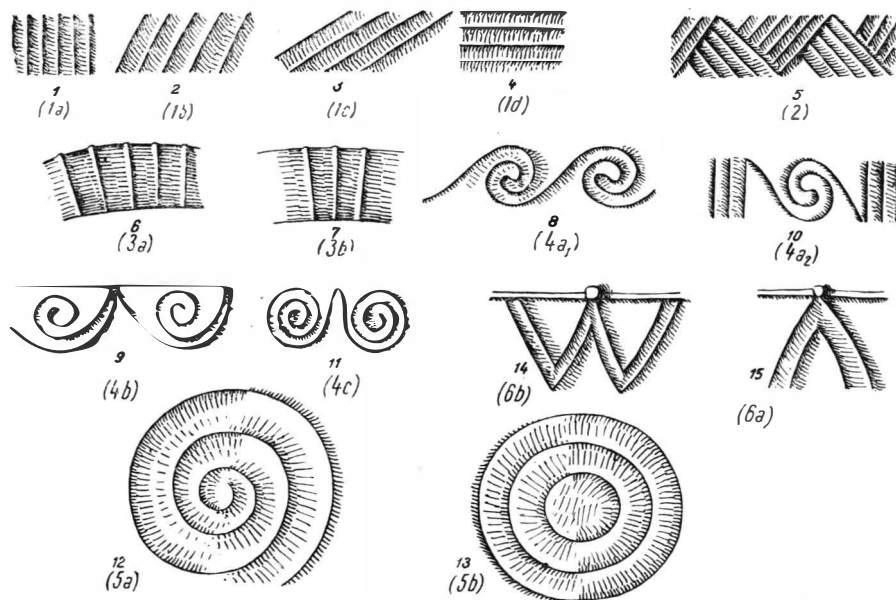

Fig. 18 Schița tipurilor de decor.

originea acestui motiv ornamental, care la Ferigile apare încă din orizontul celor mai vechi morminte, rămâne neexplicată. Nu este exclus să se datorească unei componente transilvănene din Hallstattul pre-Basarabi sau Basarabi.

3 — caneluri scurte, late și accentuate, producând între ele *coaste în relief*, se întâlnesc, pe partea inferioară a marginii străchinilor evazate, dispuse continuu (3 a) (fig. 18/6) sau în grupe de câte trei sau patru linii (3 b) (fig. 18/7).

Acest motiv, atestat în toate zonele necropolei, este totuși mai frecvent în partea sudică, în mormintele de tip 1 b și 2 a. În zona centrală a necropolei s-au găsit străchini pe a căror margine se vede un decor combinat din motivele 2 și 3 b (pl. III/7). Decorul 3 se întâlnește, rar, și în necropola plană. Lipsește în mormintele de tip 2 b și 3. A fost observat și în celelalte descoperiri din aria aspectului Ferigile (de exemplu la Curtea de Argeș, vezi nota 4). Lipsește la Birsești. Nu-l cunoaștem în grupele hallstattiene târzii din sud-estul Europei¹⁰⁸. Ca și pentru motivul 2, originea lui rămâne neexplicată.

¹⁰⁸ În Ungaria, în Transdanubia se întâlnesc pe străchini evazate grupe de coaste în relief. Materialele respective sînt datate în Ha C și D (colecția inedită

Lázár din Muzeul Național de la Budapesta; informație A. Mozsolics).

4 a — *caneluri spiralice* continue (4 a₁) (fig. 18/8) sau întrerupte de linii scurte (4 a₂) (fig. 18/10). Motiv atestat pe marginea unor străchini evazate și pe pîntecele unor căni (vezi pl. III/11—13 și IX/7,8). Motivul, destul de rar întîlnit, a fost observat în toate zonele necropolei, în mormintele de tip 1 a, 1 b și 2 a. Lipsește în mormintele 2 b și 3 sau în necropola plană. În aria aspectului Ferigile nu a fost atestat decît o singură dată la Curtea de Argeș (vezi nota 4). Lipsește în grupele culturale învecinate. Originea motivului 4 a din decorul culturii Basarabi este evidentă (vezi nota 36).

4 b — *mustăți spiralice* încadrate de linii dispuse în ghirlandă (fig. 18/9). Este un motiv mai rar întîlnit, doar pe pîntecele unor căni (pl. IX/9). Și acest motiv reprezintă o tradiție moștenită din complexul Basarabi (vezi nota 36).

4 c — *mustăți spiralice* (fig. 18/11), motiv specific cănilor mari și vaselor mari pîntecoase. Remarcăm un caz particular, în care cele două spirale sînt dispuse inversat (pl. XIII/7). Motivul este atestat în toate zonele necropolei tumulare. Lipsește în mormintele de tip 2 b și 3, precum și în necropola plană. Motivul 4 c reprezintă, probabil, o prefigurare a motivului mustăților în relief, aplicat uneori pe umerii vaselor mari pîntecoase în Hallstattul tîrziu și în La Tène. Cităm în acest sens un vas de la Poiana (rn. Tecuci, reg. Galați)¹⁰⁹.

Tot în categoria decorului spiralic includem un motiv reprezentînd litera S, dispusă de patru ori pe marginea unei străchini evazate (pl. III/10). Și aici putem vorbi de o tradiție Basarabi (vezi nota 36).

5 a — *caneluri largi spiralice* (fig. 18/12) se întîlnesc în interiorul unor străchini evazate (pl. II/13) sau al ceștilor II A (pl. IV/1, 2). Într-un singur caz, motivul a fost observat în interiorul unei străchini I B (tum. 34) (pl. I/23). Pe străchinile evazate, motivul este asociat cu motivele 2, 3 sau 4 a. La unele cești II A, canelurile largi sînt umplute cu alte caneluri fine crucișe (pl. IV/2). Remarcăm preocuparea de a pune motivul 5 a pe latul unui buton discoidal (pl. IV/1) sau pe fundul unei căni (caz unic) (pl. IX/1). Motivul 5 a se întîlnește la Ferigile în toate zonele necropolei, în partea nordică mai ales în cești II A, în cea sudică mai cu seamă în străchini evazate (vezi mai sus p. 44 și p. 42). Deocamdată, în Hallstattul tîrziu nu cunoaștem acest motiv dispus ca atare decît în interiorul unei străchini evazate de la Kruglik (Cernăuți) (vezi nota 69). Putem, pe bună dreptate, presupune și aici o influență Basarabi, unde spiralele au jucat un rol ornamental preponderent (vezi nota 36).

5 b — *caneluri largi concentrice* (fig. 18/13) dispuse spre fundul ceștilor II A și a străchinilor evazate. În ambele cazuri sînt asociate mai ales cu decorul 2 (de exemplu : pl. III/2 ; IV/3). Remarcăm că pe străchinile evazate se întîlnește, în nordul necropolei, mai des motivul 5 b, în timp ce în partea de sud, pe același tip de vase, găsim motivul 5 a care, la rîndul lui, în zona nordică era folosit mai ales la ceștile II A. Și acest motiv lipsește în mormintele 2 b și 3 și în necropola plană. Motivul 5 b fiind complementar, este greu să-l analizăm de sine stătător. În afara aspectului Ferigile, unde îl mai găsim la Curtea de Argeș (vezi nota 4), Tigveni și Tîrșorul Vechi semnalăm o străchină evazată din Podolia (vezi nota 14), una din Cîmpia Tisei (vezi nota 28) și una de la Donja Dolina (vezi nota 45), pentru modul analog de ornamentare.

6 — *benzi de cîte două sau trei linii* în relief (caneluri largi) dispuse în unghi (fig. 18/14, 15), se întîlnesc exclusiv pe pîntecele unor căni. Distingem două variante :

6 a, dispuse în zigzag (fig. 18/14) și 6 b, cu vârful unghiului în sus (fig. 18/15). În câteva cazuri, benzile alcătuiau ghirlande (pl. IX/2). Motivul fiind rar întâlnit, distribuția lui pe planul necropolei este neconcludentă. Lipsește în mormintele de tip 2 b și 3 și în necropola plană. În modul în care este redat la Ferigile, nu-l mai cunoaștem nicăieri. Originea motivului trebuie căutată în complexul Basarabi, care, la rîndul lui, l-a moștenit din Hallstattul vechi (vezi nota 36).

Tot în seria motivelor de decor trebuie să includem crucea încirlicată sau cu capetele rotunjite (motivul solar), semnalată de câteva ori la Ferigile pe fundul unei străchini (pl. III/11 și varianta din pl. III/3) și pe latul unor butoni discoidali (pl. V/29).

Butonii de toartă, aflați exclusiv pe ceștile II A, i-am clasificat astfel :

α — cu peduncul și extremitatea discoidală; α_1 , pedunculul lung (pl. V/4, 5, 14); α_2 , tip bine proporționat (pl. V/6, 7, 13), este cel mai frecvent; α_3 , pedunculul se îngroașă în partea superioară (pl. IV/3); α_4 , tip degenerat (pl. V/8, 10, 11, 23). Butonii α sînt numeroși în partea nordică a necropolei, se răresc spre centru, fiind extrem de rari în partea sudică. De remarcat că în această din urmă zonă s-au găsit mai mulți butoni α_4 (vezi mai sus, capitolul cești II A, p. 44).

β — cu proeminență în mijlocul extremității discoidale; peduncul lung (pl. V/16). Butonii β , găsiți la Ferigile doar în morminte 1 a din partea nordică, au fost observați și la Curtea de Argeș.

γ — butoni zoomorfi, reprezentînd un cap de cerb stilizat (pl. V/25—28). Butonul 5 din tum. 9 este foarte realist executat (pl. V/26). Butonul de pe ceașca 9 din tum. 41 pare a reprezenta un cap de berbec (pl. V/30).

La Ferigile, s-au găsit mai ales în zona nordică. Un singur exemplar a fost semnalat în cea centrală (tum. 110). Un buton zoomorf a fost găsit la Curtea de Argeș (vezi nota 4). Acest gen de butoni este specific grupului Ferigile. Nu-l cunoaștem în alte părți. În ce privește originea lui, ne putem gândi la obiceiul de a modela figurine de lut în Hallstattul timpuriu din Transilvania (Lechința de Mureș)¹¹⁰.

δ — cu extremitatea triunghiulară; δ_1 , peduncul lung; δ_2 , peduncul scurt (pl. V/17, 18, 22). Reprezintă stilizarea maximă a butonilor zoomorfi. În acest sens, atragem atenția asupra butonului 5 din tum. 110, ale cărui vîrfuri de la baza triunghiului sînt puțin modelate în formă de coarne (pl. V/25). Butonii δ sînt atestați în zona nordică a necropolei. Un singur exemplar a fost găsit în zona sudică (tum. 61). Nu este însă sigur dacă aparține mormîntului sau mantalei de pămînt a tumulului (vezi mai jos p. 140).

ε — butoni cu extremitatea în formă de turban (pl. V/24; VI/12). S-au găsit două exemplare, dintre care unul (tum. 34), situat pe toarta unei cești mari II B₂, reprezintă, fără îndoială, o imitație, în stil de buton discoidal, a butonilor ζ ¹¹¹.

ζ — butoni mici cilindrici, inseparabil legați de ceșcuțele II B. ζ_1 este așezat vertical pe toartă (pl. VI/8—11); ζ_2 , mai rar, oblic pe toartă (pl. VI, 14, 15, 17). De remarcat că butonul ζ_2 amintește în cel mai înalt grad butonii răsăriteni¹¹².

¹¹⁰ K. Horedt, in *Dacia*, N.S., VII, 1964, p. 527—535.

¹¹¹ Butoni de tip ε s-au găsit pe torțile ceștilor pîntecoase și al. urnelor de la Donja Brajica lângă Priština (Serbia de SV). Datarea acestei necropole nu este sigură, probabil la sfîrșitul hallstattului timpuriu și în cel mijlociu (cf. D. Srejić, in *Glasnik muzeja Kosova*

i *Melohije*, IV—V, 1959—1960, p. 83—132), deci parțial contemporană necropolei de la Vergina.

¹¹² Vezi fragmentul de la Birsești (S. Morintz, in *Dacia*, N.S., I, 1957, p. 122, fig. 2/2; asupra originii răsăritene vezi p. 127).

Butonii de pe torți fiind inseparabil legați de ceștile II A și, respectiv, II B nu mai necesită o discuție specială. Asupra originii și răspîndirii lor trimitem la capitolul despre cești.

ARME ȘI PIESE DE HARNAȘAMENT

Akinakes. La Ferigile s-au găsit patru exemplare, dintre care trei cu măciulia dreaptă (pl. XV/1—3) și unul cu antene (pl. XV/4). Fiecare piesă își are caracteristicile ei, descrise în catalogul descoperirilor. Trei din cele patru piese au fost găsite în mormintele de tip 1 a, grupate alăturat, în zona nordică a necropolei (tum. 1, 41, 44). A patra piesă (pl. XV/1) a fost descoperită întâmplător cu multă vreme în urmă, fără a se mai putea identifica locul de găsire (vezi p. 186). Remarcăm că piesele din pl. XV/2, 4 și fig. 20/1, 2 sînt decorate cu șiruri de puncte, pe mîner sau pe măciulie și pe gardă. Nu este exclus să fi fost placate cu foiță de aur, în genul vestitelor akinakes-uri din sudul URSS. Metalul nobil, mai puțin rezistent la temperatura rugului, s-a pierdut, topit în timpul incinerării.

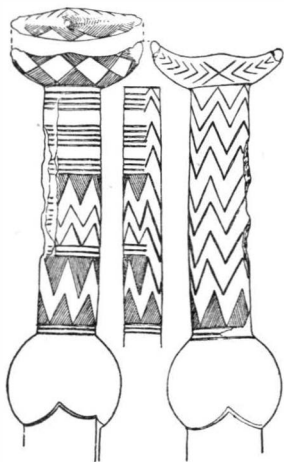

Fig. 19 Minerul de bronz al akinakes-ului de la Curtea de Argeș

În aria aspectului Ferigile, s-au mai găsit două akinakes-uri la Curtea de Argeș (pl. XVI/1, 2 și fig. 19), dintre care unul cu mînerul de bronz, cu antene, și alte două la Ploiești-Triaș, provenind tot din morminte tumulare de incinerare. Piesele de la Curtea de Argeș au fost găsite în morminte a căror ceramică este întru totul similară celei din mormintele în care s-au găsit akinakes-urile de la Ferigile. Asupra condițiilor de găsire a pieselor de la Ploiești-Triaș, nu cunoaștem amănunte (vezi nota 24).

Descoperirilor din aspectul Ferigile le mai putem adăuga și cele patru akinakes-uri (unul cu antene) găsite în necropola tumulară de incinerare de la Bîrsești (vezi nota 6). Din păcate, toate aceste din urmă piese sînt foarte prost conservate, abia lăsîndu-ne să le ghicim tipul inițial.

Dacă vom examina răspîndirea akinakes-urilor în spațiul carpato-danubian (pl. XLI), vom vedea că aceste arme se concentrează pe o arie cuprinzînd Transilvania, regiunea subcarpatică a Olteniei și Munteniei, Moldova, Podolia și Cîmpia Maghiară. Totuși, în momentul de față, se conturează cîteva zone unde densitatea descoperirilor de acest fel este mai mare. Acestea sînt : zona grupului Ferigile, bazinul superior al Mureșului și nordul cîmpiei dintre Dunăre și Tisa. Este interesant că în această din urmă zonă akinakes-ul este mai frecvent decît în cîmpia propriu-zisă a Tisei, unde nu a fost atestat în marile cimitire (Vekerzug, Tápiószele etc.). Toate aceste piese au trăsăturile lor comune, observate încă de W. Ginters, care, bazîndu-se pe analogii cu exemplare din sudul URSS, mai ales de la Niprul mijlociu, le-a datat în sec. V — III î.e.n.¹¹³. Pe lângă

faptul că Ginters nu avusese la dispoziție, în 1928, din această regiune, decît 11 piese, numărul lor actual fiind cel puțin de cinci ori mai mare¹¹⁴, condițiile sigure de găsimă ale akinakes-urilor din grupul Ferigile ne permit să reluăm întreaga problemă a datării lor. Trebuie avut în vedere că pornim de la faptul că piesele de la Ferigile și cele de la Curtea de Argeș provin din același orizont cultural, care corespunde tumulilor din nordul necropolei de la Ferigile.

Cele șase piese din grupul Ferigile (pentru acuratețe atragem din nou atenția că akinakes-ul al patrulea de la Ferigile a fost găsit întâmplător, deși sîntem convinși că provenea din aceeași zonă a necropolei) pot fi împărțite în două tipuri, A și B, fiecare cu variante: A₁, cu măciulia dreaptă, cu mînerul străbătut de nervuri paralele și cu garda cordiformă, reliefată în partea superioară (pl. XV/2; XVI/1); A₂, cu aceleași caracteristici, dar cu partea superioară a gării dreaptă (pl. XV/3); a patra piesă de la Ferigile, care are mînerul lucrat simplu cu marginile puțin lățite, ar putea constitui a treia variantă: A₃ (pl. XV/1); B₁, cu măciulia în formă de antene, mînerul compact, decorat cu incizii transversale, cu garda cordiformă complet rotunjită (pl. XV/4); B₂, cu mînerul și garda de bronz (aceleași caracteristici ca și varianta B₁), cu lamă cu un singur tăiș, puțin curb (fig. 19; pl. XVI/2).

Aceste tipuri și variante se bazează pe combinația a trei elemente din corpul akinakes-ului: măciulia, mînerul și garda. Faptul că, în cazul pieselor citate,

¹¹⁴ Iată lista lor (numerele de ordine corespund celor de pe harta din (pl. XLI): 1. *Aiud*, reg. Cluj, patru piese (Roska, *Dolj-Trav*, Cluj V, 1913, p. 13, fig. 1; idem, în *Közlemenyek*, II, 2, 1942, p. 223, 224, fig. 1; *AE*, 1897, p. 64, fig. 3/1; *AE*, 1898, p. 269, fig. B/2). 2. *Arad*, loc de descoperire necunoscut (inedită, în muzeul local). 3. *Archila*, rn. Sighișoara, reg. Brașov, două exemplare, din care unul s-a pierdut (Roska, *ESA*, XI, 1937, p. 169—170, fig. 12). 4. *Benic*, rn. Alba, reg. Hunedoara (Roska, *ESA*, XI, 1937, p. 174, fig. 4). 5. *Berczel*, Ungaria de nord-est (Botyán Árpád, *op. cit.*, pl. V/4). 6. *Bereg*, Ungaria de nord-est (W. Ginters, *op. cit.*, pl. 15/b). 7. *Btuc*, rn. Tg. Negrești, reg. Iași (A. Nițu, *Materiale*, I, 1953, p. 6, fig. 2). 8. *Btrșești*, rn. Odobești, reg. Galați, patru exemplare (vezi nota 6). 9. *Boureni*, rn. Fălticeni, reg. Suceava (Gh. I. Brătianu, *Dacia*, II, 1925, p. 417, fig. 1). 10. *Brașov*, probabil găsit la Bartolomeu (I. H. Crișan, *Omăgiu lui C. Daicovicu*, București, 1960, p. 117, fig. 1). 11. *Bratei*, rn. Mediaș, reg. Brașov (inedit în muzeul din Mediaș, informație Doina Ignat). 12. *Comana*, rn. Iași (A. Nițu, *Materiale*, I, 1953, p. 6, fig. 3). 13. *Cipău*, rn. Luduș, reg. Cluj: două exemplare (N. Vlăssa, *Apulum*, IV, 1961, p. 23, fig. 4/7 și p. 29, fig. 8/1). 14. *Ciumbrud*, rn. Aiud, reg. Cluj; două exemplare (în muzeul Cluj; vezi nota 26). 15. *Cristești*, rn. Tîrgu-Mureș, două exemplare (A. Zrînci, în *Studii și Materiale*, I, Tîrgu-Mureș, 1965, p. 27, pl. XI; cf. și I. H. Crișan, în *Acta Musei Napocensis*, II, 1966, p. 55; idem, *Omăgiu lui C. Daicovicu*, p. 119, nota 2). 16. *Curtea de Argeș*; două exemplare (vezi nota 4). 17. *Egreskata*, Ungaria de nord (Botyán Árpád, *op. cit.*, pl. XVII/11). 18. *Frata*, rn. Sărmaș, reg. Cluj (N. Vlăssa, în *Omăgiu lui C. Daicovicu*, p. 551, fig. 1). 19. *Gyöngös*, Ungaria de nord (W. Ginters,

op. cit., pl. 13/d). 20. *Ipolyszántó*, Ungaria (Botyán Árpád, *op. cit.*, pl. XXXVI/14). 21. *Măcișeni*, rn. Bujor, reg. Galați (V. Palade, *Arh. Mold.*, II—III, 1964, p. 488, fig. 1, 2). 22. *Medgidia*, reg. Dobrogea; sabie-emblemă (D. Berciu, *Dacia*, N. S., II, 1958, p. 93—125, fig. 1—4). 23. *Mirăslău*, rn. Aiud, reg. Cluj (W. Ginters, *op. cit.*, pl. 14/d). 24. *Năsal*, rn. Gherla, reg. Cluj (Roska, *ESA*, XI, 1937, p. 188, fig. 5). 25. *Pilin*, Slovacia de sud-est; două exemplare (Botyán Árpád, *op. cit.*, pl. XXXIV/9—10). 26. *Plotești-Trtaș*; două exemplare (vezi nota 24). 27. *Posmuș*, rn. Bistrița, reg. Cluj (St. Dănilă, în *Activitatea muzeelor*, II, Cluj, 1956, p. 81—85, fig. 1). 28. *Razgrad*, Bulgaria de nord-est (D. Berciu, în *PZ*, XLI, 1963, p. 195, fig. 2). 29. *Ruskie-Folwarki*, Podolia (T. Sulimirski, *op. cit.*, pl. IX/1). 30. *Saroș-Sonde*, rn. Mediaș, reg. Brașov (I. H. Crișan, în *Din activitatea...*, p. 59 și pl. I). 31. *Sighișoara*, reg. Brașov; loc de descoperire necunoscut (W. Ginters, *op. cit.*, pl. 14/a). 32. *Szirma-Besenyő*, Ungaria (W. Ginters, *op. cit.*, pl. 13/a). 33. *Timăr*, Ungaria de NE (inedit, în muzeul național din Budapesta, informație Irina Lengyel). 34. *Ungaria*, loc necunoscut (inedit, în muzeul național din Budapesta). 35. *Virșef*, Banatul jugoslav (W. Ginters, *op. cit.* pl., 15/d). 36. *Zăicești*, rn. Botoșani, reg. Suceava; două exemplare; (Sîmion Rață, în *SCIV*, XVI, 1965, 3, p. 575, f. g. 1, 2). 37. *Zeliezovce*, Slovacia, (M. Dušek, în *Slov. Arh.*, IX, 1961, 1—2, p. 173, pl. VI/6). Se mai consideră ca fiind din epocă scitică sabia de un tip aparte de la *Dobolii de jos*, rn. Sf. Gheorghe, reg. Brașov (W. Ginters, *op. cit.*, pl. 20) și pumnalul de la *Nové Zámky*, Slovacia de S (M. Dušek, *op. cit.*, pl. VI/7). Lista noastră conține în total 51 de piese, la care, adăugînd pe cele de la Ferigile, obținem un număr de 55 de akinakes-uri în spațiul carpato-danubian.

se întilnesc caracteristici deosebite în același orizont este un indiciu care pledează pentru contemporaneitatea lor. Indiferent care ar fi concluziile de ordin pur tipologic, în grupul Ferigile tipurile A și B sînt absolut paralele cronologic. O examinare a pieselor din spațiul carpato-danubian ne arată că majoritatea exemplarelor sînt alcătuite din caracteristicile celor 6 akinakes-uri din grupul Ferigile. Astfel, în tipul A putem încadra piesele

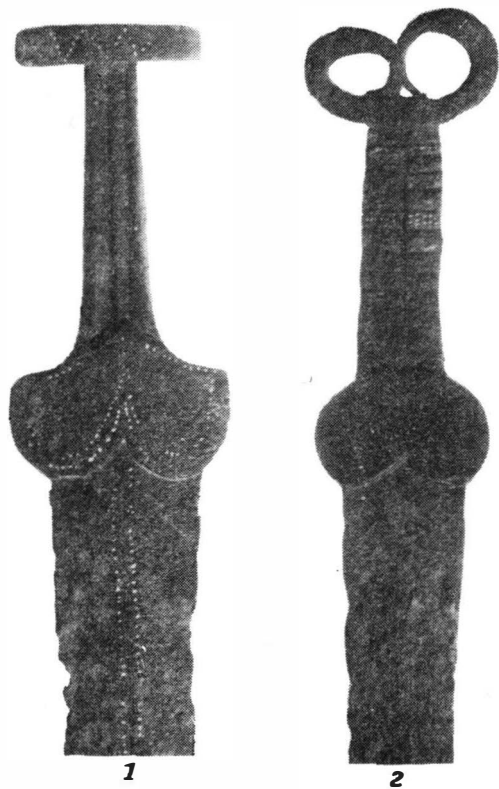

Fig. 20 Detalii pe minerele de akinakes. 1: Ferigile, tum. 41; 2: Ferigile, tum. 44. Decorul punctat a fost accentuat de noi cu o substanță albă, pentru a ieși în evidență în fotografie.

de la Razgrad (Bulgaria de est), Ploiești-Triaj, Brașov, Arad, poate cea de la Năsal, Aiud, Posmuș (de bronz), Berczel, toate cu o lungime inițială de peste 0,35 m. Tot de tip A, dar de o lungime redusă (sub 0,30 m) sînt pumnalele de la Saroș-Sonde, Cipău, Szirma-Besenyő și Ploiești-Triaj. Două din cele patru akinakes-uri de la Birsești par a aparține tot tipului A.

Tipului B₁ îi aparțin piesele de la: Birsești, Frata și, eventual, Archita¹¹⁵. Tipul B₂ este reprezentat deocamdată de o piesă unică. Dacă însă facem abstracție de măciulia cu antene, atunci observăm că celelalte două caracteristici ale tipului B își găsesc analogii în piesele de la: Benic, Pilin, Gyöngyös, Aiud, Egreskata și, eventual, Bereg (toate cu un singur tăiș, analoage variantei B₂) sau în cele de la Mirăslău, Sighișoara și Ciumbrud.

O combinație între măciulia din bară dreaptă și mînerul cu marginile îngroșate (ca la varianta A₃), specifice tipului A, și garda rotunjită, specifică tipului B, se întilnește la piesele de la: Pilin, Aiud, Vîrșeț, Ruskie-Folwarki, Boureni, Bîcu, Comana, Măcișeni, poate și la piesele ruginite de la Zăicești (Dorohoi). Pe de altă parte, primul akinakes de la Cipău reprezintă o combinație între măciulia tipului B și garda cu mînerul de tip A.

Această privire generală a urmărit să demonstreze impresia de unitate cultural-cronologică a akinakes-ului din spațiul carpato-danubian. Atragem atenția că varianta B₂, cu un singur tăiș, reprezintă o adaptare a spadei scurte cu două tăișuri, de origine scito-iraniană, la modul de luptă specific popoarelor tracice. Cum se va vedea mai jos,

¹¹⁵ Este greu de precizat dacă fragmentul de spadă de fier constind din mîner cu antene și o parte din lamă, găsit într-un mormint de incinerare de la Devene, în Bulgaria de NV (B. Nikolov, în *Izvestia-Institut*, XXVIII, 1965, p. 171, fig. 11), reprezintă bara de

mijloc a unui akinakes, așa cum lasă să se înțeleagă autorul publicației — și în acest caz trebuie să presupunem că plăcile gârzii cordiforme s-au desprins, pierzîndu-se în timpul incinerării — sau avem de a face cu un alt tip de spadă.

cuțitul de luptă, frecvent la Ferigile, este ușor curbat, cu un singur tăiș. Grupa de akinakes-uri cu un singur tăiș este specifică spațiului carpato-danubian.

Cele spuse pînă aici ne îndreptătesc să datăm akinakes-urile din aria carpato-danubiană în sec. VI î.e.n., bazându-ne în special pe constatările din aria de aspect Ferigile. Compararea tipurilor sus amintite cu descoperirile analoge bine datate din sudul URSS ne va duce la aceeași constatare. Astfel tipul A₁, reprezentat mai ales prin cele două akinakes-uri din aria Ferigile, ambele lungi de peste 0,60 m, amintește îndeaproape spadele arhaice scitice de la Litoi (tezaurul Melgunov)¹¹⁶ și Kelermes¹¹⁷, ambele datate, prin stilul reprezentărilor de pe foițele de aur cu care sînt placate, în mijlocul sec. VI. Spada de la Sumeiko¹¹⁸, datată cu ceramică arhaică grecească, în sec. VI, reprezintă prototipul akinakes-urilor cu măciulia de tip A dar cu mînerul și garda de tip B. Este drept că cele mai vechi akinakes-uri cu antene din Ucraina (de exemplu Jurovka, tum. 489) au fost datate abia la sfîrșitul sec. VI, tipul respectiv înflorind mai ales în sec. V¹¹⁹, ceea ce l-a determinat pe Ginters să coboare mult datarea pieselor din România și Ungaria. Trebuie însă ținut seama că descoperirile din lumea scitică nu împiedică nici în acest caz o datare înaltă (în sec. VI), iar pe de altă parte contextul descoperirilor din orizontul Ferigile (a se vedea mai jos zăbalele, piesele de centură etc.) împiedică în mod hotărît o coborîre în sec. V. Putem chiar să presupunem că aplicarea antenelor la mînerul akinakes-ului este o inovație a populațiilor din spațiul carpato-danubian, sub influența pumnalului cu antene din Europa Centrală¹²⁰. Din părțile noastre, moda antenelor s-a transmis apoi și în lumea scitică. În acest sens, remarcăm că în timp ce multe exemplare cu antene din lumea scitică ating dimensiuni mari, peste 0,60—0,70 m, piesele asemănătoare din spațiul carpato-danubian se mențin la dimensiuni de pumnale (0,20—0,30 m) (doar piesele de la Ferigile și Curtea de Argeș ating lungimile de 0,415 și respectiv 0,405 m) fiind, prin aceasta, apropiate ca funcție de pumnalele cu antene central-europene.

Cele spuse pînă aici ne permit să datăm akinakes-urile de la Ferigile în a doua jumătate a sec. VI, iar toate piesele similare din spațiul carpato-danubian în răstimpul dintre 550 și 450 î.e.n., cu precădere în prima jumătate a acestui interval¹²¹.

Cuțitele de luptă sînt ușor curbe, cu un singur tăiș. Mînerul este deseori prevăzut cu nituri care fixau îmbrăcămintea de lemn. Lungimea medie a acestei arme este de 0,23 m. În afara formei comune (pl. XVII), din care s-au găsit 18 exemplare, s-au mai descoperit trei cuțite de tipuri deosebite.

Primul este un exemplar lung (0,46 m), cu capătul mînerului terminat cu două antene mici (pl. XVII/11). A fost găsit în tum. 53 din extremitatea nordică a necropolei, împreună cu un cuțit de tip comun (pl. XVII/10).

Al doilea (pl. XVII/12) și al treilea exemplar (pl. XVII/13) au muchia profilată și vîrful ușor întors. Ambele piese s-au găsit în zona central-sudică a necropolei, în tum. 65 și 122. Acestor două exemplare li se potrivește în cea mai mare măsură denumirea de μαχαίρα, arma de luptă a tracilor.

¹¹⁶ W. Ginters, *op. cit.*, pl. 1—3/a.

¹¹⁷ *Ibidem*, pl. 3/b.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 11—12 și pl. 6/b; cf. și V. A. Ilinskaia, în *Вопросы Скифо-сарматской археологии*, Moscova, 1952, tabel III.

¹¹⁹ I. D. Liberov, *ibidem*, tabel 1/75.

¹²⁰ În Europa centrală, pumnalul cu antene înfloreste mai ales în secolul VI; cf. G. Kossak, *Bayern während der Hallstattzeit*, p. 49, fig. 12/13, 1.

¹²¹ Nu poate fi luată în seamă informația transmisă de N. Fettich (citată de M. Párducz, în *Vekerzug*, II, p. 56), după care pumnalul de la Egreskáta ar fi fost găsit într-un mormint de inhumație, împreună cu un vas La Tène despre care nu se mai știe nimic. Vasul reproduș de Bottyán Árpád, *op. cit.*, pl. XXVIII/15 nu este sigur găsit la Egreskáta.

Cuțitele de tip comun s-au găsit în toate zonele necropolei, în morminte de tip 1 a, 1 b și 2 a. Lipsesc în mormintele de tip 2 b și 3.

Pentru cuțitul de tip comun cunoaștem analogii în sudul Dunării¹²², la Gogoșu (vezi nota 8), în Bosnia¹²³ și în Cîmpia Tisei (vezi nota 28), mai ales la Vekerzug, Nyregyháza, Berczel etc. Din această armă a evoluat mai târziu *sica* dacică. Originea armei trebuie căutată în cuțitele de luptă ale Hallstattului mijlociu, curente mai ales în lumea ilirică. În necropolele de la Basarabi (vezi nota 20) și Balta Verde (vezi nota 8) s-au găsit, alături de cuțitele cu mînerul în formă de T, cuțite ușor curbate, cu o lungime medie de peste 0,40 m. Se observă că, în Hallstattul târziu, lungimea cuțitelor de luptă are tendința de a scădea.

Cuțitașele au aceeași formă cu cuțitele de luptă, diferind de acestea din urmă doar prin dimensiuni. După silueta lamei pot fi clasificate în trei tipuri. Tipul A₁, cu lama foarte puțin curbată, aproape dreaptă (pl. XVIII/1—14), este cel mai frecvent (14 exemplare) și imită întru totul silueta cuțitelor de luptă. Tipul A₂, cu lama pronunțat curbată (pl. XVIII/15, 16), este atestat doar în două exemplare (tum. 26 și 78). Tipul B, cu lama curbată invers, cu tăișul puternic convex și muchia concavă (pl. XVIII/17—25), s-a găsit în număr de 9 exemplare. Tipul C, cu muchia profilată, cu tăișul convex (pl. XVIII/26—30), este de asemenea rar (5 exemplare).

Tipurile A și B s-au găsit în toate zonele necropolei, în morminte de tip 1 a 1 b, 2 a și 3. Tipul C a fost atestat doar în mormintele de tip 3.

Cuțitașele de la Ferigile sînt analoage obiectelor similare din Hallstattul târziu. Tipologia de la Ferigile indică doar că tipul C apare numai în ultimul orizont al necropolei. Într-adevăr, forma aceasta se dezvoltă, împreună cu celelalte tipuri de cuțitașe, mai ales în La Tène¹²⁴.

Topoarele de luptă pot fi clasificate în două tipuri: A, bipene, cele mai frecvente (s-au găsit în total 21 de exemplare) și B, cu un singur tăiș. Se disting următoarele variante: A₁ (14 bucăți), cu profilul longitudinal puțin curbat, aproape dreptunghiular (pl. XIX/12); A₂ (5 bucăți), cu profilul longitudinal curbat (pl. XIX/13); A₃ (2 bucăți), cu profilul longitudinal curbat și cu lama lătită la tăiș. Zona găurii de înmănșare este profilată (pl. XIX/14). Tipul B₁ (toporul ciocan) are unul din brațe cu secțiunea pătrată, aptă pentru lovire (pl. XIX/18). S-a găsit un singur exemplar (tum. 110). Remarcăm că unuia din topoarele de tip A₁ (tum. 30) i s-a teșit unul din tăișuri, fiind făcut apt pentru lovire (pl. XIX/15). La tipul B₂, unul din brațe are o formă de drug, cu secțiunea romboidală, îngroșat la vîrf; celălalt reprezintă lama lată cu tăișul curb (pl. XIX/19,20). S-au găsit două exemplare (tum. 12 (?) și tum. 71).

Topoarele de tip A și B₁ au fost lucrate din două bucăți de fier împreunate prin batere la cald. Pe toate exemplarele se pot vedea urmele locului de sudură. Toporul de tip B₂ a fost lucrat dintr-o singură bucată, gaura de înmănșare fiind scobită. Prelucrarea acestei arme cerea o îndemînare deosebită.

¹²² Vezi, de exemplu, V. Mikov, în *Izvestiia-Bulletin*, VI, 1930—31, p. 160, fig. 141 b; cf. de asemenea sabia scurtă de la Sofronievo, găsită într-un tumul cu mormînt de incinerare (B. Nikolov, *op. cit.*, p. 166 și fig. 4 a).

¹²³ La Donja Dolina (vezi nota 45), Z. Marić le atribuie mai ales fazei II b. Cuțitele ilirice au vîrfurile

puțin întors, în felul piesei b din tumul 122 de la Ferigile.

¹²⁴ La Ravna și în cel mai târziu mormînt (nr. 23) de la Dobrina (vezi nota 43) s-au găsit și cuțitașe de tip C. La Seuthopolis se întîlnesc toate cele trei tipuri de cuțitașe (informație L. Ogenova). Aceeași este situația în așezările geto-dacice (de exemplu Popești, Poiana etc.).

Toate tipurile de topoare s-au găsit exclusiv în morminte cu inventarul pe sol. Tipul A a fost atestat în toate zonele necropolei. Varianta A₃ care, tipologic, este mai nouă, s-a găsit în zona nordică (tum. 6) și în cea sudică (tum. 65). Trebuie totuși luat în seamă că inventarul tum. 6 ni se pare evoluat față de materialul caracteristic orizontului nordic (mormintele cu akinakes). Tipul B₂ a fost atestat cu siguranță doar în zona centrală a necropolei, într-un mormint (tum. 71) al cărui inventar vădește tranziția între caracteristicile părții nordice și ale celei sudice. Și tum. 12, în care presupunem că s-a descoperit al doilea topor de acest tip, este mai evoluat față de orizontul cel mai vechi de la Ferigile.

Toporul bipen pe de o parte și toporul ciocan, cu varianta mai elegantă (tipul B₂), pe de alta, sînt arme cu o evoluție și arie de răspîndire diferită. Spațiul carpato-danubian este regiunea unde aceste două arme se întîlnesc.

Toporul bipen ¹²⁵ apare în Hallstattul mijlociu, de exemplu în depozitul de la Bilvănesti (rn. T. Severin, reg. Oltenia) a cărui dată trebuie legată de cele mai vechi morminte tumulare de la Balta Verde (sfîrșitul sec. VII, vezi nota 36). Cele două topoare din acest depozit sînt piese greoaie, care corespund tipului A₁ de la Ferigile. Cele mai multe exemplare răspîndite în Albania, Jugoslavia, Bulgaria și România sînt de tip A₁ și A₂. De tip A₃ sînt piesele de la Glasinac, Gogoșu și Aiud, din care cel puțin exemplarul de la Glasinac (vezi nota 13) poate fi datat în sec. VI. În concluzie, putem spune că topoarele bipene de la Ferigile se situează într-un moment înaintat din evoluția acestei arme cu felurite variante contemporane.

Toporul ciocan se găsește în cîmpia Tisei (vezi nota 28), Transilvania ¹²⁶, Podolia (vezi nota 14), Moldova (la Bîrsești, vezi nota 6), Ucraina ¹²⁷. Cunoaștem o piesă și din lumea ilirică (la Glasinac). Toporul ciocan și cel bipen s-au găsit împreună doar la Ferigile și Bîrsești (vezi nota 6).

Această armă pare a fi o creație a Hallstattului tîrziu. Nu o cunoaștem în Hallstattul mijlociu. Deși, cum se constată în general, toporul ciocan apare mai tîrziu decît cel bipen, cele două tipuri conviețuiesc pe o durată de timp apreciabilă. Faptul că topoarele ciocan de la Ferigile n-au fost găsite în orizontul cel mai vechi ar putea fi o indicație cu privire la data apariției acestui tip. Desigur însă că cele două exemplare de la Ferigile nu sînt încă suficiente pentru a trage concluzii mai largi.

În mod obișnuit, toporul ciocan este realizat mai grosolan. Tipul B₂ de la Ferigile reprezintă o serie foarte elegantă, din care mai cunoaștem un exemplar, descoperit întîmplător la Rîureni (rn. Rm. Vlcea, reg. Argeș) ¹²⁸ (pl. XIX/21) și un altul din raionul Gorj ¹²⁹.

¹²⁵ A se vedea lista topoarelor bipenc la Al. Vulpe, în *SCIV*, XIII, 1962, 3—4, p. 310, nota 1. La acestea mai trebuie adăugate exemplarele de la Drîmbar-Teleac (Ha B₃) (I. Berciu și Al. Popa, *op. cit.*, p. 24) și de la Cernatu (rn. Sf. Gheorghe, reg. Brașov) găsite în mediul HaC (Z. Székely, *Așezări din prima vîrstă a fierului în sud-estul Transilvaniei*, Sf. Gheorghe, 1966, p. 23 și urm.) și la Curtea de Argeș (vezi nota 4) s-a găsit un topor bipen. Semnalăm de asemenea exemplarele de la Dobrina (vezi nota 43) și cele găsite în cultura Trebeniște (V. Lahtov, *op. cit.*, p. 81).

¹²⁶ În afară de piesa de la Cristești (A. Zrínyi, în *Studii și Materiale*, I, Tirgu-Mureș, 1965, p. 36, pl. XII) se mai citează un asemenea topor ca fiind găsit la Cipău, dar ulterior pierdut (N. Vlssa, *op.*

cit., p. 20). Un altul a fost găsit întîmplător la Jeica (rn. Năsăud, reg. Cluj); vezi Șt. Dănilă în *Probleme de Muzeografie*, Cluj, 1960, p. 166, fig. 9/6.

¹²⁷ V. A. Ilinskaia, *op. cit.*, tabel III. Deosebit de asemănătoare cu toporul a din tum. 71 de la Ferigile este piesa de bronz din mormîntul de pe peninsula Taman; M. Rostowtzeff (*Iranian and Greeks in South Russia*, Oxford, 1922, p. 40, pl. V/1) îl datează în secolul VII. Vezi și toporul ciocan de la Kruglik (G. I. Smirnova, *op. cit.*, p. 62, fig. 34) și cel din necropola de la Alsótelekes (Ungaria de N). Pentru această din urmă necropolă vezi P. Patay în *FA*, XIII, 1961, p. 27 și idem, în *FA*, XIV, 1962, p. 20.

¹²⁸ Se află în muzeul Rîmnicu-Vlcea

¹²⁹ Inedit, în muzeul Tirgu-Jiu.

Toporul cu aripioare (Ärmchenbeil), găsit o singură dată, în tum. 12 (pl. XIX/16), reprezintă un tip aplatizat, evoluat față de prototipurile din perioada anterioară. Armă sau unealtă comună în Hallstattul mijlociu¹³⁰, se rărește mult în Hallstattul târziu. Exemplele similare celui de la Ferigile mai cunoaștem la Vekerzug (vezi nota 28).

Celtul de fier s-a găsit o singură dată în M III din tum. 20 (pl. XIX/17). Fiind foarte ruginit, nu putem spune multe despre caracteristicile lui. Celturi de fier se cunosc în lumea ilirică. La Galsinac (vezi nota 13) s-au găsit asociate cu materialele din Hallstattul mijlociu.

Vîrfurile de lance de fier pot fi clasificate după secțiunea nervurii mediane a frunzei. Tipul A (4 exemplare) are frunza foarte aplatizată, muchia nervurii fiind abia accentuată (pl. XX/1, 2, 6). La tipul B (7 exemplare), secțiunea este romboidală (pl. XX/3, 4, 7—12). Tipul C prezintă două variante: C₁ (4 exemplare), cu secțiunea hexagonală (pl. XX/5, 13, 16, 17) și C₂ (2 exemplare), cu secțiunea ovală (pl. XX/14, 15). Alte patru piese păstrate fragmentar nu au putut fi clasate.

Vîrfurile de lance au fost lucrate dintr-o singură bucată de fier, tubul de înmănușare fiind obținut prin curbarea plăcii de fier, în prealabil lățită. Pe latul nervurii se observă, în două cazuri, un decor gravat (pl. XX/13, 16). De asemenea, pe mai multe exemplare sînt gravate cîteva linii în partea de jos a tubului de înmănușare (pl. XX/6, 10, 13 15).

Vîrfuri de lance s-au găsit exclusiv în morminte de tip 1 a sau 1 b. Privitor la răspîndirea lor în cadrul necropolei, se poate spune că tipul B se întîlnește în nordul și centrul necropolei, iar tipul C mai ales în centrul și sudul ei. Tum. 6, în care s-a găsit un exemplar de tip C₂, este mai recent decît cele mai vechi morminte din zona nordică. Tipul A, tipologic cel mai vechi, a fost atestat atît în nordul cît și în sudul necropolei.

Vîrfurile de lance de fier apar mai ales în mormintele ilirice de pe podișul Glasinac. Ele sînt caracteristice lumii ilirice în Hallstattul mijlociu și târziu. La Glasinac (vezi nota 13), exemplarele decorate au fost găsite în orizontul mai nou (V a, datat în sec. V î.e.n.), dar la Donja-Dolina se întîlnesc și în orizontul vechi (II a, datat la sfîrșitul sec. VII)¹³¹. La noi în țară, vîrfurile de lance apar prima oară în necropola tumulară de la Balta Verde (vezi nota 8) precum și în necropola contemporană de la Basarabi (vezi nota 20). Lăncile de la Balta Verde sînt mai scurte, aparținînd exclusiv tipului A. În necropola de la Basarabi s-a găsit atît tipul A cît și B, iar în faza următoare, la Gogoșu, au fost descoperite exemplare lungi de tip B și C. În lumea ilirică, lungimea lăncilor este o caracteristică mai veche. În Hallstattul târziu, o întîlnim și în lumea tracică. Aceasta era arma pe care grecii o numeau ρομφαῖα¹³².

În cadrul aspectului Ferigile, s-au mai semnalat vîrfuri de lance la Curtea de Argeș (vezi nota 4) și la Tigveni (vezi nota 7). Un exemplar are tubul de înmănușare fațetat și gravat cu hașuri oblice pe latul fațetelor (pl. XVI/6). Alte exemplare s-au găsit în mormintele tumulare de incinerare de la Ploiești-Triaj (vezi nota 24) și, tot în morminte de incinerare, la Poroschia (rn. Alexandria, reg. București)¹³³.

¹³⁰ Vezi răspîndirea acestei arme la I. Foltiny, în *AJA*, 65, 1961, p. 283—297. Cf. bibliografia și considerațiile făcute de noi (*Zur mittleren Hallstattzeit* ... p.120).

¹³¹ Z. Marić, *op. cit.* pl. VII/4.

¹³² G. Kazarow, *Beiträge zur Kulturgeschichte der*

Thraker, Sarajevo, 1916, p. 71; cf. și B. Filov, *Izvestiia-Société*, VI, 1916—1918, p.27 (lăncile de la Panaguriște).

¹³³ Inedite. Informație C. Preda; găsite cu ceramică amintind ultimul orizont de la Ferigile.

Trebuie remarcată raritatea descoperirilor de lănci pe măsură ce ne îndepărtăm de lumea ilirică. Frecvente în Oltenia, sînt rare în Transilvania și Moldova. De asemenea, lungimea lor se reduce cu cît ne depărtăm spre răsărit.

Tecile de fier serveau pentru cuțitele de luptă, precum și pentru vîrfurile de lănci. În tum. 12 a fost găsită o teacă prinsă chiar de vîrfurile de lance. În tum. 99, conținînd un cuțit de luptă și un vîrf de lance, s-au găsit, alături de acestea, două teci. Tecile sînt simplu lucrate din tablă de fier îndoită la margini. Toate se îngustează spre vîrf, cele mai multe în mod pronunțat (pl. XIX/2, 3, 5—11). Marginea capătului lat este, la unul din exemplare, zimțuită¹³⁴ (pl. XIX/3). Multe teci sînt decorate la capete cu incizii transversale (pl. XIX/5—9, 11). Într-un caz s-a observat motivul hașurilor crucișe (2), caracteristic și pe ceramica locală din aceeași vreme (pl. XIX/7)¹³⁵. Tecile s-au găsit, ca și cuțitele și lăncile, exclusiv în mormintele de tip 1 a și 1 b.

Tipul de teacă de la Ferigile este frecvent în lumea ilirică. A fost observat la Goșu (vezi nota 8) și la Vekerzug (vezi nota 28). Rămîne de văzut în ce măsură piesele de centură de bronz ajurate (vezi mai jos) erau întrebunțate și ca teci.

Vîrfurile de săgeți sînt toate de formă caracteristică, asemănătoare vîrfurilor de silex din epoca neolitică (fig. 21). Toate exemplarele sînt prevăzute cu o pereche de găuri pentru sforile care fixau vîrfurile de săgeată de tija de lemn. Unele piese au două sau trei perechi de găuri (fig. 21). Au fost constatate în toate zonele cimitirului, în morminte de tip 1 a, 1 b și 2 a. Lipsesc în mormintele de tip 2 b și 3 și în necropola plană. La Ferigile s-au găsit în total 100 de vîrfuri de săgeți.

În aria aspectului Ferigile s-au mai identificat asemenea vîrfuri de săgeți la Curtea de Argeș (vezi nota 4). Cîteva exemplare s-au găsit în cimitirul de la Verkerzug (vezi nota 28). Nu cunoaștem în Hallstattul tîrziu alte exemplare.

Originea acestui tip este greu de stabilit. Replici în metal (bronz) ale săgeților de silex cunoaștem în epoca bronzului, în lumea miceniană¹³⁶ sau în palafitele elvețiene¹³⁷. De la sfîrșitul epocii bronzului provin cele cîteva piese asemănătoare (tot de bronz) găsite la Rutevac în Macedonia¹³⁸. Un vîrf de săgeată de același tip, lucrat din bronz, s-a găsit într-un bordei hallstattian timpuriu de la Herăstrău¹³⁹.

Să fie vorba de o tradiție veche care a reinflorit în mod puternic în aria Ferigile? Sau este o inovație originală în această arie, în mod întîmplător analogă tradițiilor vechi? Întrebările rămîn deocamdată fără răspuns. Remarcăm că, dintre triburile de la sud de Carpați, numai cele din grupul Ferigile au folosit în mod curent arcul și săgeata, caracteristice triburilor din Transilvania și din cîmpia Tisei, precum și sciților.

Cele cîteva *sule* de fier pot fi considerate ca avînd funcție de armă sau de unealtă. Două s-au găsit în tum. 140 și 145 (pl. XXVI/20, 21). Acestea au secțiunea romboidală și se îngustează la vîrf. A treia piesă, găsită în tum. 80, este prevăzută cu o gaură de

¹³⁴ Vezi analogii la Donja Dolina (Z. Marić, *op. cit.*, pl. XI/12), situate în faza II b și II c.

¹³⁵ Asemănătoare este și piesa de la Duvanli, găsită într-un mormînt datat în a doua jumătate a sec. V (B. Filov, I. Welkow, V. Mikov, *op. cit.*, p. 74, fig. 94).

¹³⁶ O. Montelius, *La Grèce préclassique*, I, Stockholm, 1924, pl. XV/3; K. A. Romaios, Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθῆναις ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας, p. 283, fig. 13. Este posibil ca tipul de săgeată de la Ferigile să fie într-adevăr un ecou tîrziu al influenței miceniene cum crede Sp. Marinatos (în *Alli del*

VI Congresso Internazionale delle Scienze Preistoriche e Protoistoriche, I, Roma, 1962, p. 164), dar deocamdată ne lipsesc date care să ne permită o concluzie în această direcție.

¹³⁷ M. Ebert, *RI.*, p. 392, s.v. *Schweiz*, pl. CXXVI/1—4; R. Ströbel, *Die Feuersteingeräte der Pfahlbaukultur*, Leipzig, 1939, p. 139, fig. 29.

¹³⁸ J. Todorović și A. Simović, în *Starinar*, N. S., IX—X, 1958—59, p. 267 și urm., fig. 6, în morminte de incinerare.

¹³⁹ În Muzeul orașului București. Informație D. V. Rosetti.

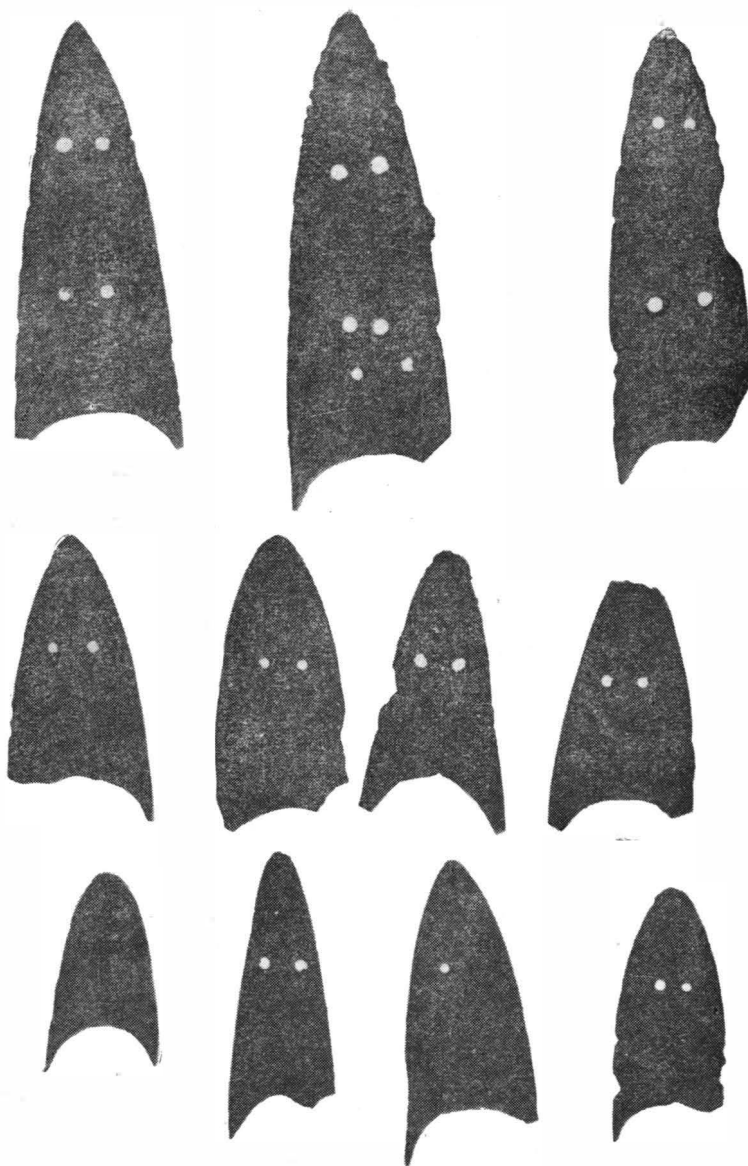

Fig. 21 Virfurile de săgeți din tum. 62.

înmănușare longitudinală (pl. XXVI/12). Primul tip de sulă amintește piesele similare lucrate din bronz, caracteristice mai ales sfârșitului epocii bronzului.

Zăbale și piese de harnașament. Zăbalele, toate de fier, pot fi clasificate mai ales după forma psaliei. Tipul A : psalia curbă, cu capetele îngroșate conic ; cele trei ochiuri

sînt dispuse asimetric în partea centrală a psaliei (pl. XXI/1—3 și cazul particular din pl. XXI/4). Tipul B : cei trei ocheti sînt dispuși pe partea din interior a psaliei ; capetele psaliei sînt lățite (pl. XXI/6). Tipul C : capetele psaliei sînt îngroșate conic sau lățite (la un exemplar unul din capete era îngroșat, celălalt lățit) ; partea de mijloc a psaliei a fost lățită pentru a permite perforarea celor trei ocheti. Se disting două variante : C₁, cu muștiucul mobil (pl. XXI/5,7 ; XXII/6, 7) ; C₂, cu muștiucul fixat de psalie cu un nit, tip simplificat (pl. XXII/8—10). La această din urmă variantă capetele psaliei erau întotdeauna îngroșate. Tipul D : psalie de tip C₂, cu unul din capete în formă de cap de cal (s-a găsit un singur exemplar la Curtea de Argeș ; vezi nota 4) (pl. XVI/3).

Muștiucul se prezintă, la toate exemplarele, sub formă de bară cu două ochiuri rotunde la capete. La unele piese, bara dintre ochiurile muștiucului este torsionată (pl. XXI/3 și XXII/3,5), la un singur exemplar este îngroșată la mijloc. La această din urmă zăbală (găsită în tum. 6), care, și în ce privește tipul de psalie, este deosebită, se vede, pe latul psaliilor, un șir de puncte asemănătoare cu cele observate pe akinakes-ul din tum. 41 și care ar putea avea o explicație analogă. Același decor a fost observat și pe zăbala din tum. 110 (pl. XXI/1 și 4). Zăbalele de tip A, B și C₁ sînt prevăzute cu cîrlige pentru hățuri, prinse de muștiuc. La tipul simplificat C₂ hățurile se leagau de al treilea ochete al psaliei.

Tipurile A, B și C₁ s-au găsit răspîndite uniform în toate zonele necropolei. Tipul C₂ (patru exemplare : tum. 44, 91, 134 și în zona tum.105) a fost atestat doar în zona nordică și centrală a necropolei. La Ferigile s-au găsit în total piese de la 19 zăbale, aflate exclusiv în morminte de tip 1 a și 1 b. Exemplarul de tip D de la Curtea de Argeș a fost găsit, împreună cu akinakes-ul lung (vezi pl. XVI), într-un mormînt corespunzător orizontului nordic al necropolei de la Ferigile.

La Ferigile sînt reprezentate toate tipurile de zăbală de fier din Hallstattul tîrziu, a căror origine trebuie căutată în tipul zăbalelelor mai vechi de os. În Hallstattul mijlociu era frecventă zăbala de bronz cu psalia în forma literei J, cu capetele îngroșate conic și cu cele trei ochiuri prinse în mod distinct în partea interioară. Asemenea exemplare apar în Oltenia chiar în morminte mai tîrzii, la Balta Verde (vezi nota 8) și Gura Padinei (vezi nota 32). Dintre tipurile de la Ferigile, tipul A și mai ales B amintesc cel mai mult de psalia de bronz. De asemenea, obiceiul de a îngroșa conic capetele psaliilor de fier reprezintă o tradiție din perioada anterioară.

Tipurile A, B și C₁ le găsim la Teiu (tip A) (vezi nota 23), în nord-vestul Bulgariei¹⁴⁰, în Bosnia, la Glasinac (tipul B) (vezi nota 13). În Cîmpia Tisei sînt mai rare (vezi nota 28)¹⁴¹. Tipul C₂, găsit și la Curtea de Argeș (vezi nota 4) (pl. XVI/4) și la Tigveni (vezi nota 7) este bine reprezentat în Cîmpia Tisei, în special la Vekerzug¹⁴². Un

¹⁴⁰ La Sofronievo (muzeul Vratza) într-un mormînt de incinerare s-a găsit un fragment de zăbală de fier asemănător piesei din pl. XXI/3 de la Ferigile (B. Nikolov, *op. cit.*, p. 167, fig. 4 g.).

¹⁴¹ Cîrligul de prins hățurile de pe fragmentul de zăbală, găsit într-un mormînt destul de vechi (Hallstattul C sau D₁) de la Doba (muzeul din Keszthely), este identic zăbalei a din tum. 11 de la Ferigile (vezi S. Gallus, T. Horváth, *Un peuple cavalier préscythique, en Hongrie*, în *Diss. Pann.*, seria II, 9, Budapest, 1939, vol. II, pl. I.XIII/8).

¹⁴² La zăbalele cu muștiucul fix din Cîmpia Tisei, se observă două tipuri de psalii : cu partea centrală lățită dreptunghiular și perforată pentru realizarea ochetilor (ca la exemplarele de la Ferigile) ; cu cei trei ocheti dispuși separat de-a lungul barei psaliei. În Ungaria cele mai multe exemplare sînt de acest din urmă tip (de exemplu la Cserszektomaj, Balaton ; *Vekerzug I*, pl. LXI/2). De acest tip este și exemplarul de la Brezje (Slovenia) (K. Kromer, *Brezje*, Ljubljana, 1959, pl. 17/5).

exemplar s-a găsit și la Donja-Dolina (vezi nota 45), în Bosnia. În cimitirul de la Chotin (vezi nota 29) din Slovacia, s-au descoperit, de asemenea, mai multe exemplare. În lumea scitică se întâlnește în special psalia de tip C₁ sau D, cu muștiucul mobil.

Psalia de tip D de la Curtea de Argeș este deosebit de importantă, deoarece oferă posibilități mai precise de datare. Atragem atenția că zăbala respectivă este lucrată în genul zăbalelor de tip C₂, cu muștiucul fix, tip caracteristic exclusiv spațiului carpato-danubian¹⁴³, în timp ce psalia cu cap de cal (tip D), atât de frecventă în nordul Mării Negre, este totdeauna asociată cu un muștiuc mobil. Avem de a face cu un tip mixt¹⁴⁴, asemenea akinakes-ului cu un tăiș de care a fost vorba mai sus. Din punct de vedere cronologic însă ne aflăm în același orizont. În nordul Mării Negre, asemenea psalii sînt datate exclusiv în sec. VI î.e.n.¹⁴⁵. La Karmir-Blur în Armenia, s-a găsit un exemplar de la începutul sec. VI î.e.n.¹⁴⁶. Cele două exemplare descoperite în ultimii ani la Histria și Tariverde au fost găsite, primul, într-un nivel cu ceramică arhaică (mijlocul sec. VI), iar al doilea, într-un bordei, împreună cu ceramică atică cu figuri negre din a doua jumătate a sec. VI î.e.n.¹⁴⁷. Ținînd seamă și de cele spuse în capitolul privitor la akinakes-uri, credem că această din urmă dată este cea mai corespunzătoare pentru zăbala de la Curtea de Argeș, cît și pentru orizontul în care s-a descoperit.

Cei patru *butoni de harnașament* de bronz, din tum. 27, asociați cu o zăbală de tip C₁ (pl. XXI/6 d—g), reprezintă un tip evoluat față de butonii similari de la Balta Verde (vezi nota 8), ceea ce corespunde și situației lor în necropola de la Ferigile. Cum, la Ferigile, această descoperire reprezintă un caz izolat, nu putem trage concluzii mai speciale. Remarcăm doar că acest tip de butoni, caracteristici în bazinul dunărean, din Europa Centrală pînă în Oltenia, în Hallstattul mijlociu¹⁴⁸, se răresc mult în Hallstattul tîrziu, exemplarele de la Ferigile fiind, poate, cele mai tîrzii.

PODOABE

Fibule s-au găsit în număr relativ mic față de proporția obișnuită din mormintele ilirice. Cum am arătat în altă parte, aceasta este o caracteristică locală, tracică¹⁴⁹. Cu excepția unei fibule simplificate, lucrată din sîrmă de bronz (pl. XXIII/14, tum. 20, M III), care reprezintă o invenție locală, toate celelalte tipuri își au corespondentul lor în lumea ilirică. De aceea le vom clasifica după numirile cunoscute¹⁵⁰.

¹⁴³ Zăbale cu psalii de tip D și cu muștiucul fix s-au mai găsit doar în Clmpia Tisei, la Vekerzug (S. Gallus, T. Horváth, *op. cit.*, pl. LXIX/2), la Diosgyőr (*ibidem*, pl. LXVIII/1) și la Mezönyék (*ibidem*, pl. LXVII/3,4). S. Gallus și T. Horváth (*ibidem*, vol. I, p. 72, 73) le datează greșit în ultima etapă perscitică, la sfîrșitul secolului VII. Vezi și piesa de la Persel'any nad Ipl'om (Slovacia) (G. Balaša, în *Slov. Arch.*, VII, 1959, 1, p. 98, fig. VI/7) și aceea de la Cegléd (Ungaria centrală) (cf. M. Párducz, în *FA*, X, 1958, p. 61 și pl. X/1). O listă a acestor zăbale la M. Párducz, în *Acta Arch.* Budapesta, XVII, 1965, p. 149. Originea tipului cu muștiucul fix pare a fi locală. În acest sens menționăm zăbala de bronz cu muștiucul fix de la Belin (rn. Sf. Gheorghe, reg. Brașov), găsită într-un depozit datat în Hallstatt B (M. Rusu, în *Dacia*, N.S., IV, 1961, p. 162, fig. 1/7,9).

¹⁴⁴ Cu atît mai mult cu cît într-o epocă mai veche, în Hallstattul mijlociu, s-au mai găsit psalii cu cap de cal (vezi depozitul de la Stillfried, K. Willvonseder, în *WPZ*, XIX, 1932, p. 25 și urm.; cf. și I. Nestor, în *WPZ*, XXI, 1934, p. 108 și urm.).

¹⁴⁵ P. D. Liberov, *op. cit.*, tabel I/28—30.

¹⁴⁶ G. Kossak, în *Jahrbuch des römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz*, I, 1953, (1954), p. 148.

¹⁴⁷ D. Berciu, în *PZ*, XLI, 1963, p. 190—194, cu bibliografie.

¹⁴⁸ Vezi discuția și bibliografia la G. Kossak, *op. cit.*; idem, *Bayern während der Hallstattzeit*, 1959, p. 88 și urm.

¹⁴⁹ În *SCIV*, XIII, 1962, 3—4, p. 316.

¹⁵⁰ Printre lucrările mai recente, vezi Ferd. Maier, în *Germania*, 34, 1956, p. 63—75; D. Berciu, în *Dacia*, N. S., I, 1957, p. 354—357.

Fibula cu două resorturi, cu picior triunghiular (Glasinac I), a fost găsită în două exemplare la Ferigile (pl. XXIII/3, tum. 40 și pl. XXIII/4, tum. 74). În ambele cazuri, avem de-a face cu un tip evoluat. Fibula cu picior triunghiular nu se pretează la o datare precisă. Ca atare, cu două resorturi, apare încă în complexul Basarabi (vezi nota 36) și în epoca corespunzătoare de la Glasinac (vezi nota 13). La Tariverde (rn. Babadag, reg. Dobrogea) a fost găsită într-un bordei împreună cu ceramică grecească cu figuri negre din sec. VI î.e.n.¹⁵¹. Continuă să se dezvolte și în Hallstattul târziu (Gogoșu de exemplu, vezi nota 8) și, cum o dovedește tum. 40 cu mormînt de tip 3 de la Ferigile, persistă pînă în pragul celei de a doua epoci a fierului. Această din urmă observație este confirmată de descoperirea citorva exemplare la Alexandria¹⁵², la Dobrina și la Ravna în orizontul mai nou (vezi nota 43).

Fibula cu picior în formă de scut beotic (Glasinac II) se prezintă în două variante : A, cu piciorul mic, cu partea inferioară puțin lățită și placa nedecorată (pl. XXIII/5, tum. 7); B, cu placa piciorului lată, aproape pătrată, decorată cu nervuri mediane. S-au distins trei subvariante : B₁, miniatură, cu nervuri, fără alt decor (pl. XXIII/16, tum. 72), B₂, cu umflături pe arc lingă cele două resorturi și cu decor „en repoussé” pe placa piciorului (pl. XXIII/8,9); B₃, cu umflături circulare lingă resorturi și cu secțiunea arcului octogonală (pl. XXIII/2, tum. 69). Acestui din urmă exemplar îi lipsește placa piciorului, care era, probabil, la fel cu cea a fibulei similare de la Gogoșu (fig. 33/6).

La Ferigile, fibulele cu scut beotic au fost găsite în morminte 1 a, 1 b și 2 a, fiind repartizate uniform pe întinsul necropolei (fig. 30/3).

O tipologie mai amănunțită a acestui tip de fibule nu a fost încă făcută și nu este locul să o facem aici, mai ales că rezultatele sînt destul de dezamăgitoare în ceea ce privește posibilitățile de datare. Totuși, vom schița în cîteva rînduri liniile de dezvoltare ale acestei fibule, referindu-ne doar la descoperirile închise, care pot servi pentru datare. Distingem, în general, două tipuri fundamentale : A, cu piciorul înalt, uneori trapezoidal (baza mare jos) și B, cu piciorul lat, uneori aproape pătrat. Aceste două tipuri corespund și împărțirii făcute mai sus, de aceea vom folosi în continuare aceleași sigle.

Tipul A prezintă, de cele mai multe ori, arcul cu coaste (miez de fier îmbrăcat în bronz), cunoscut și sub numele de tipul Vače. Tipul este atestat la Glasinac (faza IV b) (vezi nota 13), la Balta Verde (necropola tumulară, vezi nota 8) și la Basarabi (vezi nota 20). Este vorba deci de sfîrșitul Hallstattului mijlociu și de începutul celui târziu (sec. VII—VI î.e.n.). De același tip, dar cu arcul simplu, este piesa de la Gura Padinei (vezi nota 32), apropiată de fibula *d* din tum. 7 de la Ferigile. Din păcate, fibula respectivă de la Ferigile s-a păstrat în condiții prea precare pentru a putea fi cu siguranță atribuită tipului A. În momentul scoaterii din pămînt, partea inferioară a piciorului s-a pulverizat. Totuși, nu pare a fi fost de tip B. Faptul că a fost găsită în nordul necropolei ar putea fi un indiciu de vechime.

Tipul B apare tot în Hallstattul mijlociu. La Perachora s-a găsit un exemplar asemănător variantei B₁, dar de dimensiuni mari, asociat cu ceramică protocorintică (sfîrșitul sec. VII î.e.n.)¹⁵³. Varianta B₁ se dezvoltă pînă târziu în lumea ilirică. La Donja-Dolina este asociată cu o fibulă foarte tîrzie (din a doua jumătate a sec. V. î.e.n.)¹⁵⁴.

¹⁵¹ D. Berciu, în *Materiale*, IV, 1957, p. 81, fig. 61/1.

¹⁵² C. Preda, în *Materiale*, VII, 1961, p. 211, fig. 2/1.

¹⁵³ H. Payne, *Perachora, The Sanctuaries of Hera Akraia and Limenia*, Oxford, 1940, vol. I, p. 171, pl. 73/18.

¹⁵⁴ Č. Truhelka, în *WMBH*, IX, p. 91—92, pl.

XLIII/5—28; această asociație constituie unul din principalele argumente aduse de D. Berciu în datarea necropolei de la Gogoșu (D. Berciu și Eug. Comșa, *op. cit.*, p. 482). Remarcăm că Z. Marić (*op. cit.*, pl. VI/6) consideră fibula cu scut beotic din mormîntul respectiv ca situîndu-se în faza II a (sec. VII—VI),

O fibulă de tip B₁ s-a găsit și în cimitirul de la Basarabi (vezi nota 20), altele au fost descoperite la Gogoșu (vezi nota 8). Varianta B₂, care se deosebește de B₁ doar prin decorul „en repoussé” de pe placa piciorului, s-a găsit mai ales în aria tracică (vestul și nord-vestul Bulgariei, Oltenia). Acest sistem de ornamentare al plăcii piciorului este rar în lumea ilirică. Varianta B₃ s-a găsit la Gogoșu împreună cu o fibulă „a navicella” cu butoni pe arc (fig. 33/5). La Glasinac, o fibulă de tip B₃ era asociată cu o fibulă cu arcu puțin naviform, cu doi butoni, dar cu placa piciorului dreptunghiulară cu bumb (așa-numitul tip Donja-Dolina)¹⁵⁵. Dacă tipul fibulei „a navicella” de la Gogoșu poate fi datat și într-o epocă mai veche (sec. VI—V), în cazul fibulei B₃, asociația de la Glasinac (Rudine) ni se pare precumpănitoare pentru a indica o dată mai târzie (cel mai devreme sfârșitul sec. VI—începutul sec. V). Într-un alt tumul de la Glasinac (Rusanovici LXXXIV), două fibule B₃ erau asociate cu o fibulă cu piciorul pătrat (fără scobituri laterale) și cu o fibulă cu arcu naviform, cu piciorul prelungit terminându-se cu un inel¹⁵⁶. Și aici este vorba de exemplare mai târzii, deoarece fibula cu picior pătrat este târzie (începând de la sfârșitul sec. VI; Glasinac IV).

Evident, continuarea discuției devine inutilă fără un efort pentru a studia în amănunt fibulele ilirice și combinația tipurilor în raport și cu cronologia italică, ceea ce ar depăși limitele lucrării noastre. Ne vom mulțumi cu observația că varianta B₃ a fibulelor cu scut beotic este, după toate indicațiile, cea mai târzie. Faptul că la Ferigile a fost găsită în tum. 69 indică o dată mai târzie pentru zona sudică a necropolei (cel mai de vreme sfârșitul sec. VI, dar mai ales prima jumătate a sec. V), fiind și prin această caracteristică apropiată de necropola de la Gogoșu.

Fibula cu un resort, cu picior dreptunghiular, cu buton, numită și tip Donja-Dolina, a fost găsită în două exemplare, unul de bronz (pl. XXIII/10, tum. 109) și unul de fier (pl. XXIII/7, tum. 46). Tipul, a cărui origine poate fi urmărită în fibulele grecești pînă în epoca geometrică¹⁵⁷, apare în lumea ilirică și nord-tracică mult mai târziu. Deși este greu să precizăm limita superioară de apariție a acestui tip, asociațiile din marile cimitire ilirice de la Glasinac (vezi nota 13), Donja-Dolina (vezi nota 45), indică o dată posterioară jumătății sec. VI. Aceste fibule lipsesc de la Balta Verde, sînt însă numeroase la Gogoșu, unde, într-un caz, se găsesc asociate cu fibula „a navicella” cu piciorul prelungit terminat în bumb¹⁵⁸. La Kačane în Bosnia¹⁵⁹, s-au găsit asociate cu ceramică cu figuri roșii. Datarea lor în sec. V, mai ales în prima jumătate, este, așa, întemeiată. Acest tip de fibulă constituie unul din criteriile de seamă ale datării necropolei de la Gogoșu și deci și a tumulilor corespunzători de la Ferigile.

fără să ia în considerare asociația mai sus citată. Într-adevăr, fibula cu piciorul întors, terminat în formă de cap de șarpe, s-a găsit lângă vasul pintecos de la picioarele scheletului. Poate deci subsista dubiul că nu ar fi aparținut mormîntului.

¹⁵⁵ În M I din tum. I de la Rudine (A. Benac, B. Čović, *op. cit.*, II, pl. XXV/12,13).

¹⁵⁶ *Ibidem*, pl. XXV/1—4.

¹⁵⁷ Ch. Blinkenberg, *Fibules grecques et orientales*, Copenhaga, 1926, p. 24. În cultura Trebeniște (V. Lahtov, *op. cit.*, p. 50 și pl. II), acest tip a fost datat și în sec. VIII; lipsește în sec. VII pentru a reapare

în sec. VI. Dacă observația este într-adevăr sigură atunci înseamnă că este vorba de exemplare grecești a căror răspîndire s-a făcut pe o arie limitată în sec. VIII, urmînd ca dezvoltarea tipului în lumea iliro-tracică de la nord să fi început mult mai târziu. Pentru datarea exemplarelor de la Ferigile vor servi descoperirile din zonele învecinate și nu cele din lumea greacă.

¹⁵⁸ D. Berciu și Eug. Comșa, [*op. cit.*, p. 441, fig. 163/2 și 164.

¹⁵⁹ Z. Marić, în *Glasnik*, N. S., XIV, Sarajevo, 1959, p. 87—102.

Atît tum. 46, cît și 109 se situează, prin materialul lor ceramic, în etapa imediat posteroară mormintelor cu akinakes. Datarea lor în jurul anului 500 î.e.n. este deci verosimilă ¹⁶⁰.

La Ferigile s-au mai găsit fragmente de fibule de fier sau bronz. Deoarece în toate cazurile tocmai piciorul a fost afectat, nu ne pot servi la studiu. Numărul total al fibulelor de la Ferigile este de 20 (din care 4 de fier).

Două piese discoidale, decorate cu puncte „en repoussé” și prevăzute în spate cu agățătoare (pl. XXIII/1, tum. 45) pot fi încadrate în această categorie. Probabil că exemplarul din tum. 45 reprezintă de fapt o fibulă cu disc. Un fragment găsit în tum. 109 pare a proveni de la o piesă similară. Ca tip, piesele de la Ferigile amintesc agrafele cu disc din lumea ilirică. Sînt atestate mai ales la Donja-Dolina, în fazele II a—c (vezi nota 45), dar și la Vekerzug (vezi nota 28). Fibula cu două discuri de la Krivodol (Bulgaria de NV) ¹⁶¹ pare a aminti în cea mai mare măsură de piesele din tum. 45 de la Ferigile.

Piese de centură ajurate s-au găsit în număr de nouă. Ele se prezintă în două variante: cu sau fără butonași laterali (pl. XXIV). Deoarece cele mai multe piese sînt fragmentare, nu le-am putut clasifica pe tipuri. Aproape toate exemplarele sînt decorate cu cercuri concentrice cu punct, gravate, dispuse pe toată suprafața piesei. La Ferigile, piesele de centură ajurate apar mereu asociate cu lanțuri spiralice „saltaleone” și mărgelile de fier. Ele sînt distribuite în zona nordică și central-nordică a necropolei (fig. 30/2), exclusiv în morminte de tip 1 a.

Funcția acestor piese este încă nelămurită. Faptul că în unele morminte de înhumare de la Donja-Dolina (vezi nota 45) au fost găsite, împreună cu lanțul spiralic, în zona oaselor bazinului, a dus, pe bună dreptate, la presupunerea că erau piese de centură ¹⁶². Descoperirea unui fragment pe mînerul unei săbii de fier la Basarabi ar fi o indicație că serveau și drept teacă. La Ferigile, în două cazuri (tum. 10 și 97) s-au observat bucăți masive de cărbune prinse în interiorul piesei, ceea ce ne-a făcut să presupunem că erau aplicate pe un mîner de lemn. Este posibil să fi servit și ca teacă, dar faptul că de cele mai multe ori sînt descoperite fără vreo armă ne îndreptățește să acceptăm și alte explicații.

Pentru datarea lor putem lua ca punct de plecare piesa de la Perachora, găsită împreună cu fibula cu scut beotic de tip B (vezi nota 153), în nivel de ceramică proto-ioricică. Exemplarul de la Perachora este similar cu piesa din tum. 97, cu butonași laterali. Asociația tipului fără butonași laterali (tum. 46) cu fibula Donja-Dolina indică o dată mai tîrzie. Presupunem deci că piesele de centură ajurate, răspîndite exclusiv în lumea ilirică și vest-tracică, se pot data începînd cu sfîrșitul sec. VII pînă în prima jumătate a sec. V î.e.n., tipul cu butonași fiind mai vechi decît cel fără această caracteristică ¹⁶³.

La Ferigile, piesele de centură ajurate s-au găsit, în două cazuri, asociate cu fibule cu scut beotic de tip B₂. Aceași asociație poate fi observată la Debnevo și Sofronievo

¹⁶⁰ Prezintă interes și asociația de obiecte de podoabă din mormîntul de incinerare de la Beli Izvor (Bulgaria de NV). Într-un mormînt de luptător s-au găsit, între altele, o fibulă cu picior triunghiular (Glasinac I), trei fibule cu picior în formă de scut beotic (Glasinac II) — dintre care una variantă a tipului A de la Ferigile și două de tip B₂ — și o fibulă de tip Donja Dolina (B. Nikolov, *op. cit.*, p. 164, fig. 1—3).

¹⁶¹ Nicolov, *op. cit.*, p. 171 și fig. 12/b; este asociată cu o fibulă de tip Donja Dolina (fig. 12/v) și cu o săgeată de bronz cu trei muchi (fig. 12/a).

¹⁶² Ferd. Maier, *op. cit.*, p. 65—66.

¹⁶³ Datarea acestor piese în cultura Trebeniște (V. Lahtov, *op. cit.*, p. 145) în sec. VIII î.e.n. ni se pare, în orice caz, exagerată.

(Bulgaria de vest)¹⁶⁴, Donja-Dolina (vezi nota 45) și chiar la Perachora, cu mențiunea că în aceste localități este vorba de varianta B₁ a fibulei cu scut beotic.

Lanțuri spiralice de bronz („saltaleone”) s-au găsit în număr de 18, unul dintre ele (tum. 97) atingînd o lungime păstrată de aproape 1 m. S-au găsit în morminte de tip 1 a (un singur caz într-un mormînt 1 b, tum. 130), răspîndit în zona nordică și centrală a necropolei (fig. 30/2). Sînt asociate cu piesele de centură ajurate. Lanțuri spiralice s-au găsit și de sine stătătoare, dar piesele de centură erau totdeauna asociate cu lanțuri spiralice. A fost observată, de asemenea, o asociație a acestor lanțuri cu mărgelile de fier bitronconice. Funcția lanțurilor spiralice era de a fi atîrnate la centură, fie ornamental, fie pentru a susține o piesă de centură ajurată.

Lanțurile spiralice pot fi urmărite pînă în epoca bronzului. În Hallstattul mijlociu le găsim la Vergina (vezi nota 17). Sînt frecvente în lumea ilirică. Se găsesc în mod frecvent și la Balta Verde, fiind mult mai rare la Gogoșu. Această din urmă observație poate fi pusă în legătură și cu apariția lor rară în zona centrală și lipsa lor în zona sudică a necropolei de la Ferigile, ceea ce ar duce la concluzia dispariției lor în sec. V î.e.n.

Mărgelile de fier sînt frecvent asociate cu lanțurile spiralice și cu piesele de centură ajurate, constituind desigur un angrenaj comun. La Ferigile s-au găsit în total 35 de mărgelile de fier, toate de formă bitronconică (pl. XXVI/18, 19). În cadrul necropolei s-au găsit exclusiv în zona nordică și nord-centrală (fig. 30/2). Asupra datei mărgelilor de fier sînt valabile cele spuse cu privire la piesele asociate, cu mențiunea că mărgelile de fier par a fi apărut mai tîrziu.

Mărgelile de bronz s-au găsit în număr mic (5 exemplare), asociate cu mărgelile de sticlă (tum. 88) sau de fier (tum. 94). Toate au forma tubulară.

Mărgelile de sticlă sînt de patru feluri: albastre, mici (fig. 22/1, 3, 4, 11), cu coaste (fig. 22/12), cu ochi albaștri pe fond albastru deschis (fig. 22/2, 5), cu ochi al-

Fig. 22 Mărgelile de sticlă.

baștri pe fond galben (fig. 22/6—9). Din primele trei categorii s-au găsit, în total, 66 de exemplare, exclusiv în zona nordică a necropolei, mai ales în orizontul în care s-au găsit și piesele de centură ajurate. Ultima categorie este reprezentată de 4 exemplare care s-au găsit toate în tum. 40 (mormînt de tip 3). Numărul lor în cadrul unui mormînt variază de la o piesă (tum. 1, 10, etc.) pînă la 49 de bucăți (tum. 95).

¹⁶⁴ At. Milcev, în *Studia in honorem Acad. D. Dečev*, Sofia, 1958, p. 423 și pl. IX—X și B. Nikolov, *op. cit.*, p. 166, fig. 6/a și 7/j, z. Asupra răspîndirii acestui tip, vezi Ferd. Maier, *op. cit.*, p. 73—74; Al. Vulpe, în *SCIV*, XII, 1962, 3—4, p. 309, nota 2 și

fig. 1. O altă asociație asemănătoare celor de la Ferigile s-a descoperit într-un mormînt la Gradec (lingă Vidin) (J. Atanasova și P. Kičaški, în *Arheologia-Sofia*, VII, 1965, 3, p. 52, fig. 1).

Mărgelele de sticlă sînt obiecte de import, răspindite mai ales în lumea ilirică, unde le găsim încă din Hallstattul mijlociu. La Balta Verde (vezi nota 8) s-au găsit patru bucăți, la Gogoșu doar două. Sînt foarte frecvente la Verkerzug (vezi nota 28) și în cîmpia Tisei. La Curtea de Argeș (vezi nota 4) și la Tigveni s-a găsit cîte un singur exemplar. Faptul că la Ferigile s-au găsit în primul orizont și în ultimul ar putea fi pus pe seama capriciilor schimbului intertribal. În epoca necropolei noastre, mărgelele de sticlă nu mai pot reprezenta un indiciu cronologic, toate tipurile fiind în același timp în circulație.

Mărgele de cretă s-au găsit două (pl. XXVI/17).

Brățări de bronz s-au găsit relativ puține (27 de exemplare), față de frecvența lor în lumea ilirică. Distingem următoarele tipuri: A, cu secțiunea plan-convexă (pl. XXV/13, 14, 16, 18, 22), B, cu secțiunea circulară. Această din urmă categorie o împărțim în variantele; B₁, cu capetele ascuțite (pl. XXV/1, 8, 12, 23); B₂, cu capetele rotunjite (pl. XXV/5, 9); B₃, cu capetele îngroșate (pl. XXV/6); B₄, cu capetele în formă de cap de șarpe (pl. XXV/4). Tipul C cuprinde brățările cu secțiune romboidală, cu capetele încrucișate (pl. XXV/2, 3, 7, 25).

Toate brățările de la Ferigile au fost găsite în zona nordică și, mai rar, în cea centrală (fig. 30/3). Tipul A este asociat, în tum. 97, cu tipul B₂ și cu piesele de centură ajurate. Cu această din urmă piesă este asociat și în tum. 110. Tipul B₁ este asociat doar cu piesele de centură ajurate (tum. 46) și cu tipul C (tum. 44). Tipul B₂ este asociat cu tipurile B₃, B₄ și C în tum. 95 și 94.

Atît brățările de tip A cît și cele de tip B apar încă în Hallstattul mijlociu, evoluind apoi împreună. Este totuși interesantă observația că la Balta Verde predomină brățările de tip A, în timp ce la Gogoșu cel mai frecvent se întilnește tipul B¹⁶⁵. Varianta B₄ s-a găsit de asemenea la Gogoșu, iar la Veckerzug și în cîmpia Tisei (vezi nota 26), sînt atestate toate variantele tipului B¹⁶⁶.

Observațiile statistice făcute la Balta Verde și Gogoșu nu pot fi concludente pentru Ferigile, din cauza numărului redus de brățări găsite aici. Tot ce putem spune este că în orizontul de la Ferigile cu cele mai multe brățări, s-au găsit tipuri apropiate mai mult de necropola de la Gogoșu decît de cea de la Balta Verde.

Brățări torsionate. Cîteva fragmente de sîrmă torsionată de bronz (pl. XXVI/22) (tum. 44 și 75) ar putea proveni de la asemenea brățări.

Verigile sînt confecționate mai ales din fier (39 de exemplare), mai rar din bronz (3 exemplare). Verigile au un diametru mediu de 0,045 m (pl. XXVI/5—8) și erau folosite ca atirători. În tum. 1 s-a găsit o brățară de bronz de care erau prinse trei verigi de fier¹⁶⁷. Uneori verigile purtau puternice urme de ardere, altele nu, ceea ce dovedește că nu întotdeauna însoțeau costumul defunctului. Verigile de fier erau confecționate dintr-o sîrmă subțire încovoiată și sudată prin batere. Urmele de sudură se disting la multe exemplare. S-au găsit în mormintele de tip 1 a, 1 b și 2 a. Fiind piese atipice, nu ne vom ocupa de originea și răspîndirea lor. Ne vom mulțumi cu mențiunea că se întilnesc și la Balta Verde și Gogoșu (vezi nota 8).

Cercei. S-au găsit două exemplare de bronz: unul cu un capăt discoidal (pl. XXVI/3, tum. 20, M III), celălalt cu ambele capete discoidale (pl. XXVI/2; tum. 80).

¹⁶⁵ D. Berciu și Eug. Comșa, *op. cit.*, p. 459.

¹⁶⁶ Vezi, în special, raportul *Verkerzug II*, fig. 13—15.

¹⁶⁷ După modul cum erau așezate, asemănător

brățărilor din palafitele epocii bronzului din Elveția („Pfahlbaubürsen”), ar putea să sugereze o funcție premonetară.

Primul exemplar, găsit într-un mormînt de tip 2 a₂, era asociat cu un ac cu capătul costelat, de bronz (vezi pl. XXVI/10). Cel de al doilea cercel își găsește o perfectă analogie în cerceii de aur de la Békéscsaba-Fényes¹⁶⁸.

Atîrnătoare cercel sau inel deschis din bară groasă de bronz, cu unul din capete brăzdat de incizii (pl. XXVI/4). Piese similare s-au găsit în Cîmpia Tisei¹⁶⁹ (vezi nota 28).

Aplica discoidală de bronz decorată cu striuri transversale (pl. XXVI/1), descoperită în M II din tum. 105, își găsește analogie cu o piesă aproape identică de la Glasinac¹⁷⁰.

Ace. S-au găsit două exemplare, unul simplu, de bronz (pl. XXVI/11, tum. 109) și unul de fier cu capătul de bronz, turnat în forma unui cilindru, cu coaste transversale în relief (pl. XXVI/10, tum. 20, M III). Această din urmă piesă este importantă. Un exemplar similar cunoaștem la Gogoșu (fig. 33/3)¹⁷¹, un altul a fost descoperit în timpător la Curtea de Argeș (vezi nota 4), altele la Donja-Dolina. Modul de prelucrare este analog celui al fibulelor Glasinac I de tip A (tip Vače), găsite mai ales la Balta Verde. Asemenea ace sînt reprezentate pe vase grecești începînd de la sfîrșitul sec. VII pînă în sec. V. Piesa de la Frigile, desigur de import, trebuie datată prin analogie cu Gogoșu, deci într-un orizont mai tîrziu (începutul sec. V)¹⁷².

Alte piese metalice. În această categorie vom include o piesă de fier (pl. XXVI/28, tum. 45), care, datorită agățătoarei prinse cu un nit de piesa propriu-zisă, pare a fi servit drept cataramă. Silueta piesei amintește de mînerul unor săbii din necropola de la Basarabi, dar a avut în orice caz altă semnificație. Din piese similare ar putea proveni bucățile informe de fier găsite în tum. 2, 12 și 65.

Cute. Patru din cele cinci exemplare sînt de gresie, cu o gaură pentru atîrnat (pl. XXVI/14, 15). S-au găsit în sudul necropolei, în morminte de tip 1 b și 2 a (tum. 20, 60, 69) și într-un mormînt de tip 3 (tum. 4, M IX). În tum. 110 s-a găsit o cute de fier (pl. XXVI/13). Obiceiul de a pune cute în morminte îl întîlnim în cele mai multe necropole hallstattiene tîrzii.

Toporaș votiv de lut (pl. XXVI/24), miniatură; s-a găsit în tum. 90. Este un caz unic; poate că provine dintr-o așezare de tip Coțofeni.

¹⁶⁸ M. Párducz, în *AE*, 1943, 1—2, p. 59, p. IX/2,3.

¹⁶⁹ Vezi asemenea piese și la P. Reinecke, în *AE*, XVII, 1897, p. 23.

¹⁷⁰ A. Benac, B. Čović, *op. cit.*, pl. XXIV/7.

¹⁷¹ D. Berciu și Eug. Comșa, *op. cit.*, p. 437, fig. 159/6. Sîntem de părere că piesa respectivă înfățișează un

capăt de ac și nu un fragment de arc de fibulă (tip Vače), cum a fost publicată.

¹⁷² Vezi și P. Jacobsthal, *Greek Pins*, Oxford, 1956, p. 116, 172 și fig. 342; cf. și exemplarele de la Glasinac (*WMBH*, III, p. 24, fig. 63) și Donja Dolina (mai multe piese; vezi nota 45).

CUM am spus mai sus (p. 9), în partea de nord a satului Ferigile au fost semnalate mai multe descoperiri funerare, care, în urma săpăturilor noastre de control, s-au dovedit a constitui o necropolă cu morminte plane de incineratie. În mod izolat s-a descoperit și un tumul (150). Această zonă a putut fi foarte greu cercetată fiind cea mai intens locuită din toată comuna. Multe morminte erau deja răscolite de tot felul de lucrări din epoca noastră. Din secțiunile noastre de sondaj a rezultat că necropola se compune din grupuri de morminte, situate la distanță mare unele de altele. Noi nu am putut cerceta decât unul din aceste grupuri și anume cel aflat în curtea școlii de 8 ani. După cum se vede din fig. 23, pe o suprafață de cca. 2000 m² s-au semnalat morminte, din care noi am săpat 28. Numărul tuturor mormintelor din acest grup nu depășea probabil 40. În zona unde s-a construit localul noii școli, nu s-au identificat morminte. Un alt grup de morminte a fost semnalat chiar în centrul comunei, la brutărie, de unde provin câteva vase descoperite în 1955 (fig. 3/2) în mod întâmplător, iar un al treilea grup pare a fi la circa 200 m E de Sfatul popular, unde s-a descoperit o urnă în 1942 (vezi mai sus p. 12). Între aceste grupe se situează tumulul izolat 150 (fig. 1).

Cu excepția acestui tumul, a cărui structură (manta de bolovani) este asemănătoare movilelor din necropola tumulară, dar al cărui mormint cu un ritual aparte — ardere pe loc — este unic la Ferigile, toate celelalte morminte din această zonă sînt de tip 4 a și 4 b (vezi mai sus p. 35). Acest ritual, relativ rar în necropola tumulară, prezintă aici o serie de variante demne de semnalat. Astfel, tipul 4 a, atestat la cele mai multe morminte, se poate împărți în două sub-variante :

4 a₁ — gropi rotunde sau ovale conținînd cărbuni, uneori oase calcinate și fragmente ceramice (fig. 24/2).

4 a₂ — gropi mari ovale, foarte alungite, cu aspect de șanț, pe fundul cărora se află depuse pachet multe fragmente ceramice și cărbuni. Din această categorie fac parte M₁₀ și, poate M₁₄, în care nu am găsit oase calcinate (fig. 24/1).

Spre deosebire de mormintele de același tip din necropola tumulară, cele din necropola plană conțin aproape în toate cazurile pămînt ars, fie sub formă de pigmenti, fie sub formă de bucăți mai mari. În M₁₀ și M₁₄ s-a găsit cîte un fragment mare provenind, probabil, de la o margine de vatră (fig. 25). În două morminte (M₁₃ și M₂₇) s-a descoperit cîte o fusaiolă (pl. XXVIII/31).

Învelișul de bolovani lipsește. În cîteva cazuri s-au găsit bolovani izolați în gropile mormintelor. Este interesantă descoperirea în M₄, M₁₀, M₁₂, M₁₄ și M₂₄ a cîte unui bulgăr mare de nisip feruginos intens roșcat, caracteristică observată și în necropola tumulară (tum. 10).

Gropile mormintelor din necropola plană conțineau mult cărbune, dar de cele mai multe ori erau lipsite de oase calcinate. În M₃, M₅, M₆, M₈ și M₉ am descoperit câteva oase arse, doar în M₁₁ am găsit multe oase calcinate.

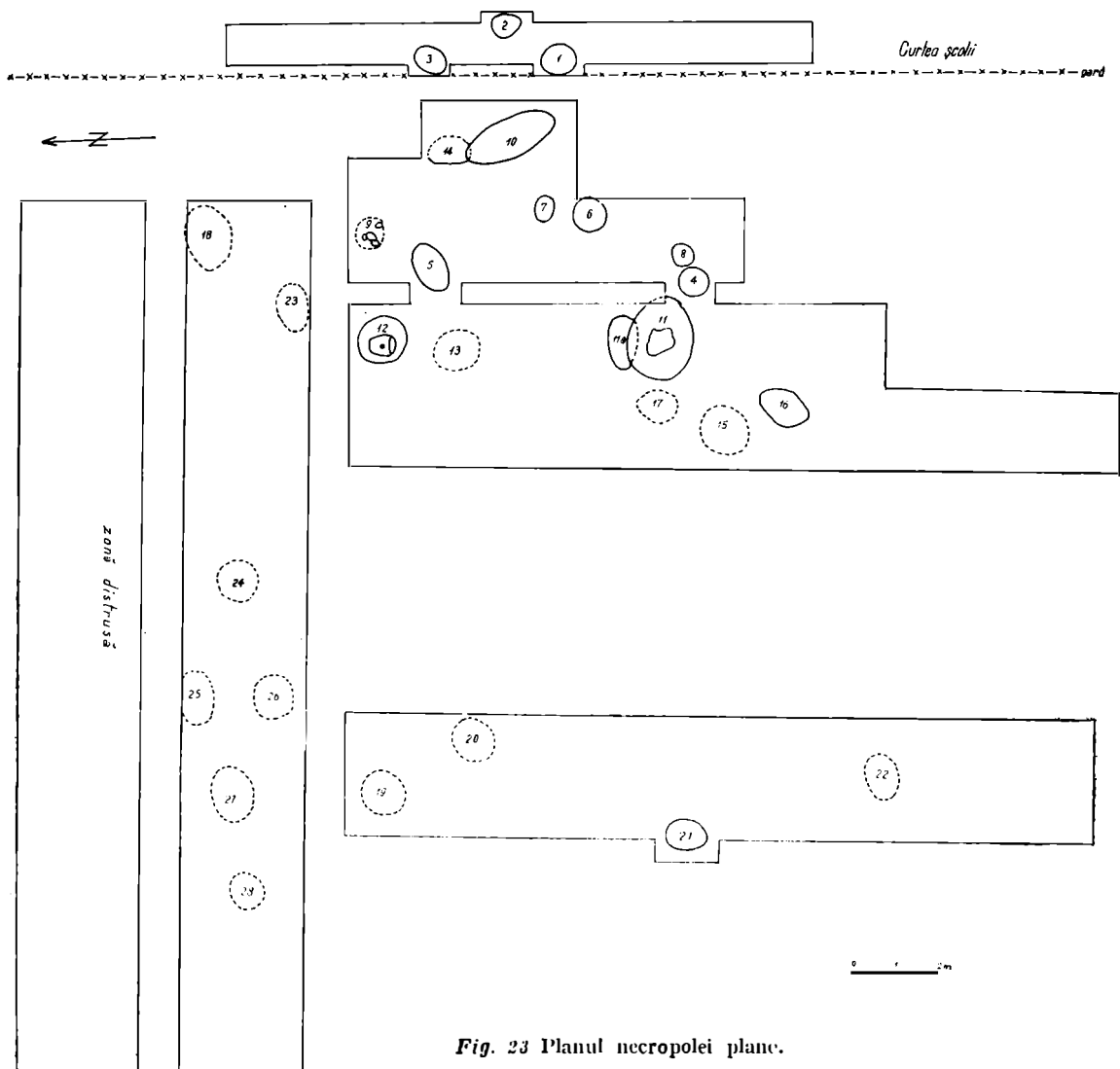

Fig. 23 Planul necropolei plane.

Lipsa oaselor calcinate din foarte multe morminte ar putea ridica problema dacă aceste gropi erau morminte propriu zise. Un lucru este sigur : că nu erau gropi asemenea celor obișnuite din așezări. Prezența oaselor calcinate în unele gropi și dispoziția inven-

tarului în altele, cît și întreaga situație arheologică sînt dovezi că gropile respective aveau un caracter funerar.

Inventarul acestor morminte este exclusiv ceramic (excepție face bucata informă de fier din M_{10}). Cu o singură excepție (M_{12}), toate vasele sînt fragmentare, cioburile

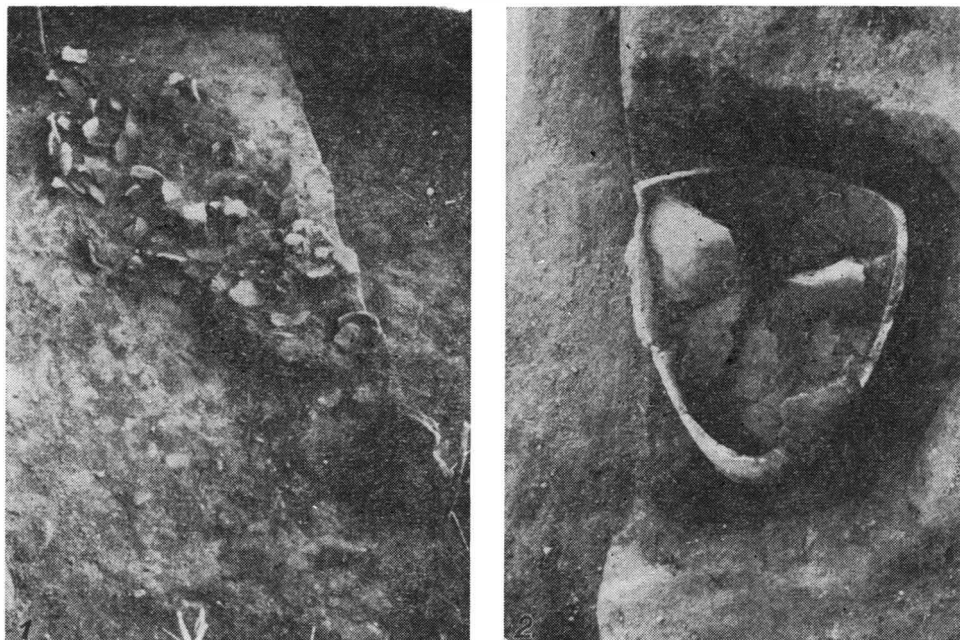

Fig. 24 1 : planul gropii (mormint) 10 ; 2 : groapa (mormint) 12.

fiind puternic arse secundar pînă la corозиune. Această caracteristică, observată și în necropola tumulară, este aproape regulă în necropola plană. Obiceiul de a pune fusaiole în morminte a fost observat la Dobrina (vezi nota 43) și este mai frecvent în epocile următoare.

Cu privire la modul de umplere a gropilor nu se poate stabili o regulă precisă. În multe cazuri fragmentele ceramice se găseau pe fundul gropilor, în altele se aflau dispuse la întîmplare. În M_{10} și M_{14} , cioburile erau așezate pachet (fig. 24/1). În M_1 , M_2 s-au observat fragmente mari (jumătăți de vas așezate pe o parte, pe fundul gropii). De asemenea vasul borcan din M_{12} era culcat pe o parte. (fig. 24/2).

Pînă acuma, cu excepția M III din tum. 1 de la Tigveni (vezi nota 7), nu cunoaștem analogii în țara noastră, cu privire la acest ritual funerar, în epoca hallstattiană. Pe plan local, ritualul 4 a reprezentat transpunerea în gropile necropolei plane a tipului

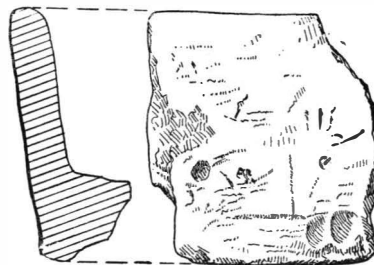

Fig. 25 Margine de vatră din gr. (M) 14.

de ritual 1 a (inventarul fragmentar, oasele și cărbunii răspândiți pe sol) din necropola tumulară. Identificarea de morminte de tip 4 a și în necropola tumulară dovedește strînsa legătură cu aceasta. Este posibil ca în necropola tumulară să fi fost mai multe morminte de tip 4 a, săpate în mantalele tumulilor, așa cum este cazul exemplului mai sus citat de la Tigveni. În urma procesului de nivelare însă au fost distruse. Remarcăm că acest tip de morminte amintește în mare măsură de un ritual mult răspîndit în epoca migrațiilor¹⁷³.

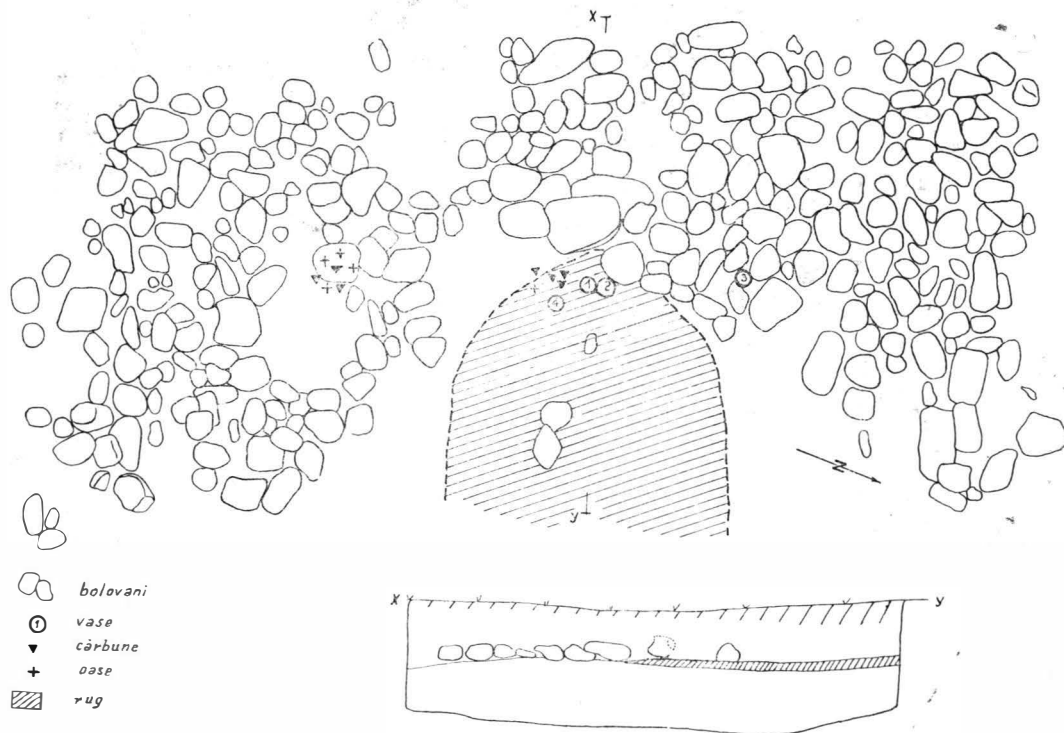

Fig. 26 Plan și profil al tun. 150.

Varianta 4 b, ca și în necropola tumulară (vezi mai sus p. 35), cuprinde mormintele (M_3 , M_7 , M_8 , M_{11a} , M_{15} , M_{10}) fără inventar ceramic. În necropola plană, toate aceste morminte sînt în gropi mici rotunde sau ovale.

Mormîntul tumular cu ardere pe loc (fig. 26), unic la Ferigile, își găsește analogii în Oltenia la Verbicioara¹⁷⁴, în necropola tumulară de la Histria și în tumulii din sudul Dunării (vezi nota 33). Toate aceste morminte se situează în intervalul

¹⁷³ Eventual unele morminte din Latèneul geto-dacic — cum ar fi cele descoperite de D. V. Rosetti la Snagov (rn. Răcari, reg. București) și Dămăroaia (orașul București) — caracterizate prin gropi asemănătoare ca formă celor din așezări, dar conținând oase calcinate,

să reprezinte persistența acestui tip de ritual de la Ferigile (cf. *PMMB*, II, 1935, p. 5—18).

¹⁷⁴ D. Berciu, în *SCIV*, III, 1952, p. 173 (*Monita de la „Lacul Stanciului”*).

dintre sec. VI și IV î.e.n. Acest ritual persistă pînă în epoca de înflorire a culturii geto-dacice, cînd era destinat în special căpeteniilor.

Ceramica necropolei din nordul satului Ferigile nu prezintă deosebiri esențiale față de necropola tumulară. Ne izbește totuși, în primul rînd, sărăcia de forme și raritatea decorului. Formele cele mai răspîndite sînt vasele mari pîntecoase sau cănille mari grosolane și vasele borcan de tip VI B și VI D. Destul de numeroase sînt și străchinile de tip I B, mai rare cele de tip I A. Ceșcuțele de tip II B sînt foarte rare (semnalăm totuși un exemplar cu buton ζ, pl. XXVIII/26). Străchinile evazate sînt atestate doar prin două fragmente. Ceștile II A cu butoni α—δ lipsesc. Lipsesc, de asemenea, toate categoriile de decor; numai cîteva fragmente au urme de decor în relief sau caneluri oblice. Pe de altă parte, în necropola plană se observă și lipsa formelor caracteristice tipului 3 de morminte: strachină căzanel și căni cu toarta supraînălțată.

Ca forme proprii necropolei plane semnalăm vasul pîntecos din M₁₀ (pl. XXVIII/16), străchiile I B cu buza lată (pl. XXVIII/29) și bolul grosolan din M₂₂ (pl. XXVIII/15). Atragem atenția asupra unor străchini cu proeminențe verticale trase în sus din buză (pl. XXVIII/2), atestate în două exemplare și în necropola tumulară. Acest tip de strachină apare și în necropolele de la Ravna și Dobrina (vezi nota 43), și în grupa Kuștanovice (vezi nota 29). În necropola plană se întîlnesc de asemenea proeminențele semicirculare pe umărul străchinilor (fig. 3/3) sau cănilor (pl. XXVIII/19, caracteristică ce se dezvoltă pe vasele de la începutul celei de a doua epoci a fierului. Același lucru se poate spune și despre brîiele alveolare dispuse oblic pe umărul vaselor borcan (fig. 3/2 și pl. XXVIII/5).

Din această trecere în revistă reiese că ceramica necropolei plane prezintă cele mai multe analogii cu formele de vase din jumătatea sudică a necropolei tumulare, conținînd de asemenea o serie de elemente noi ce indică o dezvoltare în continuarea necropolei tumulare. Asupra încadrării cronologice a necropolei plane vom reveni în capitolul următor.

Periodizarea descoperirilor

hallstattiene de la Ferigile

METODA stratigrafiei verticale nu se poate aplica decît rareori pentru a determina evoluția unei necropole, mai ales cînd avem de-a face, cum este cazul la Ferigile, cu o extindere normală în spațiu, de la un capăt la celălalt al cimitirului, fără suprapuneri. Nivelarea părții superioare a tumulilor de la Ferigile ne privează, în general, și de cazurile cînd am avea de înregistrat eventuale adaosuri de morminte ulterioare.

Cele cîteva observații stratigrafice de acest ordin, pe care le-am putut face pe alocuri, deși concordă cu periodizarea expusă mai jos, nu sînt în sine hotărîtoare, deoarece, în cele mai multe cazuri, se referă la suprapuneri de morminte apropiate în timp. În situația dată, metoda *stratigrafiei orizontale*, bazată pe extinderea necesară a necropolei de la un capăt la celălalt, este singura care ne poate furniza criteriile unei periodizări.

În capitolele precedente am analizat distribuția în planul necropolei a diferitelor tipuri luate izolat, după cum se poate vedea din planurile respective (fig. 27—31). Asociația mai multor tipuri caracteristice în același mormînt determină aspectul mormîntului respectiv. Analizînd frecvența asociației tipurilor și punînd alături mormintele în care se observă o preferință pentru aceeași asociație de obiecte, vom obține grupe de morminte cu aspect comun pe care le presupunem a fi contemporane, constituind cîte un anume orizont de dezvoltare a cimitirului. Succesiunea cronologică a acestor grupuri corespunde pe plan unei succesiuni de zone de la un capăt la celălalt al necropolei (fig. 32). Fiecare asemenea grupă de morminte reprezintă astfel o fază din evoluția cimitirului. Între diferitele faze se pot constata chiar și aspecte de tranziție. Evident, nu toți tumulii au putut servi în această analiză. Am lăsat de o parte movilele complet distruse sau cele foarte sărace și cu materiale atipice. Ținînd însă seama de evoluția destul de regulată a necropolei, putem presupune că tumulii neîncadrați în gruparea pe faze tipologice aparțin cronologic fazei de dezvoltare care predomină în zona respectivă.

Dat fiind că, spre deosebire de metoda pur obiectivă a stratigrafiei verticale, metoda stratigrafiei orizontale implică și o parte interpretativă, ne luăm permisiunea de a anticipa asupra concluziilor și, considerînd dezvoltarea necropolei de la nord spre sud, de a numerota fazele cu începere de la capătul nordic. Iată prin ce se caracterizează fiecare în parte :

Faza I cuprinde morminte de tip 1 a, cu inventarul pe sol, în care se întîlnesc cești II A cu butoni discoidali sau zoomorfi. Se pot distinge două subfaze : I A, cea mai veche, și I B.

În *subfaza I A* sînt caracteristice asociațiile *ceștilor II A* cu butoni discoidali, lucrate din pasta cea mai fină, cu luciu negru în interior și cu decor bogat (5 a sau 5 a + 2 sau 2 + 5 b), cu *străchinile evazate*, decorate cu caneluri crucișe (2) pe margine, realizate în tehnica α , cu luciu negru în interior. În acest orizont lipsesc

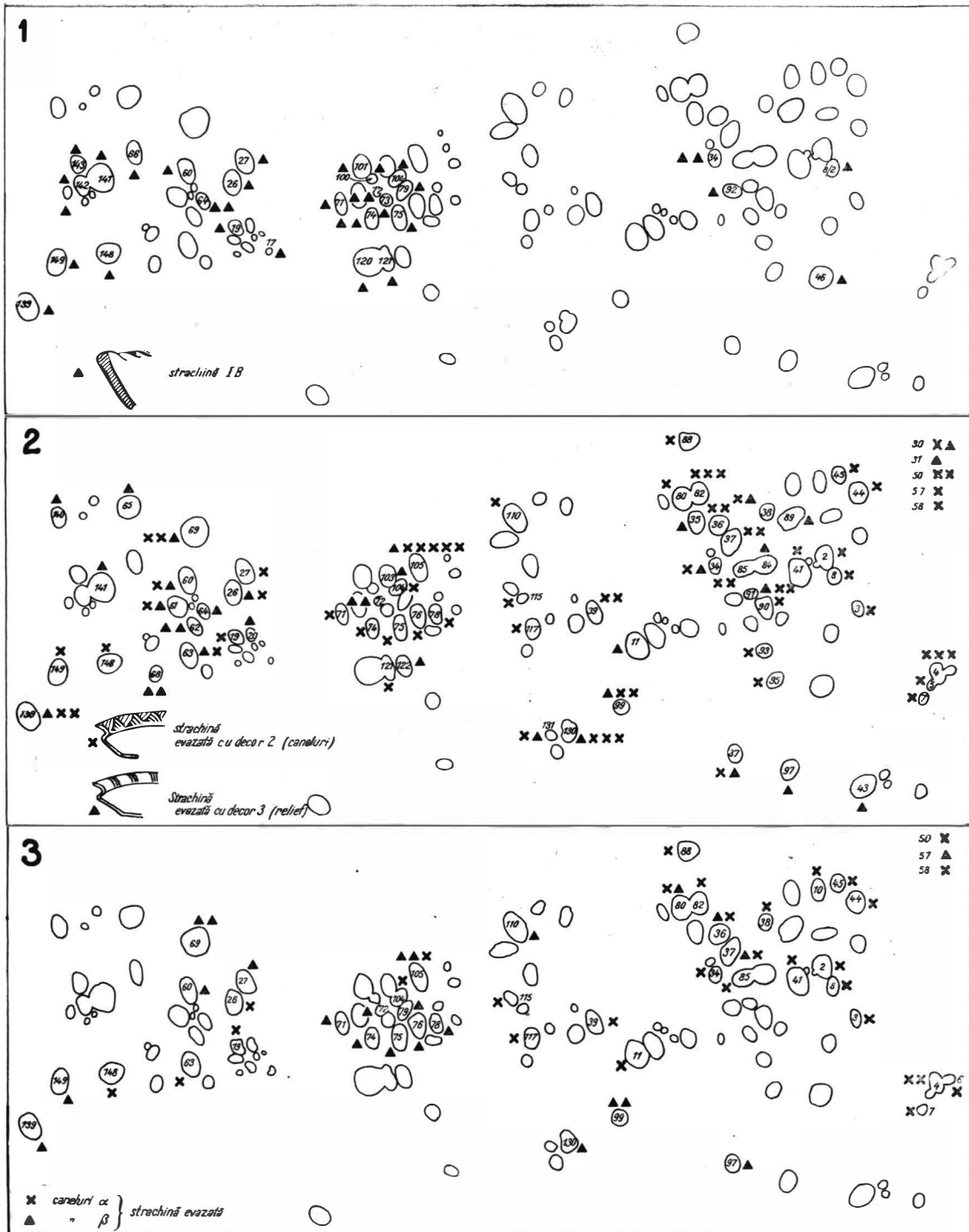

Fig. 27 Stratigrafie orizontală.

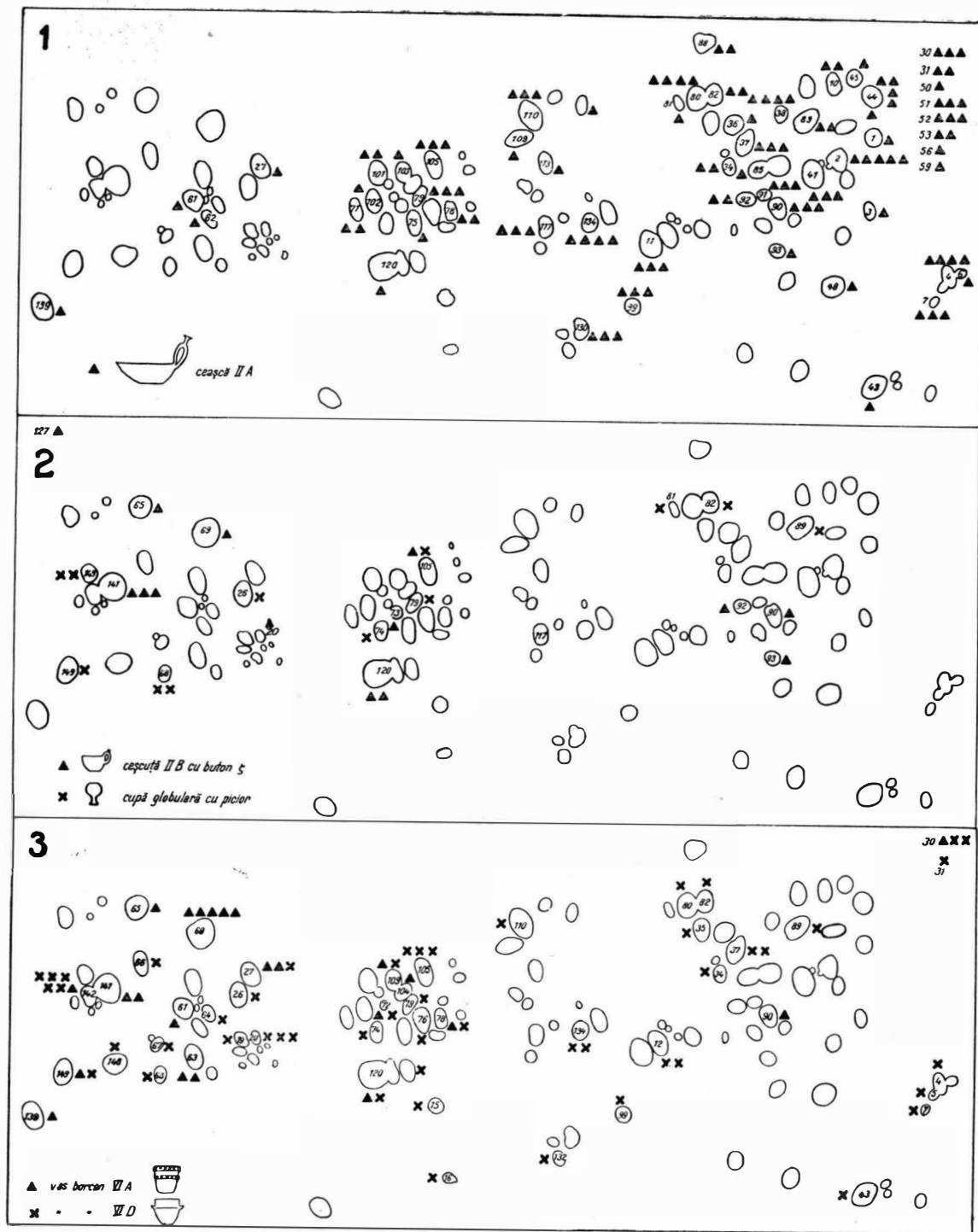

Fig. 28 Stratigrafie orizontală.

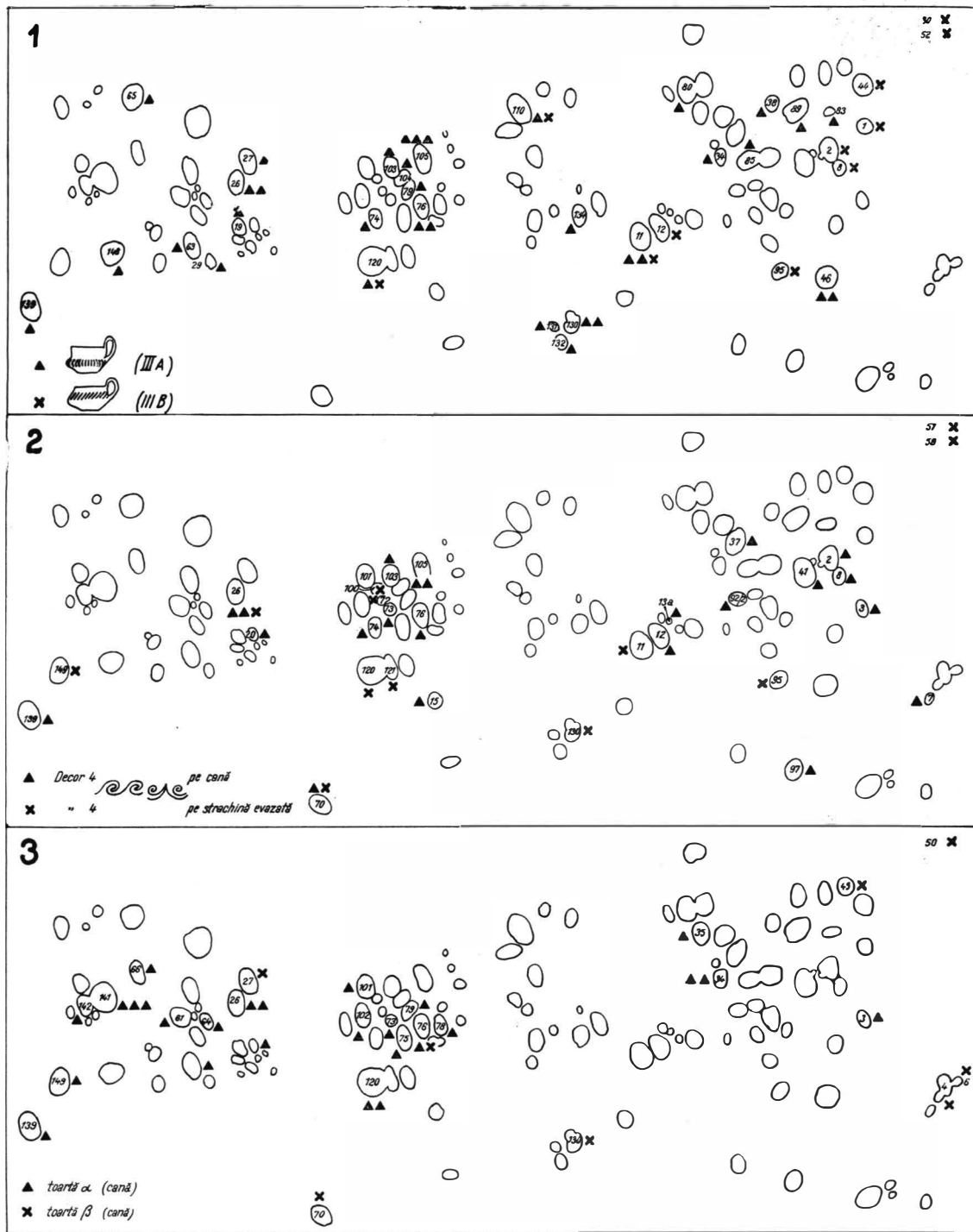
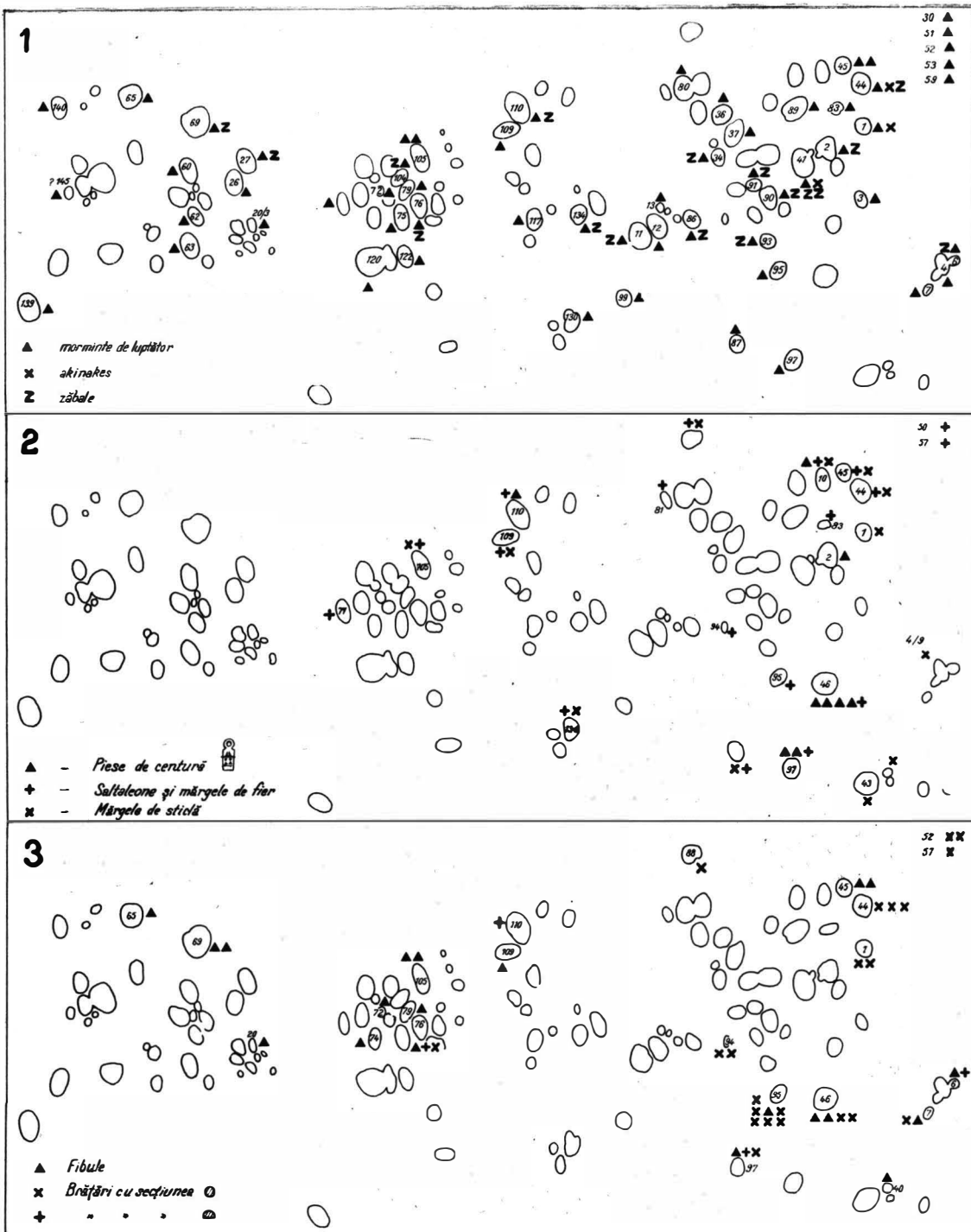

Fig. 29 Stratigrafie orizontală.

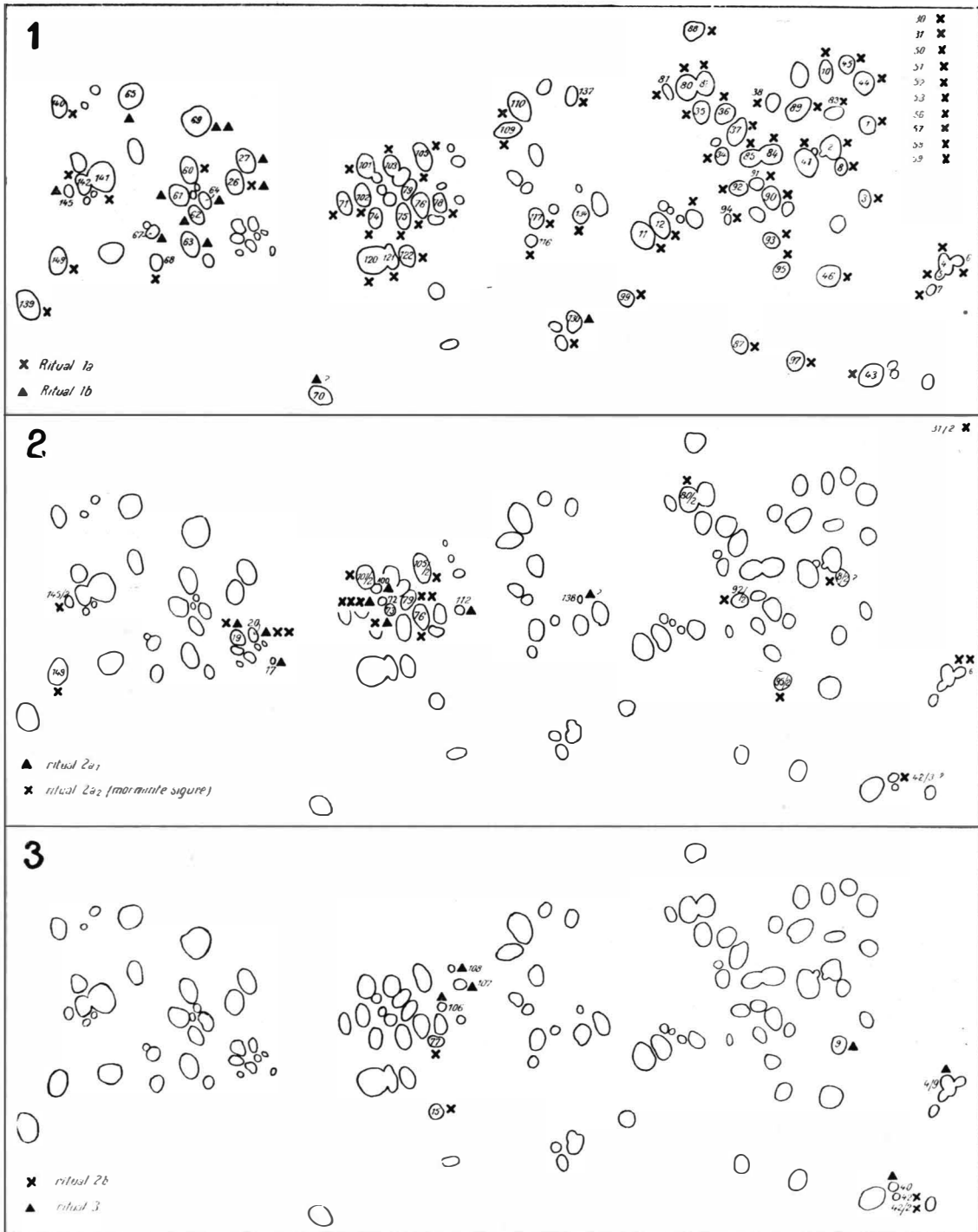

Fig. 31 Stratigrafie orizontală.

străchinile evazate cu caneluri β , vasele globulare, ceșcuțele II B cu butoni ζ sau străchinile I B. Decorul de tip 3 (coaste în relief) pe marginea străchinilor evazate se întâlnește foarte rar. Caracteristici pentru subfaza I A sînt tumulii : 1, 2, 4, 7, 30, 31, 38, 41, 44, 45, 50, 51, 52, 85, 88, și 91, probabil și tum. 53 și 56. În acest orizont se află cele trei morminte cu akinakes.

Subfaza I B se caracterizează prin asociația *ceștilor II A* cu butoni discoidali și zoomorfi, multe din ele fără decor și lucrute din pastă mai proastă, de aceeași culoare în interior și exterior, cu *străchini evazate* cu decor 2, realizat atît prin caneluri de tehnică α cît și de tehnică β , uneori fără decor, și, mai rar, cu *vase globulare* cu picior, cu *ceșcuțe II B* cu butoni ζ și cu *străchini I B*. Străchinile evazate cu decor în relief pe margine sînt mai numeroase decît în faza precedentă. În subfaza I B sînt caracteristici butonii zoomorfi. Tot aici se întilnesc cele mai multe podoabe de bronz, piese de centură, mărgelile de sticlă. Mormintele de luptători sînt bogate. Este evident că în subfaza I B apar elemente a căror asociație va caracteriza faza II. Cu excepția tum. 130, conținînd un mormînt 1 b, toate celelalte morminte sînt de tip 1 a. În subfaza I B se grupează tumulii : 10, 11, 36, 46, 57, 75, 76, 78, 80, 81, 82, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 99, 105, 110, 117, 130 și 134, probabil și tumulii 6, 79, 103, 104 și 109. Remarcăm că unele morminte din subfaza I B se întilnesc și în zona subfazei I A. Aceasta se explică prin tendința de grupare, probabil pe familii, a tumulilor (vezi mai sus p. 19), care a împiedicat o dezvoltare absolut uniformă a necropolei. Un exemplu lămuritor ni-l oferă grupul izolat al tumulilor 4-7, din care tum. 4 și 7 sînt din subfaza I A, iar tum. 6 din subfaza I B. Aceași este explicația tumulului 57, din subfaza I B, situat într-un grup izolat, compus din tumuli din subfaza I A (tumulii 50-59).

Tumulii : 3, 8, 34, 35, 37 și 97 conțin elemente din subfaza I A, dar și elemente caracteristice orizontului I B. Cel mai interesant este tumulul 34, unde s-a găsit o strachină I B, singura cu decor 5 a în interior, și o ceașcă II B cu buton ε , realizată evident după modelul ceșcuții II B cu buton ζ (vezi mai sus p. 47). Acești tumuli ilustrează un moment de tranziție dintre subfazele I A și I B.

Faza II se caracterizează prin lipsa *ceștilor II A* cu butoni discoidali, reprezentate doar de cîteva exemplare evident degenerate (pastă proastă, lipsă de decor, butoni de tip α_4). Vasul caracteristic acestei faze este strachina I B. Străchinile evazate cu coaste în relief (decor 3) sînt frecvente, numărul lor crescînd în dauna decorului 2 cu caneluri α , care se întilnește rar și mai ales pe fragmente izolate, luate probabil din greșeală de la rug. De asemenea, se observă o creștere a numărului cînilor și vaselor pîntecoase. Decorurile în relief sînt mai frecvente. Și în această fază se pot distinge două subfaze : II A și II B.

Subfaza II A cuprinde morminte cu inventarul pe sol, de tip 1 a și 1 b. Caracteristice sînt asociațiile dintre *străchinile evazate* cu caneluri în tehnică β pe margine, *ceșcuțele II B* cu butoni ζ , *vasele globulare* cu picior și *străchinile I B*. Frecvent apar și *vasele borcan* de tip VI A. Inventarul mormintelor de luptători este mai sărac, deși trebuie să cităm cîteva excepții (tum. 65 și 69, precum și tum. 27 și 71 ; aceștia din urmă conțin și elemente din subfaza I B). Subfazei II A îi aparțin tumulii : 26, 60, 62, 65, 68, 74, 121, 122, 127, 143 și 149, probabil și tum. 63 și 66. Tumulii : 27, 61, 71, 120 și 139 conțin și elemente caracteristice subfazei I B (cești II A degenerate, cu butoni α_4 , asociate, în tum. 139, cu o strachină evazată, cu caneluri crucișe (2) în teh-

nică α). Acești tumuli ar putea constitui o etapă de tranziție dintre subfazele II și II A.

În subfaza II B am inclus toate acele morminte de tip 1 a, 1 b și mai ales 2 a din inventarul cărora lipsesc toate elementele fazei I precum și vasele globulare și străchinile evazate cu caneluri. Caracteristice sînt *străchinile I B*, asociate cu *străchinile evazate* cu decor în relief (canelurile crucișe de tip 2 au dispărut, cu o singură excepție, din tum. 19), cu *cănille cu torți α* și decor mai ales în relief (4 și 6), cu *ceșcuțele II B* cu butoni ζ și cu *vasele borcan* de tip VI A. În aceste morminte apar *străchinile I A₄*, precum și fațetele pe pîntecele unor ceșcuțe sau pe umărul unor străchini cu marginea arcuită în interior. În cîțiva tumuli am întîlnit fragmente de vas borcan cu brîu alveolar oblic. Mormintele sînt din ce în ce mai sărace în inventar metalic și chiar și în inventar ceramic. Acestui orizont îi aparțin tumulii : 17, 19, 20, 64, 72, 73, 100, 140, 141, 142, 145 și, probabil, tum. 148. Mormintele cu inventarul pe sol din această fază se situează la extremitatea sudică a necropolei. Tumulii cu morminte 2 a₁ constituie două grupe separate, așezate mai spre centrul necropolei (tum. 17, 19, 20 și tum. 72, 73, 100).

Este de remarcat că în zona fazei II în general și II B în special apar mai multe morminte de tip 4 sau 5 (din acestea din urmă multe ar putea fi tot de tip 4 b ; vezi mai sus p. 36). Tipul de morminte 4 este caracteristic necropolei plane. Materialul necropolei plane este în cea mai mare măsură asemănător celui din mormintele subfazei II B sau chiar mai evoluat (l-am putea include într-o subfază II C). Această observație, care se referă și la cel mai sudic grup izolat de tumuli (tum. 123—129), duce la concluzia că necropola plană se situează în timp după faza II B, continuînd la 1,5 km mai spre nord evoluția cimitirului tumular, după ce a fost parțial paralelă cu faza II B. Judecînd în felul acesta evoluția necropolei tumulare, ne putem explica mai bine hiatusul dintre faza I și II pe de o parte și faza III, pe de altă parte, hiatus observat nu numai în tipologia materialului dar și în dispoziția neregulată pe plan a mormintelor de tip 2 b și 3.

Faza III cuprinde mormintele cu o factură comună a ceramicii, în care apar uneori tipuri născute sub influența elementelor La Tène din sudul Dunării : *strachină căzanel I C* și *cana cu toartă supraînlățată*. Un alt tip caracteristic este *ceașca pîntecoasă cu două torți mici sub margine* (pl. VIII/11—13). Strachina cu marginea arcuită în interior este de tip I A₃, iar cănille sînt de tip IV C cu torți ε . Strachina evazată este fără decor și uniform colorată. Nici unul din elementele de decor ale fazelor I și II, precum și o serie de forme din aceste faze (ceașca II A, strachina I B, ceașca pîntecoasă III etc.), nu se mai întîlnesc în faza III.

Faza III se prezintă sub două aspecte : III A cu morminte 2 a₂ sau 2 b fără elemente La Tène (tum. 77 și 42, probabil și tum. 15) și III B cu morminte de tip 3 cu același tip de ceramică ca și în faza III A, dar cu elemente La Tène (tum. 9, 40, 106, 107, 108 și M IX din tum. 4 ; probabil că și tum. 111, cu un mormînt de tip 4, aparține aceleiași faze). Cum se vede pe plan (fig. 31/3), mormintele fazei III, puțin numeroase, se repartizează în două grupe (tum. 15, 77, 106—108 în centrul și tum. 9, 40, 42 cît și M IX din tum. 4, în nordul necropolei).

Legătura tipologică dintre fazele II B, necropola plană (deci II C) și faza III nu este cu totul evidentă, în mare măsură și din cauza puținelor date pe care le avem la dispoziție. Faza III este sigur mai nouă decît fazele I și II, indiferent de ordinea acestora din urmă. De aceea, în judecarea direcției de evoluție a necropolei tumulare nu ne pot servi decît materialele fazelor I A—II B (eventual II C).

Trebuie reținut că, așa cum reiese din cele spuse mai sus, evoluția de la o fază la cealaltă a necropolei nu este posibilă decât în două sensuri : sau I A → I B → II A → II B sau II B → II A → I B → I A și în acest din urmă caz necropola plană (II C) ar sta la baza dezvoltării întregii necropole tumulare.

Odată stabilită existența unui proces evolutiv, există două grupe de argumente posibile pentru explicarea direcției de dezvoltare a necropolei : argumente interne (analiza datelor arheologice limitate la necropola însăși) și externe (stabilirea datei unuia din capete cu ajutorul cronologiei grupelor contemporane înrudite sau a unor obiecte izolate).

Argumentele interne, coroborate și de cele câteva observații de stratigrafie verticală specificate mai sus (p. 36) sînt, prin cantitatea și concordanța constatărilor tipologice respective, deosebit de concludente. Astfel, observăm că evoluția ceștilor II A cu buton, după o dezvoltare multilaterală în zona nordică, indică evidente semne de degenerare, cu cît înaintăm spre jumătatea sudică (vezi p. 44). O evoluție similară o prezintă trecerea decorului 2 de la caneluri α la caneluri β , acestea din urmă executate neglijent, pe vase neîngrijit lucrate (vezi p. 42). Dacă sensul evoluției ar fi de la sud la nord, atunci ar trebui să presupunem că ceașca II A cu buton discoidal este o invenție locală, a cărei evoluție o sesizăm în cadrul necropolei, de la exemplarele simple și fără decor (din tum. 27, de exemplu) pînă la ceștile fin lucrate, bogat ornamentate și cu o varietate de butoni, din nordul necropolei, ceea ce, în condiții normale, nu ni se pare probabil, mai ales în Hallstattul tîrziu. De asemenea, a considera orizontul necropolei plane ca prototip pentru dezvoltarea întregului aspect cultural Ferigile ar contrazice tot ceea ce știm despre această epocă.

Prin aceste din urmă criterii trecem în domeniul argumentelor externe, cărora le revine rolul de a le confirma pe cele interne, în cadrul metodei comparative. La Ferigile, materialele lucrate în tehnica luciului negru, în modul cel mai apropiat de ceramica din Hallstattul mijlociu, se întîlnesc în faza I A, rar în I B și II A. De asemenea, tehnica canelurilor, cea mai apropiată de Hallstattul vechi, se întîlnește tot în faza I A (canelurile α) și din ce în ce mai rar în etapele următoare. În ce privește tipurile ceramice, ceașca II A cu buton discoidal nu poate fi explicată decât ca venind tot din Hallstattul mijlociu (vezi p. 46).

Din păcate, nu cunoaștem aproape de loc aspectul cultural premergător necropolei de la Ferigile, nici în nordul Olteniei, nici în regiunea Sibiului sau a Hunedoarei, pentru a avea o imagine asupra componentei de bază (desigur un aspect al complexului Basarabi) ce a dus la dezvoltarea grupului Ferigile. Este evident că multe influențe ale aspectului complexului Basarabi din Cîmpia Dunării se întîlnesc în faza Ferigile II sau, mai bine spus, rămîn în continuare, după ce o serie de elemente originale ale grupului Ferigile dispar în faza II A. De asemenea, strachina I B, o formă atestată în Hallstattul vechi, este caracteristică fazei II de la Ferigile. Aceste fapte nu sînt însă suficient de convingătoare ca să răstoarne sensul I A → II B pe care îl propunem.

Din cele spuse în capitolele precedente, reținem două date de bază pentru evoluția grupului Ferigile. În primul rînd, în subfaza I A se întîlnesc elemente ale culturii scitice, care se datează în sec. VI î.e.n. (akinakes-urile și zăbalele cu cap de cal). Pentru zona Ferigile putem presupune eventual o întîrziere, pînă în a doua jumătate a sec. VI sau chiar pînă în jurul anului 500 î.e.n. O dată mai tîrzie a întregului complex al subfazei I A este însă greu de acceptat. Pe de altă parte, subfazele I B și II A prezintă multe caractere comune (mai ales în ce privește obiectele de metal) cu necropola tumulară

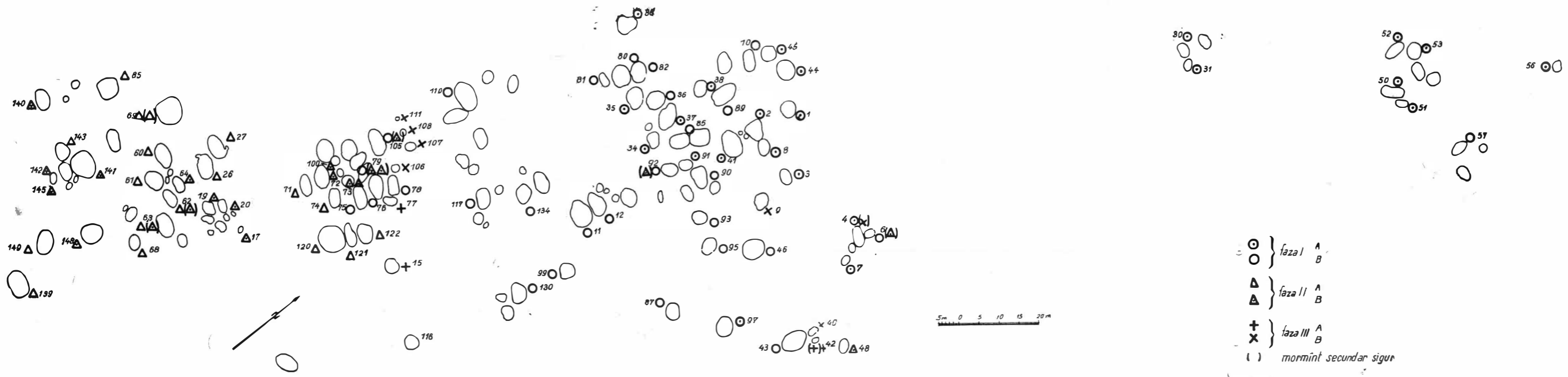

Fig. 32 Planul cu împărțirea pe faze.

de la Gogoșu, iar subfașa II B este, din foarte multe puncte de vedere, analogă mormintelor de incinerare de la Gogoșu. Avem impresia că este vorba chiar de același orizont cultural. Cum mormintele de incinerare de la Gogoșu sînt sigur secundare în mantaua tumulilor cu morminte de inhumare¹⁷⁵, succesiunea II A → II B la Ferigile se impune ca necesară. De altfel, o serie de date stratigrafice coroborează, la Ferigile, observațiile de la Gogoșu (vezi mai sus p. 36, privitor la mormintele secundare 1 b și 2 a₂ din tumulii fazei Ferigile II).

Dintre descoperirile mai apropiate, săparea pe scară largă a necropolelor de la Balta Verde, Gogoșu și Basarabi este faptul cel mai important de care ne putem lega în datarea grupului Ferigile. D. Berciu a datat cimitirul tumular de la Balta Verde la sfîrșitul sec. VII și în sec. VI, în timp ce necropola de la Gogoșu ar putea fi datată în sec. V, orizontul mormintelor de incinerare situîndu-se astfel în jurul anului 400. Criteriile de datare a necropolei de la Gogoșu se bazează, în primul rînd, pe asociația, într-un mormînt de la Donja-Dolina, a fibulei cu scut beotic (tip B₂ Ferigile) cu arcu decorat cu hașuri incise, cu o fibulă La Tène timpurie (a doua jumătate a sec. V) (vezi nota 154). În al doilea rînd, fibula *a navicella* cu butoni pe arc ar aparține fazei Este III (sec. V)¹⁷⁶. De asemenea, la Gogoșu, în necropola tumulară, s-a găsit o cană cu toartă supraînălțată, lucrată la roată¹⁷⁷, similară cînilor din cîmpia Tisei (vezi nota 28).

Această datare trebuie revizuită în lumina noilor descoperiri. Știm în mod sigur că necropola tumulară de la Balta Verde succede unui orizont cultural Basarabi (cîmpul de urne *a pozzo* descoperit în 1956)¹⁷⁸, aparținînd fazei de înflorire a acestei culturi (sec. VIII—VII î.e.n.). Datarea propusă de D. Berciu pentru începutul necropolei tumulare de la Balta Verde¹⁷⁹ (sfîrșitul sec. VII) este deci verosimilă și este întărită de datarea necropolei de la Basarabi, în mare măsură contemporană necropolei tumulare de la Balta Verde (vezinotele 36 și 20). Necropola de la Basarabi reprezintă, evident, un moment mai tîrziu în dezvoltarea complexului Basarabi (vezi nota 36). Cele două necropole (Basarabi și Balta Verde — tumuli) sînt parțial contemporane, atît datorită inventarului metalic cu totul similar, cît și prin găsirea, într-un mormînt de la Balta Verde, a două vase cu decor tipic Basarabi¹⁸⁰.

Un alt fapt necontestat este că necropolele tumulare de la Balta Verde îi succede necropola tumulară de inhumare de la Gogoșu¹⁸¹. Criteriile de datare ale acestora din urmă pot fi însă reexamine. Datarea celor două fibule *a navicella* nu este neapărat dependentă de fibula Certosa. Fibule *a navicella* de tipul celor de la Gogoșu apar în Italia și în sec. VI î.e.n. Este chiar motivul pentru care ceea ce se înțelege prin faza Este III cuprinde mai degrabă sec. VI¹⁸². Este drept că fibula *a navicella*, atît cea cu

¹⁷⁵ D. Berciu și Eug. Comșa, *op. cit.*, p. 482—483.

¹⁷⁶ *Ibidem*, p. 482.

¹⁷⁷ *Ibidem*, p. 417, fig. 140 și 141/6; vezi și datarea de la p. 482.

¹⁷⁸ D. Berciu, în *Materiale*, V, 1959, p. 531; Al. Vulpe, *op. cit.*, p. 311 și urm.; idem, *Zur mittleren Hallstattzeit*... p. 117.

¹⁷⁹ D. Berciu și Eug. Comșa, *op. cit.*, p. 482; D. Berciu, în *Istoria României* I, p. 152.

¹⁸⁰ D. Berciu și Eug. Comșa, *op. cit.*, p. 375, fig. 108, 109, 111.

¹⁸¹ Faptul că necropolele de la Balta Verde și Gogoșu nu au fost decît parțial săpate (D. Berciu și Eug. Comșa, *op. cit.*) — numărul mormintelor săpate re-

prezintă probabil cel mult o treime din numărul total al mormintelor din aceste necropole — nu a permis stabilirea unei stratigrafii orizontale riguroase. Totuși, din dispoziția pe teren a grupelor de tumuli dintre satele Balta Verde și Gogoșu se vede cum cele mai vechi morminte (de exemplu tum. XII cu fibule ochelari) se situează spre SV, continuînd spre NE cu grupul „La Mormiși” și cu necropola de la Gogoșu (*ibidem*, p. 320 și fig. 1).

¹⁸² Vezi H. Müller-Karpe, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, Berlin, 1959, p. 181; G. Kossak, *Bayern während der Hallstattzeit*, p. 45 și urm.

picior prelungit cît și cea cu butoni pe arc, se întîlnește și în asociații mai tîrzii, de exemplu la Brezije, în Slovenia¹⁸³, împreună cu fibule Certosa (sec. V), sau la Donja-Dolina (vezi nota 45). În sine însă, tipurile de fibulă *a navicella* de la Gogoșu nu reprezintă un punct precis, ci indică în general sec. VI—V.

De asemenea, asociația dintre fibula cu scut beotic și o fibulă La Tène timpurie de la Donja-Dolina nu este, în sine, concludentă, nefiind sigur atestată stratigrafic. Fibula cu scut beotic, (B₂), chiar și exemplarele cu arcu hașurat, pot fi datate și în sec. VI (vezi nota 154).

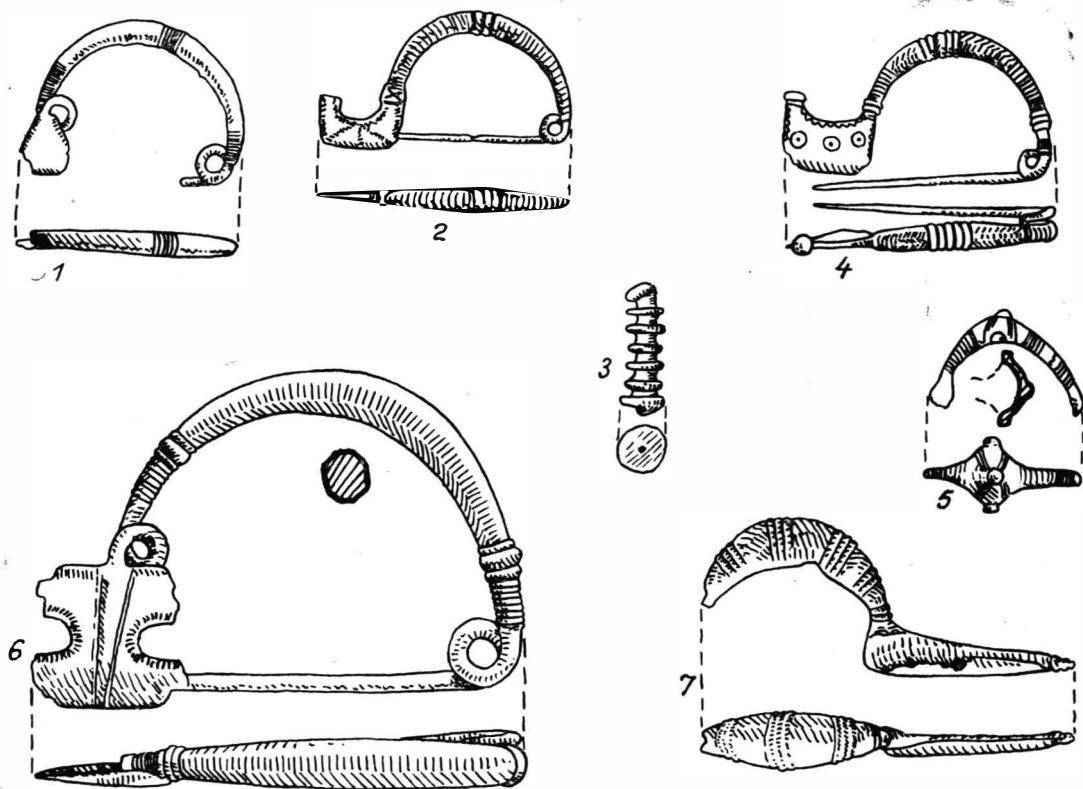

Fig. 33 Asociații de fibule de la Gogoșu (după D. Berciu și Eug. Comșa).

De o importanță mare sînt fibulele așa numite de tip Donja-Dolina, cu picior dreptunghiular cu bumb, găsite în număr de opt exemplare la Gogoșu și care lipsesc în necropola de la Balta Verde. Aceste fibule au fost datate la *Kaçane* la mijlocul sec. V (vezi mai sus p. 70). Au fost de asemenea găsite la Glasinac (vezi nota 13), la Donja-Dolina (vezi nota 45) și în Bulgaria de NV¹⁸⁴, în asociații asemănătoare cu cele de la

¹⁸³ K. Kromer, *op. cit.*, pl. 6/7,9 și pl. 16/2,3 sau asociația din pl. 9/6,7.

¹⁸⁴ De exemplu asociația din mormîntul de la Beli Izvor (B. Nikolov, *op. cit.*, p. 164, fig. 1 și 2).

Gogoșu. Așadar data de început a necropolei de la Gogoșu ar putea fi ridicată la sfârșitul sec. VI. Prin urmare, data mormintelor de incinerare de la Gogoșu ar putea fi pusă, mai probabil, către mijlocul sec. V, iar nu la sfârșitul acestui secol.

În ori ce caz, nu putem admite o datare și mai ridicată a necropolei de la Gogoșu, din cauza întregului complex de descoperiri și asociații, precum și a vasului lucrat la roată, care nu poate fi mai vechi decât sfârșitul sec. VI. Remarcăm că la această dată vasul reprezintă un exemplar unic în regiunea respectivă. Piese asemănătoare de la Dunărea de jos apar, în mediul indigen, abia către mijlocul sec. V.

De o însemnătate deosebită în datarea necropolei de la Ferigile sînt cimitirele de la Ravna și Dobrina (vezi nota 43). La Ravna s-au stabilit două orizonturi de morminte legate organic între ele : I, cu urna în groapă și II, cu cutie dreptunghiulară de piatră. În orizontul al doilea, predomină ceramica cenușie lucrată la roată, de factură grecească și, tot aici, s-a găsit o fibulă cu picior triunghiular. Necropola de la Dobrina, al cărei material și ritual este analog cu orizontul I de la Ravna, întregeste imaginea acestuia din urmă. Ca și la Ravna I, la Dobrina se întilnesc urne mari pîntecoase, ceșcuțe cu butoni ζ, străchini cu proeminente trase din buză. La Dobrina s-au găsit 4 fibule cu picior triunghiular, un mormînt de luptător, cu zăbale și topor de luptă, asemănător celor de la Ferigile, și, lucrul cel mai important, în tum. 5 s-a descoperit un vas grecesc (oinochos) datat în sec. VI î.e.n.¹⁸⁵. Cum același mormînt conține și o cană cu toarta supraînălțată lucrată la roată, asemănătoare celor din mormintele orizontului Ravna I și II, credem că datarea poate fi coborîtă mult. Prezența la Dobrina a unui mormînt cu 5 fibule tracice împiedică, de asemenea, o dată prea ridicată (în sec. VI) pentru necropola de la Dobrina. Examinarea materialului de la Ravna și Dobrina ne duce la concluzia că orizontul Ravna II se datează cel mai devreme în jurul anului 400, iar orizontul Ravna I, în a doua jumătate a sec. V î.e.n. Admițînd că la Dobrina se află și unele elemente mai vechi, putem data orizontul Dobrina-Ravna I în sec. V, în general, dar nicidecum mai devreme.

Comparînd aceste descoperiri cu periodizarea de la Ferigile, vom constata o strînsă înrudire între Ferigile II și necropola de la Dobrina, între Ferigile II C și III A și Ravna I și între Ferigile III B și Ravna II.

Din această discuție rezultă că subfazele I B și II A de la Ferigile, corespunzînd necropolei tumulare de la Gogoșu, se datează între sfârșitul secolului VI și începutul secolului V î.e.n., iar subfaza II B, corespunzînd mormintelor de incinerare de la Gogoșu, de la Ravna și Dobrina, se datează către anii 450. În consecință, subfaza I A se situează în a doua jumătate a secolului VI, așa cum o indică și cronologia pieselor de tip scitic, descoperite în cadrul ei. O datare în sens invers a necropolei de la Ferigile ar implica coborîrea cu cel puțin 100 de ani a inventarului de tip scitic (după 450) sau urcarea în secolul VI a întregii necropole de la Gogoșu, ceea ce, în ambele cazuri, este neverosimil — în stadiul de față al cercetărilor —, chiar făcînd abstracție de toate celelalte argumente aduse în favoarea datării noastre.

În concluzie, considerăm că necropola tumulară de la Ferigile se dezvoltă între 550 și 450 î.e.n. Periodizarea și datarea tuturor descoperirilor hallstattiene de la Ferigile ar fi deci următoarea : subfaza I A, 550 — sfârșitul secolului VI ; I B, în jurul anului 500 ; II A, prima jumătate a secolului V ; II B, în jurul anului 450 ; II C (necropola plană) cuprinde intervalul dintre II B și apariția influențelor La Tène, deci a doua jumătate a secolului V ; III A, sfârșitul secolului V și III B, în jurul anului 400.

¹⁸⁵ La Histria asemenea ceramică continuă și în sec. V (inf. Maria Coja).

Cronologia relativă

a Hallstattului târziu

PRIN Hallstattul târziu se înțelege, în general, perioada cuprinsă între 600 și 400 î.e.n. Caracterul relativ izolat al celor mai multe descoperiri permitea cel mult o datare generală în cuprinsul secolelor VI—V, rareori procedându-se la distincții în cadrul acestui interval. Periodizarea de la Ferigile aruncă o lumină mai clară asupra multor aspecte obscure ale Hallstattului de sfârșit.

Într-o lucrare specială (vezi nota 36), procedînd la periodizarea complexului Basarabi, am ajuns la concluzia că Hallstattul mijlociu (cuprinzînd perioada de dezvoltare a acestui complex) începe, în spațiul carpto-danubian, la sfîrșitul secolului VIII î.e.n. (sfîrșit de Hallstatt B₃, după Müller-Karpe). Perioada de înflorire a complexului Basarabi este secolul VII. Către sfîrșitul acestui veac complexul Basarabi are tendința să se descompună, o serie de elemente însă se vor menține în continuare în diverse grupelocale, printre care și în cimitirul tumular de inhumație de la Basarabi, cel mai legat de cultura-mamă. Persistența în Hallstattul târziu a elementelor Basarabi pare să fi fost mai puternică în Cîmpia Dunării decît în alte zone. În sud-vestul Olteniei și în Banat se manifestă, la sfîrșitul secolului VII, cultura ilirică. Necropola tumulară de inhumație de la Balta Verde reprezintă de fapt o enclavă ilirică¹⁸⁶. Remarcăm că numai la 20 km depărtare de Balta Verde, la Basarabi, populația locală, deși suferind o puternică influență ilirică, a continuat să se mențină, așa cum o dovedește ceramica cu decor tipic (vezi nota 36). Orizontul cultural Balta Verde a cuprins, în parte și în mică măsură, și nord-vestul Bulgariei, de unde se cunosc numeroase descoperiri, din căcate izolate, din această vreme¹⁸⁷. Nu știm care era situația în prima jumătate a secolului VI în restul țării noastre și în Cîmpia Tisei. Complexele hallstattienetîrziidinaceastă dinurmă arie sînt toate datate cu ajutorul așa-ziselor obiecte scitice. Avînd în vedere că, în nordul Mării Negre, cultura scitică se dezvoltă în tot cuprinsul secolului VI, este de presupus că influențele ei spre apus să fi apărut destul de timpuriu. Pe de altă parte, probabil, elemente Basarabi au durat pe alocuri și pînă la începutul secolului VI î.e.n.¹⁸⁸.

În cadrul acestui tablou, periodizarea de la Ferigile este capabilă să ajute la o divizare mai precisă a subfazelor Hallstattului târziu. Pe de altă parte însă, disproporția dintre periodizarea vagă (în cadrul unui interval de 150—200 de ani) a descoperirilor tîrzii hallstattiene din sud-estul Europei în general și periodizarea, la Ferigile, pe faze de scurtă durată a unui interval ce nu depășește 100 de ani, alcătuiește prin-

¹⁸⁶ Teza, susținută cu noi argumente (Al. Vușpe, în *SCIV*, XIII, 1962, 3—4), se opune părerii lui D. Berciu care consideră grupul Balta Verde fie tracic (D. Berciu și Eug. Comșa, *op. cit.*, p. 483 și urm.), fie amestecat (idem, în *Istoria României*, I, p. 152—153).

¹⁸⁷ I.a bibliografia citată de D. Berciu și Eug. Comșa (*op. cit.*, p. 481) se adaugă și B. Nikolov, *op. cit.* Va

trebui însă să se distingă, studiînd ritualul de înmormîntare, ce este străin (iliric) de ceea ce este autohton.

¹⁸⁸ Este cazul descoperirilor de la Remetea-Pogonici, rn. Reșița și Visag, rn. Lugoj, ambele în Banat (I. Stratan, în *Materiale*, VII, 1961, p. 163—169).

cipala piedică în sincronizarea pe care o încercăm în cele ce urmează. În viitor, un studiu comparativ al mai multor necropole periodizate după metoda celei de la Ferigile ar putea rezolva, cu mult succes, cronologia amănunțită a Hallstattului târziu. Să examinăm, pornind de la Ferigile, diferitele posibilități de sincronizare cu descoperiri ale Hallstattului târziu din sud-estul Europei.

În cadrul ariei aspectului Ferigile, faza I A a fost, cum am mai spus, bine observată la Curtea de Argeș. Dat fiind că această necropolă nu a fost săpată integral și este în parte distrusă (vezi nota 4), nu s-a putut preciza o stratigrafie orizontală. Din materialul mai multor morminte rezultă însă că se poate considera și prezența subfazei I B și chiar II A. Nu avem de loc indicii pentru subfaza II B. Un mormânt secundar izolat aparține fazei III. Mormintele I și II din tum. 1 de la Tigveni (vezi nota 7) aparțin fazei II A, mormântul III fazei II B sau II C iar tum. 2 fazei III. Descoperirile de la Tirgșorul Vechi se referă la subfazele II A și II B, cele de la Budureasca¹⁸⁹ la subfaza II A. Descoperirea de la Ploiești-Triaș (vezi nota 24) aparține desigur fazei I, iar cea de la Teiu (vezi nota 23) nu poate fi atribuită cu precizie vreunei faze anume. Este probabil ca mormintele de la Odobești (Titu) (vezi nota 93) să aparțină subfazelor II B sau II C. Nu avem încă suficiente elemente pentru a data necropola de la Vaideeni; pare a fi vorba de Ferigile II. Stratigrafia așezării de la Govora-sat (rn. Rm. Vlcea) nu ne ajută în mare măsură. În cel mai de jos nivel s-au găsit materiale corespunzând fazei Ferigile II C, III și chiar mai noi. Tot aici s-a găsit o fibulă tracică, o fibulă Dux și un buton de toartă de tradiție Ferigile I (vezi nota 78).

Lărgind aceste date în aria pe care, într-o lucrare mai veche¹⁹⁰, o numeam a complexului Bîrsești-Ferigile, constatăm că Ferigile I corespunde fazei Bîrsești I (morminte tumulare de incinerare cu inventarul pe sol; akinakes, aplică cruciformă, topor bipen etc.). Mormintele secundare de la Bîrsești (faza II), similare tipului 2 a₂ de la Ferigile, s-ar situa în orizontul subfazei II B de la Ferigile. Pentru a întregi tabloul, putem spune că Ferigile I A — II A concordă cu Bîrsești I iar Ferigile II B cu Bîrsești.II. De aspectul Bîrsești se leagă descoperirile (desigur funerare) de la Piatra-Frecăței (rn. Măcin, reg. Dobrogea), printre care două fibule cu scut beotic¹⁹¹; este vorba de Bîrsești I. Decorul din interiorul străchinilor evazate (grupe de caneluri pe margine) amintește de decorul 3 b de la Ferigile. De asemenea, profilul ceștii pintecoase este de tip III A, ceea ce ne-ar îndrepta spre fazele I B și II A de la Ferigile. Descoperirea la Sarinasuf (rn. Tulcea, reg. Dobrogea), într-o așezare cu material local amestecat cu import grecesc, a unei străchini evazate lucrate la roată¹⁹², indică secolul VI pentru contactul dintre complexul Bîrsești-Ferigile și cultura locală din Dobrogea de nord.

Grupul Gura Padinei (vezi nota 32) amintește, prin ceramică, mai degrabă faza Ferigile II, deși piesele de metal (zăbalele și fibula) par a fi ceva mai vechi. Este posibil ca în grupul Gura Padinei caracteristicile fazei II de la Ferigile să apară mai devreme, sub influența fondului Basarabi, fiind astfel sincronice cu Ferigile I B.

Atît necropola de la Drăgoiești cît și cea de la Telești (rn. Gorj, reg. Oltenia) (vezi nota 9) prezintă multe elemente comune cu faza Ferigile III (cană cu o toartă supraînălțată, funduri inelare). La Telești s-a găsit și o fibulă de tip Donja Dolina.

¹⁸⁹ Descoperirile de la Tirgșorul Vechi și Budureasca au fost făcute de V. Teodorescu. Materialul inedit în muzeul Ploiești.

¹⁹⁰ În *Dacia*, N.S., IV, 1961, p. 195.

¹⁹¹ Săpături Aurelian Petre și D. Vilceanu. Fibulele aparțin tipului B₁ de la Ferigile.

¹⁹² Săpături 1964, P. Alexandrescu. Și la Bîrsești s-a descoperit un exemplar de străchină evazată lucrată cu roata (S. Morintz, informație orală).

Tipul mormintelor de la Telești și Drăgoiești nu se aseamănă însă cu mormintele de tip 2 b sau 3 din faza III de la Ferigile. Ritualul corespunde mai degrabă tipului 1 a₂ sau 1 b. Din aceste considerente, sîntem înclinați a data în faza Ferigile II aceste două necropole. Materialul publicat din aceste necropole nu este în măsură să ne convingă asupra datării în secolul VI al necropolei de la Drăgoiești, cum propunea D. Berciu¹⁹³. Dimpotrivă, aspectul ceramicii ne obligă, mai degrabă, să presupunem că ritualurile 1 a și 1 b s-au menținut mai multă vreme în depresiunea Tg. Jiu, pînă în vremea corespunzătoare fazei III de la Ferigile.

Din cele spuse mai sus despre necropolele de la Basarabi, Balta Verde și Gogoșu (vezi nota 8), rezultă că subfazele I B și II A de la Ferigile sînt paralele cu necropola tumulară de la Gogoșu (Gogoșu I), iar subfaza II B Ferigile, cu mormintele de incinerare de la Gogoșu (Gogoșu II). Presupunem, deci, că subfaza I A Ferigile este contemporană cu Balta Verde și Basarabi. Comparația ceramicii din cele trei descoperiri este dificilă, deoarece fiecare grup prezintă un aspect aparte. În același timp, la Balta Verde s-a găsit exclusiv ceramică atipică (străchini I A₂ sau cești pîntecoase). Dintre piesele de metal care caracterizează cele două necropole din sud-vestul Olteniei, fibula Vače (cu coaste și cu scut beotic) și pumnalul cu mîner în T lipsesc la Ferigile. Presupunem, așadar, că subfaza I A de la Ferigile este numai în parte contemporană cu Balta Verde și Basarabi și anume cu sfîrșitul acestor necropole. Evident, aceste concluzii sînt valabile în mare pentru tot grupul de descoperiri hallstattiene tîrzii din zona Porților de Fier și din nord-vestul Bulgariei. Așa, de exemplu, mormîntul de la Troian (Debnevo) (vezi nota 164), cu piesă de centură ajurată, cu saltaleone, cu fibule cu piciorul triunghiular și cu scut beotic, este sincron cu Ferigile I B, deci se datează către 500 î.e.n.

Mai dificile sînt sincronizările cu cultura ilirică din Bosnia, datorită lipsei de cercetări regulate în zona intermediară. Săpăturile de la Glasinac (vezi nota 13), fiind foarte vechi, nu satisfac necesitățile studiului din vremea noastră. Recentele săpături de control de la Glasinac au dat la iveală o situație mult mai complexă, nebănuită încă pe vremea săpăturilor lui Fiala. De aceea, periodizarea aparent detaliată a lui Benac și Čović poate fi pusă la îndoială. Acceptăm ca juste rectificările propuse de M. Garašanin, după care Glasinac IV a și b constituie o singură fază, databilă în Hallstattul C iar Glasinac IV c și V a formează o a doua fază databilă în Hallstatt D, cu sfîrșitul în a doua jumătate a secolului V¹⁹⁴. Limita dintre aceste două faze nu este clar sesizabilă. Din examinarea materialului metalic rezultă că fazele IV c și V a sînt *grosso modo* contemporane cu Ferigile I A—II B. Cele spuse despre Glasinac sînt valabile și pentru Donja-Dolina. Data de început a acestei a doua mari necropole ilirice este greu de precizat. Ea corespunde sigur în timp cu Glasinac IV a, deci se plasează pe la sfîrșitul secolului VII. Durata de dezvoltare este prin urmare paralelă, în mare măsură, cu cea a necropolei de la Ferigile. Cum s-a văzut în cursul lucrării noastre, la Donja-Dolina am găsit multe analogii, nu numai în inventarul metalic, dar chiar și în cel ceramic, cu necropola de la Ferigile. Remarcăm că multe dintre vasele mormintelor de incinerare de la Donja-Dolina sînt asemănătoare orizontului Gogoșu II și Ferigile II B și II C (de exemplu vasele borcan VI A₁, cu incizii oblice

¹⁹³ D. Berciu și Eug. Comșa, *op. cit.*, p. 479.

¹⁹⁴ M. Garašanin, *Chronologische und Ethnische Probleme der Eisenzeit auf dem Balkan*, în *Atti del VI*

Congresso Internazionale delle Scienze Preistoriche e Protoistoriche, vol. I, Roma, 1962, p. 179—195.

pe margine sau cu brîu alveolar dispus oblic)¹⁹⁵. Este vorba, probabil, de același orizont cultural, de la mijlocul și din a doua jumătate a secolului V.

Puternica influență grecească ce s-a exercitat asupra ariei sud-tracice face aproape imposibilă o comparație a ceramicii și, în mare măsură, chiar a obiectelor de metal din această zonă¹⁹⁶ cu inventarul necropolei de la Ferigile. Desigur, multe morminte tracice din Bulgaria centrală și estică și de pe coasta dobrogeană se datează în secolele VI—V¹⁹⁷. Datările relativ precise ale acestor morminte nu ne sînt de mare folos, din cauza lipsei de analogii în ce privește materialul. Abia în orizontul Ferigile III, cînd influența culturii sud-tracice răzbate din plin la nord de Dunăre, putem utiliza cronologia regiunilor sud-dunărene. Cum am mai spus, Ferigile III se datează în special pe baza străchînii căzanel I C, de tip Duvanli. Din aceleași motive generale, presupunem și contemporaneitatea grupului Alexandria cu Ferigile III.

Paralelele dintre Ferigile și necropolele din nord-estul Bulgariei, de la Ravna și Dobrina, le-am examinat mai sus. Este demn de remarcat că în această zonă, atît de apropiată de înfloritoarea cetate Odessos, nu s-a exercitat o mai puternică influență grecească. În special în orizontul Dobrina-Ravna I marfa grecească este cu totul sporadică. Aceste necropole fiind însă bine datate, vor ajuta în mare măsură la cunoașterea și datarea orizontului cultural din acea vreme din valea Dunării. Numai o strînsă înrudire cu acest din urmă orizont ar putea explica existența numeroaselor elemente comune dintre Bulgaria de NE și grupul Ferigile. În acest sens, înrudite și contemporane cu Ravna I sînt și cele patru morminte de incinerare de la Cernavoda (vezi nota 52), în inventarul cărora s-a găsit un minier reparat de oglindă greco-scitică. Datate în a doua jumătate a secolului V, mormintele de la Cernavoda corespund în timp subfazelor Ferigile II C și III A.

Deocamdată sînt încă dificile sincronizările cu Hallstattul tîrziu din valea Dunării, din lipsă de cercetări sistematice și chiar de descoperiri suficiente. O situație specială o reprezintă mormîntul de incinerare de la Ciurelu, lângă București, unde s-au găsit șase vase (3 vase borcan VI A, 2 vase pîntecoase V A și V B, două vase pîntecoase cu marginea evazată), toate cu fundul în sus¹⁹⁸. Acest ritual a fost atestat și în cimitirul Basarabi de la Șoldănești (RSS Moldovenească)¹⁹⁹. Vasele de la Ciurelu însă nu posedă caracteristicile tehnicii vaselor din complexul Basarabi, ci pe ale celor din Hallstattul tîrziu. De aceea, analogia de ritual nu este suficientă pentru a încadra în complexul Basarabi mormîntul respectiv. Faptul că același ritual se întîlnește rar, și în orizontul Birsești I²⁰⁰, ne oferă un indiciu mai apropiat de datare pentru descoperirile de la Ciurelu. De aceea, sîntem înclinați a considera mormîntul de la Ciurelu ca aparținînd unei epoci contemporane cu Ferigile I A—II B și reprezentînd vestigiul unui orizont cultural dezvoltat din complexul Basarabi. Acest orizont din Hallstattul tîrziu ar putea fi mai bine definit reunind o serie de descoperiri izolate din Cîmpia Dunării, cum ar fi Gura Padinei (vezi nota 32), Hotărani (vezi nota 39), Dăbuleni

¹⁹⁵ C. Truhelka, în *WMBH*, IX, 1904, pl. LXV/1; LXVII/6,7 etc.

¹⁹⁶ A se vedea, în general, R. Vulpe, *L'âge du fer dans les régions thraces de la Péninsule balcanique*, Paris, 1930.

¹⁹⁷ P. Alexandrescu, *op. cit.* (vezi nota 33).

¹⁹⁸ D. V. Rosetti, în *PMMB*, 2, 1935, p. 53—57, fig. 5—11.

¹⁹⁹ A. I. Meliukova, în *MIA*, 64, 1958, p. 57 și urm.

²⁰⁰ S. Morintz, în *Materiale*, VI, 1959, p. 232.

(vezi nota 40), Boian (vezi nota 62)²⁰¹ și, în ultimă instanță, orizontul Gogoșu II. Toate aceste descoperiri conturează de pe acum un orizont cultural, care, cum presupuneam ceva mai sus, pare a fi strâns înrudit cu descoperirile din Bulgaria de NE. Din păcate, cele câteva fragmente grecești cu figuri roșii, găsite relativ izolat în această arie, nu sînt în măsură să ne aducă alte lămuriri cronologice²⁰².

Relațiile cronologice ale grupului Ferigile cu Transilvania și Cîmpia Tisei sînt îngreunate de caracterul redus și fortuit al descoperirilor, unele încă insuficient publicate. Ne referim la cimitirele de la Ciumbrud (vezi nota 26) și Cristești²⁰³ (Transilvania) și la necropolele inedite de la Tápiósele și Tiszavasváry²⁰⁴. În realitate, în afara cimitirului de la Tg. Mureș (săpat în 1912) (vezi nota 88), de grupul de morminte descoperite la Cipău (vezi nota 89) și de cimitirul de la Békéscsaba-Fényes (vezi nota 168) (săpat în 1942), nu ne rămîne ca punct important de legătură decît necropola birituală de la Szentes-Vekerzug (vezi nota 28), din care s-a săpat circa o treime între 1950 și 1954. Restul descoperirilor din această vreme sînt reduse, întîmplătoare sau izolate.

Din dese referiri la cimitirul de la Vekerzug făcute în cursul lucrării noastre, a reieșit strînsa legătură dintre necropola de pe Tisa mijlocie și Ferigile. Din păcate, cimitirul de la Vekerzug nu a fost săpat în întregime și, deși există indicii privind o dezvoltare regulată în spațiu, nu se poate încă proceda la o analiză a stratigrafiei orizontale. Din cele 151 de morminte, mai bine de jumătate erau de inhumație, majoritatea în poziție întinsă, în direcția est-vest. Din 41 de morminte de incinerare sigure, 26 prezentau ritualul răspîndirii pe sol al cenușei și oaselor, iar 15 conțineau urne. În marginea de sud-est a cimitirului s-au găsit 14 morminte de cai cu zăbale și piese de harnașament. Data de început a necropolei de la Vekerzug, apreciată de M. Párducz în epoca prescitică (începutul secolului VI), pe baza fibulei de tip Donja-Dolina și a unei străchini cu marginea arcuită în interior (tipul I A₂ de la Ferigile)²⁰⁵, nu rezistă criticii în stadiul de astăzi al cercetărilor. Cum am văzut, fibula mai sus pomenită nu poate fi mai veche de sfîrșitul secolului VI, fiind propriu-zis caracteristică pentru secolul V, iar strachina respectivă nu constituie în nici un caz un criteriu de datare. Ținînd seama de totalitatea inventarului metalic, cele mai multe analogii le putem face cu subfazele I B—II A de la Ferigile (zăbale, vîrfuri de lance cu teacă, topoare-ciocan, brățări, fibula Donja-Dolina etc.). De Ferigile I A nu amintește decît zăbala cu cap de cal, eventual și o parte din celelalte zăbale cu muștiucul fix, precum și discurile cu decor „en repoussé”, care însă sînt găsite în contexte analoge subfazei I B Ferigile. La Vekerzug, în ciuda numărului mare de morminte descoperite, nu s-au găsit akinaakes-uri, deși în Cîmpia maghiară această armă este destul de des întîlnită. La Vekerzug

²⁰¹ De acest orizont trebuie să mai legăm o serie de descoperiri izolate, răspîndite prin Cîmpia Dunării, cum ar fi vasul pintecos (urnă?) de la Slobozia, rn. Giurgiu (muzeul Giurgiu), vasul pintecos de la Dealul Piscului (București, Muzeul orașului București), materialul hallstattian de la Mănăstirea (Gh. Ștefan, în *Dacia*, II, 1925, p. 389—390, fig. 5 și 6), materialele găsite la Măgurele (București) (informație P. Roman, inedite) și altele.

²⁰² Este vorba de fragmentele descoperite la Coțofenii din Dos (rn. Filași, reg. Oltenia) și lacul Tei (București) (I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în 22 *BRGK*, 1932 (1933), p. 157 și pl. 19/4,8); recent, s-au mai descoperit încă două fragmente la Militari (București) (Vl. Zirra și Gh.

Cazimir, în *Cercetări arheologice în București*, 1963, p. 51, fig. 3/2) și la Fundenii Doamnei (București) (Vl. Zirra, în *Materiale*, VI, p. 758). Ambele se datează în sec. IV î.e.n.

²⁰³ O scurtă notiță a fost publicată de I. H. Crișan, în *Din activitatea științifică a Muzeului raional Mediaș*, 3, 1955—1956, p. 63—64. După predarea prezentei lucrări a apărut raportul lui I. H. Crișan în *Acta Musei Napocensis*, II, 1966, Cluj, p. 58.

²⁰⁴ Materiale izolate sînt ilustrate de Bottyán Árpád, *op. cit.*, pl. XXII—XXVIII. Recent s-a mai săpat un întins cimitir din această vreme la Tiszavasváry (Ungaria de E). Materialul inedit ne-a fost în parte arătat de Irina Lengyel.

²⁰⁵ *Vekerzug*, II, p. 74.

s-a găsit relativ puțină ceramică (rar morminte cu mai mult de unul sau două vase). Caracteristic este numărul mare de vase lucrate la roată, mai ales căni bitronconice cu o toartă supraînălțată, asemănătoare vasului lucrat la roată de la Gogoșu. Ținând seama de contextul descoperirii de la Gogoșu, trebuie să conchidem că această formă este tipică și frecventă în Cîmpia Tisei și în zona dintre Dunăre și Tisa încă de la sfîrșitul secolului VI. La Chotin, asemenea vase au fost găsite împreună cu o fibulă naviformă²⁰⁶. La Vekerzug, mormintele de incinerare reprezintă un orizont mai tîrziu, ritualul cu oasele și cenușa pe sol explicîndu-se ca o fază de tranziție între cele două rituri. Cel mai recent mormînt de la Vekerzug (M 64) este de incinerare în urnă; drept urnă servea un vas pîntecos cu gît și margine răsfrîntă, care amintește de tipurile celtice. Datarea sfîrșitului necropolei la sfîrșitul secolului IV pe baza unei fibule (variantă a tipului Dux) găsite într-un mormînt de inhumație ni se pare justă.

În concluzie, socotim că cimitirul de la Vekerzug începe la sfîrșitul subfazei I A sau începutul subfazei I B de la Ferigile, fiind în același timp contemporan cu necropola de la Gogoșu. De aceea sîntem înclinați a crede că stratul cel mai vechi de morminte de la Vekerzug se află în zona de sud-est și est a cimitirului, acesta evoluînd în linii mari, spre vest. Desigur, necropola de la Vekerzug, ca și alte descoperiri similare din Cîmpia Tisei, a avut o dezvoltare proprie, netulburată de influențe asemenea celor ce caracterizează faza Ferigile III, pînă în secolul IV, cînd apar primele elemente de cultură celtică.

Din păcate, nu sîntem în măsură să judecăm și celelalte necropole din estul și nord-estul Ungariei, dar o privire de ansamblu asupra materialelor, inclusiv a descoperirilor izolate sau întîmplătoare, ne duce la concluzia că cimitirul de la Vekerzug reprezintă un exemplu tipic pentru cultura din Cîmpia Tisei. Trebuie totuși să presupunem că a existat și un orizont mai vechi decît începutul necropolei de la Vekerzug, orizont care ar corespunde subfazei Ferigile I A. Numărul relativ mare de akinakes-uri, zăbalele cu cap de cal, aplicele în formă de cerb de la Zöldhalompuszta, Tápioszentmárton și Gyoma, mormîntul de la Ártánd²⁰⁷, vorbesc pentru o dată mai ridicată. De aceea, credem că cel mai vechi orizont al descoperirilor de tip așa-zis scitic din Ungaria este sincron cu subfaza Ferigile I A.

Situația din Transilvania este și mai greu de analizat, datorită lipsei de cercetări ample. Ceea ce ne izbește în primul rînd este caracterul relativ grosolan al ceramicii. Nu am întîlnit nicăieri ceramică fină prezentînd tehnica și decorul specific grupului Ferigile, mai ales din subfaza I A. Este rară de asemenea ceramica lucrată la roată²⁰⁸, atît de frecventă în Cîmpia Tisei. Ritul de înmormîntare este, în marea majoritate a cazurilor, inhumația în poziție întinsă. Ar fi foarte interesant de știut dacă cele cîteva morminte de incinerare, de la Teiuș (vezi nota 27) sau Ciumbrud (vezi nota 26), sînt mai recente decît cele de inhumație. Din păcate, ne lipsesc ori ce fel de elemente care să ne indice raportul dintre cele două rituri^{208a}. Datarea mormintelor din Transilvania se face numai pe obiectele de metal.

²⁰⁶ M. Dušek, *Thrakisches Gräberfeld.. in Chotin*, p.36.

²⁰⁷ Mormîntul (sau tezaurul?) conține, între altele, o hidrie de bronz lucrată la Sparta în jurul anului 570, un topor ciocan, un vîrf de lance de fier și brățări de aur cu capetele conice. Descoperirea se datează foarte probabil în a doua jumătate a sec. VI (M. Párducz, în *Acta Arch.* — Budapesta, XVII, 1965, p. 137—229.

²⁰⁸ Ceașca cu o toartă supraînălțată, lucrată din

pastă cenușie fină, din mormîntul 8 de la Tg. Mureș (I. Kovács, *op. cit.*, p. 266, fig. 33/2) este în realitate lucrată cu roata.

^{208a} Nu credem că cele cîteva morminte de incinerare din Transilvania descoperite întîmplător — inclusiv cimitirul (?) de la Uioara de Sus (rn. Aiud, reg. Cluj) — publicate de I. H. Crișan (*Dacia*, N. S., IX, 1966, p. 133 și urm.), după terminarea prezentei lucrări, schimbă deocamdată datele problemei.

Cel puțin o parte din akinakes-uri sînt contemporane cu cele din grupul Ferigile (vezi mai sus p. 61), ceea ce presupune, în orice caz, existența orizontului Ferigile I A în Ardeal. Din capitolele precedente s-a văzut că cele mai multe obiecte de metal de la Ferigile se regăsesc în Ardeal. Cu acest prilej, menționăm o atirnătoare de bronz în formă de verigă de care sînt fixate alte verigi mai mici, găsită la Curtea de Argeș (pl. XVI/5), care are corespondențe în mormintele contemporane din Transilvania și Cîmpia Tisei²⁰⁹. Amintim, de asemenea, fibulele cu scut beotic găsite în cimitirul de la Tg. Mureș (vezi nota 88) și Cipău (vezi nota 89) sau fibula de tip Donja-Dolina de la Pișchi²¹⁰. În ceea ce privește ceramica, menționăm că în morminte care, în trecut fie spus, conțin puțin inventar ceramic, apar de multe ori vase mari pîntecoase (denumite impropriu „urne villanoviene”), asemănătoare celor de la Ferigile. Ceșcuțele II B cu buton Ț de la Tg. Mureș și Cipău, care însoțesc asemenea vase, amintesc de faza II Ferigile. Din perioada corespunzătoare fazei Ferigile III, nu avem nici o descoperire sigură. Doar cele cîteva vase inedite provenind din așezarea de la Bartolomeu-Brașov, păstrate în muzeul din Brașov, prezintă caracteristicile ultimei faze de la Ferigile. Nu ținem să continuăm analiza tuturor materialelor tîrzii hallstattiene din Transilvania, pentru a căror datare și diferențiere cronologică nu putem adăuga mare lucru la cele spuse în repetate rînduri, în literatură. Ne mulțumim cu observația că, în ansamblu, descoperirile de epocă „scitică” din Transilvania sînt sincrone cu subfazele I A — II B de la Ferigile. Nu există date care să se refere la un orizont mai vechi. Asupra evoluției Hallstattului tîrziu din Transilvania în sec. IV nu putem spune nimic concret în momentul de față²¹¹.

O situație deosebit de interesantă se constată în această vreme în Podolia și în Moldova de nord. Săpăturile din ultimii ani de la Stăncești²¹² (rn. Botoșani, reg. Suceava) au dat la iveală o întinsă cetățuie de la sfîrșitul secolului VI. Elementele de datare foarte precise sînt datorite materialelor de import grecești (amfore de Chios), datînd de la sfîrșitul secolului VI și din prima jumătate a secolului V. La Stăncești au fost descoperite cel puțin două niveluri, din care primul databil în intervalul mai sus pomenit. Faptul cel mai surprinzător este că ceramica locală, lucrată în cea mai mare parte cu mîna, prezintă caracterele celui mai tîrziu orizont hallstattian (Frumușița, Bîrsești II, Ferigile III). Acest lucru este cu atît mai important cu cît, nu prea departe spre nord-vest, în Podolia și regiunea Cernăuți, descoperirile din vremea scitică (vezi nota 14), inclusiv mormîntul de la Kruglic (vezi nota 69), prezintă elemente corespunzînd fazelor I—II Ferigile. Într-adevăr, în Podolia s-au găsit morminte tumulare de inhumație cu un inventar metalic și ceramic ce se poate sincroniza, în mare, cu orizontul Ferigile I. Mormintele în urnă din Podolia

²⁰⁹ Vezi nota 26 și M. Roska, în *E.S.A.*, XI, 1937.

²¹⁰ M. Roska, în *Dolg.-Trav.*, Cluj, IV, 1913, p. 235, fig. 2/3.

²¹¹ O indicație ne este totuși procurată de materialul cimitirelor tîrzii de incinerare de la Dezmir (orașul Cluj), Blaj și Hărman (orașul Brașov), datate la începutul sec. III pe baza materialului de factură celtică, abundent mai ales la Dezmir (cf. I. H. Crișan în *Acta Musei Napocensis*, I, 1965, p. 87—111). Materialul „neceltic” constă din vase mari pîntecoase (tipul VC de la Ferigile), căni cu toarta supraînălțată și străchini cu marginea arcuită spre interior. În special cănila amintesc faza Ferigile III (ca și vasul mic pîntecos din pl. 1/2, *op. cit.* mai sus). Cf. de asemenea mate-

riaul de factură neceltică din cimitirul de la Ciumești, rn. Carei, reg. Maramureș (I. H. Crișan, *Materiale dacice în necropola și așezarea de la Ciumești*, Baia Mare, 1966).

Pînă la încadrarea mai precisă a acestor descoperiri izolate din Ardeal, ne exprimăm părerea că avem de-a face cu un orizont cultural care conține elemente caracteristice sfîrșitului sec. V și mai ales secolului IV.

²¹² Săpături 1962—1965, A. Florescu, care a ținut și o comunicare la Institutul de arheologie în iunie 1964 și o alta la Sesiunea a II-a a Muzeelor în decembrie 1965. Materialul este inedit, la muzeele din Iași și Botoșani.

lia amintesc de orizontul Ferigile II. În grupa din Podolia există deci, în orice caz, un orizont mai vechi decât descoperirile de la Stănțești, și anume mormintele tumulare, care nu pot data decât, cel mai târziu, din a doua jumătate a secolului VI. Evident, distanța fiind foarte mare, nu putem să comparăm în amănunte necropola de la Ferigile cu grupa „scitică” din Podolia. Descoperirile de la Stănțești însă obligă la datarea în intervalul dintre 550 și 500 a celor mai vechi descoperiri de caracter scitic din această regiune. Această datare se răsfringe asupra întregului orizont cultural corespunzător din Ucraina subcarpatică (grupa Kuștanovice), Transilvania, Cîmpia Tisei și zona subcarpatică, inclusiv orizontul Ferigile I A. Prin urmare cetatea de la Stănțești ar corespunde în timp fazelor II A—III de la Ferigile. Desigur, la Stănțești au acționat mai de timpuriu elementele care au dus la transformarea aspectului material din faza II în cel din faza III de la Ferigile.

Ani	EUROPA CENTR.	BOSNIA	OLTENIA DE SV	FERIGILE	TRANSILVA- NIA	CÎMPIA TISEI	PODOLIA ȘI MOLDOVA N	MOLDOVA SUD	DOBRŌGEA	CÎMPIA DUNĂRII
700		Glasinac	Balta Verde „a pozzo” (C. Basarabi)						(Babadag II)	
650	C	IVa-b și D. Dollina IIa	B. Verde (tum. 12) B. Verde	?	Complexul B A S A R A B I					
600										
550	D ₁	Glasinac IV C - Va		I	Perioada „scitică”				Sarinasuf	
500	D ₂		Gogoșu I	B	Ărtând			Bînsești I	Tariverde	
450	D ₃ (LT)		Gogoșu II	A	Cimitirele „scitice”					Ciurelu, Boian
400		Elemente celtice	Grojdibod (LT)	B				Bînsești II	DOBRINA	
350				A	Brașov				RAVNA I	Odobesți
300				B	Bartolomeu			Frumușita	(Cernavoda)	Alexandria
				(LT)				Slobozia (Onești)	RAVNA II	Zimnicea (LT)
				Govora	Elemente celtice	Celți				
					Blaj, Dezmir			POIANA		

Fig. 34 Tabelul cronologic al hallstattului târziu în sud-estul Europei.

Rezultatele acestei discuții le-am ilustrat aici într-un tabel sincron (fig. 34). Considerăm Hallstattul târziu din spațiul carpato-danubian ca începând o dată cu dezmembrarea complexului Basarabi, proces observat încă de la sfârșitul sec. VII în zonele vestice ale acestui spațiu, și care s-a accentuat în restul țării o dată cu apariția influen-

țelor estice (prima jumătate și mijlocul secolului VI). Epoca de adaptare a acestor influențe străine, vestice și răsăritene, la fondul local și care cuprinde cea mai mare parte a secolului VI, constituie perioada Hallstatt D₁. Perioada Hallstatt D₂ se caracterizează prin dezvoltarea locală, în cea mai mare parte a spațiului carpato-danubian, a complexelor culturale cristalizate în perioada D₁ și include intervalul de la sfârșitul secolului VI până după 450 î.e.n. Perioada Hallstatt D₃ se caracterizează prin prezența primelor elemente laténizante din sud, care pregătesc procesul de trecere spre cea de a doua epocă a fierului. Perioada D₃ nu începe în același timp în toate zonele spațiului carpato-danubian, iar în Transilvania și Cîmpia Tisei cuprinde probabil întreg secolul IV.

Prelucrarea rezultatelor săpăturilor de la Ferigile a contribuit la definirea unui anumit grup cultural, *grupul sau aspectul Ferigile*, a cărui arie de răspîndire cuprindea regiunea subcarpatică a Olteniei și a Munteniei, din părțile Horezului pînă în bazinul Buzăului (pl. XLI). Această arie—limitată la apus de largile depresiuni, ale Tîrgu-Jiului și la răsărit de reducerea considerabilă, pînă la dispariție, a zonei subcarpatice în părțile curburii Carpaților—este caracterizată prin văi orientate NS, despărțite între ele de dealuri înalte, creînd mici depresiuni prielnice așezărilor omenești. Aria grupului Ferigile corespunde unei zone geografice unitare morfologic și peisagistic, oferind așadar comunității omenești respective condiții de viață asemănătoare.

Deși, așa cum a reieșit din lucrare, cele mai multe elemente ale ceramicii se dezvoltă din complexul Basarabi, din Hallstattul mijlociu, o serie de elemente originale (ceștile II A cu buton discoidal, tehnica canelurilor fine, decorul benzilor crucișe (2) etc.) ne obligă să luăm în considerație o componentă străină complexului Basarabi din Cîmpia Dunării. Am arătat că unele indicii ne îndreaptă spre Hallstattul mijlociu din Transilvania, pînă acuma foarte puțin cercetat. Din informațiile pe care le avem la îndemînă reiese că bazinul Mureșului și al Oltului de sus erau, în acea perioadă, tot în aria complexului Basarabi (vezi nota 36). Aspectul de aici, strîns înrudit cu zonele extra-carpătice, avea, desigur caracteristici locale dobîndite din fondul bogat al Hallstattului timpuriu. Pe de altă parte, în ciuda unor cercetări intense efectuate în ultimii ani, în aria grupului Ferigile nu s-au găsit vestigii mai importante din Hallstattul timpuriu (B) și mijlociu (C), care să dovedească elemente premergătoare cimitirului de la Ferigile. De aceea, tragem concluzia că grupul Ferigile s-a format și sub influența unei componente din Transilvania, într-o vreme cînd se manifestau primele elemente ale culturii scitice.

Față de grupul Balta Verde, grupul Ferigile, în subfaza I A, se află într-un remarcabil contrast. Lăsînd la o parte ceramica, săracă în tipuri caracteristice la Balta Verde, cele două grupuri prezintă deosebiri de rit și ritual, iar inventarul metalic indică sfere de distribuție a tipurilor diferite: elemente vestice în sud-vestul Olteniei, răsăritene și locale la Ferigile. Este evident că cele două grupe țin de două cercuri culturale deosebite. În subfazele Ferigile I B—II A, respectiv Gogoșu I, deosebirile încetează a mai fi atît de izbitoare. În cele din urmă, o dată cu modificarea ritului de înmormîntare la Gogoșu, în faza Gogoșu II, respectiv Ferigile II B, diferențele dispar aproape complet. Cele două grupuri par a se constitui într-o unitate culturală.

Grupul Ferigile prezintă discrepanțe și față de grupele tîrzii ale culturii Basarabi din Cîmpia Dunării. Ne referim, în special, la cimitirul de la Basarabi, care menține pînă tîrziu decorul specific complexului Basarabi. Situația este mai greu de judecat în sud-estul Olteniei și în Muntenia de sud, deoarece lipsesc cercetările sistematice în această parte. Atragem însă atenția că în vremea corespunzătoare subfazelor Ferigile I B și II A se observă legături mai strînse cu Cîmpia Dunării. Ne referim la grupul Gura Padinei (ceramică și ritual) și la piesele de centură ajurate, cu lanțuri spiralice, al căror tip de la Ferigile indică mai degrabă o influență sudică decît sud-vestică (ilirică). Această ori-

entare a grupului Ferigile spre Valea Oltului, mai ales începînd din subfaza I B, reprezintă începutul procesului de absorbție al acestui grup în Hallstattul tîrziu de la Dunărea de jos, fenomen observat și în evoluția grupului Balta Verde—Gogoșu.

În cel mai tîrziu orizont, grupul Ferigile suferă din ce în ce mai mult acțiunea elementelor culturale din sud și sud-est, care se manifestă atît în ceramică cît și în ritualul de înmormîntare. Publicarea stratigrafiei importante așezării de la Govora (vezi nota 78) ne va arăta cum a evoluat, în continuare, cultura materială ce alcătuieste grupul Ferigile.

Așa cum a reieșit din lucrarea de față, grupul Ferigile este strîns înrudit cu grupul Bîrsești. Într-o lucrare mai veche am reunit sub numele de cultura Bîrsești-Ferigile (vezi nota 190) și grupele, înrudite mai ales prin caracteristici de rit și ritual, Telești-Drăgoiești și Gura Padinei. Revăzînd această teorie în lumina celor constatate în lucrarea de față, vom menține denumirea de cultură sau, mai bine spus, complex cultural Bîrsești-Ferigile, mai ales pentru orizontul corespunzător fazei I de la Ferigile. Astfel, complexul Bîrsești-Ferigile cuprinde mai ales ariile celor două grupe eponime. Grupul Telești-Drăgoiești se alătură grupului Ferigile într-un moment mai tîrziu, cînd caracterul original al complexului Bîrsești-Ferigile a început să fie absorbit în mediul cultural de la Dunărea de Jos.

În faza inițială, complexul Bîrsești-Ferigile, împreună cu complexul așa-zis scitic din Podolia, cu grupa Kuștanovice, cu complexul tîrziu hallstattian („scitic”) din Transilvania și cu complexul pe care-l numim Vekerzug—înglobînd în această denumire grupele așa-zise „scitice” din Cîmpia Tisei—prezintă anumite trăsături comune, care pot determina un cerc cultural bine definit. Elementul definitoriu al acestui cerc cultural—care cunoaște rituri de înmormîntare diferite și a cărui ceramică prezintă particularități locale specifice, deși de multe ori înrudite între ele—este inventarul metalic de factură comună, în care se întrezăresc deseori elemente răsăritene. Ne referim la spadele scurte sau pumnalele de tip akinakes, găsite cu precădere în această arie; ele prezintă un tip caracteristic, ca și zăbalele de fier, cele mai multe cu muștiucul fix. Frecvența vîrfurilor de săgeți (deși diferite ca tip) indică folosirea curentă a arcului—trăsătură specifică triburilor din acest spațiu. Obiecte de podoabă, cum ar fi brățările cu capete conice, inelele deschise sau cerceii cu capete discoidale, se întîlnesc cu precădere în această arie. La acestea se adaugă preponderența difuzării unor obiecte și elemente considerate ca venind din lumea scitică sau din cetățile grecești nord-pontice, cum ar fi: aplicile cruciforme, vîrfurile de baldachin, oglinzile, elemente de artă zoomorfă, anumite tipuri de ceramică, etc. De origine scito-iraniană este și akinakes-ul, iar psaliile cu cap de cal reprezintă rezultatul unei influențe răsăritene prescitice în stepele nord-pontice și în spațiul carpato-danubian.

Acest cerc cultural se poate numi cercul agatirs sau, de fapt, traco-agatirs²¹³.

Așa cum s-a putut deduce din cele spuse pînă acum, grupul Ferigile este indiscutabil autohton. Indiferent de diversele influențe străine, scitice sau ilirice, atît ritul și ritualul de înmormîntare, cît și principalele elemente ale ceramicii și obiectelor de metal,

²¹³ Denumirea propusă de noi nu trebuie luată în aceeași accepțiune cu cea similară folosită de D. Berciu în *Die Stellung der Geten im Lichte der Archäologie, in Dacia*, N.S., IV, 1961, p. 163—185.

lasă să se vadă în mod categoric legăturile genetice cu hallstattul mijlociu nord-tracic (complexul Basarabi, vezi nota 36). Același lucru se poate afirma și despre grupul Bîrsești, chiar dacă influențele răsăritene sînt acolo mai puternice.

Privind acum cercul cultural traco-agatirs mai sus definit prin lumina orizontului Ferigile-Bîrsești, vedem mai bine importanța elementului constitutiv tracic al acestui cerc. Elemente intrusive răsăritene pot fi luate în considerație doar pe cursul superior al Mureșului și eventual în Cîmpia Maghiară. În această afirmație ne sprijinim pe caracterul străin al ritului de înmormîntare în Transilvania centrală (inhumația exclusivă), element contrastant atît față de epoca anterioară, cît și față de o mare parte din mediul înconjurător. În acest sens grupul de pe Mureșul superior face impresia unei enclave răsăritene în mediu nord-tracic. Pe de altă parte, data pătrunderii acestor elemente străine pare a fi mai veche decît hallstattul tîrziu propriu-zis (550-450 î.e.n.), cînd toate grupele culturale sînt bine cristalizate. Pentru discutarea cu succes a acestei probleme mai sînt necesare cercetări în ceea ce privește orizontul Basarabi tîrziu în tot spațiul carpato-danubian.

Prin urmare, despre un cerc cultural traco-agatirs nu poate fi vorba decît din a doua jumătate a sec. VI și pînă după 500 î.e.n. Acest fapt reflectă desigur o anumită situație istorico-politică: în fața apogeeului puterii scitice triburile din Carpați au fost nevoite să se constituie într-o uniune tribală mai largă, pe care grecii de la Olbia o cunoșteau sub numele de agatirși. Dacă tribul agatirșilor, probabil cel care a jucat rolul principal în încheierea acestei uniuni, era, din punct de vedere etnic, tracic sau iranian, este imposibil de spus în momentul de față. În orice caz, uniunea politică a agatirșilor era alcătuită mai ales din triburi nord-tracice, iar în sec. V, cînd Herodot vizitează Olbia, agatirșii erau complet tracizați. Așa cum reiese din textul părintelui istoriei, agatirșii au reprezentat principala forță care s-a opus expansiunii spre vest a sciților iar raporturile dintre cele două puteri nu par a fi fost de loc prietenoase ²¹⁴.

Privind astfel lucrurile, avem o imagine istoricește verosimilă despre raportul de forțe din vremea expediției regelui Darius (în jur de 514 î.e.n). Nu este nici o contradicție în textul lui Herodot, care, vorbind despre campania marelui rege, îi situează pe agatirși vecini cu neurii și cu sciții în zona extracarpatică ²¹⁵ și textul în care îi situează pe cursul superior al Mureșului și care se referă la momentul vizitei lui la Olbia (în jur de 450 î.e.n.) ²¹⁶. Situația arheologică pare a confirma aceste texte și anume: la sfîrșitul sec. VI cercul cultural agatirs cuprindea regiunile extracarpatică ale României, în timp ce spre mijlocul sec.V orizontul Ferigile-Bîrsești se orientează către Dunărea de jos, grupul de pe Mureșul superior rămînînd astfel izolat la zona respectivă.

Cercul agatirs este bine definit față de cel iliric, care include, la un moment dat, grupul Balta Verde. Vîrfurile lungi de lance, cuțitele mari și săbiile cu un tăiș, obiectele de podoabă caracteristice, în special varietatea de fibule, ritul inhumației cu un ritual

²¹⁴ Herodot IV, 119, 125, pentru perioada expediției lui Darius și IV, 78 pentru conflictul Spargapeites—Ariapeites.

²¹⁵ Herodot IV, 100, 125. Granița dintre neurii și agatirși trebuie să fi fost pe undeva prin Podolia,

cultura „scitică” din Podolia aparținînd de fapt cercului cultural agatirs.

²¹⁶ Herodot IV, 48, în context de descrieri de ordin geografic și etnografic care se referă la situația din momentul acela.

relativ unitar, sînt principalele elemente ce caracterizează cercul iliric. Cultura materială a triburilor de la Dunărea de Jos și de la sud de Dunăre a avut mai multe contacte cu cercul iliric decît cu cel agatirs. Bineînțeles, alături de elementele locale precumpănitoare, influența sud-tracică (a culturii materiale de la sud de Balcani) și, indirect, cea grecească au fost acelea care au dat nota caracteristică a culturii materiale de la Dunărea de Jos. Acest complex cultural al tracilor dunăreni (inclusiv grupul triballilor, care începe să se contureze arheologic în grupul Vratza) a exercitat, începînd din sec. V î.e.n., o influență progresivă de la sud spre nord, contribuind în mod hotărîtor la destrămarea unității culturale a cercului traco-agatirs. De asemenea, complexul cultural al tracilor dunăreni, pășind mai de timpuriu (încă de la mijlocul sec. V) în a doua epocă a fierului, a contribuit la difuzarea spre nord a formelor ceramicii lucrate cu roata sau a pieselor de factură grecească. La sfîrșitul sec. V și începutul celui de al IV-lea, grupul Ferigile este integrat în cercul cultural, predominant getic, de la Dunărea de Jos.

Catalogul descoperirilor de la Ferigile

Necropola tumulară

Pentru buna înțelegere a catalogului este necesară citirea prealabilă a rîndurilor de mai jos.

Pentru a obține o prezentare amănunțită și exactă, dar în același timp cît mai concentrată, am recurs la o serie de formule convenționale care vor economisi multe descrieri, inutile prin repetiția lor.

Tumulii au fost descriși în ordinea în care au fost săpați, putînd fi găsiți pe planul general, cu ajutorul carelajului indicat în catalog la începutul descrierii tumulului respectiv. Respectarea ordinii săpăturilor, deși îngreunează întrucîtva citirea planului, prezintă avantajul de a oferi cititorilor un document cît mai fidel, care să reflecte evoluția concepției noastre în cercetarea necropolei. O renumerotare, pe lîngă că ar complica mult cercetarea directă a materialului, marcat în ordinea pe care o publicăm, ar constitui o prezentare preconcepută a unei periodizări rezultate, în cea mai mare măsură, din interpretarea însăși a săpăturii.

În descrierea mantalei de bolovani a tumulilor, se vor considera suficiente planurile, adăugîndu-se explicații scrise numai acolo unde datele nu rezultă direct din plan (vezi, la începutul lucrării, legenda planurilor).

Printr-un tumul, înțelegem unitatea unui complex acoperit cu bolovani. Mormîntului principal îi aparține tot complexul acesta și inventarul său, cu excepția zonelor delimitate special pe plan ca morminte secundare.

Morminte secundare sigure sînt numai acelea unde s-au găsit oase sau cărbuni într-un complex care a perforat evident mantaua mormîntului principal sau se află în afara acesteia.

Am considerat tot ca morminte secundare sigure cîteva situații unde s-a găsit cîte un grup tipic de vase *in situ*, fie perforînd mantaua mormîntului principal, fie în afara acesteia, chiar dacă nu conțineau oase calcinate.

Ca morminte secundare probabile (notate cu asterisc, de ex. 'M III), am considerat acele complexe fără oase sau cărbuni, care sînt situate, de obicei, în marginea mantalei, formează un grup tipic funerar și, prin situația lor stratigrafică, deranjează mantaua mormîntului principal, dovedind în mod aproape sigur o depunere ulterioară.

Avînd în vedere că majoritatea covîrșitoare a materialului ceramic din mormintele cu inventarul pe sol este depus fragmentar, considerăm necesar a prezenta în procente proporția de fragmente depuse din vasul respectiv. Acest lucru, evident, nu a putut fi făcut cu exactitate matematică, de aceea am prezentat cifrele rotunjite din 10%

în 10%. Astfel, mențiunea de 20% înseamnă „circa 20%”, adică o medie între 15% și 25%.

Considerăm ca aparținând fără discuție mormîntului respectiv vasele reprezentate prin cel puțin 20% din forma lor. Vasele păstrate într-o proporție mai mică, pe care le vom prezenta la fiecare movilă cu mențiunea „fragmente izolate”, reprezentînd cioburi izolate sau grupe izolate de cioburi, au fost, în cele mai multe cazuri, luate din greșeală de pe rugul comun, după ceremonia incinerării, așa cum am explicat într-un capitol special (vezi p. 23). Poziția acestor cioburi izolate nu a mai putut fi trecută în plan. Numărul de ordine al vaselor corespunde celui ce indică poziția lor pe plan. În cazul vaselor întregi cifra a fost înconjurată cu un cerc. Lipsa acestei indicații înseamnă că vasul respectiv este fragmentar și în acest caz poziția numărului respectiv indică centrul zonei pe care se aflau răspîndite fragmentele. În textul raportului s-au făcut mențiuni asupra poziției vasului numai pentru a scoate în evidență acele amănunte ce nu au putut fi indicate pe plan.

Forma și tipul vasului este exprimat prin denumirea formei, însoțită de sigla tipului sau variantei respective, pe care cititorul le va găsi descrise și ilustrate în capitolul privitor la tipologia ceramicii. Indicația de (pl. . .) înseamnă că însuși vasul respectiv este reprezentat în planșele tipurilor. Cînd nu se indică figura, înseamnă că vasul respectiv este identic ca tip și variantă cu cel reprezentat la sigla respectivă. În același mod este reprezentat și decorul. Indicația de *aspect tipic* ce însoțește unele străchini I B, I D și cești II A, se referă la culoarea vasului, explicată la capitolul de tipologie din text. Precizări suplimentare vor fi date numai atunci cînd procedeul sus amintit nu este în măsură a exprima anumite amănunte necesare.

În orice caz, citirea raportului de săpătură presupune cunoscut capitolul privitor la tipologia ceramicii. Sîntem conștienți că în multe cazuri, cînd posedăm doar un procent de 20—30% din fragmentele unui vas, se poate întîmpla ca forma și decorul vasului respectiv să nu fie identice cu tipul de formă și decor exprimat prin siglă. De cîte ori a fost posibil și era absolut necesar, am desenat fragmentele respective. S-a renunțat mai ales la acele desene care implicau repetarea unor forme banale. În cazul vaselor din care posedăm cîteva fragmente izolate și a căror formă nu a putut fi reconstituită, am renunțat de asemenea la desenarea cioburilor izolate din care cititorul, în cele mai multe cazuri, nu ar fi putut înțelege mai mult decît noi. Desenarea integrală a materialului ceramic, deși ideal ar fi fost bună, ar fi constituit un efort enorm din partea desenatorilor și o mărire considerabilă a numărului de planșe, măsură nejustificată de rezultatele problematice pe care le-am fi obținut.

Materialul se află în Muzeul național de antichități (tum. 1—31) și la Muzeul regional Argeș (Pitești) (tum. 32—150). Pentru acele cîteva piese care nu se conformă acestei indicații, s-au făcut mențiuni speciale în text.

La campaniile de săpături de la Ferigile au participat colegii: Valentina Veselovschi-Bușilă (1958—1962), Elena Constantinescu (1958), Ion Nania (1962), Marin Popescu (1960—1962), Sandra Ștefan (1963), care ne-au adus un prețios ajutor. Desenele pieselor arheologice au fost făcute de Elena Becheș, planurile și hărțile, de desenatorii: Aurelia Bălănescu, E. Mironescu și Pamfil Polonic. Planul general de situație a fost întocmit de arhitect Dinu Teodorescu. Tuturor le mulțumim și pe această cale.

TUMULUL 1. Îi dăm acest număr fiindcă este primul tumul de la Ferigile în care s-au efectuat cercetări. În 1955, cu prilejul lucrărilor agricole, proprietarul locului, săteanul Procopie Iliescu, descoperise mantaua de pietre de la baza movilei, precum și două obiecte de fier : o spadă de tip *akinakes* și un vîrf de lance, ale căror extremități se vedeau printre bolovani. Aflînd de această descoperire, prof. univ. A. Sacerdoțeanu a procedat la înlăturarea pămîntului de deasupra bolovanilor și, dîndu-și seama de importanța descoperirii, l-a sfătuit pe proprietarul locului să renunțe la lucrările agricole din acel loc. În primăvara anului 1956, în urma informațiilor obținute prin amabilitatea prof. A. Sacerdoțeanu, am făcut o cercetare la fața locului, iar în același an, în toamnă, am început secționarea tumulului. Tumulul a avut inițial o formă ovală, cu diam. mare de circa 4,5 m. Cînd am început lucrările, se demontaseră deja bolovanii din partea de V și centru și se înlăturase puțin din partea de NE a mantalei de bolovani. În zona centrală, Procopie Iliescu a săpat o groapă adîncă de 1 m, pe care a umplut-o apoi cu bolovani din patul de pietre al movilei. Mantaua de pietre, grosă de 0,30 m, a fost construită din bolovani mijlocii și mari, bine îndeșați unul într-altul, dispuși, în general, pe două straturi. Tum. 1 avea două morminte secundare probabile, situate la extremitatea mantalei de bolovani.

M I, de luptător, cu inventarul depus pe sol, era de tip 1a₂. În partea de SE se afla, îngropat puțin în solul antic, un grup de vase, din care unele aproape întregi, păstrate în poziția inițială (1, 3, 4, 7). Fundul ceștii 1 se afla îngropat în solul antic. Ceșcuța 4 se afla alături de ceașca 1. La circa 1 m V de acest grup, se afla inventarul metalic constînd dintr-un *akinakes* (a), un vîrf de lance (b), un cuțitaș (c), trei verigi și două brățări (d). Poziția de găsim a spadei (a) și a vîrfului de lance (b) a fost pusă pe plan după indicațiile descoperitorului. Se pare că erau înfipte în solul antic. Minerul *akinakes*ului se zărea printre bolovanii mantalei. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Acest lucru se poate datora și lipsei noastre de experiență în săparea acestei movile. Amintim că la mormintele cu inventarul și oasele pe sol, oasele calcinate sînt puține și se conservă foarte prost, așa încît abia cu prilejul săpării tum. 2 ne-am putut da seama de prezența lor și am început să le căutăm cu atenție deosebită. 1 — *ceașcă pintlecoasă* III B, cu caneluri oblice (1b) pe pintece (pl. VII/2). Brună. 90%. Înălț.: 0,135 m; diam. maxim. 0,225 m. 2 — *ceașcă* II A₂, cu buton a₃ (pl. IV/3). Brună. În interior slip negru bine lustruit. Decorul, din linii crucișe (2) și cercuri concentrice spre fund (5), este realizat prin caneluri foarte fine, asemănătoare pliseurilor. Înălț.: 0,975 m.; diam. maxim.: 0,212 m. 3 — *strachină* I A₂ mică, cu trei proeminențe pe umăr, două oriz. și una dispusă vert. Brun închis. S-a întregit complet. Diam. gurii: 0,13 m; înălț.: 0,063 m. 4 — *ceșcuță* II B₁. Brun-roșcat. Întreagă. Înălț.: 0,038 m; diam.: 0,054 m. 5 — *strachină* I A₁ (pl. I/11). Proeminențe perforate. Brun-cenușiu. 60%. Diam. gurii: 0,21 m. 6 — *căniță* IV C (pl. X/10). Brună. 60%. Toarta lipsă. Înălț.: 0,12 m; diam. maxim: 0,123 m. 7 — *ceșcuță* II B₂. Toarta ruptă. Brun-roșiatic. 70%. a — *akinakes* de fier, cu măciulia în formă de bară dreaptă (pl. XV/3). Minerul este decorat cu patru nervuri paralele. Garda cordiformă, lucrată separat din două plăci adăugite ulterior corpului spadei prin batere la cald, arc colțurile superioare în unghi drept. Pe lamă se observă patru linii alăturate, gravate, ce converg către un punct situat la mijlocul ei. Pe suprafața piesei se observă clar urme de ardere. Corpul spadei este puțin îndoit, probabil datorită presiunii bolovanilor. Lung. totală: 0,472 m. b — *vîrf de lance* de fier. Slab atacat de rugină. De tip B. Se observă clar urme de ardere. Lung. totală: 0,535 m. e — *cuțitaș de fier* (pl. XVIII/13). Urme de ardere pe suprafața piesei. Lung.: 0,126 m. d — 3 *verigi* de fier și două *brățări* de bronz cu secțiunea rotundă.

* **M II**, situat în marginea de E, constă din fragmentele, aflate în întregime în afara mantalei, ale unui vas *pintecos* (8) și ale unei mărgeli de sticlă (e) aflată printre fragmentele vasului 8. Nu s-au găsit oase sau cărbune. Presupunem un M secundar de tip 2 a₂. 8 — *vas pintecos* V B₂, cu decor spiralic (4c) pe umăr (pl. XI/13). Brun-roșcat, cu suprafața lustruită. 50%. Înălț.: circa 0,50 m; diam. maxim: 0,38 m. e — *mărgică* de sticlă albastră (fig. 22/10), păstrată numai pe jumătate. Diam.: 0,012 m.

* **M III**, situat în partea de S a movilei, este reprezentat de fragmentele unui vas *pintecos* (9). Nu s-au găsit oase sau cărbune. Presupunem un M secundar de tip 2 a₂. 9 — *vas pintecos* V B₂, cu decor pro-

tabil spiralic în relief pe umăr (1 c). Brun-cenușiu. 50 %. Fragmentele se aflau printre și alături de bolovani mantalei.

În partea de NE a movilei, în zona demontată de Procopie Iliescu, s-au găsit fragmente din : — *strachină* I (pierdută) ; — *ceșcuț* II B ; *ceașcă* III cu caneluri pe pînțece ; — 2 *căni* al căror tip nu a fost precizat. Toate sub 10 %. În acea zonă nu s-au găsit oase calcinate.

04 Pl. XXIX

TUMULUL 2. Forma inițială a fost ovală, aspectul actual găsindu-și explicația atât prin tasare, cât și prin deteriorarea ulterioară a părții de V a patului de pietre. Cele câteva goluri de pe suprafața platformei de bolovani se explică în același mod. Mantaua movilei a fost construită din bolovani mari și mijlocii, bine alăturați, dispuși, mai ales în zona centrală, pe două straturi. Tum. 2 a fost săpat în două etape. Cea mai mare parte a mantalei de bolovani a fost dezvelită în primul an de săpături (1956). Partea de vest a rămas atunci necercetată din pricina unui pom fructifer. Tăindu-se ulterior acest pom, am revenit, în 1960, în zona respectivă și am desăvârșit lucrul început cu patru ani mai devreme, precizând astfel contururile movilei. Tum. 2 avea, probabil, un mormint secundar în marginea de S (* M II) și tot în partea de S se aflau două mici movilițe de bolovani, reprezentând alte două M secundare (III și IV).

M I. de luptător, cu inventarul depus pe sol, era de tip 1 a₃. Cîteva vase (1—4), un topor și oase calcinate se aflau grupate în centrul și sud-estul movilei ; în toată zona centrală erau răspîndite fragmente ceramice, restul inventarului metalic și, sporadic, cărbuni de la rug. 1 — *strachină* I A₃, brună la exterior, luciu negru în interior, 60 %. Vasul a fost spart în două părți în timpul ceremoniei de incinerare, cum o dovedesc unele fragmente a.s. care s-au întregit cu altele neatîse de foc. Diam. gurii : 0,402 m. 2 — *ceașcă* II A₂, cu decor 2 executat în caneluri foarte fine, pe toartă buton α₃ (pl. XIII/1). Brună în exterior. Interiorul negru lucios. 40 %, din toate zonele vasului. Din toartă nu s-a găsit decît butonul. Nu a putut fi restaurată. Diam. gurii : circa 0,12 m ; înălț. presupusă : 0,09 m. 3 — *ceșcuț* II B₁. Brună. 80 %. Toarta ruptă. Diam. gurii : 0,072 m ; înălț. : 0,042 m. Găsită printre fragmentele ceștii 2. 4 — *ceșcuț* II B₁. Întru totul asemănătoare cu ceșcuța 3. 50 %, inclusiv toarta. Înălț. : 0,04 m. 5 — *strachină* I A₃, decorată cu caneluri oblice pe umăr (1c). 25 %. Corodată. A.s. puternic. Nu a fost restaurată. Diam. gurii : 0,285 m. 6 — *strachină* I A₃. Brun deschis la exterior, neagră în interior. 50 %. Diam. gurii : 0,325 m. 7 — *strachină* I A₃, cu decor 1c (caneluri oblice pe umăr). Brună. 50 %. Slabe urme de a.s. Diam. gurii : 0,15 m. 8 — *strachină* evazată I D, cu decor 2 (caneluri cruceșe) pe margine executate în tehnică α. Brună în exterior. Neagră în interior. 30 %, din toate zonele vasului. Dimensiuni mijlocii. 9 — *strachină* evazată I Db. Brun roșcat ; parcă avea urme de a.s. 20 %, fragmente dispărute. Diam. (presupus) : 0,25 m. 10 — *ceașcă pînțecească* III B, cu caneluri oblice (1b) pe pînțece. Brună. 20 %, din care și un fragment de toartă în bandă simplă. 11 — *ceașcă* II A₂, cu toartă cu buton. Butonul lipsește, fiind rupt. Brună la exterior. Negru lucios în interior. 20 %. Dimensiuni mari. 12 — *vas borcan*. Tipul nu a putut fi determinat. 20 %, fragmente de fund și pînțece. a — *topor bipen* de fier, de tip A₁. Slab atacat de rugină. Poartă urme de ardere. Lung. 0,127 m. b — fragment de margine de la o *piesă de centură* de bronz (pl. XXIV/4). Decorul gravat și ajurat. c — fragment de *zăbală* de fier. Poartă urme de ardere. d — două fragmente din mușliucul unei *zăbale* de fier. Slab atacate de rugină (pl. XXII/2). — *piesă* de bronz, informă prin topire. Dimensiuni mici. Găsită în pămîntul de deasupra pietrelor movilei.

În afara acestui material s-au găsit, răspîndite, pe solul antic și printre bolovani, fragmente izolate de la următoarele vase : — *strachină* I A₃. Brun-roșcat, diam. : 0,20 m ; — *strachină* I A₃, cu decor 1a pe umăr. Brună, diam. : 0,15 m ; — *strachină* I A₃, cu decor 1a pe umăr. Brună. Diam. : 0,20 m ; — *ceașcă* II A₂ ; — *ceașcă* ; — *buton* α₂ ; — *buton* α₂. Nu e sigur dacă provin de la cele două cești mari de mai sus ; — fragment de *toartă* cu rădăcină de buton ; — *cană* IV B, cu decor 4 a₁ ; — *vas pînțecească mare*, cu pereții foarte groși.

* M II secundar. În marginea de S a mantalei de pietre s-au găsit numeroase fragmente de la următoarele vase, care formează de obicei inventarul mormintelor de tip 2 a₃. 13 — *cană* IV B, cu două torți. Brlu pe umăr. Marginea dreaptă și buza lată. Brun gălbui. 30 %, din partea superioară. Înălț. presupusă : 0,35 m. 14 — *ceșcuț pînțecească* III A, cu caneluri vert. (1a) pe pînțece. Brună. 20 %. Toarta lipsește. Nu s-a

restaurat. Înălț. presupusă : 0,07 m. 15 — *ceșcuț* II B₁. Brun deschis. 30 %, toarta lipsește. Diam. : 0,065 m. Înălț. : 0,01 m. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbune.

M III, de tip 4b, constă dintr-o grămadă de bolovani așezați pe solul antic, lângă marginea de S a mantalei de pietre. Sub bolovani s-au găsit câteva fragmente de cărbune. Deasupra bolovanilor s-au găsit câteva fragmente ceramice atipice care nu aparțin mormintului.

M IV, de tip 4b, alcătuit în același mod cu M III. Sub bolovani s-au găsit câteva fragmente de cărbune.

M III și M IV se situează în spațiul dintre tumulii 2 și 41, înclt pot fi considerate și ca morminte secundare ale tumulului 41.

* M V, ipotetic, alcătuit dintr-un grup oval de bolovani, izolat în partea de V a movilei. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbune, nici vreun alt inventar. Am putea avea deci de-a face cu un mormint de tip 5 (cenotaf).

TUMULUL 3. Partea de N și V a movilei a suferit un deranjament, provocat de proprietarul locului, care a scos piatră din acel loc. Până în perioada săpăturilor noastre zona tumulului nu fusese încă arată, cel puțin în perioada recentă. Din această cauză, pe suprafața cu iarbă se vedea o ușoară umflătură, de cca. 0,20 m, la centrul tumulului, care corespundea zonei de bolovani, așa cum s-a observat și în profilul secțiunii noastre. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, bine alăturați, dispuși, în partea centrală, pe două straturi. Grosimea solului modern era de câțiva centimetri la centrul movilei ; grosimea mantalei de bolovani, de circa 0,40 m ; solul antic era de asemenea foarte subțire, pietrișul aluvionar începând la — 0,55 m. Tumulul pare a nu fi avut decât un singur mormint de luptător, cu inventarul pe sol de tip 1 a₃. În partea de SE a movilei s-au găsit fragmente din trei vase (1—3) adunate la un loc. Alături se aflau oase calcinate. 1 — *strachină evazată* I D, cu decor 2 pe margine, executat în tehnică α . Spre fund, caneluri largi concentrice (decor 5b). Brună în exterior. Neagră în interior. 20 %, din toate părțile vasului. Nu s-a restaurat. 2 — *strachină* I A₂. Corodată. A.s. parțial. 40 %. Diam. presupus : 0,225 m. 3 — *ceșcuț* II B₂. Brună. 30 %. Pastă fină. Lipsește toarta. Un fragment de toartă găsit izolat ar putea aparține acestui vas. Înălț. : 0,04 m. 4 — *ceașcă* II B₂, cu striuri horizontale neregulate pe corp. A.s. 60 %. Lipsește toarta. Un fragment de toartă și un buton discoidal α_4 li aparțin probabil. 5 — *cană*, cu decor spiralic (4 a₁) pe umăr, cu două torți de tip α (pl. X/11). Pastă fină. Slip brun lucios. 50 %, mai ales fragmente mici din toate zonele vasului. 6 — *cană* IV A, cu decor spiralic (4a₁) pe umăr, cu toarta de tip α . Slip brun. 20 %, fragmente dispartate. Dimensiuni mijlocii (înălț. presupusă : 0,20 m). a — *vrful de săgeată* de fier. Slab atacat de rugină. Urme de ardere.

În afară de vasele de mai sus s-au mai găsit cioburi dispartate (sub 10 %) din următoarele : — *cană* IV A. Un fragment de margine ; — *cană*. Un fragment de margine.

TUMULUL 4. Mantaua era construită din bolovani de mărime mijlocie și mare, bine alăturați, dispuși, în general, pe două straturi. Zona movilei nu fusese de mult timp arată și era, în momentul săpăturilor, acoperită de iarbă. În locul unde se afla centrul mantalei de piatră, se distingea, la suprafața solului, o ușoară umflătură de cca. 0,14 m. Din profilul secțiunii noastre E—V, a rezultat că : stratul de pământ vegetal era gros de maximum 0,10 m, stratul de bolovani, de 0,22 m și solul antic avea o grosime de 0,15 m. În partea de SV s-a observat, lucru confirmat și de proprietarul locului, un deranjament recent. Tum. 4 se învecina la SF cu tum. 5 și la N cu tum. 6. Din observațiile de pe teren rezultă clar că tum. 5 a fost construit ulterior tum. 4. Acest lucru este demonstrat în primul rând de faptul că, în zona de tangență, marginea mantalei de bolovani a tum. 5 este bine conturată, nederanjată, în timp ce pietrele din marginea tum. 4 sînt mișcate din loc, conturul movilei fiind neregulat. Acest deranjament, cauzat de construcția ulterioară a tum. 5, a afectat și inventarul tum. 4 din zona respectivă ; astfel cioburi din vasele 3, 4, 7 din tum. 4 s-au găsit răspândite în zona de tangență. Raportul cronologic cu tum. 6 nu a putut fi determinat stratigrafic, deoarece un mormint

O 4
Pl.
XXIX

P 5
Pl.
XXX

109

secundar (M II din tum. 6), ulterior ca dată ambilor tumuli, a fost săpat tocmai în zona de tangență, provocând un deranjament în mantalele de bolovani. Tum. 4 avea două M secundare sigure (M VIII și M IX). În jurul mantalei de bolovani s-au găsit însă resturile a mai multe grupe de vase cărora le corespundea și un deranjament în conturul mantalei tum. 4. Deși nu s-au găsit oase calcinate, le-am considerat totuși M secundare probabile (*M II—VII), fiind evident depuse după construcția tumulului.

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₃. În jumătatea de E a movilei s-a găsit un grup de trei vase (și anume: 1 și 5 alături, ceșcuța 8 în strachina 5), armele a, b, d, e și oase calcinate. Pe o zonă mai largă, de cca. 1 m diam., în jurul acestui grup se aflau fragmente din alte 7 vase (1—10), oase calcinate și cărbune. 1 — *ceașcă mare* II A₁, cu decor 5a (caneluri largi spiralice), cu buton discoidal α_2 pe toartă. Brună în exterior, neagră în interior. 40 %, din toate zonele vasului, mai ales din margine. Nu a putut fi restaurată. Diam. gurii: 0,285 m. 2 — *ceașcă mare* II A₁, cu decor 5a (caneluri largi spiralice), cu buton discoidal α_2 , asemănătoare cu ceașca 1. 40 %. Nu a putut fi restaurată. Diam. gurii: 0,175 m. 3 — *strachină evazată* I Db₂, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α și caneluri largi concentrice (5b) spre fund. Brun-roșietic la exterior, negru în interior. 40 %, mai ales din margine și pînțece. Diam. gurii: 0,325 m. 4 — *strachină evazată* I Db₂, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α și caneluri largi (5) spre fund. Partea dinspre fund a vasului lipsește aproape în întregime, încît decorul nu a putut fi reconstituit cu exactitate. Brună la exterior, neagră în interior. 30 %, mai ales din margine. Diam. gurii: 0,35 m. Fragmentele vaselor 3 și 4 s-au găsit răspîndite pe întreaga zonă a movilei. 5 — *strachină* I A₂, cu caneluri pe umăr (1c). Sub umăr se află două tortițe (pl. I/13). Brun-roșietic. Vasul era întreg. La demontare multe fragmente s-au sfărîmat, încît nu a putut fi decît parțial întregit. Diam. gurii: 0,35 m. 6 — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1c) pe umăr. Proeminențele sînt perforate. Brun-roșcat. 50 %. Cîteva fragmente sînt corodate și a.s. Diam. gurii: 0,275 m. 7 — *strachină* I A₂. Brună. 30 %, răspîndite pe o zonă mai mare. Diam. gurii: 0,30 m. 8 — *ceșcuță* II B₂. Brun-închis. Toarta ruptă. În rest întreagă (pl. VI/5). Înălț.: 0,059 m; diam. gurii: 0,097 m. 9 — *ceașcă pînțeoașă*. Nu e sigur dacă avea decor. S-au găsit multe fragmente mici din toate părțile vasului și din toartă. Nu s-a putut restaura. Dimensiuni mari (înălț. presupusă: cca. 0,20 m). 10 — *vas borcan* VI D₁, cu brlu alveolar. 40 %, din toate părțile vasului. Diam. (presupus): circa 0,18 m. Înălț. (presupusă): circa 0,20—0,25 m. Fragmentele se găseau răspîndite pe o zonă largă. a — *cuțit de luptă* de fier, îndoit de trei ori începînd de la vîrf (pl. XVII/16). Atacat de rugină. Poartă urme de ardere. Lung. inițială: circa 0,32 m. b — *teacă* de fier, decorată la cele două capete cu linii transversale gravate. În partea de jos, spațiul dintre două linii este umplut cu benzi oblice crucișe asemenea decorului de pe ceramică (pl. XIX/7). Poartă urme de ardere. Atacată de rugină. Servea drept teacă la cuțitul (a) lîngă care se afla în pămînt. Lung. 0,105 m. c — *topor* bipen de fier (pl. XXVII/8). Slab atacat de rugină. Poartă urme de ardere. S-a găsit la 0,80 m spre E de grupul a, b, d, e. Lung. 0,12 m. d — *tub de înmănășurare* de la un vîrf de lance, de fier. Atacat de rugină, poartă urme slabe de ardere. Decorat la bază cu două linii gravate. Tot în partea de jos se observă două găuri ce serveau la fixarea în tija de lemn. e — *cuțitaș* de fier (pl. XVIII/14). Slab atacat de rugină. Urme de ardere. Virful rupt. Lung.: 0,119 m. f — 5 *virfuri de săgeți*. Stare de conservare mediocră; unele s-au rupt. Poartă urme de ardere. S-au găsit, toate la un loc, la 1 m SV de grupul a, b, d, c.

În afară de acest inventar, s-au mai găsit, în zona M I, fragmente ceramice dispartate de la: — *buton* discoidal α_2 izolat; — *ceașcă* II A₁ cu decor 5a, cîteva fragmente din corpul vasului; — *cană* IV B, fragment de margine, izolat.

* M II constă din fragmentele a două străchini (11,12), găsite, fie alături de bolovani, fie printre bolovani deranjați din vestul movilei, provenind de la: 11 — *strachină evazată* I Da₂, cu caneluri oblice pe umăr. Brun-roșcat. 30 %. 12 — *strachină* I A₂. Brun-roșcat. 20 %. Nu s-a restaurat. Dimensiuni mari. Diam. (presupus): 0,25 m. — un fragment de *ceșcuță* II B, găsit printre cioburile străchinilor 11 și 12. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbune. Atît situația cioburilor, care nu par să aibă vreo legătură cu M I, cît și aspectul lor tipologic, ne fac să ne gîndim la resturile unui mormînt de tip 2b.

* M III constă din fragmentele unei: 13 — *căni mari* IV A₂, cu două torți de tip γ (pl. XIII/3). Apucători sub pînțece. Brun-roșietic. 60 %, din toate zonele vasului. Restaurat parțial. Înălț. presupusă: între 0,40—

–0,50 m. Fragmentele cǎnii se aflau în cea mai mare parte alături de marginea mantalei de bolovani, în pământul vegetal. Unele fragmente s-au găsit și printre pietrele mantalei, unde au ajuns, probabil, din pricina tasării, sau au fost antrenate de lucrările agricole. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbune. Printre fragmentele cǎnii 13 s-au găsit fragmente de rugină provenind de la un obiect necunoscut de fier. Presupunem că avem de-a face cu un M secundar de tip 2a₂.

*M IV constă din fragmentele : 14 – *cană mare* IV C, cu două torți e. Brlu cu proeminențe la baza gîtului (pl. XIII/2). Brun-gălbui. 40 %, mai ales din partea superioară, care a fost parțial restaurată. Diam. gurii : 0,16 m ; înălț. presupusă : 0,25 m. 15 – *strachină* IA₁, cu decor 1b pe umăr. Brună. 60 %. Diam. gurii : 0,22 m ; înălț. : circa 0,11 m. Servea probabil drept capac cǎnii 14. Fragmentele vaselor 14 și 15 s-au găsit aproape exclusiv în marginea de NE a mantalei movilei. Faptul că unele fragmente din cana 14 s-au găsit printre cioburile cǎnii 13 din * M III poate fi explicat prin antrenarea lor în cursul lucrărilor agricole. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Avem probabil de-a face cu un M secundar de tip 2a₂.

*M V constă din fragmentele unei cǎni (16), găsite în mare parte printre bolovanii mișcați din loc de la marginea movilei. 16 – *cană* de tip IV A, cu toartă de tip β, cu proeminență semicirculară în partea opusă torții. Brună. 30 %. Nu s-a restaurat. Dimensiuni mijlocii. Foarte asemănătoare ca tip cu cana 11 din tum. 6, M II (pl. X/1). Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Caracterul de M secundar este presupus datorită alt deranjamentului bolovanilor, cit și analogiilor tipologice cu M II din tum. 6. Bănuim așadar un M. de tip 2a₂.

* M VI constă dintr-un grup izolat de fragmente provenind de la : 17 – *cană* sau *vas pintece* V B cu o toartă de tip γ. Brună. 30 %, mai ales din partea superioară. Nu s-a restaurat. Înălț. presupusă : 0,16 m. 18 – *strachină* I A₂, cu decor 1b. Brună. 30 %. Diam. gurii : 0,20 m. – toartă cu secțiunea șanțuită, de *ceșcuță pintecoasă*. Izolată. Acest grup s-a găsit în zona deranjată de M IX. Faptul că aceste vase (17, 18) s-au găsit la un loc ar fi o indicație că proveneau de la un M secundar de tip 2a₂. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbune.

* M VII constă din fragmentele găsite izolat în afara bolovanilor movilei, provenind de la : 19 – *cană* cu decor 1b (caneluri oblice) pe pintece, cu o toartă ruptă. Brună. Pastă fină. 40 %. Urme de a.s. spre fund. Nu s-a restaurat. Dimensiuni mijlocii (înălț. presupusă : 0,20 m). Caracterul de M secundar reiese din aceleași motive presupuse în cazul *M VI. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Presupunem un mormînt de tip 2a₂.

M VIII constă din două vase (20,21) fragmentare, găsite sub sau printre bolovanii mișcați din loc, în jumătatea de V a tum. 4. Printre fragmentele ceramice s-au găsit oase calcinate. 20 – *cană* IV A cu marginea răsfrîntă. Brună. Pastă fină. Suprafața lucioasă. 20 %, mai ales din partea superioară. Nu s-a restaurat. Înălț. (presupusă) : cca 0,30 m. Diam. gurii : 0,15 m. 21 – *strachină* I A₁, cu caneluri oblice pe umăr (1c). Brună. 40 %. Diam. : 0,25 m ; înălț. : circa 0,11 m. Servea eventual drept capac cǎnii 20. Poziția inițială a vaselor în M VIII nu s-a mai putut reconstitui, dar este evident că avem de-a face cu un M secundar de tip 2a₂, sigur posterior lui M I și anterior lui M IX.

M IX constă dintr-un grup de vase (22–24) așezate într-o groapă ovală de circa 0,70 m. diam., ce perfora adînc mantaua de bolovani a tum. 4 (pînă la –0,55 m. de la suprafața actuală a solului). În groapă s-au găsit : 22 – *strachină* I B₁, cu o proeminență trasă din buză (pl. II/7). Brun-gălbui. Întreagă. În momentul săpăturilor noastre se afla în poziție verticală, evident deranjată din poziția inițială, probabil de răscolirea modernă din acea zonă. Diam. gurii : 0,285 m ; înălț. : 0,105 m. 23 – *strachină căzanel* I C₂ (pl. II/12). Brun-gălbui. 20 %, din margine. Fragmentele se aflau în fundul gropii și erau foarte friabile. Este de presupus că restul vasului nu s-a conservat. Diam. gurii : 0,26 m. 24 – *căniță*. În groapă s-au găsit două fragmente ce au fost ulterior pierdute. În groapă și alături de groapă, pe o zonă mai mare, care cuprinde parțial și zonele *M VI și *M VII, s-au găsit oase calcinate de la acest mormînt. Printre oase s-au mai găsit : η – *cule* de gresie, ruptă. Bine lustruită. h – *mărgică* de sticlă albastră. Diam. : 0,01 m. (fig. 22). Avem evident de-a face cu un M secundar de tip 3 care a fost parțial deranjat de săpăturile moderne din SV movilei.

P 5
Pl.
XXX

TUMULUL 5. Mantaua era construită din bolovani mijlocii și mari bine alăturați, dispuși în general pe două straturi. Pământul vegetal era foarte subțire (cel mult 0,10 m). Grosimea mantalei era de 0,25 m. Grosimea solului antic de 0,15 m. Suprafața movilei nu a suferit deranjamente ulterioare. La N se învecinează cu mantaua de bolovani a tum. 4. Tum. 5 este mai nou decât tum. 4 (cf. mai sus. p. 109). Tum. 5 conținea un singur mormânt de tip 1a₄. Fragmentele ceramice erau răspândite pe solul antic, în mod uniform în zona centrală, nordică și vestică a movilei. Cîteva oase calcinate și cîteva bucăți de cărbune s-au găsit în partea de NE. 1 — *strachină evazată* I Da₁, cu incizii crucișe (2) executate pe interiorul marginii (spre fund, în interior, decorul era executat în caneluri fine; motivul însă nu a putut fi reconstituit). Pe umăr, caneluri oblice. Brună în exterior, neagră în interior. 50%, mai ales din margine. Fragmentele se aflau strînse la un loc în partea de N a movilei. 2 — *vas borcan* VI D₁ (pl. XII/23). Brlu alveolar cu proeminențe. 50%. Lipsește fundul. Fragmentele se aflau dispersate pe o zonă întinsă. 3 — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice pe umăr (decor 1b). Brun-roșiatic. 25%, dispartate. Diam. presupus: 0,20 m. 4 — *vas mare pntecos* V B (?), cu butoni cilindrici la baza gîtului. Marginea dreaptă; buza lată. Ardere oxidantă integrală. Suprafața lucioasă. 40%, din toate zonele vasului. Nu a fost restaurat. Înălț. presupusă: 0,30 — 0,35 m. Fragmentele se aflau răspândite pe toată suprafața movilei, unele găsindu-se și în afara marginii de V a bolovanilor. — toartă de *ceșcuță* III B. Un singur fragment izolat.

P 5
Pl.
XXX

TUMULUL 6. Forma inițială a mantalei de bolovani a fost probabil ovală, cu un diam. mare de circa 4,5 m. În momentul săpăturilor noastre, bolovanii fuseseră deja demontați în partea de N și E a movilei, iar în mijlocul platformei de pietre se distingea o groapă circulară, efectuată tot recent, pînă la adîncimea de 0,80 m. Cele cîteva goluri în suprafața bolovanilor se datoresc tot deranjamentelor moderne. Este construită din bolovani mijlocii, bine alăturați, dispuși uneori pe două straturi. Grosimea solului modern este de 0,10 m; cea a stratului de bolovani: 0,22 m; a solului antic de 0,14 m. Ia S, tum. 6 se învecinează cu tum. 4. Raportul de vechime între cei doi tumuli nu a putut fi precizat (cf. mai sus p. 109). Tum. 4 are două M. secundare, situate în marginea de S și care au produs evidente perturbări în mantaua de bolovani.

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, este de tip 1a₃. Aproximativ în centrul movilei se afla un grup de patru vase (1—4) lîngă care se întindea, pe direcția SV—NE, o diră de cărbune de la rug. În partea de SE a grupului de vase era groapa circulară modernă pomenită mai sus, care a perturbat restul mormîntului. De partea cealaltă a gropii s-au găsit oase calcinate, un fragment de brățară (d), precum și cioburi din vasul 4. Înspre NE de acest grup funerar, la cca. 0,40 m, începe zona demontată recent cu prilejul lucrărilor agricole. Aici proprietarul locului a găsit, la un loc, grupul de arme (a—c). Deși am cercetat cu atenție zona respectivă, nu am mai găsit decât cioburi provenind mai ales de la un vas mare (9) care se afla, inițial, desigur în afara marginilor mantalei de bolovani. 1 — *strachină evazată* I Db₁, fără decor. Brun-închis în interior, mai deschis la exterior. 50%, din toate zonele vasului. Multe fragmente s-au descompus. Nu s-a restaurat. Diam. gurii: 0,35 m. 2 — *strachină evazată* I Db₁, identică cu prima. Dimensiuni mai mici. 50%. Diam. gurii (presupus): 0,30 m. 3 — *ceșcuță* II B₂. Brun-închis. Întreagă (pl. VI/6). Se afla așezată pe un fragment de fund al străchinii 1. 4 — *câniță* IV A₁, decorată cu triunghiuri hașurate cruciș, realizate prin caneluri fine. Pe fund se află o spirală, realizată tot prin caneluri (pl. IX/1). Brun-roșcat. 40%, din toate zonele vasului. Toarta lipsește. A fost desigur întreagă în momentul depunerii în mormînt, fiind distrusă cu prilejul săpării gropii circulare moderne (cf. mai sus). Înălț. presupusă: 0,14 m. Tot în această zonă s-a mai găsit și: d — fragment de brățară. Starea de conservare mediocră. În restul suprafeței movilei s-au mai găsit, în stare fragmentară: 5 — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α. Brun-deschis în exterior, negru-lucios în interior. 20%, mai ales din margine. Diam. presupus: 0,30 m. 6 — *strachină* I A₂. Brun-roșcat. A.s. 20%. Corodată. Diam. (presupus): 0,175 m. 7 — *ceșcuță* cu toarta supraînălțată, cu caneluri orizontale pe corp. Brună. În momentul săpăturilor era aproape întreagă. S-a descompus aproape în întregime la demontare. 8 — *vas borcan* de aspect particular (pl. XII/15), cu o singură proeminență apucătoare. 60%, mai ales din partea superioară. Înălț.: circa 0,20 m. 9 — fragmentele unui *vas mare pntecos*, distrus de proprietarul locului. După afirmațiile acestuia, fuseseră multe fragmente. Noi nu am găsit decât resturi, ce nu s-au mai

restaurat. **10** — *vas mare ptntecos* V B₁. Marginea dreaptă, buza lată. Brlu crestat, la baza gttului. Brun-deschis. 50 %, mai ales din mijlocul vasului. Înălț. presupusă : 0,45—0,50 m. În zona fragmentelor vasului 10, dar printre pietre, s-a mai găsit : **e** — arc de *fibulă*, de bronz (pl. XXIII/13). Avea două resorturi. Provenea așadar de la o fibulă Glasinac, al cărei tip nu a mai putut fi reconstituit. Starea de conservare proastă (atacat de patină malignă).

În zona distrusă s-au găsit, în primăvara 1957, cu prilejul arăturilor, după demontarea bolovanilor de către Procopie Iliescu, următoarele : **a** — *topor* bipen de fier (pl. XIX/14). Puțin atacat de rugină. Puternice urme de ardere. Lung. : 0,178 m. Nr. inv. la MNA : III 1671. **b** — *vlrf de lance* de fier (pl. XX/15). Secțiunea nervurii rotundă. La baza tubului se văd trei linii transversale incise, spațiul dintre ele fiind umplut cu hașuri oblice. La baza tubului două perforațiuni pentru înmănușare. Ruginită mai ales în zona frunzei. Urme evidente de ardere. Se află în muzeul regional Argeș. Lung. : 0,282 m. **e** — *zăbale* de fier (pl. XXI/4). De-a lungul psaliilor, cu prilejul curățirii, s-a observat un șir de puncte foarte fin adâncite (vezi explicația la pag. 67). Stare de conservare foarte bună. Poartă urme de ardere. MNA nr. inv. : III 1769. Descoperitorul afirmă că cele trei piese (a—c) au fost găsite toate la un loc, indicându-ne și locul de găsim. Sintem înclinați a acorda credit acestei afirmații, deși gradul de conservare diferit al celor trei piese ar putea implica locuri diverse de găsim. Trebuie însă avut în vedere că diferențele se datorează și gradului de ardere suferită la locul de incinerare. În zona distrusă a movilei s-au mai găsit fragmente izolate de la : — *ceșcuț* II B, toartă ; — *ceașcă* II A, toartă cu caneluri longitudinale ; — *strachină evazată* I D, fără decor. Iar în restul movilei mai remarcăm, tot izolate : — *strachină* I. A ; — *strachină evazată* I D, cu decor în relief pe margine (3), două fragmente ; — *cană* IV A₂, cu caneluri crucișe (2) pe plntece, slip brun-deschis. 10 %, din margine și plntece. Înălț. presupusă : 0,25 m.

M II secundar este situat între tum. 6 și tum. 4, chiar în zona de tangență. Este deci evident mai nou decât ambii tumuli. Constă dintr-o groapă ovală de 0,45 m diam., săpată pînă la adîncimea de —0,50 m, unde începe pietrișul aluvionar. Groapa a perforat marginea de N a mantalei de bolovani a tum. 4, deranjînd în același timp și bolovanii tum. 6. Zona deranjamentului este mai mare, pe o suprafață de aproape 1 m² constatîndu-se bolovani răsplîdiți fără ordine și cioburi provenind din inventarul mormintelor din ambii tumuli. La 0,50 m E de groapă s-a găsit, răsturnată, o ceșcuță (13) întreagă, care poate fi interpretată ca fiind aruncată cu prilejul săpării gropii M II, odată cu bolovanii. Nu este sigur dacă aparține inventarului M II. În groapa M II se afla o cană (11) întreagă, acoperită cu o strachină capac (12). În cană nu s-au găsit oase sau cărbune, ceea ce ar putea pune sub semn de întrebare calitatea de mormînt a acestui complex. Dar, atît poziția vaselor 11 și 12, cît și situația stratigrafică, dovedesc că aceste vase au fost introduse ulterior și deci nu pot reprezenta în nici un caz o ofrandă la vreunul din tumulii 4 sau 6 ci numai un M secundar de tip 2a₂. **11** — *cană* IV A₂, cu o toartă de tip β. În partea opusă torții se află o proeminență plată, semicirculară (pl. X/1). Brun-închis. Întreagă. La MNA nr. inv. III 1748. Înălț. : 0,17 m ; diam. maxim : 0,18 m. **12** — *strachină* I A₂, brun-închis. Întreagă. Fragmentele se aflau, datorită tasării, în jurul gttului cîinii 11 și fundul străchinii în interiorul acesteia. La demontare cîteva fragmente s-au descompus. Diam. gurii : 0,195 m ; înălț. : 0,097 m. — *protomă zoomorfă* de pe toarta unei cești de tip II A. Reprezintă un cap de cornulă stilizat. Goarnea sint tocite. În dreptul gurii și ochilor se vede un grup de cîte șase adîncituri pe fiecare parte (pl. V/27). Brună. A fost găsită în groapa M II printre fragmentele străchinii capac 12. Face deci parte din M II. Faptul că a apărut izolată dovedește că a fost folosită ca jucărie sau amuletă fiind de mult ruptă de pe toarta vasului pe care fusese modelată inițial. **13** — *ceșcuț* II B₁ (pl. VI/2). Brun-roșcat. Întreagă. Înălț. : 0,045 m ; diam. : 0,072 m.

M III este situat în partea de SE a tum. 6. Printre bolovanii răsfirazi s-a găsit o mare parte din fragmentele unui vas mare (14), răsturnat, prin nivelare, în direcția V—E (fundul la V ; fragmentele de margine s-au găsit la E). Printre fragmente s-au găsit oase calcinate și un cuțitaș de fier (f). Groapa mormîntului nu a mai putut fi observată, desigur nu a fost mai adîncă de —0,30 m de la solul actual. Ținînd seama că înălțimea vasului 14 a fost de circa 0,45 m, rezultă că groapa a fost săpată de la un nivel cu cel puțin 0,15 m mai înalt decât solul actual. **14** — *vas mare ptntecos* V B₁. Brlu crestat la baza gttului. Brun-cenușiu. 70 %,

din toate zonele vasului. Înălț.: circa 0,45 m; diam. gurii : 0,225 m. \dagger — *cuțitaș de fier* (pl. XVIII/23). Virful ruginit și rupt. Poartă urme de ardere. Lung. : 0,082 m. În zona M III s-au mai găsit, izolat, fragmentele unui *vas borcan* de tip VI D, cu brlu alveolar și ale unei *străchini evazate* I D, cu decor 3 pe margine.

P 5 TUMULUL 7. Mantaua era construită din bolovani mari și mijlocii bine alăturați, așezați în general pe două straturi. În zona tum. 7 nu se mai arase de mult. Solul ierbos era puțin umflat. În partea de E proprietarul locului a săpat o groapă, cu care prilej a scos bolovani și cioburi. Stratigrafia actuală a movilei era : stratul de bolovani între -0,18 m și -0,34 m. Pietrișul aluvionar începea la -0,45 m.

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, este de tip 1a₂. În jumătatea de E a tumulului s-a găsit un grup de vase (1-6) împrejurul cărora se aflau răspindite oase calcinate și cărbuni. Vasele 1-5 se aflau tasate la un loc, în timp ce strachina 6 se afla cu fundul în sus la cca. 0,40 m spre SV. La circa 1 m spre NV de acest grup, s-a găsit un cuțit de luptă (a), fragmentele unei străchini evazate (7) și oase calcinate. În NE-ul movilei s-au mai găsit două virfuri de săgeți (b), iar din zona distrusă mai provine un fragment de brățară (c) ulterior pierdută. 1 — *ceașcă* II A₁, cu toartă cu buton discoidal de tip α_1 (pl. IV/2). Pastă foarte fină. Brună la exterior. Negru-lucios în interior. Vasul era ornamentat cu decor în spirală realizat din caneluri largi (decor 5a). Canelurile largi erau alternativ umplute cu caneluri fine (tehnică α) dispuse în benzi crucișe (decor 2). Întreagă. Prin tasarea bolovanilor vasul a fost rupt în două, o parte din fragmente găsindu-se la circa 0,80 m depărtare de celelalte. Nr. inv. la MNA: III 1728. Înălț.: 0,067 m; diam.: 0,186 m. 2 — *strachină* I A₁. Foarte corodată și a.s. Pare a fi fost întreagă. Cea mai mare parte a fragmentelor însă s-au sfărâmat la demontare. Diam. presupus : 0,225 m. 3 — *strachină* mică I A₁. Foarte corodată și a.s. Fragmentele ei (70%) se aflau în strachina 2. Diam. gurii : 0,10 m; înălț.: 0,05 m. 4 — *ceașcă mare pntece* III cu caneluri vert. (1a) pe pntece. Toarta cu caneluri transversale. Brună cu slip lucios. 60%, mai ales din partea inferioară. Unele fragmente s-au găsit și în zona distrusă. Înălț. presupusă : 0,18 m; diam. gurii : circa 0,20 m. 5 — *vas borcan* VI D₁, cu trei apucători late (pl. XII/13). 50%. Multe fragmente au fost găsite și în zona distrusă. Diam. gurii : 0,18 m; înălț.: circa 0,18 m. 6 — *strachină* mică I A₂, cu trei proeminențe dintre care una vert. (pl. I/2). Brună. Întreagă. Diam. gurii : 0,125 m.; înălț.: 0,06 m. 7 — *strachină evazată* I Db, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α . Pe umăr patru proeminențe vert. Interior negru-lucios, exterior brun-deschis. 40%, din toate zonele vasului. Diam. gurii : circa 0,375 m. — *buton discoidal* α_2 (pl. V/29). Discul este decorat cu incizii. Găsit izolat, împreună cu un fragment de toartă, în zona vaselor 1-6. a — *cuțit de luptă*, de fier (pl. XVII/14). Foarte puțin ruginit. Poartă urme de ardere. Lung. : 0,250 m. La MNA, nr. inv. III 1729. b — *două virfuri de săgeți*. Ruginite. Nu poartă urme sigure de ardere. Următoarele vase fragmentare, găsite în zona distrusă, le considerăm ca aparținând acestui mormint : 8 — *cană*, are două torți. Brună. 20%. Dimensiuni mijlocii. 9 — *ceașcă pntece* III cu caneluri oblice (1b) pe pntece. Brună. 30%, mai ales din partea inferioară. Dimensiuni mari. 10 — *ceașcă* mică III cu caneluri oriz. pe gît și vert. pe pntece (1a). Brună. 20%. Dimensiuni mari. 11 — *cană* sau *ceașcă* cu caneluri vert. (1a) pe pntece și proeminențe semicirculare (pl. XIII/4). Brună. 20%. Dimensiuni mijlocii. 12 — *vas mare pntecos* V B₁. Brlu crestă, întrerupt de proeminențe vert. Brun-deschis. 30%, din toate zonele vasului. Nu s-a restaurat. Înălț. presupusă : 0,45-0,50 m; diam. gurii : circa 0,18 m. 13 — *vas borcan* VI D₁. Puține fragmente (20%). Înălț. presupusă : 0,20 m. 14 — *vas borcan* VI D₁, cu apucători late. N-are brlu alveolar. Puține fragmente (20%). Înălț. presupusă : 0,20 m. În zona M I s-au mai găsit fragmente izolate de la : — *ceașcă* II A cu decor 5a în interior, cu buton discoidal α_1 ; — *idem*, două fragmente.

* M II. În marginea de SV a movilei s-au găsit fragmentele unei căni mari sparte prin tasare. Direcția de cădere a vasului a fost determinată, după locul fragmentelor de fund, pntece și buză, de la NV spre SE. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbune. Fragmentele fiind exclusiv în afara platformei de bolovani, nu s-a observat nici un deranjament în conturul acesteia din urmă. Presupunem un mormint de tip 2a₂. Fragmentele de fund s-au găsit la -0,30 m de la solul actual. Ținând seama de înălțimea vasului, trebuie să presupunem că mantaua de pământ a tum. 7 era în acel loc cu cel puțin 0,20 m mai înaltă decât solul actual. 15 — *cană mare* IV B₁, cu decor 4c (în relief) pe umăr, cu două torți de tip γ . Brun-cenușiu. 60%, din toate zonele.

S-au găsit foarte multe fragmente mici, de aceea restaurarea nu s-a putut face decât parțial. Înălț. presupusă : cel puțin 0,50 m.

M III. Aici s-au găsit, printre bolovanii deranjați și în marginea movilei, multe fragmente dintr-un vas mare pntecos (16) și oase calcinate. Presupunem un mormint de tip 2a₂. 16 — *vas pntecos* V A₁ cu decor 4c. Ardere oxidantă. 60 %, din toate zonele vasului. Nu a fost restaurat decât parțial. Înălț. : circa 0,35 m.

* M IV. În partea de N a movilei s-au găsit multe fragmente dintr-un vas mare pntecos (20), în zona respectivă constatându-se și un deranjament al bolovanilor mantalei M I. Nu s-au găsit oase. Presupunem un mormint de tip 2a₂. 20 — *vas mare pntecos*. Brun. 40 %, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,30 m.

* M V. În partea de NV a movilei, pe o zonă de mai bine de 1 m², s-au găsit câțiva bolovani răspîndiți, fragmente de la mai multe vase (17—19) și o fibulă Glasinac (d). Sînt probabil resturile unui mormint distrus de tip 1a. Zona a fost deranjată atît de M III cit și într-o epocă mult mai recentă. Raportul acestui presupus *M V față de tum. 7 rămîne deci neprecizat. 17 — *strachină* I A₂. Brună. Puține fragmente. Dimensiuni mijlocii. 18 — *strachină evazată* I D cu caneluri crucișe (2) executate în tehnică α. Aspect tipic. Puține fragmente. 19 — *ceașcă* II A cu buton discoidal. Butonul de tip α a fost ulterior pierdut. Cîteva fragmente. — *cană* ? trei fragmente. — *vas mare pntecos*, două fragmente. d — *fibulă* de bronz de tip Glasinac, cu piciorul în formă de scut beotic (pl. XXIII/5). Acul îndoit. Partea de jos a plăcii piciorului s-a distrus cu prilejul scoaterii din pămînt. Întreaga piesă era atacată de patină malignă.

TUMULUL 8. Mantaua era construită din bolovani mari și mijlocii bine alăturați, dispuși pe un singur strat. În partea de NV a movilei, s-au găsit mai multe grupe de bolovani care nu se înscriu în conturul oval al mantalei. La V, tum. 8 se învecinează cu tum. 2. Zona de tangență, pe o lungime de mai bine de 1,5 m, nu ne-a putut oferi date privitoare la raportul stratigrafic dintre cei doi tumuli. Stratigrafia tum. 8 este aceeași cu cea a tum. 2.

M I, cu inventarul pe sol, de tip 1a₂, se afla în partea de V a movilei. Nu s-au găsit oase calcinate. Aici s-au găsit, printre și sub bolovani, pe o suprafață de circa 1 m², fragmentele următoarelor vase : 1 — *strachină evazată* I Da₁, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α (pl. III/2). Aspect tipic. 70 %, din toate zonele vasului. Restaurată parțial. Diam. gurii : 0,366 m ; înălț. : 0,135 m. 2 — *strachină mare* I A₂, cu caneluri oblice pe umăr (1c) (pl. I/3). Brun-cenușiu. 80 %. Diam. gurii : 0,225 m ; înălț. : 0,06 m. 3 — *cană* (probabil IV A₁) cu decor spiralic 4a₁ pe pntece. Proeminențe pe pragul de la baza gîtlului. Brun-deschis. 30 %, mai ales din pntece. Înălț. presupusă : 0,30 m. 4 — *ceașcă* III B cu caneluri verticale pe pntece. Brun-închis. 40 %, mai ales din partea inferioară. Înălț. presupusă : 0,12 m. În zona aceasta s-au mai găsit fragmente izolate din următoarele : — *strachină* mică I A₂ (trei fragmente) ; — *strachină mare* I A₂, cu caneluri oblice (1b) ; — *strachină* I B₂ cu proeminențe pe buză (pl. II/5), brună ; — *strachină evazată* I D, aspect tipic (un fragment) ; — *ceașcă mare* cu caneluri pe pntece ; — toartă de *ceașcă* (izolată) ; — *cană mare* cu decor 6b pe pntece (un fragment). În zona deranjată din NV-ul movilei s-au găsit printre bolovani fragmente de la : 5 — *vas mare pntecos*. Marginea subțire și dreaptă. Brun. Dimensiuni mijlocii. 20 %. 6 — *idem*. Marginea evazată. Brun-deschis. Sub 20 %. Dimensiuni mijlocii. — *strachină evazată* I D. Aspect tipic. Fără decor vizibil. Două fragmente. Dimensiuni mari. — un fragment de *cană* cu caneluri crucișe (2) pe pntece. 7 — *cană mare* cu toartă de tip ζ. Brună. 20 %, din partea superioară. 8 — *ceașcă mare pntecoasă* de tip III B. Toartă în bandă lată. Nu s-au păstrat fragmente cu decor. Brună. 20 %, mai ales din partea superioară. Înălț. presupusă : cca. 0,25 m. 9 — *vas mare pntecos*. Fragmente s-au găsit și în afara pietrelor. Brun. — *strachină mare* I A₂ (două fragmente).

* M II secundar este situat mai ales în afara mantalei de piatră. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un mormint de tip 2a₂. 10 — *cană* de tip IV A? cu o toartă de tip δ. Brun-deschis. Nu e sigur dacă avea decor pe pntece. 40 %, mai ales din partea superioară și inferioară. Înălț. presupusă : 0,20—0,25 m. Servea poate ca urnă. 11 — *strachină* I B₂. (pl. XIII/5). Aspect tipic. 60 %. Diam. gurii : 0,25 m ; înălț. :

O 4
Pl.
XXIX

0,062 m. Servea probabil drept capac. 12 — *strachină* mică I A₂. Brun-închis. 40 % . Diam. gurii : 0,115 m. — două fragmente de *strachină* I A₂ marc, cu caneluri oblice (1b) pe umăr. În marginea de SE, printre bolovanii deranjați, s-a găsit : a — *fibulă* de fier provincială romană din sec. III e.n. (pl. XXVI/32). Lung. : 0,025 m. Descoperire izolată.

05

TUMULUL 9. Descoperit printr-un șanț de control încă în primul an al săpăturilor. Ulterior, în 1960, când s-a săpat întreaga zonă respectivă, s-a putut constata situația descrisă mai jos. Distrus. Bolovanii sînt dispersați în toate direcțiile pe o zonă de circa 30 m². Motivul distrugerii a fost atât instalarea unui M secundar din ultima fază cît și lucrările agricole moderne. În situația dată ne-a fost imposibil să reconstituim forma mantalei și inventarul mormîntului principal. De fapt nu am găsit în bună stare decît mormîntul secundar, care prin adîncimea lui a scăpat de distrugere. De asemenea, la circa 2 m N de acesta, s-au găsit, printre clîva bolovani, oase calcinate, reprezentînd probabil resturile unui mormînt (M II) (tot secundar) de tip 4.

M I, probabil secundar, de tip 3. Într-o groapă rectangulară, a cărei lungime era de 1,10 m, se aflau mai multe vase. În groapă s-au găsit și bolovani, care, la fel cu cei găsiți în jurul gropii, proveneau desigur de la mantaua mormîntului principal al tum. 9. În groapă se aflau : 1 — *strachină evazată* I Db₂. Brună. Întreagă. O parte din fragmente s-au descompus la demontare. Diam. gurii : 0,30 m ; înălț. : 0,175 m. Servea drept urnă. În interiorul ei se aflau multe oase calcinate, o ceșcuță (2) și un cuțitaș (a). 2 — *ceșcuță* II B₂. Brună. Întreagă ; toarta lipsește, fiind ruptă ritual. Pe fund se observă urme de a.s. Diam. gurii : 0,074 m ; înălț. : 0,039 m. 3 — *strachină căzînel* I C₂ (pl. II/10). Luciu brun-roșcat. Torțile au nervură mediană. Se afla în stare fragmentară (60 %). Multe fragmente s-au descompus la demontare. Diam. gurii : 0,36 m ; înălț. : 0,187 m. Situată la V de strachina 1. 4 — *strachină* I (probabil I A). Brun-roșcat. Cîteva fragmente (20 %). Dimensiuni mari. Se afla la V de strachina 3. — cîteva fragmente de *cană* sau *ceașcă* atestă, în zona distrusă (Vestul gropii), prezența acestui tip de vas. a — *cuțitaș* de fier (pl. XVII/11). Puțin atacat de rugină. Poartă puternice urme de ardere. La mîner se păstrează un nit. Lung. : 0,11 m.

N 3
Pl.
XXX

TUMULUL 10. Mantaua era construită din bolovani mari și mijlocii, bine alăturați, așezați pe două straturi. M I, cu inventarul pe sol, este de tip 1a₃. În centrul movilei s-au găsit pe o zonă lungă de circa 1 m, cărbuni, oase calcinate, resturile unor piese metalice (a, c) și o piatră roșie. Oase calcinate s-au găsit, răspîndite, și pe restul suprafeței movilei. Materialul ceramic era, de asemenea, dispersat, datorită mai ales tasării. 1 — *cană* IV A₂, cu o toartă ε Brună. 70 %. Înălț. : 0,15 m. Diam. maxim. : 0,135 m. La Muzeul regional Argeș. 2 — *ceșcuță* II B₂. Brună. 90 % (lipsește toarta). Pereții subțiri. Pasta fină. Diam. gurii : 0,15 m ; înălț. : 0,07 m. 3 — *ceașcă* mare II A₂, cu toartă cu bulon α₃. Nu avea un decor vizibil. Foarte corodată în interior. Brună la exterior. 60 %. Diam. gurii : circa 0,18 m ; înălț. : circa 0,12 m. 4 — *ceșcuță plntecoasă* III B cu caneluri oblice pe plntece (1b). Brună. Corodată. 30 %, mai ales din plntece și fund. Înălț. presupusă : 0,07 m. 5 — *bulon* triunghiular δ₁ (pl. V/22). Izolat. 6 — *strachină* I A₂. Brun-roșiat. 20 %. Diam. (presupus) : 0,20 m. 7 — *strachină evazată* I D cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α. Aspect tipic. 10 %. Diam. gurii (presupus) : 0,275 m. 8 — *cană*. Decorul în relief nu a putut fi reconstituit. Brună. 20 %, mai ales din spre fund. Înălț. presupusă : (cel puțin) 0,30 m. a — *piesă de centură* de bronz, ajurată (pl. XXIV/3). Pe margine crestături. Lipsește partea superioară. Atacată de patină malignă. Era ruptă în mai multe fragmente, dintre care unele nu s-au conservat. În partea interioară a fragmentului principal s-a găsit mult lemn carbonizat. Ne punem întrebarea dacă nu cumva piesa era aplicată pe o bucată de lemn. b — „*sallateone*”. S-a păstrat pe o lung. de 0,05 m. Diam. spiralei : 0,008 m. e — *mărgică* de fier (pl. XXVI/19). Diam. : 0,014 m. d — *mărgică* de calcar, de formă ovoidală. Diam. : 0,09 m. e — *mărgică* de sticlă albastră cu ochi. Se păstrează jumătate. Diam. : 0,009 m.

M II constă din numeroase fragmente ceramice și oase calcinate, situate în parte alături de marginea mantalei, dar mai ales printre bolovani. S-au identificat trei vase. Zona nu prezintă urmele unui deranjament evident. Presupunem un mormînt de tip 1a (?). 9 — *ceașcă* mare plntecoasă, fără toartă. I.a baza gîtlului,

116

două proeminențe vert. perforate. Din buză se dezvoltă de asemenea două proeminențe (pl. VIII/7). Brună. 40%, mai ales din partea superioară. Diam. gurii: circa 0,18 m. **10** — două *străchini* I A₂ (fragmentele erau amestecate). — *strachină* mare cu caneluri oblice pe umăr (1c). Proeminențe semiperforate. Brună. 40%. Diam. gurii: 0,25 m. — *strachină* cu proeminențe vert. Brună. 30%. Diam. gurii: 0,175 m. În aceeași zonă s-au mai găsit cioburi izolate din: — *ceșcuță pntecoasă*, 2 fragmente corodate și a.s. Dimensiuni mici.

M III. Aici s-au găsit, mai ales în afara pietrelor, dar și deasupra lor, cioburi dintr-o *strachină* (11) și oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip nedeterminat. **11** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice pe umăr (1b). Brună. 30%. Diam. gurii: 0,225 m. **12** — *câniță* cu o toartă scurtă ruptă. Corodată și a.s. Un fragment. În această zonă s-au găsit și fragmente din vasele 7 și 8 din M I.

TUMULUL 11. Mantaua era construită din bolovani mari și mijlocii, inițial dispuși pe două straturi. Din pricina lucrărilor agricole, s-au creat multe goluri și zone cu bolovani răsfirați. În general deranjamentele recente nu au afectat și solul antic. Lipsa de bolovani din NE-ul tumulului se datorește unei săpături clandestine. În jurul mantalei de bolovani s-au găsit fragmente din mai multe vase mari pntecoase, pe care le-am considerat ca morminte secundare ipotetice.

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, este de tip 1a₃. Pe întreaga suprafață acoperită de bolovani se găseau fragmente de cărbune și cioburi răspândite. O zonă cu mult cărbune s-a găsit în marginea de SV. Aici însă nu s-au găsit și fragmente ceramice. În centrul și în jumătatea de V a movilei se afla o zonă (punctată pe plan) cu foarte mult cărbune și fragmente ceramice. În cadrul acestei zone se găsea și un grup de trei vase întregi (1—3), bine fixate între bolovani. Tot aici s-au găsit oase calcinate și un vîrf de săgeată (b). Vasul (1), ceașcă pntecoasă, se afla cu fundul în sus; lângă acesta se afla fundul unui vas borcan (13), ale cărui fragmente erau răspândite pe o zonă mai întinsă. De o parte și de alta a ceștii pntecoase (1), se aflau (la circa 0,10 m) două ceșcuțe (2,3). La circa 1 m SV de acest grup, se afla o altă ceașcă pntecoasă (14), acoperită de o *strachină* (15). În restul zonei nu s-a mai putut distinge o ordine anumită. **1** — *ceașcă pntecoasă* III A cu caneluri vert. (1a). Brună. Unele fragmente sînt a.s. Întreagă. Înălț.: 0,22 m; diam. max.: 0,15 m. **2** — *ceșcuță* II B₂. Brună, parțial corodată. 80%. Înălț.: 0,049 m. **3** — *ceșcuță* II B₂, identică cu precedentă. Urme de a.s. 80%. Înălț.: 0,052 m. **4** — *strachină evazată* I Db₂, cu decor spiralic 4a₂, în relief, pe margine (pl. XIII/10). Neagră în interior. Brună în exterior. 30%. **5** — *cană* mare IV B₁. Brună. A.s., parțial și în interior. 60%. Lipsește toarta. Înălț.: 0,19 m. **6** — *ceșcuță pntecoasă* III B cu caneluri oblice (1a). Brun-închis. A.s. parțial. 70%. Diam. maxim: 0,16 m. **7** — *ceșcuță pntecoasă* III B, identică ca formă și dimensiuni cu precedentă. 50%. **8** — *ceașcă* II A, cu două torți (pl. VI/7). Brun-închis. 80%. Fragmentele erau răspândite pe o zonă foarte întinsă. Înălț.: 0,075 m; diam. gurii: 0,135 m. **9** — *strachină* I A₂. Brună. Slabe urme de a.s. 30%. Diam. gurii: 0,175 m. **10** — *strachină* I A₂. Brun-închis. Slabe urme de a.s. 20%. Diam. gurii: 0,20 m. **11** — *strachină* I A₂. Brună. Urme de a.s. 30%. Diam. gurii: 0,15 m. **12** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice pe umăr (1b). Canelurile se prelungesc și pe buza vasului. Brun-roșcat. 40%. Diam. gurii: 0,275 m. **13** — *vas borcan* VI C. Proeminențe sub buză. 30%. Diam. gurii: 0,09 m; înălț.: 0,14 m. Fragmentele se aflau răspândite pe o suprafață mare. **14** — *ceașcă pntecoasă* III C, cu caneluri oblice (?) (pl. VIII/4). Canelurile nu se disting clar, suprafața vasului fiind a.s. și corodată. 60%. Diam. max.: 0,18 m; înălț.: 0,115 m. **15** — *strachină* I B₃ (pl. II/1). Brun-deschis la exterior. Cenușiu la interior. Slipul parțial corodat. A.s. la exterior. 50%. Diam. gurii: 0,35 m. În afara acestor vase, în zona M I s-au mai găsit fragmente izolate care provin, măcar în parte, din ofrandele de la rug: — *strachină* I A₂, diam. presupus: 0,15 m; — *idem*, diam. presupus: 0,225 m; — *idem*, diam. presupus: 0,20 m; — *ceașcă* II A₂, 2 fragmente, dimensiuni mijlocii; — *strachină evazată* cu caneluri crucișe (2), executate în tehnică α; — *cană* IV A, cu două torți cu nervură mediană. S-au găsit multe fragmente mici. Brună; — *cană* IV B, cu o toartă. Pare a nu fi avut decor; — *cană*, grosolană; — *cană*, pastă fină. Slip lucios; — *cană* sau *ceașcă*, un fragment de margine; — *vas mare pntecos* V B₁ cu decor 3c, urme de a.s. Cîteva fragmente de pntece și margine s-au găsit în marginea de SV a zonei M I; — *toartă cilindrică* (?) de la un vas de formă necunoscută (pl. XIII/6), **16** — *vas mare pntecos* cu decor 1c. Aspect

M 5
Pl.
XXX

grosolan. Slabe urme de a.s. 20%. Dimensiuni mari. Înălț. presupusă: 0,40 m. **a** — *zăbale* de fier bine conservate (pl. XXI/5). O jumătate de psalie este ruptă. Neatacate de rugină. Urme de ardere. **b** — *vlrf de săgeală* tipic. Atacat puternic de rugină, s-a distrus după demontare. Din zona tum. 11, copiii au scos în primăvara 1955: **e** — topor de fier bipen (pl. XIX/13). Bine conservat. Urme de ardere. Lung.: 0,168 m. Piesa a fost recuperată de prof. A. Sacerdoțeanu, care a donat-o Muzeului Național de Antichități.

* M II, presupus a fi de tip 2a₂. Fragmentele vasului (17) s-au găsit parțial sub bolovani, parțial alături. În zona respectivă s-a observat un deranjament în ordinea bolovanilor, care ar fi putut rezulta și de pe urma lucrărilor agricole. Nu s-au găsit oase ci numai câteva fragmente de cărbune. **17** — *vas mare pntecos* V B, cu decor 4c. Brun. Urme slabe de a.s. Mai mare ca dimensiuni decât vasul (16), cu care este aproape identic. 20%.

* M III. Situat în marginea de SE a bolovanilor, care în acest loc sînt vizibil deranjați din poziția lor inițială. Fragmentele ceramice se aflau printre și sub bolovani. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbune. Presupunem un mormînt de tip 1a. **18** — *ceașcă* II A₂, cu o toartă cu buton β₂ (pl. V/15). Nu avea decor. Brun închis. Slabe urme de a.s. 30%. Diam. gurii: 0,14 m. În același loc s-a mai găsit încă un buton de tip β₂. **19** — *ceșcuță pntecoasă* III A. Canelurile vert. (pl. VIII/1). Brun-inchis. Înălț.: 0,145 m; diam. max.: 0,12 m. **20** — *strachină* I A₂. Brun-roșcat. 20%. Diam. gurii: 0,275 m. **21** — *vas pntecos*. Brun-inchis. 20%. Înălțime presupusă: circa 0,30 m. — *buton* de tip α₃. Izolat.

* M IV. Situat în zona unde mantaua movilei a fost afectată de săpăturile clandestine. Fragmentele ceramice s-au găsit în afara bolovanilor. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbune. După grupul vaselor, presupunem un mormînt de tip 2a₂. **22** — *vas mare pntecos*. Pereți groși. Aspect grosolan. Suprafața pereților netedă. Brun. Urme de a.s. în interior (spart la rug?). 30%. Înălț. presupusă: 0,45 — 0,50 m. **23** — *strachină evazată* I D, cu coaste pe margine (3b) și apucători desprinse din margine (pl. XIII/8). Aspect tipic. 20%. Diam. gurii: 0,25 m. **24** — *cană* IV B₂, cu decor 1c. Brun-lucios. 10%. Înălț. presupusă: cca. 0,25 m. **25** — *ceșcuță pntecoasă* III cu caneluri vert. Brună. 10%. Dimensiuni mici. **26** — *strachină* mare I A₂. Brună. A.s. 20%. Diam. gurii: 0,275 m.

* M V. Prin aceasta înțelegem numeroasele fragmente ceramice găsite în marginea de N a movilei, afectată de săpăturile clandestine. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Tipul vaselor ne permite să presupunem un M secundar de tip 2a₂. **27** — *vas mare pntecos* VB cu decor 4c. Brun, cu ardere inegală. Unele fragmente au urme de a.s. 40%. Înălț. presupusă: 0,40—0,45 m. **28** — *ceșcuță* II B, cu caneluri horizontale pe corp. (Asemănătoare cu ceșcuța 3 din M I, tum. 65). Brună. Corodată. 20%. Înălț.: circa 0,06 m. **29** — *cană* mare, cu o toartă de tip γ cu nervuri longitudinale. Brună. Urme de a.s. pe toartă. 20%. Înălț. presupusă: circa 0,25 m.

M 5

TUMULUL 12. Mantaua a fost inițial de formă ovală și de dimensiuni mari, asemănătoare tum. 11 cu care se învecinează la S. Raportul stratigrafic dintre cei doi tumuli, ca și, de altfel, situația însăși a tum. 12, nu a putut fi observată datorită unui deranjament provocat de o săpătură clandestină recentă, care a afectat mai ales zona de tangență și jumătatea de S a tum. 12. Săpăturile noastre au putut preciza locul grupului de arme din mormîntul principal, unde s-au găsit oase calcinate și puțin cărbune, dar nu au mai putut determina eventualele morminte secundare și grupul ceramic al mormîntului principal. Din observațiile noastre reiese că mormîntul principal, de luptător, cu inventarul pe sol, era probabil de tip 1a₂. În zona distrusă a tumulului s-au găsit foarte multe fragmente ceramice. **1** — *strachină* I A₂ cu caneluri oblice (1b). Brună. 30%. Diam. gurii: 0,275 m. **2** — *strachină* I A₂ cu caneluri oblice (1b). Brună. 30%. Diam. gurii: 0,25 m. **3** — *strachină* I A₁. Brun-deschis. 30%. Diam. gurii: 0,125 m. **4** — *strachină* I A₂. Brună. Luciu puternic. 30%. Diam. gurii: 0,25 m. **5** — *strachină evazată* I D. Pe umăr se văd caneluri oblice fine. Brună atât în interior cât și în exterior. Suprafața fără luciu. A.s. slab. 30%. Diam. gurii: 0,25 m. **6** — *ceșcuță* II B₂. Toarta ruptă. Brună. 60%. Diam. gurii: 0,055 m; înălț.: 0,04 m. **7** — *ceșcuță pntecoasă* III B, cu caneluri oblice (1c) (pl. VIII/6). Avea 2 torți, care au fost ulterior rupte. Brună. 70%. Diam. gurii: 0,07 m; înălț.: 0,065 m. **8** — *cană* IV B cu o toartă γ. Brun-roșcat. 20%, mai ales din partea superioară. Înălț. presupusă: 0,25 m. **9** — *cană*

IV B₁ cu două torți γ. Brun-deschis. Urme de a.s. 20%, mai ales din partea superioară. Înălț. presupusă : 0,25—0,30 m. **10** — *cană* mare IV A₂, cu decor spiralic în relief, cu două torți ε (pl. XIII/7). Aspect grosolan. Briu crestă la baza gîtului. Brun-roșcat. 50%, din toate zonele vasului. Înălț. : circa 0,42—0,45 m. **11** — *cană* mare cu una sau două torți δ. Proeminențe în formă de corn, la baza gîtului. Brun-deschis. 30%, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,45—0,50 m. **12** — *vas mare pntecos* (V B ?). Marginea dreaptă. Brun. 20%. Înălț. presupusă : 0,30—0,35 m. **13** — *vas borcan* VI C, cu briu alveolar. 20%. Înălț. presupusă : 0,20—0,23 m. **14** — *vas borcan* VI D₁, cu briu alveolar. 20%. Înălț. presupusă : 0,17—0,20 m. **15** — *vas borcan* VI D₁, cu briu alveolar aplicat (pl. XIII/9). 20%. Înălț. presupusă : 0,15 m. În afara acestor vase s-au mai găsit fragmente izolate de la : — *strachină evazată* I D fără decor ; — *ceșcuță* II B ; — *căniță*, corodată, a.s. ; — *cană* mare cu aspect grosolan, cu toartă de tip δ. a — *utră de lance* de fier (pl. XX/5). Poartă urme de ardere. Slab ruginit. Starea de conservare bună. Virful rupt în timpul demontării. Lung. : 0,335 m. **b** — *teacă* de fier. Urme de ardere, Foarte bine conservată. e — *topor* plat de fier, cu aripioare (pl. XIX/16). Urme de ardere. Stare de conservare foarte bună. Lung. : 0,127 m. Armele (a—c) s-au găsit toate la un loc sub un bolovan. La circa 1 m spre NE s-au găsit resturile informe ale unui *obiect de fier* (aplică de centură ?). Cu prilejul săpăturilor clandestine s-a găsit în această zonă un *topor* de fier cu un tăiș și cu pinten (pl. XIX/19). Poartă urme de ardere. Starea de conservare foarte bună. Lung. : 0,29 m. Locul de descoperire n-a mai putut fi precizat, dar apartenența lui la tum. 12 este probabilă.

TUMULUL 13. Grămadă de bolovani de formă aproximativ ovală. Construită din bolovani mari, mici și foarte mici. Diam. mare : 1,70 m. Bolovani sînt destul de răsfirați. Situația arheologică a avut de suferit și de pe urma rădăcinilor unui nuc. Sub bolovani se aflau resturile unui mormînt de luptător, cu inventarul pe sol, probabil de tip 1a₄. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. **1** — *cană* cu o toartă. Brun-roșiatic. Fără decor. A.s. superficială. 20%. Înălț. presupusă : circa 0,25 m. **2** — *vas pntecos* V B. Brun-roșcat. 20%, mai ales din partea superioară. Înălț. presupusă : circa 0,30 m. S-au mai găsit fragmente izolate de la : — *vas pntecos* (sau *cană*) ; — *vas borcan* ; — *cîteva fragmente* atipice cu puternice urme de a.s. **a** — *utră de săgeată* de fier, de formă tipică. **b** — *piesă tubulară* de fier (tub de înmănușare ?). Poartă urme de ardere.

M 5

TUMULUL 13a. Grămadă ovală de bolovani cu diam. mare de circa 1,20 m. Construită din bolovani mijlocii, destul de răsfirați. Sub bolovani s-au găsit resturile unui mormînt cu inventarul pe sol, probabil de tip 1a₄. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. **1** — *strachină* I A₂. Corodată. A.s. 20%. Diam. gurii : 0,225 m. **2** — *cană* cu decor 4a₁, cu o toartă de tip δ. Brună. 20%. Înălț. presupusă : 0,25 m. **3** — *vas pntecos* (sau *cană*). Decor în relief indistinct. Brună. 20%, mai ales fragmente mici. În afară de acestea s-a mai găsit un fragment izolat de : — *strachină evazată* I D, cu decor în relief spre partea inferioară. A.s. și corodată.

M 5

TUMULUL 14. Grămadă de bolovani mici și mijlocii, de formă aproximativ ovală, cu diam. mare de circa 1,80 m. Bolovani sînt răsfirați sau grupați cîte 3—4 la un loc. Este evident că movila a fost deranjată de rădăcinile unui copac. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbunc. Materialul ceramic, care se afla răspîndit pe solul antic, se referă, probabil, la un mormînt cu inventarul pe sol, de tip 1a₃. **1** — *strachină* I A₂, cu canceluri oblice (1b). Brun-închis. Unele fragmente sînt a.s. puternice, altele păstrează culoarea inițială. 30%. Diam. gurii : 0,25 m. **2** — *ceșcuță pntecoasă* III B?, cu canceluri vert. Avea probabil două torți. Brună. 20%. **3** — *vas pntecos* V A. Suprafața corodată și a.s. puternic. 20%. **4** — *vas pntecos*, identic ca aspect cu 3. 20%. S-au mai găsit fragmente izolate de la : — *strachină* I A₂, cu canceluri oblice (1b) ; — *strachină evazată* I D, cu canceluri pe interiorul marginii, decor indistinct (2 fragmente) ; — *cîteva fragmente* atipice puternic a.s.

M 5

TUMULUL 15. Mantaua era construită din bolovani mici, mijlocii și cîteva mari, destul de răsfirați și dispuși pe un singur strat. Tum. 15 se află în marginea de V a unui tumul mare din epoca bronzului (x), a cărui mantie de pămînt s-a împrăștiat prin arat, acoperind și movila hallstattiană. Solul antic se află la —0,60 m, pămîntul vegetal de deasupra bolovanilor avînd o grosime de circa 0,40 m. La demontare s-au găsit multe

K 6
Pl.
XXX
119

cioburi în zona de NE a movilei, unde presupunem că a fost mormîntul. Aici s-au găsit resturile unei căni (1), lângă care se aflau o ceşcuţă (2) şi fragmentele unei străchini (3). Presupunem că acest grup de vase se referea la un mormînt de tip 2b. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Mai multe fragmente de vase mari, găsite în preajma movilei, s-ar putea referi la ofrande sau la M secundare distruse. **1** — *cană* IV B₁, cu o toartă e (pl. X/3). Pastă grosolană. Brun-roşcat. 80 %, din toate zonele vasului. Direcţia de cădere a căni a fost NE (fundul) → SV (buza). **2** — *ceşcuţă* II B₁. Brună. Întreagă. Dimensiuni mici. Pierdută. **3** — *strachină* I A₂. Brun-roşcat. 60 %. Diam. gurii : 0,225 m. S-au mai găsit fragmente izolate din : — *strachină* I A₂, diam. gurii : 0,25 m ; — *cană*, cu decor în relief, indistinct ; — *cană* mare IV A₁, cu decor 4c, cu două torţi, probabil γ. Brun-deschis. 10 %, din toate zonele vasului. Înălţ. presupusă : 0,25 m ; — *vas pintecos* (sau cană), brun-deschis. 10 %. Înălţ. presupusă : 0,25—0,30 m ; — *vas borcan*, pastă grosolană, prost arsă. Înălţ. presupusă : 0,20 m ; — *vas borcan* VI D₁, cu proeminenţe sub buză.

K 7

TUMULUL 16. Grămadă înformă de bolovani, ce se poate încadra într-un oval cu diam. mare de 3,40 m şi diam. mic de circa 2,80 m. Situată în panta estică a tumulului (x) din epoca bronzului. Solul antic era evident înclinat. Bolovanii sînt răsfiraţi. Printre bolovani s-au găsit fragmente puţine de la : **1** — *vas borcan* VI D₁, de dimensiuni mari. **2** — *strachină* I A₂, câteva fragmente. Diam. gurii : 0,225 m. **3** — *cană* (1 fragment). Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni.

I 5**Fig.**
10/3

TUMULUL 17. Construit din bolovani mijlocii dispuşi pe un singur strat în jurul gropii mormîntului. Movila conţinea un mormînt de tip 2a₁. Groapa mormîntului fusese acoperită cu o lespede de gresie albicioasă, ale cărei fragmente s-au găsit în jurul şi în interiorul gropii, lângă urnă. În zona mormîntului bolovanii se tasaseră, unii dintre ei căzînd în groapă. În momentul săpăturilor, gura urnei se înălţa cu cîţiva centimetri deasupra marginilor gropii, fiind, de altfel, avariata. În groapă se afla urna (1) acoperită de o strachină capac (2). Sprijinită de marginea gropii, se afla o ceşcuţă (3). În interiorul urnei se aflau oase calcinate, cărbuni şi o altă ceşcuţă (4). **1** — *vas pintecos* V B₂ (pl. XI/4). Brun-roşcat. Întreg. Înălţ. : 0,44 m. Se află în Muzeul regional Argeş. **2** — *strachină* I B₂ (pl. I/25). Brun-roşcat la exterior. Brun în interior. Iniţial întreg ; o parte s-a descompus la demontare. Diam. gurii : 0,30 m. **3** — *ceşcuţă* II B₂. Brun-deschis. Toarta ruptă, în rest întreagă. **4** — *ceşcuţă* II B₂. Identică cu ceşcuţa 3. Brun-deschis. Toarta ruptă. Diam. gurii : 0,112 m ; înălţ. : 0,071 m. Se află în Muzeul raional Rîmniceu-Vilcea.

I 5

TUMULUL 18. Grămadă ovală de bolovani, cu diam. mare : 2,90 m şi diam. mic : 2,10 m. Construită din bolovani mari şi mijlocii, bine alăturaţi, dispuşi pe un singur strat. Movila era deranjată în partea de E de o groapă circulară recentă. Solul antic la : —0,30 m ; bolovanii între : —0,20 şi —0,30 m. La demontare, în jumătatea de S, s-au găsit câteva fragmente de cărbune. Nu s-au găsit oase calcinate. Printre bolovani se aflau trei fragmente ceramice de la trei vase diferite : — *strachină* I A, foarte corodată, diam. gurii : circa 0,15 m ; — *ceşcuţă pintecosă* III A, cu canceluri vert. ; — *vas mare* sau cană. Este posibil ca cioburile să nu aparţină tum. 18 ci să fi fost antrenate cu prilejul construcţiei mantalei de pămînt.

I 5**Fig.**
10/7

TUMULUL 19. Bolovanii erau de mărime mijlocie şi mare, dispuşi pe un singur strat în jurul gropii mormîntului. Groapa a fost acoperită cu două lespezi de gresie albicioase, păstrate „in situ”. Mormîntul principal al tum. 19 era de tip 2a₁. În general situaţia mormîntului era intactă, fiind una din cele mai bune de la Ferişile. Solul antic se afla la —0,25 m. Grosimea mantalei de bolovani era de circa 0,20 m. Este evident că bolovanii au fost depuşi după acoperirea gropii cu lespezile de gresie. Faptul că în profilul din fig. 10/7 bolovanii din marginea gropii sînt înclinaţi spre aceasta se datoreşte tasării. Conturul gropii a putut fi bine observat pe solul antic. În groapă era depusă o urnă (1) acoperită cu o strachină evazată — capac (2) care a fost tasată. Fundul străchinii capac l-am găsit în interiorul urnei. În jurul urnei se aflau câteva pietre plate. În interiorul urnei s-a găsit o mare cantitate de cărbuni. Multe vase

calcinată și o ceașcă (3). 1 — *vas mare pntecos* V B₁ (pl. XI/15). Lucrat negrijit. Deformat în timpul fabricației. Brun-închis. Întreg. Multe fragmente din zona pntecelui s-au descompus la demontare. Înălț. : 0,72 m. Se află la Muzeul regional Argeș. 2 — *strachină evazată* I Da₃, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α. Pe umăr caneluri oblice și proeminente vert. Aspect tipic. Întregă. La demontare însă s-a descompus în foarte multe fragmente mici care s-au distrus în parte, fiind relativ prost arse. Diam. gurii : 0,35 m ; înălț. : 0,13 m. 3 — *ceașcă pntecoasă* III A, cu caneluri oblice (2b). Caneluri oriz. sub buză (pl. VII/3). Brun-negricios. Întregă. Toarta, cu caneluri longitudinale, era ruptă, dar fragmentele ei se aflau alături. Înălț. : 0,117 m ; diam. maxim : 0,18 m. În zona tum. 19 s-au mai găsit câteva fragmente de la : — *strachină* I B₂. Diam. gurii : 0,255 m.

M II constă din fragmentele unui vas mare pntecos și ale unei străchini evazate ce par a constitui grupul obișnuit din mormintele de tip 2a₂. Cu prilejul instalării acestui mormint, s-au dizlocat bolovani din mantaua tum. 19, cum se poate vedea pe plan. Fundul urnei abia atinge solul antic. Socotind că această urnă avea cel puțin înălțimea de 0,30 m, rezultă că mantaua de pământ a tum. 19 avea, inițial, în zona M II cu cel puțin 0,15—0,20 m mai mult decât în prezent. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. 4 — *vas mare pntecos* V B₂, cu decor 4c. Brun, 40%, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,30—0,35 m. 5 — *strachină evazată* I D, cu decor indistinct (spirale în relief?). Câteva fragmente mici. Diam. gurii presupus : 0,30 m. 6 — *vas borcan* VI D₁. 30%, mai ales din partea superioară. Diam. gurii : 0,15 m ; înălț. : 0,18—0,20 m. Tot în această zonă s-au mai găsit câteva fragmente din alte două vase pntecoase.

TUMULUL 20. Mantaua era construită din bolovani de toate mărimile, dispuși pe un singur strat, direct pe solul antic, în mod concentric în jurul gropii M I (fig. 11/3). După cum se vede în plan, ordinea lor inițială a fost modificată cu prilejul introducerii celor două morminte secundare. Solul antic se afla la — 0,22 m. Partea superioară a bolovanilor se afla la — 0,10 m.

M I este de tip 2a₁. În groapa din centrul tumulului a fost instalată mai întâi o piatră plată pe care se afla cana urnă (1). În gura ei se afla o strachină (2) cu gura în sus, acoperită, la rîndul ei, de o strachină evazată (3) cu gura în jos. Pe umărul cîinii (1) se afla o ceșcuță (4). În jurul cîinii (1), între aceasta și pereții gropii, se aflau așezate pietre plate. Groapa era acoperită cu o lespede de gresie albă. În interiorul urnei (1) s-au găsit puține oase calcinate și o bucată mică, informă, de fier. 1 — *cană* IV A₁, cu decor în relief 6b, cu o toartă ζ cu caneluri transversale (pl. IX/11). Caneluri oriz. pe gît. Brun-roșiatic. Vasul era întreg, însă s-a descompus la demontare, putînd fi doar parțial întregit. 2 — *strachină* I A₂. Brun-roșiatic. Întregă, s-a descompus la demontare. Diam. gurii : 0,20 m ; înălț. : 0,10 m. 3 — *strachină evazată* I Db₃, cu coaste în relief, prelungite de la margine pînă la fundul vasului (pl. II/14). Aspect tipic. Întregă. S-a descompus puțin la demontare. Diam. gurii : 0,325 m. 4 — *ceșcuță* II B₂. Toarta ruptă. S-a descompus aproape în întregime la demontare. Înălț. : circa 0,05 m ; diam. gurii : circa 0,075 m.

M II, de tip 2a₂, este situat în marginea de SE a M I, în marginea gropii acestuia. Cîțiva bolovani au fost înlăturați pentru a face loc unei străchini (5) (urnă) acoperită de o altă strachină (6) cu fundul în sus. În strachina (5) s-au găsit câteva oase calcinate. Date fiind dimensiunile mici ale celor două vase, groapa săpată pentru instalarea lor nu a fost adîncă, abia a răzbit pînă la solul antic. După depunerea vaselor, acestea au fost acoperite cu cîțiva bolovani. 5 — *strachină* I A₃ (pl. I/8), cu trei proeminente. Brun-roșiatic. Întregă. S-a descompus puțin la demontare. Diam. gurii : 0,15 m. 6 — *strachină* I A₃ (pl. I/5). Conturul deformat. Brun-roșiatic. Întregă. Diam. gurii : 0,15 m.

M III era de tip 2a₂. Groapa săpată în mantaua tumulului avea o adîncime de — 0,65 m de la solul actual. Groapa a perforat mantaua de bolovani. În groapă a fost așezat un vas mare pntecos (7) (urnă), acoperit de o strachină (8) peste care se afla o lespede de gresie albă. Între pereții urnei și ai gropii se aflau mulți bolovani mici, plăți. În jurul gropii au fost de asemenea îngrămădiți bolovani. Datorită procesului de tasare, partea superioară a urnei a fost deteriorată, bucăți din capac și din lespede de gresie căzînd în interiorul vasului (7). Este evident că, inițial, partea superioară a M III depășea nivelul mantalei de bolovani a tum. 20, ceea ce presupune o mantie de pământ relativ groasă, de cel puțin 0,20—0,30 m în zona respectivă. În interiorul

urnei (7) s-au găsit oase calcinate, cărbuni și o ceșcuță (9). Printre oase s-a găsit inventarul metalic. 7 — *vas mare pinteos* V B₁ (pl. XI/10). Brun-roșcat. Pastă grosolană. Lipsesc câteva fragmente din margine. Înălț. : 0,38 m. 8 — *strachină* capac. Nu s-au păstrat decât câteva fragmente de fund, care se aflau în interiorul urnei. 9 — *ceșcuță* II B₂, cu buton cilindric (ζ_1) pe toartă (pl. VI/9). Brună. Întreagă. a — *virf de săgeată* de fier. Tipic. Lipit, datorită arderii, de fibula (c) și de oase calcinate. b — două *virfuri de săgeată* de fier, tipice. Ruginite. c — *fibulă* din sirmă de bronz de o formă originală extrem de simplă (pl. XXIII/14). d — *cercel* de bronz, cu un capăt lățit în formă de disc (pl. XXVI/3). Atins de patină malignă. e — capăt de *ac* de bronz, cu virful de fier (pl. XXVI/10). Corpul acului este lucrat din bronz și a fost turnat în jurul unui miez de fier, a cărui prelungire constituia virful acului, rupt ulterior. f — *cute* de gresic paralelipipedică, cu o gaură pentru atârnat. g — *cell* de fier, foarte ruginit (pl. XIX/17). Nu poartă urme de ardere. h — *fragmente* mici, inoforme, de fier, de la obiecte a căror destinație nu a putut fi precizată.

* M IV. În marginea de E a tum. 20 se observa o perturbare în ordinea bolovanilor. Printre bolovani s-au găsit fragmentele unei căni (10) și ale unei străchini (11). Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. S-ar putea presupune un mormînt secundar de tip 2a₂. Este însă posibil ca fragmentele respective să provină din mantaua tum. 20. 10 — *cană mică*. Brun-gălbui. 20%, din fund și buză. Înălț. presupusă : 0,15 m. Diam. maxim presupus : 0,14 m. 11 — *strachină* I A₂, cu canceluri oblice (1b). Brună. 50%. Diam. gurii : 0,225 m ; înălț. : circa 0,09 m.

* M V. Situat în afara mantalei de bolovani. Constă din numeroase fragmente de cană (12) găsite în pămîntul negru (—0,20 m) de la marginea bolovanilor. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Avem probabil de-a face cu un mormînt secundar de tip 2a₂. 12 — *cană* IV A₁, cu decor spiralic 4a₁, cu două torți α (pl. IX/7). Brun, cu reflexe brun-gălbui. Slip bine lustruit, corodat în părțile inferioare ale vasului. 60%, mai ales din partea superioară. Înălț. : circa 0,127 m ; diam. maxim : 0,12 m.

* M VI constă din fragmentele unui vas borcan (13) și ale unei ceșcuțe (14) găsite printre bolovani. Tot aici se observă și o turburare în ordinea bolovanilor și o reîngrămădire a lor în jurul presupusului mormînt. Vasele 13 și 14 nu se aflau „în situ” ; nu s-au găsit nici oase calcinate. Presupunem un mormînt de tip 2a₂. 13 — *vas borcan* VI D₁ (pl. XII/12). Brlu aplicat simplu. Proeminențe vert. 30%, din partea superioară. Înălț. : circa 0,20 m ; diam. gurii : circa 0,18 m. 14 — *ceșcuță* de un tip aparte (pl. XIII/11). Brun-cenușiu. Slip puțin lustruit. 30%, inclusiv toarta. Înălț. : circa 0,12 m ; diam. gurii : circa 0,10 m.

I 5 TUMULUL 22. Mantaua de pietre se poate înscrie într-un cerc cu diam. de 0,95 m. Era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor era la : —0,15 m ; solul antic, la : —0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : —0,38 m. La demontare nu s-au găsit oase calcinate sau vreun alt inventar. Considerăm tum. 22 ca reprezentînd un mormînt de tip 5 (cenotaf).

I 5 TUMULUL 23. Grămadă mică de bolovani, asemănătoare cu tum. 22. Bolovanii, de mărime mică și mijlocie, erau răsfițați, fiind dispuși pe un singur strat. Sub bolovani, pe solul antic (la —0,30 m), s-au găsit câteva resturi de cărbune și câteva fragmente dintr-o cană (1). Nu s-au găsit oase calcinate. În profilul secțiunii movilei nu s-a observat nici o groapă. Tum. 23 conținea deci un mormînt de tip 4a. 1 — trei fragmente din zona de pîntece și glt ale unei *cani* cu decor indistinct, în relief. Brună, cu slabe urme de a.s. Înălț. presupusă : 0,22—0,25 m ; diam. maxim : circa 0,18 m.

I 5 TUMULUL 24. Grămadă ovală de bolovani, cu diam. mare de 1,95 m și cel mic de 1,60 m. Bolovanii, de mărime mică și mijlocie, erau dispuși pe un singur strat, în mod concentric, pe solul antic, care s-a constatat la —0,30 m. În profilul secțiunii movilei s-au constatat, în jumătatea de V și în cea de E, câte o groapă (M I și M II). Din dispoziția bolovanilor mantalei este evident că M II a fost săpat ulterior. M I. Groapă de —0,75 m și 0,60 m diametru, săpată de la nivelul solului antic. În interiorul ei nu s-a găsit nici un inventar, nici oase calcinate sau cărbune. Este probabil să avem de-a face cu un mormînt de tip 4b. În acest caz, presupunem

că oasele calcinate s-au descompus. * M II. Groapă de -0,60 m și 0,50 m diam. Săpată ulterior prin mantaua movilei, unde se constată o regrupare a bolovanilor. Ca și în cazul M I, în groapă nu s-a găsit nimic. Presupunem de asemenea un mormînt de tip 4b.

TUMULUL 25. Mantaua mică de formă ovală (diam. mare : 1,25 m ; diam. mic : 0,95 m) era alcătuită din bolovani mici la centru și mijlocii la margine, dispuși, în mod concentric, pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,15-0,20 m ; solul antic, la : -0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,37 m. La demontare nu s-au găsit oase calcinate sau vreun alt inventar. În profilul secțiunii nu s-a observat nici o urmă de groapă. Considerăm că tum. 25 conținea un mormînt de tip 5 (cenotaf).

TUMULUL 26. Mantaua era construită din bolovani mici și mijlocii, dispuși pe două, în unele locuri pe trei straturi și bine alăturați. Solul antic se afla la -0,30 m. Partea superioară a bolovanilor era la : -0,18 m. Tum. 26 nu a suferit deranjamente mari, dar a fost foarte tasat, ceea ce a avut ca rezultat pătrunderea multor cioburi printre bolovani. În SV-ul tumulului, lângă mantaua de bolovani, se afla o mică grămadă de pietre, de formă aproximativ ovală (0,80 m diam.), pe care am considerat-o ca reprezentînd un M secundar.

M I este de tip 1 a₃, cu inventarul pe sol. Lângă grupul ceramic s-a găsit un cuțit de fier, mai mic decît un cuțit de luptă dar mai mare decît un cuțitaș. Presupunem deci că M I este un mormînt masculin, de luptător. Oase calcinate s-au găsit răsplîndite, printre cioburi, pe o zonă de circa 1,5 m diam., la centrul tumulului. Materialul ceramic era fragmentar, cu excepția paharului (4) care s-a găsit printre pietre. Majoritatea fragmentelor purtau urme de a.s. 1 - *strachină evazată* I Da₃, cu decor spiralic în relief pe margine (4a) A.s. puternică și inegală. 50 %, din toate zonele vasului. Diam. mare : 0,225 m ; înălț. : circa 0,09 m. 2 - *cană* IV B₁, cu decor, probabil 4a, cu toartă. Puternic a.s. 30 %, mai ales din partea superioară. Dimensiuni mijlocii ; înălț. presupusă : 0,25 m. 3 - *ceșcuță* II B₂. A.s. 40 %. Înălț. : circa 0,05 m ; diam. : circa 0,05 m. 4 - *pahar* globular cu picior (pl. VI/19). Decorat cu caneluri oblice. Are două proeminențe perforate (una este ruptă). Brun. Puține urme de a.s. întreg. Înălț. : 0,09 m. 5 - *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Slab și inegal a.s. la exterior. 60 %. Diam. gurii : 0,15 m ; înălț. : 0,07 m. 6 - *cană* IV A₁, cu decor spiralic (4a), cu o toartă α (pl. XIII/12). Brun-deschis. 40 %, mai ales din partea superioară. Ținînd seama de toartă, fragmentele se referă sigur la un alt vas decît cana 2. Înălț. presupusă : 0,20 m ; diam. gurii : 0,172 m. 7 - *vas borcan* VI D₁. Briu alveolar. Proeminențe vert. între briu și buză. 30 %. Diam. gurii : circa 0,14 m ; înălț. : circa 0,14 m. 8 - *cană* IV B₂, cu decor spiralic 4a, cu una sau două torți γ. Brun-închis. Suprafața netedă, fără slip. 40 %, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,35 m. 9 - *ceșcuță* II B₂. Brună. 40 %, inclusiv toarta. Înălț. : 0,055 m ; diam. gurii : 0,07 m. 10 - *ceșcuță* plînteoasă III A. Brun-roșiatic. 40 %. Înălț. : circa 0,08 m ; diam. gurii presupus : 0,08-0,09 m. a - *cuțit* de fier (pl. XVIII/16). Poartă urme de ardere. Puțin atacat de rugină. Lung. : 0,165 m. În afara acestor fragmente, pe solul antic și printre pietre s-au mai găsit cioburi izolate din : - *strachină* I A₂ mică, diam. gurii : 0,225 m ; - *strachină* I A₂ mare, puternic a.s., diam. gurii : circa 0,225 m ; - *strachină* I A₂ mică, caneluri oblice (1c), diam. gurii : circa 0,15 m ; - *toartă* de cană de tip α, izolată ; - *cană* mare, cu briu subgură ; - *vas mare plîntecos* V B, marginea răsfîrîntă ; - *vas mare plîntecos* V B, marginea dreaptă ; - *vas mare plîntecos* V B, marginea îngroșată, a.s. ; - *vas borcan* VI B, cu briu alveolar.

M II este de tip 1b. Nu s-a observat un deranjament clar în suprafața pietrelor, care să indice introducerea ulterioară a acestui M secundar. Este însă foarte probabil că, după introducerea M II, golul din manta a fost, ca de obicei, umplut cu bolovani care, datorită tasării, s-au nivelat, nelăsîndu-ne posibilitatea de a ghici locul respectiv. De asemenea, nu am reușit, datorită celor spuse mai sus, să trasăm o secțiune prin M II. De M II aparțin patru vase (11-14) care, evident, au fost sfărîmate pe loc din cauza tasării. Drept urnă servea o cană (11) îngropată circa 0,12 m în solul antic. Pe fundul ei am găsit oase calcinate. 11 - *cană* IV A₁, cu caneluri crucișe pe plîntece (2), cu o toartă de tip ζ cu caneluri longitudinale (pl. X/13). Baza gîtului este subliniată de un șir orizontal de împunsături. Brună. Partea superioară era sfărîmată iar jumătatea de jos a vasului, pe care am găsit-o „în situ”, s-a distrus la demontare. 12 - *strachină* I A₁, cu trei proeminențe vert. Brun-închis. 80 %.

I 5

I 5
Pl.
XXXII 5
Pl.
XXXI

123

Diam. gurii : 0,125 m ; înălț. : 0,072 m. **13** — *ceșcuță* II B, de dimensiuni mici. S-a sfărâmat la demontare. **14** — *ceșcuță pntecoașă* III A cu caneluri vert. Brună. A.s. S-a păstrat 40 %. Diam. maxim : 0,11 m ; înălț. : 0,065 m.

*M III. Fragmentele ceramice se aflau, parțial printre, parțial alături de bolovani, în afara limitei mantalei, în pământul vegetal. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. S-au găsit fragmentele următoarelor vase care ar putea presupune un M secundar de tip 1b : **15** — *strachină* I Db₂, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α. Aspect tipic. 50 %. Diam. gurii : 0,275 m. **16** — *strachină* I A₂. Brun-închis. 50 %. Diam. gurii : 0,175 m. **17** — *ceșcuță* II B₂. Brun-roșcat. 50 %. Toarta lipsește. Diam. gurii : circa 0,08 m ; înălț. : 0,08 m. **18** — *cană* mică cu o toartă de tip γ. Brun-închis. 30 %. Înălț. presupusă : 0,16—0,18 m. În aceeași zonă s-au mai găsit fragmente izolate de la : — *strachină* I A₂, a.s., diam. gurii : circa 0,15 m ; — *strachină* I A₂, a.s., diam. gurii : circa 0,11 m ; — *ceșcuță* II B₂, un singur fragment ; — *vas pntecos*, cu proeminențe vert. pe brlul de la baza gîtlului și cu decor spiralic pe pntece (2—3 fragmente) ; — *vas pntecos*, nu i s-au putut reconstitui dimensiunile sau forma (2—3 fragmente) ; — *vas pntecos* (idem ca mai sus).

* M IV este constituit din fragmentele unui vas mare (19) și ale unei străchini (capac) (20), situate în pământul vegetal, în marginea mantalei de bolovani, parțial și printre pietre. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. **19** — *vas mare pntecos* V B₁. Proeminențe verticale pe brlul de la baza gîtlului. Brun. 50 %, din toate zonele vasului. Înălț. : circa 0,40 m. **20** — *strachină evazată* I Da₂, cu coaste în relief grupate câte 3 pe margine (3b) ; spre fund, caneluri largi spiralice (5a) . Aspect tipic. 50 %. Diam. gurii : circa 0,26 m.

* M V este constituit din fragmentele unui vas mare pntecos (21) și ale unei străchini (capac) (22), situate la circa 0,25 m N de marginea mantalei movilei, în zona * M IV, în pământul vegetal și la nivelul solului antic. Grupul de vase * M V pare ulterior grupului * M IV. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbune. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. **21** — *vas mare pntecos* V B₂, cu decor spiralic. Decorul nu a putut fi reconstituit în ansamblu. Brun, cu slabe urme de a.s. 50 %, mai ales din partea superioară. Înălț. presupusă : 0,40—0,50 m. **22** — *strachină* I A₂ cu decor 1b. Brună. 50 %. Diam. gurii : 0,25 m ; înălț. : 0,11 m.

*M VI. Mică grămadă de bolovani de formă aproximativ ovală (diam. : 0,80 m) situată la 0,20 m de marginea de V a movilei. La demontare nu s-a găsit nimic. Presupunem un mormînt de tip 5 (cenotaf).

I 5 Pl. XXXI

TUMULUL 27. Aproape identic ca aspect și formă cu tum. 26 alăturat. Bolovani erau așezați pe două straturi. Partea superioară a pietrelor se afla la —0,18 m. Solul antic la —0,35 m. Suprafața bolovanilor era uniform tasată. În marginea de NE a tum. 27 se afla o mică movilă de bolovani (M II), reprezentînd de sigur un M secundar. Spre deosebire de tum. 26, în marginea căruia au fost determinate mai multe grămezi de cioburi (unele dintre ele fiind interpretate ca M secundare), în marginile tum. 27 nu s-au găsit materiale ceramice. Aceasta ar fi eventual un indiciu că tum. 27 este anterior tum. 26. Cei doi tumuli se aflau la circa 0,50 m distanță unul de altul și mantaua lor de pământ se suprapunea, desigur, parțial.

M I, de luptător, avea inventarul pe sol. Tipul mormîntului nu a putut fi precizat, deoarece ceramica era foarte tasată și răspîndită pe întreaga suprafață a movilei. După dispoziția inventarului metalic, analogă celei din tum. 69, este probabil să avem a face cu un mormînt de tip 1b. Oase calcinate s-au găsit foarte puține, în mai multe puncte ale movilei. Armele se găseau în centrul movilei, constituind două grupe (fig. 8) : două virfuri de lance și un cuțit de luptă (a—c) se aflau în primul grup ; al doilea grup era constituit din toporul bipen, zăbale și piesele de harnașament (d—f). Fragmentele ceramice s-au găsit pretutindeni, dar mai ales în jumătatea de V. Nu am putut distinge ceramica aparținînd mormîntului principal sau dacă au existat morminte secundare. **1** — *strachină evazată* I Db₂, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică β. Decorul din partea inferioară a vasului, realizat tot prin caneluri β, nu a putut fi reconstituit. Aspect tipic. 30 %, mai ales din margine. Diam. gurii : circa 0,22—0,23 m. **2** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brună. 30 %, mai ales margine. Diam. gurii : 0,25 m. **3** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brun-închis. 30 %. Diam. gurii : circa 0,28—0,30 m. **4** — *strachină* I A₂, cu patru proeminențe verticale. Brun-roșiatic, lustruit bine la exterior. 40 %. Diam. gurii : 0,28 m. **5** — *strachină* I B, cu marginea arcuică (pl. I/26). Aspect tipic. 60 %. Diam. gurii : 0,21 m ; înălț. :

0,107 m. **6** — *ceașcă* II A₂, cu buton α₄ pe toartă (pl. V/8). Brun-roșcat. 20%. Diam. gurii : 0,22 m. **7** — *ceșcuță* II B₂. Brună. 40%. Toarta ruptă. Diam. gurii : 0,04 m ; înălț. : 0,035 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate de la : **8** — *cană* IV A₁ (?), cu decor 6b, cu o toartă. Caneluri oriz. pe git. Brună. 20%. Diam. maxim : circa 0,17 m. Înălț. presupusă : 0,25—0,30 m ; **9** — *vas borcan* VI A₁, cu brlu alveolar pe git. Marginea puțin îngroșată. 10%. Dimensiuni mijlocii ; **10** — *vas borcan* VI D₁, cu brlu alveolar sub margine. Între briu și margine, proeminențe vert. Cîteva fragmente. Diam. gurii : 0,18 m ; înălț. : circa 0,20 m ; **11** — *vas borcan* VI D₁, cu incizii în forma semnului X pe exteriorul buzei îngroșate. Cîteva fragmente ; — *ceașcă pîntecoasă* III A, cu caneluri vert. (1a). Toarta cu caneluri longitudinale (2 fragmente) ; — *cană* cu două torți β. Brună, fără decor. S-au găsit mai multe fragmente mici ; — *cană* (1 fragment) ; — *idem* (cîteva fragmente) ; — *cană mare* cu două torți δ. Cîteva fragmente. Dimensiuni mari ; — fragmente din 4 *căni* diferite ; — fragmente din 4 *străchini* I A ; — *ceșcuță* II B₂ (un fragment) ; — *vas mare pîntecos*, fragmente de fund ; — *fragmente* din două căni sau vase pîntecoase. **a** — *cuțit de luptă*, de fier (pl. XVII/9). Poartă urme de ardere. Atacat de rugină. Lung. : 0,17 m. **b** — *vrîf de lance*, de fier (pl. XX/17). Poartă urme de ardere. Slab atacat de rugină. Tubul de înmănușare este perforat în partea inferioară. Lung. : 0,356 m. **e** — *vrîf de lance*, de fier (pl. XX/16). Decorul este executat prin incizie. Poartă urme de ardere. Atacat de rugină. Lung. : 0,362 m. **d** — *topor de luptă*, de fier, bipen (pl. XXVII/15). Piesă masivă. Poartă urme de ardere. Slab atacat de rugină. Lung. : 0,196 m. **e** — *zăbale* de fier, constînd din două psalii și un fragment de muștiuc (pl. XXI/5 a—c). Psaliile au un capăt lățit și unul îngroșat. Poartă urme de ardere. **f** — 4 *butoni de harnașament*, de bronz (pl. XXI/6 d—g), de două tipuri. Din fiecare cite două piese : pl. XXI/6 d, c și pl. XXI/6 f, g.

*M II constă dintr-o grămadă aproximativ triunghiulară de bolovani, situată la circa 0,40 m de marginea de NE a mantalei. Poziția analogă cu M VI din tum. 26. La demontare nu s-a găsit nimic. Se poate presupune un mormint de tip 5 (cenuțat).

TUMULUL 28. Din manta se zăreau cîteva bolovani răsfirați printre rădăcinile unui nuc. Nu au putut fi demontați pentru a nu se distruge pomul. Diam. mare al mantalei pare a fi de circa 3 m.

TUMULUL 29. Complet distrus. În pămîntul de arătură, la suprafața solului, s-au găsit cîteva bolovani de mărime mijlocie, printre care se aflau fragmente ceramice și oase calcinate, reprezentînd resturile mantalei și ale mormîntului. Distrus cu prilejul arăturilor din primăvara anului 1960. Făcînd în grabă o săpătură de salvare, am cules fragmente ceramice din : — *strachină* I A₃, cu caneluri oriz. pe umăr (1d). În dreptul proeminențelor se observă caneluri oblice (pl. XIII/14). Roșu-cărămiziu. A.s. 30%. Diam. gurii : circa 0,30 m ; — *ceșcuță pîntecoasă* III A, cu caneluri oblice (1c). Caneluri longitudinale pe toartă. A.s. ; — margine de *ceașcă pîntecoasă*.

TUMULUL 30. Partea superioară a bolovanilor se afla la — 0,15 m. Solul antic la — 0,30 m. Prin manta au pătruns rădăcinile unui nuc care au dislocat mai mulți bolovani. În partea de SV a movilei pietrele au fost demontate de proprietarul locului, care a găsit un topor de luptă și un vrîf de lance (a—b). Tot în această zonă s-au găsit foarte multe cioburi, care ar putea proveni și de la un eventual M secundar. M I, de luptător, era de tip 1a₉, cu inventarul pe sol. În partea centrală a movilei s-au găsit oase calcinate și, alături, spre NV, fragmente din 16 vase (1—16). În partea de V, la 1,5 m de grupul ceramic, s-au găsit armele și alte fragmente de vase. Fragmente din vasele 12 și 14 (căni), s-au găsit pe toată suprafața movilei. **1** — *strachină evazată* I D, cu coaste pe margine (3b) și caneluri concentrice spre fund (5b). Aspect tipic. Unele fragmente sînt a.s. Remarcăm întregirea a două fragmente de fund, unul puternic a.s. și altul neatins de foc, ceea ce demonstrează că vasul a fost spart la rug. 40%. Diam. gurii : 0,25 m. **2** — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α. Aspect tipic. 20%. Diam. gurii : circa 0,27—0,28 m. **3** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice, cu trei proeminențe, dintre care una vert. Brună. 50%. Diam. gurii : 0,175 m ; înălț. : circa 0,09 m. **4** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brună. 30%. Diam. gurii : 0,175 m ; înălț. : circa 0,09 m. **5** — *strachină* I A₂. Proeminențe alveolate. Brună. 30%. Diam. gurii : 0,26 m. **6** — *ceașcă* II A cu buton α₃. Brună. 20%. Dimen-

T 3

I 5

T 3
Pl.
XXX

125

siuni mijlocii. **7** — *ceașcă* II A cu buton β_2 . Foarte puține fragmente sigure. Dimensiuni mijlocii. **8** — *buton* β_2 izolat. **9** — *buton* α_3 izolat. **10** — *ceașcă pntlecoasă* III B, cu caneluri oblice (1b). Brun-închis. 40 %, mai ales din partea inferioară. Diam. maxim : circa 0,18 m ; înălț. : circa 0,15 m. **11** — *ceașcă* II B. Pastă fină. Neagră în interior, brună în exterior. 40 %. Dimensiuni mijlocii. **12** — *cană* cu una sau două torți ϵ . Brună, cu suprafața netedă. 30 %. Înălț. presupusă : 0,20—0,25 m. **13** — *cană* cu o toartă δ . Brun închis. Suprafața lucioasă. Nu e sigur dacă avea caneluri oblice pe pintece. 30 %. Înălț. presupusă : 0,30 m. **14** — *cană mare* IV B₂ sau IV C, cu două torți ϵ . Brună. Suprafața nelustruită. 30 %. Înălț. presupusă : 0,40—0,45 m. **15** — *vas borcan* VI D₁ (pl. XII/25). Brlu alveolar. 60 %. Înălț. : 0,12 m ; diam. gurii : 0,108 m. **16** — *vas borcan* VI A₁. Brlu alveolar pe glt. 40 %. Înălț. : 0,19 m ; diam. gurii : 0,21 m. **17** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1c). Brună. 30 %. Diam. gurii : circa 0,20 m. **18** — *ceașcă* II B. Brună. 20 %. Dimensiuni mici. **19** — *vas borcan* VI D₁ (pl. XII/28). Proeminențe cilindrice alternează cu proeminențe vert. perforate. Diam. gurii : 0,16 m ; înălț. : circa 0,18 m. **20** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brună. 30 %. Diam. gurii : 0,19 m. **21** — *strachină* I A₂. Brună. 20 %. Diam. gurii : 0,22 m. **22** — *vas pntlecos*. Brun. 20 %. Dimensiuni mijlocii (0,30—0,35 m înălț. presupusă). **a** — *topor* de fier, bipen (pl. XIX/15). Unul dintre tășuri a fost teșit, fiind făcut apt pentru ciocănire. Poartă urme de ardere. Slab atacat de rugină. Lung. : 0,139 m. **b** — *utră de lance*, de fier (pl. XX/2). Poartă urme de ardere. Slab atacat de rugină. Lung. : 0,27 m. În zona tum. 30 s-au mai găsit fragmente izolate, provenind din următoarele vase : — 5 *străchini* I A₂ (două cu caneluri oblice (1b), de diverse dimensiuni care nu au putut fi apreciate) ; — *ceașcă pntlecoasă* III A, decor indistinct ; — *toartă apucătoare*, perforată (pl. XIII/15). Nu ne dăm seama de rostul ei.

T 3 PI XXX

TUMULUL 31. Mantaua era construită din bolovani mijlocii dispuși pe un singur strat, bine îmbucăți unul într-altul. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,20 m ; solul antic, la : —0,30 m. În partea de S a movilei s-a constatat un deranjament cauzat de introducerea unui M secundar (M II). M I, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₄. Nu s-au găsit oase calcinate, ci doar câteva fragmente de cărbune. Grupul ceramic, destul de fragmentar, se situează, aproximativ, în centrul movilei, cioburile fiind răsplndite pe o suprafață mare. **1** — *strachină evazată* I D, cu coaste (3b) pe margine. Brună în interior și exterior. 30 %, mai ales din margine. **2** — *strachină* I A₂. Brună. 30 %. Diam. gurii : 0,24 m. **3** — *vas borcan* (pierdut). **4** — *buton* discoidal α_1 , izolat. — *ceașcă* II A₂, cu toartă cu buton β_2 . Toarta cu caneluri longitudinale. Probabil interiorul vasului era decorat. 20 %. Găsită în aceeași zonă cu vasele 2 și 3. Dimensiuni mijlocii. — *ceașcă* II A₂, cu caneluri largi spiralice (5a). Toarta are caneluri longitudinale și urmă de buton. 20 %. Găsită în aceeași zonă cu vasele 2 și 3. Dimensiuni mijlocii. În afara acestor vase s-au mai găsit fragmente izolate din : — *strachină* I A₂, câteva fragmente puternic a.s. ; — *buton* α_3 izolat.

M II este de tip 2a₂. Fragmentele s-au găsit în solul arabil, pînă la adîncimea de —0,35 m. Deranjamentul produs de urna mormîntului este vizibil prin dislocarea bolovanilor din marginea mantalei. Nu s-au găsit oase calcinate. **5** — *vas mare pntlecos* V A₁, cu brlu alveolar întrerupt de proeminențe despicate (pl. XI/1). Brun-cărămiziu, cu suprafața poroasă. 70 %, lipsesc fragmente din fundul vasului. Înălț. : 0,42 m. **6** — *strachină* I A₂. Brun-roșiatic. 30 %. Diam. gurii : circa 0,20—0,25 m.

N 4

TUMULUL 32. Complet distrus. În pămîntul vegetal s-au găsit cîteva bolovani de mărime mică și mijlocie, printre care s-au găsit cîteva fragmente ceramice provenind de la o *strachină* I A₂, o *cană* și un *vas pntlecos* cu decor în relief.

N 4

TUMULUL 33. Mantaua, de formă rotundă, aproape circulară (diam. : 1,40 m), era alcătuită din bolovani mijlocii, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor era la : — 0,18 m ; solul antic, la : —0,26 m ; pietrișul aluvionar, la : —0,40 m. Întreg centrul mantalei a fost demontat, probabil în antichitate. De altfel, la circa 0,40 m NV de marginea mantalei, s-au găsit cîteva bolovani care provin, foarte probabil, din demontarea mai sus pomenită. Pe solul antic s-au găsit trei cioburi groase de la două vase *pntlecoase*. S-au găsit de asemenea

cîteva bucăți de cărbune. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem că tum. 33 conținea un mormînt cu inventarul pe sol, deoarece în profilul secțiunii nu s-a observat nici o groapă.

TUMULUL 34. Mantaua era construită din bolovani mijlocii și mari. Aceștia din urmă se aflau mai ales către centrul movilei. Bolovanii erau dispuși parțial pe două straturi. În zona de NV, unde erau indicii să fi fost inventarul metalic al movilei, se observa un gol mare în suprafața de bolovani. În profilul secțiunii efectuate în această zonă nu s-a observat nici o urmă de groapă. Presupunem că movila a fost jefuită în antichitate. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,12 m ; solul antic, la : -0,28 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,40 m. Gropile mici circulare observate în jumătatea de V a movilei provin de la pari, înfipti de săteni pentru clădirea clăilor de fin.

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₃. Grupul metalic (a), oasele calcinate și o strachină mică (1) se aflau în jumătatea de V, în timp ce grupul ceramic (2-6) se găsea în jumătatea de E. Din grupul metalic nu s-a găsit decât un fragment de zăbală (a). Acesta se afla în zona de unde lipsesc pietrele. Fragmentele a două vase (7, 8) din marginea de N a tum. 34 trebuie legate tot de M I, mai degrabă decât de un presupus M secundar, deoarece cioburile se aflau în mare parte sub bolovani, pe solul antic al M I. 1 - *strachină* I A₂ mică, cu caneluri oblice (1b). Brună în exterior, neagră în interior. 20 %. Diam. gurii : 0,14 m. 2 - *ceașcă* II A₃, cu caneluri largi spiralice (decor 5a), cu buton β₂. În interiorul canelurilor spiralice, se găsesc, din loc în loc, grupe de cîte trei linii transversale realizate prin caneluri fine. De asemenea, pe suprafața discoidală a butonului se observă un motiv spiralic realizat tot prin caneluri (pl IV/1). Pastă fină. În exterior brun-închis ; în interior luciu negru. La exterior se văd, în cîteva locuri, slabe urme de a.s. 40%, mai ales din partea superioară. Înălț. : 0,09 m ; diam. gurii : 0,18 m. 3 - *ceașcă* II C, cu buton ε (pl. VI/12). Pe corpul vasului caneluri oriz. Toarta are caneluri longitudinale. Pastă fină. Brună. 40 %. Înălț. : 0,135 m ; diam. : 0,165 m. 4 - *strachină* I B₂, cu caneluri largi spiralice (5a) în interior (pl. I/23). Proeminențe late în exterior. Aspect tipic. Pastă fină. 40 %, mai ales fragmente mici din partea superioară. Diam. gurii : 0,30 m. 5 - *strachină* I B₁ (pl. XIII/13). Brun-închis. 30 %, mai ales din partea superioară. Diam. gurii : circa 0,30 m. 6 - *strachină evazată* I Db₂, cu caneluri crucișe pe margine (2), executate în tehnică α (pl. III/6). Aspect tipic. 40 %. Diam. gurii : circa 0,30 m. - *ceașcă mare pîntecoasă* III A cu caneluri vert. Toarta cu caneluri longitudinale. Caneluri oriz. pe gîtul vasului. Brună. 20 %, mai ales din partea superioară. Înălț. : circa 0,15 m ; diam. max. : circa 0,26 m. Găsită în aceeași zonă cu vasele 4 și 5. 7 - *vas borcan* VI D₁. Brlu crestă, întrerupt alternativ de două proeminențe vert. perforate și două apucători. Înălț. : circa 0,18-0,20 m ; diam. gurii : circa 0,18 m. 8 - *vas borcan* VI D₁, asemănător cu vasul 7. Proeminențele și apucătorile perforate. Dimensiuni puțin mai mari. În afara acestor vase, în zona estică a tum. 34 s-au mai găsit fragmente izolate din : - *strachină evazată* I D, cu decor în relief pe interiorul marginei. Pare a fi un decor spiralic. Aspect tipic. 1 fragment. Dimensiuni mijlocii ; - *strachină evazată* I D, fără decor. Un fragment găsit deasupra pietrelor. Ca aspect, ar putea proveni din strachina 8 din tum. 36, ajuns aici cu prilejul demontării în vechime a acestui tumul ; - *ceașcă* II A. Cîteva fragmente de margine, provenind din ceașca 1 din tum. 38 (cf. mai sus p. 37). Fragmentul s-a întregit cu cel din tum. 38 ; - *strachină* I A₂. Brun-închis. Cîteva fragmente. Diam. gurii : 0,23 m ; - *strachină* mică I A₂. Brună. Un fragment. Diam. gurii : 0,10 m ; - *strachină* I A₂. Brună. A.s. Un fragment. Dimensiuni mijlocii ; - *strachină* I A₃, cu caneluri oblice (1b). Brună. Pastă fină. 10 %. Diam. gurii : 0,24 m ; - *strachină* I A₃, cu caneluri oblice (1b). Brună. A.s. Două fragmente. Diam. gurii : 0,25 m ; - *cană* cu o toartă α. Pe pîntec decor spiralic, indistinct. A.s. Cîteva fragmente. Dimensiuni mijlocii ; - *cană*, un fragment ; - *toartă* α de la altă cană, izolată ; - *toartă* γ de la o cană mică ; - *cană* mare, cu toartă ε. Brună. Grosolană. Cîteva fragmente din partea superioară ; - fragment de *vas pîntecos*, cu proeminențe despicate pe gît (două cioburi) ; - două *ceașcuțe* II B (cîte un fragment din fiecare) ; - *buton* α₄. Izolat. a - *psalie* de la zăbală de fier (pl. XXII/2). Slab atacată de rugină.

*M II. În marginea de NE a tum. 34 s-au găsit cîteva fragmente de vas mare pîntecos (9). Presupunem un mormînt secundar de tip 2a₃. În locul respectiv s-a observat un deranjament în mantaua de bolovani. Nu s-au

**N 5
Pl.
XXXI**

găsit oase calcinate. 9 — *vas mare pntecos* V B₁. Proeminențe cilindrice pe brîul de la baza gîtului. Brun-cenușiu. Suprafața lucioasă. 40%. Înălț. presupusă : 0,40—0,45 m.

N 4
Pl.
XXXI
TUMULUL 35. Stratul de pietre se îngroașă spre mijlocul movilei. Bolovanii erau mici și mijlocii, așezați, spre centrul movilei, pe două sau trei straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,15 m ; solul antic, la : —0,32 m ; pietrișul aluvionar, la : —0,43 m. În partea c N a tum. 35 se află un M secundar (*M II).

M I, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₃. Oase calcinate s-au găsit mai ales în jumătatea de SE. Fragmentele ceramice se aflau răsplindite pe o suprafață mare. Cioburi din strachina (1) s-au găsit în toată jumătatea de S a movilei. Materialul ceramic era foarte fragmentar. Cioburile se aflau printre pietre și dedesubtul lor. 1 — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α. Caneluri oblice în exterior, pe umăr. Aspect tipic. Foarte fragmentară (20%). Diam. gurii presupus : 0,22—0,25 m. 2 — *strachină* I A, cu caneluri oblice (1b). Brună. Un fragment este a.s. Puține fragmente (20%). Diam. gurii presupus : 0,20 m. 3 — *cană* IV A₂ cu două torți. Nu se știe dacă avea decor. Brună. Lucioasă. Pastă fină. Sub 20%, mai ales fragmente de margine. Înălț. presupusă : circa 0,25 m. 4 — *ceșcuț* II B. Brună. 20%. Toarta ruptă. În aceeași zonă s-a mai găsit : — un fragment de *strachină evazată* I D, cu coaste (3b) pe margine. Aspect tipic. Dimensiuni mijlocii.

* M II. În marginea de N a movilei s-au găsit, printre bolovanii mișcați din loc, fragmentele unui vas mare (5) și ale unei străchini (6) (capac). Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. 5 — *vas mare pntecos* V B. Proeminențe cilindrice pe brîul de la baza gîtului. Brun. 50%, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,45—0,50 m. 6 — *strachină* I A₂. Brună. 20%. Diam. gurii : circa 0,20 m. În aceeași zonă s-au mai găsit, în afara mantalei de bolovani, în pămîntul vegetal, cioburi din următoarele vase, dintre care, unele, ar putea proveni din demontarea în vechime a tum. 36 de alături. 7 — *strachină evazată* I Db (cf. strachina 8, tum. 36). Cîteva fragmente a.s. 20%. Aceleași dimensiuni cu vasul din tum. 36. Este probabil același vas. 8 — *ceșcuț* II A₂, cu caneluri spiralice (5a). Pastă fină. Aspect tipic. Slabe urme de a.s. 20% ; nu s-a găsit toarta. Dimensiuni mijlocii. 9 — *toartă* de tip α de la o cană a cărei formă nu s-a putut reconstitui și care avea, pe pntece, caneluri oblice. 10 — *vas borcan* VI C. 30%, mai ales fragmente de fund. Dimensiuni mijlocii. 11 — *vas borcan* VI D₁. 20%. De dimensiuni mai mici decît vasul 10.

N 4
TUMULUL 36. Mantaua era de formă ovală, aproape rotundă (diam. mare : 5,80 m ; diam. mic : 5,20 m). Nu se mai păstrează decît conturul mantalei. Din interior pietrele au fost scoase și zvîrlite alături la circa 3,5 m NV. În acel loc s-au găsit, în pămîntul vegetal, pe solul antic, mulți bolovani aruncați la întâmplare. Faptul că aceștia se aflau pe solul antic, care corespundea ca adîncime cu cel al tumulilor din jur, dovedește că demontarea s-a făcut în antichitate. În interiorul tum. 36, demontarea a afectat doar mantaua de bolovani și inventarul metalic. După dimensiunile mari ale movilei, după bogăția inventarului ceramic, mormîntul tum. 36 trebuie să fi fost bogat în arme. În profilul secțiunii efectuate nu s-a observat nici o groapă. Tum. 36 era construit din bolovani de toate mărimile, dispuși, probabil, spre centru pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,15—0,18 m ; solul antic, la : —0,30 m. A avut un singur M secundar sigur, în partea de NE, în zona de tangență cu tum. 37.

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, era probabil de tip 1 a₂. În jumătatea de N a tumulului, s-a găsit puțin carbune și un vîrf de săgeată (a). Cîteva fragmente de carbune s-au găsit și în partea de SE a movilei. Nu s-au găsit oase calcinate. Materialul ceramic era răsplindit mai ales în jumătatea de S. Tot aici se aflau, în marginea bolovanilor, fragmentele unei străchini evazate (8), ale cărei cioburi s-au găsit și în marginile tum. 35 și 34 (cf. mai sus). Este deci de presupus că dislocarea fragmentelor s-a făcut cu prilejul demontării tum. 36. 1 — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α. Aspect tipic. 30%. Diam. gurii : 0,26—0,28 m. 2 — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe, executate în tehnică β. Aspect tipic. 30%. Diam. gurii : 0,26 m. 3 — *strachină* I A₂. Proeminențe perforate. Brună. A.s. 40%. Diam. gurii : 0,26 m. 4 — *cană* cu caneluri crucișe (2) pe pntece, cu două torți rupte. Brun-închis, lucios. 20%, mai ales din zona pntecelui. Înălț. presupusă : 0,20—0,22 m. 5 — *cană* IV A, cu caneluri oblice (1b) pe pntece. Pe gît caneluri oriz. Brun-

deschis, lucios. Pastă fină. 20 %. Înălț. presupusă : 0,25 m. **6** — *ceașcă* II A₂. În interior caneluri crucișe (2) sub margine și concentrice (5b) spre fund, cu buton α₂. Brun-deschis. Pastă fină. Pe partea discoidală a butonului, decor cu caneluri (pl. V/20). 20 %. **7** — *strachină* I A₂, cu caneluri oriz. pe umăr (1d). Brun-deschis. Puțin a.s. Un singur fragment mare. Diam. gurii : 0,20 m. **8** — *strachină evazată* I Db₁ (pl. II/18). Brună în interior și exterior. 60%, din toate zonele vasului. Diam. gurii : 0,28 m. **9** — *vas mare plntecos* V A₂. Apucătorile de sub pntece sînt perforate (pl. XI/7). Brun-închis. Slip grosolan. S-au găsit multe fragmente (circa 40–50%). În afara acestor vase, s-au mai găsit, în zona distrusă a tum. 36, următoarele fragmente izolate : — *strachină* I A₂. Brun-închis. A.s. Diam. gurii : 0,22–0,23 m ; — *strachină* I A₂. Brun-închis, grosolan. Slab a.s. Diam. gurii : 0,15–0,16 m ; — *ceșcuță* II B. Brună în exterior, neagră în interior. Pastă fină. Un singur fragment mai mare. Diam. gurii : 0,075 m ; înălț. : 0,045 m ; — *cană* cu decor spiralic pe pntece, cu toartă γ. Brună, fără luciu. Cîteva fragmente. Dimensiuni mijlocii ; — *cană* cu caneluri oblice (1b) pe pntece. Brună. Cîteva fragmente. Dimensiuni mijlocii ; — *cană* cu caneluri vert. pe pntece. Toartă ε. Brună, fără luciu. Dimensiuni mijlocii ; — *cană* asemănătoare cu cea precedentă. Pare a nu fi avut decor ; — *toartă* cu secțiunea șanțuită, de la ceașcă mare plntecoasă III A. Tot în zona distrusă s-a găsit și : **a** — *vrîf de săgeată*, de fier. Formă tipică. Purta urme de ardere. Pierdut ulterior. În afara bolovanilor, în zona nordică a tum. 36, s-au găsit fragmente izolate din : **10** — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe margine. Puternic a.s. Multe fragmente mici (40%). Nu s-a putut întregi. Diam. gurii presupus : 0,20 m — fragment de *cană* (margine) ; — *vas mare plntecos*, grosolan.

*M II este situat în zona de tangență cu tum. 37. Pe o zonă întinsă, de mai mulți m², s-au găsit, în pămîntul arabil, multe fragmente dintr-un vas mare plntecos (11). În acel loc, în conturul — dealtfel destul de bine păstrat — al tum. 36, se observă o discontinuitate, probabil rezultatul deranjamentului produs de *M II. Nu s-a găsit cărbune sau oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. **11** — *vas plntecos* V B₁. Proeminențe cilindrice pe briul de la baza gîtului. Brun-roșiatic. 40%, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,30 m. **12** — *vas plntecos*, asemănător cu vasul 11. Se păstrează în întregime partea inferioară. Înălț. presupusă : 0,30–0,35 m. — fund izolat de la un *vas mare*. Diam. : 0,14 m. **13** — *strachină* I B₂. Brun-închis. Puțin a.s. 20%. Diam. gurii presupus : 0,26–0,28 m. — *strachină* I A₂. Brun-închis. Un fragment izolat. Diam. gurii : circa 0,20 m.

TUMULUL 37. La mijloc stratul de bolovani era mai gros. În rest mantaua era construită din bolovani mici și, mai ales, mijlocii, dispuși, spre centru, pe două straturi. Bolovanii se găseau la : —0,15 m ; solul antic, la : —0,32 m și pietrișul aluvionar, la : —0,42 m. Pe suprafața mantalei se vedeau cîteva goluri, mai ales în zona centrală și sudică, chiar acolo unde sînt indicii să fi fost grupul de arme al M I. Este deci foarte probabil să avem de-a face, ca și în cazul tum. 34 și 36, cu o jefuire. Aceasta s-a produs, desigur, într-o vreme apropiată jefuirii tum. 34 și 36. Datorită deranjamentelor, materialul ceramic este foarte dispersat.

Mormîntul de luptător, cu inventarul pe sol, este probabil de tip 1a₂. În zona în care lipseau pietrele, s-au găsit oase calcinate, un vrîf de săgeată (a) și multe fragmente ceramice. Este de presupus că obiectul jafului au fost armele mormîntului principal. În profilul secțiunii tum. 37, nu am observat nici o groapă. **1** — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică β. Din buză se desprind excrescențe late semi-circulare (pl. III/9). Spre fund decorul era realizat prin caneluri crucișe. A.s. puternic. 30%, mai ales din margine. Diam. gurii : 0,285 m ; înălț. : 0,105 m. **2** — *strachină* I A₂. Brună, cu a.s. puternică. 70%, din toate zonele vasului. Fragmentele erau răspîndite pe toată suprafața tum. 37. Diam. gurii : 0,20 m. **3** — *strachină* I A₂. Proeminențele sînt semiperforate. Brună. A.s. 30%. Diam. gurii : 0,18 m. **4** — *cană* IV B₁, cu caneluri oblice pe pntece (1b). Brun-deschis. A.s. 30%, mai ales din zona de pntece. Înălț. presupusă : 0,25 m. **5** — *ceașcă* mare plntecoasă. Toarta supraînălțată. Brună. 20–30%. Dimensiuni mijlocii. **6** — *ceșcuță* II B. Toarta șanțuită. Brună. 40%. Dimensiuni mici. **7** — *buton* de toartă cu extremitate discoidală. Discul este distrus. Izolat. **8** — *vas borcan* VI D₁. Briu alveolar. Proeminențe late. 50%. Înălț. : 0,23 m ; diam. gurii : 0,20 m. **9** — *vas borcan* VI B. Gîtul subliniat de un șir de creștături (pl. XII/7). Partea superioară este netezită. 40%. Înălț. : 0,22 m ; diam. gurii : 0,18 m. **10** — *vas borcan* VI D₁. Suprafața netedă. Proeminențe late. 40%. Înălț. : 0,15–0,18 m ; diam. gurii : 0,15 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate din : — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe mar-

N 4
Pl.
XXXI

129

ginc, executate în tehnică α . Dimensiuni mijlocii ; — *strachină evazată* I D, cu incizii crucișe (2) pe margine. A.s. Dimensiuni mari ; — *strachină* I B₄, fără caneluri pe buză. Puțin a.s. Un singur fragment ; — *cană* cu decor spiralic (4a₁). Slip brun-deschis. Dimensiuni mijlocii ; — toartă ϵ de la o *cană* foarte mare. Lățimea torții : 0,065 m ; — *vas pntecos*. Brun-deschis, cu suprafața netedă. Proeminențe mamelonare pe pragul de la baza gîtului. Cîteva fragmente ; — *vas borcan*. a — *utră de săgeată*, de fier, de formă tipică. Întreg. Poartă urme de ardere. Slab atacat de rugină.

N 4 Pl. XXXI

TUMULUL 38. Mantaua era construită din bolovani mici și mijlocii, dispuși, spre centru, pe două straturi (fig. 5/1). Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,08 m ; solul antic, la : — 0,30 m și pietrișul aluvionar, la : — 0,42 m. Ținînd seama că un fragment din ceașca 1 s-a găsit în cuprinsul M I din tum. 34 (cf. mai sus p. 37) presupunem că tum. 38 este anterior tum. 34.

M I, cu inventarul pe sol, este de tip 1a₁. Oase calcinate și cărbuni s-au găsit în centrul movilei pe o zonă cu un diam. de 0,80 m. Materialul ceramic, în întregime fragmentar, s-a găsit răspîndit, mai ales spre margini, exclusiv în jumătatea de N a movilei. 1 — *ceașcă* II A₂. Toarta cu buton lipsește. Pe fund un ușor umbo (pl. V/2). Decorul este realizat în același mod ca la ceașca 2 din tum. 1 : caneluri crucișe (2) foarte fine, asemănătoare pliseurilor, sub buză și cercuri concentrice spre fund (5b). Aspect tipic. Pastă foarte fină. 40%. Înălț. : 0,11 m ; diam. gurii : 0,26 m. 2 — *ceașcă* II A₁, cu caneluri crucișe (2) pînă spre fund (pl. XIII/20). Canelurile sînt redlate în tehnică fină. Aspect tipic. 20%, mai ales din zona de margine. 3 — *strachină* I A₂, cu decor 1b. Brună. 30%. Diam. gurii : 0,15 m. 4 — *ceșcuță* II B₂. Brună. 50%. Toarta lipsește. Dimensiuni mici. 5 — *vas pntecos* V B₁ (?). Brun. Suprafața netedă. 40%, multe fragmente mici. Înălț. presupusă : 0,35 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit, în aceeași zonă, cîte un mic număr de fragmente din următoarele : — *strachină* I A₂. Brună. Diam. gurii : 0,22 m ; — *strachină* I A₂. Brună. Diam. gurii : 0,20 — 0,22 m ; — *strachină* I A₂. A.s. puternic. Diam. gurii : 0,20 — 0,22 m ; — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) executate în tehnică α . A.s. puternic în interior. Dimensiuni mijlocii ; — *strachină evazată* I D. Fără decor sigur. Un singur fragment, a.s. Dimensiuni mici ; — *ceașcă* II A. Decor indistinct. Urme de a.s. ; — toartă de *ceașcă* II A, cu urmă de buton. Caneluri longitudinale ; — toartă de *ceașcă* mare pntecoasă III. Izolată ; — *cană*, a.s. Dimensiuni mijlocii ; — *cană*, urme de decor în relief pe plntece ; — *cană*, urme de caneluri pe plntece ; — *vas pntecos* V B. Cîteva fragmente de margine ; — *vas pntecos*. Pereți groși. Pastă grosolană. Pe umăr și la baza gîtului, un decor în relief (pl. XIII/18,19), reprezentînd un motiv în zig-zag. Dimensiuni mari.

M 5

TUMULUL 39. Inițial, mantaua pare a fi fost de formă ovală și de dimensiuni relativ mari. Era complet distrusă. În zona respectivă s-au găsit doar pietre izolate și cioburi multe. Nu s-a putut săpa întreaga zonă, datorită unei plantații recente de pomi fructiferi. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Fragmentele ceramice se referă la : — *vas mare pntecos* ; — *strachină* I A₂. Brună. Diam. gurii : 0,24 — 0,25 m ; — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2), executate în tehnică α . Dimensiuni mijlocii ; — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) (un singur fragment mic) ; — *strachină* I B₄, fără caneluri pe buză. Brun-roșcat. Diam. gurii : 0,29 m.

O 6 Fig. 11/1

TUMULUL 40. Mantaua a avut inițial o formă asemănătoare cu tum. 42, de alături. A fost construită din bolovani mijlocii, dispuși pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,10 — 0,15 m. Baza lor, la : — 0,30 m. Chiar în zona gropii mormîntului, bolovanii au fost răscoliiți, mormîntul rămînd intact. Acest fapt ar putea acredita ipoteza după care mormîntul inițial al tumulului ar fi fost de alt tip, iar cel pe care l-am găsit noi ar fi fost un M secundar. Din M principal s-ar fi păstrat doar acele cîteva fragmente atipice, pe care le-am găsit printre bolovanii răscoliiți. Înclinăm totuși să credem că tum. 40 a fost, analog tum. 107, destinat unui mormînt de tip 3. Mormîntul, de tip 3, conține 6 vase „in situ” cu gura în sus, neacoperite, depuse într-o groapă dreptunghiulară, al cărei contur se poate ghici în golul de bolovani (fig. 11/1 și 12/1). Adîncimea gropii : — 0,45 m de la nivelul actual. În groapă s-au găsit cîteva bolovani căzuți prin tasare. Ordinea în care au fost depuse vasele în mormînt pare a fi fost următoarea : 1, 3, 2, 4. Acest lucru poate fi dedus după cum

marginea unui vas încalcă pe a celuilalt. **1** — *strachină* I A₃. Întregă (la demontare s-au rupt câteva fragmente de buză care s-au descompus). Brun-roșcat. Pe fund o gaură de 0,01 m diam. (*Seelenloch*). Servea drept urnă. Diam. gurii : 0,30 m. **2** — *strachină căzanel* I C₃ (pl. II/9). Brun-roșcat. Întregă. Pe fundul ei s-au găsit câteva oase calcinate. Diam. gurii : 0,24 m ; înălț. : 0,125 m. **3** — *strachină evazată* I Da₃ (pl. II/19). Întregă. Brun-roșcat. Conține multe oase. Diam. gurii : 0,246 m ; înălț. : 0,12 m. **4** — *ceșcuță* cu marginea evazată străpunsă de două găuri verticale (pl. VII/14). Întregă. Brun-roșcat. Aplecată cu gura spre strachina 3. În interiorul ei se aflau două oase de format mai mare. **5** — *cană*. Întregă. Torțile sînt perforate vert. lîngă buză (pl. VIII/11). Una din torți ruptă. Brun-roșcat. Înălț. : 0,12 m ; diam. maxim : 0,127 m. **6** — *cană* (pl. VIII/10). Întregă. Brună. Înălț. : 0,105 m ; diam. maxim : 0,122 m. În interiorul străchinei 1, printre oase, s-au găsit : **a** — *fibulă* de bronz, cu piciorul triunghiular (pl. XXIII/3). Lipsește o parte din ac. Bine conservată. **b** — 4 *mărgele* de sticlă, galbene, cu ochi albaștri (fig. 22/6—9). În medie cu diam. de 0,01 m.

TUMULUL 41. Mantaua era construită din bolovani mijlocii și mari, bine alăturați, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a pietrelor se afla la : — 0,15 m ; solul antic, la : — 0,25 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,40 m. Numeroasele zone de pe suprafața platformei din care lipsesc pietrele provin de la diverse deranjamente a căror epocă rămîne neprecizabilă. Cățul de NE al movilei nu a fost săpat pentru a se evita distrugerea unui pom fructifer. M I, de luptător, cu inventarul pe sol, este de tip 1a₃. Oasele calcinate, grupul ceramic și inventarul metalic au fost dispuse pe o zonă relativ întinsă, la centrul movilei. Tot aici s-a observat o zonă în care se afla mult cărbune. Este evident că inventarul M I a suferit mult de pe urma tasării, ceramica fiind foarte fragmentată și dispersată. Inventarul metalic era răspîndit pe o suprafață mare, și anume : zăbalele (c, d), cuțitul de fier (b) și un vîrf de săgeată (e), în jumătatea de E, în timp ce akinakes-ul (a) și celelalte vîrfuri de săgeți (e), s-au găsit, împreună cu ceramică și oase calcinate, în centrul și în jumătatea de V a movilei. Akinakes-ul (a) era înfipt 0,40 m, în poziție verticală, în solul antic ; măciulia, mînerul și garda ieșeau la suprafață printre pietre. Lîngă akinakes se găseau fragmentele vaselor 2, 6 și 7. **1** — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α . Spre fund, cercuri concentrice (5b). Aspect tipic. 30%. Diam. gurii : circa 0,30 m. **2** — *strachină* I A₃, cu caneluri oblice (1b). A.s. puternic. 30%. Diam. gurii : 0,26—0,28 m. **3** — *strachină* I A₃, cu caneluri oblice. A.s. puternic. Sub 20%. Diam. gurii : circa 0,25 m. **4** — *strachină* mică I A₃. Proeminențe vert. A.s. puternic. 30%. Diam. gurii : 0,16—0,18 m. **5** — *buton* α_4 . Izolat. **6** — *ceșcuță* pîntecoasă III A, cu caneluri vert. Caneluri orizontale pe gît. Toarta lipsește. A.s. puternic. 30%. Înălț. : circa 0,10 m ; diam. max. : circa 0,15 m. **7** — *ceșcuță* II B₁. Brună. 50%, inclusiv un fragment de toartă. Dimensiuni foarte mici. Înălț. : 0,04 m. **8** — *ceașcă* II A₁, cu caneluri crucișe (2) sub margine și cercuri concentrice (5b) spre fund. Toartă cu buton α_3 . Pe latura dinspre vas a torții, lîngă buton, se observă câteva linii incise și un început de decor canelat (pl. V/12). Brună în interior și exterior. Slabe urme de a.s. 30%. Dimensiuni mijlocii. **9** — *ceașcă* II A₁, cu toartă cu buton zoomorf (γ). În interiorul ceștii, un decor cu caneluri (pl. V/30). Butonul este modelat în formă de cap de berbec. Brună în interior și exterior. Se păstrează doar un singur fragment, cuprînzînd toarta. Ceașca a avut dimensiuni mari. **10** — *cană* IV B₁, cu decor spiralic 4a₁ pe pîntece. Dungă în relief pe gît. Slip fin, brun-deschis. Lipsește toarta. 20%. Înălț. presupusă : 0,20—0,22 m. **11** — *cană mare*, cu decor realizat alternativ din caneluri largi și caneluri fine crucișe. Decorul nu poate fi reconstituit cu siguranță. Slip brun. 30%. În aceeași zonă s-a găsit și o toartă α , cu urme de a.s., care ar putea proveni de la acest vas. Înălț. presupusă : 0,30 m. **12** — *vas mare pîntecos*. Brun. Grosolan. 20%, mai ales din zona de pîntece. Dimensiuni mari. — *Vas pîntecos* (pl. XI/12). Brun. 60%. Înălț. : 0,19 m ; diam. max. : 0,18 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate de la următoarele : — *strachină* I A₃, cu proeminențe vert. perforate. Dimensiuni mici ; — *strachină* I A₃, mică. A.s. ; — *ceașcă pîntecoasă* III A, cu caneluri vert. pe pîntece și oriz. pe gît, ceva mai mică decît vasul 6 asemănător ; — *cană* IV B. Caneluri oriz. pe gît. Pastă fină. Asemănătoare ca aspect cu vasul 10 ; — două torți ϵ de la o *cană* ; — trei *căni*, dintre care una cu urme de a.s. **a** — *akinakes* de fier (pl. XV/2). Urme vizibile de ardere. Slab atacat de rugină. Mînerul și lama formează o singură bucată. Măciulia și cele două plăci cordiforme ale gărzii au fost sudate ulterior. Măciulia este realizată din bară dreaptă. Mînerul prezintă două șanțuri paralele. Vîrfurile sunt rupte. Pe măciulie, pe gardă și de-a lungul ner-

N 4
Pl.
XXXII

vurii mediane a lamei se observă un decor realizat din șiruri de puncte (fig. 20/1). Este posibil ca acest decor să provină de la placarea, pe zonele respective ale spadei, a unor foițe din alt metal (aur), care s-a topit la arderea pe rug. Lung. totală păstrată : 0,584 m. Lungimea inițială a spadei trebuie să fi fost de circa 0,60 m. **b** — *cuțit* de fier (pl. XVII/6). Poartă urme de ardere. Foarte puțin atacat de rugină. Lung. : 0,149 m. **e** — *zăbală* de fier (pl. XXI/2). Se păstrează doar o psalie și cirligul de prins hățurile. Urme puternice de ardere. Neatacată de rugină. **d** — *zăbală* de fier (pl. XXII/6). Se păstrează o psalie și muștiucul. De psalie era lipit și un fragment mic din cirligul de prins hățurile. Psalia era foarte tare atacată de rugină. Slabe urme de ardere pe muștiuc. Piesele muștiucului sînt torsionate (pl. XXII/5). **e** — 4 *utrufuri de săgeți*. Forme tipice.

0 6
Fig.
11/1

TUMULUL 42. Bolovanii erau așezați pe solul antic, pe două sau trei straturi spre centrul movilei, așa încît mantaua era înălțată la mijloc. Partea superioară a bolovanilor era la : —0,10 m (la centrul movilei), solul antic, la : —0,30 m, pietrișul aluvionar, la : —0,45 m. **M I**, de tip 2b, consta dintr-un grup de vase, printre care o urnă (cana 1) cu fundul puțin îngropat în solul antic. În jurul pereților vasului se îngrămădeau bolovanii din mantaua movilei. Prin tasare partea superioară a urnei a fost distrusă. Pe fundul urnei se găseau oase calcinate. Urna era acoperită cu o strachină capac. La SE de urnă s-au găsit, pe solul antic, fragmentele a două strachini (3, 4), ale unei ceșcuțe (5), ale unei cănițe (6) și ale unei alte căni (7). În marginea de N a tum. 42 s-a găsit, în solul vegetal, o strachină (8) întrecăgă cu fundul în sus. **1** — *cană* I C, cu o toartă ϵ (pl. X/5). Brun-deschis. Proeminențe vert. Suprafața netedă, dar nelustruită. Întreagă. Multe fragmente s-au sfărîmat la demontare. Înălț. : 0,33 m. **2** — *strachină* I A₃ (pl. XIII/16). Brun-roșcat. 50 % ; restul fragmentelor s-au descompus la demontare. Diam. gurii : 0,18 m ; înălț. : 0,115 m. **3** — *strachină* I A₃. Brun-roșcat. 30 %. Diam. gurii : 0,16 m ; înălț. ; circa 0,10 m. **4** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b) puțin vizibile. Brun-roșcat. 30 %. Diam. gurii : 0,20 m ; înălț. : 0,09 m. **5** — *ceșcuță* II B₁. Brun-deschis. 50 %. Înălț. (inclusiv toarta) : 0,065 m. Diam. gurii : 0,055 m. **6** — *căniță* cu două torți rupte (pl. VIII/13). Netedă, fără luciu. Brun-deschis. 80 %. Înălț. : 0,102 m. **7** — *cană*. Brun-gălbui. Aspect asemănător cu cana 1. S-au găsit mai ales fragmente de fund și plntece. Dimensiuni mijlocii. **8** — *strachină* I A₂. Brun-roșcat. Fără proeminențe pe umăr. Întreagă. Diam. gurii : 0,14 m ; înălț. : 0,09 m.

M II, situat la 1,60 m E de marginea mantalei de bolovani, este de tip 2a₂. Urna (9) era așezată într-o cutie construită din bolovani plăți (fig. 11/1 și 12/3), puțin îngropați în pietrișul aluvionar (la — 0,54 m). Deci **M II** perfora mantaua de pămînt a tum. 42. Partea superioară a cutiei de piatră se afla, în medie, la —0,20 m. Urna era acoperită cu o strachină (10) cu fundul în sus. În interiorul urnei se aflau oase calcinate și o ceșcuță cu toarta ruptă ritual (11). **M II** a suferit relativ puțin din pricina tasării. Cutia de piatră a apărât grupul de vase din interior. Doar fundul strachinii capac era căzut în interiorul urnei (9). **9** — *vas borcan* VI D₂ (pl. XII/21). Proeminențe late sub buză. Brun-închis. Suprafața netedă, dar nelustruită. Întreg. Înălț. : 0,235 m ; diam. gurii : 0,172 m. **10** — *strachină evazată* I Da₃. Brun-roșcat. Întreagă. Diam. gurii : 0,26 m ; înălț. : 0,14 m. **11** — *ceșcuță* II B₁, cu toarta ruptă ritual. Brun-închis, cu reflexe gălbui. Înălț. : 0,038 m ; diam. gurii : 0,079 m.

0 7
Pl.
XXXII

TUMULUL 43. Mantaua era construită din bolovani mijlocii și mari, dispuși pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,15 m ; solul antic, la : —0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : —0,45 m. Partea de E a tum. 43 nu a putut fi săpată, datorită rădăcinilor unui pom fructifer.

Mormîntul, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₄. Puține oase calcinate și cărbuni s-au găsit, îngrămădite, aproximativ în centrul movilei. Cîteva oase calcinate s-au găsit și în marginea de V. Ceramica, în întregime fragmentară, se găsea exclusiv în spre marginea de V și N a mantalei de bolovani, fiind răsplîdită pe o suprafață mare. Mărgica (a), găsită în pămîntul vegetal din zona nesăpată a tum. 43, nu are, cu siguranță, nici o legătură cu acesta. **1** — *ceșcuță* II B₂. A. s. Aspect grosolan. Toarta ruptă. 90 % . Înălț. : 0,055 m ; diam. gurii : 0,045 m. **2** — *cană mare*. Pe umăr se distinge un decor în relief, reprezentînd motivul 4c într-o poziție deosebită, ce nu a putut fi reconstituită. Brun-roșiatic . A. s. superficial. 30 %. Înălț. presupusă : 0,60 —

—0,70 m. **3** — *strachină* I A₂. Proeminențe late alveolate. A.s. Brun-roșiatic. 50%. Diam. gurii : circa 0,21 — 0,25 m. **4** — *vas borcan* VI B. 30%. Dimensiuni mijlocii. **5** — *cană* IV C, decorată cu caneluri crucișe sub buză și oblice pe pntece (pl. X/8). Decorul realizat în caneluri. A.s. Brună. 30%. mai ales din partea superioară. Înălț. : circa 0,20 — 0,21 m. **6** — *cană mare* IV A₂ (pl. X/16). Torțile (de tip δ) au două nervuri mediane longitudinale. Brun-deschis. 50%. Înălț. : circa 0,50 m ; diam. gurii : 0,24 m. În afara acestor fragmente, s-au găsit cioburi izolate de la următoarele vase : — *strachină* I A₂. Un fragment. Diam. gurii : circa 0,20 m ; — *strachină evazată* I D, cu coaste în relief (3b). Aspect tipic. Un singur fragment. Dimensiuni mijlocii ; — toartă de *ceașcă* (II A ?), cu caneluri crucișe pe laturile ei. În aceeași zonă s-a găsit și un fragment de margine de *ceașcă* II A ; — *cană*, cu o toartă ϵ . Brun-roșiatic. Înălț. presupusă : 0,25—0,27 m ; — *cană mare*. Apucători sub pntece. Cîteva fragmente. Înălț. presupusă : 0,40—0,50 m. **a** — *Mărgică* de sticlă albastră. Diam. : 0,005 m.

TUMULUL 44. Mantaua era construită din bolovani mijlocii și mari, dispuși, spre centru, pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,20 —0,25 m ; solul antic, la : —0,38 m ; pietrișul aluvionar, la : —0,48 m. Marginea de S a movilei era traversată de gardul cimitirului modern și nu a putut fi săpată, pentru a nu se deteriora stîlpul de susținere al gardului. În marginea de NE se afla probabil un M secundar.

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, este de tip 1a₁. Inventarul era răspîndit pe întreaga suprafață a movilei. În centru s-a găsit, înfipt în solul antic, un *akinakes* indoit (a). Doar o parte din mîner și măciulia erau vizibile pe solul antic. Lîngă *akinakes* se aflau două vîrfuri de săgeți (d), fragmente de brățară de bronz (f, g) și fragmente de „saltaleone” (e). Tot aici s-a găsit și o ceșcuță întregă (1) *in situ*. La 0,50 m V de acest grup se afla o zonă, de circa 0,80 m diam., presărată cu oase calcinate și cărbuni. În marginea de SV a movilei s-au mai găsit zăbale (b) și un fragment de tub de înmănușare de lance (c). Restul materialului ceramic se afla răspîndit, fragmentar, către marginile de V și N ale movilei. **1** — *ceșcuță* cu două proeminențe perforate vert. (pl. VI/24). Brună, grosolană. Întregă. Înălț. : 0,04 m ; diam. gurii : 0,063 m. **2** — *buton* discoidal α_1 . Izolat (pl. V/14). Butonul pare a nu proveni de la ceașca 3. **3** — *ceașcă* II A₂, cu caneluri largi spiralice (5a), cu (două?) torți cu butoni β_1 . Nu e sigur dacă avea două torți. În orice caz, s-au găsit doi butoni identici ca tip și dimensiuni. S-ar putea deci presupune că unul din butoni provine de la un vas identic, spart la rug. Brun-roșcat în interior și exterior. 30%. Înălț. presupusă (inclusiv toarta cu buton) : 0,25 m. **4** — *ceașcă* II A₂, cu caneluri largi spiralice (5a). Și aici s-au găsit doi butoni β_2 identici, ceea ce ne face să presupunem că și această ceașcă avea două torți cu buton (pl. V/16). Brun-roșcat în interior și exterior. 20%. Dimensiuni asemănătoare cu ceașca 3. **5** — *strachină* I A₂, cu proeminențe vert. Brună. 30%. Diam. gurii : circa 0,15 m. **6** — *strachină evazată* I Db₂, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α . Aspect tipic. 20%. Diam. gurii : 0,28—0,30 m. **7** — *strachină* I A₃. Brună. 30%. Diam. gurii : 0,16 m. **8** — *ceșcuță pntecoașă* III B. Brună. Suprafața netedă. Toarta lipsește. 30%. Înălț. : circa 0,09 m ; diam. gurii : 0,095 m. **9** — *ceașcă mare pntecoașă* III B, cu caneluri oblice (1b). Pe pntece, proeminențe realizate din 4 coaste în relief. Brună. Suprafața lucioasă. 30—40%, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,16—0,17 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate de la : — *strachină* I A₂ cu caneluri oblice. Brună. Dimensiuni mijlocii ; — *vas pntecos* sau *cană*. Cîteva fragmente de umăr. Dimensiuni mijlocii. **a** — *akinakes* de fier (pl. XV/4). Mînerul și lama sînt dintr-o singură bucată. Măciulia și plăcile cordiforme ale gîrzii au fost ulterior sudate prin batere. Măciulia este din bară cu secțiunea dreptunghiulară, indoită în forma a două antene. Mînerul este decorat cu incizii : linii paralele transversale, străbătute, la mijloc, de o linie longitudinală. Spațiile dintre două linii transversale sînt, alternativ, libere sau umplute cu împunsături (fig. 20/2). Această tehnică reprezintă, probabil, urmele unei plăci dintr-un alt metal (aur) care s-a topit la rug (vezi lum. 41, *akinakes* a). Piesa poartă urme de ardere mai ales pe gardă. Mînerul și lama sînt atacate slab de rugină. Lung. spadei neîndoite : 0,118 m. **b** — *zăbală* de fier (pl. XXII/10). Muștiucul este prins de psalii printr-un nit. Capetele psaliilor sînt îngroșate. Poartă urme de ardere. Atacate slab de rugină. **c** — *tub de înmănușare*, de fier. Provine, probabil, de la un vîrf de lance de dimensiuni mai mici. **d** — *două vîrfuri de săgeți*, de fier. Formă tipică. **e** — „*saltaleone*”. Două fragmente din două piese diferite. Una cu diam. : 0,009 m, cealaltă cu diam. : 0,0105 m. Din ambele piese se păstrează cîteva

fragmente ce totalizează, respectiv, 0,015 m și 0,01 m lung. e — *mărgică* de sticlă albastră; turlită prin calcinare. Dimensiuni mici. f — două fragmente dintr-o *verigă* (sau arc de fibulă) de fier. Nu poartă urme de ardere. Ruginită (pl. XXV/19). g — trei fragmente de *brăjară de bronz* cu secțiunea pătrată (pl. XXV/25). h — *strmă* torsionată de bronz (pl. XXVI/22). Un singur fragment lung de 0,043 m. i — *brăjară* de bronz cu secțiunea planconvexă. Desfăcută și îndoită (pl. XXV/23).

*M II este situat în extremitatea de NE a tum. 44. S-au găsit multe fragmente de vas mare (10) printre bolovani și în pământul arabil. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. 10 — *vas mare pntecos* V B₁ (pl. XIII/17). Pe glt, brlu întrerupt de proeminențe mici. Prag la baza gîtului. Suprafața este netedă în partea superioară, poroasă în spre fund. Brun-deschis, cu pete roșiaticice. 50 %, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,45—0,50 m. 11 — margine de *vas pntecos* sau de *strachină* capac. Brun-roșcat. Excluziv fragmente de margine.

0 3 TUMULUL 45. Mantaua era construită din bolovani mijlocii dispuși, spre centrul movilei, pe două straturi. **Pl.** Similară ca aspect cu tum. 44 de alături. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,28 m; solul antic, la : —0,38 —0,40 m; pietrișul aluvionar, la : —0,48 m. Marginea de S a tum. 45 nu a putut fi săpată, deoarece în acea zonă se află gardul cimitirului modern.

XXXII Mormîntul, de luptător, cu inventarul pe sol, este de tip 1a₃. Aproximativ în centrul movilei, pe o zonă cu un diam. de circa 1,20 m, se aflau răspîndite fragmente de cărbune și câteva fragmente ceramice, printre care un buton cu extremitatea discoidală. Spre N, alături de această zonă, într-o mică groapă săpată în solul antic (—0,15 m de la solul antic), se aflau 10 virfuri de săgeți (a) și unele obiecte de podoabă (c-i). În marginea de NE, printre pietre, s-a găsit o cataramă de fier (k) și un cuțit de luptă (j), care presupunem că aparțineau aceluiași mormînt. Nu s-au găsit deloc oase calcinate. 1 — *strachină* evazată I Db₂, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α. Aspect tipic. 30 %. Diam. gurii : 0,25—0,28 m; înălț. : circa 0,11 m. 2 — *cană* IV B₁, cu caneluri vert. pe pîntece, cu toartă β. Brun-închis, lucioasă. 20 %. Înălț. presupusă : 0,16 m; diam. maxim : 0,13—0,15 m. 3 — *cană* IV B₁(?), cu caneluri oblice (1b) pe pîntece, cu proeminențe semicirculare. Toarta lipsește (pl. XIII/22). Brună, lucioasă. 20 %, mai ales din zona pîntecelui. Dimensiuni mijlocii. 4 — *strachină* I A₂. Brună. 20 %. Diam. gurii : circa 0,14 m. 4a — În aceeași zonă cu strachina 4 s-a găsit și un buton izolat, cu extremitatea discoidală, care s-a pierdut ulterior. 5 — *vas mare pntecos* V B₂. Brun. Pereți groși. Suprafața netedă, puțin lucioasă. 30 %, din toate zonele vasului. Dimensiuni mari (înălț. presupusă : 0,45—0,50 m). a — 10 *virfuri de săgeți*, de fier, de formă tipică, de dimensiuni diferite. Poartă urme de ardere. b — 1 *virf de săgeată* de fier, izolat, de formă tipică. c — „*saltaleone*”. Mai multe fragmente din două piese diferite : una cu diam. : 0,0099 m; cealaltă cu diam. : 0,0073 m. d — *mărgică* tubulară de bronz. e — *mărgică* de sticlă albastră. Diam. : 0,005 m. f — 19 *mărgele* de fier, de același tip, dar de dimensiuni diferite. Majoritatea poartă urme de patină de la alte obiecte de bronz, ceea ce demonstrează că au stat împreună, grămadă, în groapă. Și în momentul incinerării au fost alături de lanțurile „*saltaleone*” și de virfurile de săgeți. g — arc de *fibulă* de bronz. h — două *aplice* circulare din tablă de bronz, decorate pe margini cu două șiruri de puncte executate „en repoussé” (pl. XXIII/1). Par a fi servit ca fibulă, cum indică limba de bronz prinsă cu un nit pe dosul uneia dintre piese. i — *agrafă* de bronz. Atacată de patină malignă. j — *cuțit de luptă*, de fier (pl. XVII/19). Virful rupt. Poartă urme de ardere. Lung. : 0,173 m. k — *piesă de centură*, de fier (pl. XXVI/28). Foarte ruginită. Din resturile păstrate se poate vedea că este lucrată din trei plăci de fier prinse între ele cu nituri. Poartă urme de ardere.

0 5 TUMULUL 46. Mantaua era construită din bolovani mijlocii, dispuși, spre centrul movilei, pe două straturi. **Pl.** Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,25 m; solul antic, la : —0,36 m; pietrișul aluvionar, la : —0,45 m. **XXXII** Marginea de S și SV a movilei nu a putut fi săpată datorită rădăcinilor unui pom fructifer.

134 Mormîntul, cu inventarul pe sol, este de tip 1a₄. Materialul ceramic și oasele calcinate sînt răspîndite pe toată suprafața movilei. Spre marginea de N a tum. 46 s-au găsit, la un loc, fragmente din mai multe

piese de centură de bronz (a), „saltaleone” (b), fibule (c–d), brăţări de bronz (e), o verigă de fier (f) şi un cuţitaş de fier (g). Aceste piese erau îngrămădite pe solul antic. **1** – *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brună. Slabe urme de a.s. 20%. Diam. gurii : circa 0,20 m. **2** – *strachină* I A₂. Brună. A.s. 20%. Dimensiuni mai mici decât precedentă. **3** – *strachină* I B₃ (pl. II/3). Brun-roşcat. Ardere uniformă în interior şi exterior. Pastă grosolană. 40%. Diam. gurii : 0,34 m. **4** – *ceşcuţă* II B₂. Toarta ruptă. Brun-roşcat. A.s. 50%. Înălţ. : 0,06 m ; diam. gurii : 0,05 m. **5** – *ceaşcă* II A₂. Brun-roşcat în interior şi la exterior. Fără decor. Toarta lipseşte. 30%. Dimensiuni mici. **6** – *ceşcuţă pintecoasă* III A, cu caneluri oblice (1b). Proeminenţe corniforme în partea opusă torţii. Brună. 20%. Diam. max. presupus : 0,14 m. **7** – *cană* cu o toartă. Caneluri crucişe pe pîn-tece. Slip brun-roşiatic. 20%. Dimensiuni mari. **8** – *cană* cu două torţi. Aspect grosolan. Brun-roşiatic. 20%. Dimensiuni mijlocii. **9** – *vas mare pntecos* V B₁. Briu alveolar la baza gîtului. Apucătorile de sub pîn-tece sînt perforate. Brun-roşcat. 40%. Înălţ. presupusă : 0,50 m. Fragmentele au fost găsite parţial sub pietrele tum. 46, parţial în solul arabil din preajma marginii movilei. În afara acestor vase s-au mai găsit în mod izolat fragmente din : – *strachină evazată* I D, brun-deschis, un fragment ; – *ceşcuţă* III A, cu caneluri oblice (1c), un fragment ; – 2 torţi de *ceşti* mari, cu caneluri transversale pe laturile lor ; – *cană* cu o toartă. În partea opusă torţii se găsea o proeminenţă semicirculară (tip tum. 6, M II, cana 11). Brună. Cîteva fragmente. **a** – Fragmente din 4 *piese de centură* ajurate (pl. XXIV/7 a–d). Toate de bronz. Ornamentate cu cerceleţe concentrice incise. Toate piesele poartă urme evidente de ardere, atestate prin înclîdiri şi deformări datorită căldurii. **b** – „*saltaleone*”. Fragmente din două lanţuri diferite. Din primul s-au găsit 4 fragmente (lung. : 0,047 m, diam. : 0,006 m ; din al doilea s-au găsit două fragmente (lung. : 0,028 m, diam. : 0,008 m). **e** – *fibulă* de bronz, cu placa piciorului în formă de scut beotic (pl. XXIII/8). Cele două resorturi sînt torsionate. Pe arc, lângă resorturi, cîte o umflătură. Pe placa piciorului decorul este realizat prin linii gravate, prin împunsături şi prin mici umflături executate „en repoussé”, înconjurate de împunsături. **d** – *fibulă* de fier, cu placa piciorului dreptunghiulară, cu un resort (pl. XXIII/7). Secţiunea arcului este circulară. Nu poartă urme de ardere. **e** – 2 *brăţări* de bronz, cu secţiunea circulară şi cu capetele subţiate şi puţin încrucişate (pl. XXV/1,8). Pe unul din exemplare (pl. XXV/1) se observă, lângă capete, cîte o excrescenţă. **f** – *verigă* de fier. Puternic ruginită şi ruptă. **g** – *cuţitaş* de fier (pl. XVIII/7). Slabe urme de ardere. Ruginit. Virful este rupt. În afara acestor piese s-au mai găsit, în acelaşi loc : – trei fragmente de *strmă* de fier informe. Ruginite ; – 5 fragmente de *strmă* torsionată de bronz ; – 1 fragment de *strmă* de bronz cu secţiunea rotundă.

TUMULUL 47. Complet distrus de lucrările agricole din primăvara anului 1960. În arătură, la suprafaţă, s-au găsit mulţi bolovani dispersaţi, printre care se aflau cîteva fragmente atipice hallstattiene. Nu am găsit oase calcinate. **P 7**

TUMULUL 48. Complet distrus. Din mantaua de piatră s-au mai găsit doar cîteva bolovani răspîndiţi. Nu s-au găsit oase calcinate. În pămîntul vegetal s-au găsit fragmentele mai multor vase : – *cană* IV B₂, cu caneluri verticale pe pîn-tece. Avea două torţi de tip δ (tip analog cîinii 6 din M III din tum. 72). Brună. Lipseşte partea superioară ; – *ceaşcă pntecoasă* cu caneluri vert. şi proeminenţe ; – *vas mare pntecos* cu decor spiralic în relief (?) pe umăr. Cîteva fragmente izolate. **P 7**

TUMULUL 49. Complet distrus. Pe o zonă întinsă s-au găsit cîteva bolovani şi fragmente de la un vas mare pntecos cu decor spiralic (4c) pe umăr. Nu s-au găsit oase calcinate. **O 5**

TUMULUL 50. Mantaua era construită din bolovani mijlocii şi mari, îngrămădiţi în mici grupe printre care se observă goluri. Pietrele sînt dispuse pe un singur strat. Partea superioară a lor se afla la : – 0,10 m ; solul antic, la : – 0,20 m ; pietrişul aluvionar, la : – 0,35 m. Este probabil că golurile dintre bolovani se datorează lucrărilor agricole. Aproximativ la mijlocul movilei se găseau oase calcinate şi cărbuni. Materialul ceramic era răspîndit pe întreg solul antic al movilei, sub bolovani sau în golurile dintre ei. La una din extremităţi **V 4**
Pl.
XXXII

(E) s-a găsit o verigă de fier (a); la cealaltă extremitate, o mărgică (b). Presupunem un mörinint cu inventarul pe sol de tip 1a₄. **1** — *strachină evazată* I Db₂, cu caneluri crucișe pe margine, executate în tehnică α . Canelurile nu urmează un decor bine definit, ci alternează între oblic și vertical. Aspect tipic. 30%. Diam. gurii: circa 0,32 m. **2** — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α . Aspect tipic. 20%. Ceva mai mică decât strachina 1. **3** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). A.s. puternic. 30%. Diam. gurii: 0,26 m. **4** — *strachină* I A₂. Brună. A.s. slab. 30%. Diam. gurii: 0,22 m. **5** — *buton* α_3 . Izolat. **6** — *ceșcuță* II B₂. Brună. 50%. Înălț.: 0,06 m. **7** — *câniță* IV A₂, cu o toartă β (pl. XIII/21). Brun-roșcat. 40%. **8** — *câniță* IV A₂, cu o toartă γ . Brună. 20%. Dimensiuni asemănătoare cu cânița 7. **9** — *cană foarte mare* IV B₁, cu două torți. Torțile lipsesc. Aspect grosolan. Brună. 40%. Înălț. presupusă: 0,50 m. **10** — *vas borcan* VI B. Fără decor. Înălț. presupusă: 0,25 m. S-au mai găsit fragmente izolate de la: — *strachină* I A₂. Puternic a.s. Dimensiuni mijlocii; — *strachină* I A₂. Brun-roșcat. A. s. Dimensiuni mijlocii; — *ceșcuță* II B₁. A.s.; — toartă de *cească* cu caneluri transversale pe latul ei; — *vas pntecos*, fragment cu decor în relief; — *vas pntecos*, caneluri grosolane sub buză; — *vas pntecos* sau cană. Un singur fragment. **a** — *Verigă* de fier. Poartă urme de ardere. Slab atacată de rugină. Diam.: 0,05 m. **b** — *mărgică*. Pierdută. Nu posedăm informații asupra materialului din care era lucrată.

V 3

Pl.

XXXIII

TUMULUL 51. Mantaua era construită din bolovani mijlocii, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la: —0,18 m; solul antic, la: —0,25 m; pietrișul aluvionar, la: —0,36 m. Bolovanii nu erau bine alăturați. Între ei erau numeroase spații libere, printre care se zăreau fragmente ceramice.

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₃. Aproximativ în centrul movei se găsea, printre bolovani, un cuțit de luptă (a). La 0,70 m spre SV de acesta se afla, tot printre bolovani, o strachină întreagă cu fundul în sus (2). În toată zona respectivă s-au găsit fragmentele celorlalte vase, iar mai spre NE o bucățică de cărbune. Nu s-au găsit deloc oase calcinate. În marginea de N se aflau, printre pietre, fragmentele a două câni (10, 11) iar spre marginea de V se găseau cioburile unui vas borcan (12) izolat. În afara pietrelor, la 0,20 m de la marginea de NE, se aflau fragmentele unei străchini (3). **1** — *strachină evazată* I Db₂, cu decor în relief. Motivul decorului este un S culcat care se repetă de patru ori (pl. III/10). Spre fund, caneluri concentrice (5b). Aspect tipic. 30%, din toate zonele vasului. Diam. gurii: 0,295 m. **2** — *strachină* I A₂ (pl. I/4). Brun-cărâmbuziu. Suprafață fără luciu. Întreagă. Diam. gurii: 0,189 m. **3** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1e). Brun-roșcat. 70%. Diam. gurii: 0,19 m. **4** — *cească* II A₁, cu caneluri largi spiralice în interior (5a). Butonul de pe toartă este rupt. A.s. 20%. Dimensiuni mari. **5** — *cească* II A. În interior caneluri crucișe sub buză (2) și cercuri concentrice spre fund (5b), cu buton α_1 . Aspect tipic. A.s. superficial. 20%. **6** — *cească* II A, cu decor indistinct. Butonul de pe toartă este de tip α_4 (pl. V/10). Câteva fragmente. Dimensiuni mijlocii. **7** — *ceșcuță* II B₂. A.s. 50%, inclusiv toarta. Dimensiuni miniaturale. **8** — *ceșcuță* II B₂. Brun-închis. 40%. Diam. gurii: 0,04 m; înălț.: 0,042 m. **9** — *cană*. Cele două torți lipsesc. Brlu orizontal pe gît. Aspect grosolan. 20%. Dimensiuni mari. **10** — *cană*. Brun-roșcat. Pereții groși cu suprafață mată. 20%. Dimensiuni mijlocii. **11** — *cană* cu caneluri oblice (1b) pe pintece. Avea două torți, rupte. Dungă orizontală sub buză, la îmbucătura de sus a torților. S-au găsit multe fragmente (40–50%) care însă nu au putut fi potrivite. Înălț. presupusă: 0,30 m. **12** — *vas borcan* VI D₁. Șir de alveole brăzdate de creștături (pl. XII/17). Înălț.: circa 0,13 m; diam. gurii: 0,11 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate de la: — *strachină* I A₂, un fragment a.s.; — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b) și proeminențe perforate. Diam. gurii: 0,25 m; — *cească pntecoasă* III, un fragment a.s.; — *cană*. Luciu brun-roșcat. Pereți groși. Aspect grosolan. Dimensiuni mijlocii; — *cană* mare. Aspect grosolan. Un fragment. **a** — *cuțit de luptă*, de fier (pl. XVII/15). Nu se observă urme sigure de ardere. Conservare bună. Lung.: 0,278 m.

*M II constă din fragmentele unei câni (13) găsite în pământul arabil (până la —0,25 m) între tum. 50 și 51, mai aproape de acesta din urmă. În aceeași zonă se observă și o răscolire a bolovanilor din marginea movei. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. **13** — *cană* IV B, cu două torți e. Brun-roșcat. Suprafață netedă dar nelustruită. 50%, mai ales din partea superioară. Înălț. presupusă: 0,50 — 0,60 m.

TUMULUL 52. Manta construită din bolovani mici și mijlocii, dispuși pe un singur strat. Bolovanii nu erau bine alăturați, ci îngrămădiți în mici grupe între care se aflau goluri. Partea superioară a bolovanilor se găsea la : -0,12 m ; solul antic, la : -0,25 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,35 m. Mormintul, de luptător, cu inventarul pe sol, este de tip 1a₃. Ceramica (1-4), verigile de fier și bronz (b, c) și oasele calcinate se aflau îngrămădite în jumătatea de S a movilei. Ceașca (1) și cănița (4) s-au întregit. În căniță (4) s-au găsit câteva oase calcinate, restul oaselor, însă, era răspândit pe o zonă mai largă. Aproximativ în centrul movilei s-a găsit un vîrf de săgeată (a). 1 - ceașcă *ptntecoasă* III B, cu caneluri oblice (1b) (pl. VII/8). Brun-închis. Suprafața lustruită. 80 %, inclusiv toarta. Înălț. : 0,13 m ; diam. gurii : 0,155 m. 2 - *ceșcuță* II B₁. Brună. 50 %. Lipsește toarta. Diam. gurii : 0,065 m ; înălț. : 0,045 m. 3 - ceașcă II A₂, cu caneluri largi spiralice (5a). Lipsește toarta cu butonul. Pastă fină. Aspect tipic. 30 %. Dimensiuni mici. 4 - *căniță* decorată cu caneluri vert. pe întreaga suprafață. Toarta ruptă (pl. IX/4). Brun-roșcat. Suprafața netedă dar nelustruită. Întreagă. Înălț. : 0,11 m. 5 - *strachină* I A₂. Brună. A.s. superficial. 40 %. Diam. gurii : 0,20 m ; înălț. : 0,115 m. 6 - ceașcă II A, cu buton α₂ (pl. V/9). Din vas se păstrează doar câteva fragmente. Dimensiuni mijlocii. 7 - buton α₂. 8 - buton α. 9 - cană mare cu două torți. Brlu oriz. la baza gîtului. Torțile lipsesc. Aspect grosolan. Brună. 20-30 %. Înălț. presupusă : 0,50-0,60 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate din : - *ceșcuță* II B, un fragment ; - ceașcă *ptntecoasă* III, cu caneluri vert. (1a), suprafața bine lustruită, dimensiuni mijlocii ; - cană. Un fragment a.s. Dimensiuni mijlocii ; - cană mare, asemănătoare ca aspect cu cana 9. Găsită în aceeași zonă cu aceasta. a - vîrf de săgeată de fier, tipică. Urme de ardere. b - verigă de fier. Neatinsă de foc. e - două fragmente de la două *brățări* de bronz (pl. XXV/20, 21). Una pare a avea secțiunea plan-convexă (pl. XXV/21).

TUMULUL 53. Mantaua era construită din bolovani mijlocii, dispuși în mod asemănător celor din tum. 50, 51, 52. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,12 -0,15 m. În momentul cînd s-au efectuat săpăturile, nu se mai conserva din starea inițială a platformei de pietre, decît conturul ei. Din întreaga parte centrală bolovani au fost scoși cu ani în urmă, de proprietarul locului, care a descoperit, cu acest prilej, grupul de arme (a-c). Descoperitorul afirma că a aruncat piesele respective în locul unde le-a găsit și unde au fost, ulterior, regăsite de noi. În zona distrusă se afla o mare cantitate de cioburi, mai ales în jumătatea de V a movilei. Poziția inițială a vaselor (2-6) nu mai putea fi indicată cu precizie. Par a fi rămas în poziția lor vasele 1 și 7, ale căror fragmente s-au găsit îngrămădite pe o zonă restrînsă. Nu s-au găsit deloc oase calcinate sau cărbune. Tum. 53 pare a fi conținut un singur M de luptător, cu inventarul pe sol, de tip 1a. S-au găsit fragmente din următoarele vase : 1 - *strachină* I A₂. Brun-negricios. Întregită 90 %. Diam. gurii : 0,19 m ; înălț. : 0,10 m. 2 - buton discoidal α₁. 2a - buton discoidal α₂. 3 - *ceșcuță* II B₁. Toarta ruptă. Brună. 30 %. Dimensiuni mici. 4 - cană IV B₂, cu caneluri oblice (1b) pe plntece. Proeminențe mamelonare la baza gîtului. Toarta lipsește. Luciu brun-negricios. 30 %. Înălț. presupusă : 0,28-0,30 m. 5 - cană. Toarta lipsește. Suprafața netedă dar nelustruită. Brun-deschis. 20 %. Dimensiuni mijlocii. 6 - vas borcan. Un fragment izolat. 7 - vas mare *ptntecos*. Brlu la baza gîtului, întrerupt de proeminențe vert. Brun-roșcat. 30 %. Dimensiuni mari (înălț. presupusă : 0,40-0,50 m). a - *Topor bipen* de fier (pl. XXVII/10). Unul din tăișuri s-a deteriorat cu prilejul descoperirii. Poartă puține urme de ardere. Ruginit puternic. Avem impresia că acțiunea de ruginire a fost mai intensă după scoaterea din pămînt a piesei de către proprietarul locului. Lung. : 0,138 m. b - *spadă* scurtă de fier, cu un tăiș, puțin curbată (pl. XVII/11). Îndoită ritual. Măciulia are două mici antene care au fost tocite de rugină. Pe minier se observă urmele a patru nituri. Paralele cu marginea netăioasă a lamei se văd două linii alăturate, gravate. Poartă urme de ardere. Relativ puțin alacată de rugină. Lungimea nelndoită : cca. 0,49 m. e - *cuțit de luptă* de fier, îndoit ritual (pl. XVII/10). Pe minier se observă urmele a două nituri. Poartă urme de ardere. Puțin alacat de rugină. Vîrful rupt. Lungimea cuțitului nelndoit : 0,30 m.

TUMULUL 54. Complet distrus. În arătură s-au găsit cîtiva bolovani răspîndiți, printre care se aflau fragmente ceramice provenind de la un vas mare *ptntecos* și de la mai multe *căni*. Nu s-au găsit oase sau cărbuni.

- Z 3** TUMULUL 55. Complet distrus. În arătură și printre rădăcinile unui nuc s-au găsit mulți bolovani de mărime mijlocie. Nu toată suprafața movilei a putut fi degajată, pentru a nu se deteriora nucleul. În zona cercetată nu s-au găsit oase calcinate și nici fragmente ceramice.
- Z 3** TUMULUL 56. Mantaua de bolovani se afla sub gardul dinspre uliță al unei curți (fig. 4/1). Patte din manta a fost distrusă de șanțul din marginea șoselei. Noi nu am putut degaja întreaga movilă pentru a nu strica gardul și grădina de flori din fața casei. În mica zonă pe care am cercetat-o, am găsit fragmentele unei *străchini* I A₂ și ale unei cești II A, cu urme de buton pe toartă. Nu am găsit oase calcinate.
- Z 4** TUMULUL 57. Mantaua a avut, inițial, o formă ovală (diam. mare : 3,80 m) și era construită din bolovani mijlocii, așezați pe două straturi. Tum. 57 era situat sub un gard, în marginea uliței principale. Jumătatea de V a movilei a fost distrusă de șanțul din marginea uliței. Din această pricină nu am putut efectua decât săpături de salvare, demontând bolovanii care se mai păstrau. Tum. 57 conținea un mormint cu inventarul pe sol, de tip 1a₂ sau 1a₁. Aproximativ în centrul movilei s-au găsit oase calcinate, fragmente de brățară (a) și „saltaleone” (b). 1 — *strachină evazată* I Db₂, cu caneluri oblice, executate în tehnică β, pe interiorul marginii și un motiv spiralic, executat în relief, în interiorul vasului. Brun-roșiatic în exterior și interior. Slab a.s. 40%. Diam. gurii : 0,29 m. 2 — *strachină* I B₂, mică. Brună. Slabe urme de a.s. în zona marginii. 80%. Diam. gurii : 0,107 m; înălț. : 0,062 m. 3 — *cană* de tip IV B₁, cu două torți rupte și care nu au fost găsite. Brună. Suprafață netedă dar nelustruită. 20—30%. Înălț. presupusă : 0,20 m. 4 — *cană* (VI B₂?). Proeminențe mamelonare la baza gâtului; apucători sub pntece. Avea cel puțin o toartă. Brun-roșcat. Suprafața nelustruită. 20%, mai ales din partea inferioară. Înălț. presupusă : 0,30 m. 5 — *vas borcan* (IV B?). Cîteva fragmente. Dimensiuni mijlocii. 6 — *vas mare pntecos* (cîteva fragmente). a — *brățară* de bronz și b — *saltaleone*, fragmente mici cu diam. : 0,0065 m. Nu s-au găsit cu prilejul prelucrării materialului.
- Z 4** TUMULUL 58. Mantaua are mai de grabă aspectul unei îngrămădiri, aproximativ dreptunghiulară (lung. : 1,80 m; lățimea : 1 m), de bolovani răsfirați, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,15 m; solul antic, la : -0,25 m; pietrișul aluvionar, la : -0,35 m. Printre bolovani s-au găsit fragmente ceramice. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Presupunem existența unui singur mormint cu inventarul pe sol. 1 — *strachină evazată* I Db₂, cu caneluri crucișe executate în tehnică α pe interiorul marginii. În interiorul vasului decorul era realizat tot cu caneluri α. (Motiv similar cu tum. 105, M I, strachina 1). Aspect tipic. În exterior brun-roșcat. 20—30%, mai ales din margine și fund. Diam. gurii : 0,28—0,30 m. 2 — *strachină evazată* I D, cu decor spiralic în relief 4a₂ (pl. XIII/23). Aspect tipic. Se păstrează cîteva fragmente. Dimensiuni mijlocii. 3 — *cană*. Brună. Urme de a.s. 20%, mai ales din zona pntecelui.
- Z 5** TUMULUL 59. Mantaua, de formă ovală (diam. mare : 3,60 m; diam. mic : 2,50 m), era construită din bolovani mijlocii, bine alăturați, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,20 m; solul antic, la : -0,30 m; pietrișul aluvionar, la : -0,40 m. Tum. 59 conținea un singur mormint de luptător, cu inventarul pe sol, probabil de tip 1a₁. Oase calcinate și cărbuni s-au găsit aproximativ în centrul movilei. În partea de E și NE s-au găsit multe fragmente ceramice și o teacă de fier (a). 1 — *strachină evazată* I D, decorată cu caneluri pe interiorul marginii. Decorul este foarte deteriorat prin condițiile de conservare. 20%. Dimensiuni mijlocii. 2 — *strachină* I A₂. Un fragment. Diam. gurii : 0,21 m. 3 — *ceșcuță* II B, Brună. 30%. Dimensiuni mici. 4 — *ceașcă* II A, cu toartă cu buton. Butonul lipsește. În interior era decorată cu caneluri crucișe (2). 20%. Dimensiuni mari (lățimea torții 0,06 m). 6 — *vas mare pntecos* V B₂. Marginea puțin răsfrîntă și lățită. Decor spiralic executat în relief pe umăr. Decorul nu a putut fi reconstituit (probabil era de tip 4c). Brun. 30%, mai ales din partea superioară. Înălț. presupusă : 0,45 m. 7 — *vas borcan*. Cîteva fragmente. Dimensiuni mijlocii. a — *teacă* de fier. Nu s-a găsit cu prilejul prelucrării materialului.

TUMULUL 60. Mantaua era construită din bolovani de mărime mică și mijlocie, bine alăturați, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor era la : -0,17 m ; solul antic, la : -0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,40 m. Pe suprafața mantalei, mai ales în jumătatea de V, se observau mai multe zone din care lipseau pietrele. Având în vedere că inventarul movilei era integral, presupunem că deranjamentele se datoresc unor intervenții dintr-o epocă recentă. În pământul de deasupra bolovanilor s-au găsit câteva fragmente ceramice caracteristice culturii Coțofeni (pl. XIV/34) și o ceșcuță, întregibilă, aparținând fazei IV a culturii Sălcuța (pl. XIV/37). Ambele piese sînt corodate și a.s. Prezența lor se explică prin faptul că pământul ce alcătuia tunul propriu-zis a fost adus dintr-o așezare conținând resturi ale acestor culturi (cf. mai sus p. 18).

MI, de luptător, cu inventarul pe sol, este de tip 1a₁. Oasele calcinate, toporul de luptă (a), 6 vîrfuri de săgeți (c) și o cute de gresie s-au găsit aproximativ în centrul movilei. Un grup compus din fragmentele a cinci vase (1-5), trei vîrfuri de săgeți (c) și două cuțitașe (b) se afla răspîndit, la circa 0,50 m spre E de primul grup. Spre marginea de SV s-au găsit fragmentele unui vas borcan (6) și ale unei străchini evazate (7), iar în extremitatea de SE, în parte sub bolovanii movilei, în parte alături, erau răspîndite, pe solul antic, fragmente dintr-un vas mare pîntecos (8). Toate fragmentele ceramice găsite în cadrul M I erau a.s. 1 - *strachină evazată* I Db₂ cu coaste pe margine (3b) și caneluri spiralice spre fund (5a). Puternic a.s. 40%, din toate zonele vasului. Diam. gurii : 0,35 m ; înălț. : 0,16 m. 2 - *strachină* I B₃. A.s. 20%. Diam. gurii : 0,28 m. 3 - *strachină* I A₂. Puternic a.s. 40%. Diam. gurii : 0,23 m. 4 - *ceșcuță pîntecoasă* III, cu caneluri vert. (1a). Toarta cu nervură mediană. Brună. A.s. 20%. Diam. maxim presupus : 0,18-0,20 m. 5 - *cană* cu o toartă. Pe pîntece decor canelat tocit. A.s. puternic. 30%. Dimensiuni mijlocii. 6 - *vas borcan* VI B. Brîu alveolar, întrerupt de proeminențe despicate. 20%. Diam. gurii : 0,15 m ; înălț. : circa 0,18 m. 7 - *strachină evazată* I D, cu decor realizat în caneluri β. Motivul complet al decorului nu a putut fi reconstituit. A.s. Cîteva fragmente. Diam. gurii : circa 0,24-0,25 m. 8 - *vas mare pîntecos*. Brun. A.s. 20-30%. Dimensiuni mari. a - *topor bipen* de fier (pl. XXVII/8). Nu prezintă urme sigure de ardere. Bine conservat. Lung. : 0,147 m. b - două *cuțitașe* de fier (pl. XVIII/2, 24). Poartă evidente urme de ardere. c - nouă *vîrfuri de săgeți* de fier, de formă tipică. Toate poartă urme de ardere. d - *cute* de gresie (pl. XXVI/15). Are o gaură pentru a fi atîrnată. Este puternic tocită prin întrebuițare. Unul din capete este rupt. Lung. : 0,097 m.

*M II se compune din fragmentele unui vas pîntecos (9) și ale unei străchini (10) (capac?), găsite printre bolovanii din extremitatea de NE și, mai ales, în pământul vegetal, pînă la adîncimea de -0,20 m. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. 9 - *vas mare pîntecos* (V B₁?). Aspect grosolan. Brun. Slabe urme de a.s. 30-40%. Înălț. presupusă : 0,30 m. 10 - *strachină* I B. Aspect tipic. Cîteva fragmente. Dimensiuni mijlocii.

În pământul vegetal arabil de deasupra mantalei de bolovani s-au găsit fragmente provenind de la : - *pahar* (cultura Coțofeni) (pl. XIV/34). Decorul este realizat prin șiruri de împunsături și incizii ; - *ceșcuță* (cultura Sălcuța IV) (pl. XIV/37). Pastă cu pietricele. A.s. Întregită. Înălț. : 0,06 m ; diam. gurii : 0,087 m ; - *vas borcan* (Hallstatt, epoca necropolei) ; - *vas pîntecos*, un fragment ; - *cană*, un fragment ; - toartă de *ceașcă*, cu caneluri longitudinale.

TUMULUL 61. Mantaua era construită din bolovani de mărime mijlocie și mare, bine alăturați, dispuși, spre centrul movilei, pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,30 m ; solul antic, la : -0,42 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,56 m. Pe suprafața mantalei de piatră, în zona centrală a movilei, se observau mai multe goluri, ce provin, desigur, de la gropi moderne. Tum. 61 conținea un mormînt cu inventarul pe sol, de tip 1a₁ sau 1b. Nu s-au găsit oase calcinate, însă similitudinea grupului ceramic central (1-2) cu cel din tum. 69 ne-a făcut să presupunem ritualul de tip 1b. În centrul movilei s-au găsit numeroase fragmente din două străchini (1-2) ; la 1,20 m SV de acest grup, s-a găsit o zonă presărată cu cărbuni. De asemenea, fragmentele străchini 1 s-au găsit răspîndite pe o suprafață mai largă. La circa 2 m E de grupul central, s-au găsit fragmente din vasele 3-6. În extremitatea de SE a movilei, s-au găsit, pe solul antic, fragmente dintr-o *strachină evazată* (7) și o *ceașcă* (8). În aceeași zonă, în afara mantalei de bolovani, în pă-

mintul vegetal, s-au găsit câteva fragmente de ceașcă II A și un buton cu extremitatea triunghiulară (10). Nu este sigur dacă acest vas aparține de mormântul movilei. Poziția lui stratigrafică indică, mai degrabă, că provine din mantaua de pământ a tumulului. În zona de NV a movilei s-au găsit, pe solul antic, fragmentele unei căni mari, a.s. 1 — *strachină evazată* I Db₂, cu coaste (3b) pe margine și caneluri largi, spiralice, spre fund (5a). Aspect tipic. 30 %, din toate zonele vasului. Diam. gurii : 0,32—0,34 m. 2 — *strachină* I A₂. Proeminențe late perforate. Roșu-cărămiziu. 40 %. Diam. gurii : circa 0,30 m. 3 — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Proeminențe despicate. Brun-roșcat. A.s. 30 %. Diam. gurii : 0,24—0,25 m. 4 — *strachină* cu marginea îndoită spre interior (I A₄). Dimensiuni miniaturale (pl. XIII/24). Brun-roșcat. Diam. gurii : 0,06 m ; înălț. : 0,029 m. 5 — *ceșcuță* II B₂. Toarta lipsește. Brună. Pastă grosolană. 50 %. Diam. gurii : 0,117 m ; înălț. : 0,078 m. 6 — *cană*. Brună. Suprafața netedă, dar nelustruită. 20 %, mai ales din partea mijlocie și inferioară. Înălț. presupusă : 0,20—0,22 m. 7 — *strachină evazată* I Db₂. Asemănătoare ca tip și decor cu *strachina* 1, dar de dimensiuni mai reduse. 20 %, 8 — *ceașcă pnteceasă* III A, cu caneluri verticale, cu două torți. Proeminențe mamelonare pe pntece. Brun-cenușie. 30 %, mai ales din zona centrală și superioară. Diam. maxim : 0,14 m ; înălț. : 0,105 m. 9 — *cană* mare IV B₂, cu decor 4c pe pntece, cu o toartă α. Pereți groși. Aspect grosolan. A.s. 40 %, mai ales din jumătatea superioară. Înălț. presupusă : 0,35—0,40 m. 10 — *ceașcă* II A₂, cu caneluri largi spiralice (5a), cu toartă cu buton δ₁ (pl. V/17). Brun-roșiatic în exterior și interior. Se păstrează : un fragment de toartă cu buton și două mici fragmente din vas. În afara acestor vase, s-au mai găsit, pe solul antic al movilei, fragmente izolate din : — *strachină evazată* I D, cu decor executat în caneluri. Motivul decorului nu a putut fi reconstituit, fiind foarte șters. Aspect tipic. Diam. gurii : circa 0,30 m ; — toartă δ de *cană*. Găsită împreună cu un fragment de pntece de *cană* ; — *vas borcan* VI A₁. Decor incis în X pe exteriorul marginii îngroșate.

I 5

Pl.

XXXIII

TUMULUL 62. Mantaua era construită din bolovani de mărime mijlocie, bine alăturați. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,15 m ; solul antic, la : —0,28 m ; pietrișul aluvionar, la : —0,40 m. Pietrele mantalei erau bine tasate, formând un plan perfect orizontal. Golurile de pe suprafața pietrelor erau de origine modernă (pari pentru fin). Tum. 62 are un M secundar sigur (M II) și unul presupus, în marginea de SV (*M III).

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, este probabil de tip 1b. Oasele calcinate împreună cu inventarul metalic, 13 vîrfuri de săgeți (a) și un cuțit de fier (b), se aflau dispuse în două mici grămezi, în jurul cărora se găseau răspândite, pe o zonă mai largă, fragmentele întregibile a două străchini evazate (1, 2). Tot în aceeași zonă s-au mai găsit și resturile unei ceșcuțe (3) și ale unei cănițe (4). În extremitatea de NE a movilei, se aflau dispersate, pe solul antic, pe o zonă foarte întinsă, fragmentele unei căni (5). Întreg materialul ceramic din M I (1—5) era a.s. 1 — *strachină evazată* I Da₂, cu coaste (3a) pe margine ; spre fund caneluri largi spiralice (5a). Puternic a.s., pînă la corozion. 90 %. Diam. gurii : 0,275 m ; înălț. : 0,11 m. 2 — *strachină evazată* I Da₂, cu decor similar străchinii 1. Coastele de pe interiorul marginii sînt puțin pronunțate și dese încît dau impresia unor caneluri paralele, dispuse transversal. Caneluri oblice în exterior, pe umărul vasului. Puternic a.s. 70—80 %. Diam. gurii : circa 0,26 m. 3 — *ceșcuță pnteceasă* III A, cu caneluri vert. Canelurile de pe pntece sînt efectuate cu un instrument bont, dînd impresia de incizie lată. A.s. 30 % ; lipsește toarta. Diam. maxim : circa 0,12 m. 4 — *căniță*. Pe gît caneluri orizontale. Pragul de la baza gîtului este întrerupt de proeminențe semicirculare. Pastă fină. A.s. 20 %, mai ales din zona centrală. Înălț. presupusă : 0,20 m. 5 — *cană* cu decor 4c pe pntece. Pereți groși. Aspect grosolan. A.s. 20—30 %, mai ales din zona centrală a vasului. Înălț. presupusă : 0,40—0,45 m. a — 13 vîrfuri de săgeți de fier, de formă tipică. 10 sînt de tip obișnuit, cu o pereche de găurele pentru legat. Două sînt de mărime mai mare și prevăzute cu două perechi de găurele. Unul, cel mai mare, este prevăzut cu trei perechi de găurele pentru legat. Toate poartă urme de ardere și sînt foarte puțin atacate de rugină (fig. 21). b — *cuțitaș* de fier (pl. XVIII/1). Rupt în două fragmente găsite alături. Poartă urme de ardere. Slab atacat de rugină. Lung. (întregită) : 0,11 m.

M II este de tip 2a₂. Groapa, cu un diam. de 0,28 m, perfora mantaua movilei lângă marginea de N. Groapa a fost săpată pînă la adîncimea de —0,34 m, perforînd deci și solul antic al tum. 62. În groapă se afla o *cană* (6) plină cu oase calcinate. După introducerea urnei, groapa a fost astupată la loc cu bolovani. Din pricina tasării, partea superioară a *căni* a fost deteriorată. Din aceeași cauză s-au distrus și două străchini (7, 8),

dintre care una servea drept capac. **6** — *cană* IV B₁, cu o toartă ϵ (pl. X/2). Brună. Suprafața netedă dar nelustruită. Lipsește marginea gurii. Fragmente de margine au fost găsite în pământul vegetal de deasupra pietrelor mantalei, ceea ce dovedește că deteriorarea s-a produs din cauza tasării. Înălț. : 0,198 m ; diam. maxim : 0,205 m. **7** — *strachină* I A₂. Brună. 30 %. Diam. gurii : 0,19 m. **8** — *strachină* I A₂. Brună. 40 %. Diam. gurii : 0,11 m.

*M III constă din fragmentele unui vas pntecos (9), ale unei străchini (10) și ale unei ceșcuțe (11), răspindite printre bolovani și în afara marginii de SV a acestora. Fragmentele s-au găsit pînă la adîncimea de -0,25 m. Nu s-au găsit oase calcinate, dar asociația tipică din grupul de vase 9—11 ne permite să presupunem un M secundar de tip 2a₂. **9** — *vas mare pntecos* V A. Brun. Aspect grosolan. 30 %, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,40 m. **10** — *strachină* I B₁. Aspect tipic. Unele fragmente poartă slabe urme de a.s. 30 %. Diam. gurii : circa 0,30 m. **11** — *ceșcuță* II B₁. Brună. Suprafața netedă dar nelustruită. În interior neagră. 80 %. Toarta lipsește. Diam. gurii : 0,072 m ; înălț. : 0,042 m. La curățirea pământului vegetal arabil de deasupra mantalei de bolovani, s-au găsit fragmente izolate din : — *ceașcă* II A₂, cu caneluri spiralice (5a). Aspect tipic. Dimensiuni mici ; — *buton* α_4 care ar putea proveni de la același vas ; — *vas borcan* ; — *strachină* I A₂.

TUMULUL 63. Mantaua era construită din bolovani mici și mijlocii, așezați pe două sau trei straturi. Marginea de SV a mantalei nu a putut fi dezvelită din cauza rădăcinilor a trei pomi fructiferi. Partea superioară a bolovanilor se găsea la : -0,25 m ; solul antic, la : -0,38 m ; nisipul aluvionar, la : -0,50 m. Pe suprafața mantalei de bolovani se observau câteva goluri neregulate, mai ales în zona centrală, unde se afla mormîntul principal.

M I, cu inventarul pe sol, era de tip 1b. Grupul ceramic se afla aproximativ în centrul movilei (vasele 1—6). Vasele 7—9 aparțin aceluiași mormînt, deoarece se aflau tot pe nivelul solului antic, iar fragmente ale vasului 7 au fost perturbate de groapa practică ulterior pentru mormîntul II. **1** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b) (pl. I/6). Brună. Foarte corodată în zona de margine, unde se observă și urme de a.s. Strachina era spartă pe loc sub presiunea mantalei. Servea drept urnă, după cum arată numeroase resturi de oase și cărbuni găsite pe fundul ei. Prin spargere, oasele calcinate și cărbunii s-au răspîndit împrejur. Diam. gurii : 0,255 m ; înălț. : 0,132 m. **2** — *strachină* I A₂. Brună. Spartă pe loc. Diam. : 0,25 m ; înălț. : 0,11 m. **3** — *strachină* I A₂, brun-închis. 80 %. Reconstituită din fragmentele ce se găseau împrăștiate pe toată zona grupului de vase. Diam. : 0,245 m ; înălț. : 0,108 m. **4** — *strachină* I A₂. Brună. Puternic a.s. Unele fragmente sînt corodate. 80 %. Diam. : 0,205 m ; înălț. : 0,10 m. **5** — *ceașcă pntecoasă* III A, cu caneluri vert. 40 %. Brună. Suprafața lucioasă. **6** — *strachină evazată* I Da₁, cu coaste (3a) pe margine, spre fund caneluri largi spiralice (5a). 50 %, mai ales fragmente de pîntece, răspîndite pe o zonă largă în jurul grupului de vase. Brună în exterior. Negru lucios în interior. Diam. : circa 0,275 m ; înălț. : 0,12 m. **7** — *vas borcan* VI A₁, cu creștături în zig-zag pe marginea îngroșată. Briu crestă pe umăr. 40 %, mai ales fragmente din partea superioară. Brun-roșcat. Diam. : 0,20 m ; înălț. (presupusă) : 0,35 m. **8** — *vas borcan* VI A₁ (pl. XII/3). 70 %. Brun-cărămiziu. Creștături pe margine. Briu alveolar pe umăr. Proeminențe paralele pe margine și briu. Fragmentele se aflau răspîndite pe o zonă mai largă pe solul antic, parțial și printre bolovani. **9** — *cană*. Mai multe fragmente din pîntece și de la fund răspîndite pe solul antic, în marginea de E a movilei. În afara acestor vase s-au mai găsit, ca fiind depuse pe solul antic odată cu construcția movilei, fragmente izolate din : — *strachină evazată* I D, cu caneluri cruceșe (2) pe margine, executate în tehnică α . Un singur fragment găsit în zona grupului 1—6 ; — *vas mare pntecos*. Fragmente de pîntece ; — *idem*. Fragmente de fund și pîntece ; — toartă de *ceșcuță pntecoasă* III.

M II secundar, de luptător, de tip 2a₂, era situat în partea de SE a movilei. Groapa mormîntului a străbătut mantaua de pietre, pătrunzînd și în solul antic. După depunerea urnei, zona demontată din manta a fost refăcută. În momentul curățirii mantalei, marginile urnei se vedeau printre bolovani (fig. 9/1), indicînd prezența mormîntului secundar, care a fost apoi secționat pe un ax suplimentar (fig. 9/2). Groapa mormîntului are conturul aproximativ oval (diam. : circa 0,40 m la gură și 0,70 m adîncime măsurată de la solul actual). Volumul gropii fiind sensibil mai mare decît cel al urnei, aceasta din urmă a fost „fixată” cu bolovani plăți, așezați de jur împrejurul ei. Urna era acoperită cu o strachină capac, al cărei fund s-a găsit în interiorul

urnei. Tot acolo s-au găsit oase calcinate, cărbune și inventar ceramic și metalic : **10** — *cană* IV B₂ cu decor 6b, cu o toartă de tip α (pl. IX/10). Întregă (câteva fragmente de margine au fost rupte de presiunea bolovanilor). Brună cu pete deschise. Suprafața lucioasă. Înălț. : 0,294 m ; diam. maxim : 0,222 m. **11** — *strachină* I. A₂ cu caneluri oblice 1c. Întregită (actualmente vasul este pierdut). Brună. Diam. : 0,25 m ; înălț. : 0,125 m. **12** — *ceșcuță* globulară (pl. VI/23), cu două proeminențe crestate vert. Întregă. Brună. Diam. : 0,165 m ; înălț. : 0,052 m. **a-3** *utrufuri de săgeți*, de fier. **b** — *cufitaș* de fier (pl. XVIII/19). Puține urme de ardere.

*M III secundar este situat în marginea de N a movilei, pe care a întrerupt-o. Aici s-au găsit printre pietre și, parțial, în afara conturului movilei fragmentele unei căni și ale unei străchini. Deși nu s-au găsit oase calcinate, presupunem un mormânt secundar de tip 2a₂. **13** — *cană* IV A₂ cu caneluri oblice (1b) și toartă de tip ϵ . 70 %. Brun-cenușiu. Urme de coroziune pe suprafața vasului. Servea probabil drept urnă. **14** — *strachină* I B₅. Un singur fragment mare. Brună. Diam. presupus : 0,275 m ; înălț. : 0,13 m. Servea eventual drept capac.

I5 Pl. XXXIV

TUMULUL 64. În antichitate, mantaua de pământ acoperea și cele două movilițe de bolovani secundare (M II și M III), deci avea un diam. mare de cel puțin 7 m. Mantaua era construită din bolovani de mărime mijlocie și mare, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,15 m ; solul antic, la : -0,25 m ; pietrișul aluvionar, la -0,52 m. Pe suprafața mantalei se distingeau numeroase goluri, reprezentând locuri de unde au fost scoase pietrele.

M I, cu inventarul pe sol, era probabil de tip 1b. În jurul unei mici grămezi de oase calcinate s-au găsit fragmentele unei străchini evazate (1) și ale altor două străchini (2, 3). Probabil una dintre ele servea drept urnă. În jumătatea de E a movilei s-au găsit multe fragmente provenind de la o strachină, două căni și un vas borcan (4-7). **1** — *strachină evazată* I Db₃, cu coaste pe margine (3a) ; spre fund caneluri largi spiralice (5a). În exterior, pe umăr, caneluri oblice. Aspect tipic. 30 %. Diam. gurii : 0,27-0,28 m. **2** — *strachină* I B₂. Proeminențe late sub margine (pl. I/17). Aspect tipic. Urme de pleavă pe suprafața vasului. 20 %. Diam. gurii : 0,28 m ; înălț. : 0,11 m. **3** — *strachină* I B₃ (pl. I/18). Brună. Lustruită. 40 %. Diam. gurii : 0,309 m ; înălț. : 0,118 m. **4** — *strachină* I A₃. Proeminențe perforate. Brun-cărămiziu. Probabil a.s. 20 %. Diam. gurii : 0,25 m ; înălț. : circa 0,09 m. **5** — *căniță* cu caneluri oblice pe pînțece. Brun-închis. 20 %. Dimensiuni mici. **6** — *cană*, cu caneluri oblice pe pînțece, cu o toartă α . La baza gîului proeminențe verticale. 20 %. Înălț. presupusă : 0,25 m. **7** — *vas borcan* VI D₁. Sub margine, șir de alveole întrerupt de proeminențe vert. 30 %. Diam. gurii : 0,15 m ; înălț. : circa 0,20 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente din : — *strachină* I A₂. A.s. Diam. gurii : 0,11 m.

M II consta dintr-o moviliță de bolovani de mărime mijlocie, dispuși pe un singur strat. Diam. : circa 1,20 m. Movilița se afla la 1 m VSV de marginea tum. 64. Nivelul solului pe care erau depuși bolovanii corespunde celui al tum. 64. La demontare nu s-au găsit oase calcinate, nici alt fel de inventar. Considerăm M II ca fiind de tip 5 (cenotaf).

M III, situat lângă M II la 0,20 m spre E, constă dintr-o moviliță de bolovani, fără un contur definit, care se înscrie într-un cerc cu diam. de 0,70 m. Construită din bolovani de mărime mijlocie, dispuși pe un singur strat. Solul antic al M III este la -0,29 m, deci ceva mai jos decît al M II sau M I. Acest decalaj însă nu poate fi luat ca sigur, deoarece măsurătorile noastre au fost făcute de la nivelul solului arabil, nivel inconstant. Nu am reușit să facem o secțiune care să cuprindă, în profil, raportul celor două M secundare față de M I. Sub bolovanii M III s-au găsit fragmente ceramice, provenind de la o ceșcuță (8), o cană (10) și o strachină (9). Nu s-au găsit oase calcinate. **8** — *ceșcuță* II B₂. Toarta, ruptă, lipsește. Brun-cărămiziu. A.s. Aspect grosolan. 60 %. Înălț. : 0,041 m ; diam. gurii : 0,058 m. **9** — *strachină* I A₂. Brună. Cîteva fragmente. Diam. gurii : 0,20 — -0,22 m. **10** — *cană*. Cîteva fragmente. Dimensiuni mijlocii.

H 4

TUMULUL 65. Inițial mantaua de bolovani a avut o formă ovală cu diam. mare : circa 6 m și diam. mic : circa 5 m. În momentul săpăturilor noastre era puternic deranjată de rădăcinile unui nuc și ale altor pomi fructiferi. De asemenea, mulți bolovani fuseseră scoși în vremuri moderne. Era construită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși, pe alocuri, pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,10 m ;

solui antic, la : -0,25 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,40 m. Atât materialul ceramic cît și cel metalic erau evident mișcate din poziția inițială. De aceea nu am putut stabili dacă tum. 65 a avut M secundare. Mormîntul, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1b. Oasele calcinate se găseau pe fundul unei străchini evazate (1). În zona respectivă bolovanii fuseseră scoși. Tot aici s-a găsit întreg materialul metalic care era răscolit în vremuri moderne și se găsea în solul vegetal. Așa se explică de ce piesele de fier erau puternic ruginite. Restul materialului ceramic provine mai ales din zona de NV a movilei. În jumătatea de E a movilei s-au găsit, izolat, fragmentele unui vas borcan. 1 — *strachină evazată* I Db₁, cu coaste (3b) pe margine și canceluri spiralice (5a) spre fund. Aspect tipic. 60 %. Diam. gurii : circa 0,30 m. 2 — *câniță* IV B₁. Brună. Prag la baza gitului. Lipsește toarta. 20 %. Diam. maxim : 0,10 m ; înălț. : 0,115 m. 3 — *ceșcuță* II B₂, cu canceluri oriz. paralele pe corp. Toarta, cu buton ζ₁, este torsionată în partea inferioară (pl. VI/8). Brună. 60 %. Înălț. : 0,055 m ; diam. gurii : 0,076 m. 4 — *ceșcuță plntecoasă* III A, cu canceluri vert. Pe git, dungă orizontală în relief. Brun-cenușiu. Puțin lustruită. Toarta lipsește. 60 %. Înălț. : 0,105 m ; diam. gurii : 0,12 m. 5 — *ceșcuță plntecoasă* III A, cu canceluri vert. Brună în exterior, negricioasă în interior. 60 %. Înălț. : circa 0,09 m ; diam. gurii : 0,09—0,10 m. 6 — *strachină* I A₂, cu canceluri oblice (1c). Brună. 40 %. Diam. gurii : 0,33 m. 7 — *vas borcan* VI A₁ (pl XII/4). 50°/_o. Înălț. : circa 0,23 m ; diam. gurii : 0,224 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate de la : — *strachină* I A₂. Diam. gurii : 0,21 m ; — *strachină* I A₂. Dimensiuni mici ; — *ceșcuță plntecoasă* III ; — toartă de *ceșcuță* plntecoasă ; — toartă δ de *cană* ; — *vas borcan* ; — *vas borean*. a — *Topor bipen* de fier (pl. XXVII/12). Nu se mai observă urme sigure de ardere. Lung. : 0,175 m. b — *cuțit* de fier, de luptă (pl. XVII/12). Muchia este profilată (a se vedea mai jos p. 176, piesa similară, bine conservată, din tum. 122, M I, b). Lung. (porțiunea păstrată) : 0,22 m. e — 2 *vlrfuri de săgeți*, de fier. Formă tipică. d — *fibulă* de fier cu arcul torsionat (pl. XXIII/6). Se păstrează doar resortul din spate și puțin din arc. e — *piesă înformă* de fier. Constă din mai multe plăci ce nu s-au putut întregi. Dimensiunile celui mai mare fragment sînt : lung. : 0,06 m ; lățime : 0,03 m ; grosimea : 0,015 m. Din aceeași piesă provin probabil două mici verigi, cu 1,5 m diam., lipite prin rugină. Presupunem că toate aceste fragmente proveneau de la o piesă de centură. f — trei *verigi* de fier. Două întregi, dintre care una neatacată de rugină (diam. : 0,041 m) și una fragmentară, ruginită (diam. : 0,044 m). g — *verigă* de bronz, cu secțiunea rotundă și capetele puțin desfăcute.

TUMULUL 66. Mantaua de bolovani a avut, inițial, o formă ovală (diam. mare : circa 5,5 m ; diam. mic : circa 4 m). Construită din bolovani de mărime mijlocie și mare, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor răsbea în solul modern. Întreaga jumătate de SE a fost demontată de proprietarul locului. De asemenea, în rest sînt multe zone din care au fost scoși bolovanii. Din această pricină, nu putem ști dacă avea sau nu M secundare. Nu s-au găsit deloc oase calcinate. Materialul ceramic a fost evident dislocat din poziția lui inițială. 1 — *strachină* I A₂. Brună. 30 %. Diam. gurii : 0,13 m. 2 — *strachină* I A₂. Brună. Un fragment. Mai mică decît strachina 1. 3 — *strachină* I B₁. Brun-roșiatic în interior și exterior. Pastă grosolană. 20 %. Diam. gurii : circa 0,24 m. 4 — *ceșcuță plntecoasă* III B, cu canceluri vert. Brună. Sub 10 %. Dimensiuni mijlocii. 5 — *cană* IV B₂, cu o toartă α, cu canceluri oblice pe pîntece. Pe git, canceluri orizontale. Brun-roșcat. 20—30 %. Înălț. presupusă : 0,24—0,25 m. 6 — *vas mare plntecos*. Aspect grosolan. Un fragment izolat. 7 — *vas borcan* VI D₁. Brîu alveolar, întrerupt de două apucători late. Între acestea, sub buză, se găsesc proeminențe vert. 20 %. Diam. gurii : 0,14 m ; înălț. presupusă : 0,14 m.

TUMULUL 67. Mantaua, de formă ovală lunguiață (diam. mare : 3,50 m ; diam. mic : 1,80), era construită din bolovani de mărime mijlocie și mică, dispuși, destul de răsfirați, pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,20 m ; solul antic, la : -0,31 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,45 m. Grămada de bolovani de lângă marginea de V a tum. 67 trebuie considerată ca un M secundar (M II).

M I, cu inventarul pe sol, este de tip 1a. Pe solul antic s-au găsit cîteva fragmente dintr-o strachină (1) și un vas borcan (2). Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. În pămîntul de deasupra bolovanilor s-au găsit cîteva fragmente de *vas mare plntecos* și o toartă ε de *cană*, care provin din mantaua de pămînt a tumulului. 1 — *strachină* I A₂, cu canceluri oblice (1c). Brună cenușie. 20 %. Diam. gurii : 0,123 m. 2 — *vas borcan* VI D₁. Sub margine, alveole executate cu degetul. Apucători plate. 20 %. Înălț. : circa 0,17 m ; diam. gurii : circa 0,16 m.

H 4

H 5

143

M II constă dintr-o moviliță de bolovani depuși la nivelul M I, la 0,25 m V de marginea mantalei M I. La demontare nu s-au găsit oase calcinate sau vreun alt inventar. Presupunem un M secundar de tip 5 (cenotaf).

H 5 TUMULUL 68. Mantaua era construită din bolovani de mărime mijlocie, dispuși pe un singur strat. **Pl.** Partea superioară se afla la : — 0,16 m ; solul antic, la : — 0,32 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,55 m. În **XXXIII** centrul movilei se aflau două mici zone, de circa 0,30 m diam. fiecare, din care lipseau bolovanii. Mormintul, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₄. Nu s-au găsit oase calcinate, dar s-au găsit fragmente de cărbune, răspândite în centrul și în marginea de NE a movilei. Ceramica, în cea mai mare parte puternic a.s., se afla răspândită exclusiv în jumătatea de SE a movilei. În marginea pietrelor s-a găsit un fragment de toartă zoomorfă, aparținând culturii Verbicioara V (8). Fragmentul zăcea pe solul antic. Se poate presupune că a fost folosit ca amuletă de defunct. **1** — *strachină evazată* I Da₃, cu coaste (3b) pe margine și caneluri spiralice în spre fund. A.s. foarte puternic, până la coroziune. 40 %. Diam. gurii : circa 0,34 m ; înălț. : circa 0,14—0,15 m. **2** — *strachină evazată* I Da₃, cu decor cu coaste (3b) pe margine. Pe umăr se observă proeminențe mamelonare. Puternic a.s. 20 %. Diam. gurii : 0,28 m ; înălț. : 0,12 m. **3** — *strachină* I A₂. A.s. Un singur fragment mare (20 %). Diam. gurii : circa 0,21 m. **4** — picior de *cupă globulară*. Brun. Lustruit ; — picior de *cupă globulară*. Puternic a.s., până la coroziune. Cele două fragmente au fost găsite alături. **5** — *vas borcan* VI D₁. Briu alveolar, întrerupt de apucători. 30 %. Înălț. : 0,12 m ; diam. gurii : circa 0,12 m. **6** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brună în exterior, neagră în interior. 20—30 %. Diam. gurii : circa 0,20 m. **7** — *câniță* IV B₁, cu o toartă ε. Brun-gălbui. Pastă fină. Suprafață lustruită. 30 %. Înălț. : circa 0,12 m. **8** — fragment de toartă de *ceșcuță*, aparținând fazei V a culturii Verbicioara. Pragul de pe toartă este modelat în formă de cap de animal. Decorul este realizat prin incizii, în tehnica împunsăturilor succesive (pl. XIV/33). Brun-închis. În afara acestor vase s-au mai găsit, pe solul antic, fragmente izolate de la : — *strachină* I A₂, slab a.s. Diam. gurii : 0,19 m ; — *cană*. Un fragment. Puternic a.s. Dimensiuni mijlocii.

I 4 TUMULUL 69. Mantaua de bolovani a fost construită din bolovani de mărime mică și mijlocie, bine alăturați, dispuși în general pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la foarte mică adâncime **Pl.** în solul arabil (circa 0,05—0,10 m) ; solul antic, la : — 0,25 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,40 m. Bolovanii din zona de S a movilei au fost demontați de proprietarul locului. Sectorul de V nu a putut fi săpat datorită rădăcinilor unui nuc. Din cauza micii adâncimi, bolovanii de pe suprafața mantalei au fost dislocați în câteva locuri de fierul plugului. Acest deranjament nu a afectat decât în mică măsură inventarul mormintelor.

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1b. Aproximativ în centrul movilei, pe solul antic, se aflau alături „in situ” două străchini (1, 2), neacoperite. În strachina evazată (1) se aflau puține oase calcinate, o fibulă de fier (h), o fibulă de bronz (i), două vîrfuri de săgeți (g), un cuțitaș de fier (j) și o verigă de fier (k). Alături de strachina urnă, pe sol, se aflau cîțiva cărbuni. Alte două vîrfuri de săgeată (g) se găseau, pe sol, la circa 0,20 m spre V. La 0,15 m E de cele două străchini sus menționate, era grupul de arme compus din : două vîrfuri de lance (a) și un cuțit de luptă (b), depuse alături ; toporul de luptă (c), zăbalele (d), o cute de gresie (e) și o verigă de fier (f), formau o altă grămadă, așezată mai la E. Dispoziția acestor obiecte este similară celei din tum. 27 (vezi mai sus p. 124 și fig. 8). La 0,60 m E de grupul de arme, se găsea o strachină evazată (3), puțin răsturnată de un deranjament local, în așa fel încît jumătate din vas se afla printre bolovanii mantalei. Este posibil ca deranjamentul să fie în legătură cu introducerea M II, care se afla situat la 1,20 m E de grupul principal M I. Nu s-au mai găsit alte fragmente ceramice care să poată fi atribuite cu siguranță mormintului principal. Este probabil că o parte din fragmentele izolate găsite în zona M II (cf. mai jos, după M II) să provină din inventarul M I, deranjat prin introducerea M II. **1** — *strachină evazată* I Da₄. Foarte corodată. Pe margine grupe de caneluri crucișe (pl. II/20). Diam. gurii : 0,285 m ; înălț. : 0,125 m. **2** — *strachină* I A₂. Aceeași stare de conservare ca în cazul vasului 1. La demontare s-a descompus aproape în întregime. Diam. gurii : 0,27 m. **3** — *strachină evazată* I Db₂, cu coaste

În relief (3a) pe margine și caneluri spiralice (5a) spre fund (pl. II/13). Aspect tipic. 70%. Diam. gurii : 0,26 m ; înălț. : 0,09 m. a — *vrș de lance*, de fier (pl. XX/7). Slabe urme de ardere. Nu se mai dinstinge bine nervura mediană. Lung. : 0,486 m. — *vrș de lance*, de fier (pl. XX/8). Identic cu piesa de mai sus. Lung. : 0,474 m. b — *cușit* de fier. Nu se observă urme clare de ardere. Lung. : 0,189 m. e — *topor bipen* de fier (pl. XXVII/9). Urmele de ardere nu sînt sigure. Lung. : 0,151 m. d — *zăbale* de fier (pl. XXI/3). Se păstrează toate piesele componente. Nu se văd urme de ardere. e — *cute* de gresie (pl. XXVI/14). Suprafața foarte lustruită. f — *verigă* mică de fier. Nu poartă urme de ardere. Diam. : 0,023 m. g — patru *vrșuri de săgeți*, de formă tipică. Nu poartă urme de ardere. h — *fibulă* de fier. Nu poartă urme de ardere. Nu s-a conservat. i — *fibulă* de bronz (pl. XXIII/2). Secțiunea arcului octogonală. La capetele de lîngă resorturi, striuri transversale incise și o zonă mai îngroșată. Se păstrează doar arcul (asupra formei întregite a acestei fibule vezi p. 69). j — *cușitaș* de fier. Nu poartă urme de ardere. k — *verigă* de fier. Diam. : 0,035 m.

M II, cu inventarul pe sol, era de tip 1b. Mormîntul a fost introdus demontîndu-se o zonă de circa 1,5 m² din mantaua tum. 69. Pe solul antic al movilei a fost depus apoi inventarul M II, constînd din patru vase borcan (4—7) din care unul servea drept urnă (4), o strachină evazată (8), o altă stachină (9) și o ceșcuță (10). După depunerea vaselor, care în acel moment erau întregi, mormîntul a fost acoperit cu bolovani, reastupîndu-se astfel gaura din manta. Limitele zonei din manta, demontată pentru introducerea M II, nu au putut fi determinate riguros. În zona M II se constată doar un singur strat de bolovani, mai răsfirați, în loc de două straturi de bolovani bine alăturați, ca în restul mantalei tum. 69. Poziția vaselor în M II nu a mai putut fi reconstituită. Ceramica a suferit mult de pe urma tasării și coroziunii. Multe fragmente s-au descompus cu prilejul lucrărilor noastre de demontare. 4 — *vas borcan* VI A₁ (pl. XII/2). Briu alveolar. Incizii pe exteriorul marginii. A fost întreg, dar s-a descompus la demontare. Înălț. : 0,20 m ; diam. gurii : 0,21 m. 5 — *vas borcan* VI A₁ (pl. XII/6). Briu alveolar. Incizii pe margine. 50%. Înălț. : 0,22 m ; diam. gurii : 0,184 m. 6 — *vas borcan* VI A₁ (pl. XII/1). Briu alveolar. Incizii pe exteriorul buzei îngroșate. Brun-gălbui. 50—60%. Înălț. : circa 0,26 m ; diam. gurii : 0,21 m. 7 — *vas borcan* VI A₁ (pl. XIII/27). Briu alveolar. Crestături pe exteriorul marginii. Înălț. : circa 0,19—0,20 m ; diam. gurii : circa 0,15 m. 8 — *strachină evazată* I Db₂. Interiorul ornamentat cu caneluri β (pl. III/1). Puțin corodat. Aspect tipic. Întregit. Diam. gurii : 0,32 m ; înălț. : 0,122 m. 9 — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Corodată și sfărmată în multe fragmente mici, ce s-au descompus la demontare. Diam. gurii : 0,22 m ; înălț. : 0,095 m. 10 — *ceșcuță* III A, cu caneluri vert. Brună. Multe fragmente izolate, care nu s-au întregit decît parțial. 40%. Înălț. : 0,075 m ; diam. maxim : circa 0,10 m. În zona de E a tum. 69 (inclusiv zona M II), s-au găsit, în cea mai mare parte pe solul antic, fragmente izolate de la următoarele vase : — *strachină* I A₂. Brun-roșcat. Diam. gurii : circa 0,165 m ; — *ceșcuță* II B. Brună. Se păstrează un fragment cu toartă ; — toartă de *ceșcuță* II B, cu buton ζ₂ (pl. VI/17) ; — toartă de *ceșcuță pîntecoasă* III ; — *cană* cu toartă ε ; — două torți α, provenind, ambele, de la aceeași *cană*. Corodate ; — toartă γ de *cană*. Probabil că o margine de *cană* provine de la același vas ; — *vas mare pîntecos*. Pereți groși. Brun-închis ; — *vas borcan* VI A₂. Briu alveolar pe gît. Sub buză, șir de alveole ; — *fragment* de la un vas a cărui formă nu am putut-o preciza. Briu fin crestă. Brun-roșcat. Pastă fină negricioasă. S-ar putea să provină dintr-o epocă mai veche decît cea a necropolei.

*M III era situat în extremitatea de E a mantalei tum. 69. Aici s-au găsit multe fragmente ale unui vas pîntecos (11). Cioburile se aflau, parte printre bolovani sau chiar sub ei, parte în pămîntul vegetal. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. 11 — *vas pîntecos* V A₁. Briu pe gît și pe u măr. Marginea răsfîrîntă și lățită. Brun-cenușiu. 50%. Înălț. presupusă : 0,35 m.

TUMULUL 70. Mantaua de bolovani a fost, inițial, de formă ovală, după cum ne indică jumătatea de contur conservată. Era de dimensiuni mici (circa 2 m diam. mare). S-au păstrat doar bolovani de pe marginea de S a mantalei. Deteriorarea tumulului se datorește lucrărilor agricole. În zona din care lipseau pietrele, s-au găsit mai multe fragmente ceramice provenind de la : 1 — *strachină evazată* I D, cu decor spiralic executat în relief, în interiorul vasului. Motivul reprezentat nu este din cele obișnuite, de aceea nu a putut fi reconstituit cu ajutorul celor patru fragmente păstrate. Aspect tipic. Dimensiuni mijlocii. 2 — *cană* IV B₁, cu decor pro-

abil spiralic, în relief, pe pntece. Avea o toartă de tip β . Caneluri orizontale pe gît. Slip brun-închis. 20%. Înălț. presupusă: 0,25 m. S-au mai găsit câteva fragmente izolate de la: — *vas mare pntecos*; — *vas* de tip neidentificat. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Nu am putut determina tipul mormîntului.

J 5

Pl.

XXXIV

TUMULUL 71. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărimi diferite, dispuși pe un singur strat. Pe suprafața mantalei, mai ales în partea de NV și în centrul movilei, se observau zone din care lipseau bolovanii. Materialul ceramic s-a găsit din abundență pe toată suprafața tumulului, sub bolovani și, uneori, printre ei. Mormîntul, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₂. Aproximativ în centrul tumulului s-au găsit, infipte în solul antic, un topor de luptă (a), un cuțit de luptă (b) și o teacă de fier (c). La circa 0,50 m spre SE s-a găsit, tot infipt în solul antic, un virf de sulită (d), iar în extremitatea sudică a movilei s-a descoperit un virf de săgeată (e). Oase calcinate s-au găsit lângă grupul de arme (a—c). În marginea de V a mantalei s-a găsit un fragment de „*sallaleone*” (f). 1 — *strachină evazată* I Db₃, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică β . Aspect tipic. 20%. Diam. gurii presupus: 0,23 m. 2 — *strachină* I. Brună. 20%. Diam. gurii: circa 0,20 m. 3 — *strachină* I A₃, cu caneluri oblice (1c). Brun-roșcat. 30%. Diam. gurii: circa 0,16 m; înălț.: circa 0,07 m. 4 — *ceșcuță* II B₁. Toarta lipsește. Brună. 50%. Înălț.: 0,041 m; diam. gurii: 0,045 m. 5 — *ceașcă* II A₂, cu buton α_4 (pl. V/11). Butonul a fost găsit izolat, dar presupunem că se referă la acest vas. Brună în interior și exterior. 20—30%. Diam. gurii presupus: 0,14 m. 6 — *strachină* I B₃. Aspect tipic. 60%. Diam. gurii: 0,39 m. 7 — *câniță* IV B₁. Toarta lipsește. Brună. 20—30%. Suprafața netedă, fără luciu. Înălț. presupusă: 0,12 m. 8 — *cană mare* cu decor 6 b pe pntece. Slip brun roșcat. 20%, mai ales din zona pntecelui. Înălț. presupusă: 0,30—0,35 m. 9 — *vas mare pntecos* V B, cu decor 4c. Slip brun, grosolan. 20%. Vasul are dimensiuni mari. 10 — *buton* α_4 . În afară de aceste vase, s-au găsit fragmente izolate din: — *strachină* I B₄ fără caneluri pe buză. Brună. Diam. gurii: circa 0,20 m; — *vas mare pntecos* V B. Înălț. presupusă: 0,30 m; — *vas mare pntecos*; — *vas borcan* cu proeminențe cilindrice; — *vas borcan*; — *strachină* cu toartă supraînălțată; tip unic (pl. XIII/30). a — *Topor* de fier cu un tăiș și cu un braț în formă de pinten lung, cu capul îngroșat (pl. XIX/20). Urme de ardere pe toată suprafața armei. Starea de conservare foarte bună. Lung.: 0,263 m. b — *cuțit de luptă*, de fier (pl. XVII/1). Lung.: 0,307 m. c — *teacă* de fier (pl. XIX/1). Poartă urme de ardere. d — *virf de sulită*, de fier (pl. XX/1). Slabe urme de ardere. Lung. păstrată: 0,271 m. e — *virf de săgeată*, de fier. Slabe urme de ardere. f — „*sallaleone*” de bronz. Un singur fragment. Lung.: 0,012 m; diam.: 0,008 m.

J 5

Fig.

10/5

TUMULUL 72. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie și mică, dispuși pe două straturi, în mod concentric, în jurul gropii mormîntului principal (M I). Partea superioară a bolovanilor era la: —0,15 m; solul antic, la: —0,25 m; pietrișul aluvionar, la: —0,40 m. În spre E, tum. 72 se învecinează cu tum. 73; în zona unde mantalele de bolovani ale celor doi tumuli se apropiau la circa 0,20 m, s-a constatat un deranjament produs poate de un M secundar (tum. 72, *M VI).

M I, principal, probabil de luptător, era de tip 2a₁. Groapa mormîntului, adîncă de —0,46 m și lăță de 0,40 m, a putut fi observată în profil fiind săpată de la nivelul antic al tumulului. Urna (1) depusă în interiorul ei depășea, ca înălțime, cu circa 0,10 m nivelul solului de la care a fost săpată groapa. Acest lucru își găsește explicația în faptul că, pe solul antic, în jurul gropii se aflau bolovanii mantalei care înălțau cu cel puțin 0,13 m marginea gropii. Sprijinindu-se pe bolovanii mantalei se afla o lespede plată de gresie albă care acoperea groapa. După nivelarea mantalei de pământ, orinduirea inițială a mormîntului a fost tulburată. Lespedea de gresie s-a sfărîmat și cea mai mare parte din fragmente au căzut în interiorul gropii și al urnei. De asemenea, unii bolovani de pe marginea gropii s-au prăbușit în jurul urnei lăsînd marginea acesteia expusă fierului plugului, care a sfărîmat-o. Urna (1) era acoperită cu o strachină evazată (2) cu gura în jos, ale cărei fragmente de margine s-au găsit în jurul pntecelui urnei, în timp ce fundul se prăbușise în interiorul acesteia. Urna (1) era umplută pînă la mijloc cu oase calcinate. Printre oase s-au găsit: 2 cuțitașe (a, b), o fibulă de bronz (c) și un fragment de sîrmă de bronz (d). Pe oase se afla o ceașcă cu torțile rupte ritual (3). Pe umărul urnei, sub fragmentele străchinei capac, se afla o ceșcuță (4), cu toarta ruptă ritual. 1 — *vas mare pntecos* V A₂

(pl. XI/9). Brun. 80 %; lipsesc fragmente din zona de margine. Înălț. păstrată : 0,32 m (înălț. presupusă : circa 0,38 m). **2** — *strachină evazată* I Db₁, cu decor spiralic (4a₂) pe interiorul marginii. Spre fundul vasului, caneluri late concentrice (5b) (pl. III/12). Brună. Suprafața lucioasă. Pastă fină. 60 %. Diam. gurii : 0,365 m. **3** — *ceașcă pntecoașă* III A, cu caneluri oblice (1c), cu două torți supraînălțate rupte. Brun-gălbuie, cu suprafața netedă. Pastă fină. 90 % (lipsesc torțile). Înălț. : 0,095 m ; diam. gurii : 0,11 m. **4** — *ceșcuță* II B₁. Brună. Pasta prost arsă. La demontare, multe fragmente s-au descompus. Inițial întreagă (doar toarta era ruptă); s-a recuperat 70 %. Înălț. : 0,044 m ; diam. gurii : 0,079 m. **a** — *cuțitaș* de fier (pl. XVIII/6). Se văd urme de ardere. Lung. : 0,119 m. **b** — *cuțit* de fier (pl. XVIII/12). Urme de ardere. Ruginit și rupt în mai multe fragmente. De lamă sînt prinse resturile unui alt obiect de fier (probabil un *utră de săgeată*). Lung. : 0,17 m. **e** — *fibulă* de bronz, cu piciorul în formă de scut beotic. Pe placa piciorului se observă 4 striuri paralele. Alte 3 striuri se întrezăresc lângă resortul păstrat (pl. XXIII/16). **d** — fragment de *strmă* de bronz, păstrată pe o lung. de circa 0,03 m.

M II, situat în marginea de SE a tumulului, constă din fragmente provenind dintr-un vas pntecos (urna) (5) și o strachină-capac (6), găsite la -0,20 -0,22 m. Printre fragmente s-au găsit câteva oase calcinate. În momentul instalării M II a fost puțin atinsă și mantaua de pietre, cum o dovedesc cei cîțiva bolovani dislocați (fig. 10/6). Presupunem un M secundar de tip 2a₂. **5** — *vas pntecos*. S-au găsit doar câteva fragmente de fund și mijloc. Dimensiuni mijlocii. **6** — *strachină evazată* I D, cu coaste (3a) pe interiorul marginii. Cîteva fragmente. Dimensiuni ceva mai mici decît cea din M I. — fragment dintr-un *vas pntecos* de dimensiuni mici, cu marginea răsfrîntă (pl. XIII/25).

M III, situat în marginea de N V a tum. 72, la circa 0,25 m depărtare de manta de bolovani, era de tip 2a₂. Groapa mormintului era adîncă de 0,52 m și lată de 0,43 m. Nu s-a putut observa nivelul de la care a fost săpată, deoarece acesta se afla cu siguranță deasupra solului actual, în mantaua de pămînt a tum. 72. În groapă se afla, cu fundul așezat pe o piatră plată, o cană cu două torți (6) în care erau cîteva oase calcinate și un cuțitaș de fier (e). În interiorul urnei se mai afla o căniță (8), iar în gura urnei era înfipt, în poziție verticală, un pahar tronconic (9). Întregul grup era acoperit de o strachină capac cu gura în jos (7). Pe umerii urnei, sub marginea strachinii capac, se afla o ceșcuță întreagă (10). **6** — *cană* cu caneluri vert. (1a), cu două torți δ (pl. IX/5). Cîteva caneluri orizontale sub buză. Brun-deschis. Suprafața netedă și puțin lucioasă. Întreagă. Înălț. : 0,26 m ; diam. maxim : 0,225 m. **7** — *strachină evazată* I Da₃, cu coaste în relief (3a) pe margine și caneluri largi spiralice (5a) spre fund. Aspect tipic. La demontare multe fragmente s-au descompus. S-a restaurat circa 60 %. Diam. gurii : 0,37 m. **8** — *căniță* IV C. Toarta cu secțiune rotundă (pl. X/6). Brun-deschis. Suprafața netedă, dar nelustruită. Întreagă. Înălț. : 0,10 m ; diam. maxim : 0,11 m. **9** — *pahar tronconic* cu o tortiță (pl. XII/20). Brun-deschis. Suprafața netedă, dar nelustruită. Întreg. Înălț. : 0,15 m. **10** — *ceșcuță* II B₁. Toarta cu secțiune sîntuită (pl. VI/3). Brun-roșcat. Întreagă. Înălț. : 0,046 m ; diam. gurii : 0,078 m. **e** — *cuțitaș* de fier. Poartă urme de ardere. Lung. : 0,073 m.

M IV era situat la circa 0,50 m E de M III, în marginea de N a tum. 72. Era de tip 2a₂. Groapa avea o adîncime de 0,55 m și un diam. de 0,40 m. Aceeași situație stratigrafică ca și la M III. Este sigur că gropile celor două morminte secundare au deranjat un alt M secundar mai vechi (vezi mai jos, *M V). Drept urnă servea un vas borcan (11), care se sprijinea pe un postament de pămînt depus pe fundul gropii. În urnă se găseau puține oase calcinate. Urna era acoperită de o strachină cu fundul în sus (12). Acest grup era „învelit” cu fragmente dintr-un vas mare pntecos (13), a.s., culese probabil de la rug. Fragmentele erau așezate de jur împrejurul urnei, între aceasta din urmă și pereții gropii. **11** — *vas borcan*, cu marginea crestată. O proeminență verticală pe umăr (pl. XII/29). Brun-gălbui, cu suprafața netedă. Întreg. Înălț. : 0,115 m ; diam. gurii : 0,19 m. Se află la Muzeul raional Măldărești. **12** — *strachină* I B₁, cu striuri oblice pe buza lăjită (pl. I/16). Brun-deschis în exterior, brun-închis în interior. Întreagă. Diam. gurii : 0,31 m ; înălț. : 0,11 m. **13** — *vas mare pntecos* V A₂ (pl. XI/11). Prag întrerupt de proeminențe la baza gîtului. Brun-gălbui. Grosolan. Slip nelustruit. 40 %, din toate zonele vasului. Înălț. : circa 0,40 m.

*M V. Sub această denumire înțelegem numeroasele resturi ceramice descoperite în zona de N a tum. 72, provenind de la cel puțin un M secundar, deranjat de gropile M III și M IV. Fragmentele se aflau în pămîntul

11 — *ceșcuță* II B₂, cu toarta ruptă ritual. Brun-deschis. Suprafața ușor lustruită. Întregă. Înălț.: 0,072 m; diam. gurii : 0,081 m. **12** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brun-cenușiu. 40%. Diam. gurii : 0,135 m.

M III, de tip 2a₂, era situat între tum. 73 și 79, mai aproape de mantaua de bolovan a primului. Consta dintr-o groapă circulară (diam. 0,37 m — la gură; 0,17 m — la fund) (fig. 10/1), adincă de 0,70 m de la solul actual. Cânturul gropii a fost observat la -0,40 m. În groapă se afla o cană (13) ce servea drept urnă. Fundul căni era așezat pe o piatră plată. Pe fundul gropii, în jurul urnei, era depus cărbune. Urna era acoperită cu o strachină capac (14) cu gura în jos. În partea inferioară, între pereții gropii și urnă, se aflau câteva bolovani plăți. Urna era plină cu oase calcinate. Puntecele a fost găurit pentru a permite trecerea sufletului (Seelenloch). Buza urnei era ciobită, iar fundul străchinii-capac se prăbușise în interiorul urnei. **13** — *cană* IV A₁, cu decor spiralic 4b, cu o toartă α (pl. IX/9). Brun-deschis. Pastă fină. Suprafața netedă, dar nelustruită. 90%; lipsesc câteva fragmente de buză. Înălț.: 0,295 m. **14** — *strachină* I B₁ (pl. I/14). Aspect tipic. 80%; lipsesc câteva fragmente din partea inferioară. Diam. gurii : 0,355 m; înălț.: 0,16 m.

TUMULUL 74. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,25 m; solul antic, la : -0,35 m; pietrișul aluvionar, la : -0,45 m. În zona centrală și sudică a tumulului se observau numeroase goluri printre bolovanii mantalei. Ne lipsesc observații concludente privitoare la data acestui deranjament.

M I, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₁. Aproximativ în centrul movilei s-a găsit un grup de vase fragmentare, constând dintr-o strachină evazată (1), o altă strachină (2) și o ceașcă pntecoasă (4). În marginea de V se aflau fragmentele unui vas borcan (5). Este probabil ca fragmentele vaselor 7—9 să aparțină tot de M I. Lângă grupul de vase din centrul movilei, s-a găsit o fibulă de bronz (a). Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. **1** — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) executate în stil β pe interiorul marginii. În interiorul vasului se distinge un ornament incis, reprezentând triunghiuri hașurate. Motivul întreg nu a putut fi reconstituit. Pe fund decorul este realizat tot prin caneluri de tip β. Aspect tipic. 20—30%, mai ales fragmente mici ce nu s-au putut întregi. Dimensiuni mijlocii. **2** — *strachină* I A₂. Brună. A.s. 30%. Diam. gurii : 0,25 m. **3** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1c). Brun-închis lucios. 20%. Diam. gurii : 0,24 m. **4** — *ceașcă pntecoasă* III A, cu caneluri vert. (pl. VII/4). Pe pntece proeminențe vert. Brună în exterior, negru lucios în interior. Pastă fină. 50%. Înălț.: 0,105 m; diam. maxim : 0,165 m. **5** — *vas borcan* VI D₁. Proeminențe sub buză. 20%. Dimensiuni mijlocii. **6** — *ceșcuță* II B. Brună. 20%. **7** — *pahar globular* cu picior (pl. VI/25). Brun. Suprafața netedă, nelustruită. 80%. Înălț.: 0,078 m. **8** — *strachină* I A₂. Brună. Urme de a.s. 30%. Diam. gurii : 0,26 m. **9** — *strachină* I A₂. Brun-roșcat. Urme de a.s. 20%. Diam. gurii : 0,23 m. Fragmentele vaselor 7—9 se aflau parțial pe solul antic, parțial printre bolovanii mantalei din marginea de N. Datorită acestei situații, au fost considerate ca făcând parte din M I. În afara acestor vase, s-au mai găsit, pe solul antic, fragmente izolate de la : — *strachină evazată*, cu decor canelat în interior, executat în stil α; — *strachină* I A₂. A.s.; — *strachină* I A₂. Diam. gurii : 0,20 m; — *strachină* I A₂ mică; — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (2b). A.s. Dimensiuni mici; — *ceașcă* II A₂, cu decor incis în interior (pl. XIII/28,29); — *cană* cu o toartă ε. Urme slabe de a.s.; — *cană* cu caneluri oblice pe pntece. Slip brun-închis. Dimensiuni mijlocii; — *proeminență* corniformă de la un vas mare pntecos. Slip brun-închis. a — *fibulă* de bronz, cu piciorul triunghiular (pl. XXIII/4).

M II consta din fragmentele unei căni (10) și ale unei străchini capac (11), răspindite printre bolovanii marginii de N a mantalei și deasupra lor. Unele fragmente s-au găsit și în pământul vegetal. Printre cioburi se aflau numeroase oase calcinate și un cuțiș de fier. Presupunem că mormântul era de tip 2a₂, groapa fiind săpată în mantaua de pământ a tum. 74, care în acel loc trebuie să fi fost cu cel puțin 0,25—0,30 m mai înălțată decât solul actual. **11** — *cană mare* IV B₁, cu decor 4b, cu două torți δ. Pe brțul de la baza gâtului, proeminențe cilindrice. Brun-gălbui. Suprafața lustruită. 40%, mai ales din jumătatea superioară. Înălț.: circa 0,15 m. **12** — *strachină* I B₂. Aspect tipic. Slabe urme de a.s. la exterior. 20%. Diam. gurii : circa 0,27 m. **13** — *cuțiș de fier* (pl. XVIII/21). Nu poartă urme de ardere. Atacat de rugină. Lung.: 0,11 m.

*M III, situat alături de marginea de SV a mantalei, consta din numeroasele fragmente ale unui vas mare (12), ale unei străchini-capac (13) și a două ceșcuțe (14, 15), răspândite în solul vegetal pînă la adîncimea de 0,30 m. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. **12** — *vas mare pntecos* V A₂ (pl. XIII/31). Două caneluri late oriz. sub buză și două la baza gîtului, întrerupte de proeminențe vert. Brun-deschis. Suprafața netedă, nelustruită. 50 %, mai ales din partea superioară. Înălț. : circa 0,45 m. **13** — *strachină* I B₂. Aspect tipic. 20–30 %. Diam. gurii : 0,27 m. **14** — *ceșcuță* cu 2 torți supraînălțate. Tip aparte (pl. VIII/3). Pe corp proeminențe mamelonare. Brun-cenușiu. Nelustruită. 90 % ; lipsesc torțile (rupte ritual) și o parte din fund. Diam. gurii : 0,095 m ; înălț. : 0,07. m. **15** — *ceșcuță* II B, cu caneluri orizontale pe tot corpul. Brună. Urme de a.s. 30 %. Dimensiuni mijlocii. În aceeași zonă, în pămîntul vegetal, antrenate de lucrările agricole, s-au mai găsit fragmente izolate din : — *cană* IV C cu o toartă ε ; — *cană* cu slip bine lustruit și caneluri orizontale sub buză.

K 5 TUMULUL 75. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mare și mijlocie, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,20 m ; solul antic, la : — 0,32 m ; pietrișul aluvionar, **PI.** la : — 0,45 m. Era puternic tasată. Pe suprafața mantalei, mai ales în zona centrală, se observau mai multe zone restrînse din care lipseau bolovanii. **XXXIV**

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₂. În centrul movilei s-a găsit o grămadă de cărbuni și un vîrf de săgeată (b). Nu s-au găsit oase calcinate. Fragmente ceramice s-au găsit mai ales în marginea de SE a tumulului (1–5), unde se afla și un cuțitaș de fier (a). Fragmente de cană și ceașcă (6–7) s-au găsit în extremitatea de V. Un al doilea vîrf de săgeată (c) s-a găsit printre pietre, în spre marginea de NV. Este de remarcat faptul că în jurul mantalei de piatră, la nivelul solului antic, s-au găsit, în parte chiar sub bolovanii tumulului, numeroase fragmente din 4 căni (9–12). Acestea ar putea fi interpretate și ca morminte secundare. Pe lângă faptul că nu s-au găsit nicăieri oase calcinate, descoperirea fragmentelor la același nivel cu inventarul de sub manta ne îndeamnă să le considerăm ca făcînd parte din M I, cu excepția căinii 12. Aceasta, împreună cu străchinile 13, 14, pare a alcătui un grup ce a deranjat poziția fragmentelor căinii 9, deci a fost depusă ulterior. De asemenea fragmente din cana 12 s-au găsit și la — 0,40 m, deci sub solul antic al tumulului. De aceea vom considera grupul 12–14 ca *M II. **1** — *strachină evazată* I D₂, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică β și caneluri largi concentrice (5b) spre fund (pl. III/4). Aspect tipic. 30 %. Diam. gurii : 0,31 m ; înălț. : 0,12 m. **2** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brună. 20 %. Diam. gurii : 0,24 m. **3** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brună. Urme de a.s. 20 %. Diam. gurii : 0,26 m. **4** — *strachină* I B₃. Aspect tipic. Slabe urme de a.s. 20 %. Diam. gurii : 0,19 m. **5** — *ceșcuță* II B, cu urme de a.s. Cele cîteva fragmente au fost pierdute. **6** — *ceașcă* II A₁, cu caneluri largi spiralice (5a) care nu se continuă pînă la fund. Toarta, cu caneluri transversale, avea un buton de tip α₂. Fragmentul de toartă cu buton s-a găsit la 2 m spre E de celelalte fragmente ale vasului. Aspect tipic. 30 %. Diam. gurii : circa 0,19 m ; înălț. : 0,09 m. **7** — *cană* IV B₁, cu decor spiralic (4a) pe pîntece. Avea o toartă al cărei tip nu a putut fi definit. Pe gît, caneluri largi oriz. Brună. Suprafața netedă. 30 %. Înălț. presupusă : 0,28 m. **8** — *cană* IV C. Brună, cu urme de a.s. Suprafața este netedă dar nelustruită. 20 % ; torțile lipsesc. Înălț. presupusă : 0,25 m. **9** — *cană* IV B₁, cu decor 4c pe pîntece, cu una sau două torți de tip α. Slip brun-închis, lucios pe exteriorul pereților. 30 %. Înălț. : circa 0,18 m. **10** — *cană mare* IV B₁, cu decor spiralic (4c?) pe pîntece. Avea două torți, probabil de tip γ. Brună. Suprafața lucioasă. Pastă grosolană. Aproape toate fragmentele au urme de a.s. 40 %. Înălț. presupusă : 0,50 m. Cîteva fragmente s-au găsit și în tum. 100, *M III, vasul 8. **11** — *cană mare* cu decor 4c pe pîntece. Slip grosolan brun-roșiatic. În partea de jos a vasului se observă slabe urme de a.s. 20–30 %, mai ales din partea inferioară ; torțile lipsesc. Înălț. presupusă : 0,40–0,50 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate din : (toate sub mantaua de bolovani) — *strachină* I A₂. Dimensiuni mici ; — toartă de *ceșcuță* II B ; — toartă de *ceșcuță* III ; — două torți de *ceașcă* mare III ; — *cană* (IV C?) asemănătoare cu cana 8 ; — *cană*. Cîteva fragmente de fund și pîntece cu urme de a.s. ; — *vas pntecos*. Un singur fragment ; — *vas borcan* cu brlu alveolar. **a** — *cuțitaș* de fier (pl. XVIII/18). Atacat de rugină. Nu poartă urme evidente de ardere. Lung. : 0,086 m. **b** — *e* — 2 *vîrfuri de săgeată* de fier, de formă tipică

Pe unul din exemplare (b) se observă urme de ardere. Ambele sînt atacate de rugină.

*M II (cf. mai sus pag. 150). Presupunem un M secundar de tip 2a₂. Nu s-au găsit cărbuni sau oase calcinate. **12** — *cană mare* IV B₁ cu decor 6a, cu două torți ε (pl. X/15). Slip brun grosolan, lustruit. Se observă urme de a.s. 60—70 %, mai ales din partea superioară. Înălț. : circa 0,50 m. **13** — *strachină* I B₃. Aspect tipic. 20 %. Servea probabil drept capac la cana 12. Diam. gurii : circa 0,30 m. **14** — *strachină* I A₂. Brună. Urme de a.s. 30 %. Diam. gurii : 0,14 m ; înălț. : 0,045 m.

TUMULUL 76. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,20 m ; solul antic, la : —0,32 m ; pietrișul aluvionar, la : —0,45 m. Pe suprafața bolovanilor se observau mai multe zone mici din care lipseau pietrele, fapt datorat desigur unor deranjamente întimplătoare, recente.

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₃. În jumătatea de V, aproximativ spre centrul movilei, se găsea o grămadă de oase calcinate, cărbuni și două fragmente de zăbale de fier (a). La circa 0,50 m spre V se afla o zonă de 1,5 m diam., presărată cu fragmente ceramice, cărbuni și un fragment de arc de fibulă, de fier (b). Fragmente din strachina 4 s-au găsit pe o zonă mai largă și la E de grupul de vase. De asemenea fragmentele vasului 10 erau răspîndite pe tot solul antic al movilei. La circa 2 m S de grupul de vase mai sus descris, se afla o altă mică grămadă de oase arse. **1** — *strachină evazată* I Db₂, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică β. Brună în interior și exterior. Suprafața vasului este netedă, dar nelustruită. 20—30 %. Diam. gurii : circa 0,25 m. **2** — *strachină* I A₂. Brună. 20 %. Diam. gurii : 0,20 m. **3** — *strachină* I A₂. Brună. 20 %. Diam. gurii : circa 0,20 m. **4** — *strachină* I A₂. Brună, cu urme puternice de a.s. 30 %. Diam. gurii : 0,24 m. **5** — *ceșcuță pntecească* III A, cu caneluri vert. (pl. VII/6). Toarta cu nervură mediană. Brună lucioasă. 40 %. Înălț. : circa 0,14 m ; diam. maxim : 0,22 m. **6** — *ceșcuță* II B₁. Toarta, ruptă, lipsește. Brună. Pastă grosolană. 50 %. Înălț. : 0,03 m ; diam. gurii : 0,046 m. **7** — *buton* de toartă izolat, de tip ε (pl. V/24). Un fragment de toartă, cu caneluri transversale crucișe, cu urme de a.s., ar putea fi pus în legătură cu acest buton. **8** — *cană*. Pare a fi avut decor în relief pe pntece. Slip brun corodat, urme de a.s. 20 %, mai ales din partea inferioară. Înălț. presupusă : 0,35 m. **9** — *cană* IV B₁, cu decor 4b, cu o toartă α. Sub margine o dungă oriz. în relief. Brună, cu suprafața lustruită. 30 %. Înălț. : circa 0,25 m. **10** — *vas borcan* VI C. Șir neregulat de alveole, întrerupt de proeminențe vert. (pl. XII/18). 50 %. Înălț. : 0,163 m. **10 bis** — *vas borcan* VI D₁, cu brlu alveolar sub margine. Nu a fost trecut pe plan. 40 %. Înălț. : 0,22 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit, pe solul antic, fragmente izolate din : — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). A.s. Diam. gurii : 0,20 m ; — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). A.s. Diam. gurii : 0,22 m ; — *strachină* I A₂. Brună. Cîteva fragmente. Diam. gurii : 0,21 m ; — *strachină* I A₂. Un fragment izolat. Diam. gurii : circa 0,20 m ; — *strachină* I A₂. Un fragment. Diam. gurii : circa 0,120 m ; — *ceșcuță* II B. Un fragment ; — *ceșcuță* II B. Un fragment. Vasul avea dimensiuni mai mari ; — *ceșcuță* II B. Un fragment cu urme de a.s. ; — *ceșcuță pntecească* III, cu caneluri crucișe pe pntece. Un fragment izolat, a.s. ; — toartă lată de *cească mare*. Brun-închis ; — *cană* (IV C?) cu un fragment de toartă β. A.s. Dimensiuni mijlocii ; — *cană* IV C. Brună, cu suprafața netedă, dar nelustruită. Torțile lipsesc. Se păstrează cîteva fragmente de glt și margine. Dimensiuni mijlocii ; — *vas borcan* VI D₁, cu apucători sub margine. Dimensiuni mici ; — *vas borcan* VI B, cu marginea ușor răsfrîntă. Brun-cenușiu. Grosolan ; — *vas borcan* VI D₁, cu proeminențe late sub margine. **a** — fragment de *zăbală* de fier cu muștiucul torsionat (pl. XXII/1a). Poartă urme slabe de ardere. **b** — fragmente de *zăbală* de fier. S-au găsit : muștiucul, cele două cirlige pentru prins hăturile și un ochete, tot pentru hățuri (pl. XXII/1b—c). Nici un fragment nu poartă urme evidente de ardere. **e** — fragment de arc de *fibulă* de fier, răsucit.

*M II era situat în marginea de S a tumulului. Aici s-au găsit, în pămîntul arabil și printre bolovanii turburați ai mantalei, fragmente dintr-o cană (11), o strachină capac (13) și o ceșcuță întregă (12). Cioburile se aflau pînă la —0,30 m și erau răspîndite pe o zonă întinsă. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. **11** — *cană* IV B₁, cu decor spiralic nedefinitibil pe pntece. Are o toartă δ. Slip brun-lucios. 30 %. Înălț. presupusă : 0,30 m. **12** — *ceșcuță* II B₂, cu toarta ruptă ritual (pl. VI/4). Brun-închis.

K 5
Pl.
XXXV

Întreagă. Înălț. : 0,052 m ; diam. gurii : 0,065 m. **13** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Neagră în interior. Brună la exterior. 30%. Diam. gurii : 0,23 m.

*M III era situat în marginea de N a mantalei, într-o zonă unde bolovanii au fost deranjați. Aici s-au găsit fragmentele unui vas plntecos (14), ale unei străchini (probabil capac) (16) și ale unei ceșcuțe plntecoase (15). Fragmentele se aflau pînă la -0,25 m, unele dintre ele în pămîntul arabil. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. **14** — *vas plntecos* (V B₁?). Brtul de la baza gîtului este întrerupt de proeminențe vert. Brun. Suprafața foarte corodată. Se observă multe urme de a.s. 50%. Înălț. : circa 0,35 m. **15** — *ceșcuță plntecoasă* III A, cu caneluri vert., cu proeminențe vert. pe pîntece. Brună. 20%. Diam. maxim : circa 0,125 m ; înălț. : circa 0,06 m. **16** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brună. 20—30%. Dimensiuni. mijlocii.

M IV, situat în colțul de SV al tumulului, cuprinde un fund de *vas mare* (găsit deasupra bolovanilor mantalei, la -0,20 m) (17) și fragmentele unei *străchini capac* (18). În aceeași zonă s-au găsit și oase calcinate, lîngă care se aflau fragmentele unei brățări de bronz (c). Avem de-a face foarte probabil cu un M secundar de tip 2a₂. Fragmentele ceramice s-au pierdut cu prilejul transportului. e — *brățară* de bronz cu secțiunea plan-convexă (pl. XXV/16). Atacată de patină malignă. Răsucită și ruptă în două din pricina focului.

*M V. În marginea de NE a mantalei, la circa 0,75 m, s-au găsit, printre cîtiva bolovani răsplîndiți de plug, fragmentele unei căni (19). Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar al cărui tip nu mai poate fi definit. **19** — *cană*. Brună, cu suprafața netedă dar nelustruită. 20%. Înălț. presupusă : 0,30 m.

K 5 Fig. 11/2

TUMULUL 77. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,21 m ; solul antic, la : -0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,45 m.

M I, de tip 2b, era situat în centrul tumulului. Aici se aflau, puțin îngropate în solul antic (la -0,40 m), o *strachină* (1) acoperită de fragmentele unei alte străchini (2) lîngă care era sprijinită o căniță (3). Alături, în poziție similară cu *strachina* 1, se afla o cană (4) și fragmentele unui vas cu pîntecele bombat (5). Atît în *strachina* (1), cît și în cana (4), s-au găsit oase calcinate. *Strachina* 1 era a.s. Întreg acest grup ceramic era acoperit cu bolovani așezați cu grijă pentru a împiedica spargerea vaselor. Lîngă vase s-au găsit multe fragmente de cărbune și un ciob dintr-o *strachină* I A₂ puternic a.s., luat din greșeală de la rug. **1** — *strachină* I A₂ (pl. I/12). A.s. puternic. Întreagă. Diam. gurii : 0,25 m. **2** — *strachină* I A₂. Brună. Nu are urme sigure de a.s. 80%. Diam. gurii : 0,225 m. **3** — *căniță* cu două torți (pl. VIII/12). În locul unde se leagă toarta de marginea vasului, se observă o perforație verticală. Brună. A.s. puternic în partea superioară. Întreagă. Înălț. : 0,085 m ; diam. gurii : 0,087 m. **4** — *cană* IV C, cu două torți ε (pl. X/9). Brună. Suprafața netedă, dar nelustruită. Întreagă. Înălț. : 0,195 m ; diam. gurii : 0,126 m. **5** — *vas* cu pîntecele bombat. Proeminențe-apucători pe pîntece (pl. XII/11). Brun. A.s. parțial. 40%. Înălț. : circa 0,18 m.

M II, de tip 2a₂, era situat în marginea de NE a mantalei de bolovani. Aici s-au găsit, cu baza la -0,35 m, fragmente numeroase ale unei căni (6) și ale unei străchini capac (7). Printre fragmente s-au observat cîtiva bolovani din mantaua movilei, multe oase calcinate și cărbune. Este probabil ca M II să fi fost deranjat într-o epocă mai recentă, cu prilejul lucrărilor agricole. **6** — *cană* IV B₁, cu o toartă ε. Slip brun-lucios. 50%. Înălț., 0,25 m. **7** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brun-închis. 50%. Diam. gurii : 0,27 m. În afara vaselor menționate s-au mai găsit, deasupra bolovanilor, fragmente izolate, provenind în mare parte din fosta manta de pămînt a tumulului : — *vas mare plntecos* ; — *vas borcan* ; — fund de *strachină* ; — fund de *ceșcuță* II B ; — fragmente de margine din mai multe căni.

K 5 Pl. XXXV

TUMULUL 78. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși pe un singur strat. Pe suprafața mantalei se observau multe zone din care lipseau bolovanii. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,23 m ; solul antic, la : -0,31 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,45 m. În marginea de V a tum. 78 s-a găsit un fragment ce se referă la un vas din tum. 79 (situat la 4 m spre SV). Aceasta ar putea reprezenta un indiciu că tum. 78 este ulterior tum. 79.

M I, probabil de luptător, cu inventarul pe sol, pare a fi de tip 1a₁. Materialul ceramic fragmentar este răspândit din abundență pe întreaga suprafață a tumulului. Nu s-au găsit oase calcinate. În câteva locuri s-au găsit mici fragmente de cărbune. În partea de S a movilei s-a găsit o verigă de fier (b) și un cuțitaș (a). În aceeași zonă se aflau multe fragmente de strachină evazată (1). 1 — *strachină evazată* I Db₃, cu caneluri crucișe (2) pe interiorul marginii, executate în tehnică β. În interiorul vasului se afla un alt motiv, realizat în tehnica canelurilor largi (pl. III/11). Aspect tipic. 30 %. Diam. gurii : 0,405 m. 2 — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1c). Brună. A.s. la exterior. 50 %. Diam. gurii : 0,26 m ; înălț. : 0,08 m. 3 — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brun-deschis. 50 %. Diam. gurii : 0,15 m ; înălț. : 0,049 m. 4 — *strachină* I A₂. Brună. A.s. 30 %. Diam. gurii : 0,24 m. 5 — *strachină* I A₂, cu proeminențe semiperforate. Brun-deschis. 20 %. Diam. gurii : 0,16 m. 6 — *ceașcă* II A₁. Lipsește toarta. Brună în exterior și interior. 50 %. Înălț. : 0,052 m ; diam. gurii : 0,135 m. 7 — fragmente de *ceașcă* II A și de toartă cu buton (butonul lipsă). Pe latul torții caneluri crucișe. Brun-închis. 20 %. Dimensiuni mijlocii. 8 — *cană* IV B₁, cu caneluri crucișe (2) pe pntece, cu o toartă α. Slip brun-lucios. Sub 20 %. Înălț. : circa 0,20 m. 9 — *cană mare* IV B₁, cu decor 4c. Are două torți. Slip brun-roșcat. Pastă grosolană. Pereți foarte groși. Unele fragmente poartă urme de a.s. 30—40 %. Înălț. presupusă : 0,50—0,60 m. 10 — *vas borcan* VI A₂ (pl. XII/5). Briu alveolar întrerupt de proeminențe vert. 70 %. Înălț. : 0,18 m ; diam. gurii : 0,175 m. În fara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate de la : — *ceșcuță pntecoasă* III A, cu caneluri vert. ; — toartă de *ceșcuță* cu nervură mediană crestată ; — toartă de *cană* (tip e) ; — *vas pntecos*. Brun-roșcat ; — *vas pntecos* cu buza puternic răsfrântă, trompetiformă ; — *vas borcan* VI D₁, cu briu sub margine ; a — *cuțit* de fier cu vârful rupt (pl. XVIII/15). Nu poartă urme de ardere. Lung : 0,123 m. b — *verigă* de fier. Nu poartă urme de ardere. Diam. : 0,046 m.

TUMULUL 79. Inițial, forma mantalei de bolovani a fost ovală. În momentul săpăturilor noastre, tum. 79 se prezenta sub forma mai multor grămezi de bolovani, printre și sub care se găseau multe cioburi. Conturul mantalei a putut fi reconstituit pornind de la o porțiune conservată, ce alcătuija marginea de SV. Dimensiunile erau : diam. mare : circa 5 m ; diam. mic : circa 3 m. Era alcătuită din bolovani de toate mărimile, dispuși, în zonele conservate, pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor era la : — 0,20 m ; solul antic, la — 0,30 m ; pietrișul aluvionar, la — 0,42 m. Tum. 79 avea cel puțin două M secundare (M I și M II) de tip 2a₂, a căror groapă perfora desigur mantaua tumulului. Mormintului principal (M III) îi aparține cea mai mare parte a inventarului ceramic aflat pe solul antic. El nu a mai putut fi reconstituit. Se pune întrebarea când a avut loc demontarea mantalei de pietre a tum. 79. Există mai multe indicii ca ea să fi avut loc în antichitate (vezi mai sus discuția de la p. 37). Pentru aceasta vorbește situația intactă a tum. 100, 72, 73, 75, 76, 77, 106, 105 (vezi planul general), din jur. Distrugerea a afectat doar tum. 79, 103 și 104, așezați în linie. Un deranjament modern pornind de la lucrările agricole ar fi fost mai puțin selectiv. De asemenea, investigațiile noastre au arătat că, la Ferigile, fierul plugului nu pătrunde mai jos de — 0,20 m, deteriorând doar acei tumuli a căror manta se află la un nivel superior. Este deci de presupus că procesul de distrugere a M III din tum. 79 a fost început de introducerea celor două M secundare (M I și M II), fiind apoi continuat de eventuala folosire a bolovanilor mantalei la construcția altor tumuli din jur. În cele din urmă, bolovanii izolați și fragmentele de inventar dezvelite, au fost dislocate, în vremuri recente, cu prilejul lucrărilor agricole.

M I, secundar, de tip 2a₂, era situat în marginea de V a tum. 79, într-o zonă unde se mai conserva un fragment de manta. Printre cițiva bolovani, se zărea marginea spartă a unei urne (1) și fragmente ale străchinii capac (2). Partea superioară a urnei se afla la — 0,17 m. Nivelul de la care fusese săpată groapa în vechime era deci mult mai sus. Groapa, adincă de — 0,54 m, avea un diam. de 0,36 m. În groapă se afla urna (1), plină cu oase calcinate. În jurul gurii ei se aflau dispuse fragmente ale străchinii-capac (2) al cărei fund lipsește. Tot în groapă, pe umărul urnei, s-au găsit fragmente dintr-o altă strachină (3). 1 — *vas pntecos* V B₂ (pl. XI/5). Brun-gălbui. Suprafața netedă dar nelustruită. Întreg. Înălț. : 0,355 m ; diam. max. : 0,335 m. 2 — *strachină* I A₂. Brun-roșcat. Urme de a.s. spre fund. 80 % ; lipsesc doar fragmente de fund. Diam. gurii : 0,26 m ; înălț. : 0,095 m. 3 — *strachină* I B₃. Proeminențe despicate. Brună. 30 %. Diam. gurii : 0,30 m.

**K 5
Pl.
XXXV**

M II, secundar, era de tip 2a₂. Groapa mormintului perfora, desigur, mantaua tum. 79. Fiind însă adâncă, inventarul funerar a fost conservat intact. Partea superioară a gropii identificate de noi (locul unde s-a observat buza urnei (4)), era la -0,34 m; fundul gropii, la: -0,50 m; diam. gropii: circa 0,30 m. În groapă se afla o cană (4), în interiorul căreia se găseau puține oase calcinate. Urna era acoperită cu o strachină (5). 4 — cană IV C, cu o toartă ε (pl. X/4). Brună. Suprafața netedă, dar nelustruită. Întregă. Înălț.: 0,16 m. 5 — strachină I A₂. Brună. Întregă. Diam. gurii: 0,29 m.

M III, principal, de luptător, cu inventarul pe sol, nu a putut fi precizat ca tip. Este foarte probabil că multe fragmente ceramice găsite în zona tum. 79 provin fie din alte M secundare, fie din mantaua de pământ. Acesta este cazul fragmentelor prehallstattiene (28—30) și, desigur, al multor altora. Inventarul metallic este de presupus că aparține în întregime M principal. Ne referim la arcul unei fibule de bronz (b), găsit aproximativ în centrul movilei, pesolul antic, și la toporul de fier (a) descoperit la circa 0,20 m NV de presupusa margine a movilei, la -0,16 m în pământul arabil. În zona tum. 79 s-au găsit câteva fragmente de cărbuni. Nu s-au găsit oase calcinate. 6 — strachină I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brună. Ușoare urme de a.s. 20—30%. Diam. gurii: 0,25 m. 7 — strachină I A₂, cu caneluri oblice. Proeminențe semiperforate. Brună. 20%. Dimensiuni mijlocii. 8 — strachină I A₂, cu decor 1d (pl. XIII/36). Proeminențe verticale. Brună. 30%. Diam. gurii: 0,14 m. 9 — strachină I A₂. Brună. Urme de a.s. 20%. Diam. gurii: 0,22 m. 10 — strachină I B₄. Apucători perforate (pl. I/24). Brună. 20%. Diam. gurii: 0,28 m. 11 — strachină evazată I Da₄, cu caneluri crucișe (2) pe interiorul marginii, executate în tehnică β. Spre fund decorul este realizat tot în caneluri β (pl. III/8). Aspect tipic. Câteva fragmente poartă urme de a.s. 30%. Diam. gurii: 0,315 m; înălț.: 0,15 m. 12 — toartă cu buton α₂ (pl. V/6). 13 — ceșcuță II B. Brună. 40%. Înălț.: 0,06 m; diam. gurii: 0,08 m. 14 — ceșcuță II B. Brună. 20%. Dimensiuni mai mici decât ceșcuța 13. 15 — ceșcuță pntecoasă III A. Brun-închis. 20%, mai ales fragmente de toartă și margine. 16 — ceașcă pntecoasă III A, cu caneluri oblice (1c) pe pntece (pl. VII/5). Toarta lipsește. Slip brun-închis. 80%. Înălț.: 0,075 m; diam. gurii: 0,125 m. 17 — cană IV A, cu două torți α. Slip brun-lucios. Unele fragmente poartă urme de a.s. 20%. Înălț. presupusă: 0,25 m. 18 — cană IV C, cu două torți ε. Brună, cu suprafața netedă, nelustruită. 30%. Dimensiuni mijlocii. 19 — cană cu o toartă δ. Brună. La acest vas se referă desigur un număr mai mare din fragmentele neprecizate. Înălț. presupusă: 0,30 m. 20 — căniță cu o toartă ε. Brună. 30%. Înălț. presupusă: 0,20 m. 21 — vas pntecos cu gîtul scurt. Fragmentele conservate nu au fost suficiente pentru a reconstitui forma vasului (pl. XIII/33). Brun. Grosolan. Slip puțin lustruit. Înălț. presupusă: 0,25 m. 22 — vas mare pntecos V B₂, cu decor 4c; la baza gîtului, brlu alveolar întrerupt de proeminențe vert. perforate (pl. XIII/35 și XIV/1). 40—50%. S-au găsit fragmente și în tum. 78 (cf. mai sus p. 152). Înălț.: circa 0,50 m. 23 — vas mare pntecos V B₁, cu decor spiralic indistinct. Marginea răsfrîntă. Brun. Pereții foarte groși. 30—40%. Înălț. presupusă: 0,60 m. 23 bis — vas mare pntecos V B₁, cu decor spiralic asemănător cu cel de pe vasul 23; ceva mai redus ca dimensiuni. 24 — vas borcan VI B, cu incizii crucișe pe exteriorul buzei. Proeminențe sub buză. 30%. Înălț.: 0,21 m; diam. gurii: 0,20 m. 25 — vas borcan VI D₁. Sub buză, brlu alveolar întrerupt de proeminențe apucători. 30%. Înălț.: 0,22 m; diam. gurii: 0,20 m. 26 — vas a cărui formă nu a putut fi precizată (pl. XIII/34). Pe pntece decor 2. Gîtul strîmt și gura deschisă. A.s. parțial. 27 — Fragmente dintr-un vas asemănător cu nr. 26. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate de la: — strachină I A₂, cu caneluri oblice (1b). Urme de a.s.; — strachină I A₂, cu caneluri oblice. Brună. Dimensiuni mici; — toartă de ceașcă II A, cu tulpina unui buton discoidal; — ceșcuță III B (fragmentele se referă la 4 exemplare asemănătoare); — toartă de ceșcuță pntecoasă III A, cu nervură mediană; — toartă de ceașcă pntecoasă III A, cu caneluri longitudinale; — cană IV B (fragmente din 3 exemplare diferite); — cană IV A₂; — vas borcan cu creștături sub margine. 28 — strachină evazată cu decor excis pe interiorul marginii (pl. XIV/32). A.s. puternic. Nu aparține culturii Ferigile. 29 — 2 fragmente de pntece de ceașcă (pl. XIV/36). Decor incis și proeminențe duble. Luciu brun. Pasta asemănătoare celei a materialului Ferigile. 30 — vas borcan cu împunsături sub buză. Pare a aparține culturii Verbicioara V. a — topor bipen de fier (pl. XXVII/3). Urme de ardere pe toată suprafața. Lung.: 0,153 m. b — arc de fibulă de bronz (pXXII.II/15). A suferit o reparație, cum o dovedesc cele două nituri din zona resortului de lângă picior

TUMULUL 80. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie și mare, dispuși pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,21 m ; solul antic, la : - 0,35 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,44 m. Pe suprafața mantalei se observau câteva gropi mici, care ar fi putut proveni de la gropi moderne de pari. La N, mantaua de bolovani a tum. 80 era tangentă cu cca a tum. 82. Desigur, în antichitate mantalele de pământ ale celor doi tumuli se încălecau. Ținând seama de faptul că solul antic al tum. 82 era mai înălțat (-0,32 m) decât cel al tum. 80 și de faptul că marginea tum. 82, din zona de tangentă, era mai bine conturată, presupunem că tum. 80 este mai vechi decât tum. 82. Tot în zona de tangentă s-a constatat și un M secundar, pe care urmează să-l descriem în cadrul tum. 82.

Mormintul tum. 80, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₂. În centrul tumulului s-au găsit oase calcinate și cărbuni de la rug. În aceeași zonă, pe o suprafață mai mare, s-a descoperit inventarul metalic, constând din : cuțit de fier (a), 5 virfuri de săgeți (b), sulă de fier (c), verigă de fier (d), brățară de fier (e) și un cercel de bronz (f). Ceramica, abundentă dar fragmentară, s-a găsit mai ales în jumătatea de NE a tumulului. Remarcăm vasele plntecoase asemănătoare 7, 8 ale căror fragmente s-au găsit în aceeași zonă. Din vasul 7 se păstrează doar jumătatea superioară, în timp ce din vasul 8 doar cea inferioară. Ambele vase poartă urme de a.s., atât în exterior cât și în interior, ceea ce dovedește că fragmentele au fost culese de la rug, fiind considerate ca aparținând aceluiași vas. 1 — *strachină evazată* I D, cu triunghiuri hașurate cu caneluri, executate în tehnică β, pe interiorul marginii. Aspect tipic. 20%. Diam. gurii : circa 0,25 m. 2 — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Proeminențe perforate. Brună. 80%. Diam. gurii : 0,19 m ; înălț. : 0,07 m. 3 — *ceașcă* II A₂, cu decor și tehnică similare ceștii 2 din tum. 1. Aspect tipic. Slabe urme de a.s. 40%, lipsește toarta cu buton. Înălț. : circa 0,105 m ; diam. gurii : 0,17 m. — În același loc s-a găsit un *buton* α₂ de la alt vas ; izolat. De asemenea s-a mai găsit un fragment de toartă cu urmă de *buton* de la un al treilea exemplar. — *buton* δ₁ (pl. V/19). Decorul executat prin împunsături. Izolat. 4 — *ceașcă plntecoasă* III A, cu proeminențe verticale pe plntece. Corodată. Brun-închis. Slabe urme de a.s. 30%. Înălț. : circa 0,11 m ; diam. maxim : circa 0,20 m. 5 — *cană* IV B₁, cu o toartă. Toarta lipsește. Proeminențe mamelonare pe plntece. Brun-roșiatic. Slip grosolan, puțin lustruit. Urme de a.s., mai ales în interiorul vasului. 50%. Înălț. : circa 0,26 m. 6 — vas borcan VI D₁. Brlu alveolar cu proeminențe plate. 70%. Înălț. : 0,137 m ; diam. gurii : 0,13 m. 7 — *vas mare plntecos* V B₂, cu brlu alveolar pe glt. Slip brun. Urme de a.s. 40%, exclusiv din jumătatea superioară a vasului. Înălț. presupusă : 0,60 m. 8 — *vas mare plntecos* V B₁, cu brlu alveolar la baza glului. A.s., atât în interior cât și în exterior. Slip brun. 30-40%, exclusiv din jumătatea inferioară. Înălț. presupusă : 0,60 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit, tot pe solul antic, multe fragmente izolate provenind de la : — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α. A.s. Dimensiuni mijlocii ; — fragmente din 3 *străchini* I A₂. Toate au urme de a.s. Toate au diametrul gurii în jur de 0,20 m ; — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice. A.s. Diam. gurii : circa 0,26 m ; — *strachină* I A₂. A.s. Diam. gurii : 0,24 m ; — toartă de *ceașcă* II A, cu decor canelat indescifrabil ; — 2 *ceșcuțe plntecoase* III A. Fragmente de plntece și toartă ; — *ceașcă plntecoasă* III A, cu caneluri oblice pe plntece și oriz. pe glt. Toarta lată de 0,065 m, decorată cu caneluri longitudinale. A.s. ; — 2 *cești plntecoase* III A. Cite un fragment din fiecare ; — 3 *cănițe*. Toate au urme de a.s. ; — fund de ceșcuță sau căniță. Izolat ; — *cană mare* cu decor 4c. A.s. ; — *cană mare*, mai mare de cât precedentă ; — fund de vas plntecos sau cană ; — *vas borcan* ; — *vas plntecos* cu marginea răsrîntă și buza crestată. A.s. puternic. a — *cuțit* de fier cu mlnerul încirligat (pl. XVII/17). Lung : 0,128 m. b — 5 *virfuri de săgeți* de fier. Formă tipică. e — *sulă* de fier, cu tub de înmănușare longitudinal (pl. XXVI/12). Secțiunea rotundă. Poartă urme de ardere. Lung. : 0,178 m. d — *verigă* de fier. Nu poartă urme de ardere. Diam. : 0,046 m. e — *brățară* de fier cu capetele încrucișate. Nu poartă urme de ardere. f — *cercel* de bronz, cu capetele discoidale (pl. XXVI/2).

TUMULUL 81. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie, bine alăturați, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : - 0,24 m ; solul antic, la : -0,35 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,45 m. La circa 0,30 m de la marginea de N se aflau, la același nivel cu solul antic, clișiva bolovani așezați la rînd, formînd un fel de îngrăditură dreptunghiulară, în interiorul căreia se găsea o cavitate de 0,30 m diam., fără nici un inventar. Presupunem un M secundar (*M II) de tip 5 (cenotaf). Cu prilejul intro-

ducerii acestui M secundar s-a tulburat probabil ordinea inventarului M principal, ceea ce explică numeroasele fragmente ceramice găsite, la nivelul solului antic, în marginea de N a tum. 81.

M I, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₄. Nu s-au găsit oase calcinate. S-au găsit câteva fragmente de cărbune în marginea de E a movilei, într-o zonă de unde lipseau bolovanii. În centrul tumulului s-a găsit o mărgică de fier. Tot în centrul movilei se afla o ceașcă (1) întreagă și fragmentul unei cupe globulare cu picior (2). În marginea de N se aflau fragmentele unei străchini (3), a unei cănițe (4) și a unei căni (5). În spațiul dintre tum. 81 și 80 se aflau, pe solul antic, fragmente dintr-un vas mare pintecos (6), ofrandă sau M secundar. 1 — ceașcă II A₂, cu toartă cu buton α₂ (pl. V/3). Aspect tipic. Urme slabe de a.s. în zona torții. Lipsește fundul. În rest întreagă. Înălț. 0,10 m; diam. gurii: 0,185 m. 2 — vas globular cu picior. Brun-gălbui. Urme de a.s. Se păstrează doar un fragment de picior. 3 — străchină I A₂. Brun-roșcată. 30%. Diam. gurii: 0,24 m. 4 — căniță IV B₂, cu o toartă (probabil ε). Brună. 30%; toarta lipsește. Înălț. presupusă: 0,16 m. 5 — cană IV B₂, cu două torți probabil γ sau δ (pl. X/12). Briu cu proeminențe la baza gîtului. Slip brun-lucios, parțial corodat. Urme de a.s. 50%. Înălț.: 0,225 m. 6 — vas mare pintecos. Brun-roșcat. Urme de a.s. 20%, mai ales din zona mijlocie a vasului. Înălț. presupusă: 0,50—0,55 m. În afara acestor vase s-au mai găsit, pe solul antic al movilei, fragmente izolate din: — străchină I A₂. Dimensiuni mici; — ceșcuță pintecoasă III. Un fragment de pntece; — cană. Cîteva fragmente puternic a.s.; — cană. Fragmente a.s. a — mărgică de fier. Nu poartă urme vizibile de ardere. Ruginită.

N4 Pl. XXXV

TUMULUL 82. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie și mare, dispuși, pe alocuri, pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la: — 0,19 m; solul antic, la: — 0,32 m; pietrișul aluvionar, la: — 0,45 m. Deasupra bolovanilor s-au găsit fragmente provenind de la vase din tum. 80 (vasele 7,8), ceea ce demonstrează că tum. 82 este mai nou decît tum. 80, concluzie trasă și din compararea adîncimilor celor doi tumuli alăturați (vezi mai sus pag. 155). Tum. 82 avea un M secundar (M II). M III din zona de tangență este evident ulterior ambilor tumuli.

M I, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₃. Aproximativ în centrul movilei s-au găsit oase calcinate și cărbuni de la rug. În jurul acestora s-au găsit, răspîndite pe o zonă întinsă, fragmentele a două vase borcan (15,16). În partea de NE a tum. 82 s-au mai găsit fragmente din două străchini (10,11), un pahar globular (14) și două căni (12,13). 9* — străchină evazată I Db, cu caneluri cruce (2) pe margine, executate în tehnică α și caneluri concentrice (5b) spre fund. Aspect tipic. 30%. Dimensiuni mici (diam. gurii: circa 0,21 m). 10 — străchină I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brună. 20%. Diam. gurii: 0,22 m. 11 — străchină I A₂, cu caneluri oblice dese. Proeminențe verticale (pl. I/10). Brun-închis. Slabe urme de a.s. 40%. Diam. gurii: 0,25 m. 12 — cană IV B₂, cu caneluri oblice (1b). Caneluri largi oriz. pe gît. Slip brun lucios. Pastă fină. 20%. toarta lipsește. Înălț. presupusă: 0,24 m. 13 — cană cu o toartă, probabil de tip γ. A.s. Corodată. 20—30%. Înălț. presupusă: 0,30 m. 14 — pahar globular cu picior. Decorat cu caneluri oblice. Proeminență vert. perforată și ruptă. Suprafața netedă, nelustruită. Brun. Urme de a.s. întreg. Înălț.: 0,067 m. 15 — vas borcan VI D (pl. XII/24). Caneluri grosolane, întrerupte de proeminențe cilindrice. 50%, mai ales din partea superioară. Înălț.: circa 0,15 m. 16 — vas borcan VI B, cu 4 torți verticale. sub buză (pl. XII/12). 50—60%. Înălț.: 0,20 m; diam. gurii: 0,15 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit, răspîndite pe solul antic, fragmente izolate din: — străchină I A₂, cu caneluri oblice. Brună. Diam. gurii: circa 0,29 m; — străchină I A₂. Diam. gurii: circa 0,14 m; — ceașcă II A; — buton discoidal α₂. Izolat; — proeminență corniformă de la un vas mare pintecos.

M II constă dintr-o ceșcuță (9) cu toarta ruptă ritual, în carese aflau oase calcinate, cărbuni și resturile informale ale unei piese de bronz (a). Ceșcuța era îngropată la — 0,28 m, printre bolovanii mantalei și acoperită cu un bolovan plat. 17 — ceșcuță II B₂. Brună. Parțial corodată, mai ales pe fund. Întrecă (lipsește toarta). Diam. gurii neregulat: 0,124 m × 0,105 m; înălț.: 0,06 m. a — piesă informă de bronz. Topită de focul rugului. Provenea probabil de la o brățară.

M III, situat în zona de tangență a tum. 82 cu tum. 80, constă din fragmentele unei căni (18) printre care s-au găsit oase calcinate. Fragmentele se aflau la — 0,25 — 0,28 m, deci la nivelul mantalei, printre bolovani.

Presupunem un M secundar de tip 2a₂. 18 — *cană mare* IV B₂, cu două torți de tip δ. Torțile cu nervură mediană. Brlu la baza gîtului. Apucători sub pîntece. Roșie cărămizie. Nu putem preciza dacă culoarea se datorește a.s. sau arderii oxidante puternice din cuptor. 40%, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,45 m.

TUMULUL 83. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,18 m ; solul antic, la : —0,28 m ; pietrișul aluvionar, la : —0,40 m. Marginea de E a mantalei nu a putut fi degajată, deoarece era acoperită de gardul cimitirului modern. În centrul movilei, se observa o zonă ovală (0,80 × 0,60 m) din care lipseau bolovanii. Nu s-a observat însă nici o groapă în profilul secțiunii, ceea ce ne sugerează ipoteza unei încercări de jefuire din antichitate.

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₃. În jumătatea de SE a tumulului s-au găsit oase calcinate. În același loc, însă răspîndite pe o zonă mai întinsă, s-au găsit fragmente din 2 străchini (1,2) și dintr-o ceașcă pîntecoasă (3). Inventarul metalic, constînd dintr-un vîrf de săgeată (a) și un fragment de lanț spiralic („saltaleone”) de bronz (b), se afla deus în aceeași zonă. 1 — *strachină* I A₂. Brună. Urme slabe de a.s. 30%. Diam. gurii : 0,15 m. 2 — *strachină* I A₂. Brun-cenușiu. A.s. la exterior. 20%. Diam. gurii : 0,27 m. 3 — *ceașcă pîntecoasă* III A, cu caneluri oblice (1c) pe pîntece și oriz. pe gît. Proeminențe vert. pe pîntece. Brună. 40%, constînd din multe fragmente mici, mai ales din jumătatea inferioară a vasului. Înălț. : circa 0,12 m ; diam. maxim : circa 0,20 m. 4 — *cană*. Brună. Suprafața netedă. Slipul corodat. S-au găsit multe fragmente mici, mai ales din partea inferioară (30—40%). Înălț. presupusă : 0,30 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit răspîndite, în zona M I, fragmente izolate din următoarele : — *strachină* I A₂. A.s. ; — toartă de *ceașcă* II A, cu rădăcină de buton. Izolată ; — *cană mare*. Brun-deschis. Cîteva fragmente corodate. a — *vîrf de săgeată* de fier, tipic. Poartă urme de ardere. b — fragmente de „*saltaleone*” de bronz. Lungimea tuturor fragmentelor puse cap la cap : 0,13 m ; diam. : 0,0075 m.

M II era situat în marginea de NE a tumulului. Pe o zonă de circa 0,90 m diam., printre bolovani (plină la —0,25 m), s-au găsit fragmente dintr-un vas pîntecos (5) și o strachină (6). Printre fragmente s-au găsit multe oase calcinate. Tot în această zonă s-au găsit cîteva fragmente a.s. dintr-un alt vas pîntecos asemănător (7), luate probabil din greșeală de la rug. Presupunem un M secundar de tip 2a₂, distrus o dată cu nivelarea mantalei de pămînt. 5 — *vas pîntecos* cu decor 4c pe umăr. Brun-închis. Suprafața netedă și puțin lustruită. 30—40%, mai ales din zona mijlocie. Înălț. presupusă : 0,35 m. 6 — *strachină* I A₂. Brun-închis. 30%. Diam. : circa 0,29 m. 7 — *vas pîntecos* cu decor 4c pe pîntece. Brun la exterior. Cărămiziu cu urme de a.s. la interior. 30%, mai ales fragmente de pîntece. De dimensiuni mai mari decît vasul 5.

TUMULUL 84. Mantaua, de formă ovală gîtuită la mijloc (diam. mare : 4,20 m ; lățimea maximă : 3 m), era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși pe un singur strat. Marginea de E a tumulului nu a putut fi degajată deoarece se afla sub rădăcinile unui pom fructifer. Partea superioară a bolovanilor era la : —0,18 m ; solul antic, la : —0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : —0,40 m. Mantaua era parțial deranjată de rădăcinile pomilor din jur. Tum. 84 avea un M secundar (M II).

M I, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₃ sau 1b. Aproximativ în centrul tumulului se aflau oase calcinate și cărbuni, printre fragmentele unei străchini evazate (1) și ale unei alte străchini (2). Este posibil ca oasele să fi fost depuse inițial în strachina 1 și deci mormîntul să fi fost de tip 1b. În marginea de NV, la nivelul solului antic, s-au găsit fragmente dintr-un vas mare (3). 1 — *strachină evazată* I D, cu coaste pe margine (3a) ; spre fund caneluri concentrice (5b). Aspect tipic. Urme de a.s. la exterior. 40%. Diam. gurii : circa 0,27 m. 2 — *strachină* I A₂. Brună. Slabe urme de a.s. la exterior. 20—30%. Diam. gurii : 0,19 m. 3 — *vas mare pîntecos*, cu o dungă orizontală în relief sub margine. Brun-deschis. 20%, mai ales din părțile superioare ale vasului. Înălț. presupusă : 0,40—0,50 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit, pe solul antic, fragmente izolate din : — *vas borcan* ; — *vas pîntecos* de dimensiuni mijlocii.

M II consta dintr-o grămadă de oase calcinate și cărbuni, situată printre bolovanii mantalei (la —0,26 m) în jumătatea de NE a tumulului. Nu s-a găsit nici un alt inventar. Mormîntul este deci de tip 4.

N 4

TUMULUL 85. Mantaua, de formă ovală alungită (diam. mare : 5,60 m ; diam. mic : circa 2,20—2,40 m), era alcătuită din bolovani de mărime mare și mijlocie, dispuși parțial pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,20 m ; solul antic, la : —0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : —0,41 m. Marginea de E a tum. 85 nu a putut fi degajată din cauza rădăcinilor unui pom fructifer. La E mantaua de bolovani a tum. 85 se atinge cu cea a tum. 84 pe o lung. de 0,80 m. Nu s-a putut însă constata care din cei doi tumuli este mai recent.

Mormintul, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₃. În partea de N s-au găsit oase calcinate, cărbuni, precum și multe fragmente ceramice. Tot aici s-a găsit și un cuțitaș de fier (a). Fragmente ceramice s-au găsit răspândite și pe o suprafață mai întinsă. 1 — *strachină evazată* I Db₂, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α ; spre fund, cercuri concentrice (5b). Aspect tipic. Fragmentele sînt foarte corodate. 30%. Diam. gurii : 0,28 m. 2 — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brună. Urme de a.s. 20%. Diam. gurii : 0,29 m. 3 — *ceșcuță* II B₂. Toarta ruptă ritual. Pe fund o gaură circulară. Brună. Întregă. Înălț. : 0,049 m ; diam. gurii : 0,075 m. 4 — *ceașcă* mică II A₂. Aspect tipic. Pastă fină. Sub 20%. Diam. : circa 0,17 m. — *buton* discoidal α₁. 5 — *ceșcuță plntecoasă*, cu caneluri oblice (2b), întrerupte de proeminențe vert. (pl. VIII/2). Toarta ruptă, lipsește. Brună. Urme de a.s. 30%. Înălț. : 0,075 m ; diam. gurii : 0,12 m. 6 — *ceașcă plntecoasă* III A, cu caneluri oblice (2b). Brună, corodată. Urme de a.s. 30%. Înălț. : 0,19 m ; diam. maxim : 0,30 m. 7 — *vas* a cărui formă nu a putut fi definită (ceșcuță II ?), cu caneluri crucișe (2) în exterior. În interior, pe fund, caneluri. S-au găsit 8 fragmente de culoare brună, lucioase. Dimensiuni mijlocii. 8 — *câniță* IV B₁, cu o toartă ε. Brună. Aspect grosolan. 20—30%. Înălț. presupusă : 0,15—0,18 m. 9 — *cană*. Pastă fină. Suprafața lustruită. Brună. 20%. Dimensiuni mijlocii. 10 — *vas plntecos* V B₂. Brlu cu proeminențe cilindrice pe gît. Brun-cenușiu. 30%, mai ales din zona superioară și mijlocie. Înălț. presupusă : 0,40 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate din : — 4 *străchini* I A₂, una a.s. Diam. gurii : în jur de 0,20 m la toate exemplarele ; — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α ; — *strachină evazată* I D, cu coaste pe margine ; — *ceașcă* II A ; — 2 *ceșcuțe plntecoase* III A ; — toartă de *ceașcă plntecoasă* III A ; — *cană mare*. Un fragment de margine, a.s. ; — *vas borcan* cu brlu cu împunsături. a — *cuțitaș* de fier indoit (pl. XVIII/10). Nu poartă urme de ardere. Atacat de rugină. Lung. : 0,105 m.

M 5

TUMULUL 86. Complet distrus. Pe o zonă cu un diam. de circa 5 m s-au găsit, printre cîtiva bolovani răspîndiți, cioburi provenind de la vase diferite, printre care o *strachină* I A₂ și o *cană*, precum și un topor de luptă. Acest inventar se afla în pămîntul vegetal la circa —0,25 m. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Este evident că avem de-a face cu resturile unui tumul al cărui M principal era de luptător, cu inventarul pe sol. Acestui tumul li aparțin, foarte probabil, o pereche de zăbale de fier, găsite cu cîtiva ani în urmă la suprafață, în pămîntul arabil, cu prilejul efectuării unui șanț de control, și al căror punct de descoperire se situează în zona mai sus menționată. a — *topor bipen* de fier (pl. XXVII/4). Urmă de ardere mai ales pe una din lame. Lung. : 0,144 m. b — *zăbale* de fier (pl. XXI/2). Lipsște unul din cîrligele pentru hățuri. Poartă urmă de ardere.

M 6

Pl.

XXXVI

TUMULUL 87. Mantaua de bolovani avea aspectul unei îngrămădiri neregulate de pietre răsfirete. Bolovanii erau de mărime mijlocie și partea superioară a lor se afla la — 0,12 m ; solul antic, la : — 0,24—0,25 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,40 m. Bolovanii au fost demontați de proprietarul locului. Deoarece această operație a fost făcută puțin înainte de începerea săpăturilor noastre, nu a afectat decât în mică măsură inventarul tumulului.

Mormintul, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₂. În centrul movei, pe o zonă întinsă, s-au găsit oase calcinate și inventarul metalic. La 0,30 m N de grămada de oase s-au găsit fragmentele a două străchini (1,2). Restul materialului ceramic se situa la periferia mantalei. În marginea de N a tumulului s-au găsit fragmente dintr-un vas mare (5), care ar putea fi considerat eventual și ca M secundar. Starea proastă a tum. 87 nu ne-a permis observații în această direcție. 1 — *strachină evazată* I Da₃, cu coaste în relief pe margine (3b), iar spre fund caneluri concentrice (5b). Puternic a.s., atît în interior cît și în exterior. 40%. Diam. gurii : 0,38 m. 2 — *strachină* I A₂. Brună. 20%. Diam. gurii : 0,15 m. 3 — *cană*. Proeminențe oriz. lungi pe brlu de la baza

158

gîtului. Unele fragmente sînt a.s. 20–30%. Înălț. presupusă : 0,20 m. **4** — *cană* cu o toartă de tip *e*. Aspect grosolan. Slip brun-închis. Unele fragmente sînt a.s. 20%. Înălț. presupusă : 0,35 m. **5** — *vas mare pntecos*. Brlu la baza gîtului. Brun. Pereți groși. Multe fragmente sînt a.s. 20–30%. Înălț. presupusă : 0,50 m. În afara acestor vase s-au mai găsit fragmente izolate de la următoarele : — *strachină evazată* I D, cu triunghiuri hașurate cu caneluri β pe interiorul marginii (pl. XIV/2). Un singur fragment a.s. ; — fund de *strachină evazată*, prezentînd un decor incis indescrifabil ; — toartă de *ceșcuță* II B. **a** — 5 *utruri de săgeți* de fier tipice. **b** — *cuțitaș* de fier (pl. XVIII/9). Poartă urme de ardere. Lung. : 0,103 m. **b** — *cuțitaș* de fier a cărui lamă este prinsă printr-un nit de un tub de înmănușare (pl. XVIII/22). Se pare că este vorba de o reparație. Lama poartă urme de ardere. Lung. păstrată : 0,067 m. *e* — *lanț spiralic* („sallaleone”) de bronz. Lung. păstrată : 0,0125 m ; diam. : 0,0075 m. **d** — 3 *mărgele* de fier tubulare, lucrate din tablă de fier strînsă cu cleștele. *e* — două *mărgele* de sticlă. Una este decorată cu ochi albastru-închis pe fond albastru-deschis. Cealaltă este de culoare albastră. Diam. : 0,011 m (pentru ambele).

TUMULUL 88. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mare și mijlocie, dispuși pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,10 m ; solul antic, la : —0,22 m ; pietrișul aluvionar, la : —0,40 m. Tumulul 88 era așezat într-o ușoară pantă. Înclinația foarte slabă, de la V (jos) spre E (sus), a fost obser- **M 3**
vată și în profilul secțiunii noastre. **Pl. XXXVI**

Mormîntul, cu inventarul pe sol, se apropia de tipul 1a₂. Oase calcinate s-au găsit răspîndite pe o întindere mare, atît în centrul movilei cît și în spre marginea de SE. Ceva mai spre SE s-au găsit multe fragmente de cărbune. Inventarul ceramic era răspîndit mai ales în zonele periferice, în timp ce cel metalic se găsea, răsfiret, în centrul movilei. În marginea de NE, s-au găsit fragmente dintr-un vas mare pntecos (8). Cioburi din același vas s-au găsit însă și în extremitatea opusă a tumulului, ceea ce dovedește că exemplarul respectiv aparține de M principal. **1** — *strachină evazată* I Da₂, cu caneluri crucișe (2), executate în tehnică α (pl. III/5). Nedecorată în partea inferioară. Brună în interior și exterior. 40%. Diam. gurii : circa 0,40 m. **2** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Proeminențe perforate. Brun deschis. 40%. Diam. gurii : 0,22 m. **3** — *strachină* I A, cu caneluri oblice (1b). Corodată. 30%. Diam. gurii : 0,21 m. **4** — *cească* II A₂. Toarta lipsește. Brun-închis atît în interior cît și în exterior. 40%. Înălț. : 0,075 m ; diam. gurii : 0,16 m. **5** — *ceșcuță pntecoasă* III A, cu caneluri oblice. Pragul de la baza gîtului accentuat. Brună. 40%. Înălț. : 0,079 m ; diam. maxim. : circa 0,12 m. — *ceșcuță pntecoasă* III B, cu caneluri oblice. Șir de împunsături la baza gîtului (pl. XIV/4). Brună. 20%. Înălț. : circa 0,08 m ; diam. maxim. : 0,12 m. **6** — *cană*. Slip brun, fin, lustruit. Dungă orizontală pe gît. Proeminențe vert. pe pragul de la baza gîtului. 30%, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,25 m. **7** — *cană*. Proeminențe corniforme goale în interior, la baza gîtului. Brun-închis. 30%. Înălț. presupusă : 0,30 m. **8** — *vas mare pntecos* V A₁. Pe pntece se observă un decor în relief, reprezentînd un motiv meandric ce nu a putut fi reconstituit (vezi tum. 38). Pe umăr proeminențe vert. perforate. Roșu-cărămiziu. Nu e sigur dacă a fost a.s. 30–40%, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,35–0,40 m ; diam. gurii : 0,31 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate din următoarele : — *strachină* I A₂ cu caneluri oblice. Un fragment ; — fund cu umbo de *cească* II A ; — toartă de *cească* III. A.s. ; — *ceșcuță* III. **a** — 5 *mărgele* de sticlă : una mare albastră ; 3 mici albastru (fig. 22/4) ; una mică cu ochi albaștrii pe fond albastru-deschis (fig. 22/5). Diam. : 0,012 m ; 0,005–0,006 m ; 0,008 m. **a** — 4 *mărgele* de bronz. Parțial topite de focul rugului. Par a fi fost tubulare. **b** — 2 *verigi* de fier. Mai ales una poartă urme de ardere. Diam. : 0,044 m și 0,037 m. *e* — *brățară* de bronz ruptă. Căpătul păstrat este rotunjit. Secțiunea plan-convexă (pl. XXV/14).

TUMULUL 89. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie și mare, dispuși pe două straturi. Suprafața bolovanilor era ușor bombată la mijloc. Partea superioară a pietrelor se afla la : —0,15 m ; solul antic, la : —0,31 m ; pietrișul aluvionar, la : —0,45 m. Tum. 89 se afla situat sub capela de lemn a cimitirului modern, **N 4**
prin urmare nu a suferit de pe urma lucrărilor agricole recente. Zonele dreptunghiulare de pe plan reprezintă **Pl. XXXVI**
bazele stîlpilor de sprijin ai capelei, care nu au putut fi dislocați.

Mormîntul, de luptător, cu inventarul pe sol, erade tip 1a₂ sau 1a₄. Nu s-augăsit deloc oase calcinate. Aproximativ în centrul movilei s-a găsit o grămadă de cărbuni de la rug. Materialul ceramic și metalic era răs-

plndit mai ales în marginea de E și de S a tumulului. În jumătatea de S s-a găsit o ceșcuță (8) întregă, lingă care se afla un cuțitaș de fier (a). Fragmentele din vasul mare pntecos (12) s-au găsit la nivelul solului antic, unele chiar sub bolovanii mantalei, încit nu par a se referi la un M secundar. **1** — *strachină evazată* I D, cu coaste în relief (3b) pe margine; spre fund caneluri concentrice (5b). Aspect tipic. 20%. Diam. gurii: 0,28 m. **2** — *strachină* I A₂. Proeminențe perforate. Brun-roșcat. Urme de a.s. 30%. Diam. gurii: 0,22 m. **3** — *strachină* I A₂. Brun-deschis. 30%. Diam. gurii: 0,28 m. **4** — *strachină* I A₂. Brună. Corodată. 60%. Diam. gurii: 0,115 m. **5** — *strachină* I A₂, cu proeminențe vert. (pl. XIV/6). Brună. Slabe urme de a.s. 50%. Diam. gurii: 0,18 m. **6** — *ceașcă* II A₂. Toarta lipsește. Brun-deschis la exterior și în interior. 50%. Înălț.: 0,064 m; diam. gurii: 0,16 m. **7** — *ceașcă* II A₂, cu caneluri largi spiralice (5a). Aspect tipic. Toarta lipsește. 40%. Înălț.: 0,09 m; diam. gurii: 0,049 m; diam. gurii: 0,051 m. **9** — *ceașcă pntecoasă* III A, cu caneluri vert. Pe glt caneluri largi oriz. Slip brun-lucios, parțial corodat. 30–40%. Înălț.: 0,13 m (fără toartă); diam. maxim: 0,22 m. **10** — *cană* IV B₂, cu două torți ε (pl. X/7). Apucători sub pntece. Suprafața netedă dar nelustruită. Brun-deschis. Slabe urme de a.s. 50%. Înălț.: 0,295 m. **11** — *cană mare* IV B₁, cu două torți δ. Brlu întrerupt de proeminențe vert. Pe umăr și pntece decor spiralic al cărui motiv nu a putut fi întregit (probabil 4c). Slip grosolan brun-deschis. Unele fragmente sînt a.s. 40%. Înălț. presupusă: 0,45 m. **12** — *vas mare pntecos*. Brun-roșcat. 20–30%, mai ales din partea inferioară. Înălț. presupusă: 0,40–0,50 m. **13** — *vas borcan* VI D₁. Briu alveolar foarte accentuat sub buză. 20%. Înălț.: circa 0,22 m; diam. gurii: 0,20 m. **14** — *vas globular* cu picior. Se păstrează doar trei fargmente de picior. Înălț. presupusă: 0,075 m. În afara acestor vase s-au mai găsit, tot pe solul antic, fragmente izolate din: — *cană*. Citeva fragmente a.s. Aspect grosolan; — *căniță*. Aspect grosolan; — *cană mare*, cu o toartă δ; — *vas pntecos*. Brun-gălbui. Dimensiuni mijlocii; — *vas pntecos*. A.s. Dimensiuni mari; — *vas borcan* VI D₁, cu proeminențe despicate sub buză (pl. XIV/3). A.s. **a** — *cuțitaș* de fier (pl. XVIII/4). Slabe urme de ardere. Lung. păstrată: 0,075 m. **b** — 2 *virfuri de săgeți* tipice, de fier.

N 4

Pl.

XXXVI

TUMULUL 90. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie, dispuși pe un singur strat. Pe suprafața mantalei erau numeroase goluri. Pietrele au fost scoase cu prilejul lucrărilor agricole sau dislocate de rădăcinile pomilor fructiferi. Partea superioară a bolovanilor se afla la: — 0,20 m; solul antic, la: — 0,30 m; pietroșul aluvionar, la: — 0,40 m.

Mormintul, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₃. În centrul movilei s-au găsit puține oase calcinate și cărbuni. În aceeași zonă s-a găsit grupul de arme (topor (a), 2 virfuri de lance (b), zăbală (c)). Cele două virfuri de lance erau alăturate. Ceramica era răspîdită pe întreaga suprafață a movilei, mai ales în jumătatea de NV, unde s-au găsit și două virfuri de săgeți (d). **1** — *strachină evazată* I Db₃ (pl. II/16). Brună în interior și exterior. 60%; lipsește fundul. Diam. gurii: 0,22 m; înălț.: 0,09 m. **2** — *strachină evazată* I D, cu incizii crucișe (2) pe margine. Aspect tipic. 20%. Diam. gurii: circa 0,25 m. **3** — *strachină* I A₂. Brună, cu pereți groși. 20–30%. Diam. gurii: circa 0,30 m. **4** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice. Brună. 20%. Diam. gurii: circa 0,25–0,26 m. **5** — *strachină* I B₃. Aspect tipic. 40%. Diam. gurii: circa 0,20 m. **6** — *ceșcuță* II B₂, cu toartă cu buton ζ₁. Brună. 20–30%. Înălț. (fără toartă): circa 0,06 m; diam. gurii: 0,07 m. **7** — *ceașcă* II A, cu toartă cu buton discoidal. Fragmentele s-au pierdut. 20%. Dimensiuni mijlocii. **8** — *buton* discoidal. S-a pierdut. **9** — *cană* cu caneluri crucișe pe pntece. Brun-gălbui. Suprafață netedă dar nelustruită. Torțile lipsesc. 30%. Înălț. presupusă: 0,25 m. **10** — *cană* IV C, cu două torți ε. Prag cu proeminențe la baza gîtului. Același aspect cu vasul 9 de mai sus. 50%, mai ales din partea superioară. Înălț.: circa 0,22 m. **11** — *vas pntecos* V B₁. Pe pntece decor în relief (probabil 4c). Brun-roșcat. 30%, mai ales din partea superioară. Înălț. presupusă: 0,40 m. **12** — *vas borcan*. Proeminențe cilindrice. 20%, mai ales din partea mijlocie și inferioară. Dimensiuni mijlocii. **13** — *vas borcan* VI A₂. Proeminențe mamelonare sub buză. Cenușiu-negricios. 20%. Înălț. presupusă: 0,18 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate din: — *strachină evazată* I D. Brună. Dimensiuni mici; — *strachină evazată* I D, cu decor canelat pe interiorul marginii. Caneluri β (?); — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1c). Diam. gurii: 0,16 m; — două torți de *ceșcuță* II B de la două exemplare diferite. Una este a.s.; — toartă ε de *cană*; — toartă δ de *cană*; — *vas pntecos* decorat cu un șir de cerculețe imprimate la baza gîtului (fig. XIV/5). Dimen-

siuni mijlocii ; — *proeminență* circulară cu un mamelon la mijloc (pl. XIV/11). Provine de la un vas plntecos ; — *vas borcan* cu proeminențe late sub buză. **a** — *topor bipen* de fier (pl. XXVII/1). Nu snt urme evidente de ardere. Lung. : 0,141 m. **b** — *vrtrf de lance* de fier. La baza tubului de înmănușare și în jurul găurii pentru nit se observă linii transversale incise (pl. XX/14). Slabe urme de ardere. Lung. : 0,339 m. **b** — *vrtrf de lance* de fier. La începutul nervurii mediane a frunzei se observă, pe fiecare parte, un decor constînd din grupe de cite trei linii transversale incise și semnul X. La baza tubului de înmănușare se găsesc două găurele pentru prinderea tijei de lemn (pl. XX/13). Se observă urme de ardere. Lung. : 0,362 m. **c** — muștiuc de *zăbală* de fier. Piesa este torsionată. Marginile ochetilor snt șănțuite pe dinafară (pl. XXII/3). Urme vizibile de ardere. **d** — 2 *vrtrfuri de săgeți*, de formă tipică. Slabe urme de ardere. **e** — piesă plată de fier cu urme de nituri pe suprafața ei. Nu poartă urme vizibile de ardere. Ruginită și fragmentară. Pare a proveni de la o *aplică* sau *piesă de centură*. **f** — lamă de *toporaș de lut* (?). Brună la exterior, negricioasă în spărtură. Semnificația exactă a piesei ne scapă (pl. XXVI/24).

TUMULUL 91. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,18 m ; solul antic, la : — 0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,41 m. Conținutul mantalei era neregulat, datorită deranjamentelor provocate de rădăcinile pomilor fructiferi.

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₂. În partea de SE a movilei s-a găsit o grămadă de oase calcinate. La 1 m spre N s-au găsit fragmente de cărbuni. În aceeași zonă s-a observat doar un muștiuc de *zăbală* (**a**) și un *virf* de săgeată (**b**). Fragmentele ceramice se aflau adunate în marginea de N și NE, unde s-a observat o zonă cu deosebit de multe cioburi (punctată pe plan), în extremitatea căreia s-a găsit o teacă de fier (**c**). În zona deranjată din partea de SV a movilei, nu s-a găsit decît un buton discoidal izolat (**6**). **1** — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (**2**) pe margine. Fragmentele fiind pierdute ulterior, nu știm tehnica decorului. **2** — *strachină* I A₂. Brună. 30%. Diam. gurii : 0,24 m. **3** — *strachină* I B₄, cu proeminențe trase din buză. Brun-gălbui la exterior. Neagră în interior. 20—30%. Diam. gurii : circa 0,26 m. **4** — *ceașcă* II A₂, decorată cu caneluri în tehnica β. Decorul reprezintă un motiv executat nelngrijit, bazat pe triunghiuri hașurate alternativ cruciș (pl. V/1). Toarta vasului lipsește. Presupunem că avea buton, ca majoritatea vaselor de acest fel. Aspect tipic. Lustruită în interior. Pastă fină. 60%. Înălț. : 0,155 m diam. gurii : 0,33 m. **5** — *buton* de toartă zoomorf (pl. V/26). Reprezintă un cap de cerb. Virful coarnelor este rupt. Modelarea este realistă. Pastă fină. Brun-închis. Ar putea eventual aparține de ceașca 4. Nu avem dovezi directe în acest sens. **6** — *buton* discoidal foarte înalt α₁ (pl. V/5). În aceeași zonă s-a găsit și un fragment mic de ceașcă II A, de la a cărei toartă ar putea proveni butonul 6. **7** — *ceașcută* II B₂. Slip brun-negricios, lucios. 30%. Înălț. : circa 0,045 m ; diam. : 0,06 m. **8** — *cană* cu decor 4c, cu o toartă δ. Puternic a.s. Cărodată. 30%, mai ales fragmente mici care nu au putut fi întregite. Dimensiuni mijlocii. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate de la : — *strachină evazată* I D, cu grupe de coaste în relief pe interiorul marginii. Dimensiuni mari ; — *strachină evazată* I D, cu caneluri largi oblice pe interiorul marginii ; — toartă de *ceașcă* II A, cu rădăcină de buton ; — toartă de *ceașcă mare*. A.s. ; — *cană* cu două torți mici ε. Brun-roșcat ; — toartă δ de *cană*, cu două nervuri mediane paralele. **a** — muștiuc de *zăbală* de fier. Lîngă ocheti cite o gaură circulară realizată ulterior. Una din aceste găuri a fost astupată cu un nit (pl. XXII/4). Puternice urme de ardere. **b** — *vrtrf de săgeată* de fier, tipic **e** — trei fragmente mici de la o *teacă* de fier.

M II consta dintr-o grămadă de oase și cărbuni, găsită printre bolovanii mantalei, în marginea de NV a tumulului, la —0,26 m. Deoarece nivelul este mai ridicat decît cel al solului antic al movilei, presupunem un M secundar de tip 4. Nu s-a găsit nici un alt inventar. În zona respectivă nu s-a putut observa nici un deranjament deosebit în ordinea bolovanilor.

TUMULUL 92. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mare și mijlocie, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor, la : — 0,20 m ; solul antic, la : — 0,29 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,45 m. În jumătatea de N a mantalei se observa o zonă întinsă din care proprietarul locului a scos bolovanii.

M I, cu inventarul pe sol, pare a fi fost de tip 1a₃. În centrul movilei s-au găsit cîtiva cărbuni. Nu s-au găsit oase calcinate. Fragmentele ceramice erau mai cu seamă în zona deranjată și în V-ul tumulului unde

N 4
PI.
XXXV

N 4
PI.
XXXVI

161

s-au găsit cioburi din două vase pntecoase (7,8). 1 — *strachină evazată* I D. Aspect tipic. 20 %, mai ales din spre fund. Dimensiuni mijlocii. 2 — *ceașcă* II A₂, cu toartă cu buton σ_2 . Aspect tipic. Pare a fi avut decor cu caneluri crucișe (2). 20 %, mai ales din partea inferioară. Dimensiuni mijlocii. 3 — *buton* cu extremitatea triunghiulară γ . În aceeași zonă și câteva fragmente de la o altă *ceașcă* II A. 4 — *ceșcuță* II B₂, cu toartă cu buton ζ_1 . Brună. 30 %. Înălț. : 0,036 m ; diam. gurii : 0,042 m. 5 — *cană* cu două torți δ sau ϵ . Brlu la baza gîtului. Apucători sub pntece. Aspect grosolan. Slip brun-deschis. 40 %, mai ales fragmente mici. Înălțime presupusă : 0,40 m. 6 — *cană* cu o toartă. Toarta lipsește. Proeminențe la baza gîtului. Pastă fină. Brun lustruit. Urme de a.s. 30 %, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,25—0,30 m. 7 — *vas mare pntecos*, cu decor 4c pe umăr. Briu întrerupt de proeminențe cilindrice la baza gîtului. Brun. 20 %. Înălț. presupusă : 0,40 m. 8 — *vas mare pntecos* cu decor 6b. Brun-roșcat. 30 %, mai ales din partea superioară și mijlocie. Înălț. presupusă : 0,45—0,50 m. 9 — — *vas borcan* cu brlu crestă sub buză. Aspect tipic. 20 %. Dimensiuni mijlocii. Printre aceste fragmente s-a mai găsit, izolat, un fragment de : — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Puternic a.s.

M II era de tip 2a₂. Urna (10) a fost depusă într-o groapă ce perfora mantaua tum. 92. Fundul gropii se afla la —0,48 m ; diam. gropii era de : 0,27 m. Urna era acoperită cu o *strachină* capac (11). În gura urnei, sprijinită de o piatră, se afla o *ceșcuță* (12) cu toarta ruptă ritual. Gura urnei era spartă. Fundul străchinii capac s-a găsit în interiorul urnei printre cărbuni și oase calcinate. Groapa a fost astupată cu bolovani luați din mantaua tumului. 10 — *cană* IV B₂, cu decor spiralic 4a₁, cu două torți γ (pl. IX/8). Brună. Slip puțin lustruit. Întreagă ; unele fragmente s-au descompus la demontare. Înălț. : 0,29 m ; diam. maxim : 0,225 m. 11 — *strachină* I B₃ (pl. I/20). Aspect tipic. 80 %. Diam. gurii : 0,255 m ; înălț. : 0,115 m. 12 — *ceșcuță* II B₂, cu toarta ruptă. Luciu brun-închis. Urme de a.s. în zona de ruptură a torții. Întreagă. Înălț. : 0,087 m ; diam. gurii : 0,125 m. În zona tum. 92 s-a găsit un buton de toartă reprezentând cap de cerb (pl. V/28).

N 5

TUMULUL 93. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie și mare, dispuși pe un singur strat.

Pl.

Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,20 m ; solul antic, la : —0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : —0,42 m.

XXXVI

În zona de V și SV a tumului se observa un deranjament pricinuit, probabil, între altele, de rădăcinile pomilor fructiferi.

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, pare a fi fost de tip 1a₃. În jumătatea de SE a tumului s-au găsit cărbuni, o psalie de zăbală (a) și fragmentele unei străchini (1). Fragmente dintr-o *ceșcuță* (2), o *ceașcă* (3) și un *vas pntecos* (4) s-au găsit în jumătatea de NV, deranjată. Nu s-au găsit oase calcinate. 1 — *strachină* I A₂. Brună. Diam. gurii : 0,29 m. 2 — *ceșcuță pntecoasă* III, cu caneluri vert. Brună. 20 %. Dimensiuni obișnuite. 3 — *ceașcă* II A. A.s. 20 % ; lipsește toarta. Dimensiuni mijlocii. 4 — *vas mare pntecos*. Brlu pe gît, sub buză. Brun. Unele fragmente sînt a.s. 40 %, mai ales fragmente mici ce nu s-au putut întregi. Înălț. presupusă : 0,40—0,50 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit, pe solul antic, fragmente izolate de la : — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe margine. Tehnica canelurilor nu a putut fi definită ; — *strachină evazată* I D. Probabil fără decor ; — *strachină evazată* I D, fără decor. Dimensiuni mici ; — *strachină* I A₂, a.s. ; — toartă de *ceașcă pntecoasă* III. A.s. a — psalie de zăbală de fier (pl. XXII/11). Unul din capete este lățit ; celălalt se termină printr-o umflătură. În jurul găurilor pentru hățuri se observă urmele circulare ale unui manșon, rezultate de pe urma perforării la cald. Rezultă că unealta ce a servit pentru perforare se afla fixată într-un manșon, desigur tot de fier, care ușura păstrarea direcției de lovire. Psalia poartă urme slabe de ardere.

* M II, situat în marginea de NE a tumului, consta din fragmentele unui *vas pntecos* (5) și ale unei *ceșcuțe* (6), găsite printre bolovanii mantalei și alături, în pămîntul arabil, între —0,20 și —0,25 m. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. 5 — *vas pntecos*. Brlu întrerupt de proeminențe la baza gîtului. Brun. 30 %. Înălț. presupusă : 0,40 m. 6 — *ceșcuță* II B₂, cu toartă cu buton ζ_1 (pl. VI/16). Aspect grosolan. Brun roșcat. A.s. 60 %. Înălț. : 0,04 m ; diam. gurii : circa 0,05 m.

În zona tum. 93 a fost găsit, cu prilejul lucrărilor agricole, un *topor bipen* de fier (pl. XXVII/7). Nu poartă urme sigure de ardere (lung. : 0,149 m).

TUMULUL 94. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,18 m; solul antic, la : — 0,30 m; pietrișul aluvionar, la : — 0,43 m. Tum. 94 a suferit mult de pe urma rădăcinilor.

Mormintul, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₂. În zona centrală a movilei s-au găsit cărbuni, 3 brățări de bronz (a) și mărgelile de fier și bronz (b—d). Nu s-au găsit oase calcinate. În marginea de SV a tumulului, pe o zonă de circa 0,70 m diam., se aflau multe fragmente ceramice. În marginea de N, în zona deranjată, s-au găsit fragmentele unui vas borcan (3). 1 — *strachină evazată* I D. Fără decor. Brună atât în interior cât și în exterior. 20%. Diam. gurii : circa 0,25 m. 2 — *strachină* I A₂ (pl. I/7). Brună. 50%. Diam. gurii : 0,14 m; înălț. : 0,059 m. 3 — *vas borcan*. Proeminențe vert. sub buză. 20%. Înălț. presupusă : 0,20 m. 4 — *vas pntecos*. Marginea răsfrîntă. Brun-roșcat. 20%. Înălț. presupusă : 0,40 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate din : — *strachină* I A₂ mare. A.s.; — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b); — *câniță*. a — *brățară* de bronz cu secțiunea romboidală. Capetele sînt ușor suprapuse (pl. XXV/9). a — *brățară* de bronz cu secțiunea rotundă și cu capetele ascuțite (pl. XXV/10). a — fragment de *brățară* de bronz cu secțiunea rotundă. b — 2 *mărgelile* de fier de formă bitron-conică. e — *mărgică* de fier similară cu cele două de mai sus. d — *mărgică* tubulară de bronz.

TUMULUL 95. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie și mare, dispuși pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,18 m; solul antic, la : — 0,34 m; pietrișul aluvionar, la : — 0,44 m. Nu a suferit decât un ușor deranjament, în marginea de S, datorat rădăcinilor unui pom fructifer. Tum. 95 are un M secundar (M II).

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, era apropiat tipului 1a₂. În zona centrală a movilei s-a găsit inventarul metalic compus din două grupe : cuțitul de luptă (a), teaca (b), 6 brățări de bronz (c) și o fibulă (d). La SV de acestea, pe o zonă întinsă, erau răspândite un cercel de bronz (e), 49 mărgelile de sticlă (g) și două mărgelile de fier (g). În această din urmă zonă s-au găsit, deosebite, cîte o grămadă de oase calcinate și una de cărbuni. Ceramica se afla răspândită spre marginile de SV și S. Lîngă grupul de arme și podoabe (a—d) s-au găsit fragmente dintr-o *strachină evazată* (1). 1 — *strachină evazată* IV, cu incizii crucișe (2) pe margine. Aspect tipic. 20%. Diam. gurii : circa 0,30 m. 2 — *strachină evazată* IV, cu decor spiralic în relief pe margine. Decorul nu a putut fi reconstituit (probabil 4a₂). Aspect tipic. 20%. Diam. gurii : circa 0,28 m. 3 — *ceașcă pntecoasă* III B, cu caneluri vert. pe pintece (pl. VII/9). Suprafața netedă dar nelustruită. Urme de a.s. la baza torții. 40—50%. Înălț. : 0,18 m; diam. maxim. : 0,31 m. 4 — *cană* cu o toartă. Toarta lipsește. Brună. Suprafața netedă dar nelustruită. 30%. Înălț. presupusă : 0,25 m. 5 — *vas pntecos*. Brun-cenușiu. 30—40%; fragmentele nu s-au putut regi. Înălț. presupusă : 0,35 m. — *vas borcan*. 30%, mai ales din partea inferioară. Dimensiuni mari. În afara acestor vase, s-au mai găsit cioburi izolate din : — *strachină* I A₂; — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice. Brun cenușiu. Dimensiuni mari. a — *cuțit* de fier (pl. XVII/20). Urme de ardere pe mîner. Starea de conservare bună. Lung. : 0,157 m. b — *teacă* de fier (pl. XIX/8). Decorul reprezintă linii transversale adînc incise, spațiul dintre ele fiind umplut cu incizii foarte fine. Urme de ardere pe toată suprafața piesei. Stare de conservare bună. Lung. : 0,15 m. e — 6 brățări de bronz și două verigi de fier prinse unele de altele. Între ele se disting : — *brățară* de bronz cu capetele îngroșate. Lîngă umflătura terminală se observă cîte 3 striuri transversale (pl. XXV/6); — *brățară* de bronz cu capetele ușor îngroșate și încrucișate (pl. XXV/3). Unul din capete este rupt; — *brățară* de bronz cu secțiunea romboidală, cu capetele încrucișate. Unul din capete este rupt (pl. XXV/2); — *brățară* de bronz cu capetele îngroșate și modelate în formă de cap de șarpe (pl. XXV/4). Decorul este realizat prin incizii. Unul din capete este rupt; — *brățară* de bronz cu secțiunea circulară și cu capetele încrucișate (pl. XXV/5); — *brățară* asemănătoare celei dinainte (pl. XXV/7). De corpul ei sînt prinse : — 2 *verigi* de fier puternic atacate de rugină (pl. XXVI/7, 8). d — arc de *fibulă*, de bronz. Acul și piciorul sînt rupte (pl. XXIII/12). e — *verigă-cercel* de bronz. Capetele teșite. Pe unul din capete se găsesc trei striuri transversale (pl. XXVI/4). f — *verigă* de fier (pl. XXVI/6). Se observă locul de sudură. Slabe urme de ardere. g — 49 *mărgelile* de sticlă și 2 *mărgelile* de fier, din care : — 1 *mărgea* de sticlă albastră mare. Ruptă. Diam. : 0,016 m; — 1 *mărgea* de sticlă albastră; întregă. Diam. : 0,01 m; — 3 *mărgelile* de sticlă cu ochi albastru închis pe fond albastru deschis (fig. 22/2). Diam. : circa 0,007 m; — 42 *mărgelile* de sticlă albastre (fig. 22/1,3). Unele sînt

fragmentare. 3 sint calcinate. Diam. mediu : 0,005 m ; — 2 *mărgele* bitronconice de fier. Slabe urme de ardere. Ruginite. Diam. : 0,018 m.

M II era situat în marginea de E a tumulului. Într-o groapă ce perfora mantaua de pământ și, probabil, numai tangențial, mantaua de bolovani, se afla, cu baza la —0,48 m, partea inferioară a unei urne (6), printre fragmentele căreia se găseau câteva oase calcinate. Groapa, care tăia solul antic al tumulului, nu a putut fi observată de la suprafață. Datorită procesului de tasare, bolovanii mantalei au acoperit zona gropii M II. Este probabil că s-a folosit drept urnă doar partea inferioară a vasului pntecos (6). Nu s-a găsit nici un fragment din jumătatea superioară. Remarcăm de asemenea că jumătatea păstrată a urnei era puternic a.s. Avem deci de-a face cu o variantă a tipului 2a₂. 6 — *vas mare pntecos*. A.s. în întregime. 40 %, incluzând jumătatea inferioară. Înălț. presupusă : 0,50—0,60 m.

N 5

TUMULUL 96. Îngrămădire de bolovani la —0,15 m, reprezentând resturile mantalei unui tumul complet distrus. Mantaua de pietre pare a fi fost de formă ovală cu diam. mare de circa 5 m. Printre bolovani s-au găsit fragmente de cărbune. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un mormint cu inventarul pe sol. — *strachină* I A₂. Brună. Dimensiuni mijlocii ; — *ceșcuță* II B₂. Brună. 50 % ; toarta pare a fi fost ruptă. Înălț. : 0,045 m ; — *ceșcuță pntecoasă* III. Un singur fragment. Dimensiuni miniaturale ; — *cană*. Brună. Unele fragmente poartă urme de a.s. Dimensiuni mici.

N 6

Pl.
XXXVII

TUMULUL 97. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie, dispuși pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,19 m ; solul antic, la : —0,32 m ; pietrișul aluvionar, la : —0,45 m. Marginea de S a mantalei nu a putut fi degajată din cauza rădăcinilor a doi pomi fructiferi. Marginea de N și NE a suferit de pe urma rădăcinilor și a lucrărilor agricole.

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₂. În centrul movilei se aflau, depuse grămadă, inventarul metalic (a—g), cărbuni și oase calcinate (fig.7/1). Fragmente ceramice s-au găsit mai ales la N și NE de acest grup, în zona deranjată. La S de grupul metalic s-au găsit doar fragmente dintr-o cană (3). 1 — *cească* II A₂, cu decor similar vasului 2 din tum. 1. Lipsește toarta. Aspect tipic. 20—30 %. Înălț. : circa 0,09 m ; diam. gurii : circa 0,15 m. 2 — *strachină* I A₂. Brună. 20 %. Diam. gurii : 0,20 m. 3 — *cană* cu decor spiralic 4a₁, cu una sau două torți. Torțile lipsesc. Dungii oriz. în relief pe gît. Luciu brun. Pastă fină. 20 %. Dimensiuni mijlocii. 4 — *strachină* I A₁ (pl. I/1). Brun-roșcat. 60 %. Diam. gurii : 0,16 m ; înălț. : 0,082 m. 5 — *strachină* I A₂. Brună. 60 %. Diam. gurii : 0,15 m ; înălț. : 0,08 m. 6 — *vas borcan* VI B. Brun-cenușiu. Proeminențe plate sub buză. 40 %, mai ales din partea superioară. Înălț. : circa 0,22 m. — *strachină evazată* I D, cu coaste (3b) pe margine. Un singur fragment caracteristic. Dimensiuni mijlocii. — *vas borcan* (pl. XII/14). Proeminențe mamelonare. 30 % din partea superioară ; înălț. : 0,21 m. a — *fibulă* de bronz, cu piciorul în formă de scut beotic. La baza plăcii piciorului se observă un grup de 4 proeminențe executate „en repoussé”. Decorul este realizat prin incizii (pl. XXIII/6). b — *piesă de centură*, de bronz, ajurată. Decor din cercuri concentrice incise (pl. XXIV/1). Pe revers s-au observat fibre de cărbune prinse de placa de bronz. b — *fragment* din partea inferioară a unei piese similare (pl. XXIV/2). c — *lanț spiralic* („saltaleone”). Multe fragmente care puse cap la cap se înșiruie pe o lungime de 0,90 m. Este de presupus ca inițial lung. lanțului să fi fost mai mare. Diam. : 0,009 m. d — *verigă* de fier. Puternic ruginită. Diam. : 0,045 m. e — *brățară* de bronz cu secțiunea plan-convexă, cu capetele îngroșate și încrucișate (pl. XXV/17). f — 2 fragmente de *brățară* de bronz cu secțiunea plan-convexă (pl. XXV/22). g — *cuștil* de fier. Nu s-a găsit la revizia materialului. Fotografiat „în situ” (fig. 7/1). Puțin atacat de rugină. Lung. : circa 0,25 m.

* M II era situat în marginea de ESE a mantalei. La —0,25 m s-au găsit, printre bolovani și alături, în pământul negru vegetal, fragmente dintr-un vas mare (7) și o ceșcuță (8). Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. 7 — *vas mare pntecos*. Brun-roșcat. 30 %, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,45 m. 8 — *ceșcuță* II B₁. Brun-deschis. 60 %. Înălț. : 0,038 m ; diam. gurii : 0,06 m.

TUMULUL 98. Îngrămădire de bolovani, constând din 4 grupe de pietre de mărime mică și mijlocie, la -0,18 m, reprezentând resturile mantalei unui tumul complet distrus. Acesta pare a fi fost de formă ovală, cu diam. mare de circa 2,50 m. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Printre bolovani se aflau câteva fragmente din : - *vas pintecos* (cană?). Dimensiuni mijlocii ; - *vas borcan*. 3 fragmente. Dimensiuni mari.

TUMULUL 99. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie, răsfirați, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,20 m ; solul antic, la : -0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,40 m. Întreaga zonă a tumulului era învăluită de rădăcinile unui nuc bătrîn. Acest fapt a răsfirat bolovanii, dar nu a afectat inventarul mormintului, prezervîndu-l chiar împotriva deranjamentelor agricole recente.

**M 6
Pl.
XXXVII**

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₂. Condițiile bune de conservare ne fac să-l considerăm ca cel mai reprezentativ pentru tipul respectiv de morminte. Inventarul se afla exclusiv în jumătatea de SE a movilei. Pe o zonă ovală de circa 1 m diam. mare se afla grupul ceramic (fig. 7/2), constînd din fragmentele a trei străchini (1-3) și a două cești (4,5). La V de acest grup, în imediată apropiere, se aflau puține oase calcinate, cărbuni și grupul de arme constînd din : un vîrf de lance (b) și un cuțit de luptă (c) înfipite, pe toată lungimea lor, în pămînt. Tecile de fier ale celor două arme se aflau pe sol alături de arma respectivă (d, e). Ceva mai spre NV zăcea, pe sol, un topor de luptă (a). 1 - *strachină evazată* I Da₄, cu coaste (4b) pe margine (pl. II/17). Brun-închis în interior și exterior. 70 %. Diam. gurii : 0,32 m ; înălț. : 0,175 m. 2 - *strachină* 1 A₃. Brun-închis. 70 %. Diam. gurii : 0,22 m ; înălț. : 0,09 m. 3 - *strachină* I A₃. Brun-închis. 70 % ; lipsește fundul. Diam. gurii : 0,19 m. 4 - *ceașcă* II A₁, cu toartă cu buton α₂. Fragmentele de toartă nu au putut fi prinse de corpul vasului, lipsind cioburile de legătură. Aspect tipic. 60 %. Înălț. : 0,06 m ; diam. gurii : 0,15 m. 5 - *ceașcă* II A₁, cu caneluri largi spiralice (5a), cu toartă cu buton α₁ (pl. V/7). Aspect tipic. 30 %. Înălț. : circa 0,18 m ; diam. gurii : circa 0,25 m. În marginea de S a tumulului, deci la circa 1 m depărtare de grupul metalic, s-au găsit câteva fragmente izolate de la : - *strachină evazată* I Da₁, cu caneluri crucișe (2) executate în tehnică β. Brună în interior și exterior. Fără luciu. Sub 20 %. Diam. gurii : circa 0,26 m ; - *cană* cu o toartă δ. Corodată. Roșie-cărămizie. Dimensiuni mijlocii. a - *topor bipen* de fier (pl. XIX/12). Se observă puține urme de ardere. Starea de conservare bună. Lung. : 0,145 m. b - *vîrf de lance*, de fier, cu secțiunea frunzei lenticulară. La baza tubului de înmănușare se observă 3 linii transversale incise. Tubul este prevăzut cu 2 găurele pentru fixarea cozii de lemn (pl. XX/6). Urme de ardere pe toată suprafața. Starea de conservare bună. Lung. : 0,289 m. e - *cuțit* de fier (pl. XVII/18). Capătul mînerului este îndoit. Nu se observă urme de ardere. Starea de conservare proastă. Lung. : 0,237 m. d - *teacă* de fier, decorată parțial cu grupe de cîte trei linii transversale incise. Capătul îngust are marginile puțin îngroșate (pl. XIX/2). Urme de ardere pe toată suprafața. Atacată de rugină. Lung. : 0,099 m. e - *teacă* de fier, decorată cu o bandă de trei linii transversale incise. Capătul larg are marginea zimțată (pl. XIX/3). Poartă urme de ardere. Atacată de rugină. Lung. : 0,111 m.

* **M II** era situat în afara mantalei de bolovani. Aici s-au găsit, la -0,28 m, fragmente din mai multe vase, mai ales ale unui vas pintecos (6) și ale unei străchini evazate (7). Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Presupunem un M secundar, distrus, de tip 2a₃. 6 - *vas mare pintecos* V A₂, cu caneluri crucișe (2) pe umăr, executate în tehnică β (pl. XI/14). Brun-închis. 30-40 %, mai ales din zona mijlocie a vasului. Înălț. presupusă : 0,50 m. 7 - *strachină evazată* I Db₂. Pe interiorul marginii, triunghiuri hașurate executate cu caneluri β (pl. XIV/7). Brună în interior și exterior. 30 %. Diam. gurii : circa 0,35 m ; înălț. : 0,15 m. În aceeași zonă s-au mai găsit fragmente izolate de la : - *strachină* I A₂, mică, cu proeminențe oriz. perforate, alternînd cu proeminențe vert. ; - *cană*. Un fragment cu o proeminență în formă de corn (pl. XIV/8) ; - *vas pintecos* (cană ?), cu caneluri oblice pe pîntece. Corodată ; - *buton discoidal* δ (pl. V/21). Decorul de pe disc incis. Corodată ; - *vas pintecos*, cu brîu alveolar la baza gîtului ; - *vas borcan* pintecos, cu decor realizat prin aglomerări de proeminențe mamelonare (pl. XIV/9). Nu sîntem siguri dacă aparține epocii tîrzii hallstattiene sau este anterior ei ; - *ceașcă* aparținînd culturii Verbicioara V. Un fragment de bază de toartă, cu decor incis.

TUMULUL 100. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, îngrămădiți pe solul antic, în jurul gropii mormintului principal. Partea superioară a bolovanilor era la: $-0,15$ m (la mijlocul tumulului) și $-0,19$ m (la margine); solul antic, la: $-0,25$ m; pietrișul aluvionar, la: $-0,43$ m. Tum. 100 a suferit mai puțin de pe urma lucrărilor agricole sau a tasării. Situația arheologică a acestui tum. este una din cele mai bune de la Feriștile (cf. mai sus p. 153). În jumătatea de NE a movilei se constata un deranjament provocat de un M secundar (*M III). Tum. 100 mai avea un M secundar în marginea de SV (M II). Ținând seama de dimensiunile urnei din *M III (înălț.: $0,80$ m), este de presupus că mantaua de pământ a tum. 100 era cu cel puțin $0,60$ m mai înaltă decât solul actual.

M I, situat exact în centrul movilei, era de tip $2a_1$. În groapa săpată de la nivelul antic (diam.: $0,40$ m; adâncime: $-0,65$ m) se afla un vas mare pntecos (1), ce servea drept urnă. Acesta era așezat pe mai multe pietre plate, depuse pe fundul gropii. De asemenea, în spațiul dintre pereții vasului și cei ai gropii se aflau așezați bolovani de diverse mărimi și forme, anume aleși pentru a umple în modul cel mai potrivit golul respectiv. În urnă se aflau puține oase calcinate, fără nici un alt inventar. Urna era acoperită cu o strachină evazată (2), cu gura în jos. Datorită tasării, fundul străchinii a căzut în interiorul urnei. Sub marginea străchinii-capac, așezată pe o piatră și sprijinită de pereții urnei, se afla o ceșcuță (3). În jurul gropii, pe solul antic, se afla mantaua de bolovani a tumulului. Groapa era acoperită de o lespede de gresie albă, lungă de $0,60$ m, lată de circa $0,30$ m, care se sprijinea pe bolovanii din manta. Peste aceasta se afla mantaua de pământ a tumulului. 1 — *vas mare pntecos*. Pe exteriorul marginii îngroșate se vede un decor realizat din linii oblice crucișe incise. Prag la baza gîtului, întrerupt de proeminențe cilindrice. Fundul relativ strîmt și apropiat de pntece dă părții inferioare a vasului o curbură neobișnuită (pl. XI/6). Brun-deschis. Suprafața netedă dar nelustruită. Întreg. Înălț.: $0,42$ m; diam. gurii: $0,20$ m; diam. maxim: $0,36$ m; diam. fundului: $0,14$ m. 2 — *strachină evazată I Db₁*, cu decor spiralic în relief (4a₂) (pl. III/13). Aspect tipic. Întreagă; multe fragmente de margine s-au descompus la demontare. Diam. gurii: $0,37$ m; înălț.: $0,13$ m. 3 — *ceșcuță II B₂*. Brun-închis. 70%; o parte din fragmente s-au descompus la demontare. Toarta ruptă ritual. Înălț.: $0,063$ m; diam. gurii: $0,074$ m.

M II, de tip $2a_2$, era situat în marginea de SV a tum. 100. Se vedea în mod clar cum bolovanii au fost înălțurați pentru a face loc unei urne (4). Baza urnei se afla la $-0,16$ m și este de presupus că partea superioară a ei se continua în mantaua de pământ astăzi complet nivelată. În momentul săpăturilor, noi nu am găsit în zona respectivă decât fragmente din fundul, pntecele și gîtul urnei. Cîteva fragmente de strachină (5) se referă desigur la capacul urnei. Printre cioburi s-au găsit cîteva oase calcinate. 4 — *vas pntecos*, cu marginea îngroșată și apucători sub pntece. Roșu-cărămiziu. 30—40%. Înălț.: circa $0,35$ m. 5 — *strachină I A₂*. Brun-roșcat. 20%. Diam. gurii: circa $0,14$ m.

* M III consta dintr-un număr mare de fragmente, majoritatea provenind de la un vas mare pntecos (6) situat în marginea de NE a tumulului, la $-0,15$ m. Se vedea cum au fost dislocați bolovani din mantaua tumulului pentru a face loc vaselor respective. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip $2a_2$. Tot în zona *M III s-au găsit numeroase fragmente de la alte vase, printre care o strachină (7) care ar fi putut reprezenta capacul vasului (6). Restul fragmentelor se referă la două căni, la un vas pntecos și la mai multe vase mici. Remarcăm mai multe fragmente ale unei căni (8) atestate și în tum. 75 (cf. mai sus p. 150 tum. 75, M I, vasul 10). În tum. 100 s-au găsit doar cîteva fragmente de margine și, poate, de fund. Cum fragmentele din tum. 100 se aflau în zona fostei mantale de pământ, este de presupus că la construcția tum. 100 s-a luat pământ din tumulii învecinați, printre care și din tum. 75 aflat la circa 10 m spre E. Acest lucru este lesne de înțeles, ținînd seama că vasul 10 din tum. 75, se găsea în marginea mantalei de bolovani a tumulului respectiv, partea superioară a cănii respective fiind acoperită de mantaua de pământ. Observația are deci valoare stratigrafică, arătînd că mantaua de pământ a tum. 100 este mai recentă decât momentul depunerii vasului 10 din tum. 75, deci decât tum. 75. Această concluzie coroborează periodizarea noastră făcută la capitolul respectiv (cf. mai sus p. 37), după care tum. 100 aparține unei categorii mai recente. De asemenea, celelalte fragmente izolate din zona *M III a tum. 100, trebuie explicate ca provenind din tumulii învecinați. Faptul nu a fost însă verificat direct. 6 — *vas mare pntecos V B₂*, cu decor 4c. Brun-roșcat. 50—60%. Înălț. presupusă: $0,80$ — $0,90$ m. 7 — *strachină I B₁*. Aspect tipic. 20%. Diam. gurii: circa $0,27$ m.

8 — cană IV B₂, cu buza mult îngroșată, cu două torți γ cu decor 3c (vezi vasul 10 din tum. 75). Brun-roșcată la exterior, cărămizie în interior. În aceeași zonă s-au mai găsit fragmente izolate din : — ceașcă II A₂, cu caneluri spiralice (5a). Aspect tipic. Luciu puternic în interior ; — margine de ceașcă sau cană. Brună. Grosolană ; — cană cu caneluri crucișe (2) pe pntece (pl. XIV/10) ; — vas pntecos (V A₁?). Brlu sub buză. La baza gttului, prag întrerupt de proeminențe vert. perforate. Brun-roșiatic. Înălț. presupusă : 0,25 m.

TUMULUL 101. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mică, dispuși pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,15 —0,20 m ; solul antic, la : —0,30 m ; pietrișul aluvionar urma nemijlocit (—0,30 m). Tum. 101 era situat pe un grind construit din pietriș aluvionar. Solul vegetal era inexistent în această zonă. Întreaga jumătate de NE a tum. 101 a fost demontată. Presupunem că demontarea s-a făcut în antichitate, piatra folosindu-se la construcția tum. 100 și 72 din imediata apropiere, a căror manta de piatră a fost găsită intactă.

M I, principal, cu inventarul pe sol, era de tip 1a. Configurația mormintului nu mai poate fi reconstituită. În partea de SE s-au găsit câteva oase calcinate și cărbuni. Puține fragmente ceramice s-au găsit în partea de NV. 1 — strachină I B₃ (pl. XIV/15). Proeminențe cu trei creștături. Aspect tipic. Urme slabe de a.s. 20%. Diam. gurii : 0,295 m. 2 — ceașcă II A₂. În interior caneluri oblice foarte fine redatate (pliscuri). Decorul nu a putut fi reconstituit. Brun-roșcat la exterior, brună în interior. Sub 20% ; toarta lipsește. Înălț. : circa 0,12 m ; diam. gurii : circa 0,20—0,22 m. 3 — vas pntecos V B. Marginea îngroșată. Dungă oriz. în relief pe git. Slip brun. 30%, fragmente dispartate. Înălț. presupusă : 0,30 m. Pe nivelul antic al tum. 101 s-au mai găsit fragmente izolate din : — cană cu un decor realizat din incizii late, dispuse în bandă sub formă de ghirlande (pl. XIV/14). Pastă fină. Suprafața vasului este brun închis. În interior se observă urme de a.s. ; — 2 torți ε de cană. Aspect grosolan ; — margine de cană cu urme de a.s.

M II consta dintr-o aglomerare informă de bolovani, situată la 0,20 m S de marginea mantalei. Partea superioară a bolovanilor se afla la — 0,20 m. Sub pietre s-au găsit fragmentele unei străchini (4) și un cuțitaș de fier (a). Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 4. 4 — strachină I. Fragmentele sînt semnalate în notele de săpătură. Nu au fost găsite însă cu prilejul studiului materialului. a — cuțitaș de fier (pl. XVIII/17). Urme de ardere puternice. Slab atacat de rugină. Lung. : 0,105 m.

M III reprezenta o aglomerare informă de bolovani răsfirați, situată la circa 0,40 m V de marginea mantalei. Baza bolovanilor se afla la —0,25 m. Sub bolovani s-au găsit fragmente dintr-o cană (5). Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. 5 — cană IV B₁, cu decor 6a, cu o toartă α (pl. IX/2). Slip brun. Pastă fină. Suprafața bine lustruită. Slabe urme de a.s. 40%, mai ales din jumătatea superioară a vasului. Înălț. : circa 0,30 m.

TUMULUL 102. Mantaua alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,15 m ; solul antic, la : —0,25 m. Tum. 102 era situat pe un grind de pietriș. În zona respectivă solul vegetal era aproape inexistent. Întreg centrul și jumătatea de N a mantalei de bolovani a tum. 102 au fost demontate în mod similar cu tum. 101. Mormintul nu mai poate fi reconstituit ; era cu inventarul pe sol, probabil de tip 1a. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. În marginea de S a mantalei, s-au găsit fragmente izolate care se referă la : 1 — strachină evazată I D, probabil cu coaste pe margine (3). A.s. Dimensiuni mijlocii ; — strachină I A₂, cu caneluri oblice ; — strachină I A₂. A.s. pînă la coroziune ; — ceașcă II A₂. Decor în interior realizat din pliscuri fine, dispuse în benzi crucișe. Aspect tipic ; — ceșcuță pntecoasă III B, cu caneluri vert ; 2 — cană cu o toartă α. Slip brun lustruit. Pastă fină. Urme de a.s. ; — cană mare cu caneluri crucișe (2) pe pntece. Slip grosolan. Urme de a.s. ; — vas pntecos ; 3 — vas borcan cu proeminențe cilindrice sub margine. Urme slabe de a.s. Dimensiuni mari.

TUMULUL 103. Din mantaua de bolovani se păstrează doar câteva grămezi, care s-ar putea înscrie într-un oval cu diam. mare de circa 3,80 m. Era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși, probabil, pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : —0,18 m ; solul antic, la circa : —0,26 m ;

J 4
Pl.
XXXVII

J 5
Pl.
XXXVII

K 5

167

pietrișul aluvionar, la : -0,38 -0,40 m. Nu se poate preciza cu siguranță momentul demontării. Presupunem aceleași rațiuni expuse la tum. 79 (cf. mai sus p. 153). Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Ceramica, în întregime fragmentară, era dispersată, pe solul antic, pe întreaga suprafață a movilei. Bineînțeles nu putem spune nimic despre numărul mormintelor sau despre tipul mormintului principal. Acesta din urmă era, evident, cu inventarul pe sol. Fragmentele ceramice se refereau la : - *strachină* I A₂, cu caneluri oblice. Un fragment ; - *strachină* I A₂, Brună. 20 %. Diam. gurii : 0,24 m ; - 3 *străchini* I A₂. Cîte un fragment din fiecare ; - *strachină evazată* I Db₂, cu coaste (3b) pe margine și spirală (5a) spre fund. Aspect tipic. 50 %. Înălț. : 0,09 m ; diam. fundului : 0,09 m ; - *ceașcă* II A₂, cu caneluri spiralice (5a). Canelurile sînt dese. Aspect tipic. Sub 20 %. Înălț. : circa 0,08 m ; - *buton* discoidal α₃. Nu este sigur dacă făcea parte din ceașca mai sus descrisă ; - *ceșcuță pntecoasă* III A. Brună. Pastă fină. 30 %. Înălț. : circa 0,09 m ; diam. gurii : 0,123 m ; - *cană* cu decor spiralic (4a₁). Dimensiuni mijlocii ; - *cană* cu caneluri crucișe (2) pe pîntece. 2 fragmente ; - *vas pntecos* cu marginea îngroșată. Dungă în relief pe git. Brun-închis. Nelustruit. Sub 20 %. Dimensiuni mijlocii. Fragmentele se aseamănă cu cele ale vasului 3 din tum. 101. Ar putea fi eventual același vas ; - *vas borcan* VI C, cu brlu alveolar sub buză. Sub 20 %. Înălț. : circa 0,18 m ; - *vas borcan* VI A₂, cu maguea îngroșată și crestată. Cîteva fragmente ; - *vas borcan* VI A₁, cu 2 proeminențe sub buză și 2 pe git. Sub 20 %. Înălț. : circa 0,15 m ; - *vas borcan* VI D₁. Brlu alveolar pe umăr. Un fragment ; - *vas borcan*. Cîteva fragmente din partea inferioară ; - *vas de formă necunoscută* cu un orificiu tubular, circular. Brun închis fără luciu. S-au găsit două fragmente ce nu se lipesc între ele.

K 5

TUMULUL 104. Mantaua, inițial de formă ovală (diam. mare : 4,80 m ; diam. mic : 3,30 m), era alcătuită din bolovani de toate mărimile, dispuși, pe alocuri, pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor era la : -0,20 m ; solul antic, la : -0,35 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,44 m. În momentul săpăturilor noastre, cea mai mare parte a mantalei fusese demontată. Reconstrucția dimensiunilor inițiale s-a făcut după cele câteva fragmente de contur păstrate. Este probabil ca deranjamentul să fi fost provocat în aceeași vreme cu cel al tum. 79 și 103 (cf. mai sus p. 153). În marginea de NE, s-au găsit câteva fragmente aparținînd culturii Verbicioara. Ele provin, desigur, din mantaua de pămînt. Tum. 104 avea probabil un M secundar, situat în marginea de N (*M II).

M I, principal, de luptător, cu inventarul pe sol, era probabil de tip 1a₂. Din cauza deranjamentului susmenționat nu mai putem cunoaște configurația precisă a inventarului. În marginea de V s-au găsit puține oase calcinate și un vîrf de lance înfipt, cu vîrf în jos, în solul antic. În aceeași zonă s-a găsit puțin cărbune și foarte puțină ceramică. Din materialul răspîndit pe suprafața solului movilei, următoarele vase par a face parte din inventarul propriu-zis al mormintului, datorită proporției mai mari a fragmentelor : 1 - *strachină evazată* I Db₂, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α. Aspect tipic. 30 %. Diam. gurii : circa 0,33 m. 2 - *strachină* I A₂. Brună. 20 %. Diam. gurii : circa 0,22 m. 3 - *strachină* I A₂. Unele fragmente sînt neatînse de foc (brun la exterior-cenușiu închis la interior), altele sînt puternic a.s., pînă la corozie. 60 %. Diam. gurii : circa 0,21 m. 4 - *ceașcă pntecoasă* III A cu două torți. Caneluri vert. pe pîntece. Între torți, 2 proeminențe vert. perforate. Brun-deschis. 20 %. Înălț. : circa 0,11 m. 5 - *cană* cu o toartă ε. Brună. Suprafața nelustruită. Urme de a.s. 50 %. Înălț. presupusă : 0,30 m. 6 - *cană* IV A, cu decor spiralic (4a₁) pe pîntece. Toarta lipsește. Aspect fin. Slip brun-închis. Lustruită. 30 %. Înălț. presupusă : 0,25 - -0,30 m. 7 - *ceșcuță* II B₁. Brună. Pastă fină. 20 %. Înălț. : 0,056 m ; diam. gurii : 0,063 m. 8 - *vas* de formă necunoscută. Avea un git lung, tubular. Brun. Suprafața netedă, nelustruită. S-au găsit în total 9 fragmente care s-ar putea referi la acest vas (vezi și tum. 103). 9 - *cană* IV B, cu decor spiralic în relief (4a₁). Toarta lipsește. Brun-deschis. Suprafața netedă, fără luciu. 20 %. Dimensiuni mijlocii. 10 - *cană mare*. Decor spiralic în relief. Avea una sau două torți δ. Aspect grosolan. Brun-roșiatic. 40 %, mai ales din jumătatea inferioară a vasului. Înălț. presupusă : 0,45 - 0,50 m. 11 - *vas pntecos*. Brun-închis. 20 %, mai ales din partea inferioară. Dimensiuni mijlocii. 12 - *vas borcan* VI A₁, cu buza îngroșată și crestată (pl. XIV/13). 20 %. Înălț. presupusă : 0,25 m. În afara acestor vase s-au mai găsit foarte multe fragmente izolate de la : -4 *străchini* I A₂. Două dintre ele poartă urme de a.s. Dimensiuni mijlocii ; - *strachină* I A₂ mică. Diam. :

0,14 m; — *strachină* I A₂. cu caneluri oblice. Diam. gurii : 0,24 m; — *strachină* I B₃. Diam. gurii : circa 0,32 m; — *strachină evazată* I D. A.s.; — *strachină evazată* I D, cu coaste pe margine; — *strachină evazată* I D, cu incizii crucișe (2) pe margine; — *ceșcuță pntecoasă* III; — fund de *ceșcuță* sau *căniță*; — *ceașcă pntecoasă* cu caneluri vert., probabil două exemplare; — *cană* cu caneluri vert. pe pntece; — 4 *căni* IV B sau IV C. Suprafața nelustruită; — *toartă* ε a.s.; — *cană* cu aspect fin. Suprafața lustruită. Decor neidentificat pe pntece; — *cană*. Aspect fin; — *căniță* cu o toartă; — *cană mare* IV B; — *cană mare*; — *vas mare pntecos*; — fragmente din alte două *vase mari pntecoase* sau *căni*. Aspect grosolan. Unele au urme de a.s.; — 3 *vase borcan* diferite. S-au găsit multe fragmente mici din care nu s-a putut deduce tipul. — 13 — *căpăcel* Verbicioara V decorat cu coame crestate (pl. XIV/31). Brun, fără luciu. 14 — *ceșcuță* Verbicioara V. Decor : brlu crestat. Tortițele sînt perforate (pl. XIV/35). Același aspect cu căpăcelul de mai sus. Este probabil ca piesele 13 și 14, găsite la un loc, să fi fost destinate una alteia. a — *virf de lance* de fier (pl. XX/3). Tubul de înmănușare este rupt. Se observă urme de ardere. Lung. păstrată : 0,32 m. b — fragment de psalie de *zăbală* de fier (pl. XXII/7). Nu se observă urme evidente de ardere. — Tot în această zonă s-a descoperit, cu prilejul lucrărilor agricole, o *leacă* de fier (pl. XIX/4).

* M II consta din numeroasele fragmente ale unui vas pntecos (15), găsite în zona de N, acolo unde acesta se învecina cu tum. 79. Fragmentele se aflau pînă la -0,30 m. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. 15 — *vas mare pntecos* V B₁. Briu întrerupt de proeminențe mamelonnare, la baza gîtului. Slip brun-roșiatic. 60%, din toate zonele vasului. Înălț. circa : 0,48 m.

TUMULUL 105. Mantaua (fig. 5/2) era alcătuită din bolovani de toate mărimile, tesași, dispuși pe două straturi. Partea superioară a mantalei se afla la : -0,20 m; solul antic, la : -0,35 m; pietrișul aluvionar, la : -0,45 m. În centru se aflau mai multe zone de formă neregulată din care lipseau bolovani. Nu ne-am dat seama cărei epoci îi corespunde acest deranjament. Eventual a fost jefuit în antichitate. Lipsa armamentului la o movilă de dimensiuni neobișnuit de mari, cu un atît de bogat inventar, ar putea fi pusă pe seama unei jefuiri. În orice caz, tum. 105 nu a suferit alte deranjamente majore, conturul mantalei fiind, în general, bine definit.

M I, principal, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₂. În centrul movilei s-a găsit mult cărbune, îngrămădit în zona de unde lipsesc bolovani. Fragmente de cărbune s-au găsit și în marginea de E a movilei. Nu s-au găsit oase calcinate. Inventarul ceramic, foarte bogat, se afla răspîndit pe toată suprafața solului antic al tumulului, cu excepția marginii de V. Fragmente din același vas s-au găsit pe zone foarte întinse. Materialul neceramic consta din două fibule (a, b), „saltaleone” (d), mărgelile de sticlă și calcar (e, f), fragment de piesă de centură de fier (c) și din jumătatea unei măciuci de piatră (g) găsită în afara mantalei de piatră, la nivelul solului antic. Este posibil ca această din urmă piesă să nu aparțină mormîntului, ci unei epoci mai vechi (cultura Verbicioara). Descoperirea ei în zona tum. 105 ar putea fi explicată în același mod cu prezența în necropola hallstattiană a celorlalte obiecte aparținînd culturii Verbicioara. În zona opusă a tumulului, de altfel, s-au găsit cîteva fragmente ceramice (19) ce par a aparține culturii Verbicioara. 1 — *strachină evazată* I Db₃, cu caneluri crucișe (2) pe interiorul marginii, executate în tehnică β. În restul vasului decorul este executat tot cu caneluri β (pl. III/3). A.s. pe toată suprafața. 30%. Diam. gurii : 0,32 m. 2 — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică β. 40%, mai ales fragmente mici care nu s-au restaurat. Diam. gurii : circa 0,28 m. 3 — *strachină* I A₂. Brun-gălbui. Numai un fragment poartă urme de a.s. 30%. Diam. gurii : 0,24 m. 4 — *ceșcuță pntecoasă* III A, cu caneluri oblice. Brun-roșiatic. Urme slabe de a.s. 20%. Înălț. : 0,07 m; diam. maxim : 0,10 m. 5 — *ceșcuță pntecoasă* III A, cu caneluri vert. Toarta are nervură mediană. Brună. A.s. 20%. Ceva mai mică decît vasul 4. 6 — *ceșcuță pntecoasă* cu caneluri oblice. Toarta are două nervuri longitudinale. Brună. 20%. Înălț. : 0,09 m. 7 — *ceșcuță* II B₂. Aspect grosolan. 20%. Înălț. : 0,063 m. 8 — *ceașcă* II A₂, cu decor similar vasului 2 din tum. 1. Aspect tipic. Pastă fină. Suprafața exterioară corodată. 20%. Diam. gurii : circa 0,12 m. 9 — *buton* discoidal α₁. 10 — *buton* discoidal α₄. 11 — peduncul de *buton* discoidal. 12 — *ceașcă* II A₂. Slip brun-închis. Pastă fină. 40%; toarta lipsește. Înălț. : 0,15 m; diam. gurii : 0,24 m. 13 — picior de *pahar globular*. Brun-roșiatic. A.s. în spărtură. Dimensiuni mari.

K 4
Pl.
XXXVII

14 — *cană* (IV C?) cu două torți δ . Suprafața grosolană. Unele fragmente poartă urme de a.s. 40%; nu e sigur dacă toate fragmentele provin de la același vas. Dimensiuni mijlocii. 15 — *cană* cu o toartă γ . Brună. 20%. Dimensiuni mijlocii. 16 — *vas pntecos*. Brâu la baza gîtului, întrerupt de proeminențe cilindrice. Brun-închis. Urme puternice de a.s. 30%. Înălț. presupusă: 0,35 m. 17 — *vas borcan* VI D₁, cu brâu alveolar sub buză. 20%. Înălț.: circa 0,15 m. 18 — *vas borcan* VI C, cu brâu crestă oblic, întrerupt de apucători late, sub buză. 30%. Un fragment este găurit (reparație?). Înălț.: circa 0,24 m. În afara acestor vase, pe solul antic s-au găsit fragmente izolate sau în proporție de sub 20%, din următoarele: — *strachină* I A₂, puternic a.s.; — *strachină* I A₂. Urme puternice de a.s. Diam. gurii: 0,25 m; — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Urme de a.s. Dimensiuni mari; — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α ; — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) șterse, executate în tehnică β . A.s. Dimensiuni mici; — *strachină evazată* I D, cu decor incis (2), a.s.; — *strachină evazată* I D, cu coaste în relief (3a) pe margine. Aspect tipic. 4 fragmente; — *ceșcuță* (II B?) mare. Grosolană; — *ceșcuță* II B. Dimensiuni mici; — *ceșcuță* III, a.s.; — *ceșcuță pntecoasă* III, cu caneluri oblice, a.s.; — *ceșcuță pntecoasă* III; — *ceșcuță pntecoasă* III A, cu caneluri oblice. Pragul de la baza gîtului este subliniat de un șir de împunsături orizontale. Brună; — toartă de *ceșcuță pntecoasă* III; — *ceașcă mare pntecoasă* III; — *cană*, IV B, cu o toartă γ ; — *cană* IV B; — *cană* cu buza răsfrîntă. Urme de a.s.; — *cană* IV C; — *câniță* IV C. Pastă fină; — cîte un fragment din alte 3 *câni*; — *vas pntecos* cu două torți apucători aplicate orizontal pe pntece; — *vas pntecos* cu decor spiralic. Urme de a.s.; — fragmente din alte 2 *vase pntecoase*; — *vas borcan* VI D₁, cu brâu alveolar sub buză. A.s. puternic; — *vas borcan* VI D₁. Brâu alveolar sub buză. Dimensiuni miniaturale; — cîteva fragmente din 3 *vase borcan*. Toate sînt a.s. — *strachină?* cu decor incis; 19 — 2 torți de *ceașcă* cu decor incis (cultura Verbicioara) (pl. XIV/18); — fragment de pntece de *ceașcă* cu brâu și proeminențe vert. crestate. Cultura Verbicioara. a — *fibulă* de bronz (pl. XXII/11). În zona celui de-al doilea resort, arcul este puțin lățit. b — arc (de *fibulă?*) de bronz (pl. XXVI/23), compus dintr-o zonă lățită și una torsionată. e — două *fragmente* de placă de fier. Pe unul se distinge un nit. Nu poartă urme de ardere. Par a proveni de la o piesă de centură. d — *lanț spiralic* („saltaleone”) de bronz. Lung. fragmentului: 0,025 m; diam.: 0,009 m. e — *mărgică* de sticlă albastră. Ruptă. Diam.: 0,01 m. f — *mărgică* de calcar (cretă). Diam.: 0,011 m (pl. XXVI/17). g — *măciucă* de piatră (pl. XXVI/9). Se păstrează jumătate. Lucrată din piatră bine șlefuită de culoare cenușie în spărtură, cu patină gălbuie.

M II, de luptător, era de tip 2a₂. Groapa mormintului a perforat mantaua de bolovani a M I și a fost săpată plină la adîncimea de: — 0,55 m. Avea un diam. de 0,35—0,40 m. În groapă se afla un *vas pntecos* (20) așezat cu fundul pe o piatră plată, acoperit cu o *strachină* capac (21). Urna conținea puține oase calcinate, mai multe piese metalice (h—k), două *ceșcuțe* (22,23) și o *strachină* mică (24). Groapa a deranjat inventarul M I. În groapă s-au găsit cîteva fragmente din vasul 8, din două *străchini*, precum și un buton discoidal (9). După depunerea urnei, mantaua a fost refăcută altă de bine, încît cu prilejul curățirii bolovanilor nu am observat deranjamentul. 20 — *vas pntecos* V A₂. Buza crestată. Brâu, întrerupt de proeminențe vert., la baza gîtului. Slip brun-gălbui. Corodată. 80%. Înălț.: cca. 0,47 m. 21 — *strachină* I A₂. Brun-deschis. 20% Diam. gurii: 0,37 m. 22 — *ceșcuță* II B₂, cu toartă cu buton ζ_1 (pl. VI/13). Slip brun-cafeniu. Întreagă. Înălț.: 0,10 m; diam. gurii: 0,124 m. 23 — *ceșcuță* II B cu caneluri oriz. pe corp. Slip brun-închis, corodată puternic spre fund. Toarta ruptă. 50%; lipsesc fragmentele din jumătatea inferioară a vasului. Înălț.: 0,08 m. 24 — *strachină* I B₄ (pl. II/2). Proeminențe trase din buză. Slip brun-deschis. Urme slabe de a.s. 60%. Diam. gurii: 0,22 m. Înălț.: 0,098 m. — fragment de *strachină* I A, cu urme de a.s. Diam. gurii: 0,22 m. — fragment de *ceașcă*. h — *cușil* de luptă, de fier (pl. XVII/2). Poartă urme de ardere. Lung.: 0,27 m. i — *aplică* de bronz (pl. XXVI/1). Striuri fine orizontale. j — 5 *verigi* de fier. De unele sînt lipite, prin ardere, oase calcinate. Diam.: 0,054—0,056 m. k — fragment de *brășară* de fier, cu secțiunea rotundă. Lung. fragmentului: 0,026 m.

M III era situat la circa 1 m SE de marginea mantalei tum. 105. Aici s-au găsit, în pămîntul vegetal, la —0,25 m, fragmente dintr-un *vas pntecos* (*cană*) (25) și un *cușitaș* de fier (l). Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Presupunem un M secundar de tip 2a₂. 25 — *cană* cu decor spiralic nedistinct, cu o toartă γ sau δ . Brun-deschis. Urme slabe de a.s. 20%, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă: 0,35 m. În aceeași

zonă s-au mai găsit : — fragment de *vas plntecos*. Pare a proveni din vasul 16 din M I ; — 2 fragmente cu luciu negru în interior (ceașcă?). 1 — *cuțitaș* de fier (pl. XVIII/25). Slabe urme de ardere. Lung. păstrată : 0,061 m.

M IV constă dintr-o îngrămădire informă (circa 0,80 m diam.) de bolovani de mărime mijlocie, situată la 0,45 m NE de marginea mantalei M I. Solul antic al M IV se afla la —0,32 m. Sub bolovani se găseau câteva oase calcinate și fragmente de cărbune. Este vorba de un M secundar de tip 4b.

TUMULUL 106. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși pe două straturi. Partea superioară a bolovanilor era la : — 0,12 m ; solul antic, la : — 0,25 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,40 m. Pământul dintre bolovani era amestecat cu mult pietriș aluvionar, folosit la construcția mantalei de pământ.

Mormântul era de tip 3. În centrul movilei se afla o groapă rectangulară (0,60 m × 0,65 m) săpată de la nivelul solului antic până la adâncimea de —0,48 m. Pe fundul gropii se aflau câteva pietre plate. În groapă era așezată o strachină căzanel (1) plină cu oase calcinate (fig 12/4). Alături de aceasta, la NE, se afla o căniță (2). La circa 0,20 m NE de strachina 1, pe o piatră plată, se găsea, de asemenea, o grămadă mică de oase calcinate și două cuțitașe de fier (a, b). La 0,60 m S de groapă s-au găsit câteva fragmente de cărbune. Groapa mormântului era acoperită nemijlocit de un strat de pământ peste care urma mantaua de bolovani. 1 — *strachină căzanel* I C₁ (pl. II/11). Brună. Suprafața puțin lustruită. Întreagă. Înălț. : 0,139 m ; diam. gurii : 0,31 m. 2 — *căniță* cu toarta supraînălțată (pl. VIII/8). Brună. Întreagă. Înălț. : 0,12 m ; diam. maxim : 0,099 m. a — *cuțitaș* de fier (pl. XVIII/30). Slabe urme de ardere. Lung. : 0,079 m. b — *cuțitaș* de fier (pl. XVIII/29). Slabe urme de ardere. Lung. : 0,105 m. Printre bolovanii mantalei s-au găsit câteva fragmente dintr-un *vas plntecos*, care, evident, provine din mantaua de pământ.

TUMULUL 107. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,23 m ; solul antic, la : — 0,35 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,50 m. Deasupra și printre bolovani s-au găsit câteva fragmente de cană și de vas mare provenind din mantaua de pământ a tumulului.

Mormântul era de tip 3. În centrul movilei se afla, săpată de la solul antic, o groapă aproximativ rectangulară (1,65 m × 1,02 m). Adâncimea gropii era de —0,68 m de la solul actual. În interior se aflau depuse 6 vase (1—6) cu gura în sus (fig. 12/3). În centrul acestui grup era o strachină căzanel (1) plină cu oase calcinate și un cuțitaș de fier (a). În partea de NV, sub marginea evazată a străchinii 1, se afla o altă strachină mică (4). De o parte și de alta a străchinii 1 se aflau alte două străchini mari (2, 3), pe fundul cărora s-au găsit câteva oase calcinate. În strachina 2 s-au găsit mai ales oase plate de craniu și un al doilea cuțitaș de fier (b). În marginea de NV a străchinii 3 se găsea o căniță (5) conținând de asemenea câteva oase calcinate. În partea de NE a gropii s-a descoperit, culcată pe o parte, o cană (6), sfărâmată de clițiva bolovani căzuți în groapă. Printre fragmentele ei s-au găsit bucăți de cărbune. Prin poziția vaselor s-a putut preciza că ordinea de depunere în groapă a fost 5—3—1—4. Vasele 2 și 6 nu erau tangente cu celelalte vase. După depunerea inventarului, groapa a fost astupată cu pământ și nisip aluvionar. În groapă s-au găsit și clițiva bolovani de mărime mijlocie alunecați tot cu acest prilej. După astuparea gropii, s-a construit, pe solul antic, mantaua de bolovani și cea de pământ. 1 — *strachină căzanel* I C₁ (pl. II/8). Brun-închis. Lustruită atât în interior cât și în exterior. Întreagă. Înălț. : 0,16 m ; diam. gurii : 0,30 m. 2 — *strachină* I A₃. Brun-deschis. 80 % ; o parte din margine lipsea. Înălț. : 0,11 m ; diam. gurii : 0,235 m. 3 — *strachină* I A₂. Brună. Întreagă. Diam. gurii : 0,345 m ; înălț. : 0,195 m. 4 — *strachină* I A₂, mică. Brun-deschis. Întreagă. Câteva fragmente s-au descompus la demontare. Înălț. : 0,048 m ; diam. gurii : 0,101 m ; diam. fundului : 0,07 m. 5 — *căniță* cu toarta supraînălțată (pl. VIII/9). Brună. Suprafața netedă dar nelustruită. Întreagă. Înălț. : 0,126 m. 6 — *cană* cu toarta supraînălțată (pl. VIII/15). Pe pînțe, trei proeminențe semicirculare. Toarta, groasă, are secțiunea triunghiulară. Brun-închis. Întregită. Înălț. (fără toartă) : 0,164 m ; diam. maxim : 0,178 m. a — *cuțitaș* de fier (pl. XVIII/27). Slabe urme de ardere. Lung. : 0,086 m. b — *cuțitaș* de fier (pl. XVIII/26). Urme de ardere pe lamă. Lung. păstrată : 0,068 m.

K 4

TUMULUL 108. Mantaua, de formă aproape circulară, cu diam. de : 1,10 m, era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor era la : -0,35 m ; solul antic, la : -0,40 m. Printre bolovanii mantalei s-au găsit câteva fragmente de *ceașcă* II A, cu toartă cu buton (butonul lipsește), de *strachină* I A₂ și de *cană*. Ele provin din mantaua de pământ și nu au nici o legătură cu mormântul tumulului.

Sub mantaua de bolovani, s-au identificat contururile unei gropi rectangulare (0,45 m × 0,42 m), săpate de la solul antic. Adâncimea gropii era de -0,50 m de la solul actual. În groapă se afla o *ceșcuță* (1) cu marginea sfărâmată aproape în întregime. În interiorul ceșcuței se aflau câteva oase late calcinate, probabil de craniu. În jurul ei, pe fundul gropii se găseau, răspândite, oase calcinate și un cuțiș de fier (a). Avem deci de-a face tot cu o variantă a mormântului de tip 3. 1 — *ceșcuță* II B₂. Marginea fiind în cea mai mare parte sfărâmată nu s-au văzut urme de toartă. Brun-închis. Suprafața netedă, puțin lustruită. 80 %. Înălț. : 0,085 m ; diam. gurii : 0,145 m. a — *cuțiș* de fier (pl. XVIII/28). Urme de ardere pe tot corpul. Lung. : 0,089 m.

L 4

TUMULUL 109. Mantaua, inițial de formă ovală (circa 8 m diam. mare), era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși, pare-se, pe un singur strat. Solul antic, nivelul la care s-a găsit materialul ceramic, era la : -0,28 — -0,32 m. Bolovanii au fost aproape în întregime demontați de proprietarul locului. Noi nu am mai găsit decât pietre sporadice sub care se aflau multe cioburi, iar în partea de N, un topor de luptă (a), un vîrf de lance înfipt în pământ (b), o fibulă de fier (e), 6 verigi (f) etc. (g—k). Nu s-au găsit nicăieri oase calcinate ; doar puțin cărbune. Presupunem că M principal al tum. 109 era de luptător, cu inventarul pe sol, probabil de tip 1a₃. 1 — *ceașcă* II A₂. Aspect tipic. Pastă fină. Din toartă s-a găsit un singur fragment. 30 %. Diam. gurii : circa 0,18 m. 2 — *ceașcă pîntecoasă* III. Slip brun. Sub 20 %. Dimensiuni mari. 3 — *vas pîntecos*. Slip brun. 30 %, mai ales din jumătatea inferioară. Dimensiuni mijlocii. S-a mai găsit câte un fragment izolat din : — 2 *străchini* I A₂. A.s. ; — toartă de *ceașcă* cu decor incis (pl. XIV/12) ; — *cană mare grosolană* ; — fund de *vas mare* ; — *vas borcan*. a — *topor bipen* de fier (pl. XXVII/5). Urme de ardere pe toată suprafața. Lung. : 0,145 m. b — *vîrf de lance*, de fier (pl. XX/4). Găurele la baza tubului de înmănușare. Urme de ardere pe frunză și tub. Lung. : 0,497 m. e — *vîrf de săgeală*, tipic. d — *cuțiș* de fier (pl. XVIII/8). Urme de ardere. Lung. : 0,09 m. e — *fibulă* de fier, cu striuri longitudinale pe arc (pl. XXIII/10). Urme de ardere. f — 6 *verigi* de fier, din care 4 fragmentare. Poartă urme de ardere. Diam. mediu : 0,055 m. g — fragment de *aplică* de fier, cu două nituri. h — *ac* de bronz, cu capătul îndoit. De capul lățit este prinsă cu un nit o tablă de bronz (pl. XXVI/11). i — *lanț spiralic* („saltaleone”). S-au găsit 3 fragmente din trei piese deosebite : 1) lung. : 0,027 m ; diam. : 0,01 m. 2) lung. : 0,013 m ; diam. : 0,007 m. 3) lung. : 0,018 m ; diam. : 0,008 m. j — 3 *mărgele* de fier (pl. XXVI/18). Urme de ardere. 2 au diam. : 0,009 m ; a treia are diam. : 0,019 m. k — *mărgică* de sticlă albastră. Diam. : 0,008 m.

L 4

PL

XXXVIII

TUMULUL 110. Mantaua era alcătuită din bolovani mijlocii și mari, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor era la : -0,16 m ; solul antic, la : -0,30 m. În momentul săpăturilor noastre, cea mai mare parte a mantalei fusese demontată de proprietarul locului. Inventarul mormântului principal, deși perturbat în ordinea lui, nu a fost scos. Nu se mai poate preciza dacă tum. 110 a avut sau nu M secundare (tipologic cămile 10 și 11 ar putea să nu aparțină mormântului principal). M principal era în tot cazul de luptător, cu inventarul pe sol, probabil de tip 1a₃. În extremitatea de E a tumulului s-au găsit, îngropate în solul antic, un topor de luptă (a), un topor-ciocan de luptă (b), un fragment de lance (c), unul de zăbălă (d) și o cută de fier (e). În centrul movilei se aflau răspândite două teci de fier (f, g), verigi (j), piese de centură (h), fragmente de „saltaleone” (i) și o brățară de bronz (k). Fragmente ceramice s-au găsit pe tot întinsul movilei. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. 1 — *strachină* I A₂. Brun-roșiatic. 40 % ; lipsește fundul. Diam. gurii : 0,175 m. 2 — *strachină* I A₂. Brun-roșiatic. 40 % ; lipsește fundul. Diam. gurii : 0,168 m. 3 — *strachină* I A₂. Brun-lucios. 40 %. Diam. gurii : 0,21 m. 4 — *ceașcă* II A₂. Toarta are un buton α₁ (pl. V/1). Aspect tipic. Neîngrijit lucrată. 20 %. Înălț. : 0,07 m ; diam. gurii : 0,19 m. 5 — *buton zoomorf* (pl. V/25). 6 — *buton* δ₁ (fig. V/18). Găsit împreună cu câteva fragmente de *ceașcă* II A. 7 — *ceașcă pîntecoasă* III B.

172

Caneluri vert. foarte fine, în genul pliseurilor (pl. XIV/22). Proeminențe vert. Brună. 30%. Înălț. : circa 0,10 m ; diam. : circa 0,20 m. **8** — *ceașcă pntecoasă* III A, cu caneluri vert. Brună. Pastă fină. Urme de a.s. 30%. Înălț. : 0,09 m ; diam. gurii : 0,12 m. **9** — *strachină evazală* I D, cu decor incis în interior. Nu s-au găsit dect fragmente dinspre fundul vasului. **10** — *cană* IV C, cu două torți e. Brună. Suprafața netedă dar nelustruită. 40%, mai ales fragmente mici ce nu s-au putut întregi. Înălț. presupusă : 0,25 m. **11** — *căniță* IV C, cu o toartă. Brun-deschis, fără lustru. 60%, mai ales din partea inferioară. Înălț. : circa 0,12 m. **12** — *vas mare pntecos*. Brâu la baza gîtului, întrerupt de proeminențe vert. Brun-deschis. 30%, mai ales din zona pntecelui. Înălț. presupusă : 0,40 m. **13** — *vas mare pntecos* V B. Proeminențe late la baza gîtului. Brun-cafeniu. 20%, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,40 m. **14** — *vas mare pntecos* V B₁. Brun-lucios. Urme de a.s. pe tot corpul. 50%. Înălț. : circa 0,50 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate din : — 2 *străchini* I A₂ ; — *strachină evazală* I D ; — *strachină evazală* I D, cu decor canelat executat în tehnică β. Aspect tipic. 2—3 fragmente. Dimensiuni mici ; — *ceșcuță pntecoasă* III, cu caneluri oblice ; — *ceșcuță pntecoasă* III. Aspect grosolan ; — toartă de *ceașcă pntecoasă* ; — *ceșcuță* II B? a.s. ; — 5 vase pntecoase (probabil căni). Dimensiuni mijlocii ; — *vas pntecos* cu proeminență cilindrică, din care pornesc în jos trăsături făcute cu degetul (pl. XIV/16) ; — *vas pntecos*. Un fragment cu apucătoare ; — *vas pntecos*. 2 fragmente de margine puternic a.s. **a** — *topor bipen* de fier (pl. XXVII/2). Unul din tășuri este tocit. Urme de ardere pe toată suprafața. Lung. : 0,125 m. **b** — *topor-ciocan* de fier (pl. XIX/18 ; XXVII/6). Este lucrat din două bucăți, în felul topoarelor bipene. Sudura însă a fost foarte bine făcută, fiind vizibilă doar în zona găurii de înmănușare. Urme de ardere pe tot corpul. Lung. : 0,206 m. **e** — tub de înmănușare de la *lance de fier*. Se disting urmele unui nit (pl. XXVI/16). Nu poartă urme de ardere. **d** — *zăbală* de fier (pl. XXI/1). Lipsește un fragment de psalie și cirlichele pentru hățuri. Poartă urme de ardere. Se observă un decor constînd dintr-un șir de puncte asemenea celui de pe *akinakes*-ul din tum. 41 și 44 sau de pe *zăbala* din tum. 6. **e** — *cute* de fier (pl. XXVI/13), cu două găuri pentru agățat. Nu poartă urme de ardere. **f** — *leacă de fier* (pl. XIX/5). Incizii transversale la bază. Poartă urme de ardere. **g** — *leacă de fier* (pl. XIX/6). Decor asemănător cu piesa f. Poartă urme de ardere. **h** — *piesă de centură* de bronz (pl. XXIV/6). Pe suprafața piesei sînt imprimate cerculețe concentrice. În partea superioară, decor ajurat. Piesa poate să fi suferit o reparație, deoarece, în partea inferioară, se observă două plăci de bronz suprapuse prinse cu nituri. Atacată de patină malignă. Pe revers este lipit (datorită arderii la rug) un fragment de „saltaleone”. **i** — *lanț spiralic* de bronz („saltaleone”). Cîteva fragmente mici care s-au distrus la demontare. **j** — două *verigi* de fier. Ambele sînt puternic arse. Diam. : 0,045 m și 0,052 m. **k** — *brășară* de bronz, cu capetele subțiate. Secțiunea plan-convexă. La unul din capete se observă 3 striuri transversale (pl. XXV/18). Îndoită cu prilejul înmormîntării.

TUMULUL 111. Îngrămădire mică, informă, de bolovani mici și mijlocii, aflată la —0,35 m ; solul antic era la : —0,50 m. Deasupra bolovanilor s-au găsit cîteva fragmente de *vas borcan* I D₄ și un *buton* discoidal α₃, care nu are nici o legătură cu mormîntul tum. 111. Pe solul antic nu s-au găsit însă urmele nici unui mormînt. Nu s-au găsit nici oase calcinate. Presupunem un tumul cenotaf.

K 4

TUMULUL 112. La circa 7 m E de tum. 107, s-au găsit, la —0,25 m, resturile unui *vas pntecos* pe fundul căruia se aflau multe oase calcinate. În jur s-au găsit cîteva bolovani dispași. Avem de-a face cu resturile unui tumul distrus de lucrările agricole. Mormîntul pare a fi fost de tip 2 sau 3.

K 5

TUMULUL 113. Pe o zonă de circa 5,50 m lung. și circa 2 m lățime, s-au găsit cîteva bolovani de mărime mică și mijlocie, reprezentînd resturile mantalei unui tumul. Sub nivelul bolovanilor, la —0,30 m, pe solul antic, s-au găsit fragmentele unei căni (1) și un *buton* discoidal (2). Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Presupunem că tum. 113 conținea un mormînt cu inventarul pe sol. **1** — *cană mare* cu două torți. Tipul nu poate fi reconstituit. Aspect grosolan. Slip brun, corodat. A.s. parțială. 20%, mai ales din zona mijlocie. **2** — *buton* discoidal, α₃ (pl. V/13).

L 4

173

L 4

TUMULUL 114. Mantaua consta dintr-o grămadă înformă de bolovani mijlocii, grupați în plicuri și dispuși în mod neregulat pe un singur strat. Grămada se înscrie într-un oval cu diametrul mare de circa 3 m. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,15 m ; solul antic, la : -0,25 m. Printre bolovani și pe solul antic s-au găsit fragmente dintr-o strachină (1) și din alte 4 vase (2-5). Nu e sigur dacă fragmentele vaselor 2-5 aparțin mormântului principal sau provin din mantaua de pământ. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Presupunem un mormânt cu inventarul pe sol. **1** - *strachină* de o formă deosebită (pl. II/6). Slip brun-roșcat, parțial corodată. Slabe urme de a.s. 30%. Diam. gurii : circa 0,16 m. **2** - *ceașcă* II A₂, cu caneluri spiralice (5a). Aspect tipic. Două fragmente. **3** - *ceșcuță* II B. Un fragment. **4** - *vas pntecos*. Cîteva fragmente. **5** - *vas borcan* VI D. Brlu alveolar. Dimensiuni mari. Cîteva fragmente. S-au mai găsit fragmente izolate din 5 vase *pntecoase* deosebite (unele erau căni) și o toartă izolată de tip γ, a.s., de *cană*.

L 5

TUMULUL 115. Mantaua era constituită din două grămezi de pietre alăturate, ambele înscriindu-se într-un oval cu diametrul mare de circa 2,30 m. Partea superioară a bolovanilor se afla la -0,15 m ; solul antic, la : -0,30 m. Printre bolovani și pe solul antic s-au găsit numeroase fragmente dintr-o strachină (1) și fragmente izolate din alte vase (2-4). Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Presupunem un mormânt cu inventarul pe sol. Nu este sigur dacă fragmentele izolate din vasele 2-4 provin din inventarul mormântului principal sau se aflau în mantaua de pământ a tumulului. **1** - *strachină* I A₃. Brun-roșcat. Urme slabe de a.s. 50%. Diam. gurii : 0,11 m ; înălț. : 0,06 m. **2** - *cană* cu caneluri oblice pe pntece. Slip brun. 20 %, mai ales din partea inferioară. Dimensiuni mijlocii. **3** - *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe margine, executate în tehnică α. Aspect tipic. Cîteva fragmente. **4** - *vas borcan*. S-au găsit mai ales fragmente dinspre fund. S-au mai găsit fragmente izolate din : - *strachină* I A₂, cu caneluri oblice. Dimensiuni mari ; - *strachină* I A₃. Dimensiuni mici ; - toartă de *ceașcă pntecoasă* ; - fragmente din 3 vase *pntecoase* (căni sau cești).

L 5

Pl.

XXXVIII

TUMULUL 116. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,20 m ; solul antic la : -0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,45 m. Tum. 116 avea un M secundar (M II).

M I, cu inventarul pe sol, era probabil de tip 1a₃. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Fragmentele ceramice s-au găsit grupate la centrul movilei. **1** - *strachină* I A₃. Slip brun-deschis. 50%. Diam. gurii : 0,20 m ; înălț. : 0,075 m. **2** - *strachină* I B₁, fără caneluri pe buză, cu proeminențe trase din buză (pl. II/4). Un fragment mare. **3** - *ceșcuță* II B₁. Aspect grosolan. 40%. Înălț. : 0,07 m ; diam. gurii : 0,08 m. **4** - *ceșcuță pntecoasă* III. Brun-închis. 20% ; lipsesc fragmente de toartă. S-au mai găsit fragmente izolate din : - *strachină* I A₂ mică ; - *ceșcuță pntecoasă* III, cu caneluri oriz. pe pntece ; - *căniță*. Aspect grosolan. A.s. ; - *vas pntecos* de tip deosebit. Proeminențe la baza gîtului și caneluri oriz. pe pntece. Brun. Dimensiuni mici ; - *vas borcan* cu șir de alveole sub buză ; - *vas borcan*. Dimensiuni mari ; - *vas mare pntecos*. Brun-cărămiziu. Cîteva fragmente de pntece.

* M II consta dintr-o grămadă de bolovani situată la circa 1 m E de marginea mantalei de pietre a M I. Baza bolovanilor se afla la -0,28 m. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Presupunem un M secundar de tip 5 (cenotaf). Printre bolovani s-au găsit 4 fragmente izolate, provenind fiecare de la alt vas : - *strachină* I A₂ ; - *ceșcuță pntecoasă* III ; - 2 *căni*. Desigur, fragmentele provin din mantaua de pământ a tum. 116

L 5

TUMULUL 117. Mantaua, inițial de formă ovală, cu diam. mare de circa 5,20 m, era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,20 m ; solul antic, la : -0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,45 m. Cea mai mare parte a mantalei a fost demontată de proprietarul locului. În momentul săpăturilor, noi nu am mai găsit intactă decât marginea de S.

Mormântul avea inventarul pe sol. Nu s-au găsit cărbuni sau oase calcinate. Fragmentele ceramice s-au găsit printre bolovani și în zona distrusă. În același loc s-a găsit o verigă de fier (a). **1** - *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) pe interiorul marginii, executate în tehnică α. Aspect tipic. În partea inferioară,

174

vasul era decorat cu obișnuitele caneluri concentrice largi (5b), printre care se distingea și un decor realizat în caneluri fine. Deoarece s-au păstrat mai ales fragmente de margine, motivul din partea de jos nu a putut fi reconstituit. **2** — *strachină* I A₂. Puternic corodată. 70 %. Diam. gurii : 0,12 m ; înălț. : 0,08 m. **3** — *vas globular* cu picior (pl. VI/20). Pe corp se află perechi de proeminențe mamelonare. Corodată și a.s. 80 %. Înălț. : 0,078 m ; diam. gurii : 0,049 m. **4** — *ceașcă* II A, cu toartă cu buton. Caneluri crucișe pe latul torții. Butonul propriu-zis lipsește. Din vas se păstrează doar câteva fragmente mici fără decor. **5** — *ceașcă* II A, cu toartă cu buton. S-au găsit doar câteva fragmente din vas și tulpina izolată a butonului. Nu e sigur dacă provin de la același vas. **6** — *cană*. Toartă de tip ε. Brună. Aspect grosolan. Circa 20 %, din zone diferite ale vasului. Dimensiuni mijlocii. **7** — *vas borcan* de tip deosebit (pl. XII/10). Proeminențe pe umăr. Aspect lipic. 30 %. Diam. gurii : 0,22 m ; înălț. : circa 0,21 m. S-au mai găsit, pe solul antic, fragmente izolate din : — toartă de *ceașcă mare pntecoasă* ; — *câniță* ; — toartă de tip δ de la o *cană mare*. **a** — *verigă* de fier. Nu poartă urme evidente de ardere. Diam. : 0,045 m.

TUMULUL 118. Din manla n-a mai rămas decât un grup de bolovani de mărime mijlocie, răsfirați, dispuși pe un singur strat, pe o zonă aproximativ circulară, cu diam. de circa 1,80 m. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,20 m iar solul antic, la : — 0,30 m. Tum. 118 pare a fi conținut un mormânt cu inventarul pe sol. În mijlocul bolovanilor, la — 0,30 m, s-a găsit un cuțit de fier (a) și 4 fragmente ceramice atipice. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. **a** — *cuțit* de fier (pl. XVII/8). Se observă puternice urme de ardere. Slab atacat de rugină. Virful este rupt. Lung. păstrată : 0,133 m.

L 5

TUMULUL 119. Complet distrus. Constă dintr-o grămadă informă de bolovani răsfirați printre care s-au găsit câteva fragmente ceramice atipice și o mărgică albastră de sticlă cu coaste (fig. 22/12). Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni.

L 5

TUMULUL 120. Mantaua era alcătuită din bolovani de toate mărimile, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,25 m ; solul antic, la : — 0,35 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,45 m. În zona centrală și de SE se observau mai multe locuri de unde au fost scoși bolovanii. Aceste deranjamente nu au afectat situația inventarului.

J 5

Pl.

XXXVIII

M I, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₂. Aproximativ în centrul movilei, s-au găsit oase calcinate răspindite pe sol. Tot aici s-au găsit, la un loc, 10 virfuri de săgeată (a). În zona în care s-au găsit oasele se aflau, răspindite pe o suprafață mare, fragmentele a.s. ale unei străchini (2). Restul ceramicii, în întregime fragmentară, se afla răspindit mai ales în jumătatea de V a movilei. **1** — *strachină* I B₁ (pl. I/15). Aspect tipic. 40 %. Diam. gurii : 0,375 m. **2** — *strachină* I B₂. Proeminențe despicate (pl. XIV/21). A.s. puternic. 20 %. Diam. gurii : circa 0,35 m. **3** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Urme puternice, plină la corodare, de a.s. 50 %. Diam. gurii : 0,13 m ; înălț. : 0,08 m. **4** — *strachină* I A₂. Puternic a.s. 40 %, mai ales din partea inferioară. **5** — *strachină evazată* I D. Decorul de pe interiorul marginii este executat în relief și pare a dezvolta un motiv bazat pe unghiuri paralele grupate câte trei (pl. XIV/20). Aspect tipic. 20—30 %. Diam. gurii : circa 0,30 m. **6** — *ceșcuță pntecoasă* IIIA. Brună. Pastă fină. 50 % ; toarta lipsește. Înălț. : 0,077 m ; diam. maxim : circa 0,09 m. **7** — *ceșcuță pntecoasă* III B, cu două torți. Caneluri oriz. pe gtl. Caneluri oriz. pe pltece, întrerupte de proeminențe vert. (pl. XIV/19). Toarta are nervură mediană. Brună. 50 % ; lipsește una din torți. Înălț. : circa 0,065 m ; diam. maxim : circa 0,09 m. **8** — *ceșcuță* II B₂, cu buton ζ₁ pe toartă (pl. VI/10). Brună. Aspect grosolan. 70 %. Înălț. : 0,071 m ; diam. gurii : 0,09 m. **9** — *buton* discoidal α₁. În aceeași zonă s-au găsit câteva fragmente de *ceașcă* II A de aspect tipic, cu un decor indistinct, canelat, în interior. Par a proveni de la același vas. **10** — *vas mare pntecos*. Brun-inchis. 20 %, mai ales din partea inferioară. Dimensiuni mari. **11** — *vas mare pntecos*. Brun-cărămiziu. 20 %, mai ales din partea inferioară și mijlocie. Dimensiuni mari. **12** — *vas borcan* VI D₁. Sub buză, proeminențe vert. alternează cu proeminențe lunguiețe. Brlu alveolar. 50 %. Dimensiuni mijlocii. **13** — *vas borcan* VI A₂. Brlu alveolar. Două proeminențe vert. alternând

175

cu două oriz., dispuse simetric în zona dintre briu și buză. 50%, mai ales fragmente mici. Dimensiuni mijlocii. **14** — *vas borcan* VI C, cu șir de alveole crestate sub buză (pl. XII/9). Proeminențe vert. despicate. 60%. Înălț.: circa 0,22 m; diam. gurii: 0,21 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit, pe solul antic, fragmente izolate din: — *2 străchini* I A₂. Din fiecare câteva fragmente a.s. Dimensiuni mijlocii; — *strachină* I A₂, brună. Dimensiuni mijlocii; — *strachină evazată* I D; — toartă de *ceșcuță* cu buton ζ₂ (pl. VI/15); — toartă de *ceașcă pntecoasă* III, a.s.; — toartă de tip α, de *cană*. A.s. S-au găsit și câteva fragmente din cana căreia i-ar putea aparține toarta respectivă; — *toartă* de tip ζ, cu caneluri longitudinale. Urme de a.s.; — *cană* cu o toartă de tip α. Două fragmente a.s.; — *cană* cu o toartă de tip ε. Câteva fragmente. **a** — 10 *vlrfuri de săgeți* de fier de formă tipică.

M II, de tip 4b, situat în marginea de SV a mantalei, constă dintr-o grămadă de oase calcinate depuse într-o groapă ce a perforat mantaua de bolovani pînă la -0,30 m. Nu s-a găsit nici un alt inventar.

K 5 Pl. XXXVIII

TUMULUL 121. Mantaua era alcătuită din bolovani de toate mărimile, dispuși pe un strat. Marginea de S se atinge cu mantaua de bolovani a tum. 120. Partea superioară a bolovanilor era la: -0,25 m; solul antic, la: circa -0,35 m; pietrișul aluvionar, la: -0,45 m. Tum. 121 pare a fi conținut un singur mormînt, constînd din material ceramic fragmentar, distribuit mai ales către marginile mantalei. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. **1** — *strachină evazată* I D, cu decor probabil spiralic în relief pe interiorul marginii. Aspect tipic. Urme slabe de a.s. 40%, mai ales din partea inferioară a vasului. Dimensiuni mijlocii. **2** — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1c). A.s. slab. 20%. Diam. gurii: circa 0,24 m. **3** — *ceșcuță pntecoasă* III A, cu caneluri vert. Brună. 20%; lipsește toarta. **4** — *cană*. Brună. 20-30%, mai ales din partea inferioară. **5** — *vas pntecos* V B. Brun-deschis. 30%, mai ales fragmente mici. Înălț. presupusă: 0,30 m. **6** — *vas borcan*. Briu alveolar întrerupt de proeminențe vert. 30%; lipsesc fragmente de margine. Dimensiuni mijlocii. În afara acestor vase, s-au mai găsit, sub mantaua de bolovani, fragmente izolate din: — *strachină* I A₂. A.s. puternic pînă la corozioane; — *strachină evazată* I D, cu incizii crucișe (2); — *strachină* I B₂. Aspect tipic. Dimensiuni mijlocii; — toartă de *ceașcă pntecoasă*; — un fragment cu apucătoare de la un *vas pntecos*.

K 5 Pl. XXXVIII

TUMULUL 122. Mantaua era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la: -0,28 m; solul antic, la: circa -0,35 m; pietrișul aluvionar, la: -0,45 m. Pe suprafața mantalei se observă trei urme de stilpi moderni. La S, tum. 122 era apropiat de tum. 121. Este probabil că mantalele de pămînt ale celor doi tumuli se atingeau. În situația dată însă nu am putut face nici o observație stratigrafică.

Mormîntul, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₂. Aproximativ în centrul movilei, se aflau fragmente de cărbune, lângă care se găseau, înfipite la -0,45 m, cu vrful în sus, un topor de luptă (a) și un cuțit de luptă (b). O bucată mică de cărbune s-a găsit în extremitatea estică. Fragmente ceramice, puține, s-au găsit doar în marginea de S și SV a mantalei. Nu s-au găsit oase calcinate. **1** — *cană* IV B₁, cu două torți ε. Marginea lățită. Apucători sub pîntece. Slip grosolan brun-cărămiziu. 20%, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă: 0,40 m. **2** — *cană* IV B, cu marginea gurii dreaptă. Caneluri oblice pe pîntece. Brun-cărămiziu. Circa 20%; nu s-au putut distinge bine fragmentele vasului 2 de cele ale vasului 1. Dimensiuni asemănătoare cu vasul 1. **3** — *cană*, cu caneluri oriz. pe glt. Slip brun-deschis. Briu cu proeminențe la baza gltului. 20%, mai ales din partea superioară. **4** — *vas pntecos*. Brun-închis. 20%, din toate zonele vasului. Dimensiuni mijlocii. **5** — *vas borcan* VI C, cu briu alveolar (pl. XII/22). 30%. Diam. gurii: circa 0,23 m. Pe solul antic s-au mai găsit fragmente izolate din: — *strachină* I A₂; — *strachină* I A₂. A.s.; — *strachină evazată* I D, cu coaste în relief pe margine. Aspect grosolan. **a** — *topor bipen* de fier (pl. XXVII/16). Urme vizibile de ardere. Datorită faptului că jumătate din piesă era înfipită în solul antic, starea de conservare nu este egală, jumătatea înfipită fiind mai ruginită. Lung.: 0,160 m. **b** — *cuțit* de fier (pl. XVII/13), cu muchia profilată. Poartă urme de ardere. Lung.: 0,349 m.

TUMULUL 123. Complet distrus. Pe o zonă întinsă (circa 10 m lung.) s-au găsit, în pământul arabil, mai mulți bolovani răsfirați și câteva cioburi, mai ales de *vas pntecos*. După informațiile primite de la proprietarul locului (Ianca Gheorghe), rezultă că au fost mai mulți tumuli, unii conținând și inventar metalic, care au fost distruși, demontându-se mantaua de bolovani. **C 3**

TUMULUL 124. Mantaua, de formă ovală (diam. mare : 3,90 m ; diam. mic : 2,80 m), era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși, răsfirați, pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,10 m ; solul antic, la : — 0,20 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,40 m. Marginea de S a mantalei a fost deranjată de lucrările agricole. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. În partea de NV a movilei s-au găsit trei fragmente ceramice (un fund, un fragment de *ceașcă* III și un fragment atipic). Presupunem un mormânt cu inventarul pe sol. **C 4**

TUMULUL 125. Mantaua, de formă ovală (diam. mare : 5,10 m ; diam. mic : 3,40 m), era alcătuită din bolovani de mărime mică și mijlocie, dispuși pe două straturi. În profilul secțiunii noastre se observa, sub stratul de bolovani, o lentilă de pământ galben, după care urma pietrișul aluvionar. Lipsea humusul antic, vizibil la toate celelalte movile. Partea superioară a bolovanilor era la : — 0,15 m ; baza lentilei de pământ galben, la : — 0,36 m (grosimea ei, de : circa 0,08 m). Jumătatea de V a fost demontată de proprietarul locului, care afirmă că ar fi găsit în această zonă și piese de metal, fără să-și mai poată aduce aminte despre ce tipuri era vorba și unde anume au fost găsite. În centru, s-au găsit, pe solul antic (sub lentila de pământ galben) puține oase calcinate și bucăți de cărbune. Presupunem că aici se afla mormântul. Nu s-a găsit nici un alt inventar. În apropierea tum. 125 s-a găsit, izolat, un fragment dintr-un *vas mare pntecos*. **C 4**

TUMULUL 126. Este probabil ca în zona respectivă, în jurul mantalei unui tumul din epoca bronzului, să fi fost un grup de tumuli hallstattieni complet distruși de proprietarul locului, Gh. Pantelimon. În pământul arabil am găsit bolovani izolați și puține fragmente ceramice. Este probabil că tot aici a fost găsit de către săteni un *topor bipen* de fier (pl. XXVII/13). **E 8**

TUMULUL 127. Din manta nu se mai păstrează decât o grămadă mică de bolovani. Era alcătuită din bolovani mijlocii, dispuși pe un singur strat, destul de răsfirați. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,15 m ; solul antic, la : — 0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,35. Tumulul a suferit de pe urma deranjamentelor recente. La demontare nu s-au găsit oase sau cărbuni, iar în carnetul de săpături se menționează că nu s-a găsit nici un fragment ceramic sau vreun alt obiect de inventar. Totuși, din zona distrusă a tumulului au fost culese mai multe fragmente ceramice care se refereau la : — *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) executate în tehnică β (câteva fragmente) ; — *strachină evazată* I D, fără decor. Un fragment ; — toartă de *ceșcuță* II B. Izolată ; — câteva fragmente puternic a.s. de la un *vas pntecos* ; — *vas cu picior*, aproape întreg, de o formă deosebită (pl. VI/22). Proeminente-apucători perforate vert. Diam. maxim : 0,114 m ; înălț. păstrată : 0,055 m. **C 3**

TUMULUL 128. Mantaua, reprezentată de o mică grămadă de bolovani, aproximativ ovală (diam. mare : 1,20 m ; diam. mic : 0,65 m), era alcătuită din bolovani de mărime mijlocie, dispuși destul de răsfirați pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,20 m ; solul antic, la : — 0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,38 m. Printre bolovani, pe solul antic, s-au găsit câteva oase calcinate, bucăți de cărbune, precum și fragmente dintr-o *strachină* (1). Presupunem un M cu inventarul pe sol. I — *strachină* I A₂. Brună. 40 %. Diam. gurii : 0,27 m. — proeminență de *vas mare pntecos*. **C 4**

TUMULUL 129. O grămadă mare de bolovani, scoși de proprietarul locului, cu ani în urmă, provine de la unul sau mai mulți tumuli situați în extrema de SV a necropolei. În secțiunile noastre de control am găsit câteva fragmente ceramice, printre care unele de *strachină* I A₂, și de *ceșcuță pntecoasă* III cu caneluri vert., precum și bucăți de cărbune. **C 1**

TUMULUL 130. Partea superioară a bolovanilor se afla la : -0,18 m ; solul antic, la : -0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,40 m. În momentul săpăturilor noastre, lipseau bolovanii din marginea de S și SE a marelui. De asemenea, în centru și în jumătatea de NV, se puteau observa două zone din care fuseseră scoși bolovanii. Deranjamentul datează dintr-o epocă recentă, potrivit afirmațiilor proprietarului locului.

Mormântul, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1b. Oasele calcinate se aflau pe fundul și între fragmentele unei căni mari (1) ce servea drept urnă. În aceeași zonă s-au mai găsit fragmente din vasele 2-6, o verigă mică de bronz (a), o mărgică de fier (b) și o mărgică de sticlă (c). La 0,60 m E s-au găsit fragmentele vaselor (7-12), precum și mai multe obiecte de metal, printre care 2 vîrfuri de săgeată (h), două cuțitașe de fier (d, e) și o teacă de fier (g). La marginea de SV s-au găsit fragmentele unei străchini evazate (13), iar în zona distrusă fragmentele unui vas mare pîntecos (14), care ar putea eventual reprezenta resturile unui M secundar. 1 - *cană mare* IV B₁, cu decor 4c pe pîntece, cu două torți și apucători. Slip brun-roșcat. Urme vizibile de a.s. 40%, mai ales din partea inferioară. Lipsesc fragmente de buză și cele două torți. Înălț. presupusă : 0,45 m. 2 - *strachină evazată* I D. Nu s-au găsit deloc fragmente de margine. În partea inferioară, vasul era decorat cu caneluri largi spiralice (5a). Aspect tipic. Slabe urme de a.s. 60%. Diam. păstrat : circa 0,20 m ; înălț. păstrată : 0,108 m. 3 - *ceșcuță pîntecoasă* III A, cu caneluri vert., cu două torți. Brună. Slabe urme de a.s. 50%. Înălț. : 0,10 m ; diam. gurii : circa 0,10 m. 4 - *ceașcă* II A₂, decorată, în interior, cu caneluri fine oblice, crucișe (2), așezate pe două registre. Aspect tipic. 20%. Dimensiuni mijlocii. 5 - toartă de *ceașcă* II A, cu rădăcină de buton discoidal. 6 - *Cană*. Brună. Urme vizibile de a.s. 30%, mai ales din partea inferioară și mijlocie a vasului. Dimensiuni mari. 7 - *ceașcă pîntecoasă* III A, cu caneluri oblice (1b) pe pîntece. Caneluri oriz. pe gît. Pe latul torții, caneluri longitudinale. Slip brun-deschis. 40%. Înălț. : circa 0,16 m ; diam. maxim : circa 0,22 m. 8 - *ceașcă pîntecoasă* III A, cu caneluri largi oblice. Proeminențe vert. Brună. Urme de a.s. 20%. Dimensiuni ceva mai mici decît ceașca 7. 9 - *strachină* I A₂. Proeminențe despicate. A.s. superficial. 80%. Diam. gurii : 0,165 m ; înălț. : 0,09 m. 10 - *ceișcă* II A₂, cu „umbo” pe fund. Brună în interior și exterior. Urme de a.s. spre gură. 40% ; lipsește toarta. Înălț. : 0,12 m. 11 - *cană* IV B₁, cu decor 4c, cu două torți. Slip fin brun-deschis. 30%, mai ales din partea superioară. Torțile lipsesc. Dimensiuni mijlocii. 12 - *vas mare pîntecos*. Pe gît și sub margine briu alveolar. Brun. Multe fragmente sînt a.s. 30%. 13 - *strachină evazată* I Da₁. Decorul de pe interiorul marginii este realizat din coaste în relief ; spațiul dintre ele este din cînd în cînd umplut cu caneluri fine oblice (pl. XIV/26). Aspect tipic. 20%. Dimensiuni mijlocii. 14 - *vas mare pîntecos*. Slip grosolan brun-închis. Multe fragmente mici (circa 30%). 15 - *buton discoidal* α₁, izolat. Nu a putut fi legat de nici unul din fragmentele de ceașcă II A. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate din : - *strachină* I A₂. Cîteva fragmente puternic a.s. ; - *strachină* I A₂ mică ; - *strachină* I A₂ ; - *strachină* I A₂, cu caneluri oblice. Puternic a.s. ; - *strachină* I A₂, cu caneluri oblice și proeminențe vert. ; - *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2) executate în tehnică β ; - *strachină evazată* I D, cu incizii crucișe (2) pe margine (fig. 14/3) ; - *strachină evazată* I D, cu incizii foarte fine ; - *strachină evazată* I D, cu coaste în relief pe margine ; - *ceașcă* II A. Aspect tipic ; - toartă de *ceașcă*, cu caneluri longitudinale ; - toartă de tip β de *căniță*. Urme de a.s. ; - toartă δ de *cană* ; - 2 torți de la *căni* diferite ; - *cană mare*, urme de a.s. ; - fragment de gît de *cană* (?), decorat cu incizii (pl. XIV/29) ; - fragment de *cană* cu caneluri largi (pl. XIV/25) ; - fragment cu decor realizat din incizii și împunsături. a - *verigă* mică de bronz. Diam. : 0,032 m. b - *mărgică* de fier. Nu poartă urme de ardere. c - *mărgică* de sticlă cu ochi albaștri închis pe fond albastru deschis. - *mărgică* mică albastru închis. d - *cuțitaș* de fier (pl. XVIII/3). Slabe urme de ardere. Lung. : 0,084 m. e - *cuțitaș* de fier (pl. XVIII/5). Slabe urme de ardere. Lung. : 0,093 m. f - două fragmente foarte ruginite, ce alcătuiesc o *teacă* de fier (pl. XXIV/9). g - *teacă* de fier (pl. XIX/10). Striuri transversale gravate la ambele capete. Nu se văd urme de ardere. Lung. : 0,064 m. h - 2 *vîrfuri de săgeată* de fier. i - *lanț spiralic* („saltaleone”) de bronz, de care e prinsă, prin rugină, o bucată informă de tablă de fier. Lung. păstrată : 0,031 m ; diam. 0,009 m. j - *mărgică* de fier. k - fragment mic de *verigă* de fier.

L 6
Pl.
XXXVIII

TUMULUL 131. Mantaua era alcătuită din bolovani mici, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor era la : — 0,25 m ; solul antic, la : — 0,35 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,45 m.

Mormintul, cu inventarul pe sol, era de tip 1a. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Inventarul consta din fragmentele unei străchini (1) și ale unei cești (2). 1 — *strachină evazată* I Da₁, cu decor asociat din grupe de cîte 3 coaste în relief și caneluri fine oblice crucișe dispuse în spațiul dintre ele (pl. III/7). Aspect tipic. Sub 20%. Diam. gurii : circa 0,246 m. 2 — *ceașcă pntlecoasă* III A, cu caneluri oblice întrerupte de proeminențe vert. Caneluri oriz. pe gîtul vasului. Toarta este decorată cu caneluri longitudinale. Brună. 30%. Înălț. : circa 0,16 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit, deasupra pietrelor, fragmente izolate din : — *cană* ; — *vas mare pntlecos* a.s.

L 6
Pl.
XXXVIII

TUMULUL 132. Mantaua era alcătuită din bolovani mici și mijlocii, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,18 m ; solul antic, la : — 0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,40 m. Zone întinse din suprafața mantalei au fost demontate de către proprietarul locului. În zonele demontate s-au găsit numeroase fragmente ceramice.

Mormintul, cu inventarul pe sol, era, probabil, de tip 1a. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Ceramica, în întregime fragmentară, era răspîndită în întreaga movilă. 1 — *strachină* I A₂. Brună. A.s. superficial. 30%. Diam. gurii : circa 0,11 m. 2 — *ceașcă pntlecoasă* III A, cu caneluri oblice (1b). Proeminențe vert. Brună. Sub 20%. Dimensiuni mari. 3 — *ceașcă pntlecoasă* III A. Brun-roșiatic. Aspect grosolan. Pereți groși. 20%. Dimensiuni mari. 4 — *vas mare pntlecos*, decorat pe gît cu un briu cu împunsături. Brun. 20%, din toate zonele vasului. 5 — *vas borcan* VI D₁, fără decor. 20%. Dimensiuni mijlocii. În afara acestor vase, s-a mai găsit, pe solul antic, cite un fragment izolat din : — *strachină evazată* I D. Fără decor ; — *strachină evazată* I D, fără decor ; — *strachină* I A₂ ; — *vas pntlecos*.

L 3

TUMULUL 133. Complet distrus. Existența lui a fost dedusă din cișiva bolovani răsfirați și fragmente ceramice, printre care o toartă de *ceașcă* II A, grosă, cu buton α_2 , găsite în pămîntul arabil.

L 5
Pl.
XXXIX

TUMULUL 134. Mantaua era alcătuită din bolovani mari și mijlocii, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,25 m ; solul antic, la : — 0,35 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,42 m. În partea de SE a movilei s-au găsit două blocuri mari de piatră. Unul dintre ele suprapunea bolovanii mantalei. Nu credem să fi avut vreo legătură cu movila. Pe suprafața mantalei se observau urmele unor stîlpi de gard. Nu sîntem siguri dacă fragmentele vaselor 9 sau 10, din marginea de N a mantalei, reprezintă resturile unui M secundar. Fragmentele respective s-au găsit printre bolovani pînă la adîncimea de — 0,35 m.

Mormintul, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₂. Aproximativ în centrul movilei se afla grupul metalic constînd din : topor de luptă (a), cuțit de luptă (b), cu teacă (c), zăbale (d) și două vîrfuri de săgeată (e). Toate aceste obiecte erau așezate într-o groapă cu diam. de 0,20 m, adîncă de 0,30 m, săpată de la nivelul solului antic. Lingă groapă, pe solul antic, se afla un cuțitaș de fier (f). Alte trei vîrfuri de săgeată s-au găsit răspîndite în jumătatea de N a movilei. La circa 1,5 m E de grupul de arme s-au găsit cîteva bucăți de cărbune. Nu s-au găsit oase calcinate. Ceramica, exclusiv fragmentară, se afla răspîndită mai ales către marginea de N și S ale tumulului. Fragmente din strachina 1 s-au găsit în ambele extremități, ceea ce dovedește că cele două grupuri de cioburi provin din același inventar. 1 — *strachină* I A₂. Brun-roșiatic. 20%. Diam. gurii : circa 0,18 m. 2 — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brună. Slabe urme de a.s. 20%. Diam. gurii : circa 0,18 m. 3 — *ceșcuță* (probabil II B) cu toartă de tip α , specifică cănilor (pl. XIV/23). Brună. Urme de a.s. Sub 20%. 4 — *ceașcă pntlecoasă* III A, cu caneluri vert. Brună. 30%. Dimensiuni mijlocii. 5 — *ceașcă* II A₂, cu caneluri spiralice (5a) și buton discoidal α_2 . Aspect tipic. 20%. Diam. gurii : circa 0,20 m. 6 — *ceașcă* II A₂, de la care provine probabil butonul de tip α_4 găsit, izolat, în aceeași zonă. Brună. Aspect grosolan. Urme de a.s. 20%. Diam. gurii : circa 0,17 m. 7 — *ceașcă* II A₂. Nu s-a găsit butonul de la toartă. Aspect grosolan. Brun-roșiatic. 30%. Diam. gurii : circa 0,18 m. 8 — *ceșcuță* II B₂. Brun-negricios. Aspect fin. 60% ; toarta ruptă, lipsește. Înălț. : 0,044 m. 9 — *cană* IV A. Slip brun bine lustruit. Neagră în interior. Pastă fină. 30%. Înălț. presupusă : 0,24 m.

179

10 — *vas mare pntecos*, cu decor în relief pe pîntece (decorul nu a putut fi reconstituit). Brun-cărămiziu. Slabe urmei de a.s. (?). 50 %, din toate zonele vasului, mai ales fragmente mici ce nu s-au putut restaura. **11** — *vas borcan* VI D₁, cu șir de alveole sub buză (pl. XII/26), întrerupte de proeminențe mamelonare. 40 %. Înălț. : 0,19 m ; diam. gurii : 0,17 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate de la : — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b) ; — toartă și mai multe fragmente de *ceașcă pntecoasă* III ; — *ceașcă* II A, cu aspect caracteristic ; — *ceașcă* II A, cu 2 torți cu urme de butoni ; — *ceașcă* II A grosolană, a.s. ; — *proeminență* goală în interior. Provenea probabil de la un vas pntecos ; — toartă ϵ de *cană* ; — fragmente mici de la 2 *câni* ; — *cană mare* cu pereți groși ; — *vas pntecos*. Urme de a.s. ; — fund de *vas mare* grosolan. Găsit în extremitatea de SE a tumulului ; — *vas borcan*. Tipul nu a putut fi determinat ; — *vas borcan*. Brîu alveolar ; — *vas borcan* ; — *vas borcan* VI D₁. Brîu alveolar și proeminențe vert. **a** — *loror bipen* de fier (pl. XXVII/6). Se observă puternice urme de ardere. Lung. : 0,141 m. **b** — *cușil* de fier (pl. XVII/5). Nit lingă miner. Nu poartă urme evidente de ardere. Lung. : 0,232 m. **c** — *leacă* de fier. Striuri transversale gravate indistinct (pl. XIX/11). Nu se observă urme de ardere. Lung. păstrată : 0,068 m. **d** — *zăbale* de fier (pl. XXII/9). Psaliile sînt prinse de muștiuc printr-un nit mobil. Se observă urme de ardere. **e** — 5 *utrufuri de săgeată* tipice. **f** — *cușilaș* de fier (pl. XVIII/20). Nu poartă urme de ardere. Lung. păstrată : 0,103 m. **h** — fragment de *brățară* de bronz cu secțiunea rotundă (pl. XXV/15).

K 5 TUMULUL 135. Complet distrus. În pămîntul arabil s-au găsit grupe sporadice de bolovani provenind de la un tumul de mărime marc. S-au găsit și fragmente ceramice. O pereche de *zăbale* de fier cu muștiucul fix (pl. XXII/8) provin din aceeași zonă. Piesa a suferit o reparație, cum o dovedesc cele două nituri de pe psalie.

L 4 TUMULUL 136. Mantaua consta dintr-o grămadă informă de bolovani de mărimi diferite, răsfițați, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,10 m ; solul antic, la : — 0,20 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,35 m. Pe solul antic s-au găsit cîteva fragmente ceramice provenind din : — *strachină evazată* I D, fără decor (un fragment) ; — *cană* IV C, cu o toartă de tip ϵ . Cîteva fragmente ; — *vas mare pntecos*. Brun. 10 fragmente din zona mijlocie a vasului. În pămîntul arabil din preajma tum. 136 s-a găsit un *utruf de lance* de fier (pl. XX/9). Poartă urme de ardere. Puternic ruginit și deteriorat. Îndoit ritual. Lung. nelîndoită : 0,363 m. Presupunem că tum. 136 conținea un M de luptător cu inventarul pe sol. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni.

L 4
Pl.
XXXIX TUMULUL 137. Mantaua era alcătuită din bolovani mici și mijlocii, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,20 m ; solul antic, la : — 0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,35 m. Marginile mantalei au fost, în părțile de N și de S, aproape în întregime demontate de proprietarul locului.

Mormîntul, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₃. În jumătatea de NV a movilei s-au găsit oase calcinate și fragmente din 5 vase (1—5). În jumătatea de SE a tumulului, în zona de unde au fost scoși bolovanii, s-a găsit un alt grup de cioburi provenind din vasele 6—8. Acest din urmă grup ar putea fi interpretat și ca M secundar. **1** — *strachină* I A₃. Slip brun-lucios. Pereți groși. 40 %. Înălț. circa 1,115 m ; diam. gurii : circa 0,25 m. **2** — *strachină* I A₂. Brună, cu urme slabe de a.s. 30 %. Înălț. : 0,08 m ; diam. gurii : 0,155 m. **3** — *ceașcă* II A₂, cu buton α_1 pe toartă. În interior caneluri largi spiralice (5a). Aspect tipic. 30 %. Diam. gurii : circa 0,18 m. **4** — *ceașcă* II B₁, cu profilul foarte arcuit. Caneluri longitudinale pe toartă (pl. VI/1). Brună. 20 %. Înălț. : circa 0,075 m. **5** — *vas mare pntecos* V A. Marginea lată și răsfrîntă. Brîu crestat la baza gîtului. Brun. 30 %, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,40 m. **6** — *cană* cu o toartă (probabil γ). Slip lucios brun-închis. 50 %, mai ales din jumătatea inferioară. Dimensiuni mijlocii. **7** — *cană* cu caneluri oblice pe pîntece. A.s. și corodată puternic. Sub 20 %. Dimensiuni mijlocii. **8** — *strachină* I A₁. Brună. 30 %. Diam. gurii : circa 0,11 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit cîteva fragmente izolate din : — *strachină* I A₂. A.s. ; — *ceșcuță pntecoasă* cu caneluri vert. pe pîntece și oriz. sub buză ; — toartă ϵ de *cană*.

TUMULUL 138. Mantaua consta dintr-o îngrămădire de bolovani de mărime mijlocie, răsfirați, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,15 m ; solul antic, la : — 0,25 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,35 m. Este evident că cea mai mare parte a bolovanilor a fost demontată recent. În marginea de SE s-au găsit fragmentele unei căni mari (1). Nu s-au găsit oase calcinate. Nu mai putem preciza cărui tip îi aparține mormântul. 1 — *cană* IV B₁, cu caneluri vert. pe pînțele, cu două torți de tip γ. La baza gîtului se observă caneluri oriz., foarte șterse (pl. X/14). Brun-roșiatic. A. s. superficial. 50 % Înălț. : circa 0,40 m. În aceeași zonă s-a mai găsit cîte un fragment izolat de la : — *vas pînlec* ; — *cană* cu decor în relief.

TUMULUL 139. Mantaua era alcătuită din bolovani mici și mijlocii, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,18 m ; solul antic, la : — 0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,40 m. Bolovani din marginea mantalei au fost demontați de proprietarul locului, așa încît lățimea inițială nu a mai putut fi determinată.

Mormîntul, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip la₂. Oase calcinate și bucăți de cărbune s-au găsit în centrul movilei. Tot aici s-a găsit și un vîrf de săgeată (a) și, lângă grămada de oase, două bucăți în formă de tablă de bronz (b). Grupul ceramic, în întregime fragmentar, se afla răspîndit mai ales în centrul movilei ; remarcăm două străchini evazate (1, 2) și o altă strachină (4). Acest grup constituia, în tot cazul, o unitate, deoarece în extremități opuse ale movilei s-au găsit fragmente din vasele respective. Vasele 9—11, găsite la nivelul solului antic, în afara mantalei, ar putea, eventual, să reprezinte grupul ceramic al unui M secundar 1 — *strachină evazată* I Da₁, cu coaste în relief. Aspect tipic. Unul din fragmente este a. s. 40 %. Diam. gurii : circa 0,35 m. 2 — *strachină evazată* I D, cu caneluri largi în interiorul marginii (pl. XIV/30). Brună în interior și exterior. Sub 20 %. Diam. gurii : cca 0,30 m. 3 — *strachină* I A₂. Brună. A. s. și parțial corodată. 60 %. Diam. gurii : circa 0,27 m. 4 — *strachină* I A₂ cu caneluri oblice (1b). Neagră în interior, brună la exterior. 60 %. Diam. gurii : circa 0,26 m. 5 — *ceașcă pînlecoasă* III A, cu caneluri vert. Brună, 30 %, printre care și cele două torți cu caneluri longitudinale. Diam. maxim presupus : 0,16 m. 6 — *ceșcuță* II B₂. Brună. 50 % lipsește toarta. Înălț. : 0,048 m. 7 — *vas borcan* VIA₂. Brlu alveolar și proeminențe vert (pl. XIV/24). 40 %. Înălț. : 0,185 m ; diam. gurii : 0,176 m. 8 — *cană* IV B, cu decor 4a, executat foarte șters, cu o toartă, probabil de tip α. Slip fin brun-deschis. 40 % Înălț. presupusă : 0,25 m. 9 — *buton* α₄. Izolat. Urme de a. s. 10 — *strachină* I B₂ (pl. I/22). Aspect tipic. 50 %. Diam. gurii : 0,36 m. 11 — *ceșcuță* II B₂. A. s. în întregime. 30 %, inclusiv toarta. Înălț. : 0,043 m. 12 — *ceșcuță pînlecoasă* III A, cu caneluri vert. Brună, 30 %, inclusiv fragmente de toartă. Diam. maxim presupus : 0,15 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate din : — *strachină* I A₂. Brun-gălbui. Cîteva fragmente. Diam. gurii : 0,13 m ; — *strachină evazată* I D, cu incizii crucișe (2) pe margine ; — fund de *ceșcuță* II B. a — *vîrf de săgeată*, de fier. Urme puternice de ardere.

TUMULUL 140. Mantaua era alcătuită din bolovani mijlocii și mari, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,25 m ; solul antic, la : — 0,35 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,48 m. Aproximativ în centru se afla o groapă cu un diam. de circa 0,60 m, din care au fost scoși bolovani. La circa 0,65 m. E de această zonă s-au găsit, în pămîntul vegetal de deasupra mantalei, la — 0,15 m, mai mulți bolovani (hașurați invers pe plan) care provin, desigur, din groapa susmenționată. Deranjamentul este recent. Marginea de SE a mantalei tum. 140 nu a putut fi degajată, datorită rădăcinilor unui prun.

M I, principal, de luptător, cu inventarul pe sol, era de tip la₃. În centrul movilei s-au găsit oase calcinate, cărbun, fragmente ceramice și o sulă de fier (b). În zona gropii recente s-a găsit, în pămîntul vegetal, la — 0,10 m, un cuțit de luptă (a), scos cu prilejul săpării gropii. Fragmentele ceramice s-au găsit la un loc, lângă oase și cărbuni, cu excepția străchini 1 ale cărei cioburi se aflau răspîndite pe o suprafață mare. 1 — *strachină evazată* I Db₁, cu coaste (3b) pe margine și caneluri spiralece (5a) spre fund. Aspect tipic. 50 %, din toate zonele vasului. Diam. gurii : circa 0,35 m. 2 — *strachină* A A₂. A. s. 20 %. Diam. gurii : circa 0,20 m. 3 — *ceșcuță* II Br₂. Brun-deschis. 50 %, inclusiv toarta. Înălț. : 0,07 m. ; diam. gurii : circa 0,09 m. a — *cuțit* de fier (p. XVII/4). Lângă miner se observă un nit. Nu poartă urme clare de ardere. Lung. : 0,231 m. b — *sulă* de fier cu secțiunea rectangulară (pl. XXVI/20). Poartă urme de ardere. Lung. : 0,175 m.

*M II consta din fragmentele unui vas mare (5) și ale unei străchini (6) găsite printre bolovanii și în pământul vegetal de la marginea de NE a mantalei, la $-0,20$ m. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Presupunem un M secundar de tip $2a_2$. **5** — *vas mare pntecos*. Brun. 30 %, din partea mijlocie și inferioară a vasului. **6** — *strachină* I A_1 . Brun-cenușiu. 20 %. Înălț. : circa 0,12 m ; diam. gurii presupus : 0,25 m. La circa 0,50 m de zona *M II s-au găsit, în pământul vegetal, fragmente dintr-o *strachină* I B cc provin, desigur, din mantaua de pământ a tumulului.

H 5 Pl. XL

TUMULUL 141. Mantaua era alcătuită din bolovani mici și mijlocii, dispuși pe un singur strat. Printre bolovani se întâlnesc și cițiva de mărime mare. Atragem în special atenția asupra unui bolovan rotund, neobișnuit de mare (0,65 m diam.), situat în jumătatea de S a movilei. Bolovanul era înconjurat de pietre mai mici dispuse concentric (fig. 6/2) (vezi mai jos M IV). Partea superioară a mantalei tumulului 141 se afla la : $-0,25$ m ; solul antic, între $-0,36$ m și $-0,40$ m ; pietrișul aluvionar, la : $-0,45$ m. Spre S, mantaua era tangentă cu cea a tum. 142. Nivelarea mantalelor de pământ face imposibilă stabilirea precisă a raportului de vechime între cei doi tumuli. În zona de tangență, conturul mantalei de bolovani a tum. 141 este mai bine conservat decât cel al tum. 142, ceea ce ar fi un indiciu pentru vechimea acestuia din urmă.

M I, principal, cu inventarul pe sol, pare a fi de tip $1a_4$. Oase calcinate s-au găsit puține în centrul movilei. În acea zonă se găseau cteva fragmente ceramice. Cele mai multe cioburi se aflau în jumătatea de E. Remarcăm o *strachină* (5) cu fundul în sus. Alături de aceasta se aflau 2 ceșcuțe (6—7) întregi. În centrul tumulului, pe o zonă foarte întinsă, se aflau răspândite fragmentele unei străchini evazate (1). **1** — *strachină evazată* I Db_3 , cu coaste în relief (3b) pe margine ; spre fund, caneluri spiralice (5a). Aspect tipic. 30 %. Diam. gurii : circa 0,32 m. **2** — *strachină* I A_2 . Pe umăr vasul era decorat cu fațete oriz. (1d) care au dispărut prin coroziune. Brună. Unele fragmente sînt a. s. 40% . Diam. gurii : 0,21 m. **3** — *strachină* I A_2 , cu caneluri oriz. (1d). Brun-deschis (pl. I/9). 40 %. Diam. gurii : 0,195 m. **4** — *strachină* I A_2 , A.s. și corodată. Circa 20 %. Diam. gurii : circa 0,20 m. **5** — *strachină* I B_2 (pl. I/19). Proeminențe mamelonare sub buză. Aspect tipic. 50% . Înălț. : 0,09 m ; diam. gurii : 0,27 m. **6** — *ceșcuță* II B_2 , cu toartă cu buton ζ_2 . Nervură mediană în zona dinspre interior a torșii. Brun-roșiatic. 90 %. Toarta ruptă se afla alături. Înălț. : 0,06 m ; diam. gurii : 0,082 m. **7** — *ceșcuță* II B_2 , cu toartă cu buton ζ_1 . Brun-roșiatic. 70 % ; toarta ruptă se afla alături. Înălț. : 0,035 m ; diam. gurii : 0,049 m. **8** — *ceșcuță* II B_1 . Brună. 60 % ; toarta lipsește. Înălț. : 0,04 m. **9** — *cană* IV A_1 , cu o toartă de tip γ . Prag la baza gîtului. Slip grosolan brun-închis. 30 %, mai ales din jumătatea superioară. Înălț. presupusă : 0,25 m. **10** — *cană* IV B_1 , cu o toartă α . Pe pîntecc decor 1c. Prag cu proeminențe la baza gîtului. Slip brun-deschis. 20—30 %. Dimensiuni mijlocii. **11** — *vas borcan* VI A_1 , cu marginea îngroșată crestată. Sub margine se află, dispuse vertical, brlulețe mici alveolate. 20 %, mai ales din partea superioară. Dimensiuni mari. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate din : — *strachină evazată* I D, cu coaste în relief pe interiorul marginii ; — *strachină* I A_2 , cu caneluri oblice (1c) ; — *strachină* I A_2 , cu caneluri oblice (1b) ; — toartă de *ceașcă*, cu caneluri longitudinale ; — toartă de tip α , de *cană* ; — *ceșcuță pntecoasă* III cu caneluri vert. pe pîntece ; — *vas borcan* VI A_2 , cu marginea crestată și cu proeminențe vert. crestate sub buză (asemănător ca formă cu vasul 11) (pl. XIV/27).

*M II consta din fragmentele unui vas mare pntecos (12) și ale unei ceșcuțe (13) situate, printre bolovanii și în pământul arabil, pînă la $-0,26$ — $-0,28$ m, în marginea de N a mantalei. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Bolovanii nu par a fi fost deranjați. Presupunem un M secundar de tip $2a_2$, a cărui groapă a fost săpată în mantaua de pământ pînă la nivelul superior al bolovanilor. **12** — *vas mare pntecos*. Brun-cenușiu. Suprafața nelustruită. 40 %, din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,40 m. **13** — *ceșcuță* II B_2 . Toarta ruptă. Brun-deschis. 30 %. Înălț. : circa 0,06 m.

*M III consta din fragmente numeroase ale unui vas pntecos (14) și două ceșcuțe aproape întregi (15—16), găsite în marginea de SE. Groapa mormintului a deranjat bolovanii, care au fost înlăturați pe o suprafață mai mare. Groapa a fost săpată (ținînd seama de cele mai adînci cioburi) pînă la $-0,30$ m. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip $2a_2$. **14** — *vas pntecos* V B_1 . Buza îngroșată. Sub buză se observă o dungă orizontală în relief. Prag întrerupt de proeminențe mamelonare la baza gîtului. Brun-cărâmbiu-

ziu. 50 %, din toate zonele vasului. Înălț. reconstituită : 0,45 m. 15 — *ceșcuță* II B₂, cu toartă cu buton ζ₁. Toarta ruptă a fost găsită alături (pl. VI/14). Brun-cărămiziu. 60 %. Înălț. : 0,071 m ; diam. gurii : 0,104 m. 16 — *ceșcuță* II B₃. Toarta lipsește. Brun-cărămiziu. 80 %. Înălț. : 0,061 m ; diam. gurii : 0,086 m.

*M IV a fost descris mai sus (vezi p. 182). La demontarea bolovanilor nu s-au găsit oase calcinate, nici nu s-a observat profilul vreunei gropi. Ținând seama de configurația curioasă a bolovanilor, presupunem un M secundar de tip 5 (cenotaf).

TUMULUL 142. Mantaua era alcătuită din bolovani mici și mijlocii, dispuși pe un singur strat. Parlea superioară a bolovanilor se afla la : -0,20 m ; solul antic, la : -0,32 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,45 m. În jumătatea de NE se observa o zonă ovală (cca. 1,20 × 0,70 m) din care au fost scoși bolovanii. Deranjamentul este de origine recentă. În pământul arabil, la suprafață, s-au găsit răspândiți bolovanii care provin din acest loc.

M I, principal, cu inventarul pe sol, era de tip 1a₃. În jumătatea de SV a movilei s-au găsit fragmente de cărbune, un vas borcan mic întreg, cu gura în sus (1) și fragmentele unui alt vas borcan (2). La cca 2 m SE de acest grup, lângă zona deranjată, se aflau fragmente din două vase borcan (3-4) și dintr-o cană (5). Nu s-au găsit oase calcinate. 1 — *vas borcan* mic, cu apucători. Foarte corodat. Întreg. Diam. gurii : 0,113 m ; înălț. : 0,075 m. 2 — *vas borcan* VI D₁, cu șir de alveole întrerupt de proeminențe (pl. XII/27). Suprafața vasului parțial corodată. 60 %. Diam. gurii : 0,146 m ; înălț. : 0,112 m. 3 — *vas borcan* VI D₁, cu brlu alveolar întrerupt de proeminențe sub buză. 40 %, din toate zonele vasului. Înălț. : circa 0,16 m ; diam. gurii : circa 0,15 m. 4 — *vas borcan* (VI A₁?). 20 %, mai ales din partea inferioară. 5 — *cană* IV A₁. Slip brun, lustruit. Proeminențe mamelonare pe umăr. 30-40 %, mai ales din partea superioară ; toarta lipsește. Înălț. presupusă : 0,20 m. — *cană*, cu o toartă γ sub buză. Brun-gălbui. Corodată. Aspect grosolan. Sub 20 %. Dimensiuni mijlocii.

*M II consta din fragmentele unei ceșcuțe (6) și al unei căni mari (7) găsite la -0,25 m în marginea de S a mantalei. Groapa mormintului a deranjat puțin conturul mantalei de bolovani. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₃. 6 — *ceșcuță* II B₂. Brun-închis. Pasta fină. 40-50 %, inclusiv toarta. Înălț. : 0,055 m. 7 — *cană mare*. Brună. Aspect grosolan. 20-30 % ; toarta lipsește.

*M III consta din numeroase fragmente ale unei căni (8) găsite la -0,20 m în marginea de E a mantalei. Cîteva fragmente se aflau printre bolovani, cele mai multe se găseau însă în pământul vegetal. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₃. 8 — *cană* IV B₃, cu două torți α. Pe pintece caneluri crucișe (2) (pl. IX/3). Caneluri longitudinale pe toartă. Slip brun, mat. 50 %. Înălț. presupusă : 0,26 m.

*M IV consta din fragmentele unui vas mare pîntecos (9), găsite în pământul vegetal, la -0,20-0,25 m, în marginea de SE a mantalei. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₃. Cele cîteva fragmente ale unei străchini (10) ar putea proveni, eventual, de la capacul urnei. 9 — *vas mare pîntecos* V B. Brun. 40 %, mai ales din partea inferioară, dar și cîteva fragmente de gît și margine. Înălț. presupusă : 0,45 m. 10 — *strachină* I B₁. Aspect tipic. Sub 20 %. Diam. gurii presupus : 0,30 m.

Deasupra bolovanilor mantalei tum. 142, s-au găsit următoarele fragmente izolate : — *strachină* I A₂ ; — *strachină* I A₃ ; — *strachină* I B ; — *câniță* ; — *vas pîntecos* ; — *vas borcan* VI D₁ ; — *vas borcan* cu creștături sub buză ; — *vas borcan*.

TUMULUL 143. Mantaua era alcătuită din bolovani mici și mijlocii, dispuși pe un singur strat. Parlea superioară a bolovanilor se afla la : -0,18 m ; solul antic, la : -0,32 m ; pietrișul aluvionar, la : -0,45 m. Marginea de N a fost deranjată, numeroși bolovani fiind dislocați.

Mormintul, cu inventarul pe sol, era de tip 1a. În jumătatea de S a movilei s-au găsit, răspîndite pe o suprafață mare, cîteva bucăți de cărbune, fragmentele unui vas globular cu picior (4) și ale unei cești (5). Un alt vas globular cu picior (3) s-a găsit *in situ*. În marginea de N a movilei s-au găsit, răspîndite, fragmente dintr-o strachină (1) și dintr-o ceșcuță (2). Nu s-au găsit oase calcinate. 1 — *strachină* I B, de un tip deosebit (pl. I/21). Caneluri scurte, fine, dispuse oblic pe buză. Brun-roșiatic. 40 %. Diam. gurii : circa 0,33 m. 2 — *ceșcuță pîntecoasă* III A, cu caneluri vert. Brună. 40 %. Înălț. : circa 0,10 m. 3 — *pahar globular* cu picior. Pe umăr, grupe de cîte două proeminențe alăturate (pl. VI/21). Brun. Corodat. 60 %. Înălț. : 0,072 m. 4 — *pahar globular* cu picior. Se păstrează doar fragmente din piciorul vasului. Brun. Înălț. piciorului : 0,034 m (înălț. presu-

H 5
Pl.
XLH 4
Pl.
XXXIX

183

pusă a vasului : 0,07 m). 5 — *ceașcă* II A₂. Nu se poate preciza decorul. Pe un fragment, reprezentînd partea dinspre vas a torții, se disting caneluri crucișe (2). Brun în interior și exterior. Cîteva fragmente (sub 20 %). Dimensiuni mici. — *strachină* I A₂. Brună. Un singur fragment.

H 5 TUMULUL 144. Mantaua consta dintr-o grămadă informă de bolovani mici și mijlocii, cu diam. de circa 1 m. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,20 m ; solul antic, la : — 0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,45 m. În urmă demontării, pe solul antic nu s-a găsit nici un inventar. Presupunem un M de tip 5 (cenotaf)

H 5 TUMULUL 144 a. Mantaua, aproximativ ovală (diam. mare : 1,60 m ; diam. mic : 1,25 m), era alcătuită din bolnavi mici și mijlocii, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la — 0,20 m ; solul antic, la : — 0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,45 m. În urma demontării, pe solul antic nu s-a găsit nimic. Presupunem un M de tip 5 (cenotaf).

**G 5
Pl.
LX** TUMULUL 145. Mantaua era alcătuită din bolovani mijlocii, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,18 m ; solul antic, la : — 0,30 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,45 m. Bolovanii din partea de S au fost, în cea mai mare parte, soși. Nu avem indicații privitoare la cauza și data deranjamentului.

MI, principal, cu inventarul pe sol, era, probabil, de tip 1b. De fragmentele unei străchini (1) erau prinse bucăți de cărbune, ceea ce presupune că vasul respectiv servea drept urnă. Nu s-au găsit oase calcinate. În jurul fragmentelor străchini 1 s-au găsit cioburi dintr-o altă strachină (2), dintr-o căniță (3) și dintr-un vas borcan (4). La circa 0,50 m SE, s-a găsit, în zona deranjată, o sută de fier (a). 1 — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice (1b). Brună. 50 %. Diam. gurii : circa 0,28 m. 2 — *strachină* I A₂. Brună. 30 %. Diam. gurii : circa 0,27 m. 3 — *căniță* IV B₁, cu caneluri vert. cu o toată de tip γ. Slip brun, puțin lustruit. 30 %, din partea inferioară și mijlocie a vasului. Înălț. presupusă : 0,14 m. 4 — *vas borcan* VI C, cu brlu alveolar întrerupt de proeminențe sub buză. 20 %. Dimensiuni mari. — *strachină* I A₄ (pl. XIV/28). Brun-roșiatic. Un singur fragment. Diam. gurii : circa 0,15 m. — fund reliefat de la o strachină, a — *sulă* de fier, cu secțiunea rectangulară (pl. XXVI/2). Ruptă. Se observă urme de ardere. Puțin ruginită. Lung : 0,175 m.

*M II consta din fragmentele unui vas plntecos (5), ale unei străchini mari (6) (probabil capac) și ale unei alte străchini mici (7), găsite la — 0,20 m, în marginea de NE, în afara mantalei de bolovani. Nu s-au găsit oase calcinate. Din gruparea vaselor presupunem un M secundar de tip 2a₂. 5 — *vas mare plntecos* V A₂ (pl. XI/2). Brlu întrerupt de proeminențe vert. la baza gitului. Brun-deschis. Aspect grosolan. 80 % din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,40 m. 6 — *strachină* I B₂. Proeminențe mamelonare sub buză. Brun-deschis în interior și exterior. 50 %, mai ales fragmente mici ce nu s-au putut întregi. Diam. gurii : circa 0,35 m. 7 — *strachină* I A₁. Brună. 40 %. Diam. gurii : circa 0,18 m.

H 4 TUMULUL 146. Mantaua, de formă aproximativ rotundă (diam. : circa 2 m), era alcătuită din bolovani de toate mărimile, dispuși pe un singur strat. Se poate vedea (fig. 6/1) cum bolovanii au fost așezați în mod concentric. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,25 m ; solul antic, la : — 0,38 m ; pietrișul aluvionar, la — 0,45 m. La demontare s-au găsit, pe solul antic, în centrul morminei, cîteva bucăți de cărbune. Nu s-au găsit oase calcinate. Considerăm că mormîntul era de tip 4 b.

H 4 TUMULUL 147. Mantaua, de formă aproximativ rotundă (diam. : circa 1,65 m), era alcătuită din bolovani mijlocii, dispuși pe un singur strat. Ca și în cazul tum. 146, alăturat, se remarcă preocuparea de a așeza în mod concentric bolovanii. Partea superioară a bolovanilor se afla la : — 0,24 m ; solul antic, la : — 0,35 m ; pietrișul aluvionar, la : — 0,45 m. La demontare nu s-a găsit absolut nimic pe solul antic. În profilul secțiunii nu s-a observat nici o urmă de groapă. Presupunem un mormînt de tip 5 (cenotaf).

TUMULUL 148. Mantaua era alcătuită din bolovani mici, dispuși pe două straturi. Partea superioară a pietrelor era la : - 0,20 m; solul antic, la : - 0,32 m; pietrișul aluvionar, la : 0,40 m. O mare parte a fost demontabilă, probabil într-o perioadă recentă, ceea ce face dificilă reconstituirea exactă a configurației inventarului funerar și a eventualelor M secundare.

M I, principal era cu inventarul pe sol. Aproximativ în centrul movilei s-au găsit, răspândite, fragmente din două străchini evazate (1,2) iar la 0,60 m S de acestea, fragmentele unei cești pntecoase (3). Nu s-au găsit cărbuni sau oase calcinate. 1 - *strachină evazată* I Db₁, cu decor în relief pe interiorul marginii. Motivul nu a putut fi reconstituit. Aspect tipic. 30 %, mai ales din partea inferioară. Diam. gurii : circa 0,30 m. 2 - *strachină evazată* I D, cu caneluri crucișe (2), executate în tehnică α . Aspect tipic. Sub 20 %. Diam. gurii : circa 0,28 m. 3 - *ceașcă pntecoasă* III A, cu caneluri vert. Întrerupte de proeminențe vert. Caneluri oriz. pe gît. Toarta este șanțuită. Slip brun închis la exterior, negru lucios în interior. 30 %. Înălț. : circa 0,11 m; diam. maxim : circa 0,16 m. În afara acestor vase, s-au mai găsit fragmente izolate de la : - *strachină* I B₃ : - *cană* cu un fragment de toartă δ ; - *vas mare pntecos* (cîteva fragmente de margine răsfrîntă)

*M II. În marginea de N a mantalei s-au găsit, la - 0,30 m, fragmente dintr-un vas borcan (4) care ar putea reprezenta urmele unui M secundar de tip 2a₃. Nu s-au găsit oase calcinate. 4 - *vas borcan* VI D₁. Proeminente mamelonaie sub margine. Brun-deschis. 20 %. Înălț. presupusă : 0,15 m; diam. gurii : circa 0,12 m.

TUMULUL 149. Mantaua era alcătuită din bolovani mici și mijlocii, dispuși pe un singur strat. Partea superioară a mantalei era la : 0,15 m; solul antic, la : - 0,25 m; pietrișul aluvionar, la : - 0,35 m. Proprietarul locului a scos numeroși bolovani din manta, în special în jumătatea de N.

M I, principal, cu inventarul pe sol, era de tip 1a. Nu s-au găsit oase calcinate sau cărbuni. Inventarul ceramic, în întregime fragmentar, era răspândit pe o suprafață mare. În special fragmente din străchinile 1-4 s-au găsit pe o zonă foarte întinsă. În extremitățile de E și V s-au găsit fragmente din cîte un vas borcan (8, 9). 1 - *strachină evazată* I Db₁, cu caneluri largi dispuse concentric în interiorul vasului, de la margine spre fond. Aspect tipic. 30 %. Înălț. : circa 0,12 m; diam. gurii : circa 0,35 m. 2 - *strachină evazată* I Db₁, cu caneluri crucișe (2). pe margine, executate în tehnică α . Aspect tipic. 30 %. Înălț. : circa 0,10 m; diam. gurii : circa 0,33-0,35 m. 3 - *strachină* I A₃. Brun-roșiat. 20 %. Diam. gurii : circa 0,14 m. 4 - *strachină* I A₃, cu caneluri oblice (1c). Brun-închis. Unele fragmente poartă urme de de a.s. 40 %. Diam. gurii : circa 0,35 m. 5 - *ceașcă pntecoasă* cu gura răsfrîntă. Nu s-au găsit fragmente de toartă. Brună. Pastă fină. 30 %. 6. - *vas globular* cu picior. Lipsește, întreaga parte superioară. Brun-cărămiziu. Diam. bazei piciorului: 0,059 m. 7 - *cană* IV B₁, cu decor 2 pe pntece, executat în caneluri β . O toartă de tip α , găsită în apropiere, se referă, probabil, la acest vas. Pe exteriorul marginii îngroșate se observă un șir de împunsături circulare. Slip brun-deschis, puțin lustruit. 50 %, mai ales fragmente mici ce s-au putut restaura. Înălț. presupusă : 0,25 m. 8 - *vas borcan* VI B, cu brlu alveolar organic pe număr (pl. XII/19). 40 %. Diam. gurii : 0,22 m; înălț. : circa 0,23 m. 9 - *vas borcan* VI D₁. 20-30 %, mai ales din partea superioară. Dimensiuni mijlocii. În afara acestor vase, s-a mai găsit un fragment izolat de : - *ceașcă pntecoasă* cu profil asemănător vasului 5.

M II consta din fragmentele unei căni mari (10) și ale unei străchini (capac) (11) găsite la - 0,20 m în marginea de N a mantalei. O parte din conturul gropii a putut fi observat pe suprafața mantalei. Nu s-au găsit oase calcinate. Presupunem un M secundar de tip 2a₃. 10 - *cană* IV B₃, cu toartă ϵ . Dungi în relief pe gît. Brlu în relief la baza gîtului. Brună. Aspect grosolan. 60 % din toate zonele vasului. Înălț. presupusă : 0,35 m; diam. gurii : 0,195 m. 11 - *strachină* I B₃. Aspect tipic. Sub 20 %. Diam. gurii : circa 0,30 m.

Alte descoperiri în zona necropolei tumulare

În zona necropolei tumulare hallstätienne se mai află un grup de tumuli foarte mari, vizibili la suprafața solului, dispuși în linie, de la NE spre SV. Au fost identificați 5 tumuli care au fost notați pe planul general de situație cu literele u-z. Acești tumuli au diam. de circa 25-30 m și înălțimea de circa 0,40-0,50 m, fiind

deci foarte aplatizați. La construcția lor s-a folosit pietrișul aluvionar din zona respectivă, movilele distingându-se de solul vegetal din jur și prin culoarea gălbuie a pământului mantalei. Cu prilejul săpăturilor noastre am secționat două asemenea movile (x și y). În profilele ambelor secțiuni s-a observat dunga solului vegetal antic. La acest nivel s-au găsit câteva bucăți de cărbune, iar în tumulul y un fragment ceramic roșiatic, cu pasta prost arsă, cu pietricele și mică. Nu s-a găsit nicăieri urma vreunui mormint. Aceeași situație ne-a fost raportată și de către săteanul Procopie Iliescu, care a executat săpături adinci — pentru nevoi casnice — în tumulul z. Asupra datării acestui grup de tumuli putem spune doar că au fost cu siguranță ridicați înaintea necropolei hallstattiene, solul antic al tumulilor din această din urmă epocă fiind situat în panta mantalei movilelor mai vechi. Lipsa vreunui inventar funerar îngreunează situarea lor în timp; fragmentul ceramic susmenționat din tumulul y amintește prin aspectul pastei epoca de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului. Dimensiunile, dispoziția în teren și situația arheologică a acestor tumuli amintește de necropola tumulară de la Milostea (rn. Horezu), la 20 km spre apus de Ferișile. Această din urmă necropolă a fost datată în cel mai vechi orizont al epocii bronzului (vezi Eugenia Popescu și Al. Vulpe, în Revista Muzeelor, III, 1966, 2, p. 148).

Akinakes izolat. S-a descoperit în mod întâmplător în zona nordică a necropolei. Piesa, cu jumătatea dinspre vîrf a lamei ruptă de descoperitor, a fost recuperată de către personalul didactic de la școala locală. Nu poartă urme sigure de ardere. Se păstrează în Muzeul regional Argeș (pl. XV/1).

Descoperiri din epoca romană. La marginea mantalei de bolovani a tum. 8 s-a descoperit o fibulă de bronz de tip provincial roman (sec. III—IV e.n.) (pl. XXVI/32). În același orizont trebuie situată și o brățară de bronz cu secțiunea în bandă lată, cu capetele rotunjite (pl. XXVI/30), găsită în mod izolat la — 0,40 m în mantaua tumulului y. Ambele piese ar putea proveni din inventarul unor morminte secundare de inhumație din tumulii respectivi, din perioada de după evacuarea provinciei Dacia. Scheletele acestor morminte nu au fost conservate în solul din această zonă. În același timp remarcăm că în zona necropolei tumulare nu am mai găsit urme de locuire din epoca respectivă.

Descoperiri din sec. X—XII e.n. La 4 m V de tumulii 40, 42, 43, s-a descoperit, la —0,25 m în pământul vegetal, o brățară din sîrmă de argint împletită, cu capetele late și rotunjite (pl. XXVI/31). Acest tip de brățări se datează în epoca feudală timpurie, după cum ne-au informat colegii Maria Comșa și Dan Teodoru. Nu s-au mai găsit alte urme din această epocă.

Descoperiri din partea de nord a satului Ferișile. Necropola plană.

M₁. Groapă rotundă cu diam. 0,60 m și adîncimea —0,60 m de la solul actual. În pământul gropii, brun negricios, s-au găsit mici bucăți de arsură, multe fragmente de cărbune și ceramică, constînd din jumătatea superioară a unei căni mari cu două torți (1) culcată pe o parte și din fragmente izolate ale altor câteva vase, printre care și o strachină. Nu s-au găsit oase calcinate. **1** — *cană mare* IV B₁, cu două torți γ; sub pragul de la baza gitului, între torți, se află cite o proeminență semicirculară (pl. XXVIII/1). Brun închis. 70%; lipsește fundul. Înălț. cca 0,40 m; diam maxim: 0,315 m. S-au mai găsit fragmente izolate din: — *strachină* I A₃, cu grupe de cite două proeminențe trase în sus din buză (pl. XXVIII/2). Brună la exterior, cenușie în interior. Diam. gurii: cca 0,35 m; — *vas mic pintecos* (cană?); — *vas borcan* VI D, un alt *vas borcan* cu briu alveolar pe git; — cite un fragment din: *strachină evazată* cu caneluri largi în interior (pl. XXVIII/3) și o *ceșcuță* II B.

M₂. Groapă ovală (0,70 × 0,50 m). Adîncimea: —0,68 m de la solul actual. În pământul gropii, brun-negricios, s-au găsit multe bucăți de cărbune. În fundul gropii se aflau puse unele peste altele, ca un pachet, fragmente a.s., constînd mai ales din partea superioară a patru vase borcan. Nu s-au găsit oase calcinate. — *vas borcan* VI D₁, cu proeminențe verticale pe git. Briu alveolar dispus oblic între proeminențe (pl. XXVIII/5). 30%. Dimensiuni mari; — *vas borcan* VI D₁, cu șir de alveole pe umăr, întrerupt de proeminențe plate. Cîteva fragmente; — *vas borcan* VI D₁, cu marginea ușor răsfrîntă; de dimensiuni mai mici (pl. XXVIII/4). Pe git, șir de alveole. Cîteva fragmente; — *vas borcan* D₁ (pl. XXVIII/6). Un fragment cu alveole pe umăr; — cîteva fragmente atipice a.s., printre care unul de *strachină* I A și unul de *căniță*,

M₃. Groapă ovală (0,80 × 0,65 m). Adâncime : -0,62 m de la solul actual. Pe fundul gropii se afla o piatră mare plată. În pământul gropii, pigmentat cu bucăți de arsură, s-au găsit multe bucăți de cărbune, mici fragmente de oase calcinate, unele prinse de fragmentele de cărbune. Nu s-a găsit nici un fragment ceramic.

M₄. Groapă ovală (0,75 × 0,60 m). Adâncimea : -0,54 m de la solul actual. Pământul gropii conținea câteva fragmente de lut ars și puțin cărbune. Pe fundul gropii se afla jumătatea inferioară a unei căni mari cu două torți (1) și alături două fragmente ceramice puternic a.s., lângă o piatră de culoare roșiatică. Nu s-au găsit oase calcinate. 1 - *cană mare* cu două torți (torțile lipsesc). A.s. puternic pe toată suprafața. 40 %, doar jumătatea inferioară. Diam. maxim : 0,33 m.

M₅. Groapă ovală lunguiață (0,90 × 0,55 m). Adâncimea : -1,10 m de la solul actual, până în solul aluvionar. În pământul gropii s-au găsit bucăți de arsură, cărbuni și mai multe fragmente dintr-un *vas mare pntecos* a.s. S-au identificat câteva fragmente minuscule de oase calcinate.

M₆. Groapă rotundă cu diam. de 0,75 m. Adâncimea : -0,68 m de la solul actual. În pământul gropii s-au observat pigmenți de arsură, cărbuni și fragmente izolate de la diferite vase. Unele cioburi se aflau în pământul negru vegetal, partea superioară a gropii fiind răscolită, probabil de lucrările agricole. S-au găsit puține oase calcinate. Fragmentele ceramice, toate a.s., se refereau la : - *cană mică* cu o toartă ε ; - toartă γ de la o *cană* ; - *vas mare pntecos* (probabil din două exemplare) ; - *vas borcan* VI B, cu șir de alveole la baza gâtului.

M₇. Groapă rotundă cu diam. de aproximativ 0,55 m. Adâncimea : -0,77 m. În pământul gropii se găseau puțini cărbuni și pigmenți de arsură. Nu s-au găsit oase calcinate și nici fragmente ceramice.

M₈. Groapă rotundă cu diam. de 0,50 m. Adâncimea : -0,80 m. Pe fundul gropii s-a găsit mult cărbune, câteva oase calcinate mici și puțină arsură. Nici un alt inventar.

M₉. Distrus în partea superioară. Fundul gropii (la -0,45 m) avea un diam. de 0,40 m. În pământul vegetal s-au găsit trei bolovani și multe fragmente ceramice răscolite de fierul plugului. Pe fundul gropii s-a găsit un os calcinat. Fragmentele ceramice în cea mai mare parte proveneau de la : - *strachină* I A₃, cu urme de decor 1b pe umăr ; - *ceșcuță*, fragment de pntece ; - *cană* ; - *cană mare* cu una sau două torți, 2 fragmente ; - câteva fragmente de la unul sau două vase *pntecoase* ; - *vas borcan* VI B, cu șir de alveole ; - *vas borcan* asemănător celui de mai sus. În afară de aceste fragmente s-au mai găsit circa 25 cioburi alipice, care, în parte, ar putea proveni de la vasele de mai sus.

M₁₀. Groapă mare ovală lunguiață (2,26 × 0,85 m măsurată la fund). Adâncimea : -1,30 m. Arc forma unui șanț. Groapa era deranjată în partea superioară de lucrări recente. Deschiderea ei era cu siguranță mai largă. Pământul gropii conținea pigmenți de arsură și cărbuni. Pe fundul gropii se aflau îngrămădite, formând un strat compact, foarte multe fragmente ceramice, toate puternic a.s. Printre cioburi s-au găsit multe bucăți de cărbuni, bucăți mari de arsură cu amprente de adâncituri produse de capete de nuiete, provenind poate de la marginea unei vetre, câțiva bolovani de riu și un bolovan mare feruginos sfărâmițos, de culoare intens roșcată. Tot aici s-a găsit și un drug de fier foarte ruginit, fără urme de ardere, lung de 0,12 m. Nu s-au găsit oase calcinate. Fragmentele ceramice se refereau la : - *strachină* I A₃ (pl. XXVIII/8), corodată, patru fragmente sigure (cca 20 %), diam : 0,29 m ; - *strachină* I B₃, fără caneluri pe buză, slip brun-închis, 30 %, diam. gurii : 0,30 m ; - *strachină* I B₄ cu buza lățită, slip brun, 20 %, diam. gurii : circa 0,26 m ; - *cană* IV C, cu două torți ε. Între torți, baza gâtului, proeminențe mamelonare (pl. XXVIII/7). Corodată. 60 % (jumătatea superioară) ; înălț. presupusă : 0,20-0,25 m, diam. maxim : 0,19 m ; - *cană* IV B₁, cu două torți ε (torțile rupte), apucători sub pntece, corodată ; 40 %, din zona mijlocie a vasului ; dimensiuni foarte mari ; - *cană* foarte asemănătoare cu precedenta, un singur fragment mare ; - *cană mare*, s-au păstrat fragmente din jumătatea inferioară (40 %) ; - *cană mare*, cu decor în relief indistinct pe pntece, câteva fragmente ; - *cană* IV A, cu decor în relief (6a) pe pntece, prag la baza gâtului, un singur fragment ; dimensiuni mijlocii ; - *vas mare pntecos* cu pereții foarte groși, un fragment de margine ; - fragment de *vas pntecos* cu toartă prinsă orizontal pe pntece (ca în fig. 3/1), dimensiuni mari : - fragmente izolate din 5 sau 6 vase mari *pntecoase* ; - *vas pntecos* cu proeminențe mari verticale pe umăr (pl. XXVIII/16), corodată ; 50 % (jumătatea superioară) ; înălț. presupusă : 0,35 m ; - *vas borcan pntecos*, cu marginea puțin răsfrântă, cu șir de alveole pe umăr (pl. XXVII/11). Corodată, 20 %, mai ales din partea superioară ; dimensiuni mijlocii ; - *vas borcan* VI B, cu proeminențe verticale pe umăr (pl. XXVIII/12) ; 80 % (întregit) ; înălț. : 0,187 m ; diam.

Fig.
24/1

gurii : 0,165 m ; *vas borcan* VI B, cu brlu alveolar la baza gîtului (pl. XXVIII/9), cîteva fragmente, dimensiuni mari ; — *bas borcan* VI D₁ (pl. XXVIII/17), cu şir de alveole întrerupt de proeminenţe despicate ; 30 % ; diam. maxim : 0,165 m ; — *vas borcan* VI D₁, cu şir de alveole pe umăr ; 40 % ; diam. maxim : 0,185 m ; înălţ. : 0,205 m.

M₁₁. Groapă mare ovală (1,90 × 1,60) m. Adîncimea : — 0,95 m. Partea superioară a gropii a fost deranjată de lucrări recente. În groapă s-au găsit pigmenţi de arsură, cărbuni, multe oase calcinate şi numeroase fragmente ceramice foarte mici (intenţionat sparte?) printre care şi o ceşcuţă II B₁ întreagă. În partea superioară groapa M₁₁ se întretăia cu o groapă mică (M₁₁). Deoarece atingerea între cele două gropi a avut loc în pămîntul negru vegetal, nu am putut stabili raportul lor de vechime. Din studiul fragmentelor ceramice, majoritatea a. s. puternic, în cea mai mare parte atipice, s-au putut distinge următoarele forme de vase ; — *strachină* I A₃, diam. gurii cca 0,25 m ; — 5 *câni* de diverse dimensiuni ; — 3 *vase mai pîntecoase*, pe un fragment se observă decor în relief ; — *vas borcan* VI D (pl. XXVIII/13), cu brlu alveolar ; — *vas borcan* III, cu şir de alveole pe gît ; — fragmente atipice din alte două *vase borcan* ; — un fragment de margine de *strachină* I A₁ sau de *vas globular* (?).

M_{11a}. Groapă ovală (1,20 × 0,80 m) cu adîncimea de — 0,80 m. Răscolită în partea superioară. Pămîntul gropii conţinea cărbune şi arsură. Nu s-au găsit oase calcinate şi nici inventar ceramic.

Fig.
24/2

M₁₂. Groapă rotundă (diam. : 1,10 m), cu adîncimea de — 0,95 m. În partea superioară a gropii, răscolită de lucrări recente, s-au găsit cîteva fragmente ceramice, care ar putea să nu aparţină de mormînt. Pămîntul gropii era amestecat cu pigmenţi de arsură şi cărbuni. În groapă se afla, culcat pe o parte, un *vas borcan* întreg (1). Nu s-au găsit oase calcinate. Deasupra vasului s-au găsit cîţiva bulgări de pietriş feruginos, roşu intens. 1 — *vas borcan* VI D₂ (pl. XXVIII/21). Pastă mai îngrijită. Brun-roşiatic. Întreg. Înălţ. : 0,37 m ; diam. gurii : 0,31 m.

M₁₃. Groapă rotundă (diam. : circa 1 m), cu adîncimea : — 0,70 m. Partea superioară puternic răscolită. Pămîntul gropii conţinea cărbuni şi arsură şi, în partea superioară, fragmente ceramice şi o *fusaiolă*. Nu s-au găsit oase calcinate. Fragmentele ceramice, cele mai multe a. s., se refereau la : — *strachină* I A₂, cu caneluri oblice pe umăr ; — *strachină evazată* I Da, fără decor, un fragment mare, brun în interior şi exterior ; — *pîntece de ceşcuţă* III, cu caneluri vert. ; — *vas borcan* VI D₁, cu brlu alveolar pe umăr ; — *vas borcan* VI D₁, cu şir de alveole întrerupt de proeminenţe. S-au mai găsit cîteva fragmente de funduri care ar putea proveni şi de la alte vase.

M₁₄. Groapă ovală lunguiaţă (1,10 × 0,60—0,70 ? m), cu adîncimea : — 0,95 m. Puternic deranjată cu prilejul săpării unei gropi de gunoi în curtea şcolii. Pămîntul gropii conţinea mult cărbune şi pigmenţi de arsură. Pe fundul gropii se aflau, aşezate pachet, multe fragmente ceramice, toate a. s., printre care erau răspîndite, bucăţi de cărbunc, bulgări de pietriş feruginos roşcat şi bucăţi mari de arsură (margine de vatră portativă ?, fig. 25). Nu s-au găsit oase calcinate. Fragmentele ceramice, în întregime a. s., se refereau la : — *ceaşcă tronconică* II B, 50 %, înălţ. : 0,101 m. ; — *cană foarte mare* cu două torţi, cu decor în relief pe pîntece ; motivul nu a putut fi reconstituit. Corodată, cîteva fragmente, mai ales din zona mijlocie (pl. XXVIII/19) ; — *cană mare* sau *vas mare pîntecos* (nu e singur dacă avea torţi), cîteva fragmente ; — *vas borcan* VI D₁, cu şir de alveole întrerupt de proeminenţe ; — fragmente din alte 3 sau 4 *vase pîntecoase* sau *vase borcan* ; — toartă de *cană* — fragment de *strachină* I B (?).

M₁₅. Groapă rotundă, cu diam. la fund. (— 0,60 m) circa 1 m. În partea superioară a gropii, în pămîntul negru vegetal, s-au găsit circa 20 de cioburi, toate a. s. şi un fragment de arsuri fără urme de pleavă. Printre fragmentele ceramice, în general atipice, se disting două cioburi, din două *vase borcan* cu brlu alveolar. Pe fundul gropii se aflau bucăţi de cărbune şi 3 cioburi atipice a. s. Nu s-au găsit oase calcinate.

M₁₆. Groapă ovală lunguiaţă (1,20 × 0,75 m), cu adîncimea : — 0,70 m. Conţinea cîteva fragmente mici de cărbune. Pe fund se afla un ciob atipic a. s. Nu s-au găsit oase calcinate.

M₁₇. Groapă ovală (1 × 0,80 m), cu adîncimea : 0,70 m. S-au găsit puşini cărbuni şi pigmenţi de arsură. Nu s-au găsit oase calcinate.

M₁₈. Groapă nu prea adîncă (circa — 0,20 m) răscolită de lucrări recente. În zona presupusului mormînt se aflau circa 30 de cioburi, toate a. s., printre care s-au putut distinge : — margine de *strachină* I B₃, aspect tipic ; — profil de *vas borcan* VI D₁, cu brlu alveolar ; — un fund (de *strachină* ?) profilat. S-au găsit de asemenea cîteva fragmente de pămînt ars şi cărbuni. Nu s-au găsit oase calcinate.

M₁₉. Groapă rotundă, răscolită în partea superioară. La fund (-0,65 m) avea diam.: 0,50 m. În zona deranjată se aflau circa 20 cioburi atipice, toate a.s. Pe fundul gropii se aflau trei bolovani și circa 10 fragmente din: — *strachină* IA cu marginea îndoită (pl. XXVIII/25); dimensiuni mici; — *strachină* I B₅, grosolană, brună, slabe urme de a.s. (un fragment s-a găsit și în zona răscolită a gropii); — *vas borcan* VI D₁, cu șir de alveole, a.s., înălț.: circa 0,20 m. S-au găsit bucăți de cărbune și pigmenți de arsură. Nu s-au găsit oase calcinate.

M₂₀. Groapă rotundă, răscolită în partea superioară. La fund (-0,60 m) avea diam.: 0,35 m. La -0,40 m s-au găsit cca.: 40 cioburi, toate a.s., majoritatea atipice. S-au putut distinge fragmente din: — *cană* de dimensiuni mijlocii cu toartă ε; — *vas borcan* VI B, cu brlu alveolar pe umăr (pl. XXVIII/14); — *vas borcan* VI D, de dimensiuni mici. Nu s-au găsit oase calcinate, ci numai cărbuni și pigmenți de arsură.

M₂₁. Groapă ovală (1 × 0,80 m), cu adâncimea: -0,70 m. Partea superioară a fost răvășită de lucrări recente. În această zonă s-au găsit circa 25 cioburi, majoritatea atipice și a.s. S-a putut distinge un fragment de *ceașcă* II A, cu luciu negru în interior, fără urme de a.s. Spre fundul gropii se aflau multe bucăți de cărbune și cca 50 de cioburi, toate a.s. S-au putut distinge fragmente din: — *strachină* I B, foarte grosolană lucrată — *cană* sau *vas pntecos*; — *vas borcan* VI B; — *vas borcan* VI D₁, scund, cu pereții groși. Nu s-au găsit oase calcinate.

M₂₂. Groapă rotundă, răscolită în partea superioară. Se lățește spre fund (diam. la 0,80 m : 0,90 m; diam. la -1,30 m : 1,10 m). În partea superioară a gropii se aflau un bolovan plat și mai multe pietre mici, trecute prin foc, piintre care una roșie feruginoasă. Până la -0,80 m, groapa conținea pigmenți de cărbune și arsură și cca 20 de cioburi atipice, toate a.s., printre care se disting două profile de *vas borcan* cu brlu alveolar. La fundul gropii s-a găsit mult cărbune, un *vas întregibil* (*borcan* scund, grosolan, cu proeminențe, a.s., pl. XXVIII/15) și un fragment dintr-un *vas mare pntecos* cu apucători de asemenea a.s. Nu s-au găsit oase calcinate.

M₂₃. Groapă răvășită în partea superioară. Fundul la -0,35 m. În pământul negru vegetal s-au găsit, pe o zonă mai întinsă, cca 25 de cioburi, din care unele erau a.s., Distingem fragmente de *strachină* I B (mai groasă decât cea de mai jos), *ceașcă pntecoasă* III cu caneluri vert. *câniță*, *vas borcan*. La fundul gropii s-au găsit multe fragmente de cărbune, câțiva bolovani și un fragment mare (circa 25%) dintr-o *strachină* I B₃ cu aspect tipic (pl. XXVIII/20), fără urme sigure de a.s., cu diam. gurii 0,35 m. Nu s-au găsit oase calcinate.

M₂₄. Groapă răvășită în partea superioară. La fund (-0,40 m) avea diam. 0,65 m. S-au găsit pigmenți de arsură, fragmente de cărbune și câteva cioburi a.s. de la cel puțin un *vas borcan*. Nu s-au găsit oase calcinate.

M₂₅. Groapă rotundă, răvășită în partea superioară. La fund (-0,50 m) avea diam. de 0,70 m. S-au găsit circa 25 cioburi a.s. printre care am putut distinge fragmente de *cană* și de *vas borcan*. S-au observat pigmenți de arsură și cărbune. Nu s-au găsit oase calcinate.

M₂₆. Groapă răvășită în partea superioară. La fund (-0,50 m) avea diam. de circa 0,60 m. Pe fundul gropii erau circa 12 cioburi puternic a.s. provenind din jumătatea inferioară a unui *vas borcan*. S-a găsit și un fragment mic din pastă fină, probabil de la o *strachină* evazată. Nu s-au găsit oase calcinate.

M₂₇. Complet răvășit. Pe o zonă de circa 1 m diam. s-au găsit circa 15 cioburi, toate a.s., și o *fusaiolă* (pl. XXVIII/31). Am putut distinge: un fund profilat (*strachină*?), fragmente de *vas pntecos* și de *vas borcan* (probabil VI D). Nu s-au găsit oase calcinate.

M₂₈. Groapă ovală răvășită în partea superioară. La fund (-0,75 m) avea diam.: 1 × 0,80 m. Pe fundul gropii s-au găsit bucăți de cărbune și fragmente a.s. din *strachină* I B₂, *vas borcan* VI B și *vas borcan* VI D cu brlu alveolar. Nu s-au găsit oase calcinate.

După cum a reieșit și din raportul de mai sus, gropile din partea de NV a suprafeței săpate sînt cele mai răvășite de lucrări recente. În această parte am găsit foarte multe fragmente ceramice, unele a.s., răspândite pe suprafețe mari, provenind fără îndoială de la gropi complet distruse. Nu ar avea așa dar nici un sens să le mai prezentăm integral aici. Vom menționa doar unele fragmente ce se referă la forme interesante pentru întregirea tabloului tipologic al necropolei: *strachină* I A₁; I A₂ cu decor 1 b; I A₃; I A₄; *strachină* I B₁ (pl. XXVIII/72 :

I B₃ (pl. XXVIII/30); I B₄; I B₅ (pl. XXVIII/28); *strachină* cu buza lățită (pl. XXVIII/29), un fragment mic lucrat în pastă fină cu luciu; *strachină evazată* fără decor (XXVIII/24), negru strălucitor în interior (*ceașcă* II A ?); *ceșcuță* II B₂, întreagă, toarta ruptă; fragment de toartă cu *bulon* ζ (pl. XXVIII/26); *ceșcuță* cu caneluri vert.; *cană* cu slip lucios cu decor spiralic 4 b sau 4c; *căni* mai grosolane de diferite dimensiuni; *vase mari pnteceose*; *vase borcan* VI B; VI C; VI D; și câteva fragmente de funduri profilate. În aceeași zonă s-au găsit câteva bucăți de arsură, cărbune și o *fusaiolă* spartă. Nu am găsit nicăieri oase calcinate.

Fig. 6

TUMULUL IZOLAT 150. Pe coasta domoală a dealului Mlăcile, în curtea lui Vasile Jidoveanu, în zona necropolei plane, s-a descoperit în 1960 un tumul izolat. Mantaua de bolovani se afla la -0,21 m; solul antic la circa: -0,29-0,31 m. Din profilul secțiunii noastre (fig. 26) se poate deduce că în zona respectivă au avut loc ușoare alunecări de teren. Situația arheologică însă este destul de bună. Mormintul este reprezentat de un rug de formă aproximativ ovală, lung de 2,20 m și lat de 1,16 m. Suprafața rugului a fost complet curățată, rămânând doar vatra de pământ ars. În marginea de NV a rugului se aflau părțile inferioare a 4 căni sau cești a.s. (1-4), dintre care două conțineau oase calcinate. Alături de acestea s-au mai găsit fragmente a.s. de la alte vase, oase calcinate, cărbuni, precum și două bucăți informe de fier. Acest complex era acoperit nemijlocit de mantaua de bolovani dispuși pe un singur strat. 1 - *cană* sau *ceașcă pnteceasă* cu caneluri oblice (1 b) pe pntece. Avea o singură toartă, ruptă. Foarte corodată și a.s. 40%, jumătatea inferioară. Diam. maxim: 0,18 m (pl. XXVIII/23). 2 - *cană* sau *ceașcă pnteceasă*, asemănătoare cu cea de mai sus ca formă și aspect. 3 - *cană* cu două torți (probabil δ). Foarte corodată și a.s., 30%, din partea inferioară. Dimensiuni mijlocii. 4 - *cană* (?). Se păstrează numai fundul și o parte din pntece; a.s. și foarte corodată. Dimensiuni mijlocii. S-au mai găsit fragmente izolate din: - *strachină* I A₂ cu proeminențe verticale, 20%, a.s., diam. gurii: 0,29 m; - *ceșcuță* II B; - *vas mare pntecos* (probabil două exemplare); - *vas borcan* VI D (pl. XXVIII/22).

Alte descoperiri în depresiunea Costești-Bistrița

- Satul *Pietreni*. La piciorul muntelui Cirligele Costeștilor, săteanul Vasile Ungureanu a găsit, săpând pentru piatră de var, cu ani în urmă, un topor de aramă cu gaură de înmănușare transversală. Piesa a fost pierdută ulterior. Descoperitorul i-a făcut doar o schiță din care am dedus cu ce fel de obiect avem de-a face.

- Satul *Costești*. În partea de N a dealului Cioclova, s-au găsit, cu prilejul săpării de gropi pentru pomi fructiferi, câteva cioburi hallstattiene și un cujițaș de fier. Nu sînt urme de așezare.

- Satul *Costești*. Pe piciorul sudvestic al măgurei Costeștilor se găsesc fragmente sporadice Coțofeni.

- Satul *Vărateci*. În punctul „la nuci” și în alte două puncte de pe coasta de răsărit a dealului Vărateci, am găsit urme de așezare Coțofeni. Tot aici am găsit și fragmente ceramice din epocă feudală.

- Muntele *Arnola*. În zona carierei de piatră, muncitorii au găsit un vîrf de lance de fier (pl. XX/11) și un topor de fier cu brațele în cruce (pl. XIX/22). Nu sînt urme de așezare.

THE village Ferigile (commune Costești, district of Horezu, the Argeș Region) lies in a small depression in the sub-Carpathian zone in Oltenia, surrounded by high hills converging, towards the north, on the calcareous massif Buila (1,850 m) which belongs to the Southern Carpathians (Figs. 1, 2/1–2). A tumular and a plane necropolis were found, dating from the end of the first iron age. In the zone of the tumular necropolis were also 5 tumuli of the transition period from the neolithic to the bronze age ($u-z$ on the overall map). The eight years of archaeological investigations (1956–1964) resulted in an integral exploration of the tumular necropolis (149 tumuli were studied), and in the excavation of 28 tombs of the plane necropolis, of an isolated Hallstatt tumulus (tumulus 150) and of two tumuli of the transition period from the neolithic to the bronze age. The whole zone where the researches were carried on is densely populated and intensely tilled. The numerous fruit-trees were also an impediment in the progress of the archaeological work. At the moment when the diggings began, the earth covers of the tumuli were levelled and in many tumuli there were parts of the stone block mantle which had been destroyed. That is why it has sometimes been impossible to make some stratigraphic observations and to identify the secondary tombs. With the exception of a number of clear cases, we could investigate only the main tombs and, in general, only the tombs at a greater depth than 0.20 m.

The structure of the tumuli is the same all over the necropolis: over the ancient soil, where the tomb was laid, stone blocks were arranged to form a heap which generally had an oval shape and which was covered by a layer of vegetal soil. The diameter of the stone cover, the only one which is visible to-day, ranged between 0.90 and 6.0 m, and it was seldom greater. The stone layer was found usually at a depth of 0.20 m from the present soil and the ancient soil at about 0.30–0.35 m (Figs. 4–6). As it is seen on the overall map, the tumuli were arranged in groups disposed in a zone 700 m long and about 100 m wide.

The burial rites consisted exclusively of incineration. In the sub-Carpathian zone of Central Romania there are many necropoles, at Telești and Drăgoești (note 9), Vaideeni (district of Horezu), Curtea de Argeș (note 4), Țițești (note 22), Tigveni (note 7), Birsești (note 6), all of them dating from the same epoch as the graveyard of Ferigile. Incineration was widely spread in the regions between the Carpathians and the Danube in the periods Ha A–Ha C, and at the end of this epoch it was observed as the only burial rite, especially in the area of the sub-Carpathian zone.

A rather variegated *ritual* was noticed within the limits of the tumular necropolis at Ferigile. The following types of tombs were found:

1. Tombs whose inventory was deposited on the ancient soil. This category has two variants:

1a – The calcined bones and the coals were deposited on the soil beside the rest of the inventory. According to the relation between these three elements, four sub-groups were identified (1a₁₋₄) (Fig. 7).

1b – The bones and the coals were laid in an urn.

2. Tombs containing a covered urn placed in the grave. There are two variants here too :

2a — The urn was laid in a hole. The greatest part of the secondary tombs belong to this category. A sub-variant (2a₁) was noticed, in which the grave containing the urn was at the centre of the tumulus and was covered with a grit stone slab (Figs. 10/1, 3, 5—7).

2b — The urn was half buried at the centre of the tumulus, and the cover of stone blocks and earth spread over it (Figs. 11/1, 2).

3. Tombs consisting of rectangular graves in which the urns and the other pots were not covered (Figs. 10/2, 4 ; 11/1 ; 12).

4. Simple graves containing coals and calcined bones, sometimes also bits of pottery.

5. Empty tombs, which contained nothing, neither bones nor coals, having the character of cenotaphs.

Of all these, the type of tombs 1a are the most numerous (Fig. 31). The incineration was performed on a funeral pile somewhere else. The pottery of the tombs, especially that in the tombs of type 1, is fragmentary. It has been broken at the funeral pile, as it is proved by many fragments of pottery which may be put together, some of them bearing obvious traces of burning, and others not even touched by the fire. About 20 to 80 per cent of the fragments were gathered. The same incineration place was used for series of burials. Many times it has been found that the tombs contained bits of pottery among which there was also an isolated fragment which had been very much burned and which had come from another burial ; in a number of cases even the tomb to which it belonged was identified, as the fragment tallied with bits from another tomb. A lot of pottery was used in the funeral ceremony, which was performed mainly at the funeral pile. Fragments of 1,570 different pots were found in the whole tumular necropolis.

The deceased was burned carrying his arms and wearing his ornaments, as the traces of burning on the metal objects prove it. The custom of bending sometimes the fighting knives and the spears before the incineration is interesting. A small quantity of calcined bones or coals were put into the grave, only as much as was picked up at the funeral pile, representing rather a symbolic quantity. It was only in a few tombs that the number of the bones corresponded to the supposed total quantity. As to the distribution of the bits of pottery in the interior of the tumulus, the tendency was noticed to put at the extremity of the stone blocks cover fragments of big pots : cups, tureens, jars. When they do not represent later tombs, these fragments may be interpreted as offerings.

In few cases stratigraphic relationships between the various types of tombs were observed. We notice especially the urns buried in the mantles of the tumuli containing a main tomb of type 1a or 1b [fr instance in tumuli 4, 6, 20, 31, 42, 62, 63 (Fig. 9), 77, 80, 92, 105, 145]. Because of the levelling of the earth cover no observations could be made on the relation between the age of the neighbouring tumuli. From the point of view of the types of ritual, type 1b represents a transition form between types 1a and 2. From a stratigraphic point of view, type 1 is the most ancient ; the evolution of the types goes as follows : 1a→1b→2a→2b. This does not mean that it is not possible that type 2 evolved partly parallelly with type 1. Type 3 evinces influences from the south-east (see the necropolis at Ravna, note 43) and dates, as is seen, both stratigraphically and from the point of view of the inventory, from a more

recent period (about 400 B.C.) In Fig. 31 it is seen how type 1 prevails in the northern half of the necropolis and type 1b and 2a₁ are found exclusively in the southern half. The arrangement of types 2b and 3 is irregular.

The pottery of Ferigile is rather unitary in aspect. The material is black at the edge where it was broken as it was but weakly burned. Sand and small stones were used as a degreasing substance. The greatest part of the pottery was covered by a fine slip stratum more or less polished. Due to burning, the pots are generally brown, and some cups and bowls are black on the inside and brown on the outside.

We describe each form and each variant using a sigla before its full name, making thus the presentation of the annexed catalogue simpler and avoiding the repetition of identical descriptions.

I A. *Bowls with the rim bent inwardly* (plate I/1—13). The shape of the various variants I A_{1—4} is shown in figure 13. This is the most frequently met shape (about 20 per cent of the whole pottery). Of the various variants, variant I A₃ was repeatedly found in the tombs of types 2b and 3. These bowls belong to the Basarabi culture also (note 36).

I B. *Bowls with grooved rims* (plate I/14—26; bowls without grooves on the rim in plate II/1—7; shapes of variants I B_{1—5} in figure 13/5—9). They represent 3 per cent of the material. Bowl I B is met especially in the south and central zones of the necropolis (Fig. 27/1); it was also found in tombs of type 2a. The bowl I B resembles a type of bowl frequent at the beginning of the Hallstatt period; in the Basarabi culture, it is completely incidental and its re-emergence in the group of Ferigile is rather isolated.

I C. *The bowl-shaped tureen* (plate II/8—12), of which 5 pieces were found, was met only in tombs of type 3. It is an imitation of a Greek type (ληκάνη) which was made on a potter's wheel in the zone of the Danube (at Grojdibod and Zimnicea, see notes 63, 64). The pieces found at Ferigile are all hand-made.

I D. *The wide-rimmed bowl* (plate II/13—20; III; the profiles of variants I Da_{1—4}—I Db_{1—3} in figure 13/10—16). The greatest part are decorated in the interior, either with crossed grooves (ornament 2), or with ribs or protruding spirals (ornaments 3,4). Two techniques are distinguishable in the execution of the crossed grooves: α and β (Fig. 14). The wide-rimmed bowl represents about 9 per cent of the whole pottery. The pieces ornamented with crossed grooves in the technique α are more frequently met in the northern half of the graveyard, whereas those in the technique β are found in the central zone (Fig. 27/3). We think that the technique β represents a degenerated technique α . In the tombs of type 3 only undecorated pieces were found.

The wide-rimmed bowl is specific of the north area of the Danube. It has been found in Transylvania, Moldavia, Podolia and the plain of the river Tisza. This type belonged originally to the Basarabi culture (note 36). Some decorations resemble closely the ornamentation of the Basarabi culture.

II A. *Cups with the handle higher than the rim* (finely worked pieces with a disc-shaped or zoomorphic button on the handle) (plates IV; V). They make up 6 per cent of the material and prevail in the northern half of the necropolis where the most beautifully decorated pieces were also found (Fig. 28/1). They were found only in the tombs of type 1a. They are a type specific to the group of Ferigile (it was found at Tigveni, note 7, Curtea de Argeş, note 4, and as far as the zone of Ploieşti). Their shape resembles that of some bowls of Podolia and trans-Carpathian Ukraine. Discoid buttons dating from the period Ha C were found north of the Black Sea

and, rarely, also in the Basarabi culture. Various instances were found in Transylvania (Lechința de Mureș, Fig. 15 and Tîrgu-Lăpuș, note 16) dating from Ha A and B. The analogies with the buttons on the bellied cups of Vergina (Macedonia) (note 17) are also remarkable. The fact that at Ferigile such cups with a discoid button were found in the northern half of the necropolis indicates that the tombs of that zone are older.

II B. *Small cups with the handle higher than the rim* (plate VI/1—17); they make up 7 per cent of the whole material and are a common form in the late Hallstatt cultures. The pieces which have a small cylindrical button on the handle are remarkable (button of type ζ); their distribution within the necropolis is interesting. As is seen in figure 28/2, these small cups are prevalent in the southern half and in the tombs of type 2a₁. The small cup with button ζ is also met in Transylvania (note 88, 89), in Podolia (note 14), at Bîrșești (note 6), at Gogoșu (note 8) and especially at Dobrina and Ravna (note 43). Undoubtedly this type represented a certain cultural horizon.

III. *Bellied cups decorated with grooves on the belly* (plate VII) represent 6.3 per cent of the material. From a functional point of view, smaller pieces are distinguished (small bellied cups), which represent 2.5 per cent of the material (plate VIII/1—7). Two main variants are distinguishable according to their profiles, III A and B. Their distribution is rather uniform, the pieces of type III B are more frequent, however, in the northern half. They are met with only in the tombs of type 1 and 2a. This type is rare in the late Hallstatt period, as it belongs originally to the Basarabi culture (note 36), where it is frequently met.

IV. *One or two-handled jugs* (plates IX—X, the profiles of the variants in figure 16). The handles were classified in figure 17 (α—ζ). The handles of type α and β are frequent especially on the pieces made of fines paste. Many pieces are ornamented, especially with decoration 1a—b, 2, 4 and 6. The cups make up 22 per cent of the whole pottery, and the finely worked ones, about 2 per cent. As to their distribution in the necropolis the jugs with handles α (Fig. 29/3) and those ornamented with protruding spiral decoration (Fig. 29/2) are more frequent at the centre and in the south of the necropolis. The jugs were found only in tombs of type 1 and 2. The prototype of the fine ewer with handle α belongs to the Basarabi culture (note 36).

The jugs with a handle higher than the rim (plate VIII/8—15) were found exclusively in tombs of type 3 and are hand-made imitations of the prototypes made on the potter's wheel. The latter were found south of the Danube and in the plain of the Tisza.

V. *Big bellied pots* (plate XI and the profiles in figure 16, the same as for the jugs). In the tombs of type 2a, they were used as urns, but are also found as offerings in tombs of type 1 and 2a. They were not found in tombs of type 3. Their distribution in the graveyard is uniform.

VI. *The jars* (plate XII and the profiles of the variants in figure 16) are made of rough paste, without slip, and decorated with an alveolate belt or a series of alveoluses on the curve near the rim. They make up 9.5 per cent of the whole pottery. The distribution of type VI A (Fig. 28/3), especially of the pieces decorated with incisions arranged crosswise on the outside of the rim, is interesting (the latter are concentrated in the southern part of the necropolis).

This type originates in the older Hallstatt period. Variant VI A especially is met with in the Basarabi culture (note 36).

The spherical cup (plate VI/18—22, 25) is a form specific to the group of Ferigile. It was also found at Curtea de Argeş and probably comes from the culture of Illyria.

The ornamentation of the pottery of Ferigile is achieved especially by grooves, which are sometimes done in a way that makes them look as if they were protruding (see the various types in figure 18). The ornament of type 2 (Fig. 18/5), which is met in the early Hallstatt culture of Transylvania and is frequently found in the Laisitz culture, is specific for Ferigile. The ornament 2 is prevalent in the northern and central zones of the necropolis. The spiral ornament of type 4 (Fig. 18/8—11) has been obviously taken over from the Basarabi culture (especially variants 4a₁ and 4a₂) (see note 36).

The buttons on the cup handles II A (plate V/4—30) were classified as follows: — α (variants α_{1-4}), with a peduncle and a discoid extremity, — β , with a protuberance in the middle of the discoid extremity, — γ , zoomorphic, representing especially stag or ram heads, — δ , with a three-cornered extremity, — ϵ , turban-shaped. The small cylindrical buttons ζ are indissolubly bound with the handles of the small cups of type II B (plate VI). For the distribution of the buttons in the plan of the necropolis see the references to the cups of type II above.

The metal objects

Iron is well preserved at Ferigile, especially after it has been previously burned on the funeral pile. Bronze is in most cases attacked by malignant patina.

Akinakes. 4 pieces were found (plate XV, and Fig. 20). Two of the pieces are decorated with rows of dots that could have remained from the operation of gold-plating. The precious metal has undoubtedly melted in the funeral fire. Three of the four pieces of Ferigile come from tombs of type 1a of the northern edge of the necropolis (Fig. 30/1). The fourth has been accidentally found, also in this zone. Two pieces were found at Curtea de Argeş, in the Ferigile group, in an environment similar to that of Ferigile (plate XVI and Fig. 19), and two more at Ploieşti-Triaj (note 24). The six pieces we study in the present work are of different types, although they have been found in the same chronological horizon. It is interesting to note that in the Ferigile group almost all types that prevail in the Carpatho-Danubian area appear, a fact which demonstrates the chronological unity of this type of arms in this zone (the second half of the 6th and the beginning of the 5th century B.C.). The pieces of plates XV/2 and XVI/1 are very long and resemble the archaic exemplars of Ukraine. The fact that the pieces with antennae were found in the oldest horizon demonstrates that this type, with antennae, is older in the zone between the Carpathians and the Danube than in South Russia, being a mixed shape between the Oriental akinakes and the antennae dagger of the Ha D of Central Europe.

The distribution of the akinakes in the zone of the Carpathians and of the Danube (note 114 and plate XLI), covers an area comprising the sub-Carpathian region in Oltenia, Wallachia and Moldavia going as far as Podolia, Transylvania and the Hungarian Plain. Within this area, there are some denser zones: the group Ferigile-Bîrseşti, the upper course of the river Mureş and the plain between the Tisza and the Danube (plate XLI).

The fighting knives, slightly curved, are frequently found at Ferigile in all tombs of warriors (plate XVII). The antennae piece of tumulus 53 (plate XVII/11) and

the fighting knives with a patterned edge of plate XVII/12,13 are remarkable. This last piece was widely used in the Illyric culture, but also in the plain of the river Tisza and south of the Danube. It is out of this fighting knife that the Dacian *sica* evolved. The origin of the knives of Ferigile must be searched in the knives of the middle Hallstatt period.

The small knives were classified in three types: A, with curved blade and convex edge (plate XVIII/1–16); B, with concave edge in its upper part (plate XVIII/17–25); C, with leaf-shaped edge (plate XVIII/26–30). Type C was found only in tombs of type 3.

Fighting axes (plates XIX/12–21; XXVII are of two types: with two edges, which are the most numerous, and hammer-axes (plate XIX/18–21). The profile of the two-edged axes is slightly curved, which is an evolution as compared to the rectangular profile of the axes of Ha C (note 125). The areas where the two-edged axe and the hammer-axe are found overlaps in the zone of the Ferigile group and in Transylvania, the former prevailing in the south-west and the latter in the north-east and east of Romania.

The winged axe (Ärmchenbeil) (plate XIX/16) was found only once and represents an advanced type as compared to those of the early and middle Hallstatt period (note 130). Pieces similar to that of Ferigile were found at Vekerzug (see note 28).

The iron celt (plate XIX/17) was found only once. This type is met within the Illyrian world.

The spearheads (plate XX) were classified according to the section of the leaf (lenticular, rhomboidal, hexagonal, round). The pieces of plate XX/13, 16, decorated similarly to the spearheads of Donja-Dolina (note 45) and Glasinac, (note 13) are remarkable. The piece found at Curtea de Argeş, with faceted joining tube and decorated with incisions, is also interesting (plate XVI/6). The spearheads appeared in Romania at the end of the Ha C period and come from the Illyric world. They are frequently found in Oltenia, but are rare in Transylvania and Moldavia. Their length also grows shorter eastwards.

The iron sheaths (plate XIX/1–11) were used for the fighting knives as well as for the spearheads. Many sheaths were decorated at the ends with incisions arranged transversally or crosswise, a decoration met with on the pottery too (plate XIX/7). The type of sheath found at Ferigile was also found at Gogoşu and on the plain of the Tisza. It is a frequent type in the Illyric world.

The arrowheads have all a characteristic form (Fig. 21); they have a pair of small holes for binding on the wooden shaft. Such arrows were also found at Curtea de Argeş and at Vekerzug. They resemble Mycenaean bronze exemplars. Their appearance at the end of the Hallstatt period at Ferigile seems to be rather a local invention than a revival of an ancient tradition.

Bridle bits and harness pieces. The bridle bits, all iron, may be classified according to the form of the lateral parts of the bit; A, (plate XXI/1–3 and the special case of plate XXI/4); B, (plate XXI/6); C₁, with mobile mouthpiece (plate XXII/5,7); C₂, with fixed mouthpiece (plate XXII/8–10); the piece of type C₂ but with the bit ends ornamented with horse heads (plate XVI/3) was found together with the long akinakes (plate XVI/1) at Curtea de Argeş.

The bridle bits of type C₂, whose area of distribution covers, besides the group Ferigile (pieces were found at Tigveni and Curtea de Argeş), the plain of the river Tisza (note 28) and Chotin (note 29) and stretches even farther west, in Slovenia (note

142), is of special interest. Pieces of type C₂, with zoomorphic ornamentation on the lateral parts of the bit, were found especially in the Hungarian plain (note 143). The bridle bits with fixed mouthpiece are a type proper to the area of the Carpathians and of the Danube; its prototype is the bridle bit of Belin (the Braşov region) of the Ha B period (note 143). The animal head as an ornament on the lateral parts of the bridle bit is very frequent north of the Black Sea, where it is associated with a mobile mouthpiece, like all Scythian bridle bits. In the Scythian world, the lateral parts of the bridle bits ornamented with a horsehead date exclusively from the 6th century B.C. (note 145). Two pieces recently found in Dobrudja associated with archaic Greek pottery (note 147) corroborate this dating. We think that we must consider the bridle bits ornamented with horse heads at the sides from the Carpatho-Danubian area as dating from the same period; the association, at Curtea de Argeş, with an akinakes of an archaic type confirms both the dating of these pieces in the second half of the 6th century B.C., and of the horizon where they were found.

The four harness buttons of tumulus 27, associated with a bridle bit of type C₁ (plate XXI/6 d-g), are an evolved type as compared to the similar buttons from Balta Verde (note 8), a fact that agrees with their location in the necropolis of Ferigile. These buttons, frequently met in the basin of the Danube especially in the Ha C period, are rarer in the late Hallstatt period, the pieces of Ferigile being, perhaps, the latest.

Ornaments. The small number of ornaments found at Ferigile is worth mentioning, as compared to the usual proportion in Illyric tombs (note 149).

Fibulae were found of three types: with triangular leg (Glasinac I) (plate XXIII/3, 4), with the leg in the form of a Boeotian shield (Glasinac II) (plate XXIII/5, 8, 9, 16), and with rectangular leg adorned with a button (type Donja-Dolina) (plate XXIII/7, 10). The first type was found both in a tomb of ritual 1a and in a tomb of ritual 3. The type with triangular leg appears in the Ha C period (note 36), is frequent in the 6th – 5th centuries B.C. (note 151) and is maintained as late as the 4th century B.C. The piece of tumulus 40 of Ferigile and the pieces of Alexandria (note 152) and Ravna (note 43) plead in favour of the last dating.

The fibula Glasinac II appears in various variants. The pieces ornamented with decoration „en repoussé” on the leg, always associated with openworked belt-pieces, are interesting. Such pieces are found especially in the south-western Thracian world. The fibula Glasinac II appears as early as the 7th century B.C. (note 153) and develops in the 6th and 5th centuries, especially in the Illyric world. The piece of tumulus 69 at Ferigile, with missing foot-plate and the section of the bow octagonal (plate XXIII/2), is similar with the piece of Gogoşu (Fig. 33/6), where it is associated with the fibula of the type Donja-Dolina and with the fibula „a navicella”.

The fibula of the type Donja-Dolina, though its prototype dates from the geometric epoch, appears in these regions much later. It is frequent at Gogoşu, but it does not appear in the older necropolis (7th – 6th centuries) of Balta Verde. It was found at Kačane in Bosnia associated with Greek pottery with red ornamentation, dating from the middle of the 5th century B.C. (note 159).

Surely, the fragments ornamented with decoration „en repoussé” found in tumulus 45 (plate XXIII/1) belong to a double-disked fibula. Similar pieces were found in the North-West of Bulgaria, at Krivodol (the Vratza Region) (note 161).

Openworked belt-pieces (plate XXIV) were found exclusively in the northern zone of the necropolis (Fig. 30/2) and were always associated with *spiral chains* („salta-

leone") (Fig. 30/2) and iron beads (plate XXVI/18, 19). The function of these pieces is illustrated by the situation found in the inhumation tombs of Donja-Dolina, where they were always found at the waist (note 162). They were found twice filled with massive coal pieces at Ferigile, a fact which may indicate that they were applied on pieces of wood. As regards their dating, we consider as a starting point the piece of Perachora (note 153) of the end of the 7th century. The association with a fibula of type Donja-Dolina in tumulus 46 at Ferigile pleads for a later date (the end of the 6th and the beginning of the 5th century). The distribution of these pieces exclusively in the northern zone of the necropolis of Ferigile corroborate this dating (550 — later than 500 B.C.).

Glass beads — blue or yellow with blue eyes (Fig. 22) were scarce, and were found exclusively in the northern zone of the necropolis (Fig. 30/2). To note that the yellow pieces with blue eyes were all found in a tomb of type 3 (tumulus 40). They were frequent in the Illyric world, but at Ferigile they must have been imported. The fact that they are found only in the old horizon and in the most recent must be attributed to the fancy of intertribal exchange and does not represent a chronological indication.

Bronze bracelets were found, especially of the kind with plane convex section (plate XXV/13, 14, 16, 18, 22) and with circular section (plate XXV/4 — 6, 9, 12, 18). The exemplars with thicker ends (plate XXV/6) or in the form of snake heads (plate XXV/4) are remarkable. They were all found in the northern and central zone (Fig. 30/3). Both types mentioned above appear as early as the middle Hallstatt period. However, at Balta Verde, the bracelets with plane convex section prevail, whereas in the more recent cemetery of Gogoşu the bracelets with circular section are more numerous. These statistical remarks cannot be, however, of importance for the situation at Ferigile, because of the low number of pieces.

Other non-ceramic objects. In the tumular necropolis at Ferigile there were found numerous big iron rings, all of the same type (plate XXVI/5 — 8), *ear-rings* with discoid heads (plate XXVI/2, 3), an *open ring* (plate XXVI/4), a *discoid application* (plate XXVI/1) (note 170), the head of a *pin* with bronze coating and iron heart (plate XXVI/10) (similar objects at Gogoşu, Fig. 33/3, and at Glasinac, note 172), a grit whet stone (plate XXVI/14, 15) and an iron one (plate XXVI/13) and chalk beads (plate XXVI/17).

We also mention the pluricircular hanging piece found at Curtea de Argeş (plate XVI/5), similar to those found in Transylvania and the plain of the river Tisza.

The plane necropolis. It is located at about 1.5 km to the north of the tumular necropolis. The 28 tombs (Fig. 23) are composed of graves with pottery, especially broken, fragmentary pottery, coals and sometimes calcined bones (type 4 of ritual of the tumular necropolis). Two types of graves were found : 1) oval or circular (Fig. 24/2) ; and 2) very long ones, having the aspect of a ditch, at the bottom of which the fragments of pottery and the coals were laid down in packets (Fig. 24/1). In many graves, the calcined bones were missing. This is due sometimes also to the updigging in recent times of a great part of the plane necropolis. The bits of pottery were almost always strongly burned a second time. In the grave, pieces of the edge of fire-places were often found (Fig. 25), intensely reddish sand balls and fusaiolas.

The pottery of the plane necropolis is not essentially different from that of the tumular necropolis. The monotony of the forms and the absence of the ornaments is striking (plate XXVIII). The most wide-spread forms are the bellied

pots or the big rough jugs and the jars of type VI B and VI D. Bowls of type I B were also found, and, more rarely, of type I A. A piece of bowl adorned with prominences descending from the rim (plate XXVIII/2) is worth mentioning. The cups of type II B are also rare, of which we mention a piece with a button ζ (plate XXVIII/26). As forms peculiar to the plane necropolis, we point out the bellied pot of plate XXVIII/16), the broad-rimmed bowls (plate XXVIII/29), the small rough jar of plate XXVIII/15 and the bellied pot of figure 3/1. Semicircular prominences (Fig. 3/3 and plates XXVIII/1; XXVIII/19) and oblique belts (plate XXVIII/6 and Fig. 3/2) were also found in the plane necropolis.

The material of the plane necropolis is similar especially to that of the southern part of the tumular necropolis, hence it is partly contemporary with it.

Similar objects and situations to those of the graves of the plane necropolis are found also in the group Ferigile, at Tigveni. The custom of putting fusaiolas into the graves has been noticed at Curtea de Argeş (note 4), Tigveni, Dobrina and Ravna (note 43).

The isolated tumulus 150, located near the plane necropolis, has a grave where the body was incinerated on the spot, an unique case at Ferigile (Fig. 26). Chronologically, it corresponds probably to the plane necropolis. Similar situations were found at Verbioara (note 174), in the tumular necropolis at Histria and in the tumuli south of the Danube (note 33).

Chronology of the finds of Ferigile dating from the Hallstatt period

The method of vertical stratigraphy may be applied but rarely to determine the evolution of a necropolis, especially when we deal with a normal extension over an area, from one end to the other of the cemetery, without overlappings, as is the case at Ferigile. The levelling of the upper part of the tumuli has made it impossible, in general, to discover the cases of eventual further additions of tombs. The handful of stratigraphic remarks of this kind we were able to make here and there, although they are in good agreement with the chronology expounded below, are not conclusive by themselves, as in most cases they refer to super-structures of tombs which were not divided by long periods. In these circumstances, the only method able to offer the criteria for a chronological division into periods is the method of *horizontal stratigraphy*, based on the necessary extension of the necropolis from one end to the other.

In the preceding chapters, we have analysed the distribution of various types taken separately in the plan of the necropolis, as may be seen on the respective plans (Figs. 27—31). The association of various characteristic types in the same tomb determines the aspect of the respective tomb. Analysing the frequency of the associations of the types and comparing the graves which evinced a preference for the same associations of objects, we obtain groups of graves with a common aspect that we assume to be contemporaneous, and that constitute a certain level of development of the cemetery. The chronological succession of these groups corresponds on the plan to the succession of zones from one end to the other of the necropolis (Fig. 32). Each group of graves of this kind represents thus a phase in the evolution of the cemetery. There may be found even transitional aspects between the various phases. Obviously, not all tumuli could be useful in this analysis. We have not considered the tombs which

were completely destroyed or were very poor and contained atypical material. Taking into account the rather regular evolution of the necropolis, we may suppose that the tumuli which were not covered by the grouping in typological phases pertain, from a chronological point of view, to the development phase prevailing in the respective zone.

As, unlike the purely objective method of vertical stratigraphy, the method of horizontal stratigraphy implies a part of interpretation, we presume to anticipate the conclusions and to number the phases beginning with the northern end, considering the development of the necropolis from the north to the south. Here are the characteristics of each of them :

Phase I comprises tombs of type 1a, with the objects deposited on the soil, where cups II A with discoid or zoomorphic buttons were found. Two sub-phases may be distinguished : I A, the oldest, and I B.

In sub-phase I A, the characteristic feature is the association of the *cups II A* with discoid or zoomorphic buttons made of the finest paste, with black lustre on the inner side and richly decorated (5a or 5b + 2 or 2 + 5b), with the *wide-rimmed bowls* ornamented with crosswise arranged grooves (2) on the rim made according to the technique α , with black lustre on the inner side. In this horizon, the wide-rimmed bowls with grooves β , the spherical pots, the small cups II B with buttons ζ or the bowls I B are missing. The decoration of type 3 (protruding ribs) on the lip of the wide-rimmed bowls is very rare. For sub-phase I A, the following tumuli are characteristic : 1, 2, 4, 7, 30, 31, 38, 41, 44, 45, 50, 51, 52, 85, 88, and 91, probably also tumuli 53 and 56. It is in this horizon that the three tombs containing akinakes were found.

Sub-phase I B is characterized by association of the *cups II A*, with discoid and zoomorphic buttons, mostly without ornamentation and made of less fine paste, of the same colour on the inside and on the outside, with *wide-rimmed bowls* ornamented with crossed grooves, achieved by grooving in techniques α and also β , sometimes with no decoration, and, more rarely, with *spherical bowls* with a leg, with *small cups II B* with buttons ζ , and *bowls I B*. The wide-rimmed bowls with protruding ornamentation on the lip are more numerous than in the previous phase. In sub-phase I B zoomorphic buttons are characteristic. The greatest number of bronze ornaments, belt-pieces and glass beads are found here. The warriors' tombs are rich. It is obvious that in sub-phase I B elements appear whose associations will be characteristic of phase II. With the exception of tumulus 130, where a tomb 1b was found, all other tombs are of type 1a. To the sub-phase I B belong tumuli : 10, 11, 36, 46, 57, 75, 76, 78, 80, 81, 82, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 99, 105, 110, 117, 130 and 134, probably also tumuli 6, 79, 103 and 109. To note that some of the tombs of sub-phase I B are also met in the zone of sub-phase I A. This is accounted for by the grouping tendency of the tumuli according, probably, to kinship relations, which made an absolutely uniform evolution of the necropolis impossible. A striking example is offered by the isolated group of tumuli 4—7, where tumuli 4 and 7 belong to sub-phase I A, and tumulus 6 belongs to sub-phase I B. The explanation for tumulus 57 belonging to sub-phase I B and located in an isolated group of tumuli belonging to sub-phase I A (tumuli 50—59) is the same.

Tumuli 3, 8, 34, 35, 37 and 97 contain elements of sub-phase I A, but also elements characteristic of horizon I B. The most interesting is tumulus 34, where a bowl I B was found, the only one with ornamentation 5a on the inside, and a cup II B with button ϵ , evidently made after the pattern of the small cups II B with button. These tumuli are a transitional moment between sub-phase I A and I B.

Phase II is characterized by the absence of cups II A with discoid buttons, represented but by some evidently degenerated exemplars (rough paste, no ornamentation, buttons of type α_4). The characteristic pottery for this phase is the bowl I B. The wide-rimmed bowls with ribs in relief (ornamentation 3) are frequent, and their number grows, ousting the type 2 of ornamentation with grooves α , rarely met and especially under the form of isolated fragments, taken presumably from the funeral pile where they had remained from previous ceremonies. Also, an increase in the number of jugs and bellied pots is noticed. The relief ornamentation is more frequent. In this phase also, two sub-phases may be distinguished: II A and II B.

Sub-phase II A covers the graves with the contents put on the soil, of type 1a and 1b. The associations between *wide-rimmed bowls* grooved in technique β on the lip, *small cups* II B with buttons ζ , *legged spherical bowls* and *bowls I B* are characteristic. The *jars* of type VI A also appear frequently. The content of the tombs of warriors is poorer, although there are exceptions (tumuli 65 and 69, and also tumuli 27 and 71 (these latter contain also elements of sub-phase I B). To sub-phase II A belong tumuli: 26, 60, 62, 65, 68, 74, 121, 122, 127, 142 and 149, probably also tumuli 63 and 66. Tumuli 27, 61, 71, 120 and 139 contain also elements characteristic of sub-phase I B (degenerated cups II A, with buttons α_4) associated, in tumulus 139, with a wide-rimmed bowl decorated with grooves arranged crosswise, done in technique α . These tumuli could constitute a transitional stage between sub-phase I B and II A.

We have included in *sub-phase II B* the tombs of type 1a, 1b and especially 2a from whose content all elements of phase I, the *spherical bowls* and the *wide-rimmed bowls* with grooves are missing. The *bowls I B* associated with *wide-rimmed bowls* with relief ornamentation are characteristic (the grooves of type 2 arranged crosswise have disappeared, with one exception: tumulus 19), with the *ewers with handles* α and decorated especially with ornamentation in relief (4 and 6), with *small cups II B* with buttons ζ and with *jars* of type VI A. *Bowls I A₄* and facets on the belly of some small cups or on the upper part of some bowls with the edge turned inwardly appear in these tombs. The graves are even poorer in metal objects and even in pottery. To this horizon belong tumuli: 17, 19, 20, 64, 72, 73, 100, 140, 141, 142, 145 and, probably, tumulus 148. The graves whose content was laid directly on the soil of this phase are located at the southern end of the necropolis. Tumuli with tombs 2a₁ constitute two separate groups, located towards the centre of the necropolis (tumuli 17, 19, 20 and 72, 73, 100).

It is worth mentioning that in the zone of phase II in general and II B especially numerous tombs of type 4 or 5 are to be found (of which latter many would be considered also of type 4 b). Type 4 of tombs is characteristic for the plane necropolis. The material of the plane necropolis is to a great extent similar to that of the tombs of sub-phase II B, or even more evolved (we could include it in a sub-phase II C). This remark, which also refers to the most southern isolated group of tumuli (tumuli 123—129), leads to the conclusion that the plane necropolis appeared chronologically after phase II A, and continued at a distance of 1.5 km to the north the evolution of the tumular cemetery, after having partly been parallel with phase II B. If we consider the evolution of the tumular necropolis in this way, we can understand better the discrepancy between phase I and II on the one hand and phase III on the other, discrepancy noticed not only as regards the types of material but also in the irregular arrangement on the plan of the tombs of types 2b and 3.

Phase III is that of bowls with a particular kind of pottery, where sometimes types borne under the influence of the La Tène elements south of the Danube appear: the *kettle-shaped tureen* I C and the *jug with the handle higher than the rim*. Another characteristic type is the *bellied pot with two small handles lower than the rim* (plate VIII/11—13). The bowls with the rim curved towards the inside is of type I A₃, and the pitchers are of type IV C with ε handles. The wide-rimmed bowl has no ornamentation and is uniformly coloured. None of the elements of decoration of phases I and II and of a series of forms of pottery belonging to these phases (the cup II A, the bowl I B, the bellied cup III, etc.) are to be met in phase III.

Phase III appears under two aspects: III A with tombs 2a₂ or 2b without elements of the La Tène stage (tumuli 77 and 42, probably also tumulus 15), and III B, with tombs of type 3 with the same type of pottery as in phase III A, but where La Tène elements are present (tumuli 9, 40, 106, 107, 108 and tomb IX of tumulus 4; probably also tumulus 111, which includes a tomb of type 4, belongs to the same phase). As it is seen on the plan (Fig. 31/3), the tombs of phase III, few in number, are divided into two groups (tumuli 15, 77, 106—108 in the middle and tumuli 9, 40, 42 as well as tombs IX of tumulus 4 at the north of the necropolis).

The typological connection between phase II B, the plane necropolis (hence II C) and phase III is not completely evident, also due to a great extent to the reduced number of examples we have had at our disposal. Phase III is certainly more recent than phases I and II, whatever the chronological order of the latter two phases might have been. Therefore, in assessing the line of evolution of the tumular necropolis, we can make use only of the material of phases I A—II B (eventually II C).

It is important to note that, as it has become obvious from the above-stated facts, the evolution from one phase to another is possible only in two senses within the necropolis: either I A→I B→II A→II B, or II B→II A→I B→I A, in which latter case the plane necropolis (II C) would lie at the basis of the development of the whole tumular necropolis.

The existence of an evolving process being proved, we have at our disposal two kinds of arguments for the explanation of the line of evolution of the necropolis: internal arguments (the analysis of the archaeological data restricted to the necropolis itself) and external arguments (the determination of the date of appearance of one of the ends of the evolution making use of the chronology of the contemporary related groups or of isolated objects).

Internal arguments, corroborated by the above-stated few observations of vertical stratigraphy, are highly conclusive, owing to their great number and to the agreement between the respective typological findings. Thus, we observe that the evolution of the cups II A with button, after they had been multilaterally developed in the northern zone, shows obvious signs of degeneration as we advance towards the southern half. A similar evolution is to be seen in the transition of decoration 2 (crossed bands) from the grooves α to the grooves β, these latter ones being carelessly done, on carelessly made pots. If the sense of the evolution were from the south to the north, then we ought to suppose that the cup II A with discoid button is a local invention, whose evolution may be followed in the framework of the necropolis from plain, undecorated pieces (tumulus 27 for instance) to the finely executed, richly decorated cups, adorned with a variety of buttons of the northern part of the necropolis — an evolution which seems improbable in normal circumstances, especially in the late Hallstatt period. Also, if we consider the horizon

of the plane necropolis as a prototype for the evolution of the whole cultural aspect of the site Ferigile, our conclusions would disagree with all we know of this epoch.

These last criteria lead us to the field of external arguments, which are to corroborate the internal ones when working with a comparative method. At Ferigile, the material worked in the technique of the black lustre, in a manner most similar to the pottery of the middle Hallstatt period, is found in phase I A, rarely in I B and II A. Also, the technique of grooving, the nearest to the techniques of the early Hallstatt period, is also found in phase I A (grooves α) and ever more rarely in the subsequent stages. As to the types of pottery, the cup II A with discoid buttons cannot be accounted for but by considering it as originating in the middle Hallstatt period.

Unfortunately, we do not know almost at all the cultural aspect previous to the necropolis at Ferigile, neither in the north of Oltenia, nor in the region of Sibiu or Hunedoara, so that we should have an image on the basic component that led to the development of the group Ferigile (undoubtedly an aspect of the Basarabi complex). It is obvious that many influences exerted by the Basarabi complex in the Danubian plain are to be found in phase Ferigile II, or, to put it better, still continue to exist after a series of original elements of the Ferigile group have disappeared in phase II A. Bowls I B, a form found in the early Hallstatt period, are characteristic of phase II of Ferigile too. However, these facts are not convincing enough to enable us to deny the direction I A \rightarrow II B we assumed.

In sub-phase I A there are elements of the Scythian culture dating from the 6th century B. C. (the akinakes and the bridle bits adorned with horse heads). We may even suppose a delay for the zone of Ferigile, reaching up to the second half of the 6th century or even near the year 500 B. C. A later date for the whole complex of sub-phase I A is, however, hardly acceptable. On the other hand, sub-phases I B and II A present many characteristics in common with the tumular necropolis at Gogoşu (especially as regards the metal objects), and sub-phase II B is, from many points of view, analogous to the incineration tombs of Gogoşu. Our impression is that we deal here with the same cultural horizon. As the incineration tombs of Gogoşu are certainly secondary tombs in the mantle of the tumuli which comprise inhumation graves (note 175), the succession II A \rightarrow II B at Ferigile appears with imperative force. As a matter of fact, at Ferigile, a series of stratigraphic data made on the secondary tombs 1b and 2a of the tumuli of phase II corroborate the observations made at Gogoşu.

Let us examine consequently the dating of the necropolis of Balta Verde and Gogoşu. D. Berciu propounded the dating at the end of the 7th and in the 6th century B.C. for the tumular graveyard of Balta Verde, while the necropolis of Gogoşu could be dated in the 5th century, the horizon of the incineration tombs being thus dated around the year 400 B. C. The criteria for dating the necropolis of Gogoşu are based firstly on the group of the fibula with a Bolotian shield (type \bar{B}_2 of Ferigile) and with the bow decorated with hachured incisions, associated with an early La Tène fibula (the second half of the 5th century) in a tomb of Donja-Dolina (note 154). Secondly, the fibula *a navicella* with buttons on the bow could belong to the phase Este III (5th century) (note 176). Also, at Gogoşu, in the tumular necropolis, an ewer with the handle higher than the rim was found, made on a potter's wheel (note 177), similar to the ewers of the plain of the river Tisza (note 28).

This dating must be reconsidered in the light of recent findings. We are certain that the tumular necropolis of Balta Verde was erected after the cultural horizon of Ba-

sarabi (the field with urns *a pozzo* discovered in 1956 (note 178), which belongs to a phase when this culture flourished — the 8th–7th centuries B. C.). The dating at the end of the 7th century of the beginning of the tumular necropolis of Balta Verde is thus credible and it is corroborated by the dating of the necropolis of Basarabi, which was to a great extent contemporaneous with that of Balta Verde (note 36). The necropolis of Basarabi obviously represents a later stage in the development of the Basarabi complex (note 36). The two necropoles (Basarabi and Balta Verde — tumuli) are partially contemporaneous, a conclusion arrived at by examining the metal objects, which are completely similar, and by finding two pots decorated with typical Basarabi ornamentation in a tomb of Balta Verde (note 180).

Another incontestable fact is that the inhumation tumular necropolis of Gogoşu comes after the tumular necropolis of Balta Verde (note 181). The criteria which served for dating the latter may be re-appraised. The dating of the two fibulae *a navicella* does not necessarily depend on the fibula Certosa. Fibulae *a navicella* of the type prevailing at Gogoşu appeared in Italy in the 6th century B. C. This is in fact the reason why the stage called phase Este III (a name which is in no large use) covers the 6th century, more probably (note 182). It is true, however, that the fibula *a navicella*, both that with a longer leg and that with buttons on the bow, is also met in later association, for instance at Brezije, in Slovenia (note 183), together with the fibula Certosa (the 5th century), or at Donja-Dolina (note 45). In themselves, the types of fibulae *a navicella* of Gogoşu do not represent a precise moment, and they do but indicate the 6th–5th centuries generally.

Also the association at Donja-Dolina between the fibula with a Boeotian shield and an early La Tène fibula is not conclusive in itself, as it is not attested stratigraphically with certainty. The fibulae with a Boeotian shield (B₂), even the pieces with a hatched bow, may be dated in the 5th century too (note 154).

The fibulae of the so-called Donja-Dolina type, with a rectangular leg and with a button, are of great importance. Eight such pieces were found at Gogoşu, and they were not present in the necropolis of Balta Verde. These fibulae were dated at the middle of the 5th century at Kačane. Such fibulae were also found at Glasinac (note 13), at Donja-Dolina (note 45), and in the north-west of Bulgaria (note 184), in associations similar to those of Gogoşu. Hence, the beginning of the necropolis of Gogoşu could be dated earlier, at the end of the 6th century. It follows that the date of the incineration tombs of Gogoşu could be fixed, more probably, towards the middle of the 5th century, and not towards the end of that century.

At any rate, we cannot admit an earlier date for the necropolis of Gogoşu, because of the whole complex of finds and associations and because of an ewer with the handle higher than the rim made on a potter's wheel which cannot be earlier than the end of the 6th century. It must be noted that at this date, this piece is unique in the respective region. Similar pieces appear, in the aboriginal medium, towards the middle of the 5th century only on the lower course of the Danube.

The graveyards of Ravna and Dobrina (note 43) are of outstanding importance for the dating of the necropolis of Ferigile. At Ravna were two horizons of tombs, organically connected : I, with the urn in the grave, and II, with a rectangular stone frame. In the second horizon, the grey pottery made on a potter's wheel, of Greek make, is prevalent ; it is here that a fibula with a triangular leg was found. The necropolis of Dobrina, whose material and ritual is analogous to horizon I of Ravna, completes the image of the latter. Like at Ravna I, at Dobrina there are big bellied urns, small cups

with buttons ζ, bowls ornamented with prominences continuing the rim. Four fibulae with triangular leg, a warrior's tomb, with bridle-bits and a fighting axe, similar to those of Ferigile, were found at Dobrina, and, what is most important, in tumulus 5 a Greek pot was found (oinochoe), dating from the 6th or 5th century B. C. As the same tomb also contains an ewer with the handle higher than the rim made on a potter's wheel, similar to those of the tombs of horizons Ravna I and II, we think that the dating may be much more near. The presence at Dobrina of a tomb with 5 Thracian fibulae also pleads against a very early dating (in the 6th century) for the necropolis of Dobrina. The examination of the material of Ravna and Dobrina leads to the conclusion that the horizon Ravna II may be dated at the earliest about the year 400 B. C., and the horizon Ravna I, in the second half of the 5th century B. C. Taking for granted that earlier elements are surely present at Dobrina, we may fix the date of the Dobrina-Ravna horizon, generally, in the 5th century, and on no account earlier.

Comparing these findings with the chronology of Ferigile, it will be obvious that sub-phases Ferigile II B and II C are closely related with the necropolis of Dobrina, that Ferigile II C and III A are connected with Ravna I, and Ferigile III B is connected with Ravna II.

It results from this discussion that the sub-phases I B and II A of Ferigile, corresponding to the tumular necropolis of Gogoşu, are dating from the end of the 6th century and the beginning of the 5th century B. C., and sub-phase II B, corresponding to the incineration tombs of Gogoşu, Ravna and Dobrina, must have appeared towards the year 450 — consequently, sub-phase I A belongs to the second half of the 6th century, as it is shown also by the chronology of the Scythian pieces found in it. A dating of the necropolis of Ferigile starting from the other end would imply the dating of the Scythian objects with at least one hundred years later (after 450 B. C.) or the dating of the whole necropolis of Gogoşu earlier, in the 6th century, which is unlikely in both cases, even if we do not take into account the other arguments brought in favour of our dating.

Concluding, we consider that the tumular necropolis of Ferigile developed between the years 550 and 450 B. C. The chronology and the dating of all Hallstatt finds of Ferigile would be the following : sub-phase I A, from the year 550 to the end of the 6th century ; sub-phase I B, about the year 500 ; sub-phase II A, in the first half of the 5th century ; sub-phase II B, about the year 450 ; sub-phase II C (the plane necropolis) covers the interval between II A and the appearance of the La Tène influences, that is the second half of the 5th century ; sub-phase III A, at the end of the 5th century, and sub-phase III B, about the year 400 B. C.

The author examines the chronology of the late Hallstatt period of south-eastern Europe in the light of the dating of Ferigile. The study is rendered more difficult by the fact that most finds cannot be dated in the 6-5th centuries B. C. otherwise than *grasso modo*. The absence of systematic integral research like that of Ferigile makes it difficult to synchronize in detail the different phases of the late Hallstatt period. The result of this research was presented in the chronological diagram of figure 34.

The processing of the results of the diggings made at Ferigile contributed to defining a certain cultural group, the *Ferigile group or aspect*, whose area of distribution covers the sub-Carpathian zone of Oltenia and Muntenia, from the zone of Horezu to the basin of the river Buzău (plate XLI). This area, limited towards the west by the large depression of Tirgu Jiu and towards the east by the considerable reduction of the sub-Carpathian zone, which nearly disappears at the bend of the Carpathians, is characterized by valleys disposed in the sense north-south and divided by high hills — thus forming small

depressions favourable to human settlements. The area of the Ferigile group corresponds to a zone unitary morphologically and in point of landscape, thus offering similar living conditions to the respective human community.

Although, as it has been shown, most of the elements of the pottery developed out of the Basarabi complex of the middle Hallstatt period, a series of original elements (cups II A with discoid button, the technique of fine grooves, the ornamentation with cross-wise arranged bands (2), etc.) compel us to consider a component foreign to the Basarabi complex of the plain of the Danube. We have shown that there are indications that point to the middle Hallstatt period of Transylvania, which has been very little studied up to now. Of the information available at present, it follows that the basin of the river Mureş and of the upper course of the river Olt were covered in that period by the area of the Basarabi complex too (note 36). This aspect, closely connected with the extra-Carpathian zones, undoubtedly had local characters which evolved from the rich background of the early Hallstatt period. On the other hand, in spite of the intensive investigations carried on in the last two years, no important vestiges of the early (B) and middle (C) Hallstatt period were found in the area of the Ferigile group liable to prove the existence of elements previous to the graveyard of Ferigile. Therefore, we conclude that the Ferigile group was formed under the influence of a Transylvanian component at a time when the first elements of Scythian culture were becoming manifest.

As it has been shown in the present work, the Ferigile group is closely related to the Bîrseşti group, forming a cultural complex Bîrseşti-Ferigile. In its early stage, the complex Bîrseşti-Ferigile together with the so-called Scythian complex of Podolia, with the Kuştanovice group, with the late Hallstatt ("Scythian") complex of Transylvania and with the complex named Vekerzug by us (including in this name the so-called "Scythian" groups of the plain of the river Tisza), present certain common elements apt to determine a well-defined cultural circle. The defining elements of this cultural circle — where different burial rites were known and whose pottery evinces specific local peculiarities which were, however, often related — are the metal objects, which have a common aspect, and which often reveal eastern elements. We refer to the shorts words or to the daggers of the akinakes type, found especially in this area ; they are a characteristic type, as well as the iron bridle bits, most of them with fixed mouthpiece. The frequency of the arrowheads (though they differ in type) indicates the current utilization of the bow — a specific feature of the tribes which lived in this area. The ornaments, such as the bracelets with cone-shaped ends or the ear-rings with discoid heads are also prevalingly met in this area. We may add the preponderance of the distribution of certain objects and elements which have been considered to originate in the Scythian world or in the Greek cities north of the Black Sea, such as : cross-shaped applications, baldachin-heads, mirrors, elements of zoomorphic art, certain types of pottery, etc. The akinakes is also of Scythian-Iranian origin, and the bridle-bits with horse heads represent the result of an eastern pre-Scythian influence in the Scythian world and in the area between the Carpathians and the Danube.

This cultural circle may be called the Agathyrasian or, in fact, the Thracian-Agathyrasian circle.

As it could be inferred from the above-stated, the Ferigile group is indisputably autochthonous. Regardless of the various foreign influences, of Scythian or Illyrian

origin, both ritual and burial rites and the main elements of the pottery and of the metal objects categorically reveal the genetic links with the northern Thracian middle Hallstatt period (the Basarabi complex, note 36). The same may be said of the Birsești group, even if in this the eastern influences are more powerful.

Considering the Thracian-Agathyrsonian cultural circle defined above in the light of the horizon Ferigile-Birsești, the importance of the Thracian element of this circle is more prominent. Intrusive eastern elements may be considered only on the upper course of the river Mureș and eventually in the Hungarian plain. When making this statement, we are supported by the foreign features of the burial rites in Central Transylvania (exclusively inhumation), a contrasting element as compared to the previous period and to a great part of the environment. In this sense, the group on the upper course of the Mureș bears the aspect of an eastern enclave in a northern Thracian environment. On the other hand, the date when these foreign elements penetrated seems to be earlier than the late Hallstatt period proper (550—450 B. C.), when all cultural groups were well crystallized. In order to discuss this question with good results, investigations are necessary on the late Basarabi horizon in the whole area of the Carpathians and the Danube.

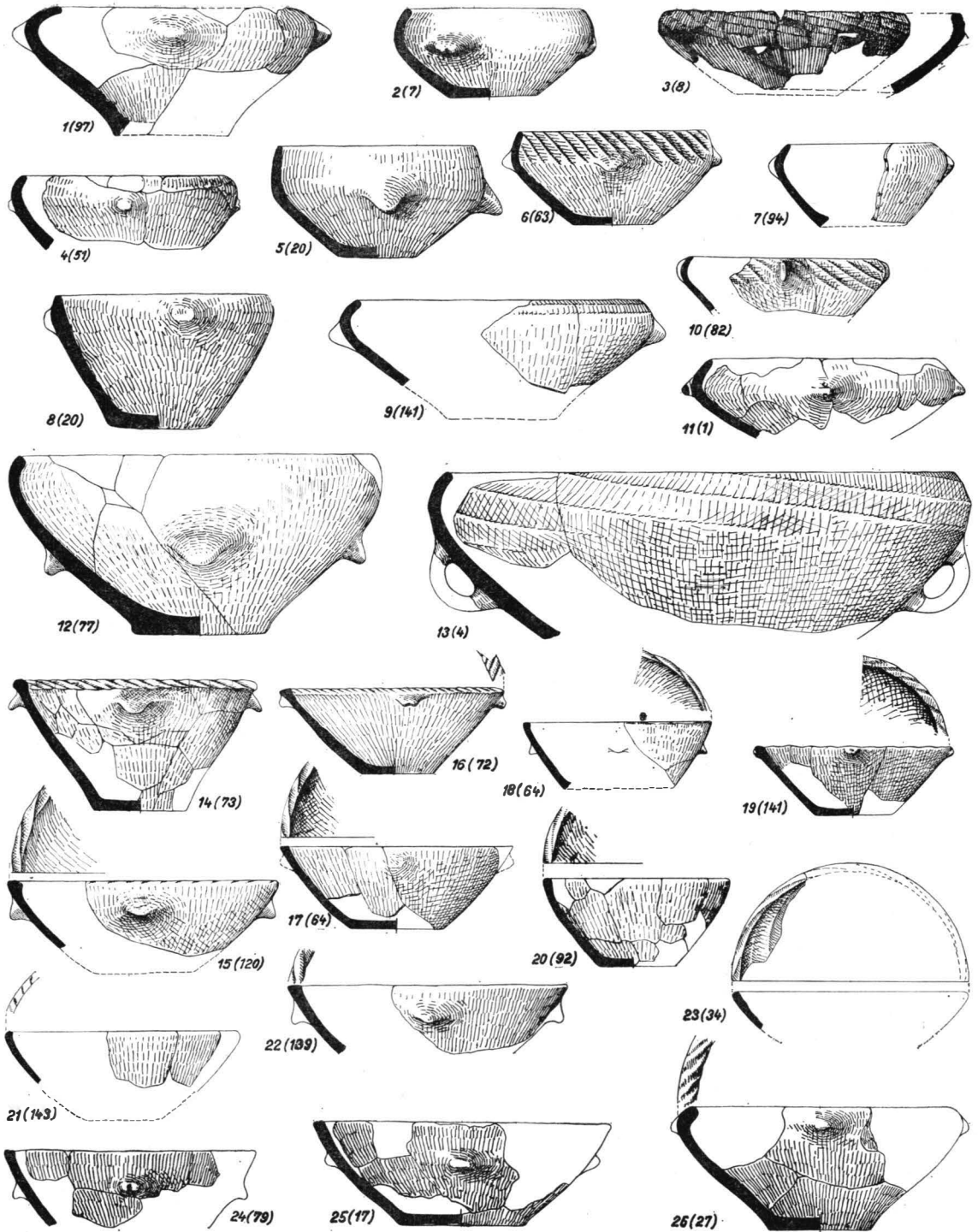
Hence, a Thracian-Agathyrsonian cultural circle may be assumed only in the second half of the 6th century, up to after the year 500 B. C. This fact surely reflects a certain historical and political situation : before the climax of the Scythian power, the Carpathian tribes were compelled to form a larger tribal union, which the Greeks of Olbia probably named the Agathyrsoes. Whether the tribe of the Agathyrsoes, probably that which played the main part in the emergence of this union, was a Thracian tribe or an Iranian tribe ethnically, it is impossible to say at present. At any rate, the political union of the Agathyrsoes was constituted mostly of northern Thracian tribes, and in the 5th century, when Herodotus visited Olbia, the Agathyrsoes were completely assimilated by the Thracians. As it follows from the text of the father of history, the Agathyrsoes constituted the main force that opposed the westward expansion of the Scythians, and the relations between the two powers do not seem to have been friendly at all (note 214).

If we consider the things to have evolved like this, we obtain a historically credible image of the balance of forces at the time of the expedition of King Darius (about 514 B. C.). There is no contradiction between Herodotus's text in which, speaking of the campaign of the great king, he places the Agathyrsoes in the vicinity of the Neuri and of the Scythians, presumably in the extra-Carpathian zone (note 215), and his text in which he places them on the upper course of the river Mureș and which refers to his visit at Olbia (about the year 450 B. C.) (note 216). The archaeological findings seem to corroborate these texts, and namely : at the end of the 6th century the Agathyrsonian cultural circle comprised also the regions of Romania outside the chain of the Carpathians, whereas in the course of the 5th century the horizon Ferigile-Birsești was oriented towards the lower Danube, and the group on the upper course of the river Mureș remained thus isolated in that zone.

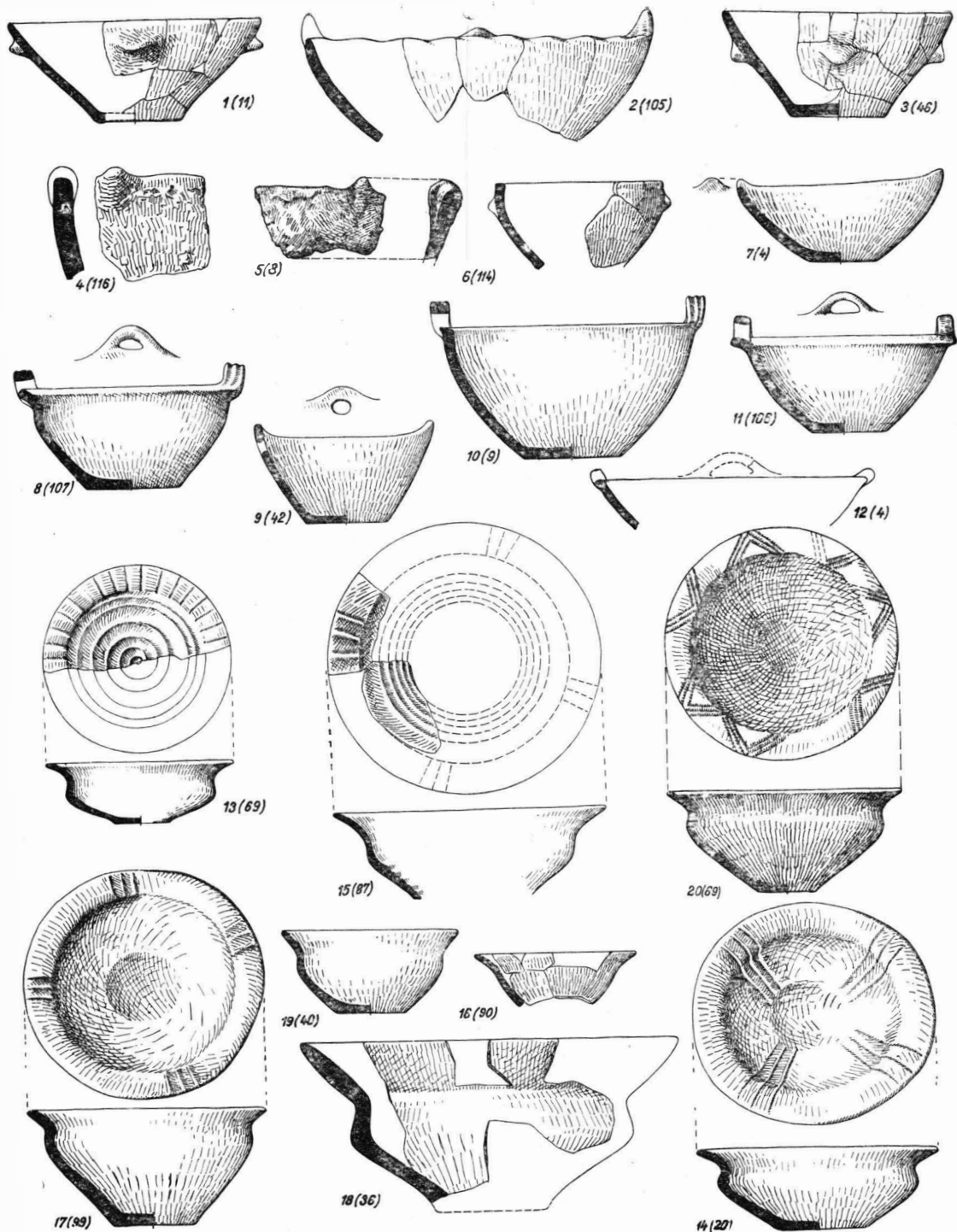
Beginning with the 5th century B. C., a progressive influence was felt from the south northwards, which contributed decisively to dissolving the cultural unity of the Thracian-Agathyrsonian circle. Also, the cultural complex of the Thracians on the lower course of

the Danube, which entered the second epoch of the iron age at an earlier date (as early as the middle of the 5th century), contributed to the spreading towards the north of the forms of pottery made on a potter's wheel or of the pieces of Greek make. At the end of the 5th century and the beginning of the 4th, the Ferigile group was integrated in the prevailing Getic cultural circle of the Lower Danube.

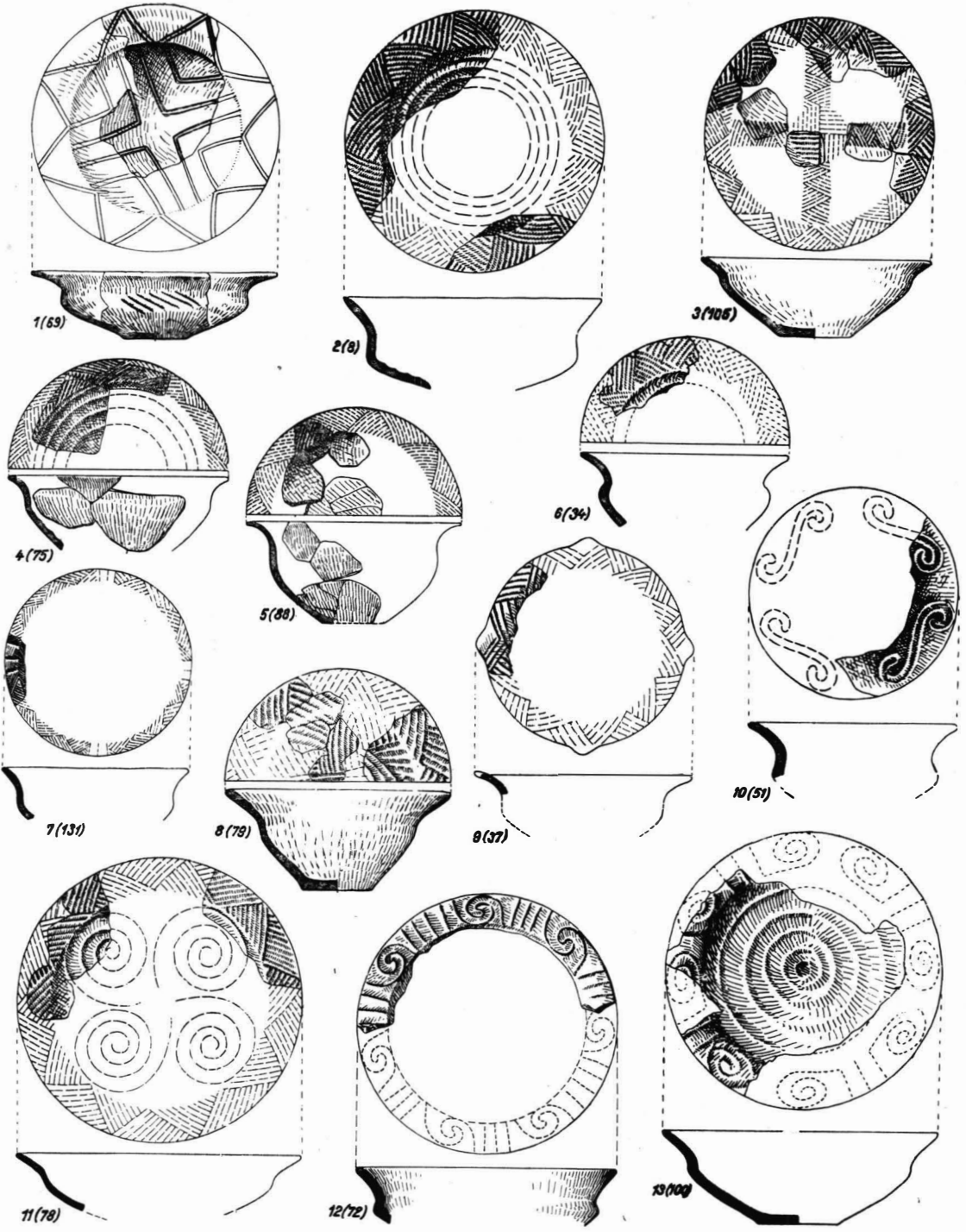
The plans of most tumuli are presented in a schematic form for whose legend we refer to the list of abbreviations. The position of the pots on the plans is indicated by figures, and that of the metal objects by letters which correspond to the description given in the catalogue. The numbering of the tumuli was done in the order in which they were explored, and they may be identified on the general plan with the help of the squaring indications given at the beginning of the description of the respective tumulus in the catalogue.

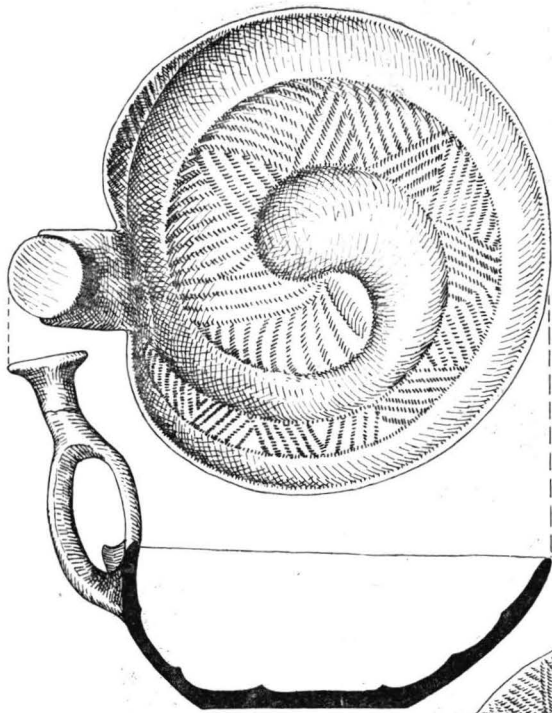
1–13, străchini IA; 14–26 străchini I B (1–3, 5, 8, 9, 12, 13, = 1/4; 4, 11, 25, 26 = 1/6; 6, 7, 10, 14–24 = 1/9).

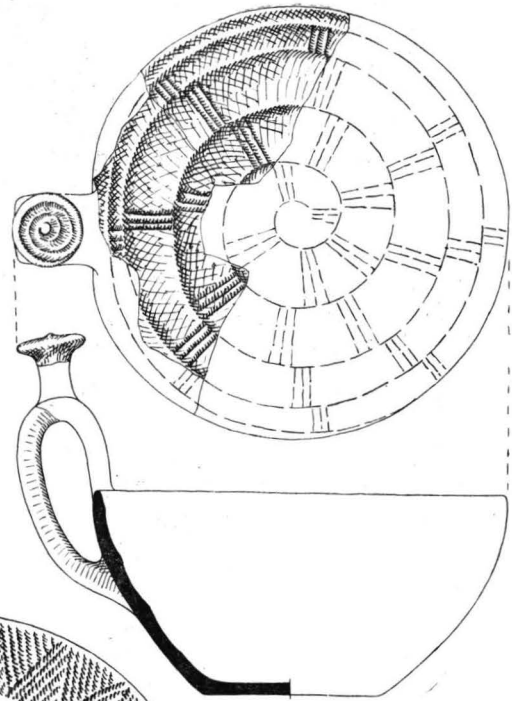
1-7 străchini I B; 8-12, străchini - căzanel (IC) (faza Ferigile III); 13-20, străchini evazate (ID) cu decor în relief (45 = 1/3; 2 = 1/3; 6, 12, 18 = 1/6; 1,3, 7-11, 13-17, 19, 20 = 1/9).

Străchini evazate (ID); 1—9, cu decor canelat; 10—13, cu decor în relief (1/9).

2 (7)

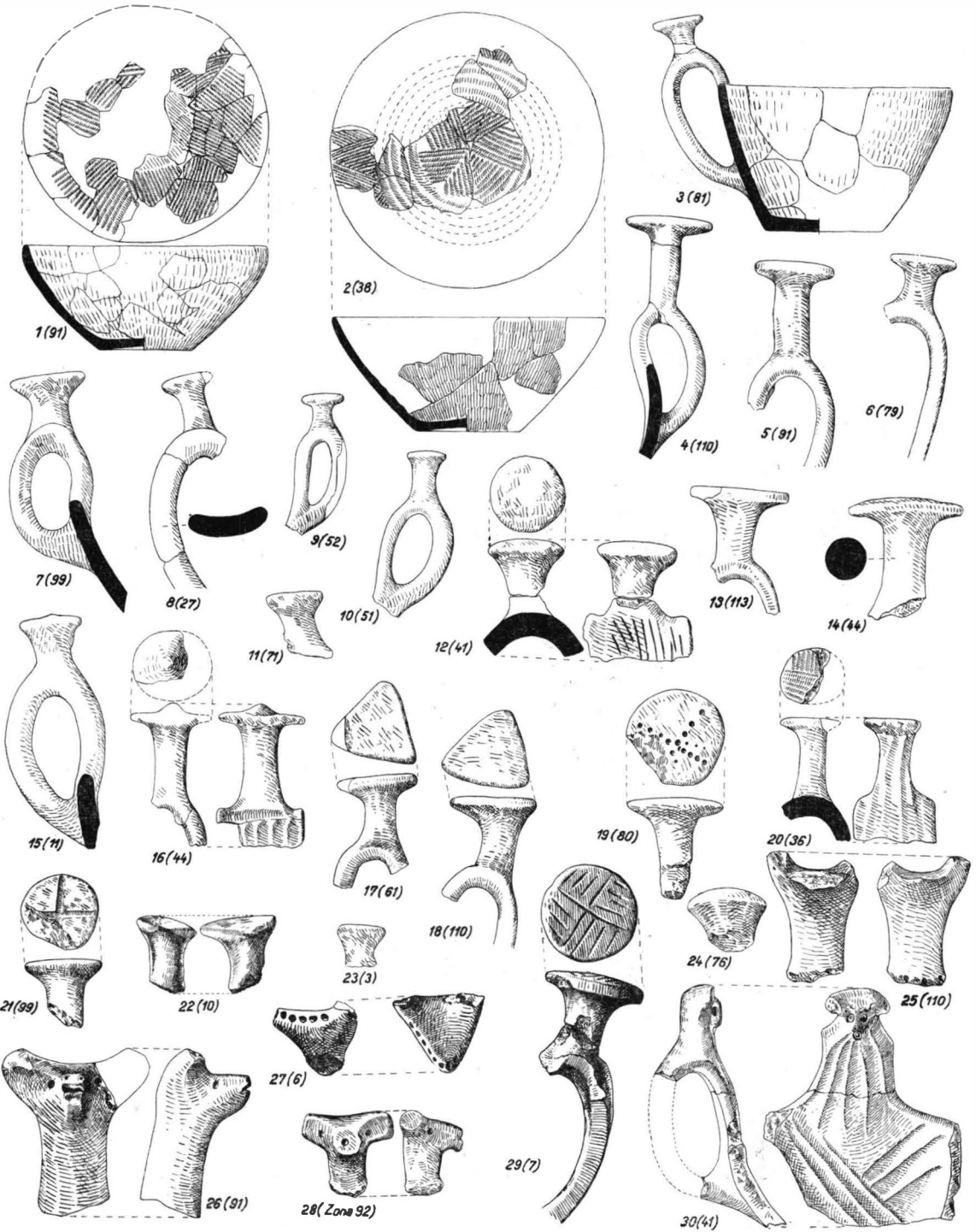

1 (34)

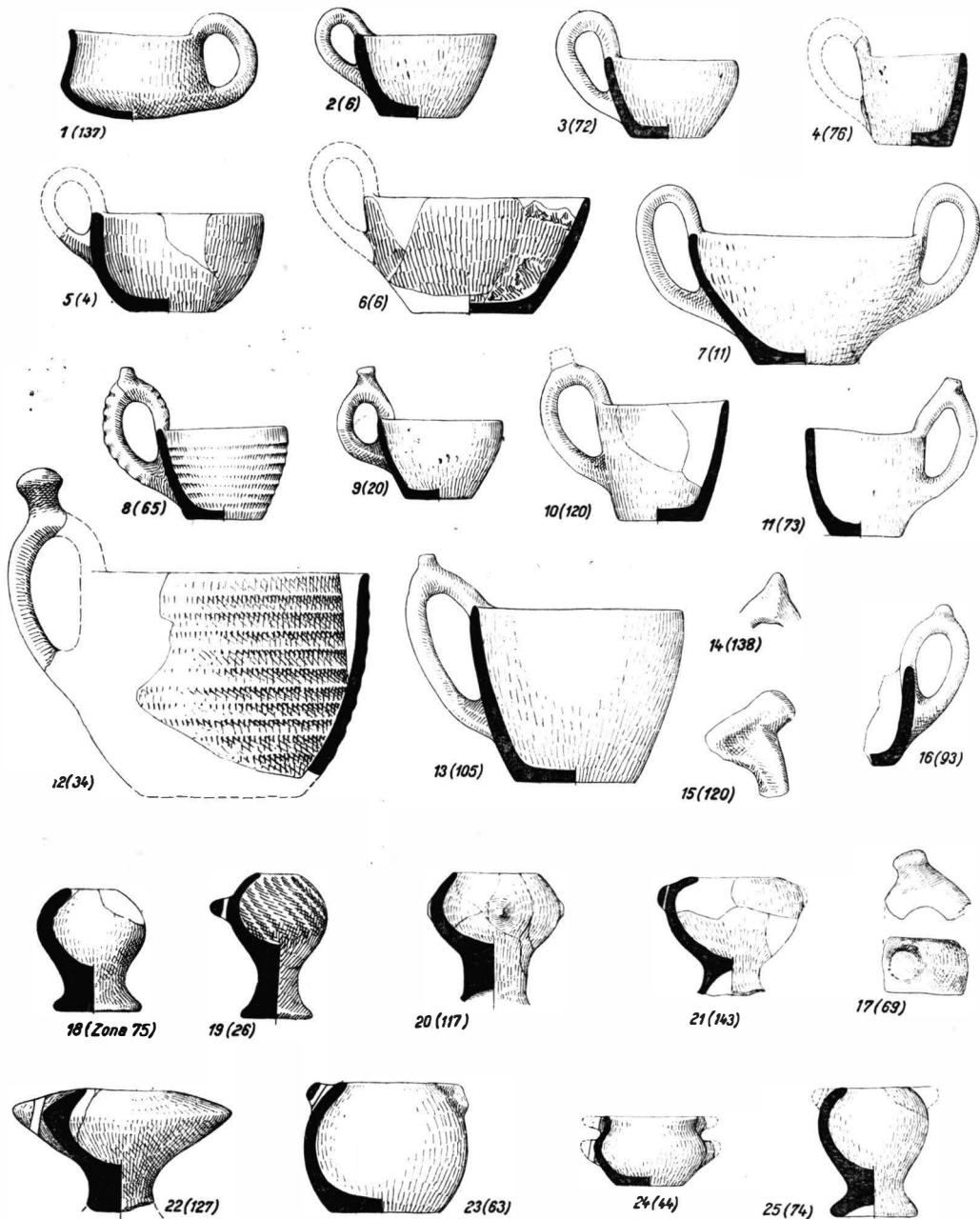

3(1)

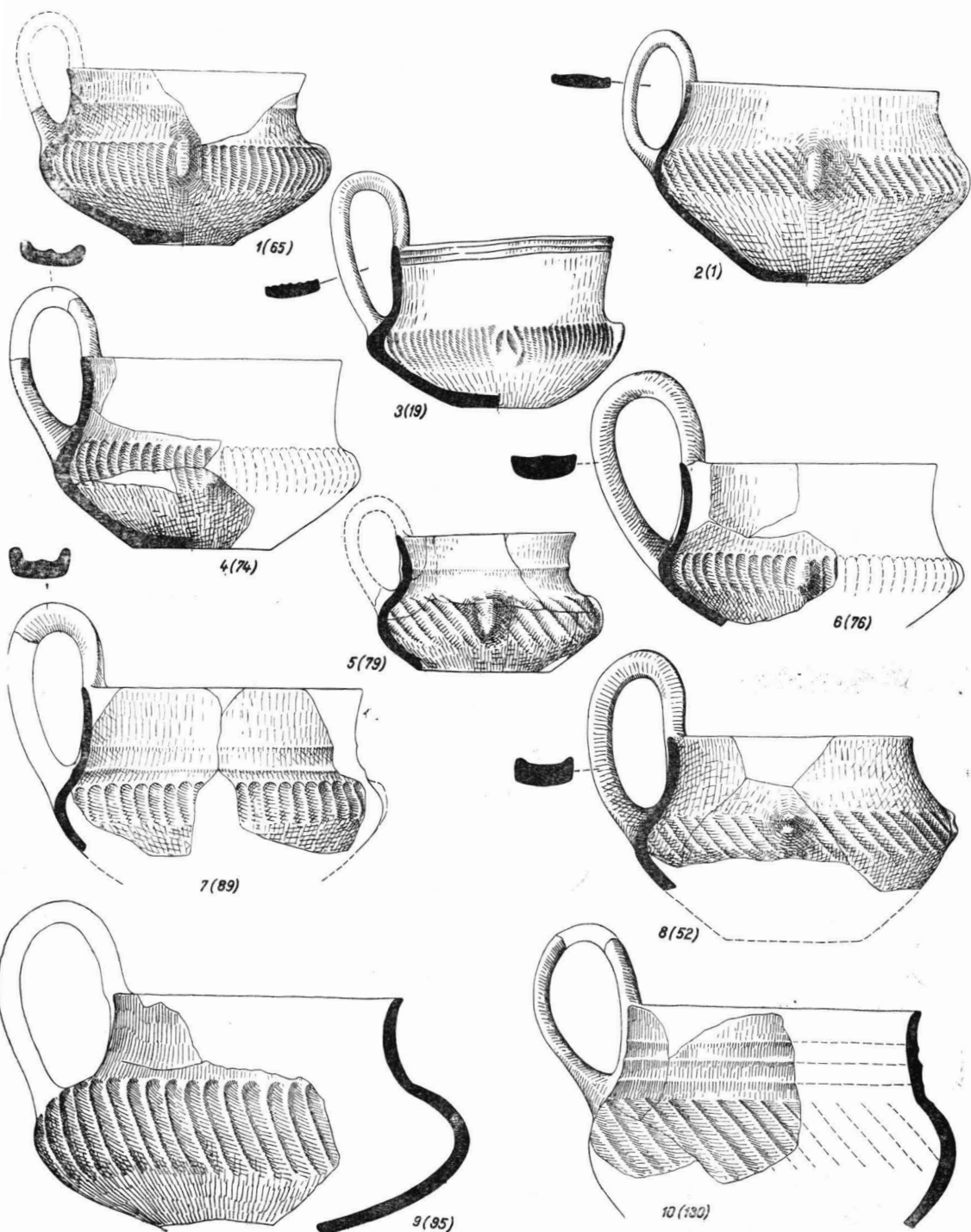
Cești II A; reconstituite din fragmente (2, 3 = 1/3; 1 = 1/6)

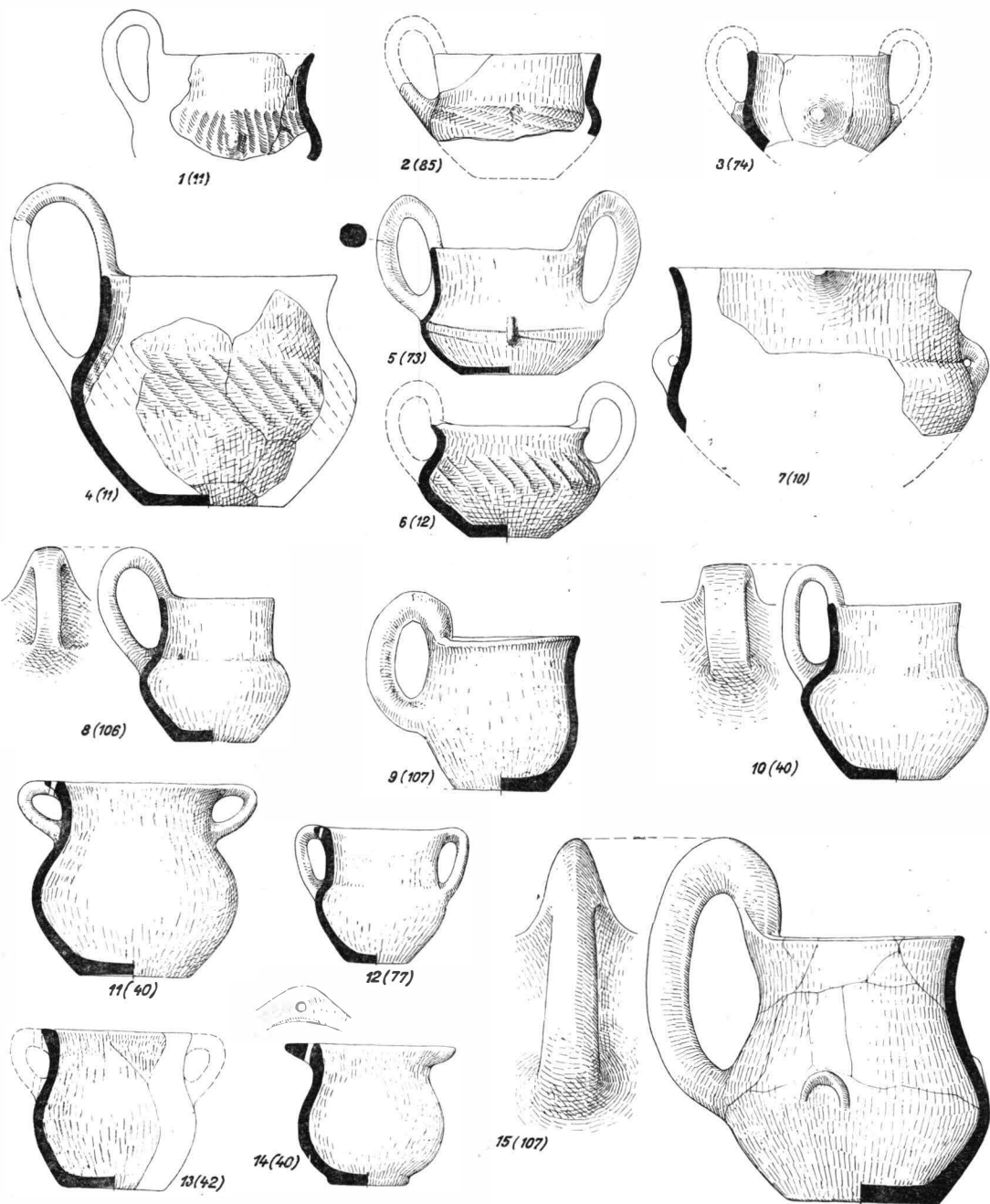
1—3 cești II A ; 4—30 buloni de ceașcă II A (1 = 1/9 ; 2 = 1/6 ; 3 = 1/4 ; restul = 1/3).

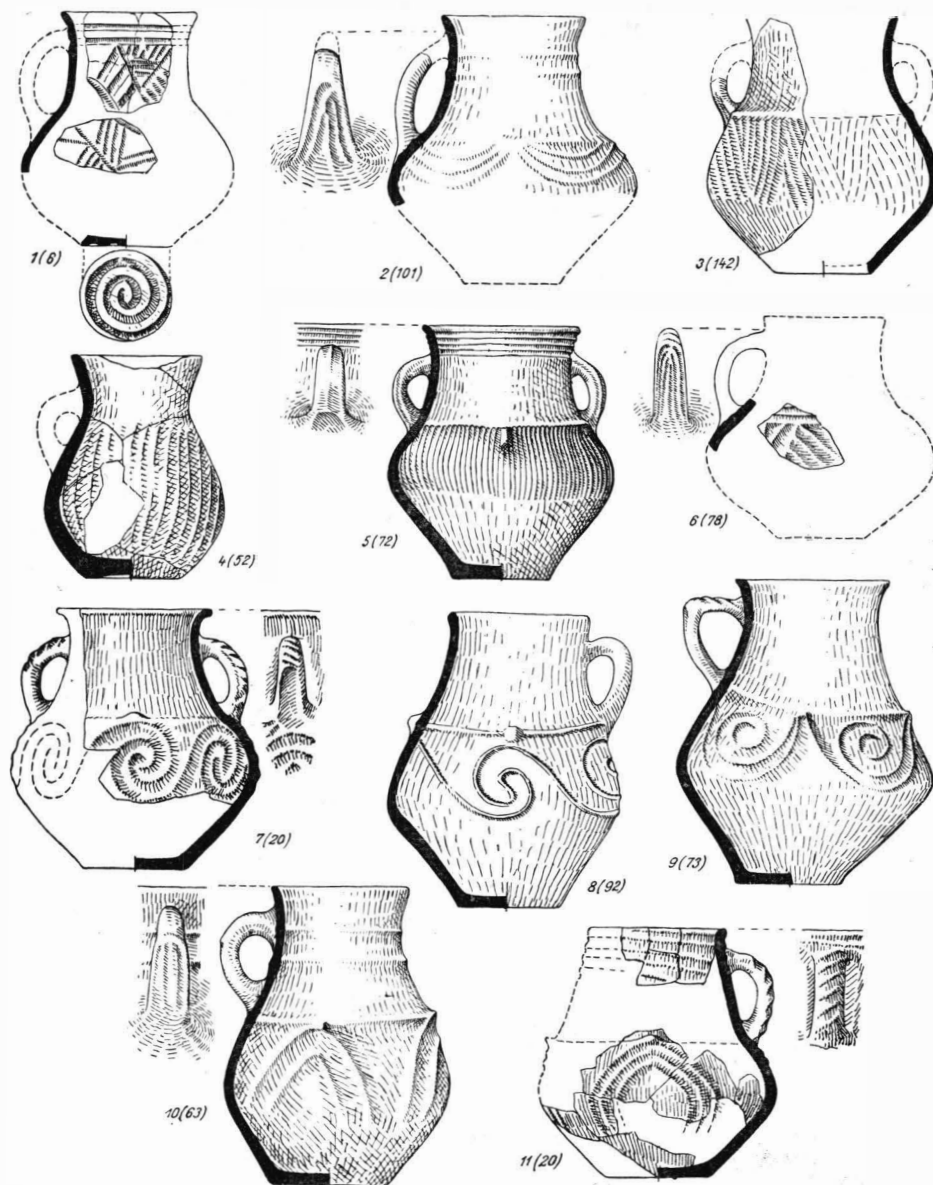
1—17, ceșcuțe II B, unele cu butoni; 18—22, 25 pahare globulare cu picior; 23, 24 cazuri particulare de ceșcuțe (1/4).

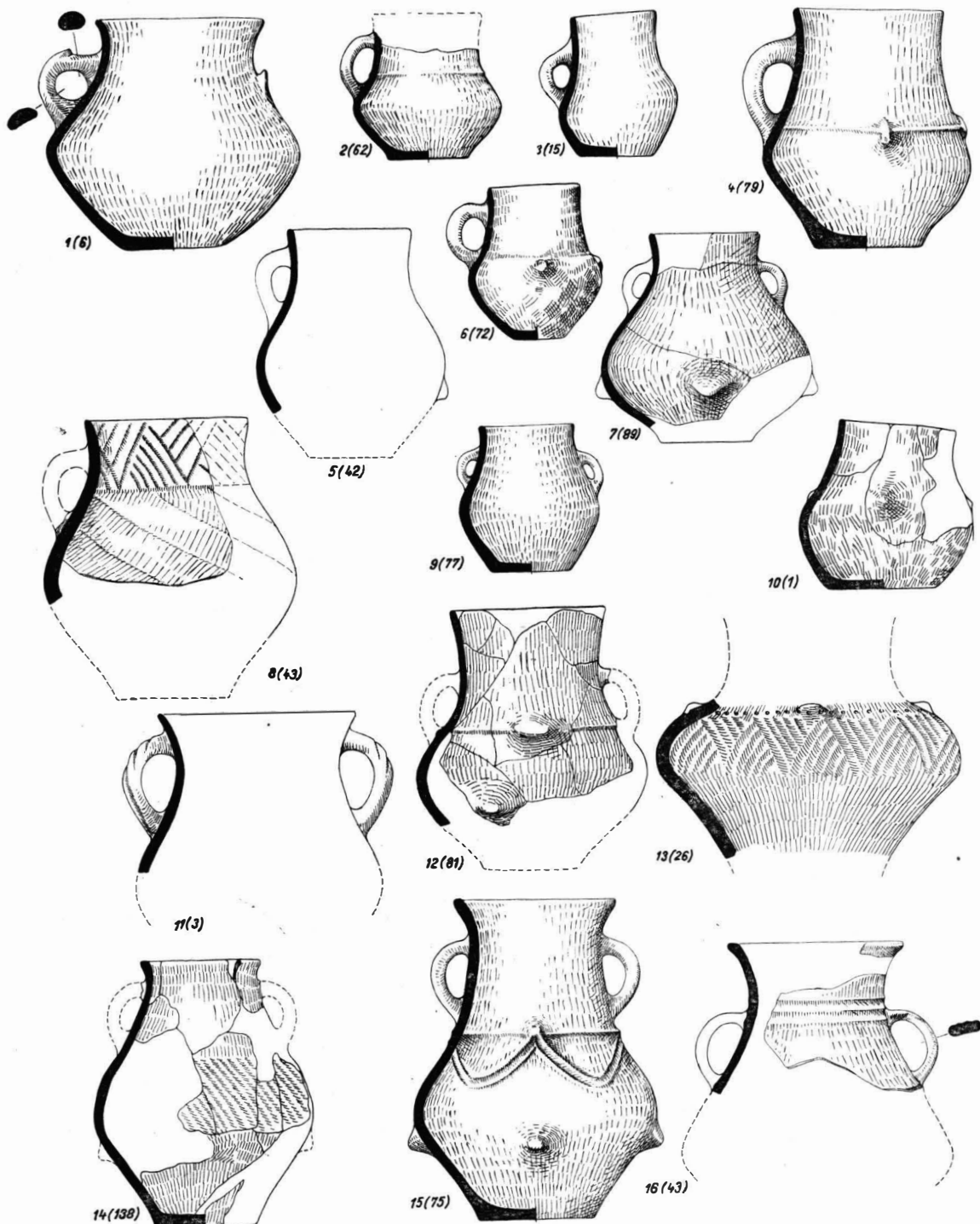
Ceşli pintecose III (1/4),

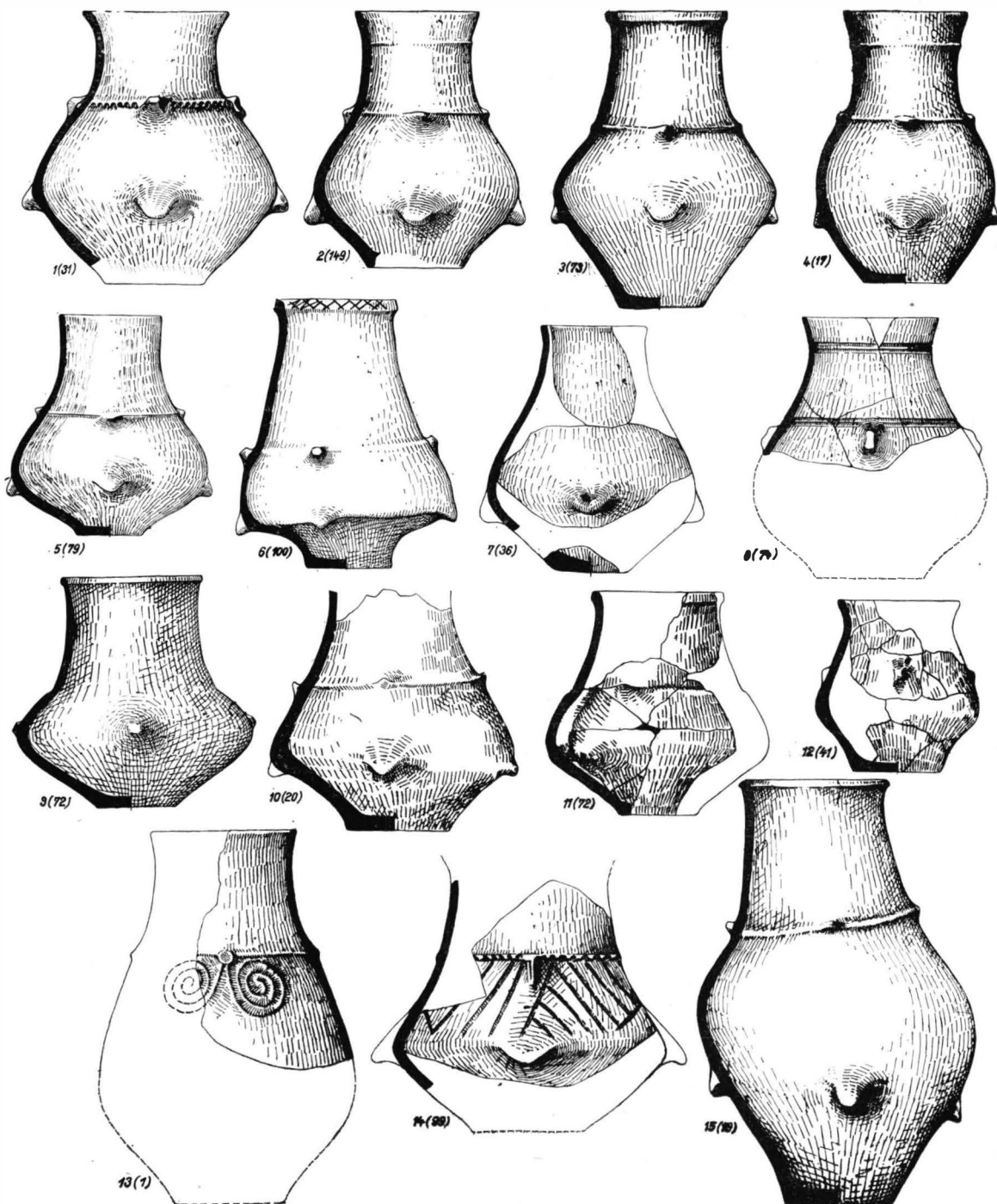
1—7 cești și ceșcuțe pîntecoase III; 8—15, căni cu toarta suprainălțată (faza Ferigile III) (1/4).

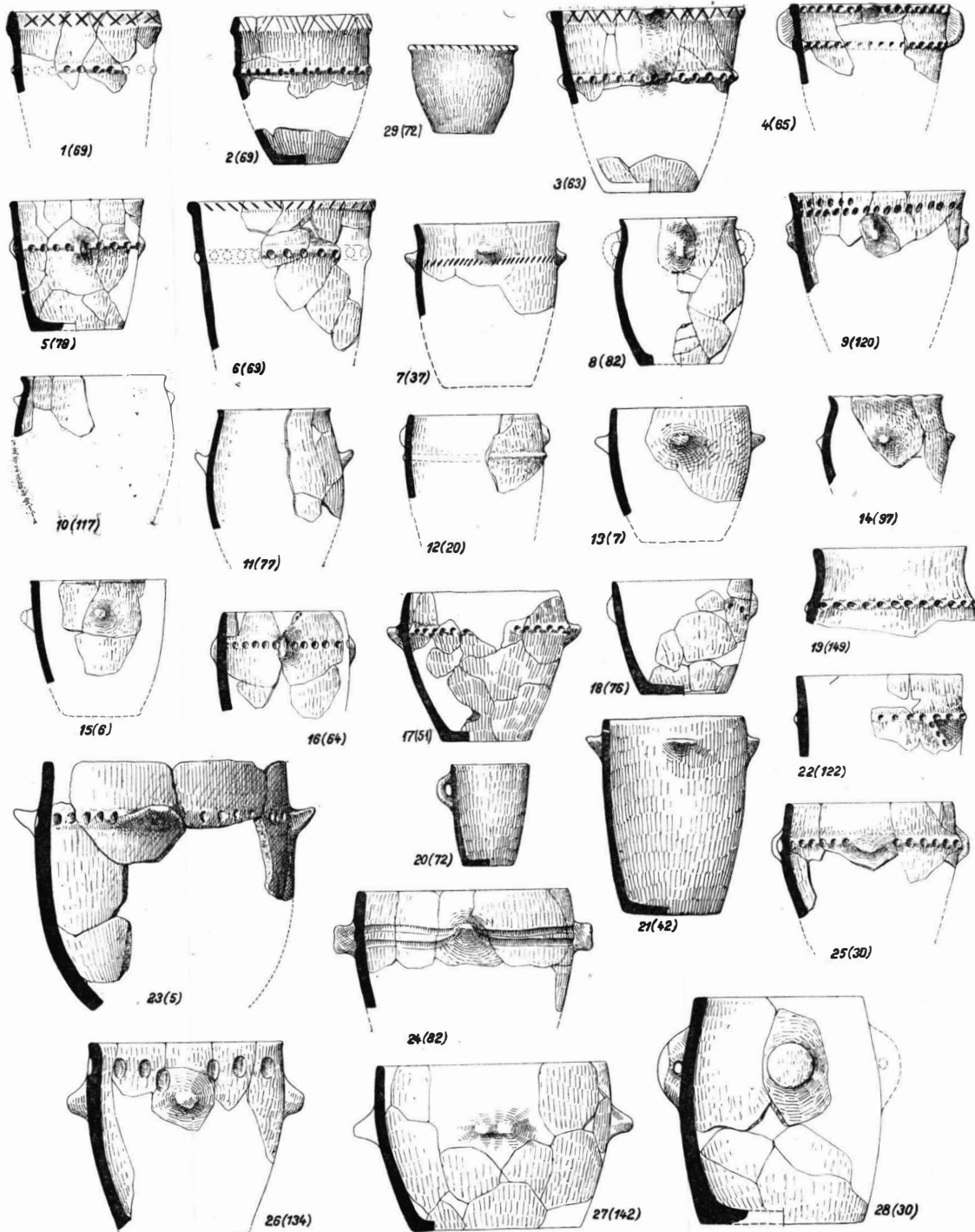
Căni (IV) lucrate din pastă fină (1,4 = 1/3 ; restul = 1/6).

1, 8, 11, căni fine ; 2-7, 9, 10, 12-16, căni mari grosolane (1, 4, 10, 11 = 1/4 ; restul = 1/9).

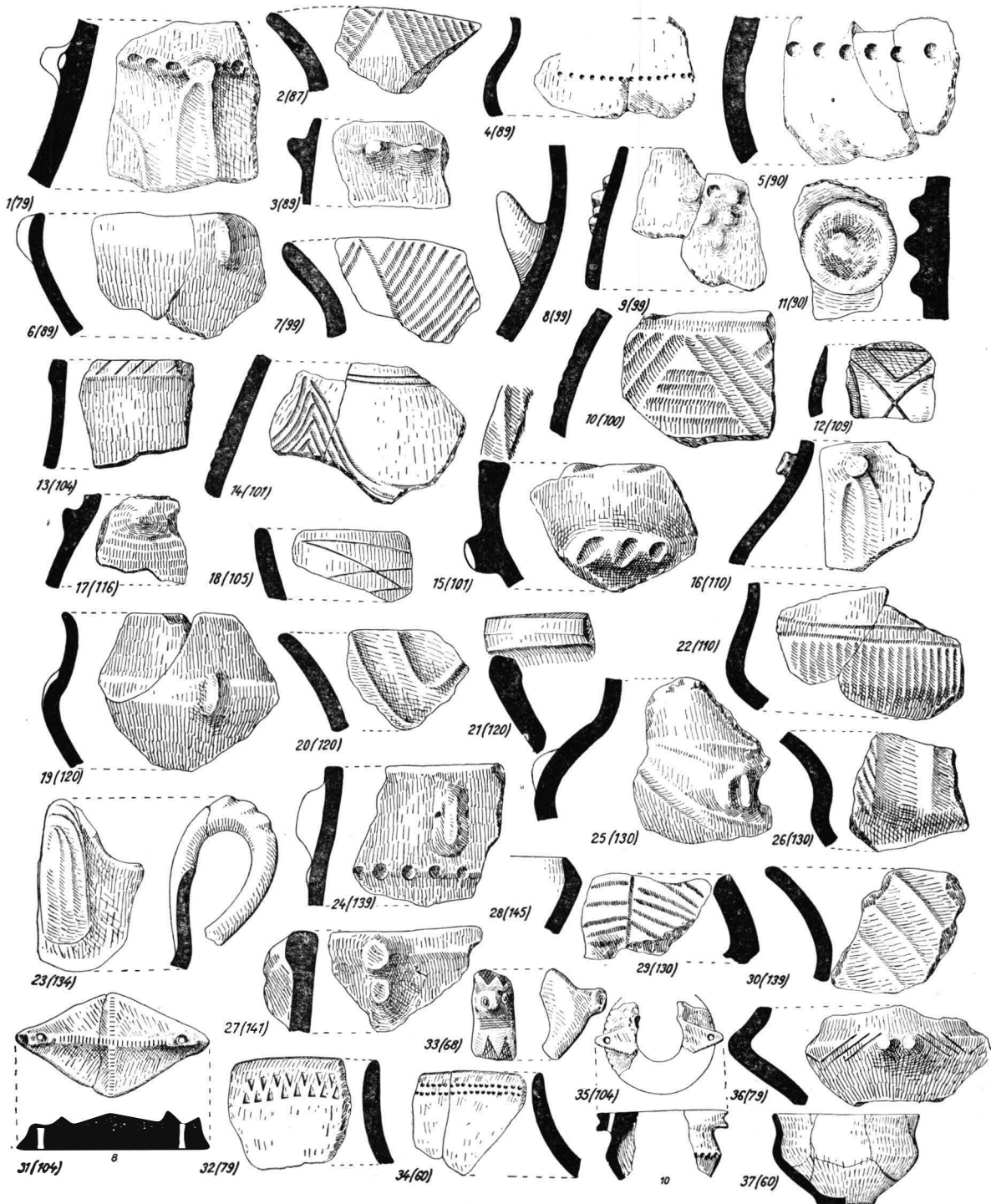
Vase pînceoase (V) (cca. 1/10; 12 = 1/6).

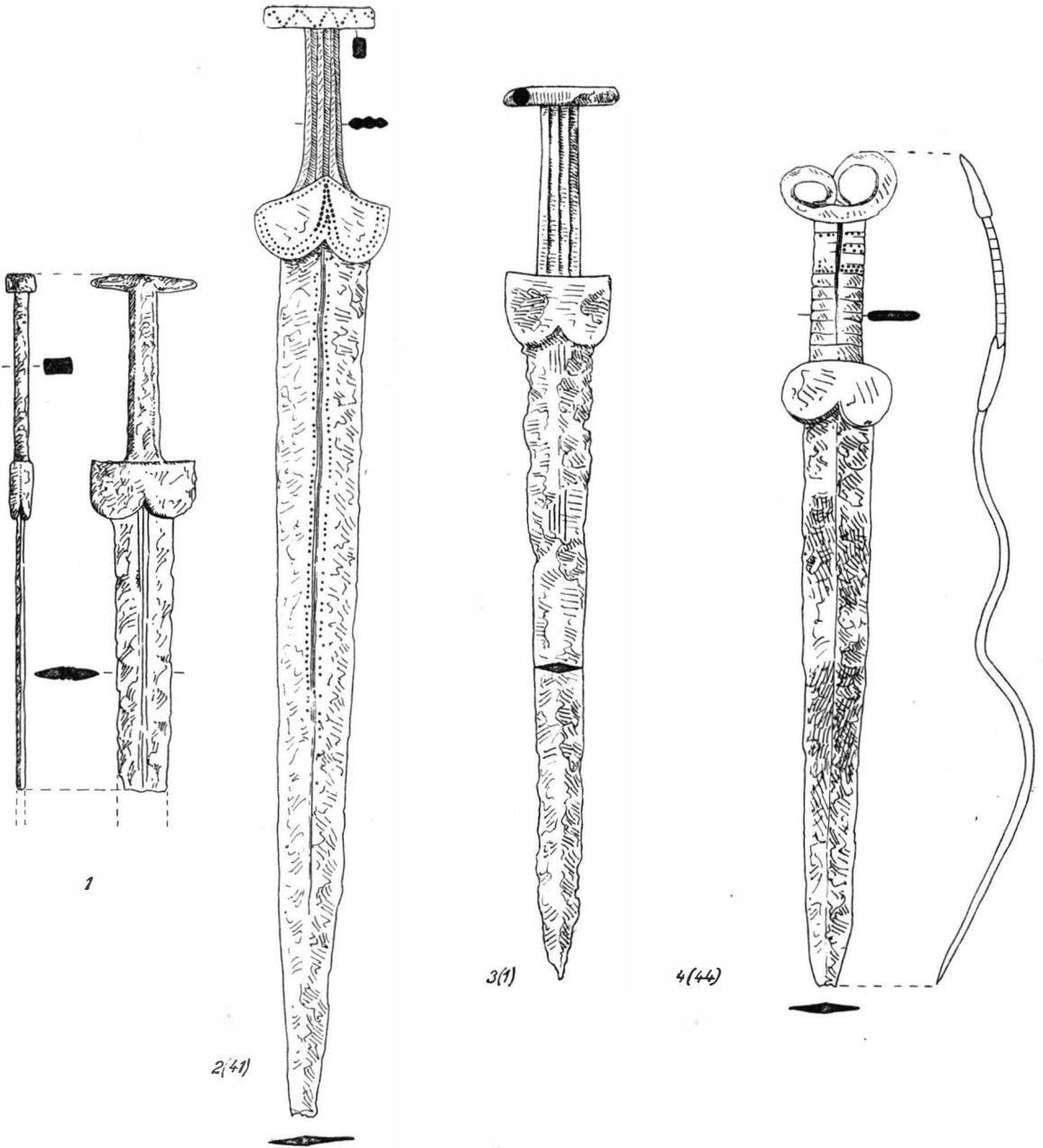
Vase bocan (VI) (1–21 = 1/9; 17 = 1/6; 22–28 = 1/4).

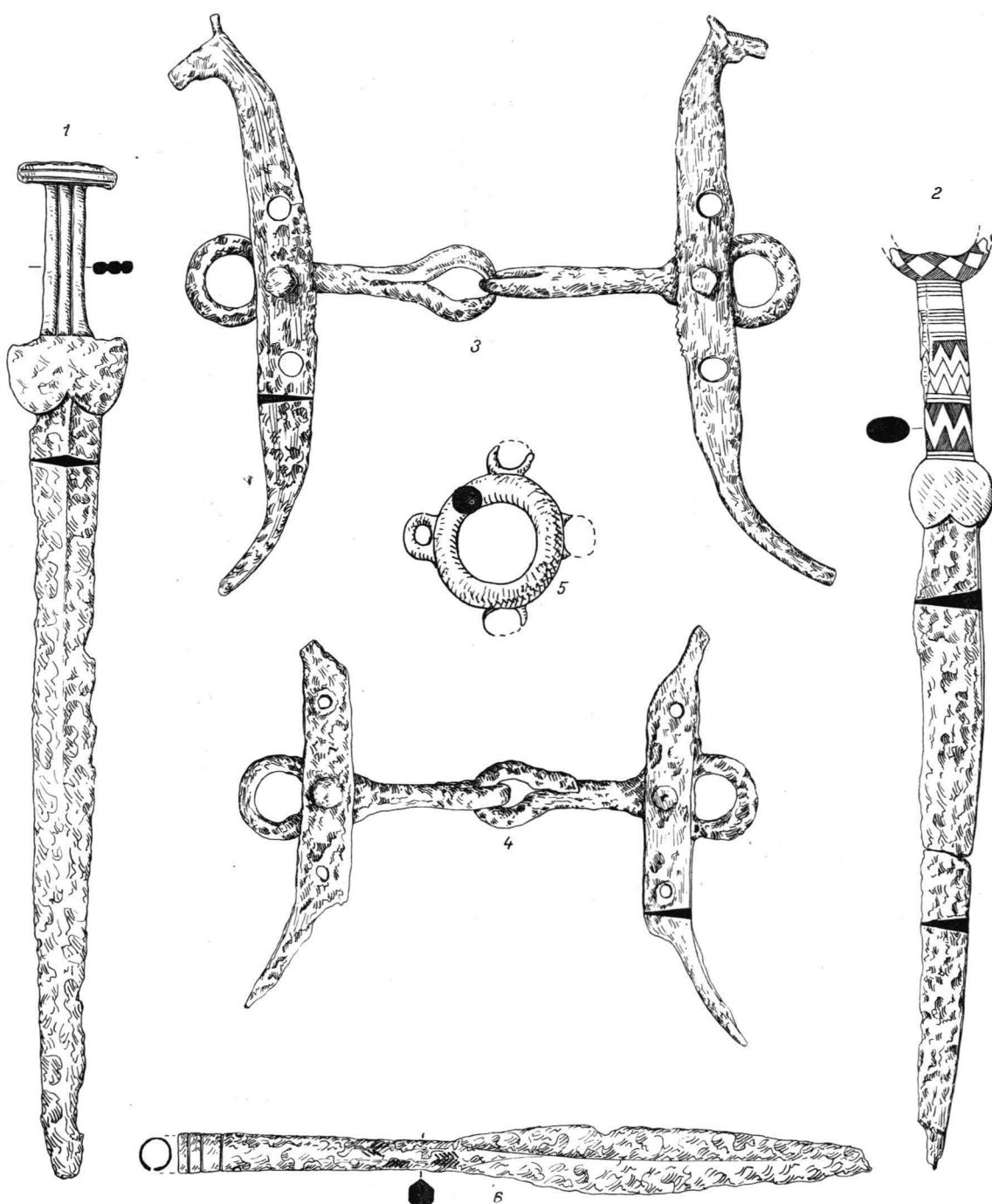
Fragmente ceramice din tum. 2-79.

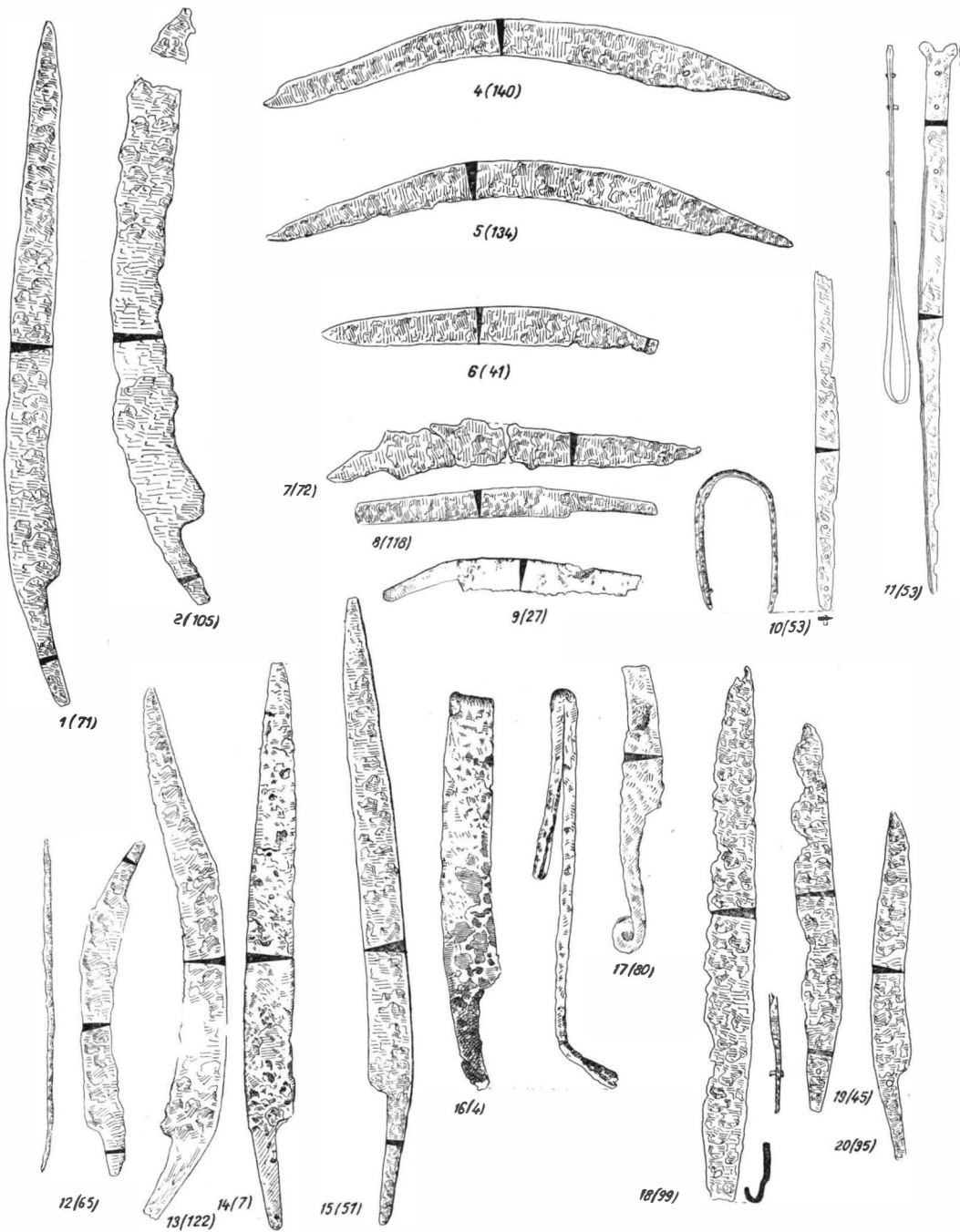
Fragmente ceramice din tumulii 79 — 145.

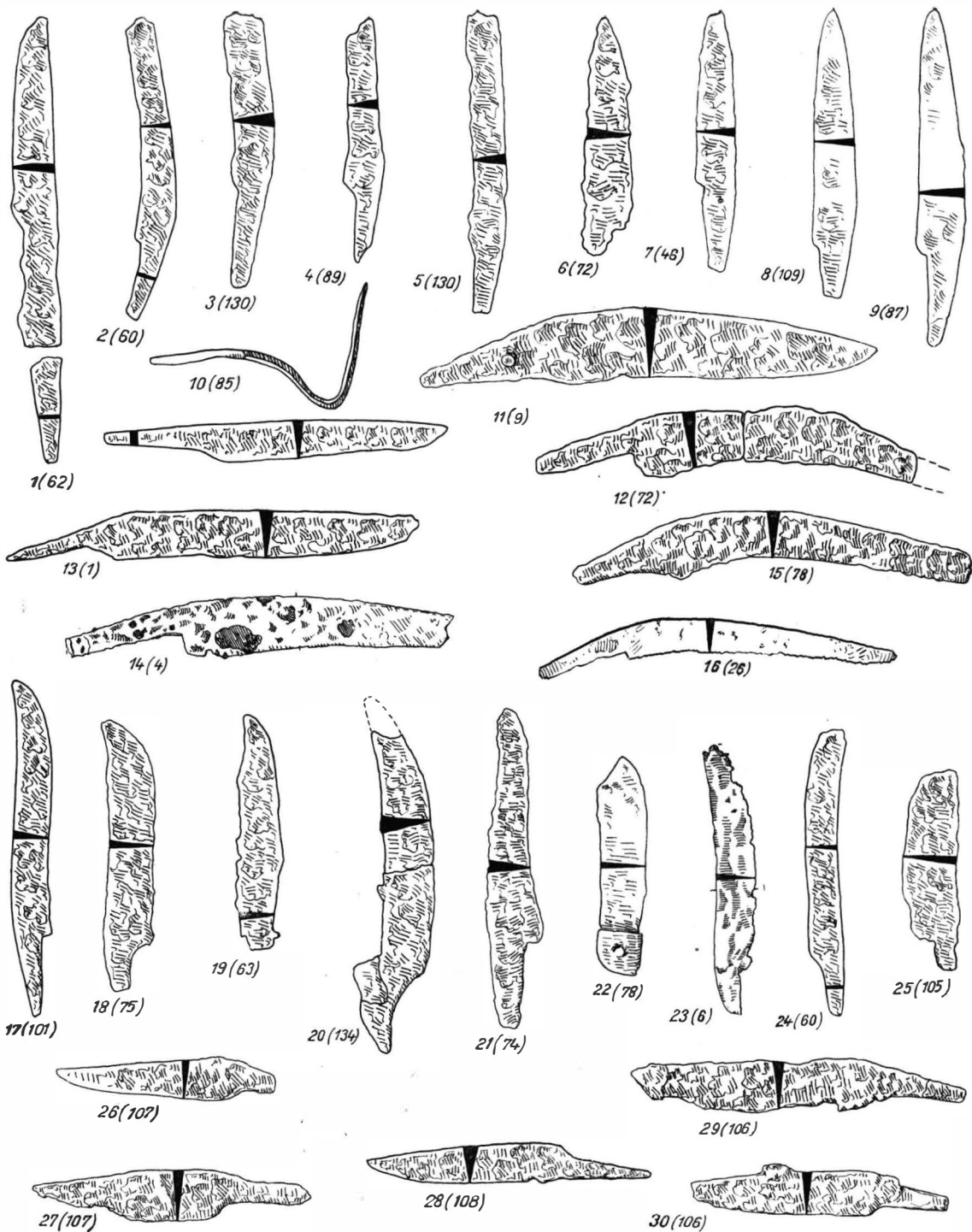
Akinakes (1/4 .

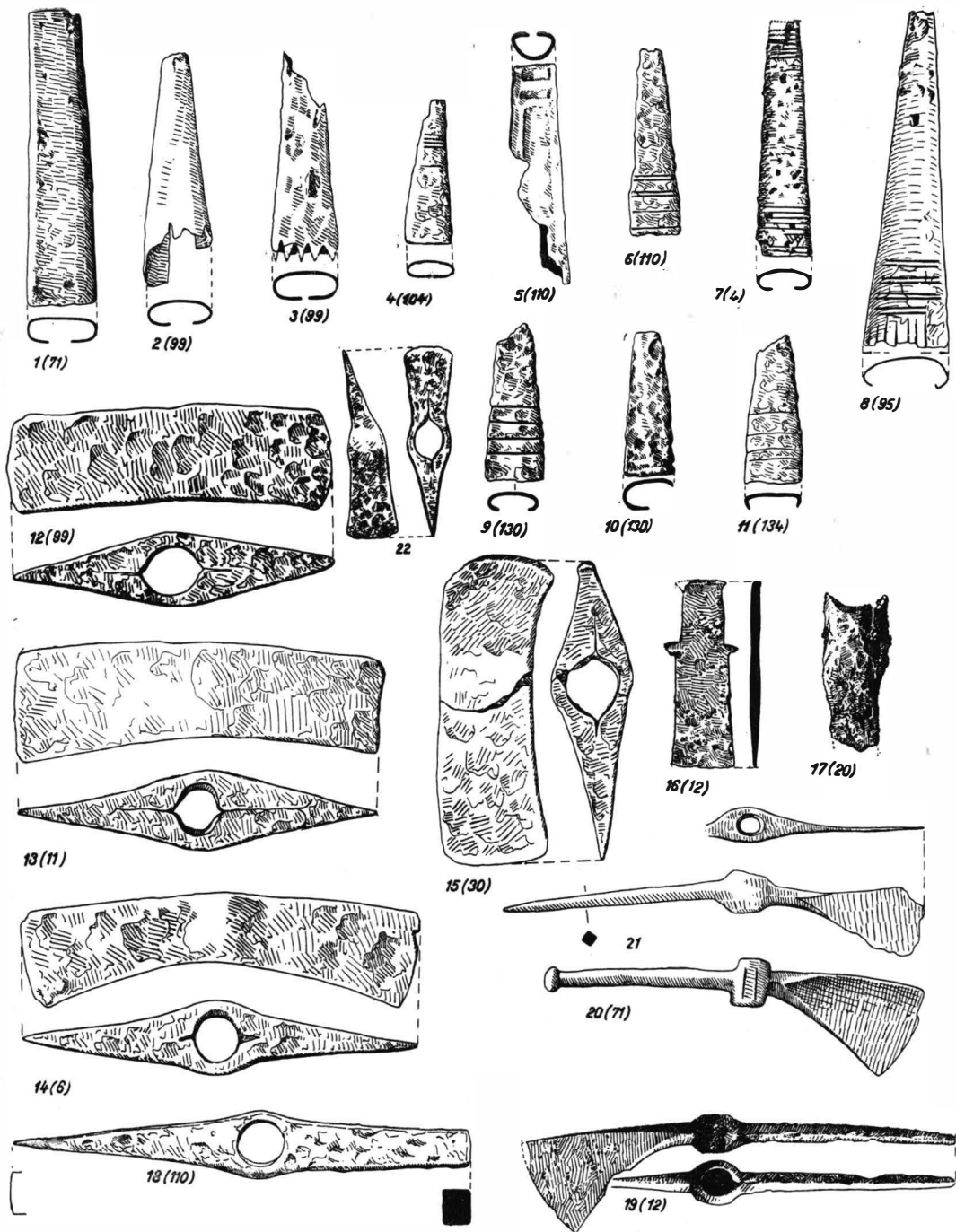
Obiecte din necropola tumulară de la Curtea de Argeș (1,6 = 1/4; 2 = 1/3; 3-5 = 1/2).

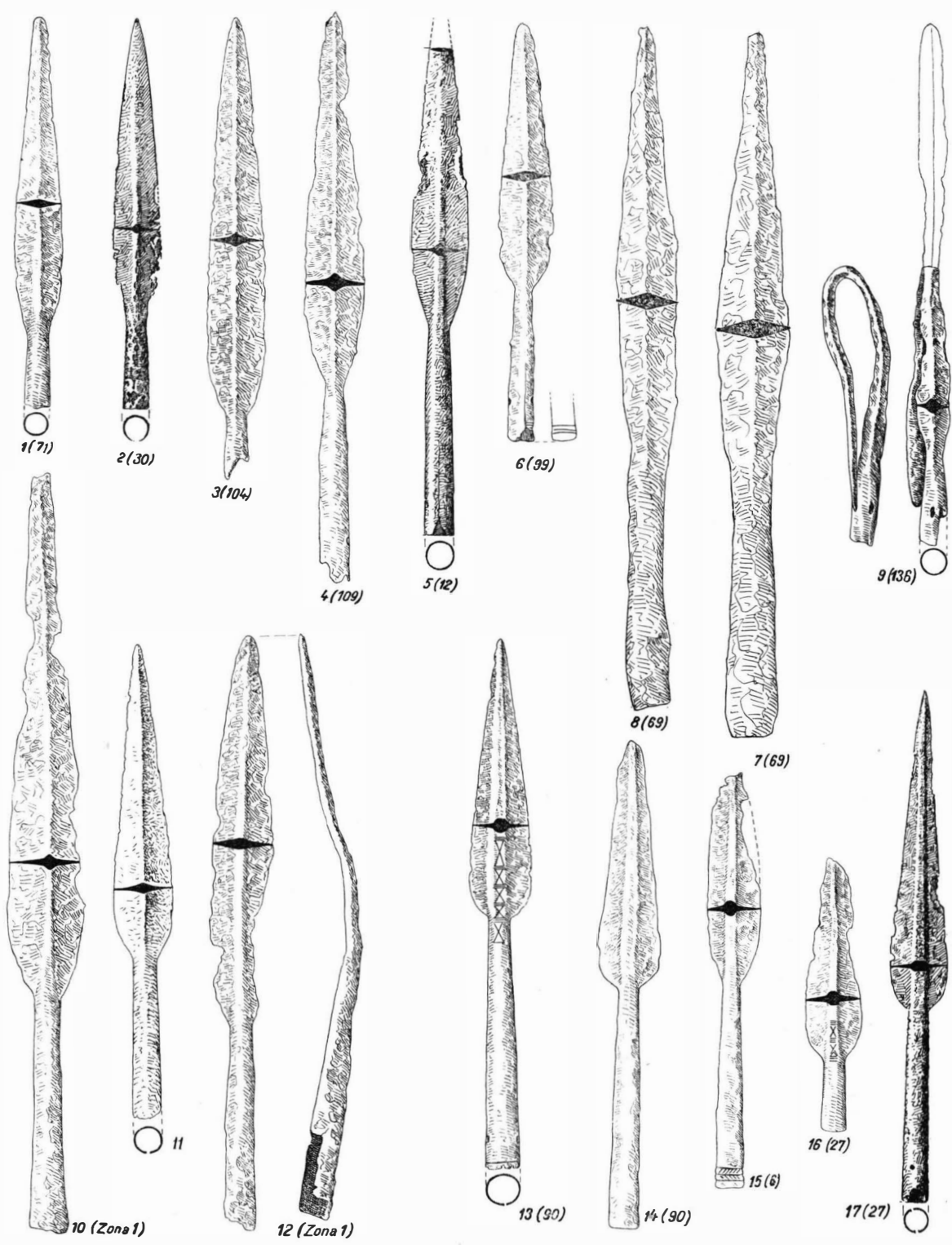
Cuțite de luptă (10–12 = 1/4 ; 1–9, 13–20 = 1/3).

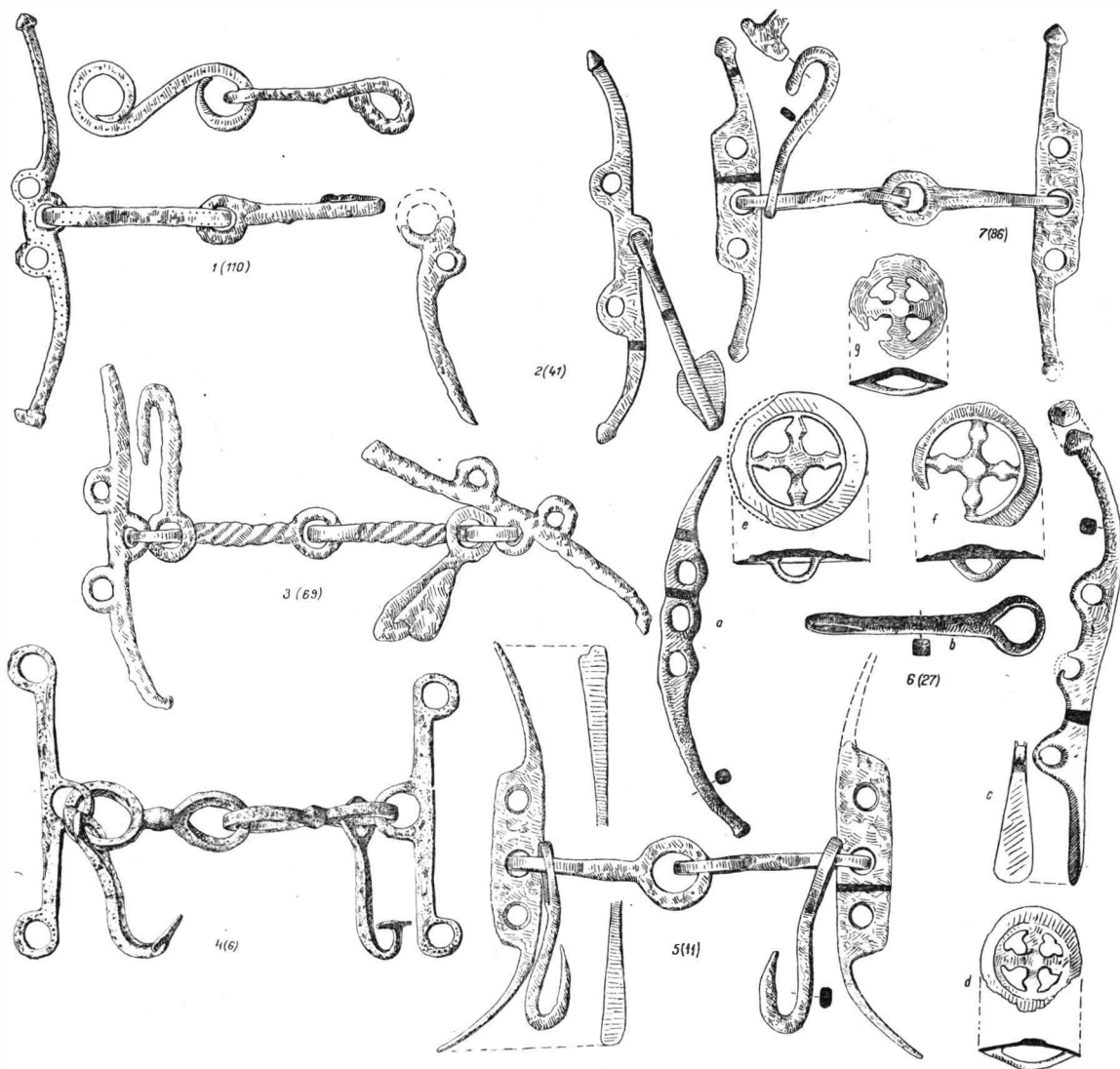

Cuțitașe (1/2, 1-16, tip A; 17-25, tip B; 26-30, tip C).

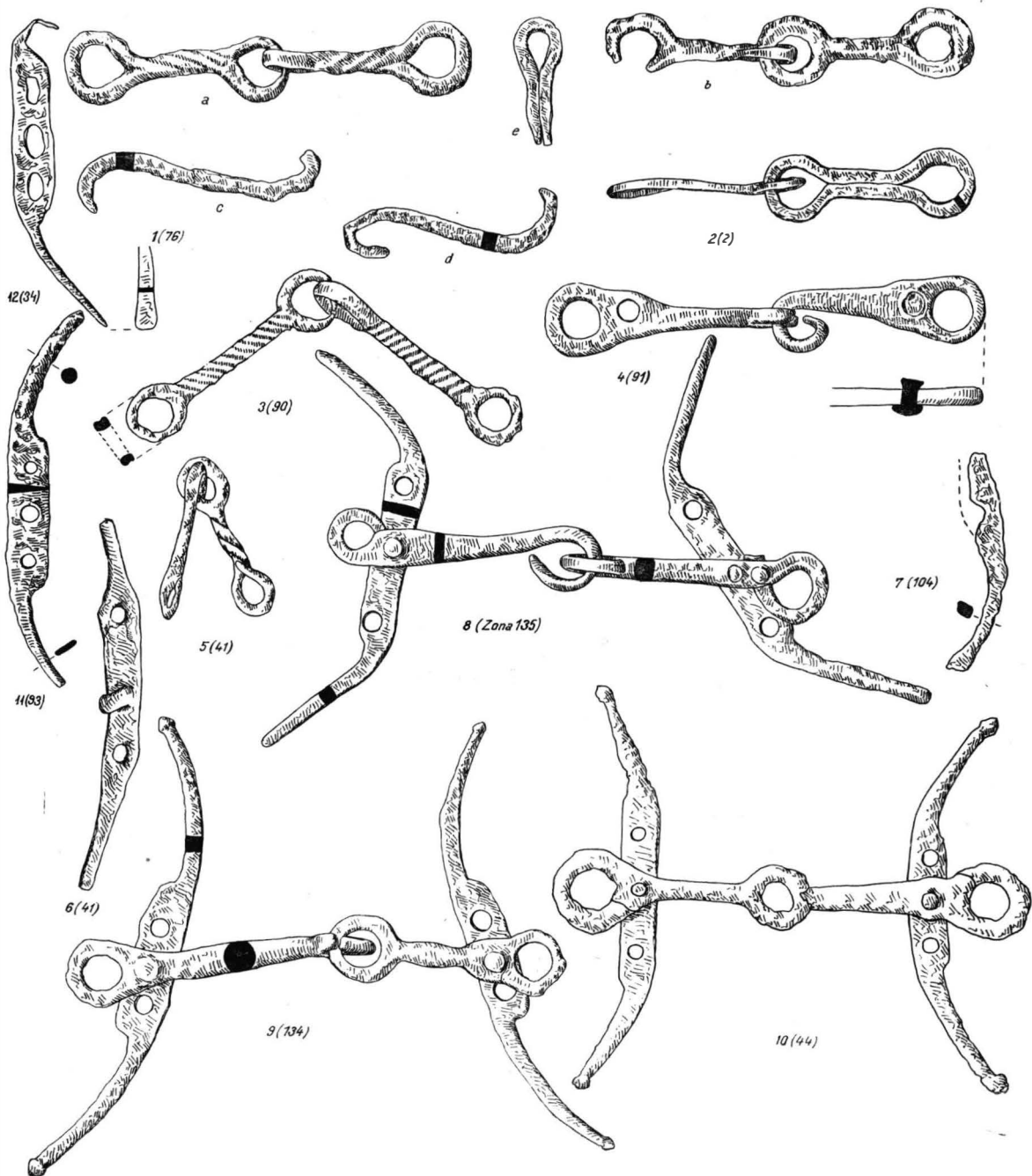

1—11, teii de fier ; 12—15 topoare bipene ; 16 topor cu arpioare, 17, celt de fier, 18 topor ciocan, 19, 20 topoare cu pinten ; 21, topor cu pinten de la Rlureni ; 22, topor găsit în muntele Arnota.

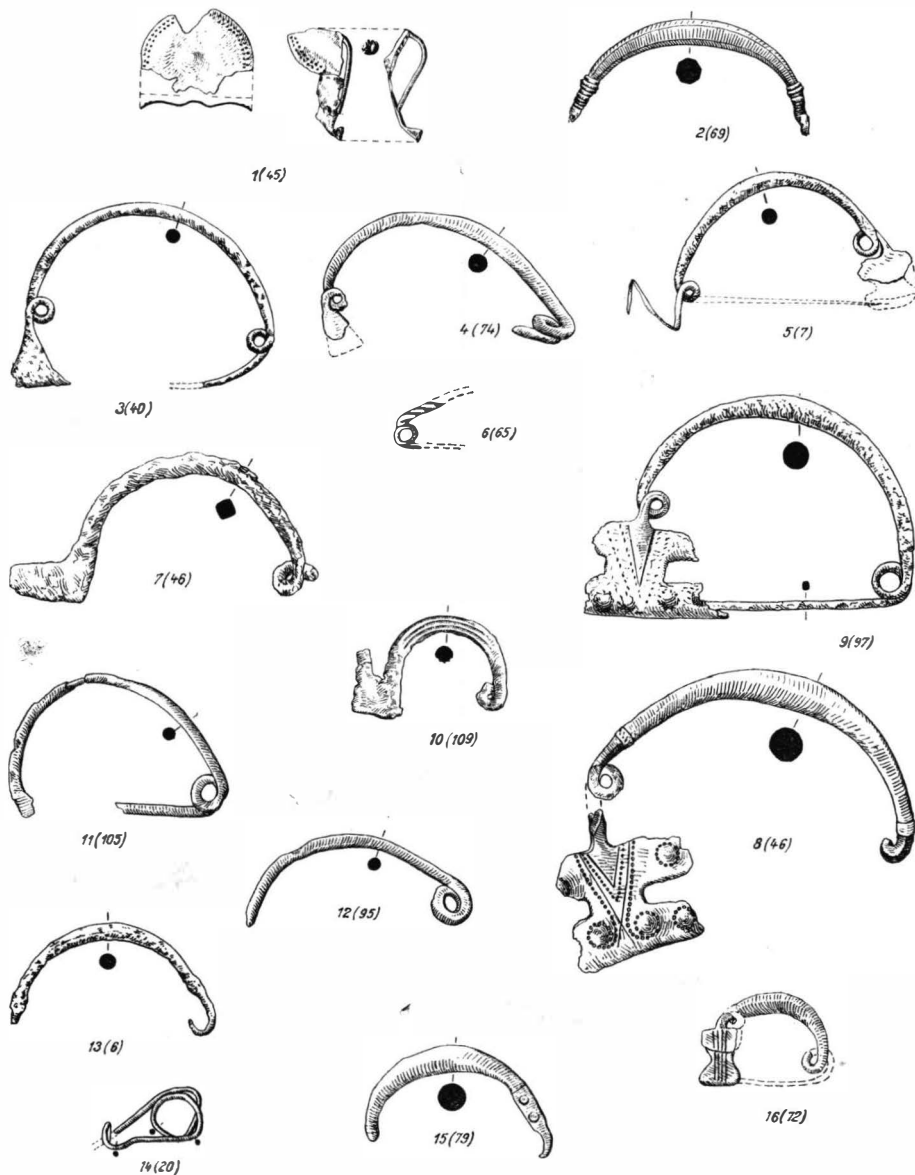

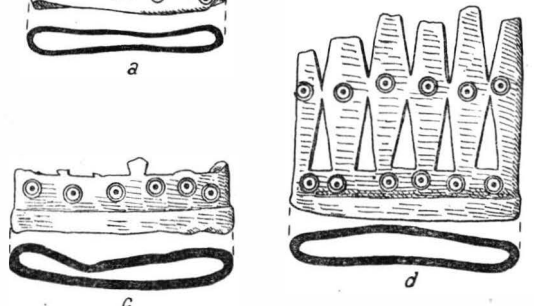
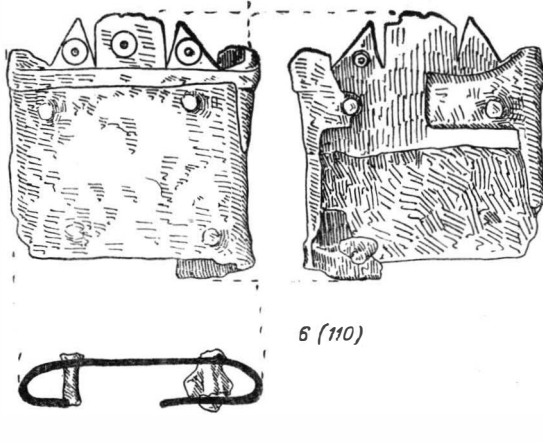
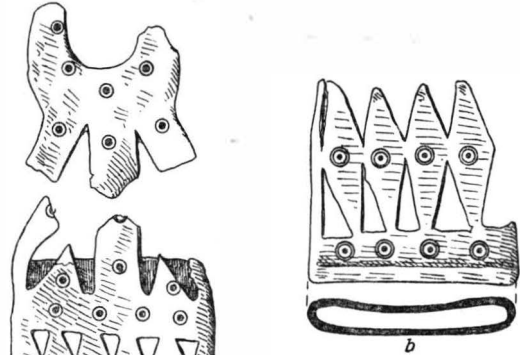
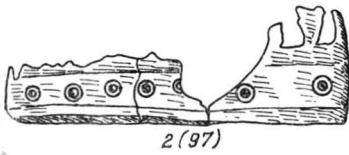
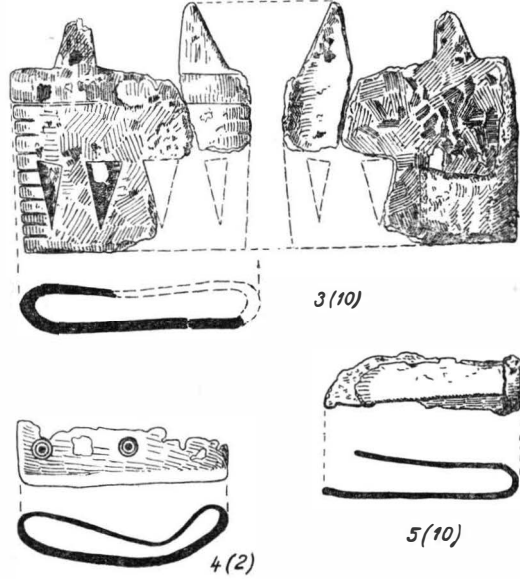
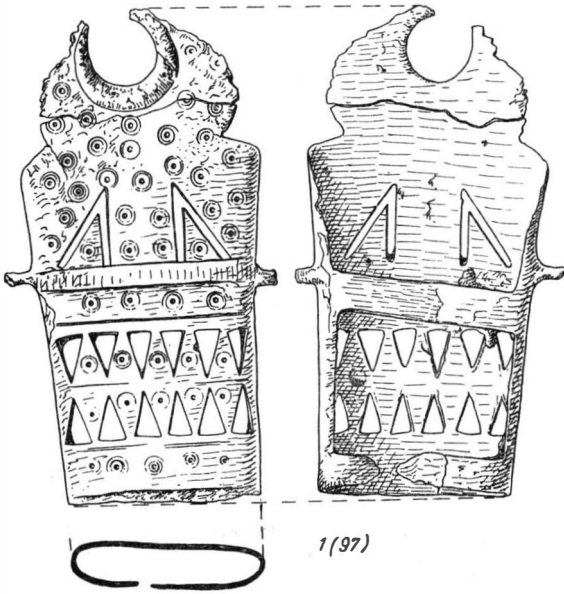
Zăbale de fier și butoni de harnașament de bronz (1/2).

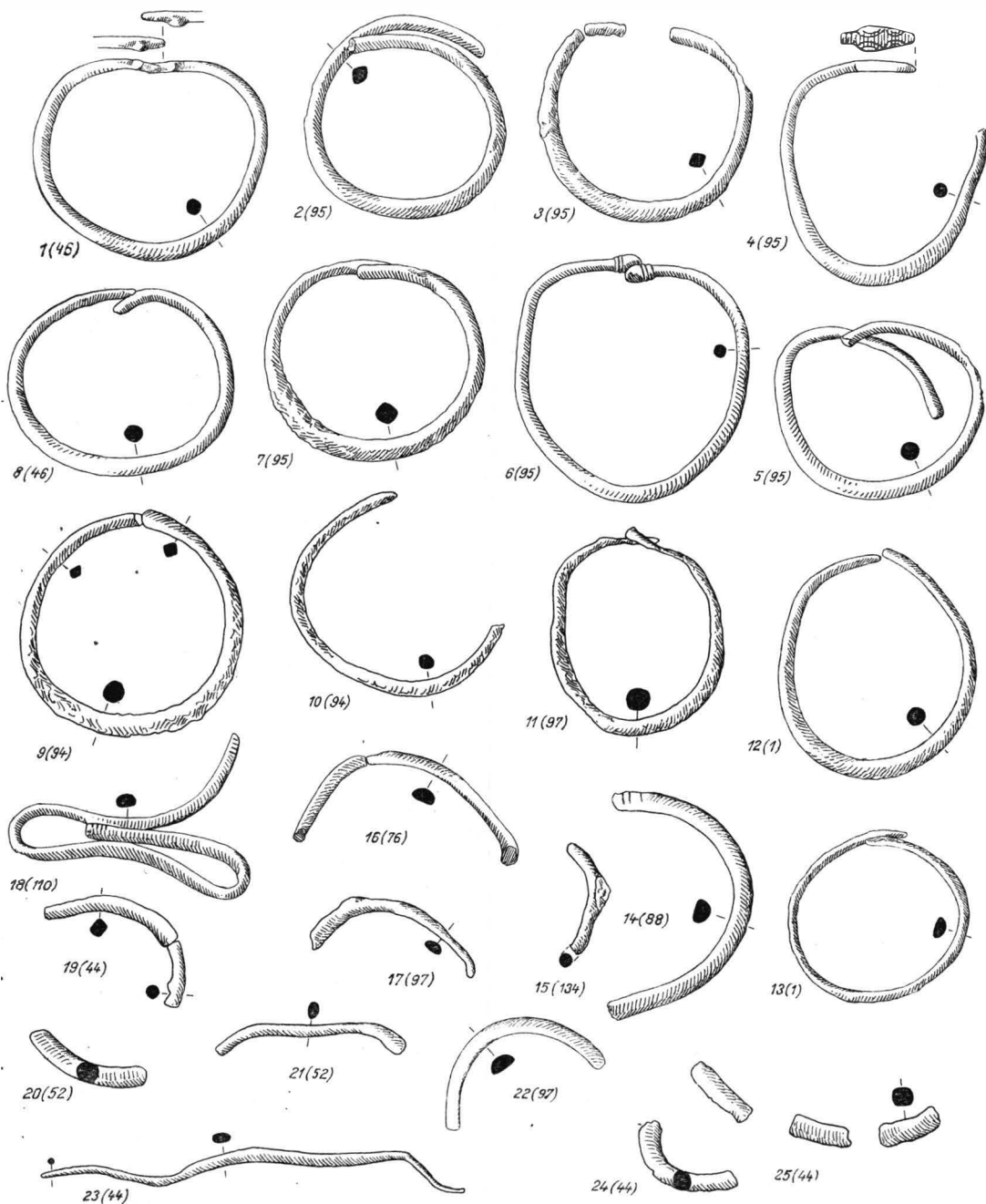

Zăbale (circa 1/2).

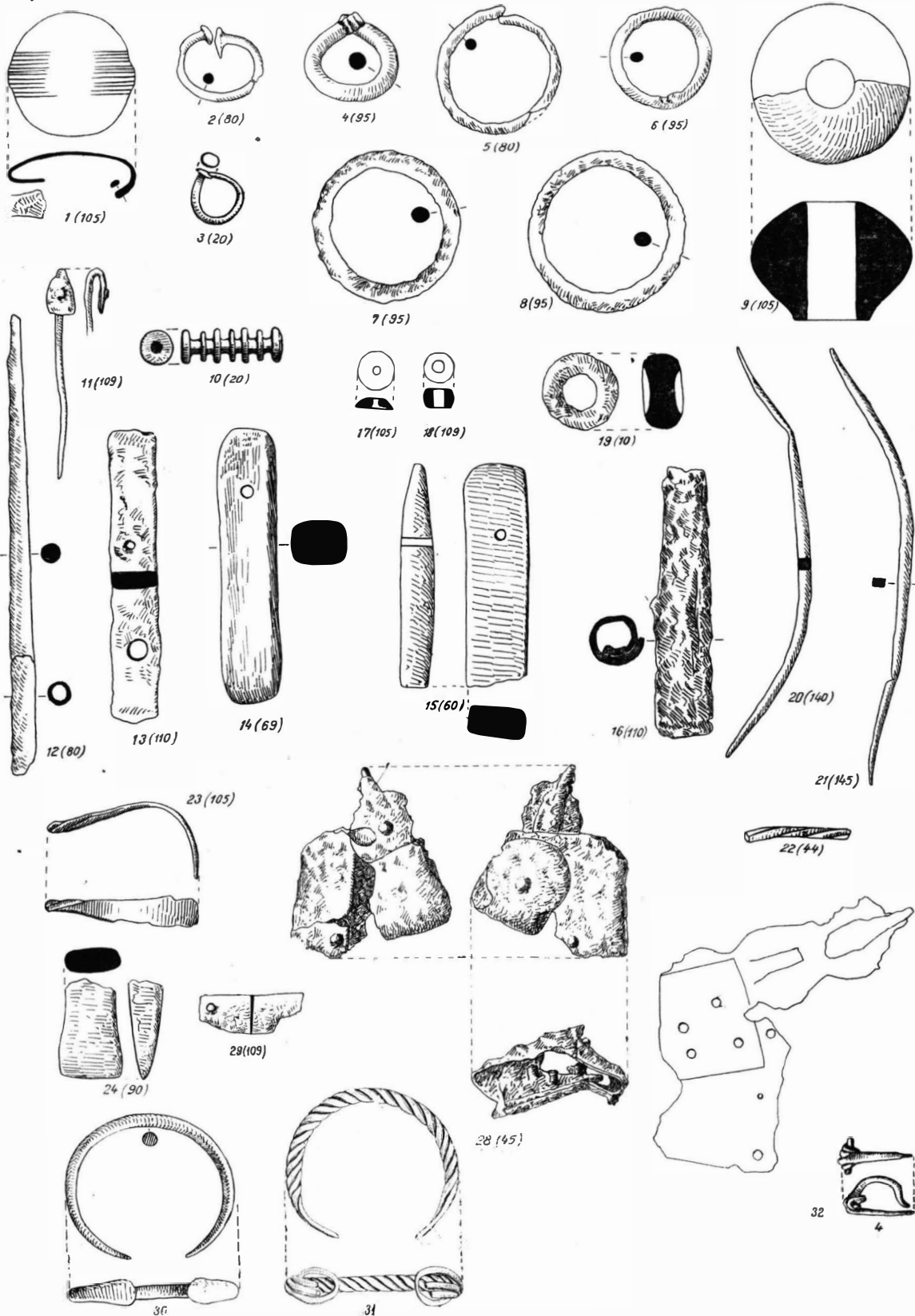

Fibule de bronz : 7 fibulă, de fier (1/2).

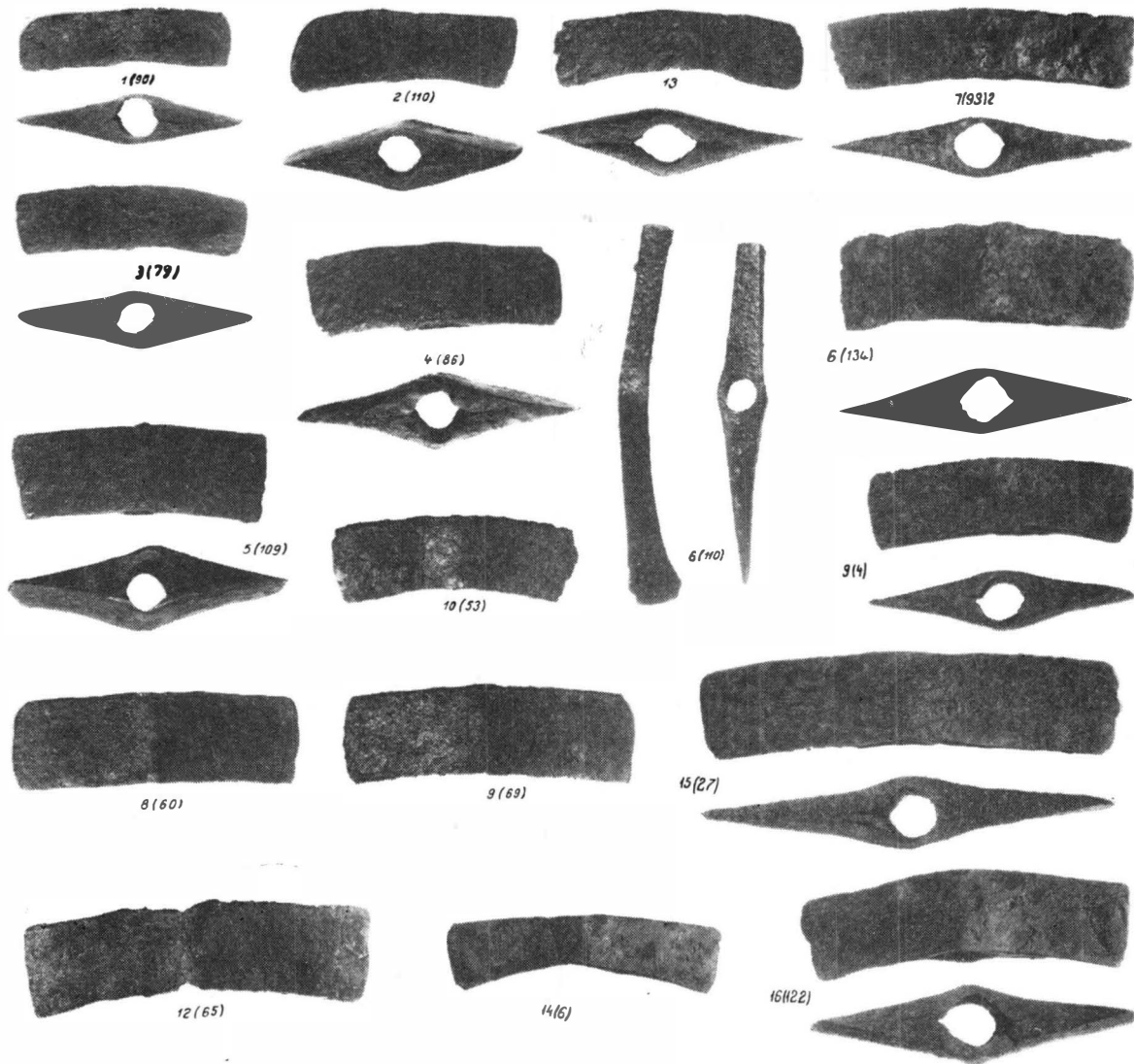

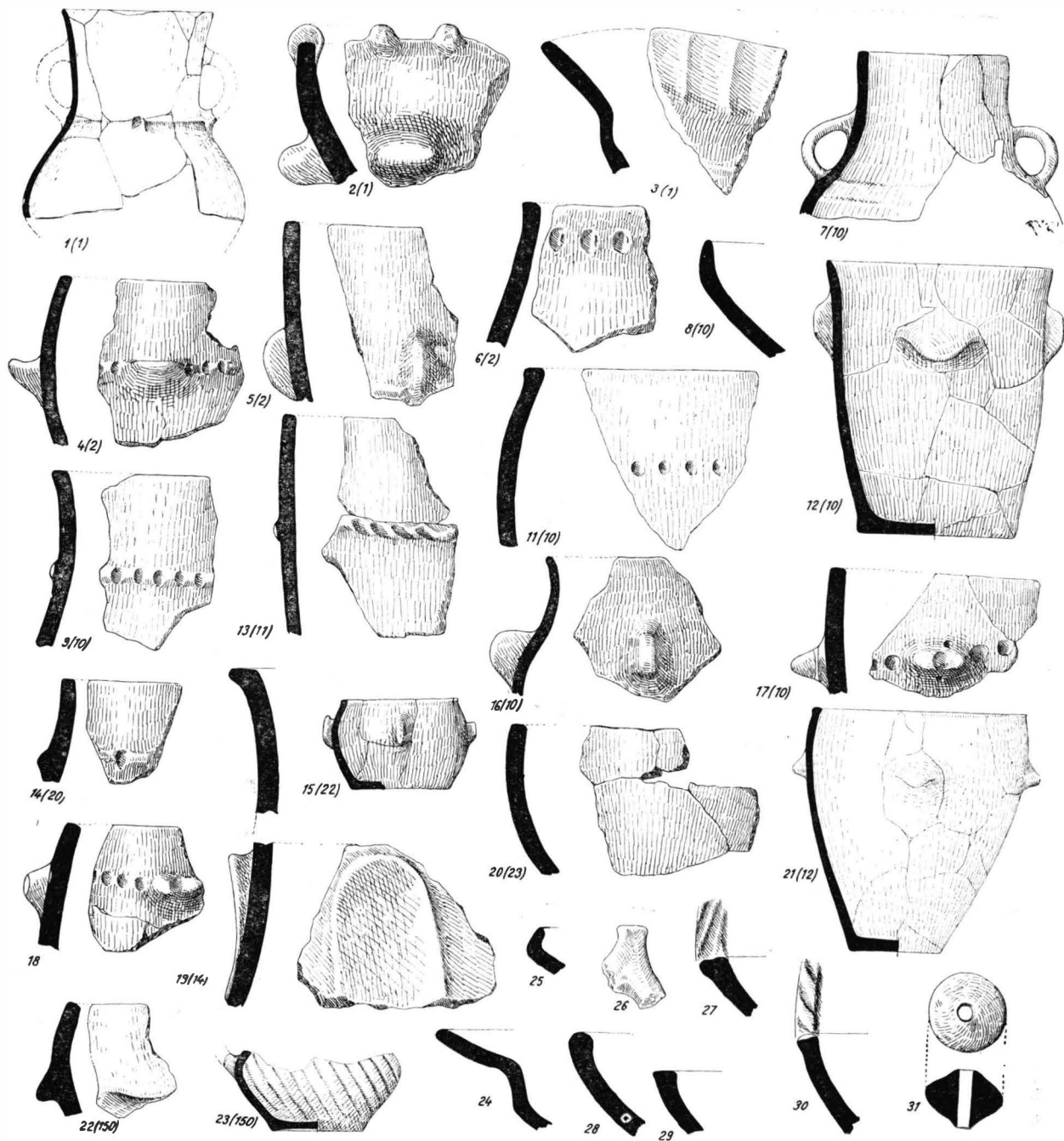
Brățări de bronz (1/2).

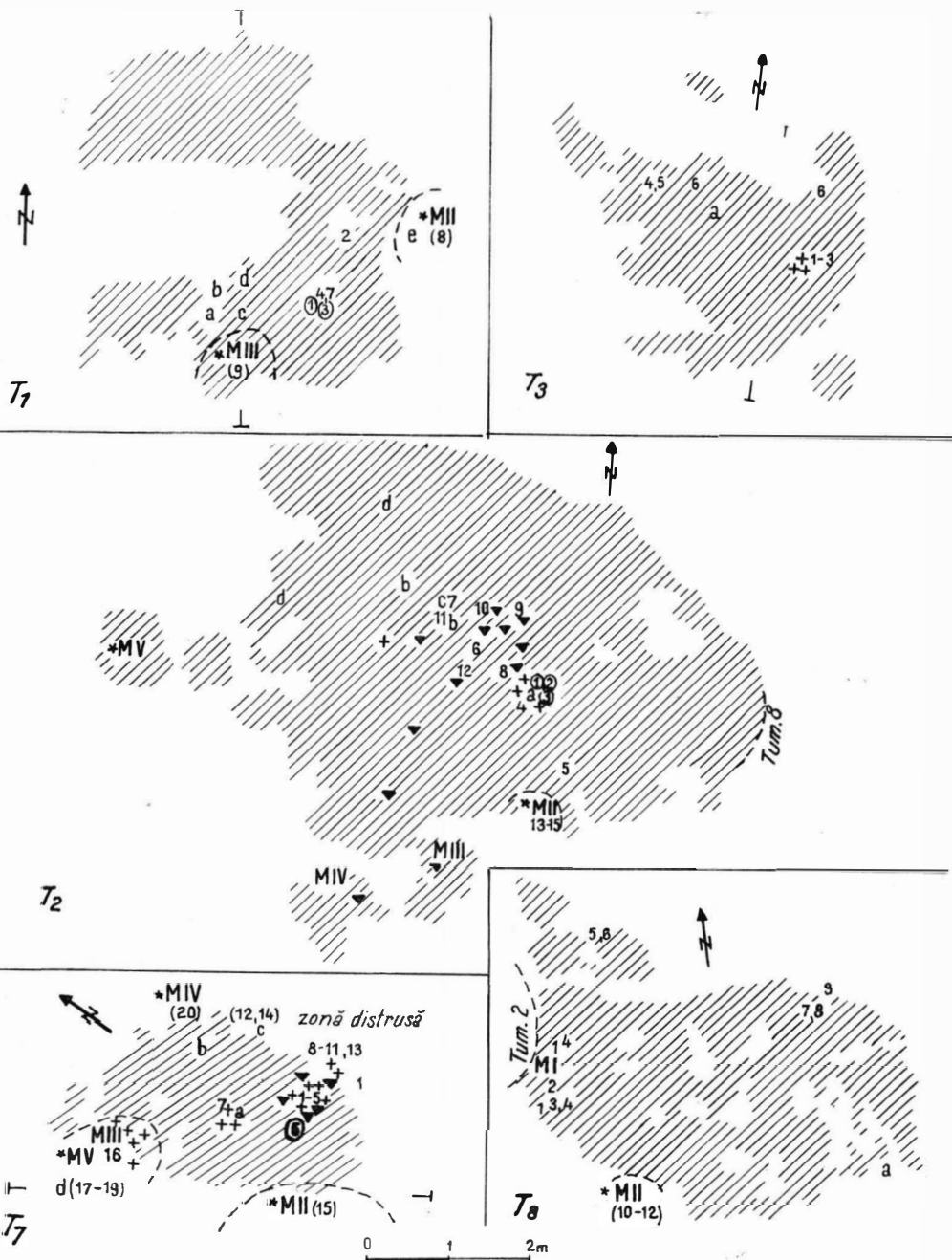

Obiecte diverse din necropola tumulară (între 1/2 și 1/3). 30,32, epoca romană; 31 (sec. X – XII).
<https://biblioteca-digitala.ro>

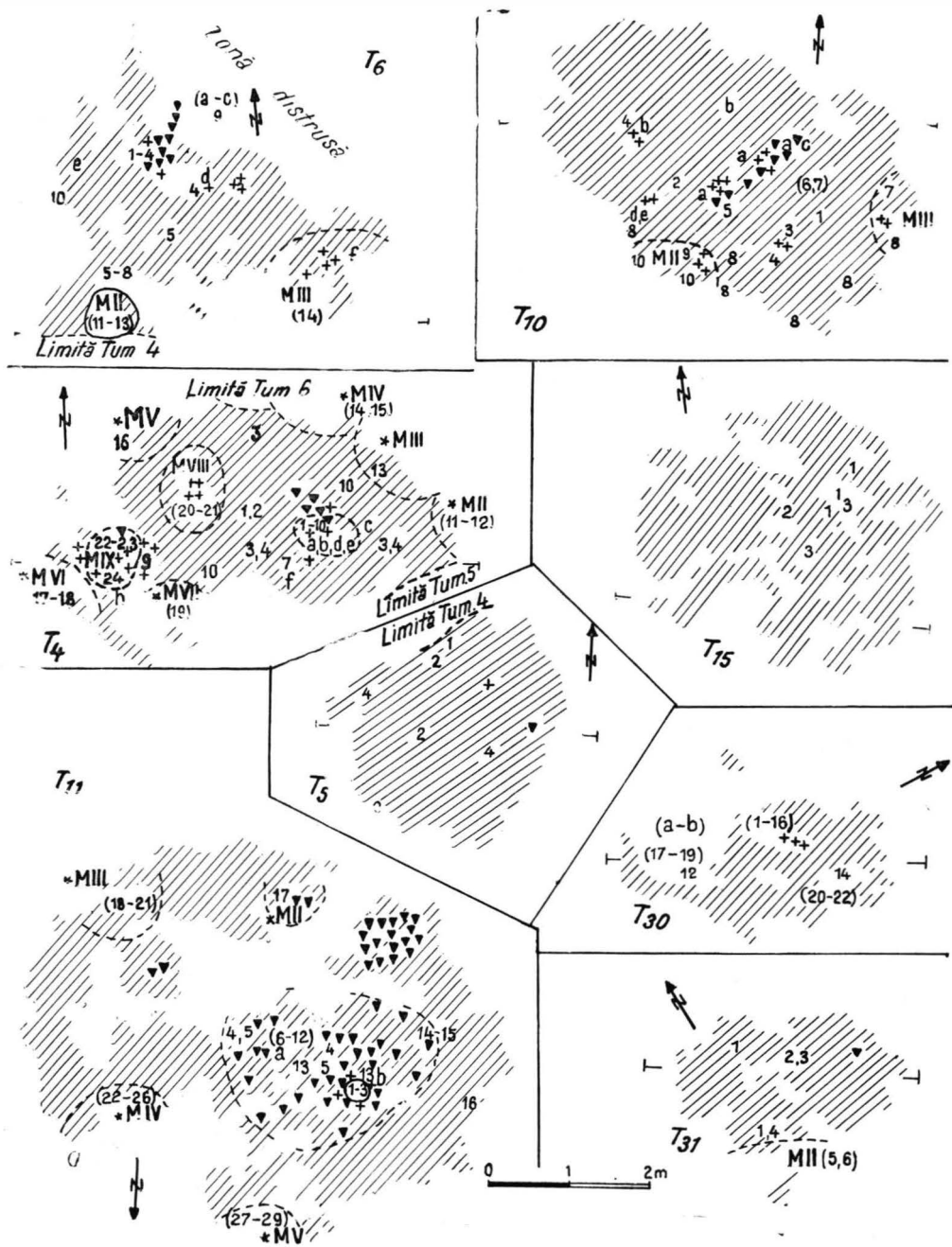

Topoare de fier.

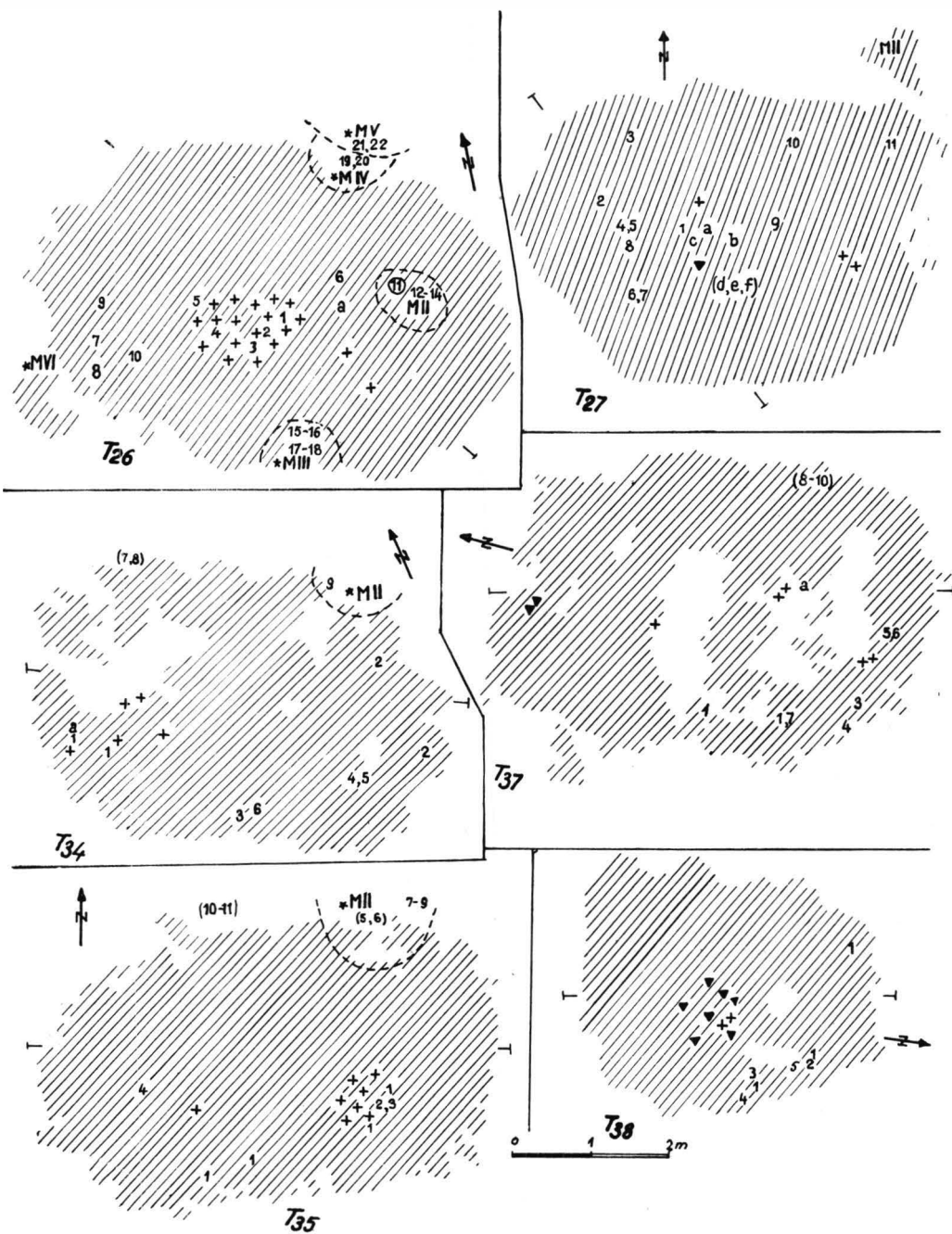

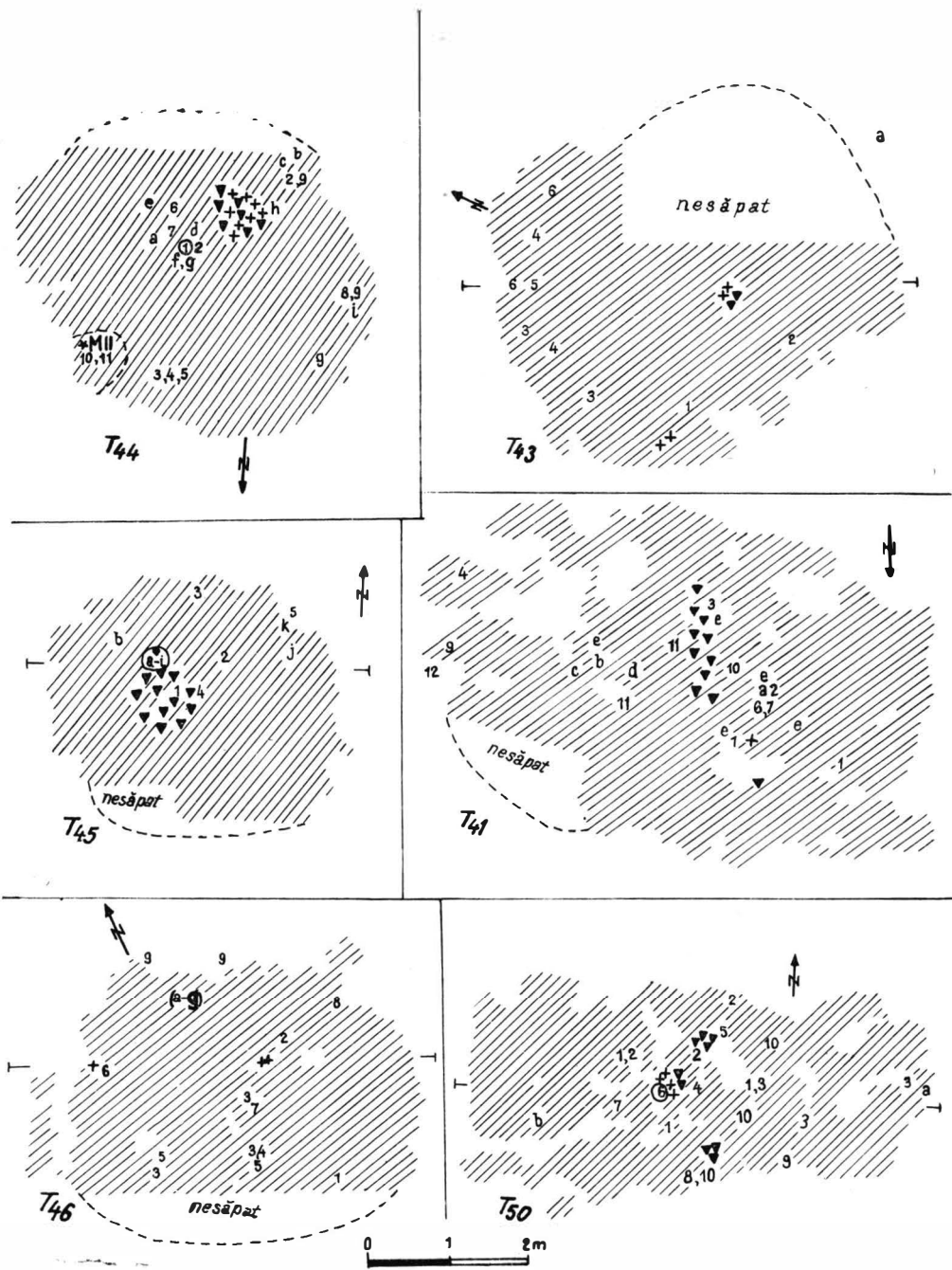
Planurile tumulilor 1-3, 7, 8.

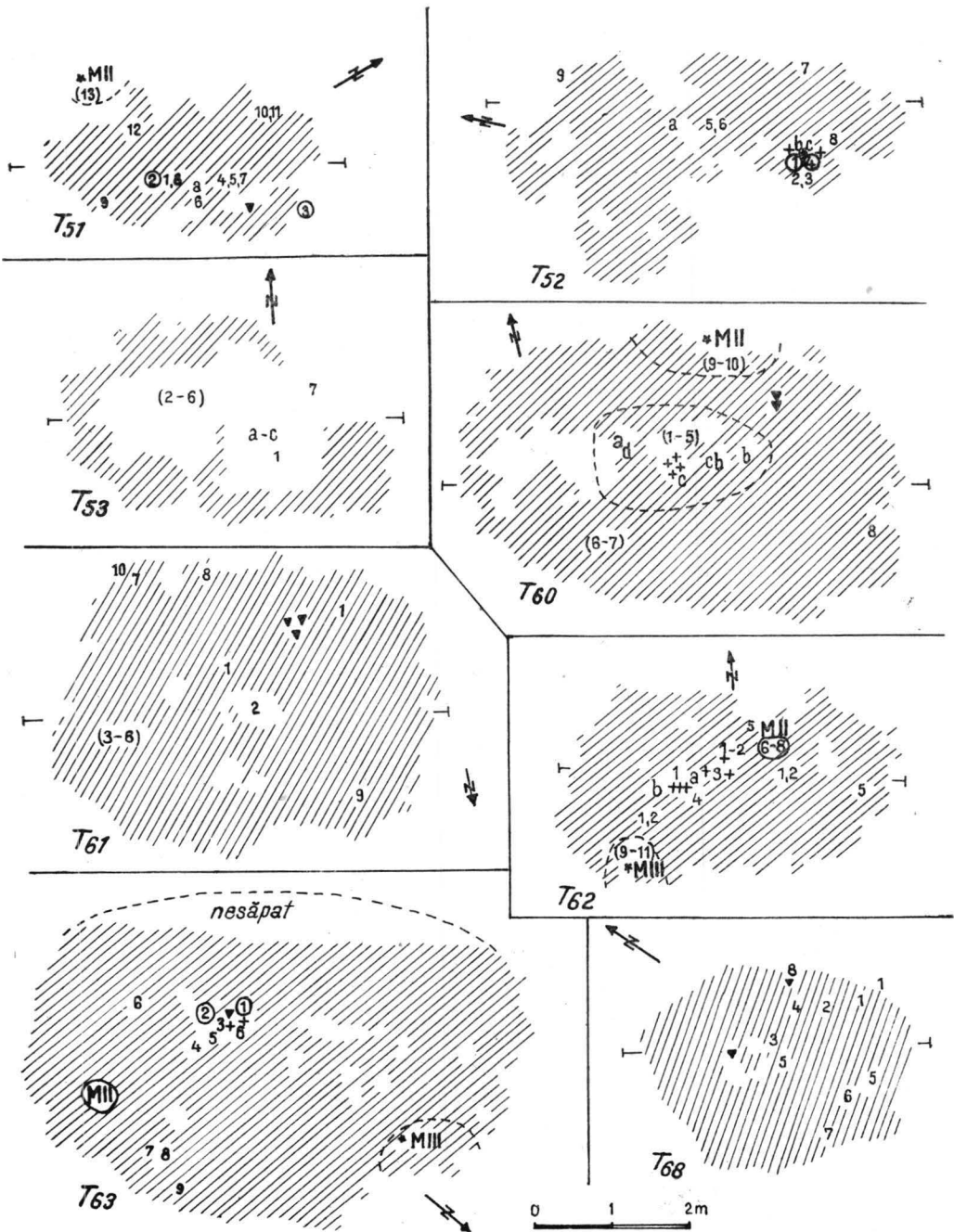
Planurile tumulilor 4-6, 10, 11, 15, 30, 31.

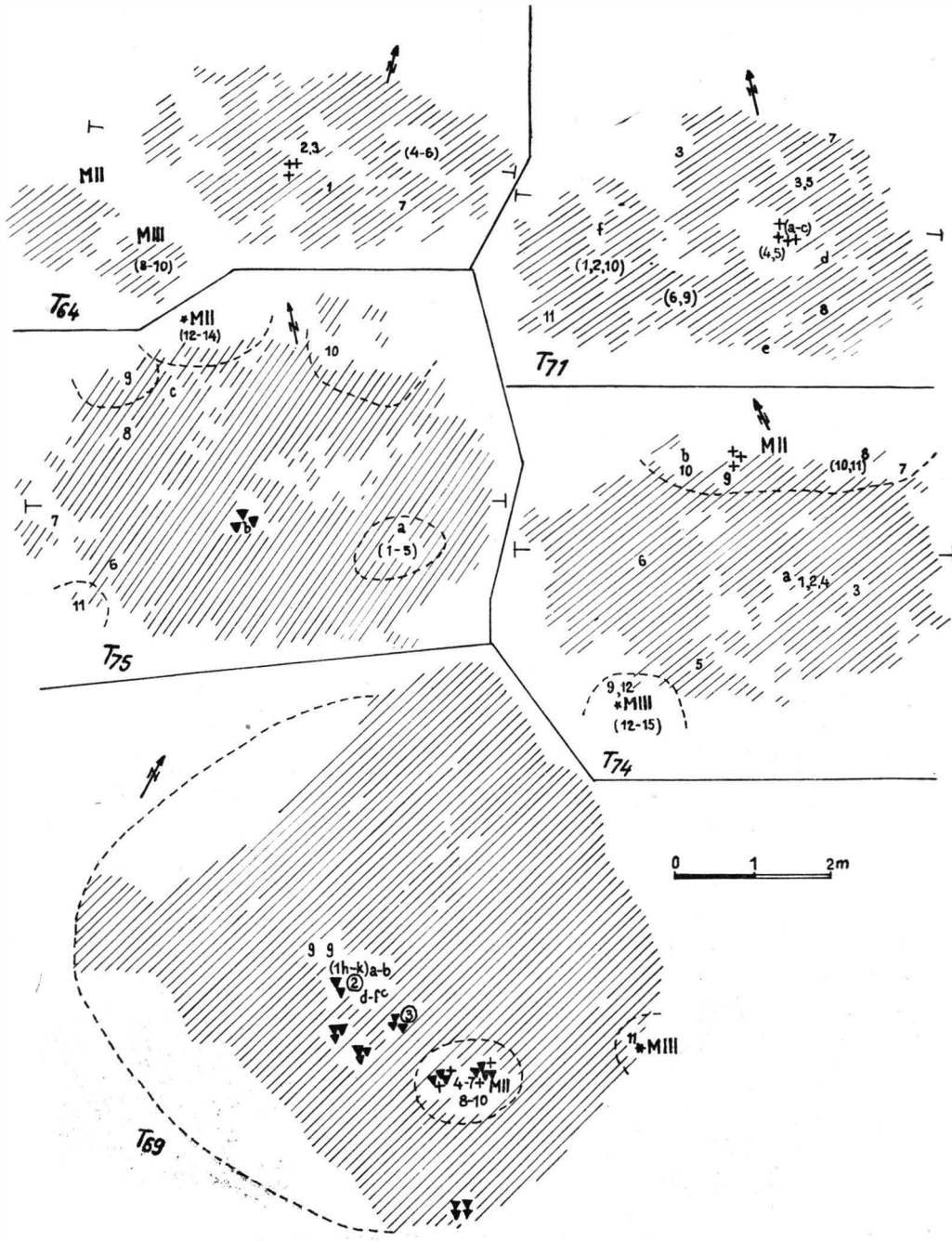
Planurile tumulilor 26, 27, 34, 35, 37, 38.

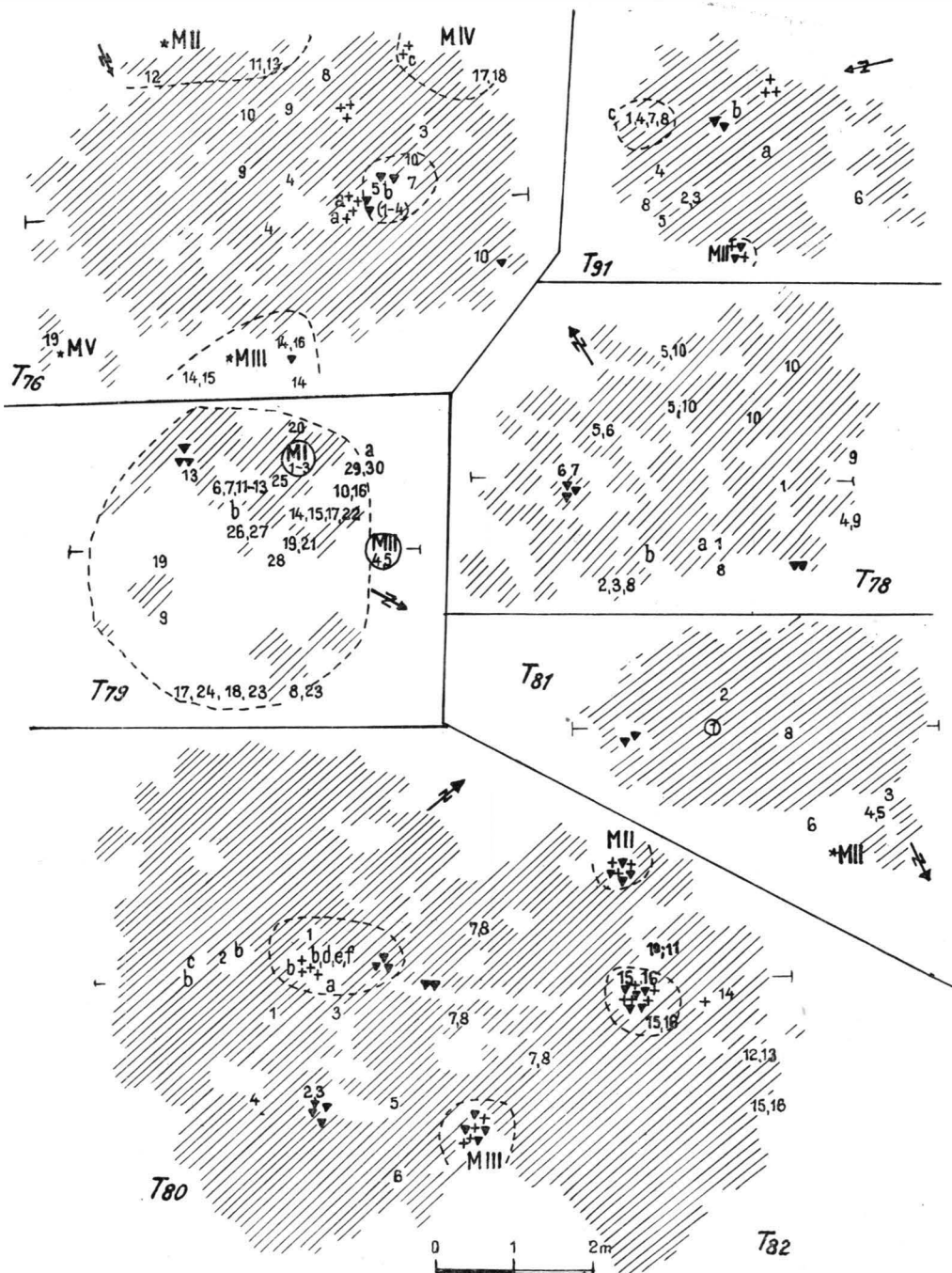
Planurile tumulilor 41, 43, 44, 45, 46, 50.
<https://biblioteca-digitala.ro>

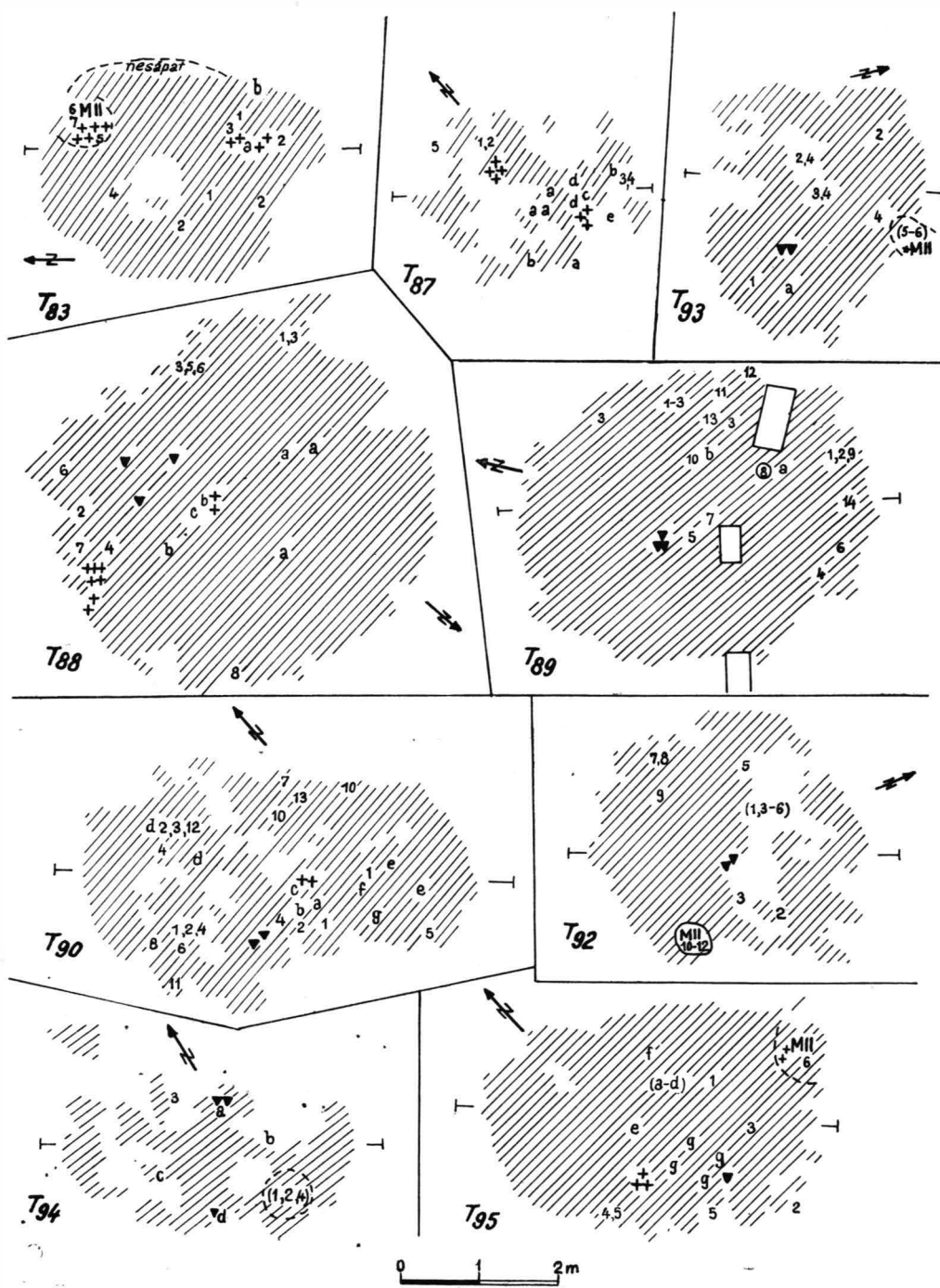
Planurile tumulilor 51-53, 60-63, 68.

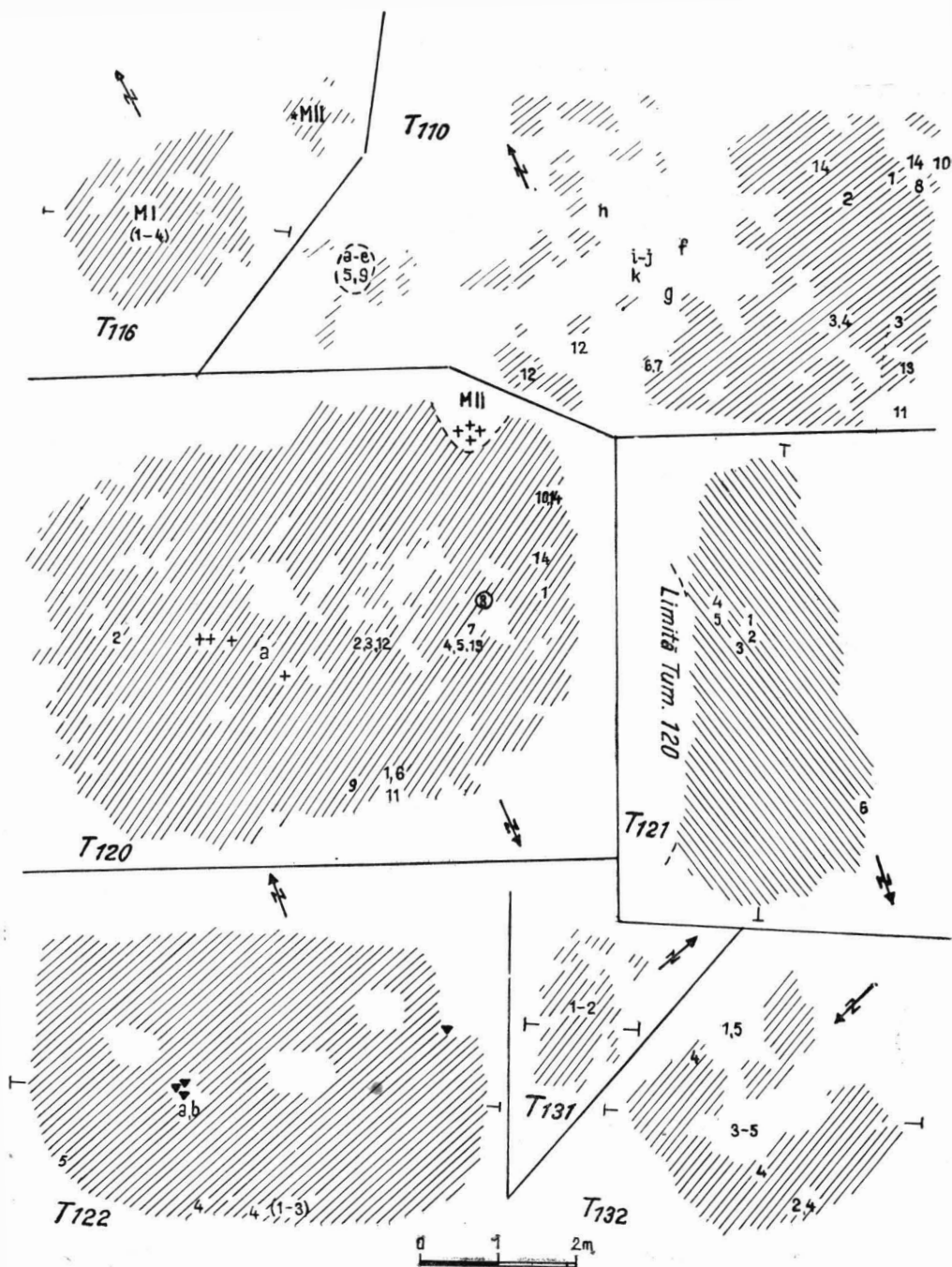
Planurile tumulilor 64, 69, 71, 74, 75.
<https://biblioteca-digitala.ro>

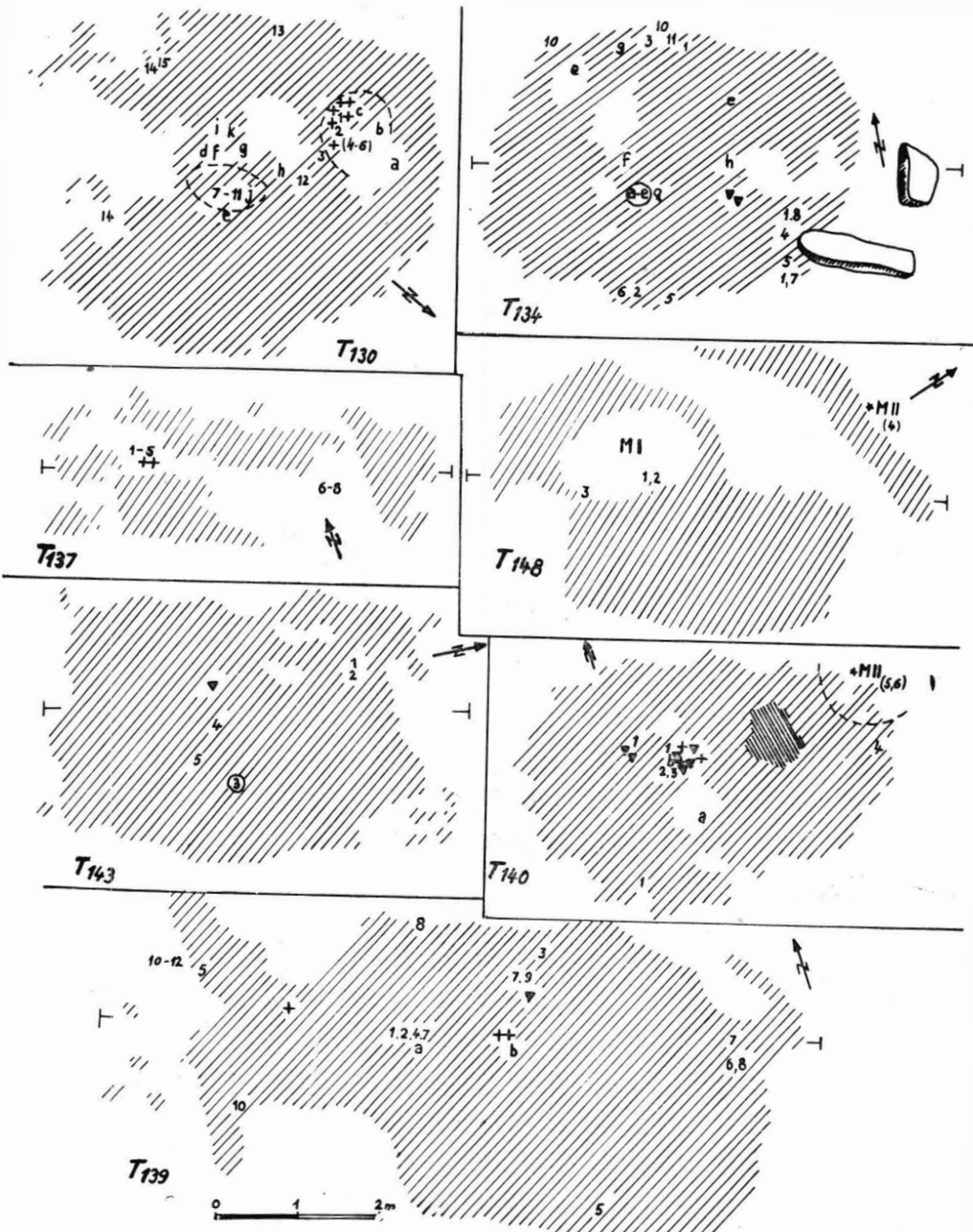
Planurile tumulilor 76, 78-82, 91.

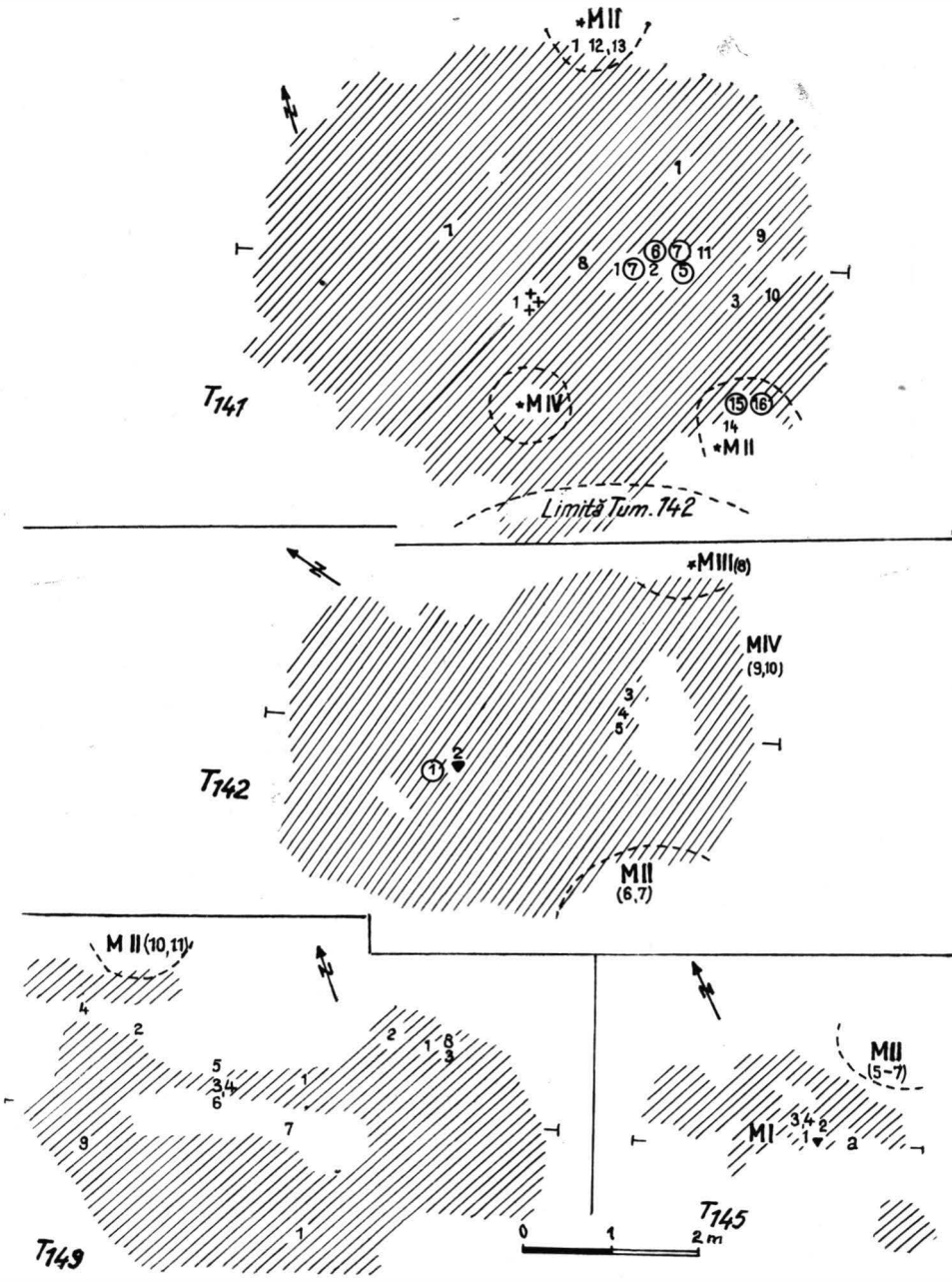
Planurile tumulilor 83, 87, 88-90, 92-95.

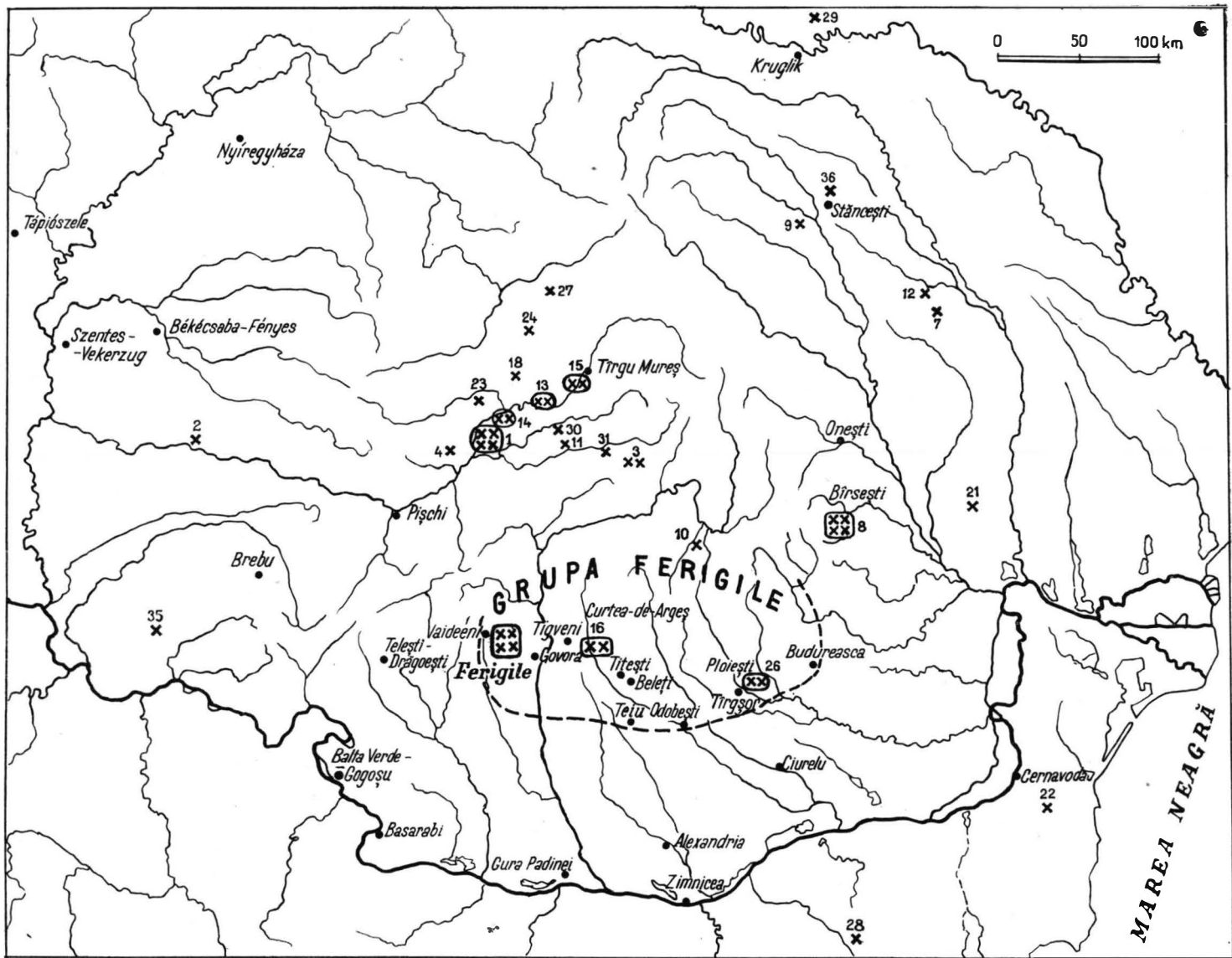
Planurile tumulilor 110, 116, 120-122, 131, 132.

Planurile tumulilor 130, 134, 137, 139, 140, 143, 148.

Planurile tumulilor 141, 142, 145, 149.
<https://biblioteca-digitala.ro>

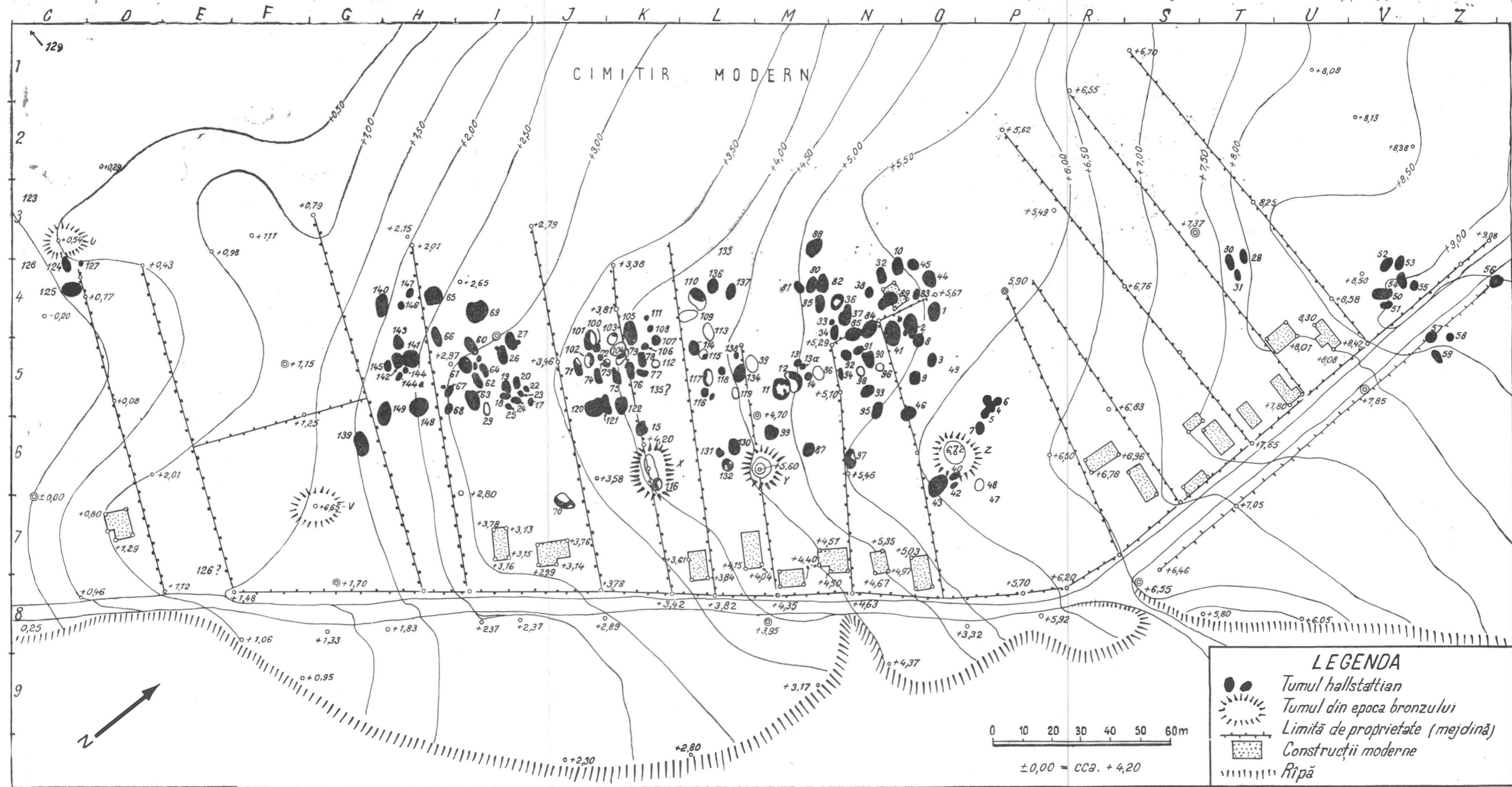

Numerele de pe hartă corespund listei de răspndire a akinakes-ului din nota 114 de la pag. 59.

Redactor responsabil : IOANA BOJA-TRINCA
Tehnoredactor : CORA JOHNSON

*Dat la cules 01.11.1966. Bun de tipar 25.02.1967. Apărut 1967.
Tiraj 1800 ex. Hirtie tipar înalt ilustrați de 80 g/m² 8/540X840.
Coli editoriale 26,53. Coli de tipar 31,50. Planșe tipo 3.
A 13115/66. C.Z. pentru bibliotecile mari 571.912.3(498.23 Ferigile : 119.82). C.Z. pentru bibliotecile mici 802.6(498.23 Ferigile)*

Intreprinderea Poligrafică „Informația”, Str. Brezoianu
nr. 23—25, București, Republica Socialistă România,
comanda 416

ERATĂ

<u>Pag.</u>	<u>rînd</u>	<u>în loc de:</u>	<u>se va citi:</u>
34	Fig. 12	3: M II din tum. 42; 4: tum. 106.	3; tum. 106; 4: M II din tum. 42.
185	2-3 sus	demontabilă	demontată

Alexandru Vulpe. Necropola Hallstattiană de la Ferigile

10107

